
3 1761 05248670 1

Anderson photo Rome

Emery Walker Ltd ph sc

Portrait of Erasmus by Holbein

From the Royal Gallery at Parma

OPVS EPISTOLARVM DES. ERASMI ROTERODAMI

DENVO RECOGNITVM ET AVCTVM

PER

P. S. ALLEN

COLLEGII CORPORIS CHRISTI OLIM PRAESIDEM

TOM. IX

1530-1532

EDIDERVNT

H. M. ALLEN

HON. CAVSA M.A. OXON. NECNON PHIL.D. BASILIENSIS

ET

H. W. GARROD, M.A.

ACADEMIAE BRITANNICAE SOCIVS

COLLEGII MERTONENSIS SOCIVS ET BIBLIOTHECARIVS

HON. CAVSA LITT.D. DVNELM.

OXONII

IN TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

MCMXXXVIII

OXFORD
UNIVERSITY PRESS
AMEN HOUSE, E.C. 4
London Edinburgh Glasgow New York
Toronto Melbourne Capetown Bombay
Calcutta Madras
HUMPHREY MILFORD
PUBLISHER TO THE
UNIVERSITY

PRINTED IN GREAT BRITAIN

PREFACE

THIS volume is in large part the work of P. S. Allen. He collected the letters and arranged them provisionally in order of date: only a few have had to be shifted as further facts came to light. He collated all the MSS. and himself copied those more difficult to decipher. The hurried notes of Bernard of Cles, the seemingly illegible rough-drafts of Boniface Amerbach, and the hastily written letters of Erasmus himself in the Copenhagen MS. were copied with such neatness and precision that it is possible to send them straight to the printers. The notes of Epp. 2357–8, 2360–5, 2367–73, 2375–9, 2383, 2417, 2455–6, 2528, 2553, 2588 are his. For the rest we have had to be responsible; but we have been aided by his note-books and the careful indications he gave as to where information might be found.

We wish to thank the many scholars who have helped us: Dr. Schwarber, Dr. Roth and the staff of the University Library at Basle, also Dr. Alfred Hartmann and Dr. Ernst Stähelin, have been indefatigable in their assistance.

M. Tourneur, Conservateur en chef, and the Biliothèque Royale at Brussels have not only given us every facility for work, but also obtained for us by the kind offices of M. le Père Pierre Delattre a photographic reproduction of a rare book in the library of Autun.

The library of Ghent sent a MS. to Brussels for our use.

The library of Berne lent a book to Basle for us.

The Staatsarchiv at Vienna and the Archivo di Stato at Trent procured and sent us photographs of the manuscript rough-drafts of Bernard of Cles.

Miss M. E. Kronenberg, Professor Huizinga, Professor Bataillon, Professor Roersch, and Professor de Vocht have continued their kind help. Professor de Vocht in his *Commemoration P. S. Allen* (delivered at the Erasmus quater-centenary celebrations in Belgium) gave a generous appreciation of this edition of the letters.

The library of York Minster lent us an edition of the *Apophthegmata*, and Mr. G. R. G. Mure sent to us from Vienna photographs of the third edition of that work.

Sir Aurel Stein, through the ready help of Dr. E. de Balogh, Secretary General of the Hungarian Academy of Sciences, and Dr. L. Fekete of the Hungarian Record Office, obtained information illustrative of the Olah letters.

Mr. A. F. Wells has tracked down for us a number of classical quotations.

Mr. F. C. Geary, through the kindness of Dr. Keller, procured for us films of the letters of Christopher of Stadion and of Bernard of Cles in the Landesbibliothek at Stuttgart.

Mr. Geoffrey Nuttall, even when on holiday, has read the proofs with care.

Dr. Amédée Polet, by giving us his book *Petrus Nannius*, enabled us to write the last note in this volume.

Since Vol. III we have appealed for information about the letter of Erasmus, 1533, sold by List and Franke to W. Künzel, 21 May 1883. We also seek the original of the letter to Charles Utenhove dated Freiburg 1533, printed by Horawitz in 1880, then belonging to Professor D. K. v. Halm, director of the Munich Library: the address sheet is in the University Library of Amsterdam. These are needed for use in Vol. X. We should be grateful for any information which would help us to find them.

H. M. Allen.
H. W. Garrod.

OXFORD
27 October 1937.

LIST OF PLATES

TABLE OF LETTERS

[* Not in LB. ** Printed here for the first time. ‡ Autograph.
|| Original, but not autograph.
Letters indented are written to Erasmus.]

1530 (*continued*)

2357. Melanchthon. Nunquam . .	1 Aug. 1530	Augsburg.
2358. Melanchthon. S. Lusitano . .	2 Aug. 1530	Freiburg.
2359. Stadion. Dedimus . .	3 Aug. 1530	Freiburg.
*‡2360. Vlatten. S. P. in Christo . .	9 Aug. 1530	Augsburg.
‡2361. Thuengen. Nulla vnquam . .	11 Aug. 1530	Freiburg.
2362. Stadion. Eodem die . .	11 Aug. 1530	Freiburg.
*2363. Melanchthon. S. P. Eodem . .	12 Aug. 1330	Freiburg.
**‡2364. Schets. S. P. Quas . .	13 Aug. 1530	Antwerp.
*2365. Melanchthon. Si quid . .	17 Aug. 1530	Fréiburg.
2366. Campegio. Reuerendiss. Domine . .	18 Aug. 1530	Freiburg.
2367. C. Mountjoy. Vix vllo . .	25 Aug. 1530	Freiburg.
*‡2368. Bo. Amerbach. S. P. Zasius . .	28 Aug. 1530	Freiburg.
**‡2369. Goclenius. S. P. Incredibilis . .	28 Aug. 1530	Louvain.
**‡2370. Schets. S. Si scissem . .	29 Aug. 1530	Freiburg.
2371. Pirckheimer. S. P. Nos . .	29 Aug. 1530	Freiburg.
**‡2372. Bo. Amerbach. S. P. Quod . .	31 Aug. 1530	Basle.
*‡2373. Sucquet. Nunc verum . .	31 Aug. 1530	Bourges.
*||2374. Jo. Faber. S. Miror . .	1 Sept. 1530	Augsburg.
2375. Cricius. Reuerende . .	1 Sept. 1530	Freiburg.
2376. Schydlowyetz. Vir clarissime . .	2 Sept. 1530	Freiburg.
2377. Tomiczki. Exhilararunt . .	2 Sept. 1530	Freiburg.
*‡2378. Bo. Amerbach. S. P. Nisi . .	⟨Sept. 1530	Freiburg.⟩
2379. G. Brixius. Epistolam tuam . .	5 Sept. 1530	Freiburg.
2380. Quinonus. Gaudeo . .	6 Sept. 1530	Freiburg.
**‡2381. ? S. P. Homo . .	⟨? Sept. 1530	Freiburg.⟩
2382. E. de la Marck. Importunus . .	7 Sept. 1530	Freiburg.
2383. Cles. Quando . .	7 Sept. 1530	Freiburg.
*‡2384. Choler. S. P. D. Optime . .	10 Sept. 1530	Augsburg.
2385. Sadoleto. Tuum de . .	17 Sept. 1530	Carpentras.
*‡2386. Vlatten. Salve D. Erasme . .	17 Sept. 1530	Augsburg.
2387. Eck. Quod Ludouicus . .	18 Sept. 1530	Augsburg.
*‡2388. Castellanus. S. P. Cum . .	19 Sept. ⟨1530⟩	Arc-en-Barrois.
*‡2389. P. Montfoert. S. P. Quamuis . .	20 Sept. 1530	Augsburg.
*2390. Olah. Non possum . .	20 Sept. 1530	Augsburg.
*‡2391. Olah. Salutem. Vix . .	21 Sept. 1530	Augsburg.
*‡2392. Henckel. Henrici . .	1 Oct. 1530	Augsburg.
2393. Olah. Non mediocri . .	7 Oct. 1530	Freiburg.
2394. Alciati. Ita est . .	7 Oct. 1530	Bourges.
2395. Pflug. Sapienter . .	10 Oct. 1530	Freiburg.
*2396. Olah. Non sum . .	13 Oct. 1530	Augsburg.
2397. Gruyères. Profecto . .	17 Oct. 1530	Freiburg.
*‡2398. Andrew Trautmansdorff. Sese commendat . .	19 Oct. 1530	Augsburg.
*2399. Olah. Legi et . .	25 Oct. 1530	Augsburg.

1531

*‡2506. Bo. Amerbach. S. p. Nos . .	26 June ⟨1531⟩	Freiburg.
**‡2507. Bo. Amerbach. S. P. In . .	28 June 1531	Basle.
2508. T. Gravius. Nihil . .	⟨? June fin.⟩ 1531	Freiburg.
*‡2509. Bo. Amerbach. S. Priusquam . .	⟨Summer 1531	Freiburg.⟩
*‡2510. Sturm. S. P. Clarissime . .	6 July 1531	Strasburg.
**‡2511. Schets. S. P. Ex . .	12 July 1531	Antwerp.
**2512. Schets. S. P. Scripsit . .	17 July ⟨1531⟩	Freiburg.
2513. A. Steuchus. Non . .	25 July 1531	Reggio.
2514. Senate of Besancon. Magnifici . .	26 July 1531	Freiburg.
**‡2515. Cles. Redditae . .	July–Aug. 1531	⟨Vienna.⟩
‡2516. Botzheim. Gaudeo . .	5 Aug. 1531	Freiburg.
2517. Ursinus. De . .	7 Aug. 1531	Freiburg
2518. Herwagen. Multae . .	9 Aug. 1531	Freiburg.
**‡2519. Bo. Amerbach. S. P. Iam . .	14 Aug. 1531	⟨Basle.⟩
*2520. Sigismund I. Cognouimus . .	17 Aug. ⟨1531⟩	Cracow.
*‖2521. Tomiczki. Etsi . .	17 Aug. 1531	Cracow.
2522. Pflug. Ad . .	20 Aug. 1531	Freiburg.
2523. Virves. Etsi . .	21 Aug. 1531	Freiburg.
*‡2524. Herwagen. Reliquum . .	21 Aug. 1531	Basle.
**‡2525. A. Fugger. S. P. Vt . .	22 Aug. ⟨1531⟩	Freiburg.
2526. Pole. Reuersus . .	25 Aug. 1531	Freiburg.
**‡2527. Schets. S. P. Vltime . .	28 Aug. 1531	Antwerp.
‡2528. A. Valdes. Amantium . .	29 Aug. 1531	Freiburg.
2529. G. Agricola. Bene . .	29 Aug. 1531	Freiburg.
**‡2530. Schets. S. Emi . .	30 Aug. 1531	Freiburg.
*‡2531. Bo. Amerbach. S. p. Vide . .	⟨Summer 1531	Freiburg.⟩
*‡2532. Bo. Amerbach. S. p. Quid . .	⟨? Aug.–Sept. 1531	Freiburg.⟩
*2533. S. Boner. Salutem . .	1 Sept. 1531	Freiburg.
2534. Rinck. Ornatissime . .	4 Sept. 1531	Freiburg.
*2535. Grynaeus. S. P. Hunc . .	⟨Sept. init. 1531	Freiburg.⟩
*‡2536. Bo. Amerbach. S. Cruciatus . .	6 Sept. 1531	⟨Freiburg.⟩
*‡2537. T. Venatorius. S. D. P. Perfregi . .	6 Sept. 1531	Nuremberg.
**‡2538. Bo. Amerbach. S. P. Quid . .	15 Sept. 1531	Basle.
*‡2539. Ephorinus. Salutem . .	15 Sept. 1531	Basle.
**‡2540. Cles. Quum . .	14–18 Sept. 1531	Stuttgart.
*‡2541. Bo. Amerbach. S. p. Minimum . .	17 Sept. 1531	Freiburg.
**‡2542. Bo. Amerbach. S. P. Non . .	⟨c. 19 Sept. 1531	Basle.⟩
*‡2543. Bo. Amerbach. S. p. Scripsi . .	19 Sept. 1531	Freiburg.
*2544. C. Agrippa. S. P. vir . .	19 Sept. 1531	Freiburg.
*‡2545. S. Aychler. S. D. Quod . .	19 Sept. 1531	Basle.
**‡2546. Bo. Amerbach. S. P. Nobilem . .	20 ⟨Sept.⟩ 1531	Basle.
2547. Bo. Amerbach. S. Ipse . .	⟨Sept. 1531	Freiburg.⟩
*‡2548. J. Boner. S. Timeo . .	20 Sept. 1531	Basle.
2549. J. Boner. Quod . .	21 Sept. 1531	Freiburg.
*‡2550. J. Boner. S. Accepi . .	25 Sept. 1531	Basle.
**‡2551. Bo. Amerbach. S. P. D. Viglium . .	27 Sept. ⟨1531⟩	Basle.
**‡2552. Schets. S. P. Delicias . .	⟨Sept.–Oct. 1531	Freiburg.⟩
*2553. Charles V to the Town-Council of Besançon. Chiers . .	1 Oct. 1531	Brussels.
*‡2554. Ephorinus. S. Iam . .	9 Oct. 1531	Basle.
2555. Cles. Quaternas . .	9 Oct. 1531	Freiburg.
*‡2556. Bo. Amerbach. S. p. Non . .	11 Oct. 1531	Freiburg.
**‡2557. Cles. Ob . .	Oct. 1531	⟨Spires.⟩

**‡2558. Schets. S. P. Ex . .	18 Oct. 1531	Antwerp.
*‡2559. Ephorinus. S. quae . .	19 Oct. 1531	Basle.
**‡2560. Bo. Amerbach. S. P. Litteris . .	⟨c. 19 Oct. 1531	Basle.⟩
*‡2561. Bo. Amerbach. S. p. Stomachus . .	24 Oct. 1531	⟨Freiburg.⟩
**2562. Fonseca. Iam diu . .	31 Oct. 1531	Alcala.
*2563. J. Vergara. Si . .	31 Oct. 1531	Alcala.
**‡2564. Bo. Amerbach. Accepi . .	⟨c. Nov. init. 1531	Basle.⟩
*‡2565. Choler. S. P. Male . .	7 Nov. 1531	⟨Freiburg.⟩
**‡2566. M. Lypsius. S. Quod . .	⟨Nov. 1531	Lens St. Croix.⟩
*‡2567. Scepperus. S. P. Cum . .	17 Nov. 1531	Brussels.
*2568. Zuichemus. Reliqui . .	18 Nov. 1531	Padua.
2569. ⟨Geo. d'Armagnac.⟩ Iure . .	19 Nov. 1531	Freiburg.
*‡2570. J. Jaspar. S. D. Scripsi . .	19 Nov. 1531	Brussels.
*‡2571. Davidts. Salute . .	19 Nov. 1531	Brussels.
*‖2572. Spiegel. S. P. Erasme . .	23 Nov. 1531	Strasburg.
**‡2573 Goclenius. Salutem . . Animum . .	23 Nov. 1531	Louvain.
**‡2574. Bo. Amerbach. Scaligeri . .	⟨23 Nov. 1531	Basle.⟩
*‡2575. Bo. Amerbach. S. Quid . .	29 Nov. 1531	⟨Freiburg.⟩
**‖2576. Grynaeus. S. P. Quum . .	29 Nov. 1531	Freiburg.
**‡2577. J. Morin. Salutem . .	30 Nov. 1531	Freiburg.
**‡2578. Schets. S. Doleo . .	⟨Nov. fin. 1531	Freiburg.⟩
*2579. Campegio. S. Plurimam. Conciderunt . .	2 Dec. 1531	Freiburg.
**‡2580. Bo. Amerbach. S. P. Recte . .	9 Dec. 1531	Basle.
**‡2581. Bertulphus. S. P. Versipellis . .	10 Dec. 1531	Freiburg.
*2582. Olah. Ego . .	11 Dec. 1531	Freiburg.
*2583. Mary of Hungary. An non . .	12 Dec. 1531	Freiburg.
2584. J. and Stanislaus Boner. In . .	12 Dec. 1531	Freiburg.
**‡2585. Schets. S. P. Tandem . .	13 Dec. 1531	Freiburg.
2586. H. Hoxvirius. Ex . .	13 Dec. 1531	Freiburg.
2587. Goclenius. Censuris . .	14 Dec. 1531	Freiburg.
‡2588. G. Busleiden. S. P. Clarissime . .	15 Dec. 1531	Freiburg.
*2589. C. Agrippa. Literas . .	20 Dec. 1531	Brussels.
*‡2590. Spiegel. Salutem . . Praesentium . .	27 Dec. 1531	Sélestat.
**‡2591. Cles. Quas . .	c. 30 Dec. 1531	Innsbruck.

1532

*‡2592. Stadion. Salutem p. d. Misit . .	2 Jan. 1532	Dillingen.
**‡2593. Schets. S. P. Trinis . .	16 Jan. 1532	Antwerp.
*2594. Zuichemus. Epistola . .	17 Jan. 1532	Padua.
**‡2595. Cles. Non . .	17 Jan. 1532	Innsbruck.
**‡2596. Cles. Litteras . .	24 Jan. 1532	Innsbruck.
*‡2597. Bo. Amerbach. S. p. Vt . .	25 Jan. ⟨1532⟩	Freiburg.
*‡2598. Bo. Amerbach. S. p. Me . .	⟨Feb. init. 1532	Freiburg.⟩
2599. G. Brixius. Decreuisti . .	⟨? Jan.–Feb.⟩ 1532	Freiburg.
*‡2600. Tomiczki. S. P. Ornatissime . .	4 Feb. 1532	Freiburg.
‖2601. J. Benedicti. Pro . .	4 Feb. 1532	Cracow.
*‡2602. Zasius. Sese . . Magne . .	6 Feb. 1532	Freiburg.
2603. J. Paungartner. Ante . .	8 Feb. 1532	Freiburg.
‖2604. Zuichemus. Epistolam . .	8 Feb. 1532	Freiburg.
*‡2605. Bo. Amerbach. S. p. Si . .	9 Feb. 1532	Freiburg.
*‡2606. Ephorinus. S. In . .	10 Feb. 1532	Basle.
*2607. Olah. Leuini . .	12 Feb. 1532	Brussels.

BRIEF TABLE OF EDITIONS OF ERASMUS LETTERS

(A fuller description will be found in vol. i, app. 7)

A = Iani Damiani Senensis Elegeia. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1515.
B = Epistole aliquot ad Erasmum. 4°. Louvain. Th. Martens. Oct. 1516.
C = C^1 C^2
C^1 = Epistole sane quam elegantes. 4°. Louvain. Th. Martens. Apr. 1517.
C^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. Jan. 1518.
D = D^1 D^2
D^1 = Auctarium selectarum epistolarum. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1518.
D^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. March 1519.
E = Farrago noua epistolarum. Fol. Basle. J. Froben. Oct. 1519.
F = Epistolae ad diuersos. Fol. Basle. J. Froben. 31 Aug. 1521.
G = Selectae epistolae. 4°. Basle. J. Herwagen & H. Froben. 1528.
H = Opus epistolarum. Fol. Basle. H. Froben, J. Herwagen & N. Episcopius. 1529.
J = Epistolae floridae. Fol. Basle. J. Herwagen. Sept. 1531.
K = Epistolae palaeonaeoi. Fol. Freiburg. J. Emmeus. Sept. 1532.
L = De praeparatione ad mortem. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Jan.⟩ 1534.
M = De puritate tabernaculi. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Feb.⟩ 1536.
N = N^1 N^2 N^3
N^1 = Operum tertius tomus. Fol. Basle. H. Froben & N. Episcopius. 1538.
N^2 = Idem. Fol. Ibid. 1541.
N^3 = Idem. Fol. Ibid. 1558.
O = O^1 O^2
O^1 = Vita Erasmi. 4°. Leiden. T. Basson. 1607.
O^2 = Idem. 12°. Leiden. G. Basson. 1615.
P = Pirckheimeri opera. Fol. Frankfort. J. Bringer. 1610.
Q = Epistolae familiares. 8°. Basle. C. A. Serin. 1779.
Lond. = Epistolarum libri xxxi. Fol. London. M. Flesher & R. Young. 1642.
LB. = Opera omnia. Tomus tertius. Fol. 2 vols. Leiden. P. Vander Aa. 1703.

Note.—At the head of each letter is printed a list of the editions in which it is found, with the necessary references. The references to Lond. serve also for H and N. Sources, printed or ms., other than the editons above catalogued, are indicated, when necessary, by Greek letters.

In the critical notes any of these editions or sources which is not specified by the sigla must be understood to follow the reading of its immediate predecessor. Thus, in Ep. 106. 1, E stands for E, F, H, N^1, N^2, N^3, Lond., and LB. Similarly, with the Greek alphabet this principle is generally followed ; but occasionally, when the sources are diverse or there is some special reason for it, e.g. in Ep. 296, all the authorities are specified by their sigla.

The Corrigenda found in some of the volumes of letters have usually been treated as the true readings of those editions ; but occasionally the uncorrected text and the correction have both been given ; the latter following immediately after the former.

The small superior figures attached to letter-numbers refer to letters answered, the inferior to letters answering.

Angular brackets ⟨ ⟩ denote additions by an editor, square brackets [ ] denote omissions.

LIST OF ABBREVIATIONS COMMONLY USED

(For A, B, C, ... Q, Lond., LB., denoting editions of Erasmus' letters, see p. xxxiii and vol. i, pp. 599-602.)

COLLECTIONS OF LETTERS

AE. = Les correspondants d'Alde Manuce, 1483-1514; par P. de Nolhac (Studi e documenti di storia e diritto, 1887, 8). Rome, 1888.

Agr. E. = Epistolae Henrici Cornelii Agrippae ad familiares et eorum ad ipsum: pp. 681–1061 in Agrippae . . . Operum pars posterior. Lugduni per Beringos fratres, s. a. ⟨c. 1601⟩.

Al. E. = i. Lettres familières de Jérôme Aléandre, 1510–40; par J. Paquier. Paris, 1909.
ii. Jérôme Aléandre et la principauté de Liège; par J. Paquier. Paris, 1896.

Am. E. = Bonifacius Amerbach und die Reformation; von Th. Burckhardt-Biedermann. Basel, 1894.

BE.[1] = Epistolae Gulielmi Budaei. Paris, J. Badius, 20 Aug. 1520.

BE.[2] = Epistolae Gullielmi Budaei posteriores. Paris, J. Badius, March 1522.

BE.[3] = G. Budaei Epistolarum Latinarum lib. v, Graecarum item lib. i. Paris, J. Badius, Feb. 1531.

BE.[4] = Répertoire de la correspondance de Guillaume Budé; par L. Delaruelle. Toulouse—Paris, 1907.

Bemb. E. = Petri Bembi Card. Epistolarum familiarium libri VI. Eiusdem Leonis X Pont. Max. nomine scriptarum lib. XVI. Venetiis apud Gualterum Scottum, 1552.

Bl. E. = Briefwechsel der Brüder Ambrosius und Thomas Blaurer, 1509-1567; bearbeitet von T. Schiess (Badische historische Kommission). t. 3. Freiburg i. Br., 1908–12.

Boh. E. = i. Listář Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic: ed. J. Truhlář. Praze, 1893.
ii. Dva Listáře Humanistické: (a) Dra. Racka Doubravského, (b) M. Václava Píseckého s Doplňkem Listáře Jana Šlechty ze Všehrd: ed. J. Truhlář. Praze, 1897.
(Sbírka Pramenův ku Poznání Literárního Života v Čechách, na Moravě a v Slezku. Skupina Druhá: Korrespondence a Cizojazyčné Prameny, číslo 1, 3.)

BRE. = Briefwechsel des Beatus Rhenanus; herausg. von A. Horawitz und K. Hartfelder. Leipzig, 1886.

Bugen. E. = Dr. Johannes Bugenhagens Briefwechsel, 1512–58, herausg. durch O. Vogt. Stettin, 1888.

Bun. E. = Petri Bunelli Galli praeceptoris et Pauli Manutii Itali discipuli Epistolae Ciceroniano stylo scriptae, ⟨Parisiis⟩, H. Stephanus, 1581.

Calc. E. = Epistolicarum quaestionum et Epistolarum familiarium libri XVI, pp. 1–217 in Caelii Calcagnini Ferrariensis . . . Opera aliquot. Basileae, H. Froben & Nic. Episcopius, March 1544.

Calv. E. = Thesaurus epistolicus Caluinianus (1528–64), ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss (CR. XXXVIII–XLVIII). t. 11. Brunsuigae, 1872–79.

Cam. E. = i. Ioachimi Camerarii Bapenbergensis Epistolarum familiarium, libri VI, . . . a filiis editi. Francofurti, haer. A. Wecheli, 1583.
ii. Ioachimi Camerarii Pabepergensis Epistolarum libri quinque posteriores. A filiis . . . editae. Francofurti, Palthen, 1595.

Cat. E. = Epistole Cataldi Siculi. Pt. 1, Vlyxbone, ⟨Val. Fernandez⟩, 21 Feb. 1500; Pt. 2, s. l. et a.

CE. = i. Claude Chansonnette, jurisconsulte Messin, et ses lettres inédites, par A. Rivier (Mémoires couronnés par l'Académie royale de Belgique, t. XXIX). Bruxelles, 1878.
ii. Briefe des Claudius Cantiuncula und Ulrich Zasius von 1521–1533; von A. Horawitz (Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, xciii, 1879). Wien, 1879.

Clen. E. = Nic. Clenardi Epistolarum libri duo. Antverpiae, Chr. Plantinus, 1566.

Cog. E. = Epistolae aliquot G. Cognati et amicorum: t. i, pp. 295–322, t. iii, p. 207 in Gilberti Cognati Nozereni Opera. t. 3. Basileae, H. Petri, 1562.

Corv. E. = Briefwechsel des Antonius Corvinus; herausg. von P. Tschackert (Quellen und Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens IV). Hannover, 1900.

Cran. E. = Literae virorum eruditorum ad Franciscum Craneueldium, 1522–1528, ed. H. de Vocht. Louvain, 1928.

DGE. = Damiani a Goes, equitis Lusitani, aliquot Opuscula. . . . Item aliquot Epistolae Sadoleti, Bembi, et aliorum clarissimorum virorum . . . ad ipsum Damianum. Louanii, R. Rescius, Dec. 1544.

EE. = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausg. von J. Förstemann und O. Günther (XXVII. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen). Leipzig, 1904.

EE.[2] = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausg. von L. K. Enthoven. Strassburg, 1906.

EHE. = Helii Eobani Hessi . . . et amicorum ipsius Epistolarum familiarium libri XII. Marpurgi Hessorum, C. Egenolphus, March 1543.

FE. = Caroli Fernandi Brugensis, musici regii, . . . Epistole familiares. s. l. et a.

GE. = Roberti Gaguini epistole et orationes; ed. L. Thuasne. t. 2. Paris, 1904.

GHE. = Georg Helts Briefwechsel: herausg von O. Clemen (Archiv für Reformations-Geschichte. Ergänzungsband II). Leipzig, 1907.

Gryn. E. = In librum octauum Topicorum Aristotelis Simonis Grynaei commentaria doctissima. Adiectae sunt ad libri calcem selectiores aliquot eiusdem S. Grynaei Epistolae. Basileae, Jo. Oporinus, Oct. 1556.

HE. = Epistolae Vlrichi Hutteni; ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1859.

Hor. E. = N. Horii Remensis praefecti auxiliaris Epistolarum liber: ff. lz (= k) v^6–p^6. Bk. 14 in Nic. Horii Opus, Lugduni, J. Sacon, 27 Sept. 1507.

Hos. E. = Acta historica res gestas Poloniae illustrantia, IV, IX. Card. Hosii Epistolae, 1525–58, t. 3, edd. F. Hipler & V. Zakrzewski, Cracouiae, 1879–8.

JE. = Der Briefwechsel des Justus Jonas; herausg. von G. Kawerau (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVII). t. 2. Halle, 1884, 5.

La. E. = Lasciana; herausg. von H. Dalton. Berlin, 1898.

LE. = Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken; herausg. von W. M. L. de Wette. t. 5. Berlin, 1825-8.

LE.[2] = Dr. Martin Luther's Briefwechsel; bearbeitet von E. L. Enders, fortgesetzt von G. Kawerau. t. 16. Frankfurt am Main, 1884-1915.

Lo. E. = Epistolarum libri quatuor: ff. 65-163 in Christophori Longolii Orationes duae. Florentiae, haer. Ph. Iuntae, Dec. 1524.

Ma. E. = Briefe des Dr. Daniel Mauch; von A. Naegele. Römische Quartalschrift xxv, 139*-161*, 203*-225*. Rom, 1911.

Man. E. = Ioannis Manardi Ferrariensis Epistolae medicinales, Basileae, M. Isingrin, March 1540.

Marin. E. = Lucii Marinei Siculi Epistolarum familiarium libri decem et septem. Vallissoleti, A. G. Brocarius, 28 Feb. 1514.

Mart. E. = Opus Epistolarum Petri Martyris Anglerii Mediolanensis. Amstelodami, Elzevir, 1670. (The first edition, Alcala de Henares, 1530, is not readily accessible to me.)

Mas. E. = Briefe von Andreas Masius und seinen Freunden, 1538-1573 herausg. von M. Lossen. Leipzig, 1886.

ME. = Philippi Melanthonis epistolae, praefationes, consilia, iudicia, schedae academicae; ed. C. G. Bretschneider (CR. I-X). t. 10. Halis, 1834-42.

MHE. = i. Michael Hummelberger; von A. Horawitz. Berlin, 1875.
ii. Analecten zur Geschichte des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1877.
iii. Analecten zur Geschichte der Reformation und des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1878.
iv. Zur Biographie und Correspondenz Johannes Reuchlin's; von A. Horawitz. Wien, 1877.
(ii, iii, iv in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 85, 86, 89.)

MRE. = Der Briefwechsel des Mutianus Rufus; bearbeitet von C. Krause (Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte, N. F., IX. Supplement). Kassel, 1885.

MRE.[2] = Der Briefwechsel des Conradus Mutianus; bearbeitet von K. Gillert (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVIII). t. 2. Halle, 1890.

NE. = Epistolarum miscellanearum ad Fridericum Nauseam Blancicampianum . . . libri X. Basileae, J. Oporinus, March 1550.

OE. = Oláh Miklós Levelezése; közli Ipolyi Arnold (Monumenta Hungariae historica: diplomataria, XXV). Budapest, 1875.

Oec. E. = DD. Ioannis Oecolampadii et Huldrichi Zuinglii Epistolarum libri quatuor, Basileae, T. Platter & B. Lazius, March 1536.

Oec. E. ii. = Das Leben Johannes Oekolampads; beschrieben von J. J. Herzog, Basel, 1843, ii. 263-304.

Oec. E. iii. = Briefe und Akten zum Leben Oekolampads, bearbeitet von Ernst Staehelin, Leipzig, 1934.

Peut. E. = Konrad Peutingers Briefwechsel; herausg. von E. König. München, 1923.

Pl. E. = Correspondance de Christophe Plantin, 1558-1586; publiée par M. Rooses & J. Denucé. t. 7. Antwerpen, 1883-1918.

RE. = Johann Reuchlins Briefwechsel: herausg. von L. Geiger (Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart. CXXVI). Tübingen, 1875.

Ra. E. = Religiosissimi viri fratris Ioannis Raulin, artium et theologiae pro-

fessoris scientissimi, Epistolarum . . . opus eximium. Lutetiae Parisiorum, A. Ausurdus expensis I. Petit, 1 Jan. 1521.

Sad. E. = i. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨pontificiae⟩. Romae, 1759.
ii. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨familiares⟩. t. 3 & app. Romae, 1760–7.

Sch. E. = Korrespondenzen und Akten zur Geschichte des Kardinals Matth. Schiner; herausg. von A. Büchi. t. 1 (1489–1515), Basel, 1920.

Schw. E. = Dn. Iohannis Schwebelii . . . scripta theologica. . . Addita est Epistolarum . . . centuria ⟨1519–40⟩. Biponti, C. Wittel, 1605.

SE. = Christoph Scheurls Briefbuch; herausg. von F. von Soden und J. K. F. Knaake. t. 2. Potsdam, 1867–72.

Sep. E. = Epistolarum libri VII: t. iii, pp. 71–389 in Ioannis Genesii Sepuluedae Cordubensis Opera. t. 4. Matriti, 1780.

Sich. E. = Johannes Sichardus; von P. Lehmann, pp. 23–42. München, 1912.

TE. = Ioannis Tritemii, abbatis Spanhemensis, Epistolarum familiarium libri duo. Haganoae, P. Brubachius, 1536.

VE. = Vadianische Briefsammlung; herausg. von E. Arbenz und H. Wartmann (Mitteilungen zur vaterländischen Geschichte, 24, 25, 27–30: 6 parts and 5 supplements, s¹–s⁵). St. Gallen, 1890–1908.

Vi. E. = Ioannis Lodouici Viuis Valentini Epistolarum . . . Farrago. Antuerpiae, G. Simon, 1556.

Vulc. E. = Correspondance de Bonaventura Vulcanius, 1573–1577; publiée par H. de Vries de Heekelingen. La Haye, 1923.

VZE. = Viglii ab Aytta Zuichemi Epistolae selectae: t. ii, pt. 1 in C. P. Hoynck van Papendrecht's Analecta Belgica, Hagae Comitum, 1743.

WE. = Epistolae . . . Georgii Wicelii, Lipsiae, Nic. Vuolrab, 1537.

ZE. = Vdalrici Zasii epistolae; ed. J. A. Riegger. t. 2. Vlmae, 1774.

Zeb. E. = Epistolarum libri Andreae Zebrzydowski, 1546–1553 (Acta hist. res gestas Poloniae illustrantia 1); ed. Wlad. Wislocki. Cracow, 1878.

Zw. E. = Huldrici Zuinglii Opera, voll. VII, VIII, Epistolae; ed. M. Schuler & J. Schulthess. t. 2. Turici, 1830–42.

*Zw. E.*² = Zwinglis Briefwechsel; bearb. von E. Egli, herausg. von G. Finsler und W. Köhler (CR. XCIV, XCV). t. 2 (1510–26). Leipzig, 1911–14.

Other Sources

ADB. = Allgemeine deutsche Biographie. t. 56. Leipzig, 1875–1912.

*Agric.*¹ = Rodolphi Agricolae opuscula; ed. Petro Aegidio. Anuerpiae, T. Martinus, 31 Jan. 1511.

*Agric.*² = Rodolphi Agricolae lucubrationes, tomus posterior; ed. Alardo Aemstelredamo. Coloniae, J. Gymnicus, ⟨1539⟩.

*Agric.*³ = Unedierte Briefe von Rudolf Agricola; von K. Hartfelder (Festschrift der badischen Gymnasien). Karlsruhe, 1886.

AHVN. = Annalen des hist. Vereins für den Niederrhein. Köln, 1855– .

Val. Andreas = Fasti Academici studii generalis Louaniensis, edente Valerio Andrea Desselio. Louanii, H. Nempaeus, 1650.

ANGB. = Acta nationis Germanicae vniuersitatis Bononiensis; ed. E. Friedländer et C. Malagola. Berolini, 1887.

Antonio = Bibliotheca Hispana noua, siue Hispanorum scriptorum qui ab anno MD. ad MDCLXXXIV. floruere, Notitia: auctore D. Nicolao Antonio Hispalensi. t. 2. Madriti, 1783–8.

AT. = Acta Tomiciana; Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste . . . Sigismundi . . . per Stanislaum Gorski . . . collecte, 1507–   . t. 13 Posnaniae, 1852–   .

Athenae Cantab. = Athenae Cantabrigienses, 1500–1609; by C. H. Cooper and T. Cooper, and by G. J. Gray. t. 3. Cambridge, 1858–61, 1913.

Balan = Monumenta Reformationis Lutheranae, 1521–5, collegit P. Balan. Ratisbonae, 1884.

Balan ii = Monumenta saeculi XVI historiam illustrantia, edidit P. Balan. Oeniponte, 1885.

BEr.[1] = Bibliotheca Erasmiana, listes sommaires. Gand, 1893.

BEr.[2] = Bibliotheca Erasmiana; extrait de la Bibliotheca Belgica, publiée par F. Vander Haeghen, R. Vanden Berghe, T. J. I. Arnold, et A. Roersch.
Adagia. Gand, 1897.
Admonitio etc. 1900.
Apophthegmata. 1901.
Colloquia. t. 3. 1903–7.
Moriae Encomium. 1908.
Enchiridion militis Christiani. 1911.
Ratio verae theologiae. 1914.
Declamationes, Encomium Matrimonii, Institutio Principis Christiani, Vidua Christiana. 1936.

Bergenroth = Calendar of letters, despatches, and state papers, relating to the negotiations between England and Spain, preserved in the archives at Simancas and elsewhere, 1485–1603; edited by G. A. Bergenroth, and continued by P. de Gayangos and M. A. S. Hume. t. 21. London, 1862–99.

BN. = Biographie nationale (A–S). t. 21. Bruxelles, 1866–1913.

Böcking = Index biographicus et onomasticus; cur. E. Böcking (Vlrichi Hutteni Operum supplementum: tomi posterioris pars altera). Lipsiae, 1870.

Bourgeois de Paris = Le Journal d'un Bourgeois de Paris, 1515–1536; par V. L. Bourrilly, Paris, 1910.

Brewer = Letters and papers, foreign and domestic, of the reign ot Henry VIII, 1509–46; arranged by J. S. Brewer, and continued by J. Gairdner and R. H. Brodie. t. 33. London, 1862–1910.

Brodie = Brewer i; 2nd edit., by R. H. Brodie. t. 3. London, 1920.

Brown = Calendar of State Papers and MSS. relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice and in other libraries of Northern Italy, 1202–1629; edited by Rawdon Brown and continued by G. C. Bentinck, H. F. Brown, and A. B. Hinds. t. 23. London, 1864–1916.

Bulaeus = Historia vniuersitatis Parisiensis; authore C. E. Bulaeo. t. 6. Parisiis, 1665–73.

Burchard = Iohannis Burchardi Argentinensis, capelle pontificie sacrorum rituum magistri, Diarium (1483–1506); ed. L. Thuasne. t. 3. Paris, 1883–5.

Butzbach = Beiträge zur Geschichte des Humanismus am Niederrhein und in Westfalen; von C. Krafft und W. Crecelius (Zeitschrift des Bergischen Geschichtsvereins, VII, pp. 213–88, XI, pp. 1–68). Heft 1, 2. Elberfeld, 1870, 1875.

Butzbach[2] = Zur Kritik des Johannes Butzbach; von G. Knod (AHVN, lii, pp. 175–234). Köln, 1891.

Butzbach[3] = Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Schwaben und Elsass; von W. Crecelius (Alemannia, VII, pp. 184–9). Bonn, 1879.

BWN. = Biographisch woordenboek der Nederlanden. t. 21. Haarlem, 1852–78.

Caballero = Alonso y Juan de Valdés, por Don Fermin Caballero. Madrid, 1875.

Chevalier = Répertoire des sources historiques du moyen âge: Bio-bibliographie; par U. Chevalier. 2e édition. t. 2. Paris, 1905–7.

Ciaconius = Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium, opera A. Ciaconii; ab A. Oldoino recognitae. t. 4. Romae, 1677.

Clerval = Registre des procès-verbaux de la Faculté de Théologie de Paris; publié par A. Clerval. t. 1 (1505–23), Paris, 1917.

Copinger = Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum; by W. A. Copinger. 2 parts. London, 1895–1902.

CPR. = Das Chronikon des Konrad Pellikan; herausg. durch Bernhard Riggenbach. Basel, 1877.

CR. = Corpus Reformatorum. Voll. 1–28. Melanthonis Opera; ed. C. G. Bretschneider et H. E. Bindseil. Halis et Brunsuigae, 1824–60.
Voll. 29–87. Caluini Opera; ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss. Brunsuigae et Berolini, 1861–1900.
Voll. 88– . Zwingli's Werke; herausg. von E. Egli und G. Finsler. Berlin, 1904– .

Creighton = A history of the Papacy during the period of the Reformation; by M. Creighton. t. 5. London, 1887–94.
(Vols. 1 and 2; new edition. London, 1892.)

de Jongh = L'ancienne Faculté de Théologie de Louvain au premier siècle de son existence (1432–1540); par H. de Jongh. Louvain, 1911.

Delisle = Un Registre des procès-verbaux de la Faculté de Théologie de Paris, 1505–33; par L. Delisle. Notices et Extraits XXXVI: Paris, 1899.

de Nolhac = Érasme en Italie; par P. de Nolhac. 2e édition. Paris, 1898.

de Reiffenberg = Histoire de l'ordre de la Toison d'Or; par le Baron de Reiffenberg. Bruxelles, 1830.

DNB. = Dictionary of national biography. t. 69. London, 1885–1912.

DRA. = Deutsche Reichstagsakten, jüngere Reihe, bearbeitet von A. Kluckhohn und A. Wrede. t. 4. Gotha, 1893–1905.

Ducange = Glossarium mediae et infimae Latinitatis, conditum a Carolo du Fresne, domino Du Cange; ed. L. Favre. t. 10. Niort, 1883–7.

EAE. = Epistolae aliquot eruditorum, nunquam antehac excusae, multis nominibus dignae quae legantur a bonis omnibus, quo magis liqueat quanta sit insignis cuiusdam sycophantae virulentia, *s. a.* (See vol. IV, p. 210.)

EEV. = Epistolae aliquot eruditorum virorum, ex quibus perspicuum quanta sit Eduardi Lei virulentia. Basle, J. Froben, Aug. 1520.

EHR. = The English Historical Review. London, 1886– .

EOV. = Epistolae obscurorum virorum, ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1864–70.

Fredericq = Corpus documentorum inquisitionis haereticae prauitatis Neerlandicae, 1025–1528, ed. P. Fredericq. t. 5. Gent, 1889–1906.

Gabbema = Epistolarum ab illustribus et claris viris scriptarum centuriae tres, ed. S. A. Gabbema. Harlingae Frisiorum, 1663.

Gachard = Collection des voyages des souverains des Pays-Bas; publiée par L. P. Gachard et C. Piot (Collection de Chroniques Belges inédites). t. 4. Bruxelles, 1874–82.

Gams = Series episcoporum Ecclesiae Catholicae; ed. P. B. Gams. Ratisbonae, 1873.

GC. = Gallia Christiana; opera D. Sammarthani, monachorum congregationis S. Mauri, et B. Hauréau. t. 16. Parisiis, 1715–1865.

Goethals = Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique; par F. V. Goethals. t. 4. Bruxelles, 1849–52.

Hain = Repertorium bibliographicum; opera L. Hain. t. 2. Stuttgartiae et Lutetiae Parisiorum, 1826–38.

Henne = Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique; par A. Henne. t. 10. Bruxelles—Leipzig, 1858–60.

Herminjard = Correspondance des Réformateurs dans les pays de langue français (1512–44), recueillie . . . par A. L. Herminjard. t. 9. Genève, 1866–97.

Herzog = Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche; begründet von J. J. Herzog. 3e Auflage; herausg. von A. Hauck. t. 21. Leipzig, 1896–1908.

Heumann = Documenta literaria varii argumenti in lucem prolata cura Iohannis Heumanni. Altorfii, 1758.

Hinds = Calendar of State Papers and MSS. existing in the archives and collections of Milan, 1385–1618; edited by A. B. Hinds. t. 1. London, 1912.

Hoynck = Analecta Belgica: t. iii, ed. C. P. Hoynck van Papendrecht, Hagae Comitum, 1743.

Horawitz = i–iv. Erasmiana; von A. Horawitz. Wien, 1878, 80, 83, 85.
v. Erasmus von Rotterdam und Martinus Lipsius; von A. Horawitz. Wien, 1882.
(in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1878, 79, 82, 84, 82.)

Jänig = Liber confraternitatis B. Marie de Anima Teutonicorum de Vrbe; ed. C Jänig. Romae - Vindobonae, 1875.

Jöcher = Allgemeines Gelehrten-Lexicon, herausgegeben von C. G. Jöcher. t. 4. Leipzig, 1750–1.

Jortin = The life of Erasmus; by J. Jortin. t. 2. London, 1758–60.

Knight = The life of Erasmus; by S. Knight. Cambridge, 1726.

Knod = Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562)—biographischer Index zu den ANGB: bearbeitet von G. C. Knod. Berlin, 1899.

Krafft = Briefe und Documente aus der Zeit der Reformation im 16. Jahrhundert; hersausg. von K. und W. Krafft. Elberfeld, 1876.

LB. i–x = Desiderii Erasmi Roterodami opera omnia; ed. J. Clericus. t. 10. Lugduni Batavorum, 1703–6.

Lefranc = Histoire du Collège de France depuis ses origines jusqu'à la fin du premier Empire; par A. Lefranc. Paris, 1893.

Le Glay = Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières années du XVIe siècle, publiées par E. Le Glay (Documents inédits sur l'histoire de France: première série). t. 2. Paris, 1845.

Legrand = Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des Grecs aux xve et xvie siècles; par Émile Legrand. t. 4. Paris, 1885–1906.

Le Neve = Fasti Ecclesiae Anglicanae, by J. Le Neve; continued by T. D. Hardy. t. 3. Oxford, 1854.

Luc. Ind. = Lucubrationum Erasmi Roterodami index. Louanii, T. Martinus, 1 Jan. 1519.

Mazzuchelli = Gli scrittori d'Italia ⟨A–B⟩, del Conte G. Mazzuchelli. t. 2. Brescia, 1753–62.

Major = Erasmus von Rotterdam: Virorum illustrium reliquia e1, von Emil Major. Basle.

MHL[4]. = Monumenta Humanistica Lovaniensia[4], ed. H. de Vocht, Louvain, 1934.

Molanus = Ioannis Molani ⟨1533–85⟩ Historia Louaniensium, ed. P. F. X. de Ram (Collection de Chroniques belges inédites). t. 2. Bruxelles, 1861

MSH. = Messager des sciences historiques. Gand, 1823– .

NAKG. = Nederlandsch Archief voor kerkelijke Geschiedenis. Leiden, 1829– .

NBG. = Nouvelle biographie générale. t. 46. Paris, 1855–66.

Nève = Mémoire sur le Collège des trois-langues à l'Université de Louvain; par F. Nève (Mémoires couronnés par l'Académie Royale de Belgique, xxviii). Bruxelles, 1856.

Nichols = The Epistles of Erasmus, from his earliest letters to his fifty-first year, arranged in order of time. English translations . . . with a commentary . . .; by F. M. Nichols. t. 3. London, 1901–17.

NNBW. = Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek; ed. P. C. Molhuysen, P. J. Blok, and L. Knappert. t. 6. Leiden, 1911– .

OED. = A new English Dictionary on historical principles. t. 10. Oxford, 1888–1928.

OHS. = Publications of the Oxford Historical Society. Oxford, 1885– .

Omont = Journal autobiographique du Cardinal Jérôme Aléandre, publié par H. Omont. Notices et Extraits xxxv: Paris, 1895.

Panzer = Annales typographici, opera G. W. Panzer. t. 11. Norimbergae, 1793–1803.

Pastor = The History of the Popes from the close of the Middle Ages; from the German of Dr. Ludwig Pastor. t. 14. (1–6 ed. F. I. Antrobus; 7–14 ed. R. Kerr.) London, 1906–24.

Pellechet = Catalogue général des Incunables des bibliothèques publiques de France; par M. Pellechet: t. 3 ⟨A–Greg.⟩. Paris, 1897–1909.

Proctor = Index to the early printed books in the British Museum; by R. Proctor.
Part I, to MD: 4 sections, London, 1898, 9; and 4 supplements, 1899–1902.
Part II, MDI–MDXX: London, 1903– .

Renaudet = Préréforme et Humanisme à Paris, 1494–1517, par A. Renaudet. Paris, 1916.

Renouard = Annales de l'imprimerie des Alde; par A. A. Renouard. 3e édition. Paris, 1834.

Renouard, Badius = Bibliographie des impressions et des œuvres de Josse Badius Ascensius; par Ph. Renouard. t. 3. Paris, 1908.

Sanuto = I diarii di Marino Sanuto (1496–1533); pubblicati per cura de N. Barozzi, G. Berchet, R. Fulin, F. Stefani, M. Allegri. t. 58. Venezia. 1879–1903.

Schmidt = Histoire littéraire de l'Alsace (xvc–xvic); par C. Schmidt. t. 2. Paris, 1879.

Seebohm = The Oxford Reformers, John Colet, Erasmus, and Thomas More; by F. Seebohm. 3rd edition. London, 1887.

Stokvis = Manuel d'histoire, de généalogie et de chronologie de tous les états du globe ; par A. M. H. J. Stokvis. t. 3. Leide, 1888–93.

Sweert = Athenae Belgicae, ed. F. Sweert. Antuerpiae, 1628.

Tiraboschi = Storia della letteratura italiana ; del Cavaliere Abate G. Tiraboschi. 2ª edizione. t. 9. Modena, 1787–94.

Trith.[1] = Liber de scriptoribus ecclesiasticis disertissimi patris domini Iohannis de Trittenhem. Basileae, Jo. de Amerbach, 1494.

Trith.[2] = Cathalogus illustrium virorum Germaniam suis ingeniis . . . exornantium domini Iohannis Tritemii. ⟨Moguntiae, P. Friedberger, c. 1495.⟩

Trith.[3] = Disertissimi viri Iohannis de Trittenhem . . . de scriptoribus ecclesiasticis collectanea, additis nonnullorum ex recentioribus vitis et nominibus. Parrhisius, B. Rembolt et Jo. Paruus, 16 Oct. 1512.

Trith.[4] = Dn. Iohannis Tritthemii . . . de scriptoribus ecclesiasticis . . . liber. . . . Appendicum istarum prior ⟨Trith.[3]⟩ nata est nuper in Galliis: posterior nunc recens additur, authore Balthazaro Werlino Colmariensi. Coloniae, P. Quentel, March 1546.

Trith.[5] = Zusätze des Trithemius zu seinem Catalogus illustrium virorum Germaniae aus der in der Würzburger Universitätsbibliothek befindlichen Handschrift : in Johannes Trithemius, von I. Silbernagl, pp. 253–63. Regensburg, 1885.

van Heussen = Historia episcopatuum foederati Belgii; ed. H. F. van Heussen. t. 2. Lugduni Batavorum, 1719.

van Iseghem = Biographie de Thierry Martens d'Alost ; par A. F. van Iseghem. Malines-Alost, 1852.

Vischer = Erasmiana ; von W. Vischer. Basel, 1876.

Zedler = Universal-Lexikon aller Wissenschafften und Künste. t. 64. Halle & Leipzig, J. H. Zedler, 1732–50.

ZKG. = Zeitschrift für Kirchen-Geschichte. Gotha, 1876– .

ADDENDA

Vol. V

P. 271, Ep. 1355. 12n. The *Officialis Brugensis* was, in 1523, Henry Zwynghedau of Bailleul; see Cran. E. p. 108.

Vol. VIII

P. 11, Ep. 2083. 7n. Professor Bataillon kindly points out to us that Michael don Lope is certainly distinct from Don Lope de Urea, and that he was mentioned in a letter of Paez de Castro a Zurita (Saragossa, 12 May 1545; published by Dormer in *Progresos de la Historia en el Reino de Aragon*, p. 459): 'en Zaragoça comimos en la Aljaferia el primer dia, y fuimos a posar a casa del Alguacil del santo Oficio, y alli embiò grandes presentes Micer Miguel Don Lope al señor Fiscal, y a mi por via de Francisco Cortès que es casado con una tía suya, y la principal conversacion ha sido con èl, porque es muy gentil Letrado'.

CORRIGENDA

Vol. IV

P. 541, Ep. 1218. 7n. *For* Iacobite *read* Iacobitae.

Vol. VI

P. 188, Ep. 1624. 46. *For ἀτέχνω read ἀτεχνῶς.*
P. 311, Ep. 1690. 91. *For* incendium. *read* incendium ?
P. 3, Ep. 1803. 9. *For λεοντήν read λεοντῆν.*

Vol. VII

P. 3, Ep. 1803. 9. *For λεοντὴν read λεοντῆν.*

Vol. VIII

P. xxxi, Ep. 2300. *For* snb *read* sub.
P. xxxiv, last line. *For* Nie. *read* Nic.
P. 56, Ep. 2101. introd. l. 12. *For* Aug. *read* Nov.
P. 69, Ep. 2110. introd. *For* graeculos *read* gracculos.
P. 72, Ep. 2112. 15n. *For* 82 read 83.
P. 87, Ep. 2123. 14n. *For* loaylty *read* loyalty.
P. 204, Ep. 2184. 156. *For πίθανον read πιθανόν.*
P. 219, Ep. 2190. 9n. *For* 38n *read* 138n.
P. 237, Ep. 2197. 57. *For* aepistola *read* epistola.
P. 311, Ep. 2245. 8n. *For* 236–9 *read* 231–4.
P. 367, Ep. 2277. 2n. *For* 2415 *read* 2410.
P. 449, Ep. 2328. 43n. *For* 17n. *read* 18n.

LIST OF MANUSCRIPTS ABOUT WHICH INFORMATION IS DESIRED

A letter of Erasmus to a friend, 1533 : sold by List and Franke to W. Künzel, 21 May 1883.

The originals of Epp. 210, 217, 223, 251, 257, 681, 705, 1166, 1208, 1361, 1467, 1480, 1549, 2579.

$2357_{2363, 2365}$ FROM PHILIP MELANCHTHON.

Melanchthonis Epistolae, 1565, p. 36 (α). Augsburg.
Coelestinus iii. 19 (β). 1 August 1530.
LB. 1125.

[There are two printed sources: Melanchthon's *Epistolae selectiores aliquot*, Wittenberg, J. Crato, 1565 (α), and Coelestinus (β: see Ep. 2343 introd.). At Breslau (Rehd. 404, f. 34) there is a MS. copy, of the late XVI^c., in a MS. volume of letters of Melanchthon 'ad amicos scriptae', almost all copies by the same hand. From comparison of the variants it appears to have been taken from α: it also has a few trifling variants of its own, the only one worth recording being that it omits ll. 24–7, and ends 'Vale Augustae'.

The month-dates of this letter and Ep. 2358 do not, as Bretschneider suggested (ME. 807), conflict; for ll. 1–2 of Ep. 2358 show that this letter had not reached Erasmus when he was writing on 2 Aug. It seems that he learnt from the conversation of the Portuguese what Melanchthon was thinking, and answered without waiting for Stibarus to arrive with this letter. See Ep. 2358. 2n.]

ERASMO ROTERODAMO PHILIPPVS MELANT.

NVNQVAM eram crediturus tantam ferociam, tantam saeuitiam in hominem cadere posse quantam in Eccio et quibusdam eius gregalibus deprehendo. Nam principes ipsi satis clementes et moderatas sententias dicunt: a quibus tamen isti miris artibus conantur eos abducere.

Accipio te per literas Imperatorem a violentis consiliis dehortari: qui, vt mihi videtur, genuina quadam bonitate etiam ad moderationem et pacem ducitur. Quare spero tuas literas plurimum ponderis apud ipsum habituras esse, teque rogo vt inchoatum reipub. beneficium perficias, et pergas eum iterum atque iterum dehortari. Nil hac tua sapientia atque autoritate dignius facere potes, nil ad omnem posteritatem gloriosius, quam si tua diligentia hos motus sedaueris.

Nos causam nostram simpliciter et sine conuiciis proposuimus. Quanquam cauillari aliquis possit seram esse moderationem, tamen volumus ostendere nos non abhorrere a consilio pacis, si conditiones aequae proponantur. Res ipsa ostendit impendere mutationem publicam: quam vtinam ita gubernent illi qui rerum potiuntur ne subito impetu prosternatur Ecclesia! Oro igitur te quantum possum per Christum vt non desinas Imperatorem adhortari ne bellum aduersus ciues suscipiat, qui non recusant

TIT. MELANTHON β. 1. tantamque *ante* saeuitiam β. 3–4. moderatas et clementes β. 6. Imperatorem per literas β. 11. Nihil β. tuam β. 12. nihil β. 14. nostram causam β. 16. voluimus β. 18. mutationum β.

---

6. per literas] This report was incorrect: see Ep. 2358. 3n.

14. causam] In the Augsburg Confession: drawn up by Melanchthon.

aequas conditiones accipere. Non enim hoc agunt nostri, vt *πολίτευμα* Ecclesiasticum dissoluant.

Danielem Stibarum valde amo: quem tametsi scio tibi iucundissimum esse, tamen oro vt mea causa aliquid addas ad tuam erga ipsum beneuolentiam. Vale.

Augustae Calend: Augusti. Anno 1530.

2358. To Philip Melanchthon.

Rostock MS. Theol. 62 (α).
Coelestinus iii. 19, 140 v°. (β).
LB. 1126.

Freiburg.
2 August 1530.

[For the sources see Ep. 2343 introd. Not an answer to Ep. 2357; which had not yet arrived.]

EPISTOLA ERASMI ROTERODAMI AD PHILIPPVM MELANCHTONEM.

S. Lvsitano iuueni feci mei copiam ἀφθόνως: nec epistola tua, nec Stibari vsquam comparuit.

Quod ad Caesarem scripserim, perperam relatum est. In hoc Concilio verbum ad illum non scripsi. Scripsi tantum Cardinali Campegio, summo studio hoc agens ne bello de dogmatibus transigeretur. Consimilia quaedam scripsi Episcopo Augustensi, aliisque nonnullis amicis; meque rogas ne id facere desinam! Quin potius rogas istos vt desinant pertinacia sua conuitiisque principum animos ad bellum irritare? Ego non nunc tantum sed perpetuo et theologorum saeuitiam pro viribus retudi et principum animos a saeuiendo deterrui. Vides quam mihi referant gratiam.

Commigrauit Argentoratum ebriolus quidam Gerardus Nouiomagus, quem in Epistola ciuilitatis gratia voco Vulturium Neocomum. Antehac supra modum amans mei nunc furit non aliter

2357. 23. Ecclesiae β. 24. tametsi α: etsi β. 27. Calend: Augusti *om.* β. 2358. 1. ἀφθόνως *scripsi*: ἄφθονος α: αὔτονος β. 2. β: Stiberi α. 4. Cardinali *om.* β. 6. quaedam *om.* β. 8. roges β. 11. terrui β. 14–15. voco ... Neocomum α: Vulturium Neocomomum nominaui β. 15. nunc β: non α.

2357. 24. Stibarum] After returning to Wurzburg in April (Ep. 2303), he evidently had now come to Augsburg for the Diet. His visit to Freiburg seems to have been for an express purpose, for he returned again to Augsburg on 12 Aug., carrying Ep. 2363. He was perhaps hoping to elicit from Erasmus on behalf of the Reformers a definite expression of opinion (cf. Ep. 2328. 62n), such as is contained in Ep. 2366.

2358. 1. Lusitano] Not identified: see also Ep. 2370. 8; and perhaps Ep. 2511. 29n.

2. Stibari] Perhaps *Stibarus* should be read; for he was probably the bearer of Ep. 2357. His arrival is reported in Ep. 2363.

3. ad Caesarem] On 27 July Melanchthon had reported to Luther (ME. 804 = LE². 1730. 8–10): 'Erasmus rescripsit Caesari, aperte probans causam nostram de coniugio sacerdotum, de votis, de vtraque specie: hos enim articulos nominatim attigit'. Cf. Epp. 2339. 13n, 2365. 12.

5. Campegio] See Ep. 2328.

6. Augustensi] See Ep. 2332.

13–14. Nouiomagus] Geldenhauer: cf. Ep. 2355. 78–82, where Erasmus emphasizes the close ties formerly existing between them.

14. Epistola] See Ep. 2219. 11n.

ac si matrem, patrem, auum et auiam vtranque ferro necassem. Suo nomine quatuor iam libellos emisit: quintus, plenus conuitiis et hypocrisi, prodiit nomine Ministrorum Verbi Argentoratensium. Nihil seditiosius. Itaque posthac non est animus agere de componendo negocio, cum ipsi non solum nihil remittant, verum etiam ad tumultum cruentum gestire videantur. Dominus exitum emendet, qui te sospitem nobisque conseruet incolumem.

Friburgi postridie Cal.: Augusti. Anno 1530.

Erasmus Roterodamus.

2359. To Christopher of Stadion.

Chrysostomi Opera f°. A². (a). Freiburg.
N. p. 1132: Lond. xxviii. 4: LB. 1150. 5 August 1530.

[The preface to the Froben Chrysostom in five volumes, 1530, but omitting the *Vita Chrysostomi* i.e. LB. 1332C–1347B. In the *Vita* Erasmus had incorporated large portions of Ep. 1800, see Ep. 1800 introd.

The first Latin Chrysostom had been printed at Venice (Bernardinus Stagninus and Gregorius de Gregoriis) in 1503: a very rare book of which there is a copy in the Bibliothèque Nationale. It had been followed by the editions of Iac. de Pfortzen and Lachner, 1504; of Froben, 1517 (Ep. 575. 36n); of Cratander, 1522 and 1525 (vols. v–vi edited by Oecolampadius), see Epp. 1736. 8n, 2226. 67n. Cratander's text had stimulated curiosity about the Greek of Chrysostom. In a letter of March 1523 Erasmus suggests to Francis Asulanus that he should print something of Chrysostom in the original Greek, preferably some work not already known in translation (Ep. 1349. 21–2). In July 1524 Levinus Ammonius urges Erasmus to edit the Greek text of some work of Chrysostom (Ep. 1463. 152–4; cf. Ep. 2016. 81–97); and in the spring of the following year Erasmus published with Froben the *De Sacerdotio* in Greek (Ep. 1558) and *De Orando Deum* in Greek and Latin (Ep. 1563). In 1526 Froben printed for him in Greek *Conciunculae Sex de Fato et Prouidentia Dei* (Ep. 1661), and in Greek and Latin *In Epistolam ad Philippenses Homiliae Duae* (Ep. 1734). L. Ammonius had made a new but unsatisfactory translation of the *De Prouidentia* (cf. Ep. 2197, 121n); and in the *De Sacerdotio* Erasmus emphasized the need for better translations of Chrysostom than were then available. This had led Brixius to make a new version, from Erasmus' text, of the *De Sacerdotio*; and in the spring of 1527 Erasmus reprinted this with versions by himself of other works of Chrysostom in *Chrysostomi Lucubrationes* (Ep. 1800–1). As a further illustration of what might be done for Chrysostom by new translations Erasmus in the summer of the same year published his own version of Chrysostom's Commentary on Galatians. In the autumn he issued a Greek text of the *Babylas* (Ep. 1856). He had praised Brixius' translation of the *De Sacerdotio* (Ep. 1800. 94–9), and evidently admired his redundant paraphrastic style. It was understood apparently that Brixius was to translate the new text of the *Babylas*—which he did; assuming, it would seem, a kind of general partnership, Erasmus supplying the Greek texts and Brixius rendering them. Other persons in Paris, e.g. Faber and Gerardus Ruffus, were believed to be translating Chrysostom, with royal encouragement (Ep. 1795). But down to the beginning of 1529 Erasmus himself seems to have been chiefly interested in the Greek of Chrysostom: 'iam plerique Graeca malunt quam Latina', he says, in the Preface to *Aliquot Opuscula diui Chrysostomi* (Ep. 2093). But the plan of a new and complete Latin Chrysostom had already been talked of in 1526 (Ep. 1736. 17–19). In a letter to Erasmus from Tunstall, written

16. patrem et matrem β. 19. β: seditius a. 24. Erasmus Roterodamus *add.* β.

---

17. quintus] See Ep. 2329. 91n. 18. Verbi] Cf. Ep. 2321. 37n.

shortly after Erasmus moved to Freiburg (Ep. 2226; cf. Ep. 2157), the project, which originated, it seems likely, with Froben rather than with Erasmus, had taken definite shape. Froben had kept seven presses busy on his great edition of Augustine (Ep. 2062. 21); when that was off his hands, he wanted some new and large piece of work for his printers. The Augustine was finished early in September 1529; and a beginning presumably made on the Chrysostom immediately. At the beginning of January 1530 Erasmus writes to Vergara that the work is to appear in the autumn; at the end of the month he writes to Tunstall grumbling at the slowness of his translators (Ep. 2263. 44). By the end of March the printers had gone so far ahead that it had been decided not to wait for Brixius' promised version of the *Monachus* (Ep. 2291): for this, and other works of Chrysostom, Froben had to fall back on Oecolampadius—whose defects as a translator had been widely advertised by Brixius (see Epp. 2052. 1n, 2062. 22–4, cf. Ep. 2239. 53–4). In the Catalogue of his writings furnished to Boece (Ep. 2283) Erasmus is content, in respect of Chrysostom, to enumerate the works translated by himself (ll. 155–65); and makes no claim to any share in the general editorial labour—what he tells Boece of his work on the Augustine (l. 226) and the Hilary (l. 219) stands in marked contrast. It is probable that he lent to Froben his name and such help as he could give in securing new versions, without taking on himself the heavier editorial responsibilities.

Froben's five volumes were scarcely published when Erasmus wrote to Germanus Brixius asking his assistance for a supplementary volume (Ep. 2379), which was to contain, *inter alia*, the Homilies on Romans. Brixius by 1 October 1532 had translated the first eight of these; and in March 1533 Froben printed this instalment (*Chrysostomi in epist. . . . ad Romanos Homiliae octo priores*), publishing at the same time, in a separate volume, Erasmus' *Aliquot Homiliae ad pietatem conducibiles*. But almost immediately both Erasmus and Brixius began to interest themselves in an undertaking designed to supersede Froben's Chrysostom—the edition, namely, of Chevallon, printed at Paris in 1536. In the Leipzig University Library (Burscher Sammlung, Misc.) are 5 MS. leaves written by Erasmus' secretary, Gilbert Cognatus; the first containing corrections of Erasmus' translation (1530, i. 108) of the Homilies on Philippians, the other four giving corrections of Brixius' version of Romans. Almost all the corrections are adopted in Chevallon's Chrysostom; where the Homilies on Philippians are given 'Erasmo Roterodamo interprete, locis aliquot per ipsum restitutis ex aeditione Veronensi'. The Chevallon Chrysostom contains also, for the first time, Erasmus' translation of the *Missa* (see Ep. 227. 1n). It seems clear, therefore, that in 1533 Erasmus was cognizant of, and assisting, Chevallon's undertaking (he assisted, in the same year, the Chevallon Jerome). The Chevallon Chrysostom was edited by Jo. Hucherius and Brixius; and Ep. 2422. 25n., suggests that the project of it was already being considered in 1531. Chevallon's edition is—like all the early editions of Chrysostom—a rare book. There is a copy of it in the Bibliothèque Nationale; but perhaps the only other copy is that in the Chapter Library at Wells (G. 2. 12–15). The early editions, bulky folios, were perhaps discarded from the Libraries in the early part of the seventeenth century after the appearance of Savile and Ducaeus.]

REVERENDO PATRI AC D. CLARISSIMO D. CHRISTOPHORO A STADIO EPISCOPO AVGVSTENSI, DES. ERASMVS ROT. S.D.

DEDIMVS pridem, clarissime Praesul, facundissimum ecclesiae doctorem Hieronymum, ex deprauatissimo emaculatum, ex distracto integrum, ex squalido nitidum ac splendidum. Dedimus simili dignitate vocalem illam Ecclesiae Catholicae tubam Hilarium. Dedimus acerrimum fidei Christianae propugnatorem Augustinum. Dedimus non minus fortia quam diserta loquentem Cypria-

TIT. REVERENDO . . . CLARISSIMO D *a*: *om. N.* EPISCOPO AVGVSTENSI *a*: AVGVSTAE VINDELICORVM EPISCOPO *N*.

num martyrem. Nunc prodit diuus Ioannes Chrysostomus, mellitissimus ille concionator Christique praeco indefatigabilis, cui iure optimo ob sapientissimam eloquentiam et eloquentissimam sapientiam oris aurei cognomen tributum est. Sunt qui Maximum appellent.

Hunc autem, vti speramus, hoc propensioribus studiis excipient studiosorum centuriae, quod incomparabilis Episcopus laudatissimi Praesulis felicibus auspiciis prodit in lucem. Neque enim parum multa inter vos conueniunt, vitae integritas, diuinarum literarum amor, iudicii rectitudo, veritatis libera professio, nec vulgaris zelus erga Christi sponsam ecclesiam. Quin et aliis compluribus episcopo dignis virtutibus sic aemines vt inter omnia ornamenta tua minima sint portio generis claritudo ac reliquorum fortunae bonorum splendor, quae contempsisse pulchrius est quam possedisse. Ne illa quidem animi bona minuunt istam tuam singularem modestiam, quum non ignores esse gratuita Dei dona, ad vsuram credita.

Dixerit interim aliquis, Heus tu, quid magni das nobis, si Chrysostomum das toties excusum ? Non hoc colore mihi patrocinabor, quod iam solenne est, quicquid excuditur a typographis aliquo illustri gratiosoque nomine commendari. Nec commemorabo quantum maiestatis accesserit voluminibus, ex amplitudine chartarum, ex elegantia dignitateque formularum ; quae res vt typographis vix credendis impendiis constant, ita doctori tam eximio non parum conciliant gratiae, et lectorem alioqui fastidiosum ceu lenocinio quodam inuitant. Extraria sunt ista fateor, sed ea tum demum fatebor pro nihilo ducenda, si sordida vestis, illota facies, impexus capillus nihil obscurant bonae formae gratiam, sique nihil eam commendant cultus et honesta mundicies. Sed haec, vt dicebam, in praesentia non commemorabo ; illa dicam quae propius ad rem pertinent.

In antehac excusis diui Chrysostomi lucubrationibus, qui supersunt interpretes sua quisque diligenter recognorunt, quod et a me factum est non oscitanter. Inter veteres interpretes multi sunt qui neque Graece neque Latine satis calluerunt. Horum interpretatio per doctos viros ex collatione Graecorum codicum plurimis in locis emendata est. Quod genus est illud Aniani, qui vertens commentarios in Matthaeum, in ipso statim limine impegit, δεύτερον πλοῦν transferens *secundas diuitias*, quum Graeca sonent *secundarium cursum* siue *nauigationem*. Item illud Francisci Aretini in ipso statim frontispitio commentariorum in priorem ad Corint. epistolam, vbi οἴησιν transtulerat *opinionem* pro *fastu*. Sufficiat hoc gustus dedisse gratia, neque enim hic consilii est omnes interpretum lapsus prodere, quorum infinitus est numerus.

Pro sex libris De dignitate sacerdotali parum feliciter versis supposuimus interpretationem elaboratam Germani Brixii, cuius et Babylam adiunximus. Postremo, praeter omnia quae hactenus excusa fuerant, adiecimus non mediocrem accessionem : veluti com-

19. *a*: portio sit *N*. 30. ceu . . . 31. quodam *add. N.*

42. Aniani] See Ep. 1558. 202n; for the defects of Anianus' translation see Epp. 1558. 187–246, 2263. 48–68.

mentarios in priorem ad Corinthios epistolam, quos Franciscus Aretinus absoluerat vsque ad homiliam xx. Eam partem ad nos misit vnicum hisce temporibus ecclesiae ornamentum Ioannes Phiseerus Episcopus Roffensis: quod deerat suppleuit vir vtriusque linguae peritissimus Simon Grynaeus. Item commentarios in secundam ad Corinthios epistolam, quos ego verti vsque ad homiliam VIII., libenter progressurus, nisi phrasis mihi suspicionem mouisset, opus hoc non esse Chrysostomi γνήσιον. Quod supererat, alius transtulit non indoctus. Commentariis in Acta adiecimus homilias duas, praeter eas quas prius dederamus: verum et hic eadem causa quam modo retuli, persuasit institutum relinquere.

Sunt amici qui nobis ex Italia promittunt et alias quasdam Chrysostomi lucubrationes, quas si nancisci continget, certa autem spes est fore vt contingat, idque breui, non grauabimur eas Christianae philosophiae studiosis communicare. Perspicio frigus vel potius interitum Christianae pietatis hinc proficisci, quod populus non alatur assidue verbo Dei, et quibus hoc muneris delegatum est aut omnino muti sunt aut secus quam oportet tractant scripturas, vel propter inscitiam vel quia potius ducunt lucrum decimarum quam animarum. Itane nullum existere hoc seculo qui hunc Ecclesiasten imitetur?—quum Thomas et Scotus tam multos habeant imitatores. Attamen hic tam amabilis doctor tot iactatus est tempestatibus, tot exercitus procellis, eiectus, reuocatus, rursus maiore tumultu relegatus in exilium. Verum et vitae tenorem, et egregias Chrysostomi dotes, ex his quae subiiciam, plenius licebit cognoscere. . . .

Habes longam ac molestam praefationis farraginem, ornatissime Praesul; verum hoc taedii facile discutiet Chrysostomi suauiloquentia, a qua te non remorabor diutius. Dominus R. amplitudinem tuam semper sospitet ac tueatur.

Datum apud Friburgum Brisgoiae Nonis August. Anno M. D. XXX.

[2346]2360. From John Vlatten.

Leipzig MS. — Augsburg.
EE. 133. — 9 August 1530.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. in Christo. Pergrate mihi fuerunt nuperae tue litere; ex his enim te, virum animo meo charissimum, ex diutino morbo paulatim reuiuiscere intellexi. Non dubito quin ex hoc tantorum

2359. 84. Datum apud *om. N.* 84. Friburgum . . . August. *a*: Friburgi *N.*

2359. 55. Aretinus] See Ep. 2226. 77n.
homiliam xx] Should be XXIX, see Ep. 2226. 76n.

58–9. in secundam ad Corinthios] See Ep. 2263. 40n; cf. Epp. 1736. 28, 1795. 15, 2379. 43–8. At the end of Homily VII is a note 'Hactenus vertit D. Erasmus Roterodamus', so that when Erasmus speaks of having translated up to Homily VIII he must mean that he had translated the first seven homilies.

62. alius] Oecolampadius, cf. Epp. 2379. 46n, 2291. 11–12n.

Commentariis in Acta] The three homilies included in *Chrysostomi Lucubrationes*, 1527; cf. Epp. 1623. 9n, 1800. 105–7, 1801.

65. amici] Among them Trivulzio (cf. Ep. 2405. 37n).

principum conuentu, qui aut summam pacem aut cruentissimas saediciones nobis presagit, non nugacissimas tragedias, non iniquas imposturas, non tirannidem plusquam Phalaridis expectes, verum ea que forent ad tranquillitatem reip. Christianae, Euangelicae doctrinae incrementum et Germaniae nostre salutem. Sed metuo ne meretrix illa Babylonica de suo poculo bona ex parte proceribus misceat. Cor principum in manu Domini; quocunque volet, inclinabit illud. Deus opt. max. velit nostre misereri sorti et per illos, illuminatis eorum animis, ceu per publica instrumenta pacem suam nobis transmittere. Sed vereor sane ne sint qui optimos illorum conatus interturbent atque in sinistrum trahant. Inuictiss. Carolus Caesar conciliis, decretis patrum, hactenus ab Ecclesia obseruatis ceremoniis non derogandum fore existimat. Lutherani principes atque illis foedere coniuncti quantam decretis, conciliis, ceremoniis fidem concedant, satis superque notum.

Ne de transmigrando cogites consulo priusquam portum habeas tuis rebus aptum atque a tumultibus tranquillum. Quare te rursus obsecro vt indices num in Principis nostri dicione locum aliquem fore existimes qui tuis condicionibus congruat. Aquisgranum nimium habere priscae ruditatis atque inepte supersticionis, Coloniae regnare monachos, Card. Leodiensi vicinum fore non conuenire, arces te metuere, aulas fugere, ex tuis literis exploratum habeo.

Hermannus comes Nuenarius extrema valetudine laborat; sed spero Dominum suam dignitatem roboraturum atque nobis quam diutissime conseruaturum. Feliciter vale, vir de me optime merite, et me, vt facis, ama. Augustae 9 Augusti a°. 30. Sic extempore.

Tuus Ioannes a Vlatten etc.

Eruditiss. viro D. Erasmo Roterodamo, amico reuerenter obseruando.

[2314]2361. To Conrad of Thuengen.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 214 (a). Freiburg.
J. p. 54: K. p. 69: N. p. 995: Lond. xxv. 36: 11 August 1530.
LB. 1127.

[An autograph rough-draft (a^1) revised by Erasmus himself (a^2) later. As in Epp. 2299, 2326, 2329, 2330–1, 2338, the secretary (β) adds the heading.]

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC ILLVSTRISS. PRINCIPI D. CONRADO HERBIPOLENSIS ECCLESIAE EPISCOPO ET ORIENTALIS FRANCIAE DVCI ERASMVS ROTER. S. D.

Nvlla vnquam commendatio cessit felicius, ornatissime Praesul,

2361. TIT. *add.* β: ERAS. ROT. D. CONRADO WIRCENBVRG. ECCLESIAE ET ORIENTALIS FRANCIAE DVCI S. *J* (WIRCENBVRG . . . DVCI *J*. EPISC. WIRCENBVRGEN. *N*).

2360. 10. Cor principum] Cf. Prov. 21. 1.
11. sorti] apparently for *sortis*.
19. transmigrando] Cf. Epp. 2368. 4, 2370. 16–8, 2371. 22–4, 2374. 1–6, 2375. 54–6, 2383. 50–2, 2397. 19, 2410. 40–60.
portum] Cf. Epp. 2315. 289, 2332. 70, 2355. 71, 2365. 23, 2371. 3, 2410. 92.
24. Leodiensi] Cf. Epp. 1467. 18n, 2222. 21n, 2590. 16n.
25. arces] Cf. Ep. 2222. 13–14.
27. Nuenarius] He died at Augsburg on 20 Oct.

quam illa qua tuae celsitudini paucis verbis Marium ecclesiasten et Stibarum collegii tui canonicum commendaui; quandoquidem tuis ex litteris intelligo, non solum illos tibi factos chariores, verum etiam me quoque prius ignotum tantam inisse gratiam vt commendatorem inter tibi commendatissimos habere dignatus sis: nec satis habueris epistola tam candida mihi gratias agere—contra quam fieri solet; nam mos est vt quorum commendatio valuit, ipsi gratias agant iis apud quos valuit—nisi etiam amicissimi animi symbolum ac μνημόσυνον apud me deponeres; quum talis epistola a tam eximio Principe, tam honorifice tamque amanter scripta, mihi quamuis magni muneris loco esse potuerit. Nec suffecit animo isti tuo munus qualecunque, sed plane regium donare voluisti; magis reputans quid te deceret dare quam quid Erasmum accipere.

Auget doni precium, quod nec promerito nec ambienti, ac ne expectanti quidem, vltro detulerit tua benignitas. Quo maiorem gratiam eius nomine me tibi debere profiteor. Siquidem quae dantur benemeritis, mercedis nomen mereantur citius quam beneficiorum: que precibus extorquentur, ea magno empta scripsit Seneca: que promissa diu torserunt expectatione, magnam suae gratiae partem amiserunt. Verum pro his demum que prius venerunt quam ventura suspicaretur qui accipit, solidam debemus gratiam: qualia etiam si exigua sint, tamen animus dantis reddit ea preciosissima. Scribit Homerus non esse reiicienda deorum munera. Ego vero talium Principum spontanea dona, ceu sacra quaedam monumenta apud me libenter seruo, ac veluti pro testimoniis ostento, quibus me non mediocriter ornatum arbitror. Iisdem interdum me ipsum consolor aduersus quorundam inauspicatissimorum hominum prauitatem, qui nec de benemeritis bene loqui possunt nec his benefacere a quibus beneficentia sunt prouocati.

Quid igitur superest, amplissime Praesul, nisi vt nostrum singulis magnifice gratuler: Mario ac Stibaro auctam tanti Principis beneuolentiam; mihi cui tam feliciter cesserit audacia vt non solum non offenderim improbitate, verum etiam gratiam non mediocrem inierim, in eorum numerum quos tu dignaris amicicia tua cooptatus. Sed et tibi, suspiciende Praesul, non minus gratulor istum animum, in tanta dignitate modestissimum, in tanta fortunae indulgentia incorruptum, in tot negociorum vndis nihil aeque cordi habentem atque Ecclesiae Catholicae commoda. Ea nunc tot fluctibus iactata plane tui similibus naucleris eget, qui non grauentur priuata commoda Christi gloriae posthabere.

Itaque sic sibi persuadeat tua celsitudo, Erasmum, quantus est,

9. ipsi *add.* a². 13. isti *add.* *J*. 20. extorquentur a: extorta sunt *K*. 21. , expectatione *J*. 22–3. *J*: venirunt a. 24. qualia a: quae *J*. 28. ostendo *J*. 30. a²: de benemeritis nec a¹. 31. *J*: possint a. 31–2. a quibus . . . prouocati *add.* a². 41. commoda a²: vtilitatem a¹.

---

3. commendaui] Epp. 2164, 2303.

5. prius ignotum] Erasmus' first venture in 1520 (Ep. 1124) seems to have met with little response.

21. Seneca] *Ben.* 2. 1. 4: 2. 5. 3.

25. Homerus] *Il.* 3. 65.

in ipsius aere esse, neque quicquam magis optare quam dari sibi occasionem qua vicissim grati clientis animum vtcunque testificari possit. Neque enim me minus oneratum tuo beneficio quam honoratum arbitror. Nec tamen exonerari cupio, vel quia debeo tali Praesuli libenter, vel quia perspicio me prorsus non esse soluendo, etiam si facultatum mearum omnium atque etiam capitis huius fecero auctionem. Sat habeo si quo argumento declararo mihi reponendae gratiae voluntatem non deesse.

Dominus Iesus R. C. T. sospitet prosperetque, quum in omnibus, tum in sedandis his Ecclesiae tumultibus. Neque enim desperandum est. Grauiores olim etate diui Hieronymi pertulit, et viuit etiamnum Christus, qui verbo sedat mare quamlibet fremens et exitium minitans. Nos tantum excitemus eum precibus, ac bonis operibus vellicemus, donec expergiscatur iubeatque tempestatem hanc consilescere. Hanc gloriam sibi vult tribui, non nostrae prudentiae.

Datum apud Friburgum Brisgoiae. postrid. Laur. 1530.

2362. To Christopher of Stadion.

Epistolae Floridae p. 55. Freiburg.
K. p. 70: N. p. 995: Lond. xxv. 37: LB. 1128. 11 August 1530.

[The year-date needs no confirmation.]

ERAS. ROT. CHRISTOPHORO EPISC. AVGVST. S.

Eodem die quo celsitudinis tuae postremas litteras accepi, miseram isthuc nuncium meo aere in hoc proprie conductum. Tuas tertio die Augusti scriptas reddidit rusticus quidam, dicens se Augustae accepisse a filio cuiusdam piscatoris. Id quo casu acciderit nescio. Vereor ne reliquae sint interceptae; nam Corycaei nusquam non vigilant.

Paulatim euado firmiusculus, nisi quod pulicum improbitas nos tantum non enecat inquietudine. Pergrata mihi fuit tua obiurgatio, quod scripseram me tibi non fore grauem clientulum. Declarabat enim constantissimum in amicitia animum: cui vtinam aliqua ex parte queam respondere! Libelli quos emittunt sectarum πρόμαχοι etiam minantur nobis, tantum abest vt pacem ambiant. Tres conditiones quas recenses, meo iudicio, nulla religionis iactura concedi poterant; sed minime credo sectarum proceres illis fore contentos. De cerebrosis et capitosis, scio tuam amplitudinem extra reptilium morsus esse. Nihil tamen est quod

2361. 45. ipsius a^2: suo a^1. 56. et *a*: atque *K*. 59. hanc *add.* a^2. 59–60. Hanc . . . prudentiae *add. J*. 2362. 8. tantum non *K*: pene *J*. 11. Libellis *K*. 16. amplitudinem *J*: sublimitatem *K*.

2361. 53. R. C. T.] reuerendissimam celsitudinem tuam.

55. etate] Cf. Epp. 2366. 40–52, 2383. 42–8.

2362. 1. litteras] Not extant.

3. Tuas] Also not extant.

5. Corycaei] See Epp. 1236. 114n, 1437. 208.

7. pulicum] Cf. Ep. 2329. 77.

9. scripseram] Ep. 2332. 62–3.

11. Libelli] See Ep. 2329. 90–1nn.

13. conditiones] Cf. Ep. 2355. 20–3.

non moliantur isti crabrones; et si credimus apologis, etiam in coelum subuolans scarabaeus vltus est aquilam. Praefationem in Chrysostomum iam absolui.

De Iacobo Fabro Stapulensi suspicor esse fabulam, ni id nuper accidit. Nam ad festum Ascensionis e Lutetia recepi litteras, nec vllus vel huc vel Basileam rumor aduenit de illo tristior. Ante complures menses exusserunt quendam Lodouicum Berquinum, virum optimum vt praedicant, nec erat Luteranus. Odium theologorum ac monachorum, libera lingua, simplicitas et huius comes fiducia perdidit hominem. Ea, vti suspicor, fuit rumoris occasio. Nam Faber, vt Enoch, assumptus est a Rege Gallorum; qui vetuit ne quis vel in illum vel pro illo scriberet. Id opinor procuratum ab eius patrono Episcopo Lodouensi. Dominus amplitudinem tuam prosperet in omnibus.

Friburgi postridie Laurentii. M.D. XXX.

[2357]2363. To Philip Melanchthon.

Strobel, Beyträge, ii. 471 (α^1). 〈Freiburg.〉
Strobel, Magazin, ii. 2. 267 (α^2). 12 August 1530.
Munich MS. Lat. 2106, f. 15 v°. (β).
Frankfort MS. (γ).

[The best text is that twice printed by G. T. Strobel (α), the first time in *Beyträge zur Litteratur*, 1786 (α^1) and again (as pointed out to us by Dr. O. Clemen), in Henke's *Magazin für Religionsphilosophie*, ii. 2, p. 267, 1794 (α^2), both times from a source not stated. At Munich there is an inaccurate MS. copy (β), in a volume written throughout in one hand in 1567. In 1837 E. W. Löhn (see Ep. 769 introd.) printed this letter again from a Frankfort MS. in *Zs. f. d. hist. Theologie*, N.F. 1, 1837, iv. 108 (γ).

On 4 Sept. Melanchthon wrote to Camerarius (ME. 885), giving a summary of this letter; which he had received through Stibarus.]

ERASMI ROTERODAMI EPISTOLA AD PHIL. MEL. AVGVSTAM SVB COMITIIS SCRIPTA.

S. P. Eodem die quo miseram conductum γραμματοφόρον, a

2362. 22. de illo tristior *add. K.* 24. Lutheranus *N.* 27. Gallorum *add. K.* 2363. TIT. *add. βγ.* 1. S. P. *add. βγ.*

2362. 18. scarabaeus] See *Adag.* 2601.

Praefationem] Ep. 2359.

21. Ascensionis] 26 May 1530.

litteras] None of these are extant.

23. complures menses] Nearly sixteen: an example of Erasmus' looseness in estimating time.

Berquinum] See Epp. 2158, 2188.

27. a Rege] In Oct. 1525 Faber with others fled to Strasburg. On 12 Nov. from Madrid Francis addressed the Parliament of Paris, to protect him against molestation (Herminjard 165). After the King's escape in March 1526, the refugees returned to France in April. On 9 July 1527 he again intervened (Ep. 1902 introd.), denouncing to the University Beda's book against Faber (Ep. 1679. 39n). In the early summer of 1530 Faber once more withdrew, to the protection of Margaret of Navarre. For an earlier comment on feeling at the French court see Ep. 1437. 175.

29. Lodouensi] Wm. Briçonnet; see Ep. 1407. 118n. For this use of the title under which Erasmus had known him, cf. Ep. 1581. 317.

2363. 1. conductum] Evidently a special messenger sent by Erasmus to Augsburg, to carry letters, not extant, to Campegio, the Bp. and others. His departure must be dated shortly after 2 Aug. (Ep. 2358); by the 18th he had returned, bringing a letter from the Bp., but not from Campegio (Ep. 2366. 1-3).

prandio venit Stibarus, iuuenis totus aureus. Video rem plane tendere ad bellum; adeo minaces libellos mittunt Ecclesiastae, nec satis tamen inter se concordes. Suspicor Caesarem non abiturum nisi confectis rerum prooemiis. Constans rumor est Hessorum Principem subduxisse se clanculum. Basileenses edixerunt vt canonici, si quid rerum habent intra aedes suas, auferant intra dies octo. Haec quid aliud sunt quam belli praeludia? Nobis, mi Philippe, tantum licet optare optima. Pontifici spectaculum non ingratum exhibebunt Germani sese mutua laniena conficientes. Bene vale. Die 12. Aug. 1530.

[2325]2364. From Erasmus Schets.

Basle MS. Scheti Epistolae 22. Antwerp.
13 August 1530.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the mention of the Diet of Augsburg.]

+

S. P. Quas ad me ex prima Iunii dedisti epistolas recepi directore Goclenio vigesima mensis preteriti, vna cum aliquot epistolis in Angliam mittendis. Has enim mox tute misi ad Ludouicum e Castro. Sto exspectans illius responsionem cum intimatione recepte pensionis Cantuarieñ.; quam vbi recepero, mox tradam Anthoni Foggeri rerum gestoribus, simul cum lxv florenis, quos dominus Io. de Hont pro media pensione Curtraceñ. mihi dari iussit. Vbi enim Archipresul hanc pecuniam pensionis tue Ludouico dederit, scito per hasce manus ad meas et ex hisce meis per Foggereas ad te saluam simul et irrosam peruenturam.

Hayo Camynga Phrisius, dum hic transiret, debiti quo tenetur tibi nil mihi detexuit. Bona summa est; ego curabo illum per amicos in Phrisiam admoneri et eandem pecuniam expeti. Ille, vt audiui, adyt ibidem consulariatus prouintiam.

Iam prope habes Caesarem. Facile erit maiestati sue labores tuos et indigentias exponere, quo et aetati huic tue succurrat, et quod hucusque tibi denegatum est pensionis refundat.

Quo in discrimine versentur res in conuentu Augustico, fluit ad

2363. 4. nec satis $\alpha\beta$: sed nec γ. concordes $\alpha\beta$: discordes γ. 4–5. non abiturum $\alpha\gamma$: abiturus β. 5. confectis α^1: conspectis $\alpha^2\beta\gamma$. 6. Hessum γ. subduxisse se $\beta\gamma$: sese α^1: subduxisse sese α^2. $\alpha\gamma$: Basilienses β. 7. rerum *om.* γ. auferant $\alpha\gamma$: conferant β. 11. Die $\alpha\gamma$: *om.* β. 1530 *om.* $\beta\gamma$.
2364. 7. Cutraceñ *MS.*

2363. 2. Stibarus] See Epp. 2357. 24n, 2358. 2n.

3. Ecclesiastae] For the persons intended see Epp. 2329. 87–92, 2341. 13–14.

6. Hessorum Principem] See Ep. 2141. 14n. He left Augsburg secretly on 6 Aug.: see ME. 829, 831.

Basileenses] For the treatment of the Carthusians' property see Am. E. 62.

2364. 3. epistolis] Not extant. Among them was one to Warham.

6. rerum gestoribus] See Ep. 2403. 16n; cf. Ep. 2384. 75–9.

11. Hayo Camynga] For his debt see Epp. 2325. 1n, 2403. 35–41, 70–2, 2413. 26–30, 2552. 10–1, 2573. 66–7, 2587. 44–58.

14. consulariatus] This report was incorrect: it was Haio Hermann who had been appointed. See Epp. 2403. 69–70, 2413. 26–7.

nos indies rumor discolor. Male erit orbi si res in bellum transierit. Nam seditiosius eo nullum fuit vmquam. Vtinam dum de fide agitur, catholice potius, hoc est gladio spiritus, quam vi et ferro, vt vtrimque moliri videntur, belligeretur! Faxit Deus vt conuentus huius exitus in meliora succedat quam vereor ego. Vale amicissime my Erasme, ac me vt amico vtere.

Ex Anuerpia XIII[a]. Augusti 1530.

Vndique tuus Erasmus Schetus.

+ Eximiae doctrinae viro Domino Erasmo Rotterodamo, amico et fautori precipuo. Friburgi.

[2357]2365. To Philip Melanchthon.

Strobel, Beyträge, ii. 472 (α^1). Freiburg.
Strobel, Magazin, ii. 2. 268 (α^2). 17 August 1530.
Frankfort MS. (γ).

[For the sources, see Ep. 2363; but there is no copy in the Munich MS. Spalatinus reported to Luther the arrival of this letter on 23 Aug. (LE^2. 1757), giving its date as 17 Aug.]

EPISTOLA IN D. M⟨ARTINVM⟩ L⟨VTHERVM⟩ SATIS IMPIA AD P. M.

Si quid ponderis haberent literae meae, quiduis potius fieret quam vt bellum susciperetur. Quod apud te stomachatus sum in Zuinglianos, vt merito feci, ita causae vestrae nil officit. Principibus eandem occino cantionem, nihil minus expedire quam rem ferro geri. Nec desunt qui nonnullam etiam spem pacis ostendant; sed vereor ne inanem, vt adhuc habent τὰ τοῦ δράματος προοίμια. Vtinam Lutherus hoc in tempore cogitasset! Ille suo seruit ingenio. Caeteri Ecclesiastae malunt bellum quam litem compositam. Promittunt sibi victoriam certam, et, si quid secus acciderit, fugient. Si veniatur ad conditiones, actum fuerit de illorum regno.

Nec Caesari nec Ferdinando quicquam scripsi in hoc conuentu, ne me periculoso negotio sponte admiscerem. Multi scribebant, 'Vtinam hic adesses!' Caesaris nomine nemo iussit adesse. Neque me clam est esse quosdam quorum arbitrio res haec agitur, qui mihi non bene admodum volunt. Certe Eccius inter haereticos posuit aliquot meas sententias, nisi quod pro Erasmo dicit 'quidam'. Hoc ab illo nunquam expectaram. Bucerus homo

2365. TIT. *add.* γ. 1. meae litterae α^2. 3. nil α^1: nihil $\alpha^2\gamma$. 4. eandem α: tantum γ. occino cantionem α^2: cautionem occino $\alpha^1\gamma$. 5. ostendunt γ. 10. fuerit $\alpha^1\gamma$: erit α^2. 13. sponte *om.* γ. 16. bene admodum α^1: admodum bene $\alpha^2\gamma$. haereticos α^1: haereticas $\alpha^2\gamma$.

2365. 8. Caeteri] Cf. Ep. 2363. 3n.
12. Nec Caesari] See Ep. 2358. 3n.
13. Multi] See Ep. 2355. 40n.
14. Caesaris nomine] See Ep. 2355. 40n.
15. quosdam] Cf. Epp. 2366. 59–60, 2371. 17–18.
16. Eccius] In *404 Articuli . . . partim . . . ex scriptis pacem Ecclesiae perturbantium extracti*, Ingolstadt, *s.n.* ⟨a. 31 May⟩ 1530, which he wished to maintain before the Emperor at the Diet: see Zw. E^2. 1035, Nos. 399–402 attributed to 'Quidam' are from Erasmus: *Paraphr. in Luc.* 23. 28, *in Ioan.* 19. 11; *adu. monach. Hisp.*, resp. 64, LB. ix. 1080BC; *Elench. in Bedam* 57, LB. ix. 499A.
haereticos] *sc.* Articulos: cf. Ep. 2371. 18–20.

leuis cum suo Vulturio, ebriolo et furioso morione, declarauit suam sapientiam. Me tamen nulla priuata iniuria huc perpellet, vt belli sim autor. Iam pridem me gestientem e Germania discedere nunc compellit necessitas. Hic aegre habemus quod edamus aut bibamus: quid fieret in bello? Nec tamen vsquam portum mihi tutum video. Hoc saeculum nobis peperit Euangelium.

Scripsi per Stibarum, sed paucis.

Bene vale, Friburgi die 17 August. 1530.

Non relegi, ignosce.

2366. To Lorenzo Campegio.

Epistola nuper missa f°. a^2. (α). Freiburg.
Illustrium et Clarorum Virorum Epistolae, 1617, p. 51 (β). 18 August 1530.
LB. 1129.

[Erasmus never printed this letter himself; and it seems doubtful whether it was ever delivered to Campegio.

In Ep. 2615 Erasmus states that it was intercepted by the treachery of some unnamed 'evangelical' and printed without authority at Strasburg; almost immediately it was reprinted in the same town with 'ridiculous' additions purporting to have been made by Erasmus himself (see Ep. 2615. 367–71n). The first of these pirated editions is probably the *Epistola D. Eras. Rotero. nuper missa ad Legatum Apposto. Augustae agentem*, s. l. et a.; a rare little volume of four leaves, of which there are copies in the Bodleian (since 1923) and in the Stadtbibliothek at Trèves. The former was lent to the Ashmolean in Nov. 1913 for my use through the kindness of Mr. C. F. Bell and of its owner, Mr. M. Rosenheim.

Coelestinus included the letter (ll. 7–58, with the date 10 Aug. 1530) in his *Hist. Comitiorum*, 1577–97, iii. 29 v° (Ep. 2343 introd.). It is also found in a *Centuria Epistolarum* addressed to Jo. Schwebel, Zweibrücken, 1597 (Schw. E. no. 45), reprinted in 1601 (Jortin, ii. 488); and in the Elzevir volume (β), from which come Ep. 2295 and others, which are printed there mostly from autograph originals still extant. Here, as no originals of Erasmus' letters to Campegio are known, it seems likely that Heinsius was printing from a copy.

Besides these printed texts there are six xvi^c. MS. copies of small value:—
in Aurifaber's MS. volume at Rostock (see Ep. 2343: Schirrmacher, p. 223),
in the Vienna Archives, W. 289, f. 66,
in the Ducal Library at Wolfenbüttel, 2315. 11,
in the State Library at Munich, Lat. 23737, f. 43,
in the Grandducal Library at Gotha, Chart. A. 31,
in the Thomas Stift at Strasburg, oh. Neulateiner,
and a xix^c. copy by Baum in the Strasburg University Library, Thes. Baum. iii. 310. The MSS. at Munich and Gotha we have not seen.

The Wolfenbüttel MS. was believed to be in the autograph of Erasmus, but in 1907 we satisfied ourselves that it was merely a copy.

The letter was written with such privacy that even Quirinus Talesius knew nothing about it; and on 6 Jan. 1531 had not heard of its appearance in print (see Ep. 2328 introd.). Henckel had seen a copy of it by 1 Oct. 1530 (Ep. 2392)—whether this had come to him from Erasmus or through some

20. sapientiam α: sententiam γ. perpellet α^2: perpellit α^1: perpulit γ. 21. e α^1: a $\alpha^2\gamma$. discedere $\alpha^1\gamma$: recedere α^2. 24. tutum *om.* γ. nobis peperit $\alpha^1\gamma$: peperit nobis α^2. 26. die 17 August. α^2: Augusti die xvii γ: Augusti die xviii α^1. 27. relegi $\alpha^1\gamma$: relego α^2.

---

19. Vulturio] Geldenhauer: see Ep. 2219. 11n, and cf. Epp. 2356, 2358.
22. aegre habemus] Cf. Ep. 2192. 118n.
23. portum] Cf. Ep. 2360. 19n.
25. per Stibarum] Ep. 2363.

other channel is not clear. The Bodleian preserves, in two different issues, undated but evidently contemporary, a German epitome, *Vrsach warumb Erasmus von Roterodam in einer Schrifft an den Bepstlichen Legaten vnd Cardinal Compeium bedenckt das es nicht gut sein sol das Rō. Key. Maiestat die Lutherische vnd andere lere mit dem schwerdt dempffe etc. In sibenzehen Artickel gestellet.*

The different texts of the letter exhibit a considerable variety of readings. A critical apparatus, to show all the readings, would be long and uninteresting, and would afford little indication of the connexion between one text and another. The text here offered is, unless otherwise stated, that of β; occasionally the version of α is preferred; and in one place a reading is adopted from Coelestinus.]

ERASM. ROTER. CARDINALI DE CAMPEG. S. P. D.

Reverendiss. Domine, tabellio meus properantior fuit ad reditum quam volebam; nam tuae R.D. literas potissimum expectabam. Fortassis hic diutius haerebo quam vellem. R.D. Episcopus Augustensis scribit se huc proprium missurum famulum: per eum expectabo literas tuas.

Si Caesar minis belli terret aduersarios, non possum non laudare prudentiam; sin serio expetit bellum, nollem esse sinistra auis, sed inhorrescit mihi animus, quoties rerum faciem animo contueor quam arbitror futuram, si semel ad arma ventum fuerit. Adeo hoc malum late sparsum est. Fateor summam esse Caesaris potentiam, sed non omnes nationes hoc nomen agnoscunt. Germani agnoscunt, certis tamen conditionibus, vt imperent verius quam vt pareant; malunt enim imperare quam morem gerere. Adde tot continuis profectionibus et expeditionibus vehementer exhaustas ipsius ditiones, belli incendium iam nunc excitatum in Frisia nobis vicina: cuius Princeps iam profiteri dicitur Euangelium Lutheri: eiusmodi sunt multae ciuitates inter Orientales et Danos; hinc catena malorum porrigitur ad Heluetios. Iam si Caesar pro sua pietate prae se ferat animum ex Pontificis arbitrio omnia gesturum, periculum est ne non ita multos sit habiturus fauentes. Adde quod indies expectatur Turcarum incursus; cuius potentiam vix oppresserimus, etiamsi concordes auxilia in vnum contulerimus. Porro quid sit belligerare inuito milite declarauit Romae excidium, et nuper res apud Viennam gestae.

Non dubito quin optimi Principis animus propendeat ad pacem, clementiam et tranquillitatem; sed nescio quo fato praeter illius animum nobis semper bellum e bello seritur. Quam diu, quam

4. Augustensis α: Augustanus β. 11–12. Germani α: Germani vero β. 12. tamen α: *om.* β. 14. Adde tot α: Adhoc β. 15. ditiones α: ditiones constat β. 16. cuius α: eius β. 19. prae se ferat animum *Coelestinus*: prae se ferat β: perseuerat omnino α. 20. omnia gesturum α: gesturum se omnia β. 25. propendeat α: pendeat β. 26. fato α: pacto β.

---

1. tabellio] See Ep. 2363. 1n.

4. Augustensis] His letter, brought by the messenger, is not extant.

6. minis] Cf. Ep. 2330. 19n.

16. in Frisia] Petty war in East Friesland at this time was chronic.

Princeps] Enno (c. 1500—24 Sept. 1540), who succeeded his father, Edzard I, in 1528, and followed him in supporting the Lutherans.

17. Orientales] The Easterlings: in the German version, 'Henstette'.

19. ex Pontificis arbitrio] Cf. Epp. 2308. 9–11, 2371. 10–11, 2375. 38–9, 2376. 20, 2565. 15–18.

21. Turcarum] See Ep. 2285.

misere, vexata Gallia! Quanto miserius afflicta Italia! vbi nouum etiam bellum incruduit. Nunc eo res spectare videtur vt orbis maxima pars sanguine permisceatur. Atque vt est anceps omnium bellorum alea, metuendum est ne tumultus hic tendat ad subuersionem totius Ecclesiae: praesertim quum vulgus persuasum habeat hoc negocium non geri nisi auctore Pontifice, maxima ex parte per Episcopos et Abbates. Atque adeo vereor ne Caesar ipse prorsus non sit abfuturus a periculo; quod omen auertant superi!

Noui et execror illorum proteruitatem qui sectis praesunt aut fauent; sed magis spectandum est hoc statu quid postulet totius orbis tranquillitas quam quid mereatur illorum improbitas. Neque vsque adeo desperandum est de statu Ecclesiae. Fuit ea olim iactata longe maioribus procellis sub Arcadio et Theodosio. Qualis tum fuit orbis status! Eadem ciuitas habebat Arianos, paganos, et orthodoxos. In Africa furebant Donatistae et Circumcelliones. Multis in locis vigebat adhuc Manichaeorum insania et Marcionis virus, praeter incursiones barbararum gentium. Et tamen in tantis dissidiis Imperator citra sanguinis effusionem habenas moderabatur et paulatim haeresium monstra resecabat.

Ipsum tempus interdum affert remedium immedicabilibus malis. Si certis conditionibus sectae sinerentur (vt dissimulantur Bohemi), graue quidem, fateor, malum esset, sed bello, et tali bello, leuius.

Hoc statu rerum nusquam malim esse quam in Italia, sed alio trahunt fata. At trahant quo velint, modo non trahant a consortio columbae. Audio quosdam agere apud Caesarem qui mihi non admodum faueant. Confido tamen reuerendissimam dominationem tuam non esse sui dissimilem: cui precor omnem felicitatem.

Friburgi 18 Augusti Anno 1530.

Scripsi ex tempore: tabellarius vrgebat. Ignosce.

R.D. Paratissimus
Erasmus Rott.

2367. To Charles Blount.

Epistolae Floridae p. 84.
K. p. 96: N. p. 1018: Lond. xxvi. 17: LB. 1130.

Freiburg.
25 August 1530.

[The year-date is confirmed by the mention of Erasmus' illness.]

ERASMVS ROTER. CAROLO MONTIOIO S.

Vix vllo sermone consequi queam quantum gaudeam, Carole

2366. 28. Quanto miserius *α*: Quam misere *β*. 29. videtur *α*: etiam videntur *β*. 40. desperandum *α*: despondendum *β*. 55 bello, et tali bello *α*: tamen bello *β*. 58. Audio quosdam agere *α*: noui quosdam esse *β*. 2367. 1. quantum gaudeam N^2: *om.* JN^3.

2366. 40. statu] Cf. Ep. 2361. 55n.

54. Bohemi] See Epp. 1021, 1039, 1744. 79, and 1117 introd.

58. columbae] *sc.* Ecclesiae: 'quae et vocatur columba propter simplicitatem multitudinis in ea credentium'. Hier. *in Soph.* 3. 1: cf. Ep. 2037. 266. For Erasmus' resolute loyalty to the Church see Epp. 2123. 14n, 2411. 43–4.

apud Caesarem] Cf. Ep. 2371. 17n.

iuuenis ornatissime, quod Mecoenatem illum meum, parentem tuum, quo nihil adhuc expertus sum candidius, humanius amiciusue, conspicor in te mihi repubescere: tantum beneuolentis animi, tantum amoris non vulgaris spirant tuae litterae vt idem pectus agnoscam, sed viuidius et explicatius. Nec dubito quin haec res non minori voluptati sit patri tuo quam est mihi; est autem, mihi crede, summae. Compluribus enim tales obtingunt liberi vt patres orbis inuideant. Caeterum vbi contigit haeres qui parentem non tam oris liniamentis quam veris animi bonis referat, ea demum magna veraque voluptas est.

Quod ad corporis formam attinet, mihi prorsus ignotus es, nisi quod Quirinus meus narrauit te hac quoque hominis parte mirum in modum reddere genitorem tuum. Animi tui dotes mihi velut in speculo tua repraesentauit epistola; quae, si tuo vnius marte confecta fuit, sicuti fuisse nihil addubito, raram quandam et eximiam indolem prae se fert, nihilque mediocre nobis de te pollicetur.

Clarissimus genitor tuus inter tot praeclaras virtutes quibus expolitus est, nihil habet mea sententia pulchrius quam singularem illam modestiam; quae vix dici possit quantum ornamentis illius omnibus apponat gratiae. Modestiae comes est vrbanitas ac morum comitas. Hanc dum tu quoque studes egregiis decoribus tuis veluti colophonem addere, non committis vt quicquam patriae laudis in te desideremus. Aliarum virtutum certissima custos est modestia. Modestiae porro custos erit, si cogites quicquid vel animi vel corporis vel externorum bonorum tibi contigit e Numinis munificentia profectum esse: cui in solidum oportet acceptum ferre, quicquid obtingit in hac vita felicitatis. Est autem aliqua gratitudinis portio, sua quenque bona nosse; non quemadmodum nouit Narcissus, cui sua philautia fuit exitio.

Vtiliter sua bona reputat qui ea veluti nomina supputat, nec aliud colligit ex bonorum suorum contemplatione nisi vt perspiciat quantopere sit obstrictus diuinae benignitati. Eam quo perspicit in se fuisse profusiorem, hoc illi submissior fiat oportet, hoc de tuendis deque recte collocandis quae accepit sollicitior, quo largiorem agnoscit in se Numinis benignitatem. Is si quem conspexerit maligniore fortuna, non ita cogitat, 'Quanto hic me est inferior!', sed 'Ideo Domini largitas in me plus contulit, vt huic per me subueniret'. Ne vulgare beneficium Numinis existimes talibus prognatum esse maioribus, tam amplae fortunae paratum haeredem, tot corporis et animi dotibus esse praeditum. Confer aliorum sortem, quorum virtutibus obstat generis obscuritas, rei familiaris tenuitas, corporis imbecillitas, ingenii paupertas. Verum hos qui despicit, non meminit gratuitae esse munificentiae quicquid accepit. Qui non opitulatur, non animaduertit in quem vsum creditum sit quod accepit.

Quare te hortor, Carole suauissime, vt hoc voluptatis nobis

10. lineamentis *K*.

---

5. litterae] See Ep. 2295. 42n. Not extant.

13. Quirinus] Talesius. For his visit to England see Ep. 2222. 25n.

tuisque omnibus indies augere contendas, tecum ipse certans vt quotidie te ipso melior euadas. Singularem tuam erga me pietatem lubens exosculor, animi tui gratissimam voluntatem amplector: tametsi si quid officiorum in clarissimum parentem tuum impendi, ille cumulatissime rependit. Quod etiamsi minus esset factum, tamen haec voluptas quam ex tuo profectu capio, iste tuus animus paratus etiam in meos reponere, si fors tibi serius contingat referendi facultas quam mihi vitae finis, mihi pro amplissime relata gratia est. Ea tantum apud me crescet quantum tu pulcerrimis coeptis tuis adieceris incrementi.

Quod serius tuis respondeo litteris, aduersa valetudo fuit in causa, quae me tota aestate discruciauit. Quod nunc etiam minus apposite respondeo, in causa est quod epistolam tuam, in hoc sepositam vt simulatque daretur ocium responderem, nancisci non potui. Verum hoc alias pensabitur. Dominus Iesus suam in te munificentiam tueri semperque nouis accessionibus augere dignetur, Carole fili charissime: Idem coniugium tuum bene fortunet.

Apud Friburgum Brisgoiae 8. Calen. Septembr. Anno M.D.XXX.

2368_{2372} To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 19. Freiburg.
Q. 62. 28 August 1530.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is sufficiently confirmed by the contents.]

S. P. Zasius conciliauit tibi nominis immortalitatem aedito libello. Si quid me scire voles, aut Simon noster, per hunc scribat. Sed ita pingit vt non multo facilius legam illius scripta quam dicta percipio. Amici aulici cogunt nos hic haerere, licet animo refragante. Cesar bonam hyemis partem videtur acturus in Germania. Vtinam feliciter omnia! Bene vale.

Friburgi. 5 Cal. Septemb. 1530.

Agnoscis manum tui.

Clariss. LL. professori, Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2369. From Conrad Goclenius.

Basle MS. Goclenii Epistolae 4. Louvain.
28 August 1530.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the reference to the Diet of Augsburg.]

S. P. Incredibilis est hic hominum expectatio de exitu conuen-

2367. 66. Anno *JN*: *om. K.*

2367. 62. sepositam] Cf. Ep. 2315. 9.
65. coniugium tuum] This sentence seems to imply that the boy, now a few months over 12 (see Ep. 2023 introd.), was either already married or about to be: at an even earlier age than that at which his father had married (see Ep. 79 introd.).

2368. 1–2. libello] *Defensio nouissima* against P. Stella of Orleans (Ep. 2210. 21n), Freiburg, Jo. Faber, 1530; with preface to Boniface, 5 Aug. 1530.
2. Simon] Grynaeus.
3. pingit] See Ep. 1657. 13n; and for the word cf. Ep. 2352. 315.
4. hic haerere] Cf. Ep. 2360. 19n.

tus Germanici; cui te quoque interfuisse nemo dubitauit, cum essent qui affirmarent se tecum Augustae eodem acceptos conuiuio. Ad quem nuncium sane multis nominibus recreabar, quod illud restitutae valetudinis certissimum esset indicium. Deinde res istas reip⟨ublicae⟩ Christianae turbulentissimas ad aliquam tranquillitatem redituras certo augurabamur, dum qui clauum tenent ex tua prudentia inciperent instituere cursum. Praeterea iam certa spes de reditu tuo fouebat animum nostrum; neque enim dubitabamus quin Caesarem, qui in his regionibus omnino creditur hibernaturus, huc esses comitaturus, si semel potuisses limen Germanici transsilire hospitii. Sed ex epistola Episcopii ad tuum Erasmium scripta intelligo vanum fuisse gaudium; illo vno excepto, quod te aliquanto commodiore valetudine esse confirmat. Quod vtinam Deus velit tibi esse perpetuum!

Iacobum quem proxime ad te misi, haud scio an debeamus expectare: non enim illum vltra adstrinxi quam vt te adiret, reliqua ex tuo ageret arbitratu. Quod si tibi nihil esset quamobrem illum huc remitteres, per me vel maneret vel alio abiret ex animi sui sententia. Interea nihil euenit dignum tuis auribus; nisi velis audire quod ego quidem plane duco fabulae loco. Et tamen quoniam res ad te in primis pertinet, nactus oportunitatem nuncii recta, vt ait, Basileam petentis, scribam quicquid est, vt potius fabula quam inanes literae ad te perferatur.

Hesterna nocte in ipso crepusculo venit ad me quidam ocreatus, conspersus luto et puluere, item reliqua omnia viatoris prae se ferens, meum colloquium vehementer expetens. Rogatus τίς πόθεν, respondit se venire Leodio, missum a Paschasio, habere ad me res magni momenti. 'Sed vt ne' inquit 'temporis iacturam faciamus, en tibi schaedam μνημονικὴν a Berselio, in qua summa negocii ad te mei plane perscripta continetur'. Principio non parum admirabar audito nomine Pascasii, cum quo post abitum eius Louanio mihi ne gutta quidem negocii intercessisset. Accipio tamen schaedam in manus, cui inerant fere haec: 'Dices Conrado Goclenio hic esse canonicum quendam qui omnia Erasmi nostri scripta prorsus eliminet et omnium manibus excutiat; qui e domo Fratrum (ea est praecipua Leodiensium schola), facta inquisitione in omnes scholasticos, omnes Erasmi libros abstulerit, et lectionem earum et iuuentuti et ipsis praeceptoribus interdixerit: praeterea bibliopolis grauissimam dixerit multam praeter mercis confiscationem, siquid Erasmicum posthac ausi sint importare. Vt de his rebus quam primum certiorem faciat dominum Erasmum'.

30. μνηνονικὴν *MS.* 38. lectione *MS.*

---

2. interfuisse] For the invitations to him to come see Epp. 2355. 40nn, 2371. 21.

12. Episcopii] See Epp. 1714, 2352. 320.

13. Erasmium] See Ep. 2352. 273–97.

16. Iacobum] See Ep. 2352. 312–18.

30. Berselio] See Ep. 674.

32. abitum] The Abbé Ceyssens (*Berselius* p. 19: see vol. vi, p. xxiii) considers that he returned to his abbey at Liége c. 1523.

37. Fratrum] of the Common Life. This school was founded in 1495. Its 'Pater' at this time was Paul of Hertogenbosch, †1532. See T. Daris in *Bull. Inst. arch. Liégeois*, 1872, xi. 225–6.

Perlecta schaedula 'Quis' inquam 'est canonicus iste tanti facinoris autor?' At ille 'Theodoricus' inquit 'Hezius, canonicus ad diuum ⟨Lambertum⟩'. 'Sunt' inquam 'quae hac charta scribuntur ⟨vera⟩?' 'Verissima' inquit. 'Non possum' inquam 'credere nec chartae, tametsi videatur αὐτόγραφος Paschasii, nec tibi, quod haec fiant ab Hezio; quem opinor amicissimum Erasmo, deinde summa aequitate et prudentia praeditum. Nam siquid offenderet, non dubito quin illud ipsum ante omnia fuerit indicaturus Erasmo; nec credo priuata autoritate prohibiturum quae nec Pontifex nec Caesar nec vllae Academiae prohibent'. 'Quibus' inquit 'rationibus inductus haec fecerit nescio, sed scio haec esse facta, ac tantundem tibi iussus sum renunciare'. 'Ergo' inquam 'cum Berselius omnem rem exactius norit, rectius ipse fecerit si ipse potius perscribat; magnam haud dubie apud Erasmum initurus gratiam, qui haec non sine magno incommodo ignorat'. Idem me ab illo postulare, omnique opera aduigilaturum vt literae quam celerrime ad D. Erasmum perferantur: cuius rei hoc tempore per mercatores qui ⟨Francofordiam⟩ petunt, summam esse occasionem.

Atque in hunc modum ille Pascasianus a me est demissus. Caeterum quid credam aut cui, incertus sum, nisi quod neque tantus stupor nec improbitas videtur cadere in Hezium. Expecto literas Berselii, simul ipse rem diligentius interea perquiram. Verum quoniam datus fuit, vt videtur, opportunus nuncius, nolui te huius fabulae relinquere ignarum. Siquid praeterea acciderit, curabo vt quamprimum certior efficiare.

Bene vale Louanii quinto calend Septemb. Anno 1530

Tuus toto animo

Conradus Goclenius

D. Erasmo Roterodamo. Friburgi Brisgoiae.

2370. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 46. Freiburg. 29 August 1530.

[An original letter, autograph throughout: written during the Diet of Augsburg.]

S. Si scissem tibi fuisse incommodum, libenter expectassem nundinas. Sed arbitrabar tua nihil referre quando pecuniam illam redderes. Emunxi te; superest vt denuo impleatur spongia. Scripsi quod ex pensione Anglica ad Pascha praeteritum debebantur xx. libre sterling. Nunc ad festum Michahelis proxime

2369. 45. Lambertum *addidit P. S. Allen.* 46. vera *addidit P. S. Allen.* 47. αὐτογράφος *MS.* 60. Francofordiam *addidit P. S. Allen.*

2369. 44. Hezius] See Ep. 1339.
52. Academiae] But see Epp. 1902, 2037 introdd., 2006. 10–13.
2370. 3. impleatur spongia] For the metaphor often used in the correspondence with Schets, cf. Epp. 2413. 16, 2494. 31–3, 2552. 13.
4. Scripsi] Ep. 2325. 11–12.

venturum debebuntur 15. librae sterling. In summa triginta quinque. Recipiat Lodouicus pecuniam ab Archiepiscopo.

Lusitanus quidam iuuenis egregius fuit apud me. Ex eo cognoui causam infelicis inscriptionis. De genere Regis eram perperam instructus, et mentio monopolii non placuit illis. Ita non ausi sunt Regi opus offerre. Ego illa inscriptione inissem maximam gratiam a quouis magno principe. Pro exiguo libello in epistolam ad Galatas Card. Lothoringiae numerauit ducentos coronatos aureos. Quare posthac mihi valebit illud genus Iudaicum. Editum est rursus idem opus absque praefatione.

Minimum abfuit quin hoc Septembri futurus fuerim apud vos; sed ex aula Caesaris quidam iubent me manere donec appareat exitus Concilii. Itaque maneo, licet animo reclamante. Bene vale.

Friburgi .4. Cal. Septemb. 1530.

Erasmus Rot. tuus.

Honorabili viro D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2371. To Willibald Pirckheimer.

Bremen MS. Man. a. 11, No. 61 (*a*). Freiburg.
P. p. 305: O². p. 228: Lond. xxx. 52: LB. 1131. 29 August 1530.

[The MS. (*a*), in the Stadtbibliothek at Bremen, is a copy by Goldast, an inaccurate transcriber; and the only other source is in his inaccurately printed volume P, which is followed by O². Sometimes one, sometimes the other is the better. The year-date is fully confirmed by the contents.]

BILIBALDO PIRCKEYMERO

S. P. Nos hactenus sub medicis ac chirurgis misere fuimus excarnificati, necdum satis firmi; et tamen fugam adornamus, nec portum vllum video tutum ac tranquillum. Ab Italia deterret iter et prolixum et periculosum. In Galliis videtur quies a Beddis; vereor ne et illuc se proferat bellorum incendium; imo vix audeo sperare a bello quietam fore Brabantiam. Iam enim bellum ardet cum Phrysiis. Suspicor autem hoc esse in capitulis foederis, vt Gallus sibi vicinam Heluetiam inuadat, si nolint ab haeresi resipiscere. Iam enim illos admonuit Rex, precibusque minas

2370. 11. inscriptionē *MS.* 16. fuerum *MS.* 2371. TIT. *a*: *om. P*: BILIBALDO SVO ERASMVS *O²*. 1. S. P. *P*: S. D. *a*. 3. portum *a*: partem *P*. vllam . . . tutam . . . tranquillam *O²*. 5. illuc *P*: illo *a*. 6–7. ardet *P*: audet *a*.

2370. 6–7. triginta quinque] See Ep. 2159. 26n.
7. Lodouicus] a Castro.
Archiepiscopo] Warham.
8. Lusitanus] See Ep. 2358. 1n.
9. inscriptionis] Ep. 1800.
Regis] John III of Portugal.
10. monopolii] See Ep. 1800. 34–40.
12. libello] See Ep. 1841.
13. numerauit] Cf. Ep. 2027. 17–19.
14. genus Iudaicum] The Portuguese. In this connexion M. Bataillon draws attention to Epp. 798. 23–4, 1039. 44–6: in *Erasme et la cour de Portugal*, 1927, p. 28 (*Arquivo de Hist. e Bibliografia* ii).
14–15. Editum est] In the full Latin Chrysostom (Ep. 2359): see Ep. 1800 introd.
16. apud vos] Cf. Ep. 2371. 22–4.
17. manere] Cf. Ep. 2360, 19n.
2371. 3. portum] Cf. Ep. 2360. 19n.
7. cum Phrysiis] See Ep. 2366. 16n.
9. precibusque] Cf. Ov. *M.* 2. 397.

regaliter addidit. Caesar videtur omnia facturus ex praescripto Pontificis; quae religiosa optimi Principis obedientia magno malo est Florentinis, vereor ne et Germaniae. Res agitur per Ioannem Fabrum et Eccium. Adest Episcopus Hispalensis, homo seuerus, vt aiunt; qui mihi tamen in monachorum Hispaniensium tumultu bonam nauauit operam. Adest alter Hispanus genere, professione theologus Sorbonicus, frater eius Dominicani qui apud Hispanos vexillifer fuit aduersum me. Adest Franciscanus Caesaris a concionibus, male mihi volens. Eccius, quod non expectaram, inter haereticos ponit aliquot meas sententias, nisi quod pro Erasmo ponit 'Quidam'. Te perstringit, et nominatim, veteris odii memor. Multorum literis inuitatus sum Augustam, Caesaris tamen nomine nondum. Decreueram hisce nundinis petere Brabantiam. Sed Faber et Episcopus Constantiensis suadent ne quo moueam pedem ante perspectum Concilii exitum. Atqui tum mihi forte serum erit moliri fugam, bello coepto et vrgente hyeme.

Quidam Gerardus Nouimagus, e Brabantia profugus et ex amicissimo subito factus capitalis hostis, nouam tragoediam mouit Argentorati; nebulo seditioni natus. Is est ficto nomine Vulturius. Quid rei sit, libelli te docebunt. Liber qui prodiit titulo Ministrorum verbi Argentoratens⟨ium⟩, dicitur esse Buceri; cui adfuit Nouimagus. Nihil vnquam legi seditiosius neque fucatius. Quin et Albertus Pius rursum ingens volumen scripsit contra me per conductos aliquot, omnibus locis e lucubrationibus Erasmi decerptis quae patent calumniae. Aleander agit Venetiis, diciturque quicquid est operum meorum diligentissime euoluere; in hoc, vt suspicor, quo Alberto suo suppeditet calumniandi materiam. Magna inter molles concordia. Brabantia habet Franciscum Titelmannum, iuuenem gloriosissime loquacem; apud Hispanos

11. *P*: optima α. 17. *P*: Caesari α. 19. sententias *P*: scripturas α. 20. et nominatim α: etiam *P*. 24. tum α: tamen *P*. forte *om. P*. 26. *P*: Gerardus Nomomagus α: G. N. O^2. 30. Argentorati *P*. 31. *P*: Nomomagus α. neque α: nec *P*. 32. contra α: in *P*. 32–3. per . . . Erasmi *add. P*. 34. *P*: Alexander α. Venetiae *P*. 36. *P*: calumniarum α. 37. Magna *P*: magis α. 38. *P*: Titellmannum α.

10–11. ex praescripto Pontificis] Cf. Ep. 2366. 19n.

12. Florentinis] See Ep. 2307. 21n.

13. Hispalensis] Manrique; see Ep. 2336. 53n.

14. Hispaniensium] See Ep. 1879.

16. Sorbonicus] Francis of Vitoria: see Ep. 1909.

Dominicani] Peter of Vitoria: see Ep. 1836. 21n.

17. Franciscanus] Possibly Nic. Castello; cf. Ep. 1814. 231n.

18. Eccius] See Ep. 2365. 16n.

19. haereticos] *sc.* Articulos; cf. Ep. 2365. 16.

sententias] Cf. Ep. 2387.

20. nominatim] Pirckheimer, under three different forms of his name, appears in nos. 236, 245–6 of Eck's Articles (see Ep. 2365. 16n). He is charged with denying transubstantiation and with protesting against reservation of the host and the practice of carrying it about in public.

21. inuitatus sum] See Ep. 2355. 40n.

23. Constantiensis] Mercklin: see Ep. 1382. 25n.

26. Gerardus] Geldenhauer: see Epp. 2293, 2329.

28. Vulturius] See Ep. 2238. 3n.

29. libelli] Very likely Erasmus' *Epist. contra Pseudeuangelicos* and *Resp. ad fratres Germ. inf.*: see Epp. 2219. 11n, 2324. 4n.

Liber] See Ep. 2238 introd.

32. Pius] See Ep. 2329. 94–106.

34. Aleander] See Ep. 2329. 106n.

37. concordia] Juv. 2. 47.

38. Titelmannum] See Ep. 1823.

eiusdem sodalitii satis gladiatorie furit Caruaialus: sed talibus rabulis posthac ero mutus.

Agnosco rusticitatem meam, ornatissime Bilibalde, qui toties liberalitate tua prouocatus nihil repono gratiae. Debebam opera Augustini ad te mittere. Sed tum non venit in mentem. Nunc iussi vt mittant tibi Chrysostomum. Ex quo si quid habes abs te versum, velim communices. Habemus Commentarios eius in Epistolam ad Romanos; sed quibus dederamus vertendi negotium, nobis dedere verba. Curabimus tamen vt ad Pascha accedant. Nonnullam spem praebuit et Baptista Egnatius. Opto te quam optime valere, vir immortalitate dignissime.

Datum Friburgi .4. Cal. Septemb. 1530.

Erasmum tuum agnoscis.

Ornatiss. D. Bilibaldo Pirckheimero, Caesareae Maiestatis a consiliis.

[2368] 2372 [2378] FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. C. VIa. 54. 20. Basle.
31 August 1530.

[An autograph rough-draft (α), beautifully written, but so much corrected later (β) that a new copy became necessary for dispatch, and the rough-draft was retained by Boniface. One insertion in the text of β in place of a postscript added at the foot of α is worth noting: the month-date also was changed. We are indebted to the notes in Am. E. 63.]

S. P. Quod scribam, clariss. Erasme, nihil nunc temporis occurrit, nisi Oecolampadii militiam tibi audire vacet. Nuper cum praeteriti anni Consul et Tribunus iussu Senatus ciuium ad encaenia oppiduli nostri territorii Liechstal armis egredi volentium exercitum conscripsissent, is quoque, ne chorus non suis constaret numeris, die praestituta adfuit. Dixisses praesens eum exercitus imperatorem, propterea quod inter Consulem et Tribunum medius, eques peditatum per totam vrbem eundo et redeundo sequebatur. Sed et a cena post reditum, inter media tympana deducentibus Consulibus primus in forum processit; dumque istic praeco

2371. 39. Carnaiatus α: Carnaialus *P*: *corr. LB.* 40. mutus *P*: mitis α. 42. *P*: tua liberalitate α. 43. tum α: tamen *P*. 45. in *add. P.* 47. dedere *P*: dederunt α. *P*: Pasca α. 51. *P*: agnosce α. Erasmum . . . agnoscis *om. LB.* 52. Ornatiss . . . 53. consiliis *P.*: om. α O².

2371. 39. Caruaialus] See Ep. 2110.

43. Augustini] See Ep. 2157.

44. Chrysostomum] See Ep. 2359.

45. communices] This repeats a request made in 1525, without result: see Ep. 1558. 278n.

Commentarios] See Ep. 2258. 6n.

47. Pascha] 9 April 1531.

48. Egnatius] These hopes were disappointed: see Ep. 2448.

2372. 3. Consul] A. Meyer: see Epp. 1585. 27n, 1744. 56n.

Tribunus] The Tribune for June 1529—June 1530 was Marx Heidelin: for June 1530 June 1531 Balthasar Hiltprand. Boniface's words may most naturally be taken to mean Heidelin: but it would be possible to take *praeteriti anni* with *Consul* only and not with *Tribunus*; and Staehelin (Oec. E. iii, p. 477) considers that Ryff's account supports this latter interpretation.

4. encaenia] A popular festival, celebrated on Sunday, 21 Aug.: see F. Ryff in *Basler Chroniken* i. 113.

Liechstal] a small town 9 m. SE. of Basle: now Liestal.

9. reditum] Ryff says that this was on Monday, 22 Aug.

Euangelicus ludos, qui in bonam noctis partem proferebantur, spectat, insigne sui spectaculum exhibuit, nempe in toga, quod dicitur, saltantis personam prae se ferens.

Capito heri aduenit, cuius causa nondum subodorari licuit. Annunciatur nunc eum cum Oecolampadio Tigurum ascendere. Oecolampadii libellum, Quid veteres tum Graeci tum Latini de Eucharistia senserint, videris necne dubius, mitto. Est, nisi fallar, cur a te lectus esse debeat. Pro Zasii Apologia gratias tibi ago, et quidem quam possum maximas. Bene vale, Erasme clariss. Cursim Basileae Prid. Cal. Septembr. Anno M D XXX.

Tuus ex animo Bo. Amerbachius.

2373. FROM CHARLES SUCQUET.

Breslau MS. Rehd. 254. 145. — Bourges.
EE[2]. 87. — 31 August 1530.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by Viglius' movements (l. 44n).]

NVNC verum prorsus esse didici vulgo quod dici solet, celeberrime D. Erasme, in re mala plurimum opis adferre animum bonum. Cum enim nuper hic rumor increbruisset, incerto autore natus, te morte vitam commutasse, atque triumphum iam monachi plane, vt habet prouerbium, ante victoriam vocibus plusquam Stentoreis canerent, nichil aliud nobis quam vt spe secundioris fortunae animum de te mirabiliter sollicitum fulciremus ac consolaremur, restabat. Interea tamen dolorem nostrum admodum augebat bene rei gerendae pro communi omnium salute nunc tibi data opportunitas: quam veteres, inconstantem ac fugacem dum significare voluerunt, caluam in occipitio pinxere. Itaque non parum verebamur ne, si vel grauiore morbo pressus vel aduersariorum maleuolentia deterritus hanc tibi occasionem elabi ac praeterfluere passus fuisses, frustra aliquando iterum eam tibi offerri nos fortassis optaturos. Proinde cum spe metuque turbatus animus in varias subinde raperetur opiniones, vt scilicet affectus illi alter alterum vicissim prosternebant, nosque omnes plane rumusculos, vt quid veri, quid falsi fama ferret, intelligeremus, diligenter aucuparemur, ecce subito illam tempestatem summa serenitas sequuta est.

2372. 15. Annunciatur . . . ascendere β: Capito et Oecolampadius hodie Tigurum ascenderunt ad Zuinglium. Quid acturi, incertum. Fortassis super re sacramentaria, qui cum Luthero in gratiam redire possint, consultaturi α, *postea scriptum*. 20. Prid. β: Tertio α. 2373. 17. prosternabant *MS*.

2372. 12. in toga] See *Adag.* 1428: 'quippiam facere neutiquam decorum, veluti si senex aut theologus ineptiat'.

14. Capito] He was returning from Augsburg: see Ep. 2355. 38n. 'heri' probably means 29 Aug., according to the month-date of α.

15. Tigurum] They wrote thence to Bucer on 3 Sept.: Oec. E. 127.

16. libellum] No doubt the dialogue with this title and the date 1530, bearing no printer's name: but probably printed at Basle.

18. Apologia] See Ep. 2368. 1–2n.

2373. 2. in re mala] see *Adag.* 2368.

3. rumor] From another source—for this letter can hardly have arrived by 5 Sept.—this assumed a more terrible form: see Ep. 2379. 466–8.

5. ante victoriam] See *Adag.* 655.

10. veteres] Cf. Phaedrus v. 8.

Redditae sunt nobis a Wolfango Rhemio, studiorum olim dulcissimo sodali, literae quibus te vnicum in toto esse orbe inuentum significabat cui Clemens P. M. et diuersae factionis homines in causa fidei Christianae statuendi arbitrium deferre ac concredere auderent. Qua re quid vel tibi magnificentius vel toto orbi conducibilius potuit accidere? Nam dum litigatores te iudicem laudant, suam qua antea te deferebant sententiam, aliis te Lutheranum aliis papistam vociferantibus, damnant atque rescindunt. Quemadmodum enim odio atque amicitia iudicem opportet vacare, sic et in neutram partem procliuem ac propensum esse conuenit. Hac igitur sententia velut spongia suas delent aspergines.

Conditionem, virtutibus quidem diuinis tuis longe inferiorem, honorificam tamen dignitatisque plenissimam, a Cesare oblatam intellexi. Quod si ita se res habet, gaudeo michi hoc telum aduersus rabularum insanos clamores datum esse. Christianismo autem labefactato iam variarum opinionum arietibus ideo gratulor quod tu et propugnator et instaurator contigeris. Porro hiis qui a via aberrarunt iustitiae, precor, vt Christus opt. max. te medico mentes illorum et illuminare et sanare dignetur. Cuperem, nisi molestum esset, de hiis omnibus fieri certior.

Qui has tibi reddit, literas humaniores hic profitetur; ob hoc nobis charissimus quod de te honorificentissime et sentit et praedicat. Huic certo committes omnia. Viglius noster sollicite a te literas expectat, Lutetiam a paucis diebus profectus. Bene vale, literarum decus fideique catholicae asylum.

Biturigibus, pridie Calend. Septemb. Anno 1530.

Tibi deuotissimus Carolus Sucquetus.

D. Erasmo Roterodamo, sincerae theologiae atque omnium disciplinarum praecipuo instauratori. Friburgi.

2374. From John Faber.

Breslau MS. Rehd. 254. 62. Augsburg.
Horawitz iv. 778. 1 September 1530.

[An original letter, written by a secretary, signed by Faber; the address sheet is missing. The year-date is confirmed by Faber's presence at the Diet of Augsburg.]

S. Miror quidem, Erasme doctissime, num adhuc vsque adeo tumultus Germaniae timeas. Id porro de me tibi persuadere debes, quod de Erasmo, si quid huiusmodi timendum foret, plus essem sollicitus quam de rebus meis. Non enim modo te admonerem mature, verum etiam quo te tuto recipere, non tuis sed R. Mtis. sumptibus, deberes. Quare prorsus ex animo abiice de rebus hisce

2373. 21. Rhemio] See Ep. 2419.

23. Clemens] Rumours like this and that of l. 4 indicate the position which Erasmus held in public estimation. They perhaps arose out of the requests made to him by Campegio and Gattinara: see Epp. 2328. 62n, 2336. 22.

42. Qui has] Perhaps the 'Heluetius quidam', who was teaching Greek one hour <a day>: see VZE. 11.

44. Viglius] He was still at Bourges on 21 Aug. (VZE. 12), and had returned by 6 Oct.

2374. 1–6. Miror . . . deberes] Cf. Ep. 2360. 19–22.

opinionem. Spe sis optima; tranquillitatis enim comunis reipublicae faciem prae se ferre omnia videntur.

Capharnaitae quoque nunc resipiscere incipiunt. Pudet temeritatis atque impietatis; defectionem quidem ab impietate eorum meditantur. Timent profecto sibi conscii, atque abhorrent tanto delicto in aquilae aspectum prodire amplius.

Vale. Augustae 1. Septembris anni XXX.

Tuus ex animo Faber.

2375. To Andrew Cricius.

Epistolae Floridae p. 96. Freiburg.
K. p. 106: N. p. 1027: Lond. xxvi. 31: LB. 1132. 1 September 1530.

[Epp. 2375–7, written at Slap's suggestion, were sent through Jerome Froben to the Frankfort fair, to be forwarded thence, at Schydlowyetz's instruction, to Poland: see Ep. 2351. 89–109. The year-date is confirmed by the mention of the Diet of Augsburg.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREAE CRITIAE EPISCOPO PLOCENSI S.

Reverende praesul, litteras tuae celsitudinis vna cum libello de Missa tuo, bona fide reddidit Martinus Slapus, optimis moribus iuuenis. Libellum nec sine fructu nec sine voluptate perlegi. Exiguo volumine quam multa complectitur! Pugnat aduersus haereticorum dogmata, explanat nobis Precationem Dominicam, declarat rationem Missae, obiter commonstrans quae inter sacrificandum indecore geruntur. Placuit quod stilum ad simplicium mediocritatem nonnihil deieceris, maluerisque episcopum agere quam rhetorem. In Brabantia Franciscanus quidam pridem aedito volumine docuit quid quaeque declarent, quae illic a sacerdote geruntur. Hic duo libelli prodierunt, alter Guimundi, alter Algeri, vterque asserens veritatem sanguinis et corporis Domini in Eucharistia, mea sententia non infeliciter. Idem typographus erat et tuum excusurus, ni metuisset ne vestri typographi Francfordiam essent venturi cum suis mercibus.

Porro, quod idem Martinus anulum quoque reddidit, celsitudinis tuae munus, vereor ne ille immodico quodam mei studio dixerit aliquid quod illi non mandaram. Mihi quidem symbolum fausti cuiusdam ominis visum est, et vel hoc nomine fuit gratissimum quod ad tui imitationem me prouocat. Anulus aureus gemmam habebat figura cordis, colore rutilo. Quid amplius optare possis homini Christiano quam vt cor habeat sapientia illustre, charitate igneum? Adnitar ad exemplar pro mea quidem virili: vel longo interuallo talem sequi cursorem est aliquid, si non datur assequi.

2375. TIT. CRITIO *N*. 5. precationem *J*: orationem *N*.

2374. 9. Capharnaitae] The Strasburg party; cf. Ep. 2387. 24.

11. Timent] For the reluctance of Bucer and Capito to show themselves openly in Augsburg cf. Ep. 2392. 47–65.

2375. 1. litteras] Not extant.

libello] *De ratione et sacrificio missae*, Cracow, M. Scharffenbergk, 1528.

9. Franciscanus] Titelmans (Ep. 1823); whose *Tractatus de expositione mysteriorum missae* was published by Vorsterman at Antwerp, 3 Oct. 1528.

11. Guimundi] See Ep. 2284. 32n.

12. Algeri] See Ep. 2284.

16. anulum] See Ep. 2174. 25n.

Totam fere hanc aestatem luctati sumus cum molestissimo simulque tenacissimo morbo. Mense Martio et Aprili flabant ventuli quidam mire blandi, sed, quod ipsa re compertum est, nocentissimi. Multis conciliarunt aduersam valetudinem, quibus aegre licuit reualescere.

Andreas Zebridouius aetatem habet; nec dubito quin illi constet sui consilii ratio, ac spero quod sequutus est feliciter cessurum. Non omnibus ingeniis omnia congruunt, alius alia via peruenit ad sapientiam. Mihi certe conuictus hominis erat gratissimus. Quanquam autem in iuuene gloriae sitis nonnullum est vitium, tamen arguit generosam indolem minimeque desperandam.

Hic nisi me fallunt omnia, videbimus cruentos tumultus. Exhibita sunt haereticorum dogmata, exhibita Catholicorum responsio. Caesar, qui, vti sentio, rem omnem ex praescripto Pontificis gerit, non patitur quicquam moueri in his quae recepit Ecclesia. Pollicetur tamen se vitiorum correctionem adhibiturum vtriusque status primoribus; et iam nunc admonentur ciuitates vt restituant quod episcopis ac sacerdotibus ademerunt. Erat omnino premenda quorundam leuium effrenis petulantia; nec arbitror rem male cessuram, si vt Caesar pro sua religione fideliter exequitur quicquid Pontifex iubet, ita Pontifex nihil iubeat nisi quod est in rem Ecclesiae catholicae. Crescit vbique cardinalium numerus: hoc an gratulari debeam Ecclesiae nescio. Veteres non absque causa tanto studio Card. turbam conati sunt excludere. Satis erat fastus in domo Dei, plus satis erat hominum deuorantium abbatias, episcopas et dignitates, etiam si hic tam numerosus non accessisset chorus. Olim cardinalis officii nomen erat, nunc est regni. Sed hac ratione suas res, vt videtur, communit Pontifex, et principes habent splendidos famulos Ecclesiae salariis.

Nos hinc adornabamus iter in Brabantiam, sed amici quidam ex aula Caesaris monuerunt ne quo mouerem pedem ante perspectum Concilii exitum. Scribunt adhuc superesse nonnullam pacis spem. Sed hyeme fugere, si minus vetaret Euangelium, haec valetudo non concedit. Vt Caesar maxime velit pacem, Euangelici iamdudum videntur ad bellum gestire. Prouolant vndique libelli ad Caesarem aliosque principes, dira minitantes illis ni mature desinant persequi veritatem Euangelicam. Caesarem pinxerunt quidam septem capitibus ignominiosa imagine; sed eam magistratus suppressit.

In me non sobrie debacchantur, sex iam libellis emissis in caput

50. tam numerosus *add. K.* 52. vt videtur *add. K.* 61–2. Caesarem ... capitibus *J*: Tenebriones nescio qui Caesarem pinxerant quidam ἑπτακέφαλον *K* (quidam *om. N*).

30. Zebridouius] See Ep. 1826. He had now returned to Poland.

aetatem habet] He was about 34.

37. Exhibita] The Augsburg Confession was read publicly on 25 June; the Confutation on 3 August.

38–9. Pontificis] Cf. Ep. 2366. 19n.

54. amici] Cf. Ep. 2360. 19n.

57. Euangelium] Matt. 24. 20.

62. septem capitibus] No doubt a lampoon based upon Cochlaeus' *Septiceps Lutherus*, Leipzig, v. Schumann, 22 April 1529: cf. Ep. 2382. 38.

64. sex ... libellis] An increase since Ep. 2329. 90–1: cf. Epp. 2382. 35, 2383. 50.

meum: atque haec nihil aliud est quam velitatio, expecto longe atrociora. Hoc malum tolerabile est, quod habet adiunctum solatium; impetor, sed ab haereseos damnatis. Illud concoctu durius, quod ea pars quam tueor habet inimiciores hostes. Apud Hispanos furit insigniter Franciscanus quidam, arctae religionis; huic simillimum alterum habet Brabantia, Thrasonica gloria iuuenem. Albertus Pius quondam Carporum princeps, qui nunc Galliae Regis benignitate fouetur, non contentus eo libro quem pridem in me aedidit, adornauit alterum priore triplo maiorem. Per conductos aliquot curauit ex omnibus libris meis decerpenda quae videntur affinia doctrinae Luteranae, aut quae ad calumniam detorqueri posse videantur. Alit domi suae, vt aiunt, Sepuluedam quendam Hispanum, cuius opera vtitur ad dictionem poliendam. Miror quid isti homini veniat in mentem, nisi quod suspicor illum hoc agere instinctu mitrati cuiusdam, cui foederatissimus est. Magna inter molles concordia, inquit Satyricus. Franciscanis graculis posthac ero mutus. Alberto fortasse respondebo. Cum Sutoribus et Beddis induciae sunt. Sunt apud Caesarem theologi, quorum arbitrio magna ex parte res geritur, qui mihi non optime volunt. Gattinarii mors mihi praecipuum amicum ademit.

Pontificium nomen hactenus satis magno flagrauit odio, etiamsi nihil accederet. Nunc Florentia pertinaciter obsessa, et a Clemente, nisi vanus est rumor, parum clementer vexata, vix credas quantum addat inuidiae. Si huc spectat, vt metuatur potius quam ametur, vt vi rem gerat, metuo ne malus sit futurus diuturnitatis custos metus. Huius inuidiae nonnulla portio recidit in Caesarem, qui ipse quidem si quid peccat, non peccat saeuitia sed obedientia. Ab hoc extorsit Pontifex vt liceret obsidere Florentiam, ab hoc impetrauit vt esset arcis Adriani dominus; nec dubitandum quin in illo arctissimo conuictu alia multa ab illo sit stipulatus. Sed spero rem habere rectius quam vulgo iactat rumor. Equidem hinc interpretor Deum populi scelcribus vehementer iratum esse, quod quum duos habeamus fratres, Carolum et Ferdinandum, pari religionis amore, pari clementia praeditos, tamen sub his tot calamitatibus affligamur. Primum, apud Hispanos orta est seditio, cuius gratia et Ferdinandus in Brabantiam

75. Lutheranae *N*. 76. Sepuluedam *K*: Sepulū *J*.

---

69. Franciscanus] Carvajal; see Ep. 2110 introd.
71. iuuenem] Titelmans; see Epp. 1823, 2261. 71n.
Pius] See Ep. 1634, and cf. Epp. 2261, 2311. 18n, 2328–9.
76. Sepuluedam] See Ep. 2261. 69n.
79. mitrati cuiusdam] Aleander; see Ep. 2329. 106n.
80. Satyricus] Juv. 2. 47.
Franciscanis] See Ep. 2275.
81. respondebo] His *Apologia*, Basle, Froben, 1531, replies to Pius' posthumous volume: see Ep. 1634 introd.
82. Sutoribus] See Ep. 1591. 25n.
Beddis] See Ep. 1571.
theologi] See Ep. 2371. 17–8.
84. Gattinarii mors] See Ep. 2336. 8n, and cf. Ep. 2349. 1–3.
92–3. Florentiam] See Ep. 2307. 21n.
93. arcis Adriani] For the evacuation of the castle of St. Angelo on 6 Dec. 1527 see Pastor ix. 463–6.
94. arctissimo conuictu] During the ceremonies at Bologna; cf. Ep. 2240. 13n.
100. seditio] The rising of the Comuneros in Castile, 1520–2. At the outbreak Ferdinand was 17.

deductus est. Quum tot profectionibus, inauguratione, pompis, matrimoniis, exactionibus esset exhausta regio nostra, accessit imperium, nomen magno quidem venale sed census exigui. Deinde quot annis misere vexata est Gallia! Quam pene funditus perdita Italia! Nunc nisi Deus auertat, superest vt mutuis caedibus sese laniet Germania. Quid a Turca passa sit Hungaria et Austria notum est omnibus; quid passura sit incertum. Quid nunc commemorem furiosos agricolarum tumultus? Quid tot morborum ac pestium nomina, imo nouas et nondum nomen sortitas species? Quid rerum ad vsum vitae necessariarum tantam vel inopiam vel charitatem? Quanquam haud scio an inter haec mala primus locus debebatur haereseon dissidiis. Tantumne malorum sub optimis principibus! Sed dabit Deus his quoque finem, si nos vitiis longum valere iussis ad ipsius misericordiam confugerimus. R. celsitudini tuae precor omnia fausta laetaque.

Datum Friburgi Brisgoiae Cal. Septemb. M.D.XXX.

2376. To Christopher of Schydlowyetz.

Epistolae Floridae p. 95. — Freiburg.
K. p. 106: N. p. 1026: Lond. xxvi. 29: LB. 1133. — 2 September 1530.

ERAS. ROT. CHRISTOPHORO, CANCELLARIO POLONIAE S.

Vir clarissime, Martinus Slapus a Dambroroka, iuuenis multis nominibus mihi tam charus meique tam amans vt, si filius esset, nec ille potuisset cumulatiorem erga me praestare pietatem, nec ego plus officiorum ab illo requirere, huc reuersus effecit vt tuas litteras minus desiderarem: tam accurate mihi denarrauit tui erga me studii constantiam. Vnde mihi liquet te nobis non vulgari more, sed ex animo certoque iudicio bene velle. Nam nec diuturnitatem quae fucata sunt ferunt, nec perpetui sunt affectus qui non a iudicio proficiscuntur.

Nobis cum tenacissimo morbo totos quatuor menses conflictandum fuit. Torminibus intestinorum successit apostema; ac pene enectum a medicis crudelius etiam excarnificauit chirurgus. Sed gratia Christo, paulatim reualescimus studiisque reddimur.

Scio meminique, vir optime, quid regiae debeam benignitati, quid tuae. Voluntas mea iam pridem in procinctu stat, opperiens si quid imperetis. Si quid iudicabis a me praestari posse quod animo regio sit non ingratum, beneficii loco fuerit si admonueris.

Expectamus hic iamdudum quid nobis pariat consultatio principum. Caesar, vt est singulari religione praeditus, videtur omnia gesturus ex praescripto Pontificis. Res salua est, si nihil prae-

2376. 1. a Dambroroka *om. K.* 2. meique tam amans *add. K.*

2375. 111. charitatem] Cf. Ep. 2192. 118n.
113. dabit Deus] Verg. *Aen.* 1. 199.
2376. 1. Dambroroka] The *w* in Slap's signature to Ep. 2351 can easily be read as *ro*.
14. debeam] See Epp. 1952. 23–36, 2034. 89–91.
18. consultatio] At Augsburg.
20. Pontificis] Cf. Ep. 2366. 19n.

scribet Pontifex nisi quod Christo gratum est. Quod omnino futurum arbitror, si modo nos promerebimur. Dominus prosperet res tuas in omnibus, vir ad publicam vtilitatem nate.

Datum apud Friburgum. postrid. Cal. Septembr. M.D.XXX.

2377. To Peter Tomiczki.

Epistolae Floridae p. 56.
K. p. 70: N. p. 996: Lond. xxv. 38: LB. 1134.

Freiburg.
2 September 1530.

[Answering an *epistolium* brought by Martin Slap.]

ERAS. ROT. PETRO EPISCOPO CRACOVIENSI S.

Exhilararvnt animum meum tuae litterae, reuerende praesul, quae tuam R. celsitudinem et superstitem declararunt et nostri memorem, denique nostram in dedicando Seneca propensam voluntatem boni consuluisse. Sed hoc gaudium temperauit Martini Slapi oratio, referentis te a diutino periculosoque morbo nondum satis confirmatum. Caeterum e proximis amicorum litteris expecto laetiora.

Vernis hisce mensibus spirarunt hic ventuli mire blandi, sed exitiales. Multis conciliarunt languorem, non tam grauem quam tenacem. Me torminibus alui tantum non enecarunt. Diutino cruciatui successit apostema circa vmbilicum. Male cesserat medicorum cura, sed peius chirurgi sedulitas; qui durum apostema, quod moderate frigidis erat discutiendum, igneis emplastris sic adussit vt carnem assam gestare viderer. Post quatuor menses vix coepi reuiuiscere, et ad hunc vsque diem paulatim viriculas accrescere sentio.

Haec igitur aestas nobis pene fuit sterilis, nisi quod vnico libello rixamur cum Pseudeuangelicis, et Chrysostomum dedimus ea dignitate qua prius dedimus Augustinum. Multa accesserunt prius nunquam aedita, velut commentarii in vtranque ad Corinthios epistolam, aliaque. Si continget hanc hyemem tranquillam agere, dabimus nonnihil iuuandis studiis commodum.

Martinus Slapus constanter eum animum in me declarauit, vt si ex me natus esset, non possem optare plus pietatis in filio; ingenium verecundum, sedatum, patiens, amicum, fidele, modestum. Quo genere natus sit nescio; sed vtinam tales semper gignerent principum vxores! Is, nisi me fallunt omnia, praestabit aliquando bonum virum vestrae Poloniae. Hoc eo scribendum putaui vt, si qua se dederit opportunitas, tua celsitudo faueat

2377. 1. litterae] See Ep. 2351. 97n.
3. Seneca] See Ep. 2091.
5. morbo] Cf. Ep. 2351. 96.
17. libello] The *Resp. ad fratres Germ. inf.*: see Ep. 2324. 4n.
18. cum Pseudeuangelicis] See Ep. 2219. 11.
Chrysostomum] See Ep. 2359.
19. Augustinum] See Ep. 2157.
20. ad Corinthios] See Epp. 2226. 76n, 2263. 40n.
22. dabimus nonnihil] His projects included the *Ecclesiastes* and *Apophthegmata*: see Ep .2261. 43n, 46n.

illius commodis. Eadem si quid a me fieri volet, suo mancipio imperabit; cui precamur omnia laeta.

Datum apud Friburgum Brisgoiae postridie Calend. Septemb. anno M.D.XXX.

[2372]2378. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 22. ⟨Freiburg.⟩
Q. 9. ⟨September 1530.⟩

[An original letter, autograph throughout. As it answers a letter of 31 August, an early date in September may be assigned. To Ep. 2329, of which a new copy was sent with this (l. 10), Alciati replied on 7 Oct.]

S. P. Nisi mihi perspecta esset tua singularis prudentia, monerem vt temperares linguae tuae libertatem; si modo loqueris isthic vt mihi scribis. Nondum apparet quo res sit inclinatura. Nonnulla spes affulget, non quidem pacis, sed excludendi belli. Eccius Augustae facinus se dignum designauit, de quo alias. Opto te cum tuis quam optime valere.

Melchioris nomen pro Meltingero Quirinus meus supposuit, qui sapit quidem, sed non omnibus horis. Expecto quid placeat libellus meus. Etiam atque etiam vale.

Mitto exemplar litterarum rursus ad Alciatum, quod intelligam superiores illi non fuisse redditas. Rogo cures vt accipiat.

Agnoscis tuum.

Ornatiss. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

[2340]2379[2405] To Germanus Brixius.

Epistolae Floridae p. 29. Freiburg.
K. p. 46: N. p. 975: Lond. xxv. 23: LB. 1135. 5 September 1530.

ERASMVS ROTER. GERMANO BRIXIO S.

Epistolam tuam, Brixi doctissime, prid. Nonas Iulias datam, accepi pridie Nonas Septemb.: ne quid mecum expostules quod hactenus nihil acceperis responsi. Quanquam illud quoque me facit alioqui ad scribendum segniorem, quod tu fere motoriam fabulam agas, nunc vrbanus, nunc rusticus, nunc aulicus.

Praesuli isti Veronensi bene faxint omnes superi; qui de priuato suo curat vtilitatem publicam, suisque impensis tam insigne beneficium parat studiosis omnibus. Vtinam hoc exemplum aemulentur abbates et episcopi nostri praediuites! Suspicor eundem esse qui quondam apud Clementem Pontificem functus est Datarii munere, meque non semel suis litteris dignatus est; ex quibus licuit eximiam quandam hominis et grauitatem et prudentiam cum humanitate singulari coniunctam colligere. Nomen, ni fallor, est

---

2378. 4. Eccius] See Ep. 2365. 16n.
7. Melchioris] See Ep. 2112. 57n.
9. libellus] The *Resp. ad fratres Germ. inf.*: see Ep. 2324. 4n.
10. ad Alciatum] Ep. 2329.
2379. 6. Praesuli] See Ep. 2340. 3.

Ioannes Mathaeus Gibbertus. Conatus sum hoc aliquando persuadere Aldinae officinae moderatoribus, sed frustra. Eadem de re saepius egi cum Frobeniis, sed hactenus surdis cecini fabulam. Quo magis gaudeo quod Deus hanc mentem immisit optimo viro, nosque per illum votorum compotes fecit. Chrysostomus Latine loquens iamdudum prodiit ex officina Frobeniana. Si Graeca, vt indicas, rursus excudenda sunt, vereor ne res nos expectatione longiore torqueat. Scis vehementi desiderio omnem moram esse longam.

Quod nunc excusas codicum inopiam, quo minus aliquam Chrysostomi portionem vertendam susceperis, non defuissent, mi Brixi, exemplaria, si significationem aliquam dedisses animum tuum ab hoc labore non abhorrere: certe commentariorum in Epistolam ad Romanos geminum habebam exemplar, vnicum commentarii in priorem ad Corinthios epistolam, cuius aliquam partem vertit Franciscus Aretinus. Caeterum quum mihi viderer perspicere te non admodum ad hanc prouinciam animatum esse; ad haec quum reputarem ingenii tui lentitudinem, siue hanc mauis appellari diligentiam; porro Frobenianam officinam prelis non paucis operosam plurimum voluminum absumere: Commentarios in Epistolam ad Romanos misimus in Brabantiam, quae iam habet aliquot huic negocio pares, sed voluptatum quam honestissimorum laborum studiosiores. Itaque quibus datum erat negocium, nobis dedere verba, ac post sex demum menses remiserunt Graecum codicem: alioqui eius operis portionem aliquam mihi desumpsissem, huc vehementer vrgente Frobenio.

Vulgo dicunt nihil esse spe fallaci damnosius. Certe haec spes effecit ne ad mercatum vernum haec quoque Chrysostomi pars prodiret, ac nobis apologum de cassita in memoriam reduxit. Malueram duplum operis in gnesiis insumere. Hoc quia non licuit, vertere coeperam in posteriorem ad Corinth. Epist. Homilias aliquot; sed quo longius progressus sum, hoc magis pertesum est hoc laboris *νόθοις* impendere. Eam itaque lampadem alteri lubens

14. Matthaeus *N*. 43. operae *N*.

16. surdis] Cf. *Adag.* 387.

18. Chrysostomus] See Ep. 2359. Erasmus had been able to use for it nothing of Brixius except the *De Sacerdotio* and the *Babylas*, both of which had been printed before. Brixius had promised him a translation of the *Monachus*; but Erasmus had been obliged to substitute for it the version of Oecolampadius (l. 80). Previous to this letter of mild reproach, however, he had written two other letters to Brixius (see Ep. 2405. 102–9), inviting him to undertake the translation of Chrysostom's Homilies on *Romans* (omitted from Froben's five volumes of 1530). With one of these letters he sent the Greek text in MS. Brixius found both the MS. text and the Verona printed text unsatisfactory. But in 1533 he published with Froben the first eight Homilies in Greek and Latin.

27. ad Romanos] See Ep. 2258. 6n.

28. ad Corinthios] See Ep. 2226. 76n.

29. Aretinus] See Ep. 2226. 77n.

42. cassita] See I, p. 13. 19–20: 'Ne quid expectes amicos facere quod per te queas.'

44–6. vertere coeperam . . . impendere] Cf. Ep. 2359. 58–60.

46. alteri] Almost certainly Oecolampadius, on whose name Erasmus seems to be playing with *lampadem . . . tradidi*, see Staehelin *Die Väterübersetzungen Oekolampads*, p. 30. For a severe criticism of Oecolampadius as a translator see Ep. 2226. 70–5.

tradidi; qui tamen non videtur olfecisse longe aliud ingenium, aut certe belle dissimulat. Rursus hortatu R. P. Cutberti Tonstalli, nunc episcopi Dunelmensis, in manus receperam Commentarios in Acta Apostolica, absoluturus quod deerat; plus illius iudicio tribuens quam meo. Verum hic idem gustus qui prius fecit vt ab instituto desisterem. Ad haec commonstraram vnde peteres Graecos codices, etiamsi a nobis nihil mitteretur. Sed abhorrenti quaeuis causa persuadet ocium.

Quod si maxime prodeat Chrysostomus Graece loquens, id quod nescio quo pacto mihi nondum audeo polliceri, non est quur ea te res ad vertendum reddat pigriorem, quandoquidem hunc laborem non tua proprie causa sed potius vtilitatis publicae respectu susciperes. Reor autem Latinam aeditionem hoc fore vendibiliorem, si Graeca prodierit. Scis enim perpaucos esse, praesertim inter theologos—nam his potissimum hoc opus paratur—qui tam expedite Graecam calleant linguam vt non malint Latinam, praesertim vbi properant. His igitur iucundum erit consulere Graeca, si quid occurrat deprauatum aut parum bona fide redditum ab interprete. Siquidem in confesso est plerasque huius viri lucubrationes versas ab his qui nec Romanum sermonem nec Graecum satis calluerunt. Si nulla hinc alia peteretur vtilitas quam vt hoc genere laboris ingenium ac stilum exerceremus; vt mihi serum est in his exercitamentis desudare, ita tu fortassis in alio quopiam argumento libentius versareris.

Nacti sumus Basileae virum exquisite doctum parique modestia, Simonem Grynaeum, cui partem negocii delegauimus: et ille quidem nihil non erudite, sed in sacris autoribus nescio an perinde sit exercitatus. Porro Frobenius non tam eruditionem requirebat quam famam. Germani Brixii nomen iam illustre est, et librum emptori per se commendat. Magnum lenocinium est autor gratiosus. Non detrectabat operam Oecolampadius; verum hic titulus apud multos etiam a probis mercibus alienat emptorem.

De Monacho non ita magni refert, nisi quod typographus, cui lucrum scopus est, optabat illic Oecolampadii quam minimum esse. Verterat idem opusculum non inscite Polydorus. Morae culpam reiicis in tabellarium meum nescio quem. An expectabas vt ob duas pagellas legatum emandaremus in Gallias? Qui vero mitteremus, quum nobis non constaret vertisses necne, ne id quidem, vbi locorum ageres? Nam significaras te Lutetia diutius ac longius abfuturum. Quid quod indicaui viam qua mature perferretur inter nos, si quid extaret rei seriae? Quatuor coronatuli semper parabunt tibi veredarium: eius precii dimidium ego resoluam, tu dimidio non grauaberis, praesertim cum audiam, et oppido gaudeam, tibi rem domi haudquaquam angustam esse, sed fortunas amplas, quae benignitati quoque sufficiant. Quaedam vero Budaei

69. est *om. N.* 85. Lutetia *om. N.*

48–9. Tonstalli] See Ep. 2226. 63–5n.

72. Grynaeum] See Ep. 2226. 76n.

78. alienat] Cf. Ep. 2226. 67–75.

79. De Monacho] See Ep. 2263. 43n.

81. Polydorus] Vergil. He dedicated his translation of the *de Monacho* to Erasmus. See Epp. 2019, 2311.

ad te epistola declarat te in apparandis conuiuiis plane Lucullum quempiam esse. Ego prae te tenuis non possum effugere quin singulo quoque anno coronatos plus minus sexaginta insumam in veredarios et grammatophoros.

De Card. Cancellario nondum sat scio an recte diuinarim; certe nullam ille vnquam parum amicae mentis in me significationem dedit. Frobenianae tantum petitioni fuit surdaster: cuius causam egi per litteras, sed amico obsequens verius quam meo animo, et ita vt satis prae me ferrem hoc negocii nihil ad me pertinere.

Ne illud quidem satis liquet, de quo tandem allophylo sentiamus vtrique. Nam is in quem tum vergebat suspicio, mihi narrauit Louanii, sibi cum Budaeo tam acrem fuisse concertationem vt res tantum non ad pugiones venerit. Qui conuenit igitur vt ille Budaici nominis tantam habuerit curam? nisi forte cupiens cum Budaeo redire in gratiam, hoc officio voluit sibi Budaeum demereri; aut hoc agebat peruerso studio, vt nos inter nos committeret, vtriusque fruiturus malo. Hoc stratagema non admodum abhorret ab illius ingenio. Nec dubito quin idem Alberto Pio et animum addat aduersum me et materiam suppeditet: dicitur enim Venetiae quicquid est mearum lucubrationum diligenter euoluere.

Sed obsecro, quibus artibus Ἰταλιώτης ille tantam excitauit tempestatem? Indicauit in libris meis aliquot loca. Quae? Quae notarent Budaeum? Nusquam facio illius viri mentionem, id quod facio frequenter, nisi quam possum honorificentissimam. Sed commonstrauit locum in Colloquiis, vbi nescio quem facio loquentem, 'Galli amant quae paruo constant'; tum vbi per occasionem refero quae Hilarius et Hieronymus de priscorum Gallorum ingeniis prodiderunt, aliaque leuiora: nam hoc erat crimen omnium capitalissimum. Vtrum mauis, mi Germane, vana haec esse, an Budaeum tam parum constantem grauemque virum haberi vt ob eiusmodi nugalia veterem amicitiam non dissuerit sed abruperit, et hostilem induerit animum? Atrox facinus sit oportet quod foedus Musarum auspiciis initum dirimat. An confugiemus ad Budaeum et Badium eadem pagina nominatos? quod lemma non mirum est a te reiici; magis mirum cuiquam venisse in mentem vt proponeret tam friuolum nugamentum. Vnde igitur illa prodigiosa tempestas quae nobis concitauit plusquam Tyria, quod dici

122. mauis *N*: maius *J*.

92. epistola] of 5 April 1520; BE[4]. 65.

96. Card.] Ant. Duprat; see Ep. 2291. 23n.

98. petitioni] For a privilege: see Ep. 2291. 21–4.

103. is] Aleander.

104. Louanii] In Oct. 1521: see Epp. 1244. 2n, 1342. 105–7.

cum Budaeo] I can find no trace of this. It seems clear that Budaeus had received him with great kindness on his arrival in Paris in 1508: see AE. 57.

110. Alberto Pio] Cf. Epp. 2328. 40–53, 2329. 94–106.

114. Ἰταλιώτης] Aleander.

118. in Colloquiis] See Ep. 2261. 59n, 60n.

127. Budaeum et Badium] See Ep. 2021 introd. and ll. 177–85.

130. Tyria] See *Adag.* 3373.

solet, maria? Quis Aeolus tam impotentes emisit ventos qui
velut agmine facto,
Qua data porta,
procurrentes,
Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Vna Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Aphricus.
Insequitur clamorque virum, etc.

Vnde Typhonicus vela dilacerans, rudentes abrumpens, antennas ac malos diffringens? Vnde densim incurrentes fluctus decumani, certum exitium minantes omnibus? Oportuit enim immanem fuisse tempestatem, quae tibi tam vigilanti nauclero et clauum et funes excusserit e manibus, vixque tandem obliquo cursu perueneris eo quo destinaras. Equidem delectauit me in litteris, mi Germane, tuis ingenii tui δείνωσις. Verum vbi verborum grandiloquentiam ad rem confero, vix teneo risum, videorque mihi quiddam legere non dissimile βατραχομυομαχίᾳ. Ex tam inanibus ampullis tantos turbines tantas rerum procellas existere?

Iam quae de Tusano scribis, vel hoc nomine mihi fuere grata, quod declarant ingenium tuum humanum amansque concordiae. Sed his, quod ad me quidem attinet, nihil erat opus, quandoquidem totum hoc de versiculis prorsus exciderat animo, nisi tu dum ἀμνηστίαν suades, ἀνάμνησιν reuocasses ac memoriam refricuisses. Cum Tusano nulla mihi intercessit vnquam familiaritas, nec alter alteri priuatim vllo beneficio obstrictus est, nisi quod bene volebam homini quum erudito tum bonas litteras gnauiter prouehenti. In his quoniam ipse sui dissimilis non est, sed quotidie seipsum superat, fieri non potest quin meae etiam in illum beneuolentiae semper accedat aliquid. Porro, quam non intenderim animum ad simultatem, vel illud arguit quod amicis qui vel rumores vel id genus suspicionis ad me perscribebant adeo non egi gratias vt obiurgandos etiam putarim, quod quorumlibet rabularum voces aut grammatistarum naenias ad me mitterent ad nihil vtiles nisi ad gignenda alendaque dissidia. Tusanum excusaui, quod me in publica professione parum amice, vt ipsis videbatur, attigisset; item de Budaeo testans me nullam omnino suspicionem in pectus meum posse demittere, quae viro constanti, probo, docto, denique Budaeo, sit indigna. Quid multis? Tale fuit genus litterarum ad illos mearum vt offensi nonnulli videantur in totum a litterarum officio abstinere, tantum abest vt cuiusquam operam implorarim, qui maledicis versiculis vicissim in illos luderet; tametsi non deerant qui hoc et vellent et possent. Is vere pacis amans est qui submouet ab oculis et auribus quicquid imminuere beneuolentiam possit.

Hoc fuco illos deterrendos existimaui, quum eius negocii mysteria multo rectius norim quam opinantur plerique; sed malo quod scio nescire. Illud tamen ingenue fateor, me a Gallorum ingeniis plusculum expectasse grauitatis et candoris quam ibi declararunt,

132. velut JN^2LB : velit N^1 *Lond.* 141 *N* : exitum minitantes *J.*

131. Aeolus] Cf. Verg. *Aen.* 1. 82–7.
140. decumani] *Adag.* 3854.
149. Tusano] See Epp. 2340. 65n. 100–1, 2421, 2422. 78–9.

qui ob Budaeum et Badium eadem charta nominatos tantas excitarunt turbas, vt eius vere πανικοῦ θορύβου rumor, veluti tinnientibus Dodonaeis lebetibus, per vtranque Germaniam, per Brabantiam, per Italiam, denique in ipsam regiam dimanarit. Scilicet hoc erat regia cognitione dignum, Budaeum esse collatum cum Badio. Passim volitabant illae vanissimae voces, 'Erasmus inuidet Budaeo', 'Erasmus voluit vlcisci Budaeum'. Natio Gallorum vulgo iam olim male audit, stuporis ac leuitatis nomine: quam opinionem semper conatus sum refellere, non ob aliud nisi quod eam pro falsissima ducerem. Verum fore vt ob rem nihili inter viros eruditos tam inhumani tumultus orirentur, ne Catoni quidem eram crediturus. Quod tandem illud exemplum est, in Budaei scilicet gratiam, scurrilibus epigrammatiis eius famam incessere, qui Budaeum tot libris aeditis amantissime simul et honorificentissime praedicasset et praedicaret? Hic mihi prodibit elephantus Indicus qui negligit culices. At si tibi proferam versificatorum nomina, nollent illi pro culicibus haberi.

Sed condonetur gregariis, si quid in publico tumultu deliquerunt. Vbi tum dormiebant γνήσιοι Budaei amici, qui inconditos leuium homunculorum motus compescerent? nam fortasse Budaeus grauioribus negociis intentus nihil horum sciuit. Alioqui si haec sciuit nec cohibuit Budaeus, quo colore tueberis illius candorem et probitatem, qui passus sit hoc fieri in amicum, quod ego non sum passus fieri in Leum hostem? Quum enim Louanii vt quum maxime ferueret tragoedia, meque absente mei fautores schedis ac ludibriis in illum insultarent, denunciaui omnibus inimicitiam, si pergerent me talibus ineptiis inuidiae obiicere, meamque victoriam illiberalibus factis obscurare. Eam epistolam iussi per Viuetem e cathedra recitari publicitus. Hoc meum factum quidam indigne ferentes recesserunt ab amicitia. Similiter quum Germani ingens epistolarum volumen misissent quibus proscindebatur Leus, vix vna alteraue lecta epistola, fasciculum Moro tradidi premendum. Nemo nesciebat quid mereretur amarulentia Lei; sed ipse malui rationem habere quid deceret Erasmum. Id siue hoc animo feci, quod nollem externis vti viribus ne in hostem quidem, ciuilitas erat; siue ne petulantiae exemplum in meum recideret caput, prudentiae erat. Hic specta quanto alius fuerim in Budaeum quam in me Leus: et tamen quod in hostem professum fieri passus non sum, hoc amici Budaici putarunt in me faciendum. Rursus vbi tragoedia non leuis exorta fuisset in Martinum Dorpium, in quem Hieronymus Buslidius ac Thomas

197. indormiebant *N*. 213. externis *N*: extremis *J*.

181. Dodonaeis] See Ep. 1030. 14n.

189–90. ne Catoni quidem] See *Adag.* 3461.

191. epigrammatiis] See Ep. 2027. 26n.

203. absente] Erasmus made several visits to Antwerp in 1519.

204. schedis ac ludibriis] See Ep. 1061. 505n.

206. epistolam] Not extant.

207. per Viuetem] Of this incident there appears to be no other trace.

209. Germani] See Ep. 998. 66n.

211. Moro] Perhaps in Aug. 1520, when Erasmus was writing to England about Lee; cf. Ep. 1129. 15–21.

219. Buslidius] Prof. de Vocht kindly informs me that there is no such letter to Dorp in the Brussels MS. 15676–7: for which see Ep. 244[a].

Morus acerrime scripserant, consopiui turbam omnem, diligenter pressis libellis quibus et defendebar et praedicabar. Idem feci quum inter te et Morum res videretur ad extremam simultatem exitura: pressi quicquid Morus in te scripserat, etiam illa quae iam erant typis excusa, exoraui Morum vt ea in re suos affectus mihi permitteret. Itane ex tot amicis Budaei neminem extitisse, qui nascens incendium extingueret? Atque hic vnus duntaxat erat placandus. Nam vt in animo meo nulla fuit vnquam simultas, ita nullam maleuolentis animi significationem dedi. Quod ego praestiti Dorpio, cuius stilo fueram lacessitus, nemo vestrum praestitit amico, quum non deessent qui oleum adderent camino. Compertum enim habeo Budaeum, si quid hic fuit sui dissimilis, aliorum instinctu fuisse. Quod si minus mihi putarunt tribuendum hoc officium, certe tribuissent existimationi Budaei, tribuissent communibus studiis, denique tribuissent sibi. Quid enim hoc exemplo sceleratius abiectiusue? Atque hic commemoras celsitudinem meam, summamque gloriam studiorum partam laboribus; demum prouocas ad imitationem Alexandri magni, qui dixit 'Regium esse male audire quum benefeceris'; admones inimicitias mortales, amicitias immortales esse debere; aliisque multis argumentis mecum agis, vt contempta improborum petulantia recipiam memet ad animi tranquillitatem, posteaquam ista conquieuit tempestas ac redierunt alcedonia.

Haec omnia, vt fateor abs te diserte et *μάλα ῥητορικῶς* dici, ita non video quorsum fuerit opus hanc mihi cani cantionem. Nullo indicio significaui me talibus versiculis commoueri. An non satis contemnit, qui ne legere quidem dignatur, tantum abest vt vltionem paret? Quas autem inimicitias iubes me ponere, quum ego nulli denuntiarim inimicitias? Hanc tolerantiam si minus praestat fiducia meritorum aut animus excelsus et Alexandrino similis, certe praestat animus asininus. Vix enim reor inueniri posse quenquam *ὄνον ἀχθοφόρον* cuius tergum sic ad fustem occalluit vt mihi animus ad istiusmodi contumelias. Quotidie lapidamur maledicis libellis. Dicas fatale malum. At hanc luem decuit ab humanioribus abesse studiis.

Proinde Tusani causae serus, vt dixi, patronus extitisti; iamdudum enim eram defecato in illum animo. Et quanquam antehac mihi nullum cum homine ictum sit amicitiae foedus, tamen haud abnuo facere quod postulas, si libet illi mecum de integro inire beneuolentiae certamen, meliore iam vt spero fide. Budaeum semper existimaui virum et probum et humanum, nec de commentariis illius eram quicquam suspicaturus, nisi monitus amicorum litteris. Nec aliud expectabam quam necubi a me dissentiret: quod si citra petulantiam faceret, testatus sum mihi etiam gratissimum fore. Atque haud scio an maioris fuerit candoris cum praefatione honoris alicubi dissentire quam perpetuo silentio contemptum prae se ferre.

---

222. inter te et Morum] See Epp. 620, 1045, 1087.

223. pressi] See Ep. 1096. 121n.

224. exoraui] Cf. Epp. 1093. 29–32, 1096. 102–3.

238. Regium] Plut. *Alex.* 41, cf. Diog. Laert. vi. 1, see Epp. 1578. 30n, 2340. 76n.

Quod si fas in sinum amici effundere quicquid est in animo, sum equidem, mi Brixi, ingenio simplici natus; quae res mihi saepenumero luculentae fraudi fuit. At non adeo nullum habeo nasum vt in illis Commentariis, quos carptim duntaxat legi Basileae excusos (prius enim non data est copia), non alicubi senserim Budaei stomachum; velut de his qui de singulorum ingenio phrasique censuras ferunt, de his qui Laurentio inferiores praescribunt loquendi formulas, de his quorum scripta, quoniam dilutiora sunt, nec solem nec aetatem ferre possunt; atque huius generis alia non pauca. Negabunt ea in me torta. Id facilius persuaderent, nisi iam pridem Budaeus in Asse, quoties iuuat expatiari, hoc genus strophis in alios citra nomenclaturam digessisset stomachum suum. Mauult exercere coniecturam lectoris quam nomen aedere, siue quia tutum non putat nullum relinquere locum inficiationi, siue quia non existimat quem petit hoc honore dignum vt nominetur. Nam hoc consilio ipse quorundam nomina vel suppressi vel inuerti.

At donemus Budaeum hoc suo iure fecisse, certe, quando tu non depellis crimen, sed candoris laudem hinc illi vindicas, candidius erat et illius probitate dignius hanc suspicandi materiam lectori subtrahere; magisque decebat illius humanitatem, non modo nullam offensi animi significationem commentariis illis inspergere, verumetiam euidenti testimonio suspicionem omnem eximere, non nobis, sed aliis iniquioribus scriptorum Budaicorum interpretibus quam ego sum; praesertim quum id ab illo per litteras petissem: non quod ambirem hoc gloriolae, nam famae iam olim satur sum, sed quod arbitrabar ita conducere studiorum tranquillitati. Perspiciebam quae pestis Christianae philosophiae professionem occupasset, videbam animos hominum fatali quodam malo ad dissidia propensos: verebar ne hoc contagium ad humaniores litteras serperet, et iam serpere coeperat, eiusdem *ἀλαζόνος* opera per quem tu putas Budaeum in me iritatum. Suspicionem autem quam aboleri cupiebam, nemo conceperat ex me, sed partim ex Budaicis ad me litteris, vt illis visum est, feroculis, vt mihi, liberis, hauserant; partim ex vocibus apud complures ab illo sparsis. Eius suspicionis *ἐξάλειψιν* Budaeus non abnuit; tantum aiebat se vereri ne non incideret illic opportunitas nominandi mei. Atqui mihi in meis lucubrationibus saepe quaesita est opportunitas honorifice praedicandi Budaei. Caeterum quum in hoc opere ob vnius vocabuli occasionem de nonnullis honorificam faciat mentionem, non paucis locis se dabat opportunitas saltem tribus verbis nominandi Erasmi. Certe vbi de *παρηκολουθηκότι*, quod est apud Lucam, retractat priorem sententiam ac nostram asserit, admonitus, ni fallor, meis in Lucam Annotationibus, aliqua sese obtulit occasio. Rursus vbi declarat quid sit colophon, non pauca videtur ex meis Adagiis mutuatus: non quod hoc suo iure non fecerit (fas est vti publicis, fateor), sed si quaesita fuisset occasio, tales aliquot sese vltro dedere. Immo haud scio an in vllo argumento alio potuit com-

---

270. Commentariis] *linguae Graecae*: see Epp. 1794. 4n, 2224. 2n.

309. *παρηκολουθηκότι*] See Epp. 403. 84, 441. 10.

modior opportunitas obtingere. Verum hoc officium qualecunque est, tametsi studiis ambiebatur, non mihi, iam illi remiseram, priusquam excuderet opus suum. Ego scurrilem maledicentiam nunquam metui a Budaeo, etiamsi quo pacto fuisset lacessitus. Sed medendum erat hominum suspicionibus. Nunc ego quidem interpretor in illius commentariis nihil esse quod ad me pertineat: et tamen interim qui mihi bene volunt, queruntur perstrictum Erasmum, et qui parum aequi sunt, etiam libris aeditis mihi impingunt illius dicta, velut in me citra nomenclaturam torta. De vno loco admonuit illum Danesius, hortans vt vitaret suspiciones hominum. Ille pernegauit, quum leuissima vnius chartae iactura res sarciri potuerit. Quid est igitur quod Budaei candorem sic admireris in hoc opere? An quia non perstrinxit me nominatim? Atqui hoc vt non merueram, ita nec expectabam a tali viro. Non est candor illaesum sinere qui nulla in re laesit, sed candor est etiam immerentem amice praedicare. Sit Budaeus animo in me syncero, atque hoc mihi persuasum habeam, quid refert, quum ita temperata sit oratio vt amici pariter atque inimici sentiant, aut certe suspicentur, attactum Erasmum? Itaque si rem aestimes, non est quod hac quidem in parte tantopere praedices Budaei candorem. Sin respicis ad improbitatem instigatorum, qui pro delectamento habent studiosos inter se committere, fateor agnoscere me candorem hominis, qui plus dederit suae existimationi quam illorum maliciae. Habent, habent proh dolor et humanitatis studia pestes suas. Ipse comperi qui, quod Demostheni vicio datum, vtranque partem armarent: nec aliud magis placuit exercitationis genus quam eruditos inter sese veluti gladiatorum paria componere, quo possint aliorum dolore frui. Ex non ita valde senibus discas licebit, fuisse quondam Lutetiae qui Faustum nunc cum Tardiuo, nunc cum Delio, nunc cum Balbo, nunc cum Scopo, nunc cum alio atque alio committerent, non ob aliud nisi vt illorum insania fruerentur. Rursus, inuenias quosdam vsque adeo gloriae siticulosos, vt quoniam ipsi rebus tranquillis non possunt sibi parare nomen illustre, faciant quod de Androclide Graecorum prouerbio celebratum est, excitant seditiones: ibi posteaquam ei cui fauent bonam nauarunt operam, duplicem venantur laudem, sumpta persona εἰρηνοποιῶν, voluntque videri composuisse tumultum cuius fuerunt autores. Talibus iustius succensuero quam Budaeo,

345. Faustum] See Ep. 84.

Tardiuo] Guil. Tardif, b. at le Puy-en-Velay c. 1440. When Reuchlin visited Paris in 1473 (RE. 171) Tardif was already teaching in the university and he became Professor of Rhetoric at the Collège de Navarre. He published a Latin Grammar, which, from Balbus' attack on it, was probably much used; a *Compendium Eloquentiae*, dedicated to Charles VIII as dauphin, and therefore before 1483; an edition of Solinus' *Polyhistor*; and a translation of Aesop's fables, also addressed to Charles VIII, to whom he was some time before 1495 appointed *domesticus lector*. Erasmus is here making a confusion; Tardif's quarrel was not with Faustus Andrelinus but with Balbus, for which see P. S. Allen's *Hieronymus Balbus in Paris* EHR. xvii. 417 seq. The date of his death is unknown.

346. Delio] See Ep. 95. 21n.

Balbo] See Ep. 23. 47n.

Scopo] See Ep. 103. 1n.

350. prouerbio] See *Adag.* 1191, and cf. Ep. 1053. 212n.

cui etiamsi quid humanum accidisset, is sum qui possim ad quaedam amicorum delicta conniuere. Quin in totum eo degenerarunt hominum mores vt hodie cygnus niger aut coruus albus minus rara sit auis quam fidelis amicus: tanta in plerisque simulandi dissimulandique vafricies, tantum fallendi artificium, *οὐδὲν ὑγιές, κίβδηλα ἅπαντα.* Et si quid in nonnullis comperias syncerioris affectus, tanta est voluntatum inconstantia, dicas Euripum quempiam. Alios paululum inuidiae deterret ab amicitia, tantum abest vt nunc speres *τὸ τῶν συναποθνησκόντων γένος.* Alios quamlibet leuis offensiuncula ex amicis vertit in hostes. Sunt quibus si quid benefacias, plumea est gratia; si quid offendas, plumbeas, vt ait ille, iras gerunt.

Hae res, mi Brixi, mihi plurimis experimentis compertae, faciunt vt hominum amicitias moderatius ambiam, indiligentius colam, minore cum animi molestia amittam. Tutius est in amicitia Christi conquiescere, qui nunquam deserit quem semel in amicitiam receperit. Mihi satis est hunc animum praestare hominibus, vt prodesse studeam omnibus, laedere, quod quidem in me est, neminem; bonorum amicitias non respuere, neque cuiquam dare iustam causam ab amicitia recedendi, nec discruciari si quis praeter meritum meum discedat. Leuis enim haec iactura est, si amicus esse desiit qui nunquam vere fuit amicus. Talibus amicis iustius indigner quam Budaeo. Verum dum ego cuncta boni consulens pergo mei similis esse, quid obsecro laudis feram? Iniquioribus videbor timidus ac pugnae metuens, aequiores probabunt animi mei moderationem. Verum apud hos a quibus fero suffragium moderationis, quid laudis feret Budaeus? Malebam sic innocentis laudem auferri mihi vt Budaeo cederet humanitatis et candoris praeconium. Quum homines minime stupidi videbunt in illius scriptis perpetuum mei nominis silentium, tum morsus aliquot figuratos: contra in libris meis nihil obliquarum stropharum, sed illum et nominatim et plenis, vt aiunt, tibiis toties praedicatum, quid apud se cogitabunt? Quid dicent? Quid aliud quam illum esse mire candidum, me illius splendore macrescere? Epistolarum opus iamdudum hic expectamus; sed nescio quo pacto vestra Gallia parum benigniter impartit nobis sua studia. Siquidem Commentarios Budaei nunquam antehac nancisci potui, donec Basilea nobis eos daret illic excusos.

Sed vt finiam epistolam, Tusano iampridem irasci desieramus, nec aspernor illius amicitiam, si nos huc te autore prouocet. Ne illi quidem pilo sum minus amicus, qui in tam horribili tempestate clauum rectum constanter tenere non potuit. Grammaticulorum naenias adeo contempsi semper vt oblatas ne inspicere quidem dignatus sim. Videtur fatalis quaedam horum temporum pestilentia, vt sordidissimus quilibet non metuat in quemlibet celebrem aut eruditum debacchari libellis aeditis. Ab hac petulantia quum ne Caesarem quidem sua potentia reddat tutum, nimium sim delicatus, si meam sortem ferre non possim. Iam sit pecu-

366. ille] Plaut. *Poen.* 3. 6. 16.
389. Epistolarum opus] BE^{3}; cf. Ep. 2422. 84.
391. Commentarios] Cf. ll. 269–76.

liaris infelicitas mea, quod complures in me vnum stringunt calamum : malo sic esse parum felix quam si ipse stilum meum multorum sanguine cruentassem.

De Budaeo sic habeto, mi Brixi. Fortunis illius non egeo, gratia superis, nec est animus illum vllis grauare officiis. Potest prodesse famae, fateor : sed hanc sarcinam lubens abiecero, tantum abest vt aliquid cupiam adiici. Potest nocere famae : assueui contumeliis, et sua cuique fata ferenda sunt, tametsi tale nihil ab illo metuo. Si quid est leuioris offensae, homo sum : noui nonnihil condonare humanis affectibus, plus amicitiae, plurimum publicae studiorum tranquillitati. Alioqui non sum tam obesae naris vt non intelligam strophas rhetoricas, nec imperitus, si libeat, ἀντιστρέφειν—fortasse nec materia sit defutura. Sed plusquam atrox iniuria sit oportet, quae meum calamum in Budaeum armare possit. Alibi disertus esse malim. Equidem Budaeum existimo maiorem quam cui quisquam meae classis inuidere possit. Principatum in optimis litteris illi libenter cedimus, applaudimus pulcherrimum agenti triumphum ; tantum abest vt illi studeamus detrahere haerentem capiti multa cum laude coronam. Sed tamen vt habeat ille dotes primarias, sunt et aliis suae dotes ; nec omnibus idem est institutum, nec statim deterius quod est dissimile. Nulla vero res magis aluerit studiorum concordiam quam si absit φιλαυτίας morbus, et alienarum virtutum quisque sit candidus aestimator.

Ego vestram Galliam multis nominibus felicem existimo, primum quod priscam illam studiorum gloriam sibi postliminio vindicarit ; deinde quod ceu remp. quandam litterariam instituerit, cui principem optimo iure dedit Budaeum ; quodque studiosi mutuis operis sese vicissim iuuant. Vtinam eadem mens sit Germaniae nostrae ! in qua sibi quisque scribit, ac vix vllum inuenias cui deleges vel exigui libelli recognitionem ; adeoque Gratiarum cum Musis sodalitium diremptum est vt, si qui sint inter quos conueniat, factione potius quam syncera beneuolentia conglutinentur. Verum optarim istam ciuitatem patere latius, vt pro Francis haberetis quicunque Musarum sacra colerent, essetque foedus ingeniorum, non regionum. Haec concordia maiorem in modum conduceret et prouehendis optimis disciplinis et bonarum litterarum hostibus opprimendis. Nondum enim omnino profligata est barbaries ; habet adhuc praesidia, et alicubi meditatur redintegrare bellum.

Est vtilis inter eruditos concertatio, sed ab ea oportet omnem amarulentiam procul abesse. Quam volupe est inter Budaeum et Zasium esse concordiam ! qui proximo libello Budaeum appellat ' in optimis litteris principem '. Audio illi et cum Alciato conuenire. De Longolio quid dicam nescio, nisi quod doleo

414. obesae] Cf. Hor. *Epod.* 12, 3.
422. coronam] Cf. Hor. *S.* 1. 10. 49.
445. proximo libello] In the second sentence of his *Defensio nouissima*; see Ep. 2368. 1n.
446. cum Alciato] Cf. Ep. 2329. 81n.
447. Longolio] See Ep. 914. He is cited here, evidently, as an example of a man of letters whose life was embittered by controversies.

summae spei iuuenem fuisse μινυνθάδιον, vt dicam Ὁμηρικῶς. Non satis est autem inter litteratos animorum esse concordiam, sed refert id omnibus esse perspicuum ac testatum, praesertim de his inter quos aliqua contentionis species intercessit. Proinde si Budaeus volet mederi suspicionibus hominum, rem faciet et amicitia nostra iam veteri suisque moribus dignam. Sin est quur hoc nolit, boni consulam, etiamsi plures libros nobis emittat aliquid stropharum habentes, modo tanta fruge eruditionis differtos.

Epistola tua per manus multorum volitarat, non resignata tantum sed pene detrita. Suspicor illam excussam ab Euangelicis fratribus. Iacobo Tusano multam ex me salutem dicito. Budaeum item meis verbis salutabis reuerenter, si modo is est quem mihi persuaseram, et priusquam tu mihi praedicares. Quorum vtrique si persuaseris, et quod tu spondes illorum nomine, ipsi scripto profiteantur, eodem officio nos omnes demereberis. Hic, si libet, explica tuam rhetoricam. Alterum non egebat tua facundia, et hoc mihi pertinere videtur ad communem studiorum vtilitatem. Rumor hic sparserat Badium fato defunctum, Fabrum exustum; vtrunque vanum esse gaudeo. Sic apud Biturigas exustus erat Erasmus. Verum ego toties mortuus sum, toties reuixi, vt existimem vix quenquam crediturum, etiam quum vere decessero. Opto tibi perpetuam felicitatem, Germane charissime.

Datum apud Friburgum Brisgoiae, Nonis Septembr. Anno domini M.D.XXX.

2380. To William Quinonus.

Epistolae Floridae p. 96. — Freiburg.
K. p. 106: N. p. 1027: Lond. xxvi. 30: LB. 1136. — 6 September 1530.

[The year-date is confirmed by the contents. We have been unable to identify Quinonus.]

ERASMVS ROT. GVILHELMO QVINONO MANDATORI S.

Gavdeo tuum de Montano iudicium cum meo consentire, planeque mihi persuasum habeo te quicquid in illum contuleris beneficiorum apud optimae fidei virum depositurum. Porro de prouehendis illius studiis vt mea voluntas cum tua consentit, ita non est par ambobus facultas. Denique non recuso tibi illius nomine sponsor esse, nec metuo sponsionis comitem Aten.

Amicus ille noster quibus furiis agatur nescio, sed exuisse

2379. 471. Brisgoae *N*. 2380. TIT. MANDATORI *om*. *N*.

2379. 458–9. Euangelicis fratribus] Cf. Ep. 2487.

466. Fabrum] Cf. Ep. 2362. 20–9.

467. exustus] Evidently the rumour, circulated at Bourges, had been reported by one of Erasmus' friends there: Alciati or Viglius or Sucquet.

468. toties mortuus] Cf. Epp. 2144. 3n., 2373. 3–20.

2380. 1. Montano] A Frenchman, who had been Erasmus' servant-pupil c. 1528; see Ep. 2065 introd.

7. Amicus ille] Geldenhauer: cf. Ep. 2358. 13–17.

videtur omnem humanitatem. Leuem, ebriolum, nugonem esse sciebam; tantum perfidiae tantumque maliciae nunquam suspicatus sum in eo latere. Quatuor libellos iam iaculatus est in caput meum suo nomine, duo prodierunt per alium autorem, sed huius instinctu; nec videtur vnquam facturus finem, donec impegerit in suum malum genium.

In concilio Caesareo dicas Bonae deae tractari mysteria, adeo vix quisquam nouit quid agatur. Si quid sectis concedet Caesar, clamabunt se victores, nec video qui laturi sint illorum insolentiam. Sin vicerit altera pars, quis feret monachorum tyrannidem?

Quod offers non solum domus verumetiam facultatum omnium communionem, agnosco Pythagoricam amicitiam: qua vtinam propius frui liceat! Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae 6. die Septembr. M.D.XXX.

2381. To ?

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 245. ⟨Freiburg.⟩
⟨? September 1530.⟩

[An autograph rough-draft, without heading or date; nor is there any help to the date from the position in the manuscript. A *terminus post quem* is supplied by the mention of Gilbert Cognatus; and the letter is placed here for convenience. P. S. Allen conjectured that the person addressed, who was moving about in the Emperor's service, might possibly be Alfonso Valdes. A. Valdes later complained (see Ep. 2469. 1–2) of Erasmus' rare and brief letters.

Gilbertus Cognatus (Gilbert Cousin), 1506–72, was born at Nozeroy, of a family of some local consideration. In his *Diarium*, a calendar of the great events of the world, he records the date of his birth (21 Jan. 1506) with the same solemnity as that with which he records the date of Erasmus' death. He gives the same date in his *Burgundiae Descriptio* (Cog. E. i. 332); and the 1506 is apparently NS (the reckoning which he uses elsewhere). In a letter, however, of 27 Aug. 1567 (Basle MS. Fr. Gr. II. 27. 55^{b}) he speaks of himself as *sexaginta tres annos natus*, which would take us back to 1504; and the records of his trial in 1572, preserved at Besançon (Pidoux, p. 111), give the year of his birth as 1515. His father, Claude Cousin, married Jeanne Daguet, by whom he had ten children. Six sons were soldiers, four of them dying in battle, one of them living to have 22 children. His brother Hugues held an appointment in the household of the French king (Basle MS. Fr. Gr. II. 27. 55^{b}). The grandfather, Guillaume Cousin, was twice married; and by his marriages Cognatus was related to Louis de Vers (to whom Erasmus addresses Lond. xxvii. 46, LB. 1263) and to Henri Colin, to whose sons Cognatus acted as tutor, and to whom in 1546 he addressed a *Consolatoria Oratio* on the death of his mother. One of Cognatus' uncles was Desideratus Morellus, to whom Erasmus addresses Lond. xxvii. 45, LB. 1256 (cf. Ep. 1534. 29 n): and among his pupils was a son of Morellus. While still a boy, he wrote verses which he thought worth publishing at a later date (Cog. E. i, p. 401). (His verse, whether Latin or Greek, was at all times defective in scholarship: he thinks 'Est Basileae mortuus atque sepultus Erasmus' a tolerable hexameter, and in the hendecasyllable μωμεῖσθαι πολὺ ῥᾷον ἢ μιμεῖσθαι has no qualms about either grammar or quantity (Cog. E. i, pp. 404, 401).) From the *Burgundiae Descriptio* we learn that he was educated at the university of Dole (Cog. E. i, p. 343); and from a letter of Feb. 1536 (Cog. E. i, p. 317) we may infer that he matriculated there in 1526 (the matriculation lists for that year are missing). He studied law there for a

---

2380. 10. Quatuor libellos] See Epp. 2329. 90n, 2358. 17.

year and a half, thereafter transferring himself to medicine and theology. He speaks of himself as studying under Petrus Phoenix (professor of civil law) and Jac. Lestraeus (Cog. E. i, p. 343). According to P-A. Pidoux he studied law under Zasius—for evidence that Zasius was at Dole at this time Pidoux refers to a document, not listed, in the public library of Besançon—and certainly in Cog. E. i, p. 318 Cognatus speaks of Zasius as the teacher of himself and his friends Metellus and Rosarius. Metellus and Cognatus had certainly been together at Dole (Cog. E. i, p. 296). But Cog. E. i, pp. 296 and 315 suggest that Metellus and Rosarius may have been in Freiburg with Cognatus (at a later date we find Metellus in Bologna, Cog. E. i, p. 316). Another of Cognatus' teachers was Boniface Amerbach. Numerous letters passed between them from 1533 to 1562; and in these he addresses Amerbach as 'his worshipful teacher'. It seems likely, therefore, that c. 1529 he went to Basle, and continued there his legal studies. Later, among his Nozeroy pupils, were the sons of several of the Basle *litterati*. We may suppose that it was in Basle that he first made acquaintance with Erasmus. He would have accompanied him the more readily to Freiburg if he was there to resume intercourse with his old tutor Zasius. The date at which he entered Erasmus' service can be determined fairly closely. In a letter to Erasmus of 24 Dec. 1535 he speaks of himself as having been in his service *sex plus minus annis*; and this is consistent with Lond. xxvii. 46, LB. 1263, where, in Dec. 1533, Erasmus speaks of Cognatus' three years' service. His conception of the duties of his position with Erasmus is prettily sketched in his *Οἰκέτης, siue de Officio Famulorum*, published in Basle by Froben in August 1535, just before he left Erasmus (Cog. E. i, p. 313). To the period of his service with Erasmus belong the first seven of the letters to Boniface mentioned above; and a number of letters from Odonus (Cog. E. i, pp. 306–14). While with Erasmus he visited his native Burgundy at least thrice. The first recorded visit falls between 12 Oct. and 19 Nov. 1533. On this occasion he brought back wine for Erasmus, and apparently a living for himself, given to him by his kinsman De Vers (Lond. xxvii. 45, 48, LB. 1256, 1262). In a letter of 1567 (Basle MS. Fr. Gr. II. 27, 55[b]) he speaks of himself as having been called *ad ecclesiasticum munus* thirty-three years previously. In Dec. he was back again at Besançon, and we find Erasmus writing letters on his behalf to De Vers and F. Bonvalot (Lond. xxvii. 46–7, LB. 1263–4). The purpose of these letters, worded with reserve, seems to be to arrange that Cognatus should return to Freiburg, i.e. that he should hold his benefice in absence. Nor did he remain in Burgundy long. For if Lond. xxx. 63, LB. 1266 is written in his hand, he was back in Freiburg sometime before 19 Feb. 1534. His third visit to Burgundy was towards the close of 1534. He writes to Erasmus from Nozeroy a letter, undated (*Epistolae Laconicae*, 1554, ii. 329), in which he announces his appointment to a canonry at St. Antony's in Nozeroy. From a document, unnumbered, in the Library of Besançon (cited by Pidoux, p. 36) we know that William of Nassau, seigneur of Nozeroy, made the appointment on 4 Jan. 1535. Cognatus' letter must, however, antedate the official appointment by some days; since Cognatus returned to Freiburg before 1 Jan. 1535 (Basle MS. Ki. Ar. 18[a]. 136). On 8 Feb. 1535 he writes to Boniface that he has 'decided not to leave his master, so long as his master has need of him, since he loves him more than rich benefices or the whole Papacy' (Basle MS. Ki. Ar. 18[a]. 137. The letter seems to be answered by Boniface's letter in Basle MS. C. VI[a]. 73. 433.) Accordingly, when Erasmus left Freiburg for Basle in the summer of 1535, Cognatus accompanied him (Cog. E. i, p. 309).

In September he was sent back to Freiburg, in order to supervise the sale of Erasmus' furniture there, and to pay off his woman-servant (Lond. xxvii. 52, LB. 1289). Erasmus had hoped to retain his services till the spring of 1536. But Cognatus' parents pressed him to come to Nozeroy, and early in October he began to prepare his departure (Lond. xxvii. 53–4, LB. 1290–1). By the end of the month he was gone. He left behind him an elegiac distich 'quo Erasmo valedixit' (Cog. E. i, p. 403). From Cog. E. i, p. 312, we may perhaps infer that Erasmus, for a parting gift, gave him a picture of himself. The tearful letter of 2 Nov. which he addresses, *sine loco*, to Erasmus (Cog. E. i, p. 296) was perhaps written before he reached Nozeroy. He writes again, from Nozeroy, on 24 Dec. 1535 (Cog. E. i, p. 297). But

Erasmus, writing to him on 12 Feb. 1536, complains of not having heard from him, and speaks of expecting to see him in the spring. It seems likely that Cognatus was already meditating commuting his canonry for a pension, and returning to Basle. On 17 March he writes to Boniface that he has 'not yet accepted the bridle', and is in doubt what to do, and would like Boniface's advice (Basle MS. Ki. Ar. 18^{a}. 139). Five days earlier he had written to Erasmus a letter (not extant, but answered by Lond. xxvii. 51, LB. 1296) in which he had spoken of a project of resigning his canonry in return for an annual payment of 600 crowns for six years, a project which Erasmus approves. On 7 May he wrote to Erasmus that he might be expected in Basle on 1 Oct. But the death of Erasmus in July put an end to the project. 'Would that I had lost all my benefices rather than my master', he writes to Boniface (Basle MS. Ki. Ar. 18^{a}. 140). Ten years later, consoling Henri Colin for the death of his mother, he makes comparison of his own grief on the death of Erasmus (Cog. E. i, p. 233). From 1535 to 1567 he remained in Nozeroy, almost continuously, teaching and writing. His Library (depicted in his *Burgundiae Descriptio*, Cog. E. i, p. 330) was famous (see Cog. E. i, pp. 314–15, 426). Among his pupils were Louis and Jerome Colin, to whom his *Syntaxeos Tabulae* is addressed, Guillaume, Jean, and Claude de la Baume, besides the sons of his Basle friends Conrad Amorbach, Herold, Gelenius, and H. Petri, and three Englishmen, Henry Daubeny, John Pallaeus (Old ?), Hugh Green (Cog. E. i, pp. 428, 432). In a letter to Jean de la Baume (Cog. E. i, p. 317) he mentions a project of joining him in Paris, and sends greetings to Peter Ramus. His acquaintance with Ramus, mentioned again in Cog. E. ii, p. 59, makes it probable that he had met him at some time in Paris. In the summer of 1557 he visited Basle for the purpose of seeing through the press his edition of the Homilies of Caesarius of Arles—this was a work of some importance, since the Homilies had not before been printed. From March 1558 to April 1560 he travelled in Italy with Claude de la Baume, the youthful archbishop of Besançon. But except for these two journeys, he seems to have lived in his native Nozeroy, for the most part peacefully, until 1567. In 1554 he was called upon to face a charge of heresy. But he had powerful friends, and defended himself successfully. The Emperor, while his cause was pending, invited him to court, the invitation being written in Charles' own hand (Basle MS. G. II. 40. 110), and in 1555 granted him a patent of nobility. The accusation of heresy was, however, renewed in 1563; and again in 1567. In Aug. 1567 he was arrested and sent to Dole, where he remained in detention, though not in prison. From Dole he wrote a letter of personal appeal to Pius V (Basle MS. Fr. Gr. II. 27. 55^{b}); but without effect. In Jan. 1572 he was brought before the court of the archbishop of Besançon. His trial seems not to have been concluded when, on 22 May 1572, he died in prison (the date of his death is established by a letter of 25 June 1572 from Hugues Cousin to Zwinger, Basle MS. Fr. Gr. I. 15. 78).

A collected edition of the works of Cognatus was published during his lifetime (*Opera Multifarii Argumenti*, Basle, H. Petri, 1562). His earliest work, the *Οἰκέτης*, 1535, was frequently reprinted; and its vogue is illustrated by the translation of it made by Sir T. Chaloner, and published by Tho. Berthe⟨let⟩ in 1543. It was followed by a translation of the Aristotelian *Oeconomica*—a work which dictated the form and style of the *Οἰκέτης*; and *Oratio in Concordiae Commendationem*, Erasmian in subject, in style rhetorical (at the end are a number of letters). Works of the decade following are: *De Iesu Christi Sacerdotio Narratiuncula*, 1541; *Syntaxeos Tabulae*, 1542; *Vtrum ex his quae tropice et figurate in diuina scriptura dicuntur possit aliquid efficaciter probari*, Basle, s.a.; *Precationum Liber Primus, Secundus Obseruationum in Allegorias Origenis, Tertius De tropice et figurate dictis in Diuina Scriptura*, 1545; *Georgii Trapezuntii . . . Opusculum* (a medley containing, *inter alia*, the *Precationes*); *Consolatoria Oratio*, 1546; *Quaedam Opuscula*, containing poems and letters and the *Oratio adu. Rhetoricen* 1547; *Sylua Narrationum. Narrationes Tragicae*, 1547 (from the *Sylua Narrationum* La Fontaine derives some of his fables). There followed *Burgundiae Descriptio* and *Breuis admodum totius Galliae Descriptio*, 1552; *Ἐκμαρτύρια*, 1552; *Effigies Des. Erasmi . . . et Gilberti Cognati*, 1553; *Epistolae Laconicae*, with some of Cognatus' own letters, 1554; *De Vsu Legis*, 1554; *Ἀνάκρουσις*, an

GILBERTVS COGNATVS NOZERENVS, D. ERASmi amanuensis: anno ætatis suæ 26. Christiano uerò 1530.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS, ANNO ætatis suæ 70. Christi uerò 1530.

WOODCUT OF ERASMUS AND COGNATUS

From *Effigies Erasmi et Cognati*, 1553.

Introduction to the Epist. to the Romans, 1555; *Deum esse Διαβεβαίωσις . . . Psalmorum xiii & liii Explicatio*, 1555; *Epitaphia*, &c., on the death of Philibert of Rye, 1556; *Enarratiunculae . . . in Pontani Dialogos*, 1556; *Παροιμιῶν Συλλογή*, 1559; *Τιμητής, seu Censoria Virgula*, 1560; *Zenodoti Prouerbia*, 1560; *Flosculi*, 1560; Basil's *De Grammatica Exercitatione*, 1561; *Διανοημάτων siue Intellectuum liber*, 1561; *Dauidicae confessionis διέξοδος* (Psalm 50), 1561. In 1561 J. Quadier printed at Lyons *Aucunes Oeuures de Gilbert Cousin* (including *Extrait d'une tragedie de l'homme affligé*) translations from the Latin. In 1566 was printed at Basle *Gilberti Cognati Nozereni aliquot epistolae*. Another collection of letters *Clarorum . . . virorum epistolae ad GCN* (P. Manutius, Achilles Statius, Muretus, Lambinus, and others) was printed at Venice s.a. by Camillus Junius. S. Gelenius dedicated to Cognatus his edition of Arnobius' *adu. Gentes*, 1546.

The letter of 'Gulielmus Courinus Nucerinus' printed in LB. App. 378 is not a composition of Cognatus (though Cognatus sometimes uses the name Courinus Nucerinus, e.g. Cog. E. iii, p. 169 and in unpublished letters). The writer was with Campegio in England in 1528. This excludes also Erasmus, to whom the letter seems to have been attributed by Oporinus (Bl. E. 646). See also MHL^4, pp. 489-90.

Much correspondence of Cognatus—with Boniface Amerbach (34 letters), Zwinger, Coelius Curio, R. Gwalter, Bullinger, and others—is preserved in the University library at Basle and in the Zentralbibliothek and Staatsarchiv at Zurich.

In 1777 the *Societas Latina Altorfina* published an account of Cognatus' Life and Works. In 1907 L. Febvre printed a study of him in the *Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme Français*, LVIe année. There is a monograph (Lons-le-Saunier, 1910) and a bibliography (*ib.* 1912) by P-A. Pidoux—the bibliography we have not been able to see—and an edition, with translation, of the *Burgundiae Descriptio*, by E. Monot (*La Franche-Comté au milieu du xvie Siècle*; *ib.* 1907).]

S. P. Homo natura piger et occupatus, nolebam perdere operam in scribendo, incertus an istic ageres, an Cesareis negotiis circumagereris. Si quid erit quod vel de rebus meis priuatis vel de iis quae publicitus geruntur in Anglia et inferiore Germania scire desideras, ex Gilberto amanuensi meo cognoscas licebit.

2382. To Erard de la Marck.

Epistolae Floridae p. 91. — Freiburg.
K. p. 102: N. p. 1023: Lond. xxvi. 22: LB. 1138. — 7 September 1530.

ERASMVS ROT. ERARDO EPIS. AC CARD. LEODIENSI S.

Importvnvs haberi solet qui vehementer occupatos interpellat: caeterum qui pietatis ac fidei negocia tractantibus obstrepit iure venit in periculum ne non improbus modo verumetiam impius habeatur. Itaque quo leuius peccem, paucis expediam quod volo.

Non rogabo tuam sublimitatem vt in tuendo Erasmo, vetere clientulo suo, sui similis esse velit. Noui constantiam animi tui, scis quam non soleam esse flagitator. Sed nunc praeter morem meum agam petacem. Audio te non solum ditionem tuam verumetiam Caesareae ditionis vrbes magnificis aedificiis exornare; quae res tibi non mediocrem liberalitatis atque adeo pietatis in Rempublicam laudem conciliat. Fatentur enim omnes merito in vnum tantum opum ac dignitatum congestum, qui quod nactus est facultatum aut splendoris non sibi vindicat sed ad publicam confert vtilitatem.

Perspicit, opinor, tua prudentia Collegium Trilingue, quod Louanii nuper institutum est, non infimum esse Caesareae ditionis ornamentum. At census sunt admodum tenues, vixque sufficiunt necessariis impendiis. Regium erat negocium, quod vir immortali hominum memoria dignus Hieronymus Busleidius animo conceperat; cuius benignitatem si facultas aequasset, nihil opus esset alienis praesidiis. Vniuersam fortunam suam huic pulcherrimo impendit negocio; cui si tua sublimitas fauere dignabitur, vt optime mereberis de studiis, ita et apud homines plurimum verae gloriae comparabis, et Deo rem cum primis gratam foeneraris—nam quo verbo potius vtar, quum pro temporaria munificentia coelestis vitae praemium reponitur? Incidunt interdum occasiones, vt citra rerum tuarum detrimentum magnopere prodesse possis. Saltem hic velim tibi in mentem venire Trilingue Collegium. Qui hoc animo est vt quantum potest tantum et velit omnibus benefacere, huic quodammodo praestat officium qui vellicat aurem, admonens vbi recte valeat beneficium collocari. Scis quam non soleam mihi petax esse; proinde quod studiorum amor me facit flagitatorem, quae tua est humanitas, pietati tribues potius quam improbitati.

Lapidor hic istorum libellis. Iam septem prouolarunt, longe plures expecto. Postremam Apologiam meam ad tuam celsitudinem mitto. Horum in me petulantiam oportet me boni consulere, quum ea nec Caesareae parcat maiestati. Me tamen non deficiet animus, si principum fauor me fulcire non desinet. Auide expectamus vt Dominus nostri misertus per Caesaris ac principum pietatem ac prudentiam tristissimam hanc rerum tempestatem nobis vertat in tranquillitatem. R. amplitudinem tuam sospitet ac prosperet Dominus Iesus.

Datum apud Friburgum Brisgoiae prid. Natalis Virginis. an. 1530.

2383. To Bernard of Cles.

Epistolae Floridae p. 94. Freiburg.
K. p. 105: N. p. 1025: Lond. xxvi. 28: LB. 1139. 7 September 1530.

ERASMVS ROTERODAMVS BERNARDO EPISCOPO ET CARDIN. TRIDENTINO S.

Qvando pares agam gratias tam inauditae humanitati tuae, Reuerendissime Praesul, quae toties me inuitat ad suae familiae contubernium? Quid autem mihi potius ambiendum, aut apud quem libentius vixerim, nisi talis esset aetas ac valetudo vt ad omnium conuictum sim inutilis? ne victurus quidem, nisi corpusculum hoc mihi longa experientia cognitum meo more temperarem. Olim eram ab aulica vita nonnihil abhorrens. Verum vbi

2382. 34. tribues *scripsimus*: tribuet *J*. 39. destinat *N*.

2382. 35. septem] See Ep. 2375. 64n. 36. Apologiam] The *Responsio ad Fratres Germ. inf.* See Ep. 2377. 17n. 38. Caesareae] See Ep. 2375. 62n. 2383. 2. inuitat] See Epp. 2299. 35n, 2334. 5–6.

video et ipsos philosophari reges, et in principum aulis studiis ac virtuti suum haberi honorem, haudquaquam me eius pigeret vitae quae splendorem ac dignitatem habet cum honesto coniunctam. Plato vero, quum hactenus existimet felices fore Resp., si aut Reges philosophiam amplecterentur, aut qui philosophiam callerent rerum publicarum gubernaculis admouerentur, non tam sentit disciplinarum cognitionem quam mentem optimis decretis imbutam, sublimem ac rebus humanis omnibus superiorem. Huius philosophiae multo maxima pars est pietas Christiana. Cuius admirabile studium conspicimus in Carolo Caesare, et Rege Ferdinando: quae res mihi non exiguam spem praebet, fore vt per illos Deus hanc rerum tempestatem vertat in tranquillitatem. Proinde Casparem Vrsinum multis nominibus felicem iudico: cui praeter summas ingenii, doctrinae facundiaeque dotes, obtigit, aetate florentissima, corporis valetudine prosperrima, non sine dignitatis commendatione, cum optimis monarchis habere commercium; a quibus quum plurimum accipiat ornamentorum, illos vicissim a quibus ornatus est condecorare valet. Aut enim me fallit animus, aut ille futurus est aliquando inter eruditione, facundia librisque celebres praecipuus. Quanta ingenii promptitudo, quam emendata vel ex tempore dicentis oratio!—credas illum de scripto dicere! Quam felix stilus, quam varia rerum cognitio! Tum quanta morum comitas, quae praecipue decet aulicum! Si talem conuictorem R. D. T. praestare possem, vltro videlicet aduolarem ad tam amicum patronum multo virtute quam fortuna splendidiorem. Nunc aliis saltem gratulari lubet. Mihi iam in extremo fabulae actu versanti, nihil magis curae esse decet quam vt dicam, Valete et plaudite; aequissimo animo discessurus e proscenio, si, quod futurum speramus, Caesaris pietas, vestra integritas, ac Principum concordia hos Ecclesiae fluctus composuerint, et composuerint citra grauem humani sanguinis iacturam. Armis saepenumero deterrimi superiores sunt, nec magni ingenii est occidere; verum turbulentissimam tempestatem prudentibus consiliis ad quietem redigere, id demum facinus est summo Principe dignum. Non desperamus. Sub Imperatoribus Christianis Arcadio et Theodosiis grauioribus dissidiis quatiebatur orbis, quum Arianis, Origenistis, Manicheis, Donatistis, Circumcellionibus inquinata essent omnia, ac multis etiam in locis adhuc viueret paganitas. Et tamen illorum principum consiliis tanti rerum motus paulatim ad tranquillitatem compositi sunt, idque nulla graui hominum strage.

A morbo sensim reualesco, atque interim lapidor euangelicorum libellis. Sex iam prouolarunt, nec erit finis. Hic adhuc haereo praeter animi propositum, sed ita iubent amici; vtinam illorum sit felix consilium! Vix subsistam, ni me principum subleuet autoritas. R. amplitudinem tuam Dominus prosperet in omnibus.

Friburgi prid. Natalis Virginis Anno M.D.XXX.

31. R. D. T. *J*: tuae celsitudini *K*.

---

20. Vrsinum] See Ep. 548. 4n.

42. Non desperamus] See Ep. 2361. 55n.

50. Sex] See Ep. 2375. 64n.

51. amici] See Ep. 2360. 19n.

2384_{2406} FROM JOHN CHOLER.

Leipzig MS. — Augsburg.
EE. 134. — 10 September 1530.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the contents.]

S. P. D. Optime egisti tu, quod recte monentibus amicis obtemperaueris, teque istic hactenus continueris donec huius conuentus finem viderimus: qui tamen qualis futurus sit, dificile est iudicare. Hactenus nihil ab vtraque parte pretermissum est quod ad concordiam facere posset. Reuerendissimus Episcopus noster Christopherus Augusten⟨sis⟩, dum se commode mediatorem facit, suspectus redditur tanquam Luteranis nimio plus faueat; cum re vera nil magis ille cupiat quam pacem, neque adeo quorundam Iudaismum probare possit qui a prescripto vaeterum caeremoniarum ne digitum latum dimoueri se paciuntur.

Scripsi tibi proximis litteris totam fidei controuersiam ad xiiii viros delatam fuisse: qui cum minus conuenire potuerint, ad minorem numerum, ad sex ta⟨n⟩tum reiectam; qui nec ipsi rem componere potuere. Et nunc inter principes tantum agitur; et, quantum intelligo, vniuersa iam controuersia in solo Canone missae versatur. Mihi vero multo secus videtur; nam plane in omnibus fidei articulis conuenire videmur, modo in restitutione bonorum ablatorum conueniremus. Ex hoc enim cardine prorsus vniuersa dependere mihi videntur, vtcunque Canon missae pretendatur.

Mihi persuasissimum est totius conuentus acta et gesta passim hic ab amicis tibi perscribi; vt autem iudicium circa haec meum habeas, ita habeto. Omnes principes hic nihil magis optare quam pacem, et inter eos Ferdinandum Hungariae regem potissimum; qui ad prepositum scopum neutiquam peruenire poterit nisi rebus Germanicis plane compositis et sedatis. Vtraque autem pars vnum hoc spectare videtur, vt, quantum fieri possit, negocium in longum tempus protrahatur, vel ad futurum aliquod concilium vel ad alterum conuentum; quo interim vnusquisque rectius rebus suis consulere valeat. Ferdinandus vnum studet vt sibi auxilia contra Turcas decernantur, atque vt proximis commiciis in Regem Romanorum eligatur; quod quantae molis sit, facile diiudicat, nec id sibi contingere posse nisi paccata Germania et compositis fidei controuersiis facile cernit. Et ob id omni studio et arte agitur vt concordia quaedam quouis fuco conglutinetur, aut res integra ad proxima commicia vel aliquod nunquam futurum concilium reseruetur; donec interim Ferdinandus, voti compos factus, aliud consilium capiat.

Fama fuit Caesarem alium conuentum ad kalendas Marcias Coloniae Agrippinae indicturum. Fama item, sed ocultior, extitit, Ioannem Waiwodam (quem vocant) caesis nuper Ferdinandi omni-

---

11. proximis litteris] Not extant.
11–12. ad xiiii viros] Cf. Ep. 2410. 63.
41. Ioannem Waiwodam] Zapolya; see Ep. 1810. 20n.

bus copiis in Pannonia confines Austriae inuadere. Hoc plane constat, passim his nostris regionibus militum delectum fieri, quos in Austriam et inde, si fieri possit, Pannoniis subsidium mittant. Omnia turbarum plena sunt. Sunt qui post Caesaris discessum omnia turbulenciora, grauiora et periculosiora augurentur; quod quidem mihi quoque plurimum timetur. Verum haec de rebus publicis satis superque; mihi constitutum est praecari prosperiora et ferre aequo animo quaecunque futura sunt.

Caeterum Antonius noster mihi commisit vt tibi significarem nihil te illi gratius facere posse quam vt te aliquando huc conferas: in quo tibi non solum fortunas suas sed et proprias etiam aedes tibi paratas offert. Reuerendissimus Episcopus Augusten⟨sis⟩ noster proximo congressu idem tibi spondebat, idque et crebris illius litteris intelligere potuisti. Ego autem pro virili mea tibi spondeo et promitto, nusquam te in toto orbe rectius vitam traducere et commodius consenescere posse quam hic nobiscum Augustae, in vrbe adeo amaena rerumque omnium copia. Non deerunt tibi aedes amaenissimae, horti et secessus vbi opus fuerit, amici beneuoli et liberales; gratus futurus es omnibus, modo huc veneris. Facti nunquam paenitebit; nam vtcumque res successerint, tutius in tota Germania nusquam futurus eris quam hic. Nam quid Galliam vel Brabanciam petas, diiudicare no⟨n⟩ possum; quo enim animo olim in te fuerint homines illarum regionum, plane nosti. An alios induisse mores censes? Verum quae tua est prudencia, recte te omnia consulturum puto et, quod optimum factu erit pro ratione temporum, te ar⟨r⟩epturum consilium. Nos hic tibi semper studiosissimos et deditissimos habebis. Si quid statueris, rogo nos in tempore certiores facias.

Antonius de nectare deorum missurus est cum primum occasio erit. Vaetera vina nobis non probantur. Infra mensis spacium ex Italia venient noua; mittemus specimen aliquod, quod si gustaueris et probaueris, pro copia tibi licebit destinare: Antonius enim noster nihil magis optat quam si quauis re tibi morem gerere possit. Proximis meis litteris misi inclusas illius litteras ad negociatorem quendam Antwerpiae, cui scripsit vt ad requisitionem tuam vel tuorum Anglicanam tuam pensionem tibi saluam statueret. Si quid amplius illius tibi opera prodesse poterit, significabis quid fieri velis, et factum putato.

Hominis illius nostri in te animum Antonio nostro plane exposui; qui vnico verbo mihi respondit scire se illum nihili esse, et se leuissimi hominis leuissimum ingenium iampridem cognitum et perspectum habuisse, nec mirum videri si quid peruerse agat etc. Habes igitur de illo verissimum et certissimum testimonium; et mihi probatur tuus animus, qui illum pro non nato habendum putes. Scripsit pridie ad me de quodam suo negocio apud Legatum solicitando, plane dissimulans odium suum; cuius inconstan-

45. plana *MS.* 48. prosperiara *MS.* 83. peruersę *MS.*

---

50. Antonius] Fugger; see Ep. 2145 introd.

76. negociatorem quendam] Cf. Epp. 2364. 6, 2403. 16n.

80. Hominis] Eppendorff.

86-7. Legatum] Campegio.

ciam satis admirari non potui. Verum valeat ille vt dignus est; mihi quidem notus, verum amplius amicus non erit.

Eckius expostulationem tuam ridet et palam omnibus ostentat, ac gloriatur ob rem praeclare gestam. Sed ipse hominis ingenium nosti; solet enim in maiori periculo ridere. Antonius Fuggerus iussit tibi salutem ascriberem. Opto te in Christo optime valere.

Data Augustae Vindelicorum .x. Septembris M.D.XXX.

Tuus Ioannes Cholerus.

[2315]2385[2443] From Jacopo Sadoleto.

Epistolae Floridae p. 14. — Carpentras.
K. p. 32: N. p. 964: Lond. xxv. 12: LB. 1140. — 17 September 1530.

IACOBVS SADOLETVS ERASMO ROT. S.

Tvvm de meo Psalmo iudicium, tanquam profectum ab homine omnium doctissimo et viro maximo, magna quidem animum meum voluptate affecit. Sed cum tui nominis auctoritas, mi Erasme, eiusmodi sit vt breuis tua commendatio pro insigni laude caeterorum omnium valere debeat, facile perspexi, quo plus tu in laudes dixisti meas quam quod mei ingenii tenuitas sustinere posset, totum id abs te amori in me tuo fuisse datum et tuae praestanti eximiaeque humanitati; in qua tu mihi videris iam velle, sicut in optimarum artium tractatione et scientia, omnibus nobis antecellere. Namque si meus frater germanus esses, qui potuisti magis aut ostendere laeticiam animi tui, quam ex mei ingenioli partu, qualicunque illo quidem, percepisti, aut tuam erga me beneuolentiam declarare? In quo ipso vtique apparet et extat quaedam rara omnibus seculis naturae tuae probitas et singularis integritas, nullo infuscata obtrectandi studio. Quod tamen est verae atque perfectae virtutis proprium: cuius qui compotes sunt, cum ipsi sibi confidant, alienas etiam solent virtutes exosculari. Sed ego me indignum tuo isto de me testimonio arbitraturus sum, si tibi concessero vt tu in me amando priores parteis feras; non enim aut ita tardo ingenio sum natus vt non cognoscam quid requirant praestantissimae virtutes tuae, aut ita ingrato vt tuae optimae erga me voluntati non parem gratiam reddam.

Sed quoniam haec factis melius praestanda sunt quam verbis, sit hactenus de eis dictum. Psalmum tuum, mihi redditum cum in prandio essem et aliquot graues viri mecum vna essent, auide perlegi, curriculo videlicet; nec potui illum retinere quin mihi extorqueretur e manibus, tanta est cunctorum legendi tua cupiditas. Itaque expecto dum eum de integro legam. Quantum tamen

2385. 11. quam JN^3LB : quàm N^2 *Lond.*

2384. 90. expostulationem tuam] Erasmus' letter to Eck is not extant; cf. Ep. 2387 introd.

2385. 1. Psalmo] Ps. 93 (*Vulg.*) Ep. 2272. 11n; cf. Ep. 2315. 129–31; published both by Gryphius at Lyons and by Froben at Basle in 1530.

24. Psalmum tuum] *Enarratio triplex in Psalmum XXII*; see Epp. 2266 introd., 2315. 129.

ex illo primo aspectu percipere potui, duae me res in eo eximie delectauerunt: vna quod vbique fere et omnibus in locis stimulis quibusdam pietatis ac religionis ex verbis tuis animum meum pertentari sentiebam, ita dulcis et pia et omneis deliniens sensus fluebat oratio; altera quod tu certe in hoc genere factus es constantior aduersus molestissimas hominum ineptorum garrulitates, non tam refutandas quam contemnendas.

Quod ego te prioribus litteris cum hortabar, iccirco, mi Erasme, faciebam quod tuae me dignitatis studium et cura stimulabat. Quanquam enim, vt tu scribis, altius vitiis indormientes inclamare asperius aliquando sit necesse; tamen id ita agere vt non a stomacho neque ab iracundia illiusmodi reprehensio profecta esse videatur, si cuiquam conuenit, conuenit profecto tibi. Difficile omnino est, vel potius inusitatum, non bili incendi, cum odiose sunt qui obstrepant et, quo ipsi aliquid sibi inanis gloriolae aucupentur, inutilibus disputationibus tanquam gladiatoriis libellis lacessunt amplissimos viros. Sed ad tuam caeterarum laudum omnium excellentiam hanc quoque accedere decorum tibi est, vt eos vel negligas vel, si obiurgandi sunt, paterno quodam admoneas affectu; quando tu quidem in sacris litteris ad antiquum decorem splendoremque reuocandis et omnium nostrum et huius seculi es pater. Illud item censuerim, cum iam accepta vulgo quaedam sint, quae suapte natura ita redolent pietatem vt solum in eis quod nimium est subaccusari posse videatur, sicut est quorundam sanctorum veneratio et picturarum crebritas, non esse popularibus studiis obsistendum: non quin multo sit rectius figere in Christo cogitationum summam, sed neque ista a fide nostra aliena sunt, et non queunt omnes ad sublimiora illa facile ascendere.

Haec ego temere scribo fortasse, et parum considerans quis ad quem; sed ignosce, mi Erasme, audaciae meae. Summus quidam et incredibilis meus in te amor me cogit vti libertate in amicitia, prope ad temeritatem: quanquam tu quidem pro tua summa benignitate in bonam partem accipis. Sed ego ne sim saluus, si quicquam aliud specto nisi quietem et dignitatem et amplitudinem tuam; quam semper tutatus sum et, quantum in me fuit, etiam affectam praemiis atque ornatam esse volui. Itaque recordor, me quondam Pontifici maximo, ei qui nunc est, suasorem fuisse vt tibi insigne sacerdotium quoddam in Germania traderet: quod ille, qua bonitate est et studio erga homines doctos, erat facturus, nisi certi contradixissent, hacque aduersus te nixi calumnia bonum animum Pontificis in aliam vertissent partem. Stunicam autem, hominem doctum, meditantem aduersus te ἀντιφωνήματα quaedam, autoritate et precibus ab ea voluntate sententiaque deduxi; nec quoad ego mansi Romae, quicquam ille in te scribere est ausus.

Quid ergo est? Ego quod in hoc recente Psalmo duarum

50. accepta *J*: recepta *K*.

68. certi] Aleander and Albertus Pius; cf. Ep. 2443. 285n, 324n.

72. mansi Romae] Sadoleto was secretary to Leo x from 1513–23. In Ep. 1213. 24–37 Leo's action in restraining Stunica is mentioned in a context which suggests that Sadoleto was concerned in it.

illarum rerum quas notaui, alteram video penitus praetermissam, alteram leuissime tactam, mirifice sum tua moderatione animi et prudentia delectatus; nam caetera tua in illo et admiranda nec noua, orationis splendor, grauitas, copia, rerum quae tractantur in eo varietas et dignitas, et quidem triplicata serie, vt perspicuum sit orationis thesauros non exhauriri apud te veluti collectos, sed semper scatere. Atque ego cum meum dicendi genus comparo cum tuo, aspicio plane me serpere humi, et nimis familiariter illa diuina tradere, quae tu *μυστικώτερα* esse facis, et ea in sua grauitate venerationeque conseruas. Et tamen quicquid sumus ego atque tu, a Deo ambo totum obtinemus; cui gratiam et laudem perpetuumque obsequium praestare sumus obstricti.

De Hesychio quod quaeris, habueram Psalmorum Graecorum librum vetustate insignem: in eo prooemium Hesychii luculente scriptum in eam sententiam vt probare conaretur omnes Psalmos Dauidis esse. Is liber mihi cum caeteris omnibus periit. Reliqua sunt apud me Graeca collectanea in Psalmos incerto auctore, scripta non tam copiose quam eleganter, quibus praecipue vtor: in iis interdum citatur Hesychius. Sed ego cum illa legi, et Latinorum aliquos de eorum numero quos praedicas, non tam illorum explanationem valde sequens quam Spiritui sancto permittens me totum, feror quacunque me ille vocat: cuius vtinam vt spiritualis in me homo, sic etiam corporalis templum idoneum esse posset! Deus autem omnium potens, qui tibi labores et sollicitudines et affectam valetudinem dat, quis scit an maiore tuo bono id faciat quam si quietem tibi et molle ocium praeberet? Equidem confido ita esse, nihilque mihi laboriosa sollicitaque vita, sed quae cum Deo prorsus coniuncta sit, videtur re vera fieri posse felicius.

Germanicae nationi bene sit; amo enim gentem totam, dignissimamque arbitror quae in vera tuenda ac propaganda religione suorum maiorum gloriam consequatur: cui qui obsunt, et contaminant patriae suae decus, ad bonam eos mentem conuertat Deus.

Tuae in Psalmum meum annotationes mihi gratissimae. Itaque cogito magnam partem illorum mendorum tollere; nam aliqua sunt quae autoribus optimis nituntur. De me, mi Erasme, sic tibi persuadeas volo, quanquam ego tenuis sum et magnis a fortuna detrimentis mulctatus, nihil tamen me habere quod non tuum aeque velim esse ac meum. Neque in hoc solum sed in omni tua dignitate atque fama conseruanda hoc sum animo, vt et sponte per me ipse et abs te monitus, summam tibi fidem in amicitia ac beneuolentiam semper sim praestaturus. Vale.

xv. Cal. Octob. M.D.XXX. Carpentoracti.

---

86. Hesychio] See Ep. 2315. 148–9.
89. periit] See Ep. 2059. 26n.
107. annotationes] See Ep. 2315. 15–18, 314–15.

2386. From John Vlatten.

Breslau MS. Rehd. 254. 160. Augsburg.
Horawitz iv. 782. 17 September 1530.

[An original letter; autograph throughout; printed by Dr. Franz Wachter in *Zs. d. bergischen Geschichtsvereins*, xxx, 1894, p. 204.
The date is confirmed by the reference to the dispute about Purgatory, which, after being kept out of the Augsburg discussions, emerged between 12 and 17 September 1530; see the reply of the Evangelicals to Truchsess and Vehus (CR. ii, p. 374) and D'Aubigné, *History of the Reformation*, bk. xiv, ch. xi.]

Salve D. Erasme ex animo mihi charissime. Etiam si nihil certi habeam quod te scire oporteat, interim tamen cum Quirinum nostrum oportune nobis adesse conspicerem, volui tibi huius Conuentus fabulam vtcunque depingere. Scis Purgatorium iam annis, ni fallor, plus minus duodecim magna manu ingenti obsidione arctissime obsessum, atque illos qui Purgatorio suffragari conati sunt, iam pede, iam manu, iam capite passim mutilos redditos, ita vt, ni extrema eorum spes commode sane hac in illorum calamitate appulisset, iamiam aut animam agere viderentur eximiis defessi laboribus, ingentibus obruti miseriis, aut Purgatorium in aduersariorum manus et imperium tradere coacti fuissent. Sed vbi iam illis respirandi da⟨tus⟩ est locus, suffulti summorum presulum atque procerum presidio infractos animos resumere, gladios et calamos vibrare conspiciuntur, ita vt in dubium veniat vtra pars victoria potiri debeat, tam vtrimque bellatur acriter.

In obsidione hac circumuentus Polyphemus noster accep⟨to⟩ vulnere grauiter laborauit. Quod si in vtrisque castris passionibus, affectubus, priuatis studiis et gloriolis sinerent medelam adhiberi, facile componi posse negocium certum est. Interim rerum euentus expectandus, atque conseruator noster Christus toto pectore obsecrandus v⟨t⟩, post habitos tumultus, sediciones, bella, Christianam suam pacem nobis elargire dignetur.

Bene vale, vi⟨r⟩ cordatissime, et me vt facis ama, atque diligenter tuam cura valetudinem.

Augustae, sic extempore 17 Septembris A° 30

Tuus Ioannes a Vlatten scholaster.

D. Erasmo Roterodamo, viro doctissimo, amico reuerenter obseruando.

2387. From John Eck.

Vita Erasmi p. 146 (246). Augsburg.
Lond. xxx. 80: LB. 1141. 18 September 1530.

[Ep. 2406 gives Erasmus' comments on this letter. Erasmus' communication, which this answers, is not extant. Cf. Epp. 2365. 16 n, 2371. 18–20, 2378. 4–5, 2384. 90–2, 2392. 23–43. The year-date is confirmed by the contents.]

IOANNES ECKIVS D. ERASMO ROTERODAMO THEOLOGO S.D.

Qvod Ludouicus Berus, communis amicus noster, eruditissime Erasme, meo nomine salutem tibi annunciauit, probe quidem fecit, et meo iussu; sed quod subindicas aliquam fuisse inter nos

simultatem, non intelligo neque agnosco. Fateor mihi displicuisse, quod saepius quam cuniculi pariens tantopere distuleris hostes fidei aggredi, id quod abs te, vt fateris, saepius fuit petitum. Affirmas te dissimulasse, quod amicis indicantibus in opere quodam meo 'infantilem' te vocarim 'theologum'. Id quomodo amici indicare potuerint miror, qui te eloquentissimum theologorum semper praedicem. In alium forte detorsi hunc aculeum, etsi suspicantur te fuisse notatum. Quod ad sententias tuas attinet (ita enim tu eas asseris et vindicas), non inficior. Cum extraxissem 3000 articulorum e Lutheri et aliorum libris, delegi 400 his Comitiis publicandos: vt etiam feci, licet nemo mecum congredi voluerit, me id in conspectu principum Lutheranorum bis expostulante, praesentibus etiam concionatoribus Luteranis. Allatae fuerunt mihi et illae sententiae quatuor, quas aliis dogmatibus inieci; videbantur enim mihi tunc, sicut et modo, scandalosae. Quod irasceris mihi proponenti, irascaris oportet primum et tibi, si tu prior illas asserueris. Quid autem me offenderit in his sententiis 4^{or}. supernumerariis, cum vacauero ab his Comitiis, non te celabo. Nec Zuinglianorum nec Lutheranorum gratiam quaero; gaudeo potius et malo illis displicuisse. Familiaris tuus Apologeticam aduersus Capharnaitas Argentoratenses exhibuit, mihi crede gratissimum donum. Quod si pergeres capere vulpeculas quae vineam Domini demoliuntur, filium me habiturus es et discipulum tui obseruantissimum. Vale feliciter in Domino saluatore nostro.

Augustae 18. Septemb. Anno gratiae M D XXX.

2388. From Peter Castellanus.

Breslau MS. Rehd. 254. 48. Arc-en-Barrois.
EE^2. 96. 19 September ⟨1530⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be supplied by comparison with Ep. 2425, which is written in February 1531 after Castellanus and his bishop had reached Paris. For Castellanus see Epp. 1894. 4n, 2213 introd.]

S. P. Cum iam hinc essem profecturus, vir omnium clariss., atque adeo equum ipsum conscensurus, admonuit me quidam de Antonio, quod intra octo dies per hunc locum esset in patriam ex Lutetia rediturus. Proinde etsi mihi esset nimio minus temporis ad scribendum quam vel dignitas tua vel rerum mearum officiique ratio patiatur, volui tamen vel raptim ad te scribere; tum quod mis⟨s⟩is ad te iam aliquot epistolis a Castellano tuo ne verbum

2387. 5, 25. quod *scripsimus*: qui O^1.

2387. 5. saepius . . . cuniculi] This expression is used by Erasmus of himself in Ep. 305. 242. 3; by Eck, in his *Enchiridion*, of the heretics.

8. infantilem] See Ep. 2406. 17–18; cf. Ep. 2443. 326.

11. sententias] See Epp. 2365. 17, 2371. 19, 2406. 10.

18–19. scandalosae] See Ep. 2406.

23. Familiaris] Quirinus Talesius. See Epp. 1966 introd., 2386. 2.

24. Apologeticam] See Ep. 2371. 29n.

Capharnaitas] See Ep. 2374. 9n. But Eck applies the name to Oecolampadius, *Enchiridion* 1543, f°.A^3.

2388. 3. Antonio] Bletz; see Epp. 1784. 1n, 2213. 5.

quidem respondisti, interim tamen cum tu Germanis qui in Biturigibus agebant haud infrequenter scriberes; tum vt vllam occasionem omittam tui salutandi committere non potest meus in te amor et singularis obseruantia. Insuperque credere vix potes quanti apud me est scire quid valeas, quid agas.

Sequor nunc Episcopum Pictauorum, necdum scio quibus conditionibus. Si quid ad me scribis, id erit Lutetiam mittendum atque inde Blesas, vbi iam per multos annos est regia Francorum. Nihil est quod tuo nomine non faciam, siue praecaeperis siue vetueris, nihilque posset gratius contingere quam vt possemus nos videre mutuo. Verum, vt opinor, *ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται*. Sed tandem Deum opt. max. obsecro vt valeas et sis Castellani tui memor. Vale.

Ex Archibaro Ad xiii Cal. Octobres.

Tuus P. Castellanus.

Clariss. viro ac domino meo, domino D. Erasmo Roterodamo, Friburgi Brisgoae.

2389. From Peter Montfoert.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 135. 20 September 1530.

[An original letter, autograph throughout; part of the address has been obliterated by the seal. The date is confirmed by Quirinus Talesius' presence at Augsburg, whence he returned to Freiburg about this time; see Epp. 2386. 2, 2387. 23.

Peter Montfoert ab Hoeff (son of James Montfoert one of the two chief magistrates of Haarlem) seems to have made the acquaintance of Erasmus some years earlier at Basle; see Q. 79 where he is called 'iuuenis prodigiosae proceritatis'; elsewhere "ὁ πολύσαρκος" (cf. Agr. E. p. 1001). In April 1533 he went to Freiburg as the bearer of an honorarium decreed to Erasmus by the six States of Holland, and was Erasmus' guest for six days (OE. pp. 492–3, Q. 79). On this occasion he asked Erasmus to write to the Emperor, Queen Mary, Olah, and others recommending him for the Provostship of Haarlem. From Erasmus' letter to the Queen we learn that he was a youth of high birth who had been appointed by the favour of the Emperor and Queen Mary commander of St. John at Utrecht; that he had been employed by the Emperor in connexion with affairs in Germany; that he had been for three years in the Court of Albert of Brandenburg, Cardinal Archbishop of Mainz; and that the Emperor had, at Ratisbon, promised him the Provostship which he sought (OE. pp. 144, 369–72). Erasmus in the letters which he wrote on his behalf speaks of him in terms of high compliment. But shortly afterwards he discovered, or believed himself to have discovered, that Peter had acted dishonestly in the matter of the honorarium (OE. pp. 492–3, LB. 1251): the subject is mentioned in a letter from Goclenius to Erasmus of 26 July 1533 (Basle MS. Goclenii Ep. 6). EE. identify him with Petr. a Montfoort Haerlemeus, who addressed a *Carmen gratulatorium* to the Bishop of Liége, Cornelius a Bergen, in 1539.]

S. P. Quamuis semper ad te literas dare veritus sim, doctissime domine, idque pudore quodam pene subrustico ita suadente, iam tamen hortatu Quirini nostri audacior factus sum vt et ad

---

2388. 8. Germanis] Zuichemus and Sucquet; see Ep. 2356.
13. Episcopum Pictauorum] Louis de Husson; see Ep. 2213 introd.
18. *ταῦτα . . . κεῖται*] Hom. *Od.* 1. 267.

eum quem totus suspicit orbis scribere ausim. Libellum itaque Trapezontii quem a me petiisti hic non habeo; sed quamprimum Moguntiam rediero, mittam. Miror hic profecto tuum candorem et modestiam, quippe qui etiam ipse eos aedere paratus es libellos qui tuae contradicant opinioni; quo cuique liberum sit iudicandi arbitrium, et lector collatione diuersarum opinionum doctior euadat. Sed his omissis, ne adulari magis quam παρρησιάζειν videar, ad alia transeo.

Cum pridem Haerlemi essem, nempe in Brabantiam a Principe meo clementissimo, Cardinali Maguntino, legatus missus, et cum Senatu nostro varios conferrem sermones, incidimus forte in mentionem pensionarii (vt vulgo vocant) eligendi. Nam is qui iam huic praeest officio, tum propter senectutem, tum propter paralysim qua saepe laborat, minus idoneus est. Deinde alter, iuuenis, quem huic officio destinatum Consules nostri in Hagha ad praxim iuris addiscendam alebant, e vita excessit. Praeterea alius quidam iuuenis, quem Consules meo consilio ad hoc munus assumere decreuerant, sacris initiatus est, et proinde huic negocio, nempe seculari, ineptus. Quare cum haec Quirino nostro narrarem, intellexi ipsum hoc officium, si offerretur, non aspernaturum; immo a me petiit vt patri meo, Iacobo Montfoert ab Hoeff, iam consuli Harlemaeo, super hac re scriberem, expiscaturus num senatus Quirino hoc munus addicere vellet. Quod facile futurum arbitror, immo ausim dicere scio, si Erasmus Quirinum iam sibi intus et in cute notum vel vno verbulo dignaretur commendare patri meo et Francisco de Witte consulibus. Nam hii multo etiam maiora in tuam gratiam facturi essent. Deinde hoc etiam lubentius id agent, quod Quirinus suis impensis velit in Gallia duobus annis ad linguam percipiendam studere; siquidem habebant in animo etiam suis impensis quendam iuuenem in Gallia ad hoc munus obeundum alere, quo iuris et Gallicae linguae peritia instructus magis idoneus esset. Porro ego prius patri meo scribam omnia indagaturus, vt postea Quirino significem, quo per eum certior factus tutius, si lubet, scribere poteris. Nollem enim vt quicquam frustra a nostra ciuitate peteres. Bene vale et culpam, quod tibi ausus sim scribere, in Quirinum reiice.

Datum Augustae Vindelicorum, 12°. Calend. Octobris Anno 1530.

Totus ex animo tuus Petrus Montfoert ab Hoeff.

Sacrae theologiae atque adeo omnium bonarum artium doctissimo domino Desyderio Erasmo ⟨Rot⟩erodamo, ⟨domi⟩no suo sum⟨mopere⟩ obseruando. Friburgi Brisgoiae.

23. offerreretur *MS.*

---

5. Trapezontii] Possibly a MS. of his translation of Chrysostom.

22. Quirino] He obtained the post; see Ep. 1966 introd.

[2345]2390. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 225. Augsburg.
OE. 74. 20 September 1530.

N. OLAI AD D. ERASMVM ROTERODAMVM RESPONSIO.

Non possum non gratulari tuis praecipuis, ornatissime Erasme, virtutibus et humanitati, qui me, vt scribis, meumque nomen inter praecipuos amicos asscribere cogitaris. Hac humanitate, virtute et singulari animi nobilitate meritus es iamdudum vt te omnes colant, obseruent et venerentur. Quare perge, vt cepisti, meque in tuis habeto, et fac vt me tibi charum esse senciam. Vale.

Ex Augusta 20 Septembris Anno 1530.

[2345]2391[2393] From Nicholas Olah.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 136. 21 September 1530.

[An original letter; autograph throughout. We must suppose that having answered Erasmus' letter (Ep. 2345) by Ep. 2390, Olah received a farewell visit from Quirinus Talesius, which suggested to him to send the present letter as a kind of postscript, and with it the gift referred to in ll. 13–5, viz. the spoon and fork acknowledged by Erasmus in Ep. 2393.]

Salvtem. Vix dici potest, prestantissime domine doctor, an plus longioribus tuis quam his breuioribus litteris, quas michi Felix reddidit, fuissem delectatus. Nam ex eis quoque illud intellexi quod ex longioribus poteram cognouisse, animum scilicet et humanitatem tuam singularem in me futuram. Gratissimum igitur michi fuit te hac ad me vsum breuitate. Et excusacionem, qua et tu litteris illis et Felix tuo nomine apud me fuit vsus, arbitratus sum non fuisse necessariam. Quare, mi domine doctor, presta quod polliceris, te me inter amicos precipuos habiturum. Enitar ego quoque vt mee amicicie te non peniteat.

Regina est ea nunc quoque in te clemencia ac pietate qua antea propter excellentes tuas virtutes semper fuit; que vt fiat cumulacior, quantum in me erit curabo diligenter. Quirinus tuus cum ad te reuerteretur et michi vale dixisset, nolui eum vacuis, vt dicunt, reuerti manibus, vt dum prandes cenasque mei memineris. Vale et me ama tuumque existima.

Ex Augusta, xxi Septembris Anno domini 1530.

Tuus N. Olah, custos Alben⟨sis⟩,
secretarius et consiliarius Reg⟨ine⟩ etc.

Excellentissimo domino D. Erasmo Roterodamo, Sacre Theologie doctori etc., domino et amico obseruandissimo.

2391. 2. longioribus tuis] Not any specific letter. Olah means that Ep. 2345 ('his breuioribus litteris') gave him as much pleasure as a longer one would have done.

3. Felix] Polyphemus.

18. custos Albensis] Treasurer of Stuhlweissenburg (Alba Regalis).

2392. From John Henckel.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 137. 1 October 1530.

[An original letter, autograph throughout; the address sheet is missing. The date is confirmed by the contents.]

Henrici Eppendorfii nomen, quamquam aput me obscurum, non aliunde tamen quam ex tuis libris, Erasme eruditissime, agnoui. Hunc Gaspar Vrsinus Velius, cui iam dudum cognitus erat, huc ad hospicium meum, eo quod domus diuersorii sui contigua fuerat meo tuguriolo, perduxit. Multi solent me domi delitescentem inuisere; aliis oblector, alios pacienter fero. Ita fit vt quandoque deuorare cogar insipidum commercium. Mores istius hominis magis ex gloriosis verbis ipsius quam aliunde agnoui. Moui frequenter illi stomachum, cum iudicium et erudicionem tuas omnium aliorum studiis anteponerem: scio enim vti magisquam abuti huiusmodi hominum consuetudine. Hoc tibi tamen persuadeas, nullum vnquam tante apud me fore fidei, qui Erasmi nomen conceptamque de ipso sentenciam posset inmutare. Totam hanc quam scribis de eo controuersiam ab ipso agnoui, paucis (quod fieri solet apud eos qui causam suam iniustam coram praetore tuentur) inmutatis; vt facile, si iudex causae esse voluissem, apud me conceptam sentenciam presumpcionibus quibusdam permotus ferre potuissem. Epistolam, quam de Poliphemo ad me scripsisti, non vidit, sed puto eum me hec de illo referentem audiuisse; non enim in multis est Ciclops ille Thrasoni dissimilis. Quidquid sit, nullus vnquam poterit mendaciis suis tuum nomen apud me obfuscare. Sed de hoc satis.

Cum Eccio non nisi semel locutus sum, et hoc vnico colloquio in presencia Fabri sic me tractauit vt amplius secum loqui non facile tentem. Mouit mihi tunc furioso suo clamore et iniuriis verbis stomachum; quod nisi eum temulentum fuisse crederem, preter consuetudinem meam illi respondissem. Respondi tamen illi vnico verbo, et quidem clemenciori quam Faber expectasset. Ita deuici hominis truculenciam. Nihil erat quod mihi tandem poterat obicere, nisi quod cum heresiarcha illo Phi. Melan⟨chthone⟩ commercia habuissem plurima. In nullam factionem me vnquam subscripsi, nec subscribam. Si tamen subscribendum foret, mallem me Philip⟨po⟩ quam Ecciane inperterrite truculencie subscribere. Audiui ab homine, et quidem probatissime fidei, illum aliquot centum hereses tuas collegisse, quarum maximam partem ex Colloquiis annotauit: quas tam diu premeret quousque posset

7. cogor *MS.* 20. Thrasoni *EE*: Trosoni *MS.*

---

2. libris] Eppendorff's name occurs in the volumes of Erasmus' letters from F. onwards. In this autumn (1530) Erasmus published his own account of the dispute, *Aduersus mendacium et obtrectationem, vtilis admonitio*, Freiburg, s. n. 1530.

18. Epistolam] Not extant.

26. temulentum] Cf. Ep. 2406. 2.

31. commercia] Cf. Ep. 1672 introd. In July 1530 Henckel had given to Melanchthon five *Quaestiones de Sacramento* to be submitted to Luther. See LE². 1732.

habere aliquem qui sibi errores eciam a te Grece scriptos interpretaretur. Ait enim propterea te Greca annotasse vt doctiores et subtiliores Aristotelici theologi non possent in ea lingua, que ad professionem illorum non pertineat, facile illos comprehendere. Putat forsitan eos errores in colloquio Echonis delitescere. Audio et alia quedam de te dixisse, que magis sanis risum mouere possent quam digna forent que insano obiciantur. Legi libellum, siue vt illi malunt Epistolam apologeticam, Argen⟨tinensium⟩, que primum cum huc appulissem, vnacum tua Epistola aduersus quosdam etc., mihi donata erat. Non agnoui illam a Bucero fuisse editam. Cum vtranque domi diligenter perlegerem, perduxit quidam ad me Capitonem et Bucerum, quos menciebatur ciues fore Nurenbergenses, et velle in quibusdam rebus suis meo vti consilio et opera. Primo colloquio persensi dolum, non tamen se prodidere. Cum viderent in mensa coram me vtramque epistolam, querunt quid de illis sentirem. Respondi in Apologia mellitum quoddam esse venenum, meque dolere huiusmodi mendaciis et lusibus Erasmum retrahi a comodioribus que ab illo expectaremus. Subrisit vterque; post fucatum quoddam negocium enumeratum abeunt. Altera die audio ab eo qui illos ad me perduxerat ipsos fuisse Capitonem et Bucerum. Capito postridie rediit Argentoratum, Bucerus tandem ad me veniens, multis verbis se excusans cur se primum mihi non prodidisset, cepit tandem multa de opinione sua sanctae Eucharistiae tractare, volens sentenciam quoque meam in hac re agnoscere, quibusque scripturis manducacionem corporalem fulcirem intelligere. Respondi illi breuius quam expectabat. Tandem abiens, etsi pollicebatur se altera die rediturum (nam tunc in aulam mihi erat eundum), tamen amplius non comparuit.

Rerum gestarum veritatem, de quibus Epis⟨tola⟩ narrat, non agnoui, qui in hac terra prius non fuerim; videntur tamen ea que narrantur a tumultibus et sedicionibus non valde aliena etc. Tui igitur erit illorum fumos contempnere, per quos se manifestant mundo, et vtilioribus studiis immortale tuum nomen posteritati sincerioribus scriptis commendare fidemque promissam inplere. In quibus dices? Expectamus in epistolam ad Ro⟨manos⟩ diu concupita commentaria, Modum item Concionandi, psalmos aliquot concionales psalmo 85 non dissimiles (scio quid commodi habeant et ferant hiis qui populum docere pie voluerint); libellos quoque tuos minores in tomos redactos, maiores suum ordinem et auctoritatem soli tuentur. Nisi autem tu semel in ordinem redegeris minimos, quis erit tam felix qui id commode prestare potuerit? Habeamus vnicum exemplar quo posteri quoque vti possent. Et si hec in omnibus prestare nolueris, fac tantum in hiis que magis pia tibi videbuntur. Docto satis.

Peruenit ad me exemplar epistolae tuae ad Laurencium Cam-

48. quidam *EE*: quidem *MS*. 70. *EE*: posteritate *MS*.

44. Epistolam] See Ep. 2238 introd.

48. Capitonem] It would appear from LE². 1733 that Capito and Bucer had invited Henckel to meet them in July 1530, but the failure to recognize them here implies that the invitation was not accepted.

82. epistolae] Ep. 2366.

peium 18. die augusti scriptae; hoc exhibui Reginae. Non displicuit diuinacio, maxime vero placuit consilium. Id quod in litteris ad me missis illi commisisti, faciet perlibenter. Rumor est nos in Brabanciam transferre domicilium; si id cercius agnouero, tibi significabo. Dominus te seruet incolumem in consolacionem multorum bonorum, domine et amice in Christo charissime.

Augustae Vindelicorum 1 Die Octobris Anno domini 1530.

Litteras hasce post earum leccionem Volcano committe.

Ioannes Henckellus tuus ex animo.

$^{2390,\,2391}2393_{2399}$ To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 225 (*a*). OE. 89.
J. p. 94: K. p. 104: N. p. 1025: Lond. xxvi. 27: LB. 1142.

Freiburg.
7 October 1530.

ERASMVS ROTERDAMVS N. OLAO THESAVRIO ALBEN., SECRETARIO ET CONSILIARIO R.M.

Non mediocri mihi solatio est, mi Nicolae, quod hoc seculo, quod nobis vndique tot gignit hominum portenta, quoque fides, charitas et humanitas non modo friget verumetiam prorsus extincta sepultaque videtur, reperiuntur adhuc aliqua ingenia syncera candidaque: vnde spes est aliquando fore vt aureum illud genus mortalium ζωπυρηθῇ. Aliquot amicos habui sic addictos iuratosque, vt vel vitae suae dispendio meis commodis consulturi viderentur si res ita tulisset, quos nunc patior hostes plusquam capitales, adeoque desierunt esse amici vt homines etiam esse desierint. Nulla pristinae consuetudinis, nulla meritorum memoria, nulla fidei religio, nullus humanitatis sensus reuocat illos a maleficiis. Quae res vt mihi veteres amicos qui in fide perstiterunt, reddit chariores: ita nouos, si qui obtingunt, maiorem in modum commendat.

Ipse, simplici natus ingenio, delector candidis amicis, qualem te esse tum ex litteris tuis, tum ex Quirini mei narratione mihi videor liquido deprehendisse, vt tuis munusculis, alioqui lepidissimis mihique gratissimis, nihil fuerit opus. Penitius impressum est animo meo Olahi simulachrum quam vt inde possit reuelli aut aboleri: perquam grata tamen fuit ista tua superuacua sollicitudo, quippe quam intelligo ab amoris abundantia proficisci. Hoc quoque voluptatis adferet mihi cocleare tuum ac fuscinula, quod hac certe ratione Nicolaum meum habiturus sum conuiuam, ac subinde licebit amiculis dicere: Hic est ille meus Olahus, quando reliquam vitae consuetudinem nobis inuidere fata.

Libet autem vtriusque felicitati gratulari: tuae, cui contigerit

2392. 86. babranciā *MS*.

2393. TIT. *a*: ERAS. ROT. NICOLAO HOLAHO MARIAE VNGARIAE REGINAE SECRETARIO S. *J* (MARIAE . . . SECRETARIO *om.* *N.*) 2. quoque *J.*: om. *a*. 4. *a*: aliquot *J*. 6. ζωπυρηθῇ *scripsimus*: ζωπυρείσθω *a*. 15. amicis *a*: animis *J*. te *a*: tibi *J*.

2392. 85. litteris ad me] Not extant. illi] *sc.* Reginae.

2393. 22. fuscinula] fork: Vulg. Exodus 27. 3.

apud eam qua inter principes foeminas nulla est neque humanior neque moribus sanctioribus, honorificum tenere locum: meae, qui tam candidum habeam amicum apud praepotentem dominam, cui magnopere velim esse commendatus, cuiusque in me fauorem optarim esse perpetuum. Ad id quantum habeat momenti beneuolus conuictor iampridem experimentis compertum habeo. Et, si non mentitur vetus Graecorum prouerbium, Simile simili amicum esse, non dubito quin illi pro morum tuorum synceritate ingeniique candore sis egregie charus. Nec me fugit quantum illa valeat apud germanos suos Carolum Caesarem et regem Ferdinandum. Quorum fauor si me destituat, non video qui possim aduersus tot portenta subsistere. Hactenus certe praestiterunt quicquid ab amantissimis principibus expectare debui.

Superest vt Gratiarum auspiciis pulcerrimum hoc certamen inter nos decertemus, in quo, quo maiore contentione nitamur, hoc erit firmior amborum amicitia. Sanctissimae reginae Mariae praecor felicitatem plurimam. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae Non. Octob. 1530.

$^{2329}2394_{2468}$ From Andrew Alciati.

De puritate p. 88. — Bourges.
N. p. 1100: Lond. xxvii. 30: LB. 1143. — 7 October 1530.

[First published in *De puritate tabernaculi* (M), Basle, H. Froben and N. Episcopius, c. Feb. 1536; the delay was due to the freedom of some of the expressions used; see Ep. 2468. 203–6.

The year-date is confirmed by comparison with Erasmus' letter of <c. 24 June> 1530, which this letter answers in detail. In a letter to Boniface Amerbach of 27 Oct. 1530 (Basle MS. G. ii. 14. 84) Alciati writes: 'Scripsi nuper ad Erasmum nostrum longiss. litteras, quas Sucheto tradidi: ideo nihil aliud in praesentia ad eum habeo quam vt, si eum visitare te contingat, cures sim ei quam commendatissimus: quod tamen certo scio esse'.]

ANDREAS ALCIATVS ERASMO ROTERODAMO S.D.

Ita est vt scribis, Erasme optime, fortuna plerosque quos deprimere videtur, attollit, aestuque suo agitatos reddit meliores. Sed, vt video, quisque suos patimur manes; ego militarem auaritiam expertus sum, tu studiosorum quorundam virulentas acerbissimasque inuectiuas. Sed hoc tua fortasse melior conditio, quod vindictam tu in manibus habes; ego nihil aliud aduersus meos potui quam vt veteri illo carmine me ipsum solarer, *τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας φέρειν χρεών.*

Sed age, candidissime Erasme, perpendamus quomodo et tu tuam hanc Rhamnusiam aequiorem experiri, vel saltem transmittere, vtcunque possis. Video enim plurimum te hoc nomine affici; adeo vt rara sit epistola ex his quas intra quadriennium hoc edi-

2393. 34. tuorum *post* morum *add. J.* 35. ingeniique *a*: proque ingenii *J.* 36. *a*: Caesarem Carolum *J.* 41. nitamur *a J*: nitemur *K.* 44. An. *ante* 1530 *J.*

2393. 33–4. Simile . . . esse] *Adag.* 121.

2394. 3. quisque . . . manes] Verg. *Aen.* 6. 743.

4. expertus sum] Cf. Epp. 1706 introd., 2276. 1–21.

7–8. τὰς τῶν κρατούντων] Eur. *Phoen.* 393.

disti vnde manifesta solicitudinis huius argumenta non erumpant. Sed quid epistolas commemorem, cum tot iam Apologias adornaris inuulgarisque, tam vbere prouentu vt appareat te alium Alcinoum esse in cuius hortis huiusmodi μῆλα ἐπὶ μήλοις nascantur. At quid quaeso inde profecisti? Compressine ideo sunt aemuli tui? Nihil minus, perinde ac crabrones cum irritantur. Quin igitur vsu tandem addiscis, aut vehementiorem terrorem inueniendum a te esse, aut fore vt ne iste quidem coerceat? Vehementiorem autem inuenire non potes, cum nec veteres quidem illi Tertulliani, Cypriani, Hieronymi, Augustini potuerint. Quin igitur superuacaneum hunc laborem omittis, mediumque omnibus vnguem hisce ostendis quos iuuat dente dentem rodere? Candoris tui apud omnes maximum argumentum dedisti, quod in neminem primus distrinxisti stilum, te a vellicantium impetu hactenus solummodo tutatus es, neminique molestus nisi qui in se lunam (quod aiunt) deduxerit fuisti. Quid opus est si qui noui exurgunt nouas parare defensiones, idque in te iuris vitilitigatoribus concedere, vt eorum arbitratu alios super alios labores tibi iniungas? Quam egregie P. Scipio, cum relictis accusatoribus 'Hodie' inquit, 'hostes vici; quare litibus et iurgiis supersederi aequum est'! Triumphas tu quotidie de hostibus tuis, qui tot insignia volumina edideris: vt Adagia, quibus docuisti quemadmodum barbari, qui Graecam Latinamque linguam oppugnatum veniunt, summoueri possint; vt Nouum instrumentum et Paraphrases, quibus vera theologiae fundamenta aduersus theologos istos iecisti; vt Hieronymianos commentarios, quibus cucullatis quibusdam cornicibus oculos confixisti, et qui se plurimum acuminis nomine plebi venditabant ostendisti meros esse Phineos. Quid amplius parta tanta gloria in harenam descendis? Iam diu rude donatus es omnium eruditorum consensu. Quod si excusatione aetatis vti non vis, quanto melius aliud argumentum tractare poteris? non deerit in quo maiore cum omnium vtilitate possis versari, quam his in Apologiis, quibus haec vna votorum summa est, tristi, vt ille inquit, laedere versu Pantolabum scurram. Nam et de libello quo in te specimen tyrocinii editum conquereris, quid aliud dicam, quam non multum ad te pertinere: apparet in Lutherum potius scriptum a quo tu δὶς διὰ πασῶν dissides. Nam quae colligit ille ex scriptis tuis, vt inde occasionem haereticis praestitam declaret, haud quaquam multum fidei apud illos factura sunt qui vtriusque opera viderint: quod vt demus quandoque fortassis contigisse, quae tum denique culpa est tua? Maior certe illis ab ipsis euangeliis occasio accipitur, vt nullum est tam peruersum dogma quod

46. Pantalabum *N.*

16. μῆλα] Cf. Hom. *Od.* 7. 120.
23. mediumque] See *Adag.* 1368.
24. dente] See *Adag.* 1532.
27. lunam] See *Adag.* 3059.
31. P. Scipio] Cf. Livy 38. 51. 7–8.
38. cornicibus] See *Adag.* 275.
46. Pantolabum] Cf. Hor. *S.* 1. 8. 11. In the *Adu. febric. cuiusdam libellum*, (see Ep. 2110 introd.), Erasmus calls Carvajal Pantalabus. Cf. Ep. 2412. 5.

libello] A. Pius' *Responsio paraenetica*: see Epp. 1634 introd., 2329. 93–107.

in speciem sacras literas non praetendat. Cur eadem ratione in earum autores non declamat? Nihil adeo pium est quod in malum vsum ab eis trahi non possit, siquidem *ῥήτωρ πονηρὸς τοὺς νόμους λυμαίνεται*. Potuisses itaque illum libellum sinere impune vagari, sicut et plerosque alios huius generis qui autoribus ipsis oneri, non honori, sunt. Quis enim imperatoris cuiusquam factum probet, tam periculoso externo bello ciuilia arma adeo intempestiue pertractantis? Videntur mihi Theologi illi veteres id obseruasse, vt si qua in se opera ederentur quae orthodoxae legis autoritatem maiestatemue imminuerent, ad ea rescriberent, ne accusatorum artibus simpliciores deciperentur et recto tramite decederent: quod si quicquam obiectum esset quod ad particularem sui iniuriam pertineret, nulla responsione dignabantur. Constat ab aemulis Cyprianum *κατ' ἀντιστοιχίαν* Coprianum dictum fuisse, et tamen aduersus hos nulla extat illius sancti viri Apologia. Insimulauit Palladius nominatim Hieronymum quod cum virginibus nimium frequens esset; at talem obtrectatorem irrepercussum dimisit tamen ille, sola recti conscientia contentus. Relinquamus igitur huiusmodi Anticatones ethnicis, sinamus tales controuersias cum demonstratiuo genere suo Rhetoribus, qui, si vera non habeant, ficto in themate declament: imitemur nos Christi Domini nostri exemplum, et insectantibus bene precemur. Quam opinaris graues eruditosque viros ferre sententiam, cum in manus huiusmodi accusatorum tuorum libros accipiunt, si tamen vnquam accipiunt? Fregitne hic, inquiunt, in Erasmum genuinum, quod in diuinis Erasmus male sentiat? Minime vero, cum nec liuor quidem obiicere id ei possit homini *ὀρθοδοξοτάτῳ*. In eum inuehitur qui prior laesus fuerit? Atqui nulla extat eius nisi prouocati dentata charta. Sequitur ergo vt inani quadam et ethnica ambitione ducti haec scripserint, prodantque ipsi impietatem suam, dum alienam detegere conantur. Falleris, Erasme, si tam male de nominis tui maiestate deque studiosorum in te obseruantia iudicas vt arbitreris huiusmodi obtrectationibus de arce te eruditionis et probitatis, quam tam diu insedisti, deturbari posse. Atqui quo doctiores sunt qui in te scripserunt, eo maiore nota inuruntur, quod tam modicum honorem communibus studiis habeant vt te de eis optime meritum iniuria afficere sustineant. Quid vulgares et indoctos dicere credendum est, cum tales controuersias adeo ardere inter doctrinarum Coryphaeos vident? Bene habet, inquiunt, est vnde imperitiam nostram solemur, cum istis sapientibus haec excidunt quae in nobis nemo non rideret. Vides igitur quanto satius sit semel hac de re constituere, silentioque in posterum hos vlcisci: alioquin quem vnquam exitum res haec habebit? *δίκη δίκην ἔτικτε, καὶ βλαβὴ βλαβήν*. Vides vt breuissimus libellus ingentium voluminum seminaria habeat, vt ex vno angue tot Cadmei fratres prodeant, vt vnus omnium Ecclesiastarum metamorphosin praetendat. Ostendisti eruditis quid potueris cum tale argumentum tibi tractandum censuisti; ostende nunc quae sit

---

57. ῥήτωρ] See Euripides *Fr.* 597 (Nauck).

97. δίκη] Gaisford, *Paroem. Graec.* *Zenobius*, iii. 28, p. 287.

animi tui magnitudo, quantus iniuriarum neglectus, quanta aequanimitas: impones, mihi crede, Zoilis omnibus pudorem.

Quae ego ad te scribo, Erasme humanissime, non quod tibi consilium dare, id est, Mineruam docere velim, sed vt qualiscunque sententiae meae facerem te certiorem. Fieri enim potest vt aliae subsint causae quas ego nesciam, quibus tu compulsus necessario ad classicum accurras. Tu quaeso boni consule si liberius tecum egerim, quam mea erga te obseruantia ferre videatur. Non defuerunt et qui me huc, vt scribis, lacesserent, sed imperitos silentio transmisi, doctissimos humanitate et reuerentia demerui vt mihi conciliarentur. Si viueret Longolius, et eum nobis hominem fata ante diem non eripuissent, non dubito quin aenigmata illa et allegorias quatenus famae nostrae obesse possent moderaretur: quid enim illi opus erat, iudicem se inter me et Budaeum constituere, cum egregie nos concordes simus? quamuis nec ille solus mutuam hanc nostram gratiam dirimere tentarit, sed et alii quoque: verum cum huc venissem falsas omnes criminationes deprendi, Budaeique animum perquam ingenuum syncerumque esse certissimis argumentis cognoui: quo fit vt fide mea spondere audeam nihil esse quod addubites quin et tibi sit aequus. Quare noli quaeso committere vt plus tu credidisse tuis videaris, si qui in eum te stimulant, quam ipse suis credat. Fieri non potest quin inter doctissimos quosque oboriantur aliquae simultates, sed has publice interest nec in inimicitias transire nec diutius durare.

Carolum Subquietum tuum sum doctorali laurea quam primum ornaturus, quod publico impendio fiet: eius enim doctrinae commendationique meae hoc a Republica Biturigum tributum est, quod paucissimis ad hanc diem contigit. Viglius libentius in Germania sua profiteretur. Vtinam destinasset sibi Zasius talem successorem. Laudas tu illum quod diligentissime in Musarum studiis versatus sit: at ego, quod pari diligentia legibus quoque, quod rarissimum est, assederit. Quapropter su[b]stinendum tibi eum inter et Carolum est iudicium; cautus vterque, peritus vterque, disertus vterque. Haud mirum bene conuenire vtrique. Imprecarer plurima mala hisce psyllis a quibus factum est vt quiescere tibi non liceret, nisi scirem vna cum Corinthiis iam dedisse ab arctico coelo poenas, et id quidem ἄχρι κόρου. Vale, et Alciatum tuum mutuo quod facis ama.

Biturigibus, nonis Octobrib. M D XXX.

---

104. Zoilis] See *Adag.* 1408.

113. Longolius] See Ep. 2329. 108–14.

116. Budaeum] Cf. Epp. 2329. 81 n., 2379. 444–6.

127. Subquietum] Sucquet; see Epp. 2276. 32–8, 2329. 41–58.

130–1. Germania] Viglius' autobiography has no hint that he sought a post in Germany. For the suggestion that he should succeed Zasius see Epp. 2418. 6–20, 2468. 161–91, 2484. 1–5.

137. psyllis] See Epp. 2329. 77, 2362. 7–8.

138. Corinthiis] cimicibus: see Aristoph. *Nub.* 634: there is a play on the words κόρις and κορίνθιος, and a further play with κόρος.

2395. To Julius Pflug.

Epistolae Floridae p. 57. Freiburg.
K. p. 71: N. p. 996: Lond. xxv. 39: LB. 1144. 10 October 1530.

[The answer to a letter from Pflug, not extant. For the circumstances of the letter see Erasmus' narrative in Epp. 2400, 2406—Ep. 2406 also confirms the date.

Julius Pflug, 1499–1564, son of Caesar Pflug, was born at Pegau, and educated, first, at Leipzig (where he was taught by P. Mosellanus, whose virtues he celebrated in his *Oratio in obitum P. Mosellani*), later at Padua (under Bonamicus) and Bologna. On his return from Italy, he became canon of Mainz, provost of Zeitz, and dean of the cathedral of Meissen. His birth and talents and his repute for moderation commended him both to Duke George of Saxony and to the Emperor. He attended in 1534 the Leipzig conference, and in 1541 the Diet of Ratisbon. In the latter year he was elected bishop of Naumburg. The last of the Catholic bishops of that see, it was not until 1547 that he managed to establish himself in his bishopric. In 1548 he was employed by the Emperor to draft the imperial 'Declaration as to the observance of religion . . . pending the decision of the General Council' known as 'the Interim', called by the Protestants 'the Devil's Creed'. His sway over his diocese was from the beginning no more than nominal—Pius iv spoke of him as ruling 'relliquiae ecclesiae Numbergensis'. He died at Zeitz on 3 Sept. 1564. See ADB.]

ERASMVS ROTER. IVLIO PFLVGK GEORGII DVCIS CONSILIARIO S.

Sapienter ab antiquis dictum est, vir clarissime, Ex malis si quid inest boni, decerpendum esse. Ex illius de quo scribis Dorpiani negocio, quanquam alioqui molestiarum pleno, hoc capio commodi, quod tui noticiam nactus sum. Nam mihi videor in litteris tuis, velut in speculo quodam, perspexisse pectus istud tuum, gratiarum ac musarum et omnis honestae eruditionis domicilium. Cum primis autem exosculatus sum, quum mirificum animi tui candorem, tum eximiam ingenii sanitatem. Eam mihi declarat oratio tua, vndique sibi cohaerens, nihil vsquam habens asperum aut hiulcum aut affectatum aut intempestiuis sensiculis ineptum. Vix autem credas, dum tuas contemplor virtutes, quantopere mihi displicuerim: verum haec alias. Libenter tibi debeo pro ista in me pietate, qui tam sedulo meae tranquillitati consultum velis. Atque vtinam efficere possis, quod pariter optamus ambo. Ego enim iampridem in hoc nugone plane lupum, quod aiunt, auribus teneo, quem neque vt mittam neque vti retineam scio. Vtinam sibi perinde amicus esset atque ego sum. Sed vtcunque cadat istius negocii alea, amicitiam inter nos initam confido fore perpetuam. Quod si pro tua singulari humanitate non fastidis infimae sortis amiculum, enitar sedulo ne quid committam gratiis indignum. Illud autem in primis abs te petendum, vt has extemporales schedas boni consulas. Eas commisimus praefecto arcis Brisacensis. Nonnihil etiam vereor ne hae vos Augustae non reperiant. Si continget vos isthic commorari diutius, scribam aliquanto accuratius. Bene vale.

Friburgi Brisgoiae x. die Octobr. M.D.XXX.

TIT. GEORGII DVCIS CONSILIARIO *om. N.* 2. Dorpiani *om. K.* 7. tum *J*: tum vero *K.* 16. mittam *J*: amittam *K.*

---

2. Dorpiani] Eppendorff.

15. lupum] Terence, *Phorm.* 3, 2, 21.

21. schedas] Possibly a draft of the *Admonitio*; cf. Epp. 1934 introd., 2400. 33, 2406. 54, 2451. 45, 2492. 15.

22. praefecto] Cf. Epp. 2400. 22–3, 2406. 59.

2396. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 93. Augsburg.
OE. 90. 13 October 1530.

[The date is confirmed by the presence of Olah at Augsburg during the Diet.]

AD ERASMVM ROTTERODAMVM.

Non sum dubius quin audieris eam crudelitatem quam Mechmethbecus Turca, praefectus arcis Taurini, quam superioribus annis cum maxima Christianitatis clade amiseramus, diebus praeteritis in Hungaria commiserit. Is enim cum decem vel circiter millibus Turcarum tam celeri itinere ex Taurino eo vbi cladem et praedam egit peruenisse dicitur vt intra septimum diem hoc itineris, quod est vltra quinquaginta miliaria Hungarica, confecerit, illicque omnem eam regni partem quae terra Mathiae a nostris appellatur igne consumpserit, viros et adolescentes, quorum aetas erat robustior et vigentior, vltra quindecim milia captos in Turciam premisit. Dicitur stationes tres habuisse in quibusdam pagis Alexii Turzonis. Qui cum post Turcarum abitionem visendae crudelitatis illorum gracia exiuisset, et ad alteram stacionum illorum venisset, vltra quingentos infantes partim confectos gladio, partim terrae illisos istic mortuos reperisse, ex quibus quinquaginta, trahentes adhuc egre spiritum, delegisse, et duobus curribus, vt reuocari in sanitatem aliqua cura possent, ad castrum suum Sempthe misisse dicitur, pietate erga semiuiuos infantes, et crudelitate permotus Turcarum.

Vide, mi Erasme, quam graui Christianus populus prematur tyrannide, et Hungaria, quae olim magnis florebat triumphis, magna virtute ac illustribus suorum splendebat facinoribus, quam magnam nunc paciatur seruitutem, vt nec dies nec noctes tuta sit ab hostium fidei direptionibus et rapinis.

Vale ex Augusta xiii Octobris M.D.XXX.

2397. To Leonard of Gruyères.

Epistolae Floridae p. 57. Freiburg.
K. p. 71 : N. p. 997 : Lond. xxv. 40 : LB. 1145. 17 October 1530.

[The year-date is confirmed by the contents.]

ERASMVS ROT. LEONARDO OFFICIALI BESONTINO S.

Profecto, quanquam a nonnullis inuidiae causa rhetor appellor, consumpsi colores omneis excusandae importunitatis meae, qui

---

2396. 1–2. Mechmethbecus] Mehmed Beg †1548 as Governor of Buda; see Szerémi's *Epist. de Perdicione Regni Hungarorum*, pp. 268, 293; Brutus, *Vngaricarum Rerum Lib. ii.* 389 seq. (both in *Mon. Hung. Hist.*); *Turkish Hung. Hist. Records*, ii. 189, 372; Hammer, *Gesch. des Osm. Reiches*, *passim*; Buchholtz, *Gesch. der Regierung Ferdinand I*, iv. 65–75.

2. Taurini] Belgrade.

7. miliaria] The oldest map in the Hungarian Record Office shows the Hungarian mile as 11,130 metres.

8. terra Mathiae] Mathyus Kitörölve, in NW. Hungary, named from a xiv^{c}. landowner, Csák Máté.

12. Turzonis] See Ep. 1572 introd.

18. Sempthe] In the Comitat of Nyitra.

viris alias occupatissimis, tum de quibus nihil vnquam sum meritus, non desinam meis petacibus obturbare litteris. Sed quis pudori locus, vbi ea vrget necessitas quae frequenter huc perpellit vt homo comedat hominem? Stomachus nullum fert vinum Germanicum. Homerus scribit durissimum esse mortis genus, mori fame: ego durius esse puto, mori siti; cui periculo nunc proximi sumus. Ante menses aliquot emandaram isthuc iuuenem quendam nobilem Polonum; is quoniam vos isthic non offendit, rediit huc vacuus. Nunc mitto familiae meae miserrimae columen. Nolim vos grauari vllis impendiis, iam toties expertus vestram benignitatem: nummorum affatim tradidi. Hoc agendum, vt nanciscamur vinum aptum nobis, id quod per famulum tuum fieri poterit. In monte Pellicardi nullum habeo mihi vel leuiter notum, alioqui non essem vestrae ciuitati molestus.

Ad Cal. Septemb. accinctus eram ad repetendam Brabantiam, sed per aulicos Caesaris iussus sum manere vsque ad exitum concilii. Nec semel me poenituit obsequii. Nunc hyems vrget, nec tutum est e nido prouolare. Quapropter oro te vt nunc modo serues Erasmum: in posterum prouidebitur ne vobis cogar esse molestus. Non te morabor amplius. De rebus nouis scripsi Francisco thesaurario. Bene vale, patrone incomparabilis.

Friburgi pridie Lucae. M.D.XXX.

2398. FROM ANDREW OF TRAUTMANSDORF.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 138. 19 October 1530.

[An original letter in the same hand throughout, either a secretary's or a young man writing with great care.

The family of Trautmansdorf is spoken of by Viglius as ancient and famous, not only in Styria, but in Austria, Bavaria, and Tyrol. Its many ramifications are sketched in Zedler xlv. From his connexion with Rithamer (l. 13n) Andrew Trautmansdorf may be conjectured to belong to the Steyermark branch of the family; and if that be so, he must be identified with Andrew Trautmansdorf, son of William Trautmansdorf, with whom the Steyermark line begins. William's father was Harrand, son of Ulric Trautmansdorf. Andrew Trautmansdorf married Barbara Vischmeinerin, and became the father of nine children. He was the brother of Christopher Trautmansdorf; and Viglius' William Trautmansdorf was the son of another brother, Philip (see VZE. 43).]

SESE commendat. Ne mireris, eruditissime vir, me iam, quum crassioris Mytneruae, nullius ingenii, paruae admodum industriae, extremae vero audatiae, non minoris etiam sim temeritatis, te

2397. 14. per *J*: vel per *K*.

2397. 7. Homerus] *Od.* 12. 342.
10. iuuenem] Martin Slap; see Ep. 2351.
10–11. vos . . . non offendit] See Ep. 2348. 11n.
12. columen] Quirinus Talesius: see Epp. 2348. 17–18, 2349. 8, 2356. 33–4.
15. monte Pellicardi] Montbéliard.
19. manere] See Ep. 2360. 19n.
24. Francisco] Bonvalot. The letter is not extant.

tamen literarum principem scriptis nunc meis aggredi. Si enim causam cognoueris, mirari desines.

Dictum est mihi a quopiam familiarium nostrorum, te iam amanuensis alicuius opera indigere, cum numero illorum solito careas. Eruditio autem tua, linguarum cognitio tanta, gloria incredibilis et aliae innumerae dotes diuini illius animi tui, quibus totus ille terrarum orbis personat, eo me adegerunt vt commodo tuo, modo tu velis operaue tibi simul et diligentia nostra arrideat, tota virili mea prospicere debeam. Est itaque Augustae nunc quidam Georgii Rytheymeri etc. ⟨famulus⟩, institutorum hactenus a se puerorum nobilium hypodidascalus, industrius, probe moratus, latinus etiam ac, quod in eis maxime requiritur, fidelis, taciturnus, laborum ⟨et⟩ iracundiae herilis patientissimus, adhaec humilis, et quod (vicesimum enim annum nondum attigit) ad nutum adhuc tuum facile flecti possit. Hic si tibi acceptandus (commodissimum certe tibi futurum spero) videbitur, cito rescribas. Is te Friburgi quaeret, hac lege vt, si illum coram videris isque sententiae par fuerit tuae, sis illum ad omnia etsi humillima seruitia quam paratissimum experturus; sin minus, ille ad eos ⟨a⟩ quibus commendatus fuerit sit reuersurus. Habebis sua causa non vnum fideiussorem. Ne autem aegre feras hoc in te meum adeo feruens studium velim. Quod si fiet, habebis non in hoc, sed multo maioribus, instar famuli alicuius obedientissimi. Cui me etiam nunc vnice commendo. Vale vniuersoque literatorum gregi caelestis machinae gubernator te quam diutissime sospitem conseruare dignetur.

Augustae, ex Aula Reuerendissimi Domini Cardinalis et Archiepiscopi Moguntini, Die XIX^{a} VIII^{bris} Anno Salutis Christianae M.D.XXX^{mo}.

Tuus ad mandata obedientissimus
Andreas a Trautmanstorff etc.

⟨Domi⟩no omnis literaturae ⟨Des.⟩ Erasmo Rotero⟨damo⟩ . . . . et praecepto⟨ri⟩ suo.

[2393]2399. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 99. — Augsburg.
OE. 96. — 25 October 1530.

AD ERASMVM ROTERODAMVM.

Legi et diligenter et amanter tuas ad me datas literas. Ex quibus cognoui tuam perturbationem, qua mirum in modum affectus esse videris propter amicorum tuorum, qui grati in te esse debebant, perfidiam. Non est, mi Erasme, quod eorum scelera et perfidia te vnum excrucient; licet enim multi reperiri possint virtute, probitate, aliisque animi dotibus praediti amici,

2399. 5. perfida *MS.*

2398. 13. Rytheymeri] Georgius Rithamer of Mariazell in Steiermark, called in a letter of Ambrosius Eigen to Vadian 'arx eruditionis' (VE iii, p. 203; cf. ii, pp. 4, 67, 81, 141).

14. hypodidasculus] Apparently teaching under Rithamer. We hear no more of this unnamed applicant.

29–30. Archiepiscopi] Albert of Brandenburg.

hii tamen quam pauci sunt prae illis qui malicia, nequitia, infidelitate sunt pleni. Quamobrem non modo tu, sed eciam omnes alii merito de infidelibus amicis conqueri possunt. Meae, si sapuero, amicieiae te non penitebit. Contra ex tua familiaritate tantum capio voluptatis vt eam cum thesauro nullius sim commutaturus.

Credo te cupere intelligere statum Hungariae, olim magnis rebus gestis florentissimae, nunc vero vltra quam dici potest oppressae. Quae nuper Turcae in ea fecerint alias tibi abunde perscripsi. Rex noster nuper expediuit eo exercitum, vt opinor, militum duodecim vel quattuordecem milium. Is cum omnibus rebus quae ad expeditionem ipsius sunt necessariae bene instructus, et viribus etiam naualibus auctus, progressus esse dicitur vsque Strigonium. Quid isthic iam fecerit est adhuc incertum. Vnum hoc vereor, ne temporis asperitate debilitetur et frangatur, hostiumque vires, vtpote quae in patria possunt esse et contra frigoris vim et contra alia impedimenta m⟨un⟩itiores et magis prouise, euadant (quod Deus Opt. Max. auertat) superiores. Quod si fi⟨er⟩et et aliquid illis periculi contingeret, nullam deinde spem recuperandae Hungariae habituri essemus. Nam Turcae, vt scis, prepotentes sunt hostes, eorum autem vis in celeritate maxime consistit. Interea dum principes imperii aliquid contra illos facere velint, ipse totam igne et ferro deuastare poterit Germaniam, vereorque multum ne illud commune vaticinium, ob principum christianorum et internam seditionem et negligentiam, nostro hoc aeuo verificetur, Turcas scilicet ad Coloniam vsque Agripinam ituros, et illic esse debellandos. Spes erat maxima Caesarem, regem et caeteros Germaniae principes in hoc imperiali conuentu ea deliberaturos quae ad propellendos ex Hungaria Turcas pertinere viderentur. Secus tamen quam opinabamur contigit. Nam omnis fere tractatus in altercationibus est consumptus, et praetextu fidaei religionisque nostrae conseruandae alia omnia sunt neglecta, ita vt nihil penitus tractatum esse hoc in conuentu aut finitum dicere possis quam promissa quadraginta millia peditum et octo millia equitum ad futuram contra Turcae generalem expeditionem: hac tamen lege, si Caesar Germaniam pacauerit ac principes in negocio fidei concordes reddiderit. Id autem quando fiat, et vtrum nunc fieri possit nemo est qui sciat. Tanta est animorum diuersitas, principum tam diuersi animi. Hiis igitur rebus ita stantibus, et rebus omnibus pocius ad intestinum bellum quam pacem mutuam spectantibus, quid aliud expectare possumus, quam reipublicae christianae periculum, et post Hungariam amissam, Germaniae tocius excidium?

Plura me scribere volentem intercepit tabellarii subita profectio. Boni igitur consule, mi Erasme, si non quas velles elegantes legeris litteras.

Vale ex Augusta. XXV Octobris M.D.XXX.

23. alias *MS.* 24. euertat *MS.* 32. Turcos *MS.* 34. imperali *MS.*

16. perscripsi] Ep. 2396.
20. Strigonium] Esztergom (Gran), which surrendered on 27 Nov.
27. celeritate] Cf. Ep. 2396. 4–7.

2400. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 20. Freiburg.
Q. 10. 26 October ⟨1530⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be supplied from the contents. For the course of the quarrel with Eppendorff see Epp. 1122, 1934 introdd. A substantially identical account of Eppendorff's intrigues at Augsburg is given in Ep. 2406. With the present letter Erasmus sent a copy of his *Admonitio*, see l. 33.]

S. P. Si parum probas consilium meum nihil miror ; non enim electum est, sed adactum. Decreueram silentio deuorare ganeonis ociosi improbitatem ; sed ille nullum facit finem, nec pudet quicquam. Vt primum venit Augustam, expetiit colloquium cum Duce Georgio. Dux per internuncium respondit, se deliberaturum. Post multos dies rediit, idem postulans. Dux respondit, se dedisse negocium Simoni Pistorio, vt illum audiret, si quid haberet. Respondit Epph. cum stomacho, sibi nihil esse negocii cum Pistorio, velle conuentum Ducem, apud quem esset falso delatus, moxque discessit indignabundus. Itaque quieuit, donec Pistorius et Carlewicus ob negocia redirent in patriam. Cum rursus instaret, Dux dedit negocium Iulio Pflug, vt audiret querelam Epph. Huic, quoniam totam causam ignorabat, expleuit ambas aures vanissimis fabulis, adeo vt Dux veluti studiosus meae quietis scripserit, vt Iulii litteris haberem fidem. Scripsit ipse Iulius epistolam eruditam et amicam, sed quae testetur ipsum ab Epph. nihil audisse nisi mera mendacia. Misit simul exemplar prefationis a me promisse, addens, si eam agnoscerem, Duci videri consultum, vt dicato libello redimam mihi ocium. Dux petiit vt quamprimum responderem, quum ipse iam pararet abitum. Nam Cochleius vetuit ne ad ipsum mitterem Augustam, quod post triduum crederet abiturum Principem. Respondi per prefectum Brisacensem, necdum habeo responsum. Hic data opera artifex procurauit sub abitum Principum ne spatium esset respondendi. Insinuauit se in familiaritatem quorundam meorum, expiscaturus si quid de ipso. Vidit litteras, quas scripseram Ioanni Fabro. Vidit quas Henkello, tametsi in his nihil de Epphendorpio. Nec dubito, quin idem fecerit apud alios multos.

Primo illius aduentu sparsus erat rumor, me sic offensum libro Argentinensium vt inciderim in phrenesim et ea perierim ; nec dubito quin id illius arte sit sparsum. Post apud multos predicauit me Basileae coram magistratu flexis genibus ab ipso petisse veniam. Hunc itaque libellum curaui excudendum, in quo tamen nullo verbo leditur Epph. Sed post cognitam veritatem intelli-

23. Hic *scripsimus* : Hec *MS.*

---

15. scripserit] A letter not extant.

16. epistolam] Not extant but answered by Ep. 2395.

22. prefectum] See Epp. 2395. 22, 2406. 59.

26. litteras] Neither letter is extant.

29–30. libro Argentinensium] Bucer's *Epist. apologetica*; see Ep. 2238 introd.

30. phrenesim] Cf. Ep. 2324. 9–13.

gent qui illum audierunt, aut illius legerunt litteras, quanta sit hominis vanitas. Bene vale.

Friburgi. Prid. vigilie Simonis et Iudae.

Ornatiss. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2401. From Ulrich Zasius.

Breslau MS. Rehd. 254. 166. Freiburg.
LB. App. 360. 26 October 1530.

[An original letter, autograph throughout. It would seem that Eppendorff was again threatening Erasmus with an action for defamation.]

S. D. Non possum non vehementer dolere, magne Erasme, ab hominibus modici nominis te eatenus exerceri vt ad arbitria descendendum putaueris. Nam quis eos non execretur qui serenam tranquillitatem tuam turbaturi non tam negocium facessere tibi cupiant quam concutere pergant, qui pacem amas, qui nulli omnino ansam molestandi tui, ne prebere quidem, nedum dare velis? Verum iniquissima ista tempora ita habent vt quo sit quisque improbior eo excultius in nequicia sua foueatur, viri autem boni e regione plus premantur et vexentur, illotoque nebulonum ore conspurcentur.

Arbitrium quo te ab hominis inquieti vexacione redimere contendisti non solum probo, sed eciam quam maxime laudo. Siquidem et Vlpianus noster verecundam eius cogitationem commendat qui lites execratur, et qui peculio et mercibus potius carere paratus sit quam lites in se suscipere. Sed viderint improbi, qui illustres viros, quorum in numero primus es, nulla iusta causa obturbent. Tu vero, magne Erasme, cur tantopere ignomines istos vel curas, vel vereris? Equidem si in me inueherentur qui tibi male cupiunt, eatenus contemnerem vt ne alloquio quidem, nedum vel limine vel hospicio dignarer. Tu extra aleam positus es et eius iudicii praeclari vt qui nomen tuum attentare velit mox omnium eruditorum consensu velut praeiudicio sit repellendus. Itaque consoletur, instauret, reficiat, sustineat, adcordet tua te virtus, doctrina princeps, integritas innocens, nec festucam cures nebulonum mendacia.

Plura eam in rem scriberem, qui te vt numen veneror, sed nolo te meis fatigare diutius ineptiis. Vale, et qui tibi minatur, se intenturum formulam iniuriarum, ne time, veniat, si saltem venire ausit, et Zasium experietur aduocatum tuum in suam perniciem. Friburgi es, non Basileae, sub principe es iustissimo: caueat aduersarius tuus ne hiscat quidem. Denuo vale, et de me vt verna tuo omnium obsequentissimo tibi pollicetor. Controuersiam aduersarii nunquam ne verbo quidem noui, ego alias tam diu non tacuissem.

Ex edibus meis 7 kls nouembris Anno etc. xxx.

Tuus ex animo Zasius.

Magno Erasmo Rhoterodamo patrono et praeceptori meo obseruatiss.

2402$_{2414}$ FROM MATHIAS KRETZ.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 139. 29 October 1530.

[An original letter, autograph throughout.

Mathias Kretz, † 1543, was born at Landsberg, educated at Vienna and Tubingen, and took his doctorate at Ingolstadt. In 1512 he was teaching at Polling; in 1518 at Munich. In 1519 he was cathedral preacher at Eichstett; and in 1521 went to Augsburg, succeeding as preacher Jo. Voegelin (whose predecessors had been the unorthodox Oecolampadius and Rhegius). He attended the Baden conference of 1526, and the Diet of Augsburg, 1530. He became subsequently preacher and dean of Munich, where he died. His published writings include: *Ain sermon von der peicht* ⟨Augsburg⟩, 1524; *Ain sermon inhaltend etlich sprüch der schrifft von dem fegfewr* ⟨Augsburg⟩, 1524; *Von der Mess vnnd wer der recht priester sey der Mess habe, auch zum tail ob sie ain opffer sey*, 1524; *Das büchlin helt in sich drei ding. Das erst, wie sich der mensch zu ainem seligen end schicken soll. Das ander, wie man den sterbenden zusprechen soll. Das dritt, Ausslegung des letsten Capitels Ecclesiastes* . . . Augsburg, 1529; *Breuis et Plana Sacratissimae Missae Elucidatio*, Munich, 1535; *Concio de Purgatorio* (Veith, iv, p. 168). Two letters of Kretz to Vadian are printed, VE. 51, 98.

ADB ix. 645; Veith, *Bibliotheca Augustana* iv; Roth, *Augsburgs Reformationsgeschichte*^{2}, i, p. 130.]

+

S. P. D. Nisi fruerer humanitate tua tantopere ab omnibus quibus notus es commendata, o mi obseruandiss. Erasme, impudens fuerim qui scribere ausim ad te virum tantum atque adhaec mihi nunquam visum. Argumentum vero scribendi plane aliud mihi fuit nullum, quam quod declarare tibi cuperem meum in te animum tui certe studiosiss. amantissimumque; id quod tota pene nouit Augusta, vt quae ante annos septem canones Christianae tuae militiae in publico templo ex me audierit, fructu vt arbitror non paruo. Deinde meae in te obseruantiae testis est libellus meus cui titulum f[o]eci, 'An Erasmus Rote⟨rodamus⟩ sit Lutheranus', quem edere volebam ante sex annos, quum adhuc multi te in partes Lutheri trahere conabantur. Nunc nihil opus est tali apologia, nimirum toto mundo palam cernente Erasmum esse catholiciss., immo vero seculi nostri Hieronymum catholicaeque nostrae fidei currum et aurigam vindicemque fortiss. Libellum hunc M. Licinio et Poliphemo legendum exhibui, dum nuper eos tui gratia ad coenam vocassem. Referrem iam, nisi adulationis esset suspitio, quanta admiratione D. meus reuerendissimus Augustensis, Iacobus Henrichman vicarius et ego tuas Lucubrationes legamus, quam amemus, quam veneremur.

---

9. libellus] Fragments of it survive in Leipzig MS. 0331^{m}. They are headed: 'Haec erat prefatio collectanei mei ex tuis epistolis et aliis scriptis.' Appended is: 'Haec erat conclusio collectanei mei ex tuis libris.'

16. Licinio] Perhaps a miswriting for *Liuino*. Livinus Algoet was in Augsburg at this time. EE. suggests *Luscinio*.

19. Henrichman] (1482–1561), at this time and till his death vicar general to the bp. of Augsburg and canon of the cathedral. A pupil and friend of H. Bebel, he exerted himself to improve the study of Latin grammar in Germany, and his *Grammatice Institutiones* appeared in 1506. O. Luscinius dedicated to him his *Ioci ac Sales*, Augsburg, 1524. See ADB, EE.

Neque vero suspitiosum tibi esse debet, vir digniss., si forte rescies me per haec comitia Eckii fuisse hospitem. Fui enim et Fabri Vuiennensis episcopi, Cochlei, Vrsini aliorumque multorum hospes, qui tibi sunt amiciss. Fuit enim domus mea velut publicum eruditorum diuersorium. Eckio vero, quantumuis olim preceptori meo, audens in fatiem restiti, grauiter eum tui causa obiurgans. Sed iam satis. Si sensero aures tuas, omnium eruditiss., non offendi balbutie mea, ego posthac scribam audatius. Precor Deum Opt. Max. vt te toti christiano orbi incolumem seruet quam diutiss. Amen.

Augustae Vindelicae, 4 Kalen. Nouembrias, Anno nostrae salutis 1530.

Reuerendae do. tuae sacellanus deditiss.
Mathias Kretzius, theo. doctor, contionator Augustensis.

Viro omnium celeberrimo doctissimoque, D. Erasmo Roterodamo vere theologo, Germaniae decori, domino suo aeternum obseruando. Friburgi Brisgoiae.

[2364]2403. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 48. Freiburg.
30 October 1530.

[An original letter, autograph throughout. The postscript is on an inserted slip as in Epp. 2501, 2532.]

S. P. Accepi litteras tuas Antwerpiae datas 13. die Augusti, sed ex Augusta huc missas. De epistolis in Angliam amice curatis habeo gratiam. Demiror autem quomodo littere tam diu heserint in manu Goclenii.

Cupio scire pro cuius anni dimidio Ioannes de Hondt miserit 65 florenos. Nam Petrus Barbirius debebat pensionem sex mensium quam ante annos aliquot intercepit. Preterea debebantur due pensiones a festo Ioannis anni 1529 vsque ad festum Ioannis anni 1530. Nunc et tertia debebitur a festo Purificationis. An Barbirius hinc etiam aliquid interceperit nescio. Nam obaeratus pensionem meam oppignerarat Ioanni de Hondt donec soluisset: debebat autem florenos quadringentos. Hac de re scripsi per Cannium famulum, sed is diu hesit in itinere nec, vt promiserat, venit Curtracum. Postea scripsit se eas epistolas misisse ad te. An hoc sit verum nescio.

Quod autem de Fuggaris scribis, non satis intelligo. Ego Fuggaris nihil commisi. Tantum dixi Quirino vt inspiceret si per Fuggeros possim habere sine detrimento pecuniam meam. Nam est mihi cum Antonio Fuggero summa amicicia. Sed illius pro-

---

2403. 6. Barbirius] For Erasmus' difficulties with him see Ep. 2404.

16. de Fuggaris] It would appear that Erasmus' English friends distrusted Louis de Castro and that Erasmus thought that the Fuggers, having world-wide connexions, might be able to have the English pension transmitted without loss on exchange or commission. Quirinus was instructed to make inquiry on the point when he journeyed to England. But the Fugger agent in Antwerp seems to have met the inquiries rather rudely. Erasmus learned from Choler, however (Ep. 2384. 75–8) that A. Fugger had subsequently written to his Antwerp agent in the matter.

curatores superbe responderunt. Nunc Antonius scripsit illis, nec video quid hoc mihi sit profuturum. Vt tamen hoc facerem in causa fuit quod Angli non videntur satis fidere Lodouico a Castro. Te magis amicum inuenire non potero. Quod si pecunia veniat ad manus tuas per Lodouicum, per te ad manus Fuggerorum, per illos ad manus Antonii Fuggeri Augustam, ab Augusta ad me cum periculo et damno, quid profuerit mutasse negotiatores? Mihi videtur consultius vt quod tibi traditum est serues, donec se obtulerit oportunitas qua ad me perferatur. Quid Quirino famulo mandarim scio, quid ille dixerit nescio. Est satis confidens, et hoc est fatum studiosorum, nunquam habere fidos famulos. Quod si quid est quur nolis hoc officio grauari, non est meum supra modum onerare amicos. Quantum abrodat Lodouicus nescio, tu melius nosti. Illud sentio meos amicos illi non fauere aut potius non fidere.

De Hayone Caminga prudenter est agendum. Iuuenis est ferocis ingenii, et debet multis. Si tractetur odiosius, finget iras et soluet nihil. Illum factum consiliarium non est verisimile; nam non diu est quod vixit Louanii. Citius crediderim illum aliquo abisse in bellum. Mitto epistolam ad fratrem illius mea manu scriptam: nomen in tergo epistolae tu addes, quoniam mihi ignotum est, et obsignabis epistolam ac mittes.

De Caesaris pensione quoniam nihil video spei, non putaui agendum.

In conuentu principum nihil actum est nisi quod ex vtraque parte consensus fuit ad inuadendum Turcam, si Caesar sineret Germaniam esse quietam: alioqui cum Turca bellari non posse. Ferdinandus magnis ceremoniis factus est Archidux Austriae et caetera. Francfordiae capiet coronam regni Romani extra muros.

Diu disputatum est de qualicunque concordia Luteranorum et Catholicorum, in multis articulis vtcunque concordarant. Sed tandem in sententia Caesaris duo displicebant, primum sectae vocabulum, deinde quod adiectum erat Luteranorum fundamenta satis esse subuersa ex litteris Euangelicis et Apostolicis. Ea quum Caesar mutare nollet, magna arrogantia dixerunt coram Cesare se non solum credere verumetiam scire Luteri doctrinam fundatam in Euangelio. Itaque rediere domum cum magna Cesaris indignatione. Expectatur aspera conclusio, quae nondum publicata est. Sed tota erit ex animo Pontificis ac sacerdotum. Cum Zuinglianis nihil actum; non enim admissi sunt ad audientiam. Deus omnia vertat in meliorem exitum quam mihi presagit animus.

Hic praeter enormem rerum charitatem etiam seuit pestilentia. Pluris quam decuplo emuntur omnia. Vellem eam pecuniam quam habet Petrus Aegidius apud te esse vt summae iungeren-

---

35. Hayone Caminga] See Ep. 2364. 11n.

51. sententia] The imperial pronouncement of 7 Sept., a fuller account of which is given in Ep. 2410. 60–80; cf. Förstemann, *Urkundenbuch*, ii. 179.

59. Cum Zuinglianis] Cf. Ep. 2410. 60.

64. Petrus Aegidius] For his holding monies on Erasmus' behalf cf. Epp. 2494. 25–33, 2511. 7–11, 2512. 1–2, 2527. 5–8, 2530. 45–50, 2552. 14–15, 2558. 28–36, 2578. 4–12.

tur. Cupio te, vir amicissime, cum tibi charissimis quam optime valere.

Datum Friburgi, Dominica ante omnium sanctorum. 1530.

Des. Erasmus Rot. tuus.

Suspicor te errare in nominibus Hayonum. Duo sunt. Hayo Hermannus consiliarius est Leouardiae, Hayo Caminga est qui mihi debet: qui tamen prouocandus non est. Agendum est cum fratre illius.

Honorabili viro Erasmo Scheto negotiatori. Antwerpiae.

2404. From Peter Barbirius.

Breslau MS. Rehd. 254. 15. Tournay.
EE². 77. 1 November ⟨1530⟩.

[An original letter, autograph throughout, hastily written, with many erasures. In the Cod. Rehd. there is also a contemporary copy, showing variants which need not be recorded—some of them are misreadings of the original, others merely orthographical.

The letter, like that of Molendinus (Ep. 2407), was forwarded to Erasmus by Schets, in Dec. 1530: see Epp. 2487, 2488, 2490, 2494. Neither letter reached Erasmus until some date between 21 April 1531 and 11 June 1531 (see Epp. 2490, 2501). Barbirius' letter answers a letter of Erasmus, not extant, written 29 Aug. 1530; an earlier letter, written between Dec. 1529 (Ep. 2239) and Aug. 1530 had failed to reach Barbirius (see ll. 61–4).]

+

Salve, doctissime domine, mi Erasme! Accepi ante horam literas tuas paulo plus minus easque de 4 Kal. Septembris huius anni nec ante; nam vt hic nuncius michi narrauit, nescio qua sorte manserunt apud decanum Brugensem abhinc forte sex vel eo amplius ebdomadas. Quibus vt respondeam, quod de Hispano multa quidem accurate me dicis scribere, nichil profecto accuratius quam quod ipsa res habet, scripsi. Sed ad alia.

' Cancellarius fideiusserat me presente, vt dicis, et vt fideiussor iussit de suo solui, siue Hispanus daret aliquid siue non, et iussit solui non partem pensionis, sed pensionem. Quicquid iusserat solui, quicquid non, non dedit nisi ducentos florenos quos nec

2404. 4. decanum Brugensem] Marcus Laurinus: see Ep. 201, 2n.

8. Cancellarius] Le Sauvage. The incident referred to belongs to the year 1517. At midsummer of that year 300 florins were due to Erasmus as his pension from the Emperor. The Spanish agent (*de Hispano*, l. 5) who was to have brought the money was late in arriving; and Le Sauvage undertook to have the sum paid from his own account. According to Barbirius, though he undertook responsibility for the whole sum, he in fact paid only 200 florins; which Barbirius had passed on to Erasmus before 10 July, 1517 (Ep. 597, 26–7). When the agent arrived, he brought with him (according to Barbirius, Ep. 621. 8–10) rather less than 240 florins. Erasmus seems to have had no suspicion of Barbirius' honesty at the time (see Ep. 652. 2–5). But in a letter to de Hondt of Feb. 1525 (Ep. 1548), he says that Barbirius had appropriated 40 florins of his imperial pension 'olim' (where the reference seems to be to 1517, and the forty florins an error for sixty (*XL* for *LX*). He seems to have brought up the incident now (as in 1525) under the provocation of fresh misappropriations (or what he held to be such) by Barbirius. See also Ep. 2239, 9–11.

credo te negaturum me illico numerasse tibi idque in edibus Anthonii Claue, vt confiteris. Quod autem subiungis me dicere: 'Non amplius voluit dare', vel non dedisse, et id quoque nunc dico, sed 'post horam afferemus reliquum', hoc nunquam confitebor me dixisse. Miror, vtcunque est, de calculo quindecim annorum si errauerim vel non errauerim. Hoc tamen vnum certum est, quicquid ille de Hondt soluit, id omne soluit, quia meus ea in re procurator erat; nec mirum, si sua diligentia tibi numeratum est, cum omnem huius rei curam a me accepisset, nisi forte velles per ea tempora a me exigere que nunquam tractaui ipse. Vnum terminum excipio, quo ad res meas ipse de Hondt vsus est: nec credo sicut nec discredo meo iussu id factum esse: id dico quod aliquando michi scripsit prestantia tua eundem de Hondt mis[s]isse tibi meas de ea re literas. Sed vtut res habent, non mirum videri debet, si tibi eius diligentia satisfactum est qui meo nomine hec tractabat; durum enim tibi videri deberet, si deberem bis soluere.

De commutatione iam prioribus satisfeci literis, nulla ratione, sicut forte tibi significatum est, eidem de Hondt perpetuo pensionem obligasse, vt facile tibi possem satisfacere, si hic adesses. Sed video intercedere qui inter te et me volunt dissidia. Quod autem dicis: Nunc repertum est aliud commentum, me dixisse nolle me tibi obligari nec in foro fori nec in foro conscientie, non nouum commentum est, sed ipsa veritas. Et tu audiuisti, et priusquam decerneres prebendam Cortracensem michi dari, de-

---

13. Claue] See Ep. 175, 10n.

16–17. Miror . . . errauerim] Barbirius seems to mean that, at a distance of fifteen years, he cannot be expected to remember whether or not he made a mistake. The fifteen years are most naturally to be taken as referring to the imperial pension (at midsummer 1517 a whole year's pension had become due). From Ep. 2407, however, it would seem that Molendinus (who had seen Barbirius' letter) supposed him to be referring to the Courtrai pension. The Courtrai prebend was first offered to Erasmus in July 1516 (Ep. 436). But the arrangements for the pension were not concluded before 1518 (see Ep. 751).

18–19. id omne . . . procurator erat] All de Hondt's payments were made as agent for Barbirius. See Epp. 751, 6, 1245.

21. ea tempora] the period in the arrangements for the Courtrai pension before Barbirius and de Hondt concluded their bargain.

21–2. Vnum terminum] Molendinus' letter (Ep. 2407) makes it clear that the *terminus* is the half-year in which Barbirius used the Courtrai pension for the expenses of his suit for the deanery of Tournai. This was in the summer of 1524 (Epp. 1458, 1470). Erasmus, in April 1531, speaks of it as 'four years ago': (Ep. 2487): either *annos quatuor* is there a scribal error for *annos sex* (*iv* for *vi*), or Erasmus has confused this *terminus* with the other *terminus* (in 1527: see Ep. 1862) of which Barbirius appropriated the fruits for the illness of his brother (spoken of in ll. 45–8 of this letter).

23. meo iussu] If we may believe what Erasmus told De Hondt in 1524 (Ep. 1471), Barbirius then said that De Hondt had acted without his instructions.

29–31. nulla ratione . . . obligasse] Erasmus' pension seems, by an arrangement of which from the beginning he did not apprehend the terms (see Ep. 751), to have been charged on De Hondt's prebend only for a period of years: thereafter, it was to be charged wholly on the *sacerdotia* held by Barbirius (see a letter from Erasmus to Schets of 27 Aug. 1532, from which it is clear that Erasmus, though he considered himself ill-used, finally accepted this arrangement as valid).

liberasti, dormiisti et vigilasti. Nec enim res ipsa canonice secus fieri poterat; non enim prebenda ferre poterat tantam pensionem nec ego habebam sacerdotium, super cuius fructibus tibi possem assignare. De sacerdotiis que nomine recompense accepi, nec quibusuis aliis quae toto orbe consistunt, quicquam vnquam meo decanatui annecti petiui. Nichil numerari nosti, nichil cedule abs te abhinc biennium michi monstratum est, sed nec nunc. Seruata erat pecunia totius fere huius temporis apud eundem de Hondt vsque ad mensem Iunii. Tum egrotauerat ad mortem frater; cui partem sacerdotiorum credi voluisti. Tunc ipse ne periret, capta est pecunia ab eodem de Hondt; exposita est nec nunc numerari potest, poterit autem circa festum natiuitatis Christi, saltem pro bona parte, vt Morillono scribsi et vt eum tibi scripturum spero; nam is michi scribserat ante duos menses vel saltem vnum abs te illi scriptum cum certis querimoniis, quas nec in me agnosco, nisi quod eidem scribsi rogans eumdem, vt te oraret, vt meo ad eum responso (nondum enim tuas acceperam literas nec te scripsisse ad me sciebam) velles esse contentus: id quod et nunc oro te, domine mi Erasme. Nec enim etiam milies adiuratus possem aliud tibi respondere.

De nepotibus non possum aliud scribere quam quod tunc scripsi. De mille ducatis tuis, de quibus me iocari dicis, hoc certe dixi tantum, vt homo minime indigens non plus equo vrgeret hominem sine more indigentem, et presertim seruum qui bona fide omnia quae debet cum patientia promittit se soluturum. Alias abs te literas, quod sciam, post eas quibus ego (aliena, vt scribis, manu) tuis respondi, et quarum tuis presentibus perstringis pauculis, vt videtur, argumentum, nullas accepi, sed nec quisquam abhinc sesquiennium vel etiam biennium hic tuo nomine pecuniam petiuit; qui si fuisset, profecto bonam partem pecunie vsque ad mensem Iunii nouissime transacti tibi seruatam comperisset, eidemque data cedula numerari fecissem.

Hic nuncius adeo festinat, et nos vsque adeo hoc sacro die diuinis fuimus impediti, vt non licuerit has rescribere, sed nec eas satis correctas reddere.

Tandem quod inuitus recedis a pace Christiana, emoriar ego potius quam ab ea patiar me diuelli etiam cum plane inimicis. Sed, precor, metire res non ex solo tuo iudicio, sed etiam admitte alienum.

52. nisi quod *scripsimus*: quod nisi vt *MS*.

---

40. sacerdotiis] See Ep. 1094, 28n, 29n.

42. decanatui] From Ep. 1471, 7–9, it seems likely that Barbirius' arrangement with De Hondt contemplated the securing for Barbirius of the deanery of Tournay.

46. frater] Nicolaus Barbirius. See Epp. 613 introd., 1094, 29n., 1245. 30, 1862. 8, and note on ll. 21–2.

credi voluisti] See Ep. 1245, 30–50 (Barbirius probably wrote *credi* accidentally for *cedi* (see Ep. 1245, 32 *ad cedendam*).

49. Morillono] See Ep. 532 introd.

57. nepotibus] See Ep. 2239, 4–9, where the sum appropriated for Barbirius' nephews is given as *vndecim librae grossorum* (220 florins), probably an error for *tredecim librae grossorum* (*xi* for *xiii*), the sum of three half-year pensions, which is the amount mentioned by Erasmus in Ep. 2487.

62. eas quibus ego] sc. Ep. 2239, written 7 Dec. 1529.

Molanum tuo nomine salutaui plurimum; is ad cenam tuum detinet Quirinum. Detenturus eram cras ad prandium; sed is veretur ne eius in reditum bis numeres per horas singulas sue dies more. Ad hoc sum a propria domo timore pestis profugus, vt nouit; vbi alias redibit a te, humanius excipietur. Quem Deus optimus maximus vnus vtroque in homine diu tueatur incolumem.

Ex Tornaco. kal. nouembris.

Tuus vt minister P. Barbirius.

Eruditissimo viro, domino D. Erasmo Rotherodamo. Friburgi.

^{2379}2405$_{2422}$ From Germanus Brixius.

Leipzig MS. — From the Court.
EE. 140. — 8 November 1530.

[An original letter, written by a secretary, addressed, corrected, and the Greek put in by Brixius. It was published by Brixius in his *Gratulatoriae quatuor ad totidem viros clarissimos. Eiusdem Epistolae quatuor ad totidem viros doctissimos. Eiusdem Versus aliquot ad Franciscum Galliarum Regem.* Paris, C. Wechel, 1531 (β).]

GERMANVS BRIXIVS ERASMO ROTERODAMO

Hi mihi dies, vt si qui vnquam alii, multo honestissimi ac pulcherrimi visi fuere, et quidem non magis mea quam tua etiam, Erasme, causa. Nam mihi primum renouarunt veterem amplissimi cuiusdam—viri dicam an principis? certe principis et magni principis—amicitiam, illam quidem iam inde ab vtriusque nostrum adulescentia Romae initam, sed annorum plus minus viginti spacio per vtriusque ab altero absentiam sopitam magis quam extinctam. Deinde iidem dies dum nobis, hoc est clarissimo illi principi ac mihi, suauissimos de excellentibus seculo nostro viris sermones pariunt, tam celebrem tamque honorificam tui mentionem inter nos intulere vt iudicare vix habeam vtri ex ambobus nobis iucundior, dulcior, suauior ea extiterit. Talem enim idem ille erga te voluntatem, tam propensum tui studium prae se fert, vt in te non solum amando sed etiam laudando, extollendo, admirando ne mihi quidem ipsi (nihil me amplius dicere posse puto) concedat. Qua ex re apud me ille obtinuit vt, quum ipsi in praesentia non tuo magis quam meo proprio nomine magnopere me debere profiterer (quid ni autem id facerem? ad quem videlicet tuae in vtranque partem apud quosuis existimationis bona pars pro mutua et ea magna inter nos necessitudine quodammodo redundat!), tum vero mecum ipse statuerem prima quaque nostra ad te epistola te de illius tam prolixo erga te animo non caelare. Tua enim referre putaui, id tu vt rescisceres et simul per ocium istud ad illum literas dares; quae quidem indices ac perpetuae quodammodo testes existerent mutuae item tuae erga illum voluntatis atque amoris. Id quod te etiam vltro facturum (qui tui animi candor esse solet) non nesciebam, si modo tibi aliunde quam ex meis ad te literis rem ipsam vtcunque olfacere conti-

2404. 76. Molanum] i.q. Molendinum: see Ep. 371 introd.

gisset. Quo magis illustres atque expressae tuae ad illum literae esse debent, quum tibi per Brixium, hoc est per hominem tibi amicitia veteri et ea perquam fideli coniunctissimum, ob idque nihil adfingentem, res eadem innotuerit. Peccatum autem atque adeo flagitium non leue abs te esse admissum crederem, nisi eum redamares qui tam tui amans, tam de te recte sentiens, tam honorifice loquens tua omnia sic, vt qui maxime, probat commendat admiratur.

Sed ne te pluribus suspendam, is est Augustinus Triuultius, Ro. ec. cardinalis, vir vt summa generis nobilitate (id enim familiae ipsius vel nudum nomen satis arguit) insignis, ita summa tum humanitate, tum doctrina, tum sapientia illustris. Hunc ego Romae olim Iulii pontificis tempore peradulescens peradulescentem (aequales sumus), cognoui in eiusque amicitiam ac consuetudinem per studiorum elegantium causam (quae ille iam tum auidissime sectabatur) insinuare adlaboraui, etsi non erat adlaborandum; erat enim etiam tum in illo humanitas qualis nunc, non insititia et inducta, sed ita genuina ac natiua vt eam ille omnibus, de studiosis potissimum loquor, obuiam et expositam prae se ferret. Nam doctrinam ac sapientiam reliquasque virtutes, quae in eo permultae florescunt, sic ille postea excoluit exornauit adauxit, vt a Leone pontifice in amplissimum cardinalium collegium adlectus, sacrosancti illius collegii veluti choragus collegas suos omneis in sui amorem admirationem venerationem in primis attraxerit.

Non ignoro, vt de pictore ac scalptore non nisi artificem solum recte iudicare, ita doctum ac sapientem non nisi a docto ac sapiente vere perspici posse; sed tamen, quantum mihi doctrinae ac iudicii huius mediocritate assequi datum est, tot certe ac tantae in Triuultio cardinali virtutes apparent elucent splendescunt, et ita splendescunt vt illis vel qui mediocriter sapiat vehementissime afficiatur. Me quidem ipsum horum aliquot dierum cum illo consuetudine vsqueadeo inescarunt affecerunt ac veluti fascinarunt, vt iam non alius illo vno magis me teneat habeat possideat. Et hercule magna est in illo comitas, rara in illius sermone vrbanitas, rara etiam in ore ipso vultuque iucunditas; et ea quidem omnia (quod ego vt difficile ita permagnum esse puto) pari grauitate coniuncta. Adde huc vitam inculpatam, mores vt suauissimos ac

---

37. Triuultius] Agostino Trivulzio († 13 March 1548) of a powerful Milanese family, supporting the French interest; he was abbot of Froimont; chamberlain to Julius II; protonotary to Leo X; and was created Cardinal on the same day as his uncle, Scaramuccia Trivulzio, at the great creation of cardinals in 1517. He became bishop of Bobbio in 1522, resigning the see in favour of his kinsman, Ambrogio Trivulzio in 1524. From 1524 to 1535 he was bishop of Toulon, resigning again in favour of a nephew, Antonio Trivulzio. He was in Rome during the sack of the city in 1527, and was kept eighteen months as a hostage at Naples. From 1531 till his death he held the see of Bayeux. He was employed by Paul III to negotiate peace between the Emperor and Francis I. He left behind him a considerable collection of materials for a history of Popes and Cardinals, which was used by Onuphrius Panvinus.

From *Chrysostomi . . . ad Romanos Homiliae*, Froben, 1533, p. 10 (see Ep. 2359 introd.), we learn that Trivulzio had promised to supply Brixius with Greek MSS. from Rome.

candidissimos ita integerrimos ac laudatissimos et in omni commendationis genere ad exemplar antiquitatis expressos. Iam vero quid dicam de ingenio excelso sublimi dulci vario acuto facili erudito? Quid de iudicio acri polito terso limatulo? ad quod quidem vt veterum ita recentium authorum scripta, veluti ad amussim rectissimam, Aristarchi in morem expendit. Quo maiore in honore ac precio habenda tibi est tanta principis tot ac tantis virtutibus illustris erga te beneuolentia; praesertim quum ea non aliunde nata sit quam ab nudo istius ingenii amore ac doctrinae admiratione. Falli equidem possim, sed consentaneum tamen esse puto multis illum virtutibus abundare qui alienarum tanto amore ducitur. Et certe praeter has item quas modo connumeraui, quae testatae quidem sunt et illustres, insunt et aliae in illo virtutes permultae quas vix verbis assequi possim; vt etiam omittamus tanta illa virtutis quae gestat insignia, quae ipsa, vt multi etiam sine virtute sint assecuti, tamen tanti semper ab aetatis nostrae hominibus aestimata sunt, vt eum summis quibusque regibus dignitate parem efficerent in quem collata illa fuissent.

Hic tu fortasse me putes indulsisse amori erga Triuultium meo supraque illius laudes, quam veritas patiatur, extulisse. At ego fide media tibi spondeo, longe etiam maiores illas esse quam a me hic praedicatae sint. Illum quidem certe obseruo et amo; quis enim cardinalem virum non amet tot tantisque virtutibus praestantem? Sed hoc ipsum amantis est, suis illum duntaxat laudibus ornare, non alienis onerare. Itaque hortor te, Erasme suauissime, et, si pateris, etiam oro atque obtestor, vt tantam cardinalis non cuiuslibet sed Triuultii in te voluntatem obuiis, quod aiunt, vlnis exceptam epistola quapiam et te et illo dignissima primo quoque tempore prosequaris. Quam quum ad me miseris, illi ego in manum tradam; est enim ille adhuc nobiscum ad menses aliquot futurus. Crede mihi, erit tibi tanti cardinalis non amicitia solum dulcis ac iucunda, sed patrocinium quoque tum amplissimum tum honorificentissimum. Tanta enim ille (hoc te nescire nolui) in suo collegio gratia atque authoritate valet, vt illi ex collegis paucos conferre (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere), neminem anteponere possis. Tuas auidissime expecto. Ex Aula Regia vi Idus Nouemb. M.D.XXX.

Scriptis his literis et iam obsignatis accepi tres simul a te epistolas, vnam plusquam laconicam, alteram satis iustam, tertiam plusquam asiaticam (nisi quod stilus ipse atticismum magis redolet), omnes datas Friburgi per eosdem fere dies, vna cum nescio quot Homiliis Chrysostomi graecis in epistolam ad Romanos manu scriptis, a nemine adhuc versis, ad me hoc nomine a te missis vt per me latine loquentes ad te redeant moxque per Frobenium istum in lucem ad studiosorum vtilitatem prodeant.

79. assequi α : exequi β. 101. M.D.XXX. *MS.* : M.D.XXXI. β.

105. per eosdem fere dies] Ep. 2379, the only surviving letter of the three spoken of, is dated 5 Sept. Brixius' present letter, answering all three, is dated 8 Nov. Answering Brixius on 30 Jan. 1531 Erasmus seems to have considered that Brixius should have replied earlier, his translation being wanted for the autumn fair of 1531 (Ep. 2422. 26–7).

Nam et mihi tempus ipsum praescribis ac praefinis, intra quod vis a me hoc pensum absolui. Sed de tota hac re plura alias per ocium maius; versor enim hic in aulico strepitu et eo rusticano, non vrbano, vt intelligas nobis minus libertatis, minus tranquillitatis suppetere. Interim vt certior a me fias (nam hoc ipsum in primis exigis), quali sim ad eam prouinciam animo, equidem non solum animatus sed et paratus quoque sum ad tibi hac in parte obsequendum, si quidem vires meae huic muneri obeundo pares erunt, vt fore confido; nisi quid altius ac magis abstrusum in reliquis Homiliis quam in duabus primis delitescat, quas ipsas statim ἀπνευστί totas perlegi vna cum ipso authoris prooemio, quod iam a me versum vna cum primis quibusque nostris ad te ibit, et quidem vt tu tum hanc telam mihi iam exorsam intelligas, tum ad prooemii versi gustum et reliqua expectes. Nam ego sic me totum iampridem ad tuam, Erasme amicissime, conformaui voluntatem, sic me totum ad tuos etiam nutus omnes obseruandos composui, vt nihil iam sit, praesertim in hoc ipso obsequii genere, quod non, statim atque mandaueris, omni conatu, manibus pedibusque curandum atque exequendum suscepturus sim.

Et certe hac ego in re non fallam expectationem tuam. Nam et alioqui mihi ab ea versione discedere iam integrum haudquaquam fuerit, nisi cum nominis nostri iactura et quidem luculenta. Rem enim totam regi ipsi indicaui, te Homilias easdem ad me graecas misisse vt latine per me loquerentur; ad quem ille me laborem, pro suo in Chrysostomum studio, non vulgari quidem illo sed eximio, etiam atque etiam hortatus est, et ita hortatus est vt adderet sese laborem nostrum digna aliqua mercede compensaturum. Itaque labor idem non tuo tantum hortatu sed regio quoque autoramento a nobis susceptus audebit haud ita multo post tempore in hominum manus ventitare; quamquam, quod ad me attinet, haec me vna merces mouet, gloria (non illa quidem mea, sed tum Pauli tum Chrysostomi, cui vtrique propensissime inseruio), et praeterea literarum diuinarum honos ac profectus.

Proinde hunc nos laborem eo etiam studiosius atque animosius suscepturi sumus, partim quod vna tecum ipsi sentientes ex caeterorum Chrysostomi scriptorum vsu quotidiano aperte depraehendimus illas ipsas Homilias γνησίας esse, non νόθας, partim quod eaedem a nemine antea versae ad Latinos nondum peruenere. Ad meum autem honorem pertinere amici volunt, apud eos praesertim quibus naturae vicio quodam peculiari alienae existimationis candor inuisus ingratusque esse solet, vt versio aliqua a nobis exeat quae tota nostra sit ac non etiam cum aliis communis, et quidem vt illis quandoque probatum sit posse etiam nos versari in ea harena quae nullius pedibus sit calcata; quamquam in eam ego sum adductus opinionem vt existimem haud multo minus de studiis mereri qui librum ab altero male versum

118. nisi *MS.*: nisi si *β*. 121. vna . . . nostris *MS.*: primoquoque tempore *β*. 142. ad quem quidem et nos quoque exemplo, hortatuque tuo nostram aliquam symbolam conferre antea semper votis omnibus concupiuimus *post* profectus *add. β*. 146. γνησίας *β*: γνησίους *MS.*

132. regi] For Francis' interest in Chrysostom see Ep. 1795. 1–3.

restituit, quam qui latinitate nondum donatum vertere aggreditur. Hic enim nudus tantum autoris sensus ad te peruenit, quum illic qui graeca cum latinis conferre cupiunt, iidem si ad doctrinae graecae ἐξοχήν nondum peruenere (quotusquisque autem peruenit ?) duplicem fructum excerpant. Nam et ipsum authoris intellectum capiunt et simul admonentur prioris interpretis lapsus declinare, si quando forte ipsis in simili labore interpretandi versari contigerit. Tibi porro vsu identidem venire possit, tam anceps est nonnunquam verborum graecorum intellectus, vt, nisi diligentissime animaduertas, nisi summam cautelam adhibeas pari et doctrina et ingenio coniunctam, dictionum similitudo graecarum in illa ipsa te errata praecipitem agat, in quae et alius ante te ridicule impegerit. Delectat autem simul et iuuat, quum per interpretem posteriorem sic cornicum oculos, quod aiunt, confixos videas, vt errare amplius ac labi iisdem aut similibus in vocibus non possis. Vulgo dicunt hominem praemonitum duobus aequipollere. Adde huc quod hac quidem ratione, nisi fallor, tardiores ad vertendum accedunt impostores ii, quos nullo pudore ac delectu, magna studiorum pernicie aduolare videmus ad graecorum autorum illorum vel illorum claritatem (vt ne quid grauius dicam) infantiae atque ignorantiae suae tenebris obscurandam ; dum per conuictae impudentiae alienae exemplum subuerentur ne qua talis olim versionibus suis ignominiae atque adeo inscitiae nota inuratur.

Sed de hoc plura alias. Iam enim ad eam prolixae epistolae tuae partem festino, in qua tu mihi artificiose nimis ipsarum Homiliarum laborem leuiorem facis. Quid ? Germani Brixii, inquis, nomen iam illustre est et librum emptori per se commendat ; magnum lenocinium est autor gratiosus. Itane vero tibi gloriolae appetens visus sum vt me hoc artificio incitare, me hoc veluti lenocinio eo pertrahere volueris quo destinaueras ? Certe vt non auersor qualencunque tuam exhortationem, praesertim ad id genus laboris suscipiendum ex quo studiis ipsis opem afferre aliquam possim, ita nec agnosco nec amplector quas tu mihi laudes ταῖν ἀμφοῖν congeris. Quid quod et me tibi tanquam socium esse vis ? dum Homiliarum vertendarum partem mihi defers, partem tibi desumpturum scribis, quo leuior sit sudor a nobis suscipiendus. Mene tibi socium, Erasme, qui tantum vtraque lingua vales, vt ea magis videare excellere qua te vel scribere aliquid vel loqui contigerit ? Ingenue fatebor, nec me hoc fatentem pudebit, certe quum tua lego, sentio ex comparatione quam male scribam ; quamquam carum est quod a te ipse tanti fiam, vt me in istius gloriae consortium, in laboris tam honesti societatem vocare non dedigneris ; quam sane societatem a te mihi humanissime delatam (qui ingenii tui candor esse solet) hac in parte mihi admittendam ea quam dixi ratione nunquam mihi ipse persuadebo. Vereor enim (quod memini me tibi alias scribere) rosae et anemonae coniunctionem ac collationem. Ita-

183. Erasme amicissime *post* vero *add. β*. 202. aut si mauis τὴν λεοντῆν ἐπὶ κροκωτῷ *post* collationem *add. β* (cf. Ar. *Ran.* 46, *Adag.* 2498).

169. cornicum oculos] See *Adag.* 275.
180. partem] See Ep. 2379. 75–8.
189. ταῖν ἀμφοῖν] Greek and Latin.
202. alias] Ep. 1045. 138–40.

que lubens ipsum Homiliarum opus vniuersum mihi vertendum desumpserim. Hoc autem per te mihi vt liceat malim, quam in huius vel laboris vel gloriae societatem tanquam in equum troianum tecum includi. Quam solidam gloriam si mihi non inuideris, optarim ipsum quod prescripsisti tempus prorogari. Me quidem certe fateor intra praescripti eiusdem terminos operis confectionem qualencunque tibi praestare posse. Sed tamen quam reliquis Chrysostomi scriptis, quae nos antea te authore et hortatore vertimus, diligentiam (quam tu nobis tamen, si Musis placet, lentitudinis nomine coniunctam obiicis), seruare voluimus; ita enim solemus, qui doctrinae atque eloquentiae parum fidimus. Si quid forte indiligentia Homiliis iisdem vertendis peccatum a nobis fuerit, crede mihi, superioris a nobis diligentiae ratio exigetur, non excusabit obsequium. Mihi porro et alioqui, quoties aliquid sum aediturus, *ἡ κύων ὑπὸ σπουδῆς πολλῆς τυφλὰ τίκτουσα* memoriae meae assidue obuersari solet. Itaque hac in vna temporis praescriptione velim patiaris me tibi eodem animo repugnare quo in omnibus obsequi soleo. Malo enim famae propriae quam Frobenii tui commodis inseruire, quam ipsam solidiorem efficit meditationum nostrarum sera quam praecipitata aeditio. Notum tibi Homericum illud: *ὄψιμον, ὀψιτέλεστον, ὅου κλέος οὐκ ἀπολεῖται.* Iterum vale.

D. Erasmo Roterodamo, vtriusque eloquentiae aetate nostra facile principi.

[2384]2406. To John Choler.

Vita Erasmi p. 97. — Freiburg.
O^2. p. 231: Lond. xxx. 53: LB. 1146. — 12 November 1530.

ERASMVS ROTERODAMVS EGREGIO VIRO IOANNI CHOLERO PRAEPOSITO CVRIENSI S.

Mvlta mihi frequenter scripta sunt et praedicata de Eccii vanitate, arrogantia, leuitate, ac temulentia; in me tam virulentum animum gerere nunquam suspicatus sum; praesertim cum aliquoties iusserit me saluere, et amicos habeamus communes Ludouicum Berum et Ioannem Fabrum. Quam nihil sani habet illius responsio! Ita loquitur quasi articuli ad ipsum delati sint tanquam ad Imperatorem, non ipse legerit, nec scierit cuius essent, antequam expostularem. Appellat *σκανδαλώδεις*, quasi ob eiusmodi nenias coierit Concilium. Notat quod vocarim eas Sententias, quasi profitear me ita sentire: tutius erat appellare Articulos. Quid impudentius quam scripto damnare quod nec legeris nec scias cuius sit? Iussi vt indicaret loca; ad hoc obticessit. Admonui duos esse qui nusquam sunt in scriptis meis. ⟨Nec⟩ ad hoc nuper respondit, quum maxime debuerit; tantum promittit se indicaturum, quid in eis offenderit, si vacarit a comitiis, quasi ab ipso pendeant comitia. Promittit se fore filium mei obseruantissimum, si pergam in Luterum, quasi nihil audierit

209. quam *scripsimus*: qui *α*. 210. et *α*: atque *β*. 217. *ὑπὸ α*: *ἡ ὑπὸ β*. 225–6. D. . . . principi om. *β*. 2406. 5. O^2: habeat O^1.

2405. 217. *ἡ κύων*] See *Adag.* 1135, *ἡ κύων σπεύδουσα τυφλὰ τίκτει.* 223. Homericum] *Il.* 2. 325.

de Diatriba, de Hyperaspistis, aliisque libellis et epistolis. Infantuli Theologi conuicium nescit vtrum in me torserit, an in alium. Quid hic homo habet pensi? Nec queo coniectare vnde hoc pus in me conceperit, nisi quod nusquam in scriptis meis celebratus Eccius aureis literis. Suspicor hominem exasperatum per Henricum Epphendorpium; qui videtur hac potissimum de causa venisse Augustam vt in ea celebritate hominum seminaret sua mendacia, quae non aliter ex se gignit quam aranea filum. Demiror si ad te non penetrarit, quum nusquam non irrepserit, tantus mendaciorum artifex vt oratio nusquam inueniat fidem, nisi apud expertes. Homo tressis existimat sibi valde gloriosum, si dicatur habere controuersiam cum Erasmo. Expetiit colloquium Ducis Georgii. Dux respondit se deliberaturum; post multos dies rediit eandem canens cantilenam. Dux non admisit hominem, negans se velle eum agnoscere qui non agnosceret patrem suum: iactauit enim se nobilem, quum sit plebeius. Sed audiendi negotium reiecit in Simonem Pistorium, cui causam omnem perscripseram. Ibi Thraso, Non est mihi, inquit, negotium cum Simone: apud ipsum Ducem volo me purgare; atque ita magno cum stomacho abiit: quieuit, donec Pistorius rediret in patriam vna cum Carleuico. Tandem improbitate sua perfecit vt Dux causam delegaret Iulio Pflug, cuius aures Epph. noster expleuit innumeris mendaciis, quod erat illi bonum atque commodum, quod Iulius nec Epphendorpium nosset nec causam. Itaque scripsit ad me Dux, vt Iulii literis fidem haberem. Iulius scripsit amantissime doctissimeque multa, quorum haec erat summa, vt praefationi adderem libellum Epphendorpio dicatum, veluti ex foedere, quamquam ille multis modis violarit foedus, priusquam exiret Basilea[m]. Nec post destiterat de me hostiliter et scribere et loqui, subinde recitans furiosum librum quem in me scripsit. Nec in aliud quaerebat librum, nisi vt iterum gloriaretur ad quas conditiones adegisset Erasmum. Sperabat ex arbitrorum sententia nonnihil praedae: id quoniam fefellit, factus est ex inimico inimicior; et cum nemo nesciret illum omnia fecisse contra pacta, tamen perinde petit suum ius, quasi omnia praestiterit, nec pudet quicquam. Decreueram omnia perpeti potius quam leuissimi hominis nomine meas chartas contaminare, sed posteaquam ille nullum facit mentiendi finem, causae summam perstrinxi excuso libello, ne toties fatigem amanuenses meos. Temperaui stilum, vt non Epph. laeserim, et tamen qui audierant hominem agnoscant quam ille impudenter mentiatur. Curauit vt epistolae Ducis et Iulii id temporis ad me venirent vt non esset respondendi spatium. Respondi per praefectum Brisacensem, cui commiseram et

28. expertes *scripsimus*: expertos *O*. 45. quamquam *scripsimus*: quoniam *O*. 58. O^2: illa O^1

18–19. Infantuli Theologi] Cf. Epp. 2387. 8, 2443. 326.

42–3. scripsit . . . Dux . . . Iulius scripsit] Neither letter is extant.

47. furiosum librum] Apparently the *Iusta Querela*, not published till Feb. 1531 (see Ep. 1934 introd.). Erasmus refers to this pamphlet, which he had not seen, in the *Admonitio*.

55–6. excuso libello] i.e. the *Admonitio*, LB. x. 1683.

60. praefectum Brisacensem] Cf. Epp. 2395. 22, 2400. 22–3.

ad alios epistolas, ad quarum nullum accepi responsum. Metuo, ne artifex ille interceperit. De Eccio solet semper pessime loqui: eius tamen mentione voluit abuti.

Tantum portentorum esse in Germania! Pro hospitio humanissime oblato et tibi et D. Antonio habeo gratiam. Sed qui conuenit vt me inuites Augustam, quum et metuas et verisimillimum sit istic post abitum Caesaris graues tumultus exorituros? Nihil est Caesare mitius ac religiosius, sed vereor ne quorundam malitia illius abutatur bonitate. Video nugas agi serio, in seriis nugas. In Pontificiis ceremoniis nihil praetermissum est, et nunc agitur de titulo Regis Rom. Vtinam supputent quantum annui census hi magnifici tituli illis adferant. Sed desino, quando hoc seculo nec gemere tutum. D. Antonio meis verbis agito gratias, orans vt literas ad Brassicanum curet perferendas Viennam et, si dimissum est Concilium, perueniant ad Polyphimum aut Ioannem Henchellum.

Bene vale, vir in Domino charissime.

Friburgi, postridie Martini 1530. Haec in sinum tuum effusa, ne spargantur.

Agnoscis tuum Erasmum Rot.

2407. From John de Molendino.

Leipzig MS. Tournay.
EE. 141. 14 November 1530.

[An original letter, autograph throughout. For Molendinus see Ep. 371 introd.]

S. P. Si tuis ad me literis serius respondeo, D. Erasme vndecunque doctiss., non tam mihi culpa, quam nec prorsus deprecor, imputanda est, quam nostro Barbirio decano nostro, qui superiore aestate ab hac vrbe sepe diuque abfuit, et commonefactus a me, scribendum esse ad Erasmum, id numquam recusabat, imo 'confectis negociis quibusdam omnino scribemus' aiebat. Quod et fecit, eiusque literas legi; qui videtur abunde tuis ad me literis satisfacere. Rem tamen ipsam, vt se habet, non noui, tametsi perquam sancte affirmarit se ad te verissima certissimaque scripsisse; quandoquidem tria praecipue mecum querebare. Primum quidem erat de pensione dimidiati anni huc vltro a D. Io. de Hond missa, quae insumpta fuit dum hic lis fuit pro decanatu Tornaceñ. Erat tum Barbirius Romae cum Adriano pontifice; qui tum scripsit ad me se eam pensionariam dimidiati anni pecuniam tibi integre

2406. 61. O^2: Metui O^1. 71. supputent O^1LB: suppetent O^2. 80. Agnoscis . . . Rot O^1LB (Rot *om. LB*): *om.* O^2.

2406. 74. ad Brassicanum] The letter is possibly that mentioned by Brassicanus in the preface to his edition of Hugo Eterianus' *De Anima*, Cologne, Gymnich, 1540. 'D. Erasmus Roterodamus noster (cui nunc omnes boni leuem terram precantur) dum etiamnum Friburgi viueret, et scriptum hoc ad se mea cura missum accurate perlegeret, omnibus modis probabat, et inaestimandis laudibus vehebat: adiiciens omnibus tandem seculis extitisse suos quosdam peculiari beneficio viros eruditos. Sed patronos cessatores non semper paria fecisse cum selectioribus illis ingeniis, hoc illius, vt vocant αὐτόγραφον ad me planissime commonstrabit.'

2407. 1. literis] Not extant.

7. literas] Ep. 2404.

12. decanatu] See Ep. 2404.21–2n.: cf. Ep. 2487. 9–12.

esse repositurum, quod nec nunc quidem inficiatur. Durum tamen esse inquit, quod ex ea pensione, quam tibi annis iam 15. aut 16. liberaliter dimisit quamque sibi poterat adseruare, non sinas aliquam particulam in suum vsum cedere. Reliqua duo erant de Hispano aliaque pecunia nuper accepta ab ipso D. Io. de Hond; de quibus, quoniam tecum copiosissime agit, nihil impraesentia meminero, ne actum agam. Ignosce quaeso, quippe qui sim ignarus istarum rerum omnium quae sub Syluagio cancellario tractata sint.

Ceterum ad tuas literas redeo, quibus hoc toto anno nihil mihi obtigit iucundius, quas amicis cupidissime ostendissem pro eximio munere, nisi fuisset consulendum dignitati proximi. Quod si, mi Erasme, a triennio aut quadriennio nihil ad te scripserim, non est quod propterea me ipsum aut obliuionis aut negligentiae maleuolentiaeue insimules, qui te vnum ex eruditis omnibus ex animo et candide amem, colam, obseruem, scriptaque tua singula sic complectar vt mihi sint pro summis deliciis. Et scriberem ad te non raro, sed pudet, mihi crede, mittere ad te, talem tantumque heroa totiusque literature antistitem, has nugas incultissimas; quas si audiam te boni consulturum pro tua in omnes summa humanitate, dabo operam vt breui ineptiora videas, si non potero meliora. Morbus, quo superiore mense laboraui, nunc tamen factus mitior, in causa est ne sim tecum longior. Vale clariss. D. Erasme.

Tornaci 18. Calend. Decemb. 1530.

Ioannes a Molendino ex animo tuus.

⟨A⟩pud omnes celebratissimo D. Erasmo Roterodamo, Friburgi.

2408. From Adrian Wiele.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 142. 16 November 1530.

[An original letter, autograph throughout. For Wiele see Ep. 1351. 26n.]

S. P. Sepius ineptis meis nugis tuis obstrepuissem auribus, nisi me insulsa mea deterruisset fatuitas et eruditionis tue sinceritas nichil admittens nisi quod excultum est et elaboratum; quid enim graculus occinerem psytaco, qui literas ne a limine quidem salutarim? Facit tamen et amor et obseruantia erga te mea, qui nominis tui cultor et vindex ad inuidiam vsque fui semperque futurus sum, vt tibi subindicem que famosus hic frater Metardus minorita (Mostardicus dicerem) regi Hungarie a concionibus et maledicentiis etc. in te e suggesto expuit, vt vel calumniam tibi adfingeret vel vtcunque traduceret. Non Erasmum, sed pro sua temeritate et virulentia Her asinum frequentiore adstante auditorio vocauit, quasi hallucinatus esses in cantico

2407. 19. de Hispano] See Ep. 2404. 8n.

2408. 8. Metardus] or Medardus, of Kirchen, court preacher to Ferdinand, 1530. For this attack on Erasmus see Epp. 2503. 1–5, and for a different account see Ep. 2504. 25–34. Erasmus used the episode in the burlesque colloquy *Concio siue Merdardus*, cf. Epp. 2566. 79–84, 2623. 13n.

11. Her asinum] Cf. Ep. 2169, 55n (where the reference to Ausonius should be deleted), Ep. 2468. 93. *Colloquia, Concio* LB. i. 851D.

‘Respexit humilitatem ancille sue’, vertendo pro humilitate vilitatem, ad hec vociferans te fomitem et ansam fore presentium malorum et dissensionum omnium, non sine doctorum indignatione et fremitu. Quare, vt insignis ille nebulo tandem vela contrahat, aut amphoram acrioris sinapii faucibus suis offumdito, aut, si mauis, hominem contempnito.

Scio preterea quod, quoties pro pensione tibi iampridem per Ces⟨aream⟩ ma⟨iestatem⟩ debita scripseris, toties operam perdideris et oleum; periculum est ne et residuum quoque perdas debitum, nisi per amicum quemdam sollicitari procures. Qua in re meam tibi fidem misso mandato polliceor, et operam expositam probis et doctis omnibus.

Nichil hic noui est nisi quod comitia hec parturientia tandem nobis peperere tumultus et incendia belli inextinguibilia, si semel (quod Deus auertat) ad arma ventum fuerit. Vale feliciter.

Raptim ex Augusta, xvi^{a} Nouembr. anno xxx^{o}.

Si quid mihi iubere lubet, literas dirigito Antwerpie ad edes magistri Petri Egidii communis amici.

Confessor regine Marie, mihi amicus, se tibi commendat. Viduam illam tuam gallice verto, maiestati sue tandem offerendam.

D. t. deditissimus Adrianus Wiele Bruxellanus,
Ces. maiestati a secretis in senatu Brabantie,
iam olim viduus et octona pressus (que sarcina!) prole,
quatuor precipue filiabus nubilibus breui elocandis.

Egregio et eruditissimo viro Erasmo Roterodamo, domino meo obseruandissimo.

2409. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 116. Augsburg.
OE. 108. 19 November 1530.

Tredecimvs agitur iam dies, mi Erasme, quod nullum e Buda habuerimus nuncium. Mira sane res tam diu nos nihil certi istinc, vnde omnis nostra pendet salus, accipere potuisse. Audita nuper obsidione Budensi, ex prima oppugnatione certissimam conceperamus spem nos eo oppido et breui potituros Ioannemque ad manus nostras, vna cum caeteris qui in arcem sunt inclusi, venturum. Nunc longe ab ea spe decidimus. Et non modo [non] dubitamus nos ista consequuturos, sed veremur propter tantam moram ne res nostra male in illa obsidione agatur. At, inquies, Wilhelmus a Rogendorff capitaneus propterea hactenus nihil scripsit, quod expectat negocii finem, vt si res prospere succedat,

2408. 13. Respexit] Luke 1. 48.
31. Confessor] Henckel.
33. Viduam] BEr^1. has no mention of any such translation.
2409. 4. obsidione] A letter from Olah of 5 Nov. 1530 (OE. p. 103) announces Rogendorff's capture of Gran and the investment of Buda.
5. Ioannem] Zapolya.
10. Rogendorff] William, baron de Rogendorff and de Molemburg, an Austrian noble, one of Maximilian's chief agents in the Netherlands. In 1517 he was a member of the council appointed to rule in Charles V's absence. He was governor of Friesland 1518–21, when he was allowed to return to his own country, where he distinguished himself against the Turks.

letioris aliquid noui inexpectato scribere possit. Forte haec est caussa tam diuturni ipsius silencii; sed mallemus omnia siue aduersa siue prospera in tempore scire, vt ⟨quod⟩ in vtramlibet partem prouidendum esset id in tempore curaremus. Si res prospera esset, letaremur, si aduersa, cogitaremus vt viis et remediis quibus fieri posset omnibus rebus [m]eis mederemur. Verum vtcunque negocium procedat, a Deo optimo maximo, ex cuius manu omnium mortalium res pendent, est expectandum. Et si quid leti prosperique nobis contigerit, illi agendae graciae; si sinistri, nostrae id culpae tribuendum, qui id mali propter peccata nostra nobis iuste inflixerit. Tu qui inter omnes nostrae aetatis iudicaris, et quidem merito, prudentissimus, fac me reddas certum de hiis rebus in quibus ad te nuper scripseram. Vale et me habe commendatum.

Augustae xviiii. Nouembris Anno Domini M.D.XXX.

2410. To Antony Dalban.

Epistolae Floridae p. 57. — Freiburg.
K. p. 72: N. p. 997: Lond. xxv. 41: LB. 1147. — 27 November 1530.

[The date is confirmed by Erasmus' illness, which began in April 1530 and continued throughout the summer: cf. Ep. 2332. 1–25.

Antony Dalban, †1574, son of William, lord of St. Forgeul, became abbot of Savigny near Lyons at the age of 14, in succession to his grand-uncle Francis Dalban, and in 1525 commendatary abbot of Insula Barbara, in succession to his uncle Antony Dalban II, who had similarly succeeded an uncle (Antony Dalban I). His tastes seem to have been in the main military and worldly. He succeeded in obtaining papal bulls permitting the secularization of Insula Barbara in 1549–51. In 1562 the monastery was sacked by the heretics. In the same year Dalban became archbishop of Arles and then primate of Lyons. He gained repute as a soldier by his defence of Lyons against the heretics in 1561. *Gallia Christiana*, iv. 185–7, 232–3, 269.]

ERAS. ROT. ANTONIO DALBANO ABBATI INSVLAE BARBARAE S.

Cvm oblatus esset qui Lugdunum peteret, huc redituras, non putaui committendum vt ad te sine meis litteris veniret. Itaque tuam epistolam quam attulit theologus Mallarius relegendo ex vetere mihi feci nouam, geminamque ex ea voluptatem cepi. Nam tota spirabat et summam humanitatem, et eximium quendam pectoris tui candorem: ne quid de me dicam, quem Mallarius pro sui ingenii benignitate tibi persuasit esse aliquid. Porro quae de lucubrationibus meis praedicas, non sine rubore legi: vehementer tamen optarim eas esse tales vt possint non omnino indignae videri virorum tui similium auribus atque oculis.

Iam duo sunt de quibus non arbitror esse necesse vt me tibi purgem accuratius, si tuum ingenium satis ex epistola tua perspexi. Mallarium, scio, frigidissime excepi et talem virum et tam diligenter abs te commendatum. Verum haec valetudo me cogit vt in totum ab hoc officiorum genere temperem, adeo vt quum

2410. TIT. *J.* DALBONO *K.* INSVLAE BARBARAE *JLB*: *om. N.*

2409. 24. hiis rebus] The religious and political situation; see Ep. 2399. 46–9.

2410. 3. epistolam] No letter from Dalban to Erasmus has suvived.

Mallarius] See Ep. 2424 introd.

nuper huc venisset Christophorus a Stadio episcopus Augustensis, vir non solum natalium imaginibus illustrissimus, verumetiam eruditione exacta, caeterisque episcopo dignis virtutibus ornatissimus, non ob aliud nisi vt videret Erasmum, adferens secum munus honorarium, quod non indecorum fuisset quamuis potenti regi dare magnati: multo frigidius hominem acceperim quam Mallarium, quippe quem nec ad conuiuium nec ad poculum inuitarim, nec saepius quam bis mei conueniendi copiam fecerim. Odi ego hanc non inhumanitatem, sed inhumanitatis speciem. Verum aut hoc ferendum incommodum est aut negligenda vita. Interdum forticulus conor agere bellum hominem, sed mox praesto est Ate.

De altero crede mihi iustiorem esse excusationem quam tu quoque velles, sat scio. Septem iam menses exierunt, quod amplitudinem tuam nullis litteris compellarim. Vtinam hic nihil aliud causari liceat quam tabellariorum inopiam, quam studiorum occupationes: sed ab eo languore qui me dum hic esset Mallarius cepit vix sub Aprilem reualueram, quum subito venti quidam blandissimi sed nocentissimi morbum reuocarunt. Primum erant alui tormina, cruciatus morte crudelior. Successit apostema subter vmbilicum. Hinc mihi res fuit cum medicis et chirurgo immanissimo; nec erat finis futurus, nisi ferro ventrem incidissemus. Hoc genere mortis diuus Erasmus peregit martyrium. Cum hoc malo quinque ferme menses luctatus sum, a quo sic tandem dimissus sum vt me mihi reddiderit imbecilliorem.

Vtinam mihi licuisset tua tempe, tuamque insulam nomine magis quam re Barbaram inuisere. Talem enim sedem iamdudum circumspicio, in qua mea senectus iam et laboribus et rixis lassa conquiescat. Inuitor a multis, sed nescio quo arcano sensu in Galliam inclinat animus, non vini causa tantum, quanquam et hoc est aliquid. Nam hac aestate minimum abfuit quin siti perierim, homo minime bibosus. Besontium commigrassem, sed ob dissidium quod tum gliscere ferebatur inter magistratum et canonicos non expediebat. Lugdunum saepe gestiebam, sed deterrebat partim itineris longitudo, partim nihil isthic esse parati, partim bellum, quod ferebatur existere inter Sabaudos et Bernates. Certum erat ad Calendas Septembris isthuc demigrare, nam hic, praeter rerum necessariarum summam vel charitatem vel inopiam, et saeuit mala pestilentia et bellum timetur euangelicum: sic enim libet appellare. Sed id temporis venerunt ex aula Caesaris litterae admonentes ne quo pedem ante exitum concilii: si quid esset a bello periculi, se in temporeondituros.

19. ob *JN²LB*: ab *N¹ Lond.*   21. acceperim *N*: accepi *J*.

16. huc venisset] See Ep. 2277. 1–5.

20. munus] See Ep. 2277. 4–5.

45. Galliam] That Erasmus had considered going to France is shown by Epp. 2371. 4–5, 2384. 63–5.

46–7. siti perierim] For Erasmus' dependence on Burgundy wine see Epp. 2348. 7–13, 2397. 1–17.

48. dissidium] For a full account see EE. 199; cf. Epp. 1610. 115–42. 1956. 24–42.

52. isthuc] In fact he had in mind not France, but Brabant; see Epp. 2370. 16–18, 2375. 54–6, 2397. 18–20.

56. litterae] Ep. 2374.

Eandem cantionem cum multi canerent, parui, et poenitet obsequii. Interim enim occupauit hyems, et pestis immanissime grassatur, nec adhuc satis liquet quae futura sit huius conuentus catastrophe. Zuingliani non impetrarunt vt audirentur. Luteranis concessum est vt exhiberent suos articulos: his vbi paucis esset responsum, Caesar pronunciaret. Cum nihil conueniret, principibus aliquot ex vtraque parte delectis datum est negocium, vt si qua possent, dissidium componerent. Cum a pluribus nihil ageretur, sex eximiis delegatum est negocium. Res propemodum deducta erat ad concordiam, nisi quod Luterani principes nihil audire voluerunt de restituendo et ablegandis sacerdotum vxoribus. Denique Caesar pronunciauit vt ciuitates quae noua dogmata recepissent se conformarent ritibus aliarum ecclesiarum: ad id datum est spacium sex mensium, hoc est vsque ad idus Aprileis. Principes euangelici offensi sunt duobus verbis sententiae Caesarianae, alterum erat quod in ea ipsorum sodalitas diceretur secta: alterum quod adiectum esset, quanquam Luteranorum doctrina sufficienter ex diuinae scripturae fundamentis fuit confutata. Hoc non tulerunt, dicentes se non solum credere, verumetiam scire suam doctrinam niti fundamentis euangelicis et apostolicis, idque in conspectu Caesaris magna confidentia. Eam vocem indignissime tulit Caesar. Illi redierunt ad sua. Nondum prodita est extrema sententia, quanquam non latet qualis sit. Iam enim numerantur principes et ciuitates, quae velint haerere Caesari, quae sectis.

Haec quorsum euasura sint deus nouit, sed interim tamen haec serio fiunt: Caesar accepit coronam a pontifice nulla ceremoniarum parte omissa, nisi quod Romae res acta non est. Ferdinandus institutus est archistrategus Austriae, designandus breui et Romanorum rex, solennibus ceremoniis. Turca misere tractauit Austriam, nuper etiam Morauiam, moliturus crudeliora, ni deus prospexerit. Sunt qui minantur et Anglorum regi, quod vxoris repudium meditetur. Ab his malis Galliam vestram immunem esse gaudeo, atque vtinam sit perpetuo. Certe nullam mallem mihi supremam dari senectutis sedem. Pecunia non admodum egeo, homo paucis contentus: tranquillum portum desidero, quandoquidem Germaniae tumultibus solus deus poterit finem imponere. His litteris si dignaberis rescribere, magno me solatio affeceris. Si Mallarius queretur se nihil accepisse litterarum, existimet has sibi quoque scriptas esse, quando talium certe amicorum communia sunt omnia. Vos ambos incolumes seruet Opt. Max. Christus.

Datum apud Friburgum Brisgoiae v. Cal. Decemb. M.D.XXX.

---

61. Zuingliani] Cf. Ep. 2403. 59–60.
62. articulos] Cf. Ep. 2333. 18n, 2375. 37n.
64. principibus aliquot] Cf. Ep. 2384. 11–13.
72–9. Principes . . . ad sua] Erasmus repeats Ep. 2403. 49–57.
84. coronam] The coronation took place at Bologna, 24 Feb. 1530.
87. Turca] See Epp. 2396, 2399.
93. tranquillum portum] See Ep. 2360. 19n.

2411. To Lorenzo Campegio.

Epistolae Floridae p. 82. Freiburg.
K. p. 94: N. p. 1016: Lond. xxvi. 15: LB. 1137. ⟨c. Nov. fin.⟩ 1530.

[A date somewhere towards the close of November seems clearly indicated by expressions which suggest that Erasmus is aware that the Diet of Augsburg is ended (see ll. 1–5). This is consistent with the fact that Campegio forwarded the letter to Salviati (see Ep. 2066. 79n) on 20 Dec. 1530.

Coelestinus, in printing the letter in his *Historia Comitiorum*, iii, p. 69, supplies a month-date, September 7, perhaps by inference from Epp. 2382, 2383. The same month-date, probably derived from Coelestinus, is written into a copy of N³ given to R. Faesch in 1636 and now in the University Library, Basle. The passages in J., which are excised in K., are given by LB., which derived them from Coelestinus. That they belonged to the letter as originally delivered to Campegio is made certain by Campegio himself, who, forwarding the letter to Salviati, writes: 'Mando una lettera di Erasmo; vedera quanto il scrive, forsi non seria male che l'opera che'l dice del Ill. Sign. Alberto non si publicasse, et molto mi piace quello scrive del populo di Basilea, et hauera inteso V. S. che uno cantone li propinquo, non mi ricordo il nome vulgare, si dice Turris Lata, cazzorno li Lutherani et Zuuigliani; et spero che eorum exemplo faranno il simile delle altre terre'. Laemmer, *Monumenta Vaticana*, p. 70.]

ERAS. ROT. LAVRENTIO CAMPEGIO CARD. S. D.

Ecclesiae tranquillitatem non tam sperabamus quam optabamus. Nunc video nihil superesse nisi vt Christus experrectus iubeat hos rerum fluctus consilescere. Nonnulla tamen spes adhuc habet animum meum, fore vt Deus immittat animo Caesaris cogitationes pacis, praesertim erga Christianos. Quanta sit Turcarum immanitas, iam heu nimium experti sumus. Quid moliantur, obscurum esse non potest. Quibus quum vix omnibus iunctis tum opibus tum copiis pares simus, quid fiet si tot modis inter nos dissidentes, cum hoste non minus potente quam crudeli bellum suscipiamus? Si Germania semel coeperit ciuilibus bellis tumultuari, nolim male ominari, sed Deus auertat quod minitantur exordia! Si dissimulato interim negocio sectarum, hoc iunctis viribus agamus quod summopere vrget, spero tempus ipsum aliquam medelam allaturum. Iam Basileae populus, vt audio, resipiscit, nec veretur publicitus suos ecclesiastas scommatis et conuiciis incessere. Rerum autem immedicabilium nullus est efficacior medicus quam ὁ καιρός: vt ne commemorem recens exemplum esse haereticos armis opprimere, praesertim bello tam late patente. Quod vt maxime sit vetus, tamen magis spectandum est quid deceat Christianam clementiam, quidque in commune expediat omnibus, quam quid mereatur paucorum improbitas.

Non grauatus fuissem isthic adesse, posteaquam valetudo coeperat esse commodior, si spes vlla fuisset meam praesentiam profuturam. Sciebam isthic esse quosdam, qui priuatis affectibus metientes omnia sibi videantur strennui propugnatores Ecclesiae, quum nulli eam magis laedant. Quoties congredior cum hostium

---

4. animo *J*: in animum *N*. 14. Iam . . . 16. incessere *om. K*. 16. autem *J*: enim *K*.

turmis, statim adest qui mihi a tergo letale vulnus infligat. Scripsi Diatribam, obortus est Stunica cum suis conclusionibus. Scripsi Hyperaspisten, exortus est Bedda cum suis virulentis calumniis. Scripsi contra Vulturium et Bucerum, exortus est denuo Albertus Pius; qui prius aeditis addidit iustum volumen, in quo collegit ex omnibus scriptis meis quae videntur affinia dogmatibus improbatis. Atqui si placet reprehendere affinia, quum summa veritas sit affinis falsitati, polliceor me collecturum articulorum duo milia ex Decretis Pontificum, eque probatissimorum Ecclesiae doctorum monumentis, vt omittam σκανδαλώδη et irreuerenter dicta. Atqui tale est argumentum quod suscepit Pius vt si me totis viribus pergam tueri, per occasionem noceam causae cui faueo, cuiusque gratia duarum sectarum irreconciliabile odium in me prouocaui.

Si quid acciderit tumultus, ero inter primas victimas Zuinglianorum et Luteranorum; quanquam hoc citius patiar, quam vt diuellar a castris Ecclesiae Catholicae. Nullos collegi discipulos, nulli sectae memet addixi, tantum inuidiae tantumque periculorum senex et valetudinarius pati malui quam digitum latum ab orthodoxorum consortio recedere. Itaque vt demus in tot libris aliquid a me scriptum incautius, tamen hic animus promerebatur aliquanto maiorem fauorem. Scio quicquid agit Pius, autore et adiutore Hieronymo Alexandrino agere: cui nulla est causa quur mihi male velit, sunt aliquot quur bene velle debeat. Cum illi fortuna esset nulla, profuerunt illi commendationes meae: dein compluribus in locis honorificam illius facio mentionem.

Haec in sinum vnici patroni mei, quem semper mihi fauentem expertus sum, effundere visum est; vt quando superiora reuocari non possunt (iam enim Pii liber excuditur), in posterum cohibeas illorum feras querelas vel insimulationes potius, mihi periculosas si obticescam, ad cohercendas haereses inutiles si respondeam.

Quod ecclesiasten Thannensem ex mea commendatione statim absoluisti, habeo gratiam humanitati tuae, mihi non nunc primum expertae. Non eram his litteris interpellaturus occupationes tuas et plurimas et grauissimas, nisi denuo iussisses vt scriberem.

Si quid hic pecco, vel obsequio condonandum est, vel conceptae iam olim de singulari bonitate tua fiduciae. R. D. T. incolumem florentemque tueatur Dominus Iesus.

Datum apud Friburgum Brisgoiae. An. M.D.XXX.

42–3. Zuinglianorum et Luteranorum *J*: ἐπινικίους *K*. 49. Scio . . . 53. mentionem *om. K*. 57. feras *scripsimus*: seras *J*.

44. diuellar] Cf. Ep. 2366. 59n.

50. Alexandrino] Cf. Ep. 2329. 106n.

52. commendationes] When Aleander left Italy to go to Paris in 1508 Erasmus gave him valuable letters of introduction, see Epp. 1195. 51, 2443.

53. mentionem] There are complimentary references not only in his letters, but e.g. in the *Adagia* 1034 and elsewhere, see Ep. 1195. 52n.

59. ecclesiasten] We have not been able to identify.

2412. To Jerome Froben.

Munich MS. Lat. 10358. 1. Freiburg.
Horawitz ii. 9. 15 December 1530.

[An original letter, autograph throughout, in the Camerarius collection at Munich. The year-date is confirmed by the reference to Erasmius Froben as at Louvain, cf. Ep. 2352. 273–97. For Erasmus' *Paraphrasis in Elegantias Laur. Vallae* see Epp. 17 introd., 23. 106n, 2260. 63–122, 2416. There is no Froben edition until 1534.]

S. P. Si Paraphrasim in Vallam iudicassem aeditione dignam, vltro tibi detulissem. Ordo litterarum ab asino inductus facit opus inemendabile. Praeterea multa sunt a stolidissimo Alardo. Emmaeo committam non in aliud, nisi vt Colinaeum doceam desinere, quem arbitror mihi inimicum. Nam et Pantalabi alterum librum iam denuo excudit. Cum dabitur ocium, opus illud retexam omisso litterarum ordine.

Non sunt Laconica tantum, sed alia innumera non aedita hactenus. Si excuderis opus ea forma qua excudisti De liberali institutione, erunt quaterniones plus quadraginta. Nec semper vacat vobis, nec semper habetis chartas paratas. Et superest quod parat Glareanus, nec supersunt nisi duo menses. His feriis nataliciis, mittam operis partem vt possitis incipere. Si fieri posset, cuperem maiusculis. Nam aut me fallit in totum animus, aut opus erit vendibile.

Si officina vestra pendet a me, pendet a putri funiculo. Si inciderit hic bellum, mihi fugiendum est. Vt non incidat, haec aetas requirit ocium. Alius vobis querendus est. Animo certe vobis non deero. Attamen inhumanum sit, si per vos [mihi] non liceat cuiquam humanum esse, praesertim si id fiat nullo vestro detrimento. Epistolas graecas noluisti committi Bebellio, sed

---

2. Ordo litterarum] Erasmus' complaint was that the alphabetical arrangement employed in the unauthorized editions disjoined, in many places, subjects which should have been treated under a single head, see Epp. 2260. 98–107, 2416. This may have been due to Cornelius Aurelius Lopsenus (Gerard), the person responsible for the original publication, see Epp. 17 introd , 2260. 81n.

3. Alardo] In the first edition, Cologne, Gymnich, 1529, was a letter from Alard containing statements to which Erasmus objected; in particular the statement that his *Paraphrasis* was written in Paris, when in fact it was written in Holland 7 years earlier; see Ep. 2260. 81–3.

4. Emmaeo] See Ep. 2321. 27n. His edition appeared in March 1531.

Colinaeum] Colinaeus succeeded H. Stephanus c. 1520 (Ep. 1875. 86n). Twelve editions of the *Paraphrasis* bear the imprint of R. Stephanus. Colinaeus' name appears in an edition of 1545.

5. Pantalabi] Carvajal, see Ep. 2394. 46n. The book was the *Dulcoratio* published by Colinaeus early in 1530.

7. omisso] Erasmus in fact retained the alphabetical arrangement, freeing it from the stupidities of which he complained.

8. Laconica] The reference is to the *Apophthegmata* which Froben published in 1531, the first two books of which contain the *Laconica*. He adopted Erasmus' suggestion and printed it in the same format as the *De Pueris instituendis*.

12. Glareanus] He supplied the *Chronologia*, included in the edition of Livy which Froben published in March 1531; see Ep. 2435. 91–103.

duo menses] Before the Frankfort fair.

21. Epistolas graecas] Was it proposed to rival Aldus' *Epistolographi Graeci* (35 authors, including 'Aristotle' and Basil)?

vestri typi iam annis decem parantur. Patiar vt me plusquam amico vtamini modo ne vt seruo.

Goclenium non poenitet Erasmii, scribit enim se mea causa paratum facere omnia. Et hoc nomine libenter illi debeo, quod puerum destitutum ad se recepit. Ibi declarauit se esse vere amicum. De eruditione quid sperandum sit nescio. Tamen sic arbitror melius perire operam et impensam, quam si sordido seruiat negociatori. Et Louanii poterit viuere etiamsi non viuat apud Goclenium. Quamquam Goclenius de eo nihil adhuc questus est. Quod si vocandus esset ad artem sedentariam malim illum fieri scriniarium. Opificium est mun⟨dum⟩ et domi peragitur, et discipulum nunquam sinit esse ociosum, et quouis loco ars est in precio. Apud negociatores summa est adolescentulorum corruptela, donec veniant ad scabiem gallicam.

Quirinum meum dimitto in Hollandiam in Aprili, fortasse non rediturum. Si vultis Erasmium esse apud me estatem hanc, donec dispiciatur, minus impendet apud me, et discet quantum discunt famuli. Consultius tamen arbitror vt Louanii maneat. Non est pessimus famulus, etiamsi discipulus est permolestus.

Grynaeus misit ad me Claudium adolescentem, addens se audisse ex te quod cuperem famulum. At ego suspicor illum esse erronem Euangelicum. Nam apud Quirinum fassus est se petere Wittenbergam, nec huc venit, vt famularetur, sed vt viaticum acciperet. Dedi illi supra duos florenos aureos. Scripsi Grynaeo vt eum seruaret Basileae treis menses, in singulos menses pollicitus coronatum ; si id nollet, adderet duos florenos pro viatico. Sed, vt video, Euangelicus erro recta contulit se Argentoratum, dein Wittenbergam. Non indignor Grynaeo, nam et illum opinor fefellit. Malus genius auferat istos Euangelicos. Gaudeo tamen me ab illo liberatum esse. Bene vale cum amicis communibus, et saluta Bonifacium.

Friburgi. 18. Cal. Ianuarias. 1530.

Responde quum primum licebit.

Erasmus vere tuus.

M. Hieronymo Frob. Basileae.

2413. From Erasmus Schets.

Basle MS. Scheti Epistolae 24. Antwerp.
18 December 1530.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the contents. The letter was delayed in transit and probably not received by Erasmus until June 1531 : cf. Epp. 2487, 2500.]

2412. 50. auferat *scripsit P. S. Allen* : auserat *MS.*

2412. 41. Claudium] Except that he came from Paris there seems to be no clue to his identity; see Epp. 2433, 2434, from which it appears that Erasmus was wrong in supposing him to have gone to Wittenberg, for he had returned to Basle.

+

S. P. Postremius scripsi tibi ex mense Augusto. An receperis nescio; non est enim tibi mittendi epistolas Friburgum versus tam apta facultas vt erat versus Basileam.

Iam bina vel tercia epistola a Ludouico a Castro denuntior quod tuarum pensionum Anglicarum nil accipiat pecuniae; etiamsi epistolas tuas iamdiu acceptas secure direxerit ad manus Archipresulis, et pro recipiendo honestius, quo potuit, se paratum obtulerit. Suspicatur bonus ille Ludouicus [quid,] quod hisce familiaribus Archipresulis cum his Ytalis, qui tuam pecuniam vsura rodere soliti sunt, quid conueniat, quo hanc lubentius illis quam Ludouico tradant. Sed grauat profecto satis hoc et Ludouicum et me, qui tibi commodoque tuo, vbi possemus et daretur facultas, lubens inseruiremus. Si forsan de his pecuniis per alias manus prouisus es, precor vt significes. Ego non omisi etiam scribere Ludouico, vt id resciat.

Cepi reimplere spongiam tuam duplici videlicet pensione Curtraceñ.: quas ambas numerauit Dominus Io. de Hont, hoc est centum et triginta florenorum Brabanticorum siue Carolinorum summam: quod iusseris hisce disponi non morabor exequi. Iam pridem venit mihi directus ex Francfordia vasculus et traditus fuit ibidem negotiatoribus meis mihi mittendus. Nil abs te litterarum cum illo venit, sed qui tradidit asserebat a te mitti. Ego aperiens repperi sarcinam librorum Crissostomi obclusam, cui inscripta erat ad Episcopum Rufensem directio; quo viso direxi mox ad Angliam, dicto episcopo tuo nomine presentandam.

Scripsi tibi iamdudum cum errore de Hayone Phrisio, qui in Phrisiam a consilio residet, quem putaui esse tuum debitorem. Sed postea perquirens exactius repperi alium Hayonem, videlicet tuum debitorem, residentem Louanii. Hunc sollicitat Goclenius, quantum potest, pro tua pecunia, sed verberat aerem. Dies sunt quod nil ex Louanio resciui.

Hic nil est noui. Comitiarum Augustarum, vt ayunt, finis est, sed non tam felix vt cristiana res exigit, dum nil vel parum parturierint concordiae. Videntur tamen dissentiones generali concilio indicendo fore remisse. Verum an id annuiturus sit pontifex nescio. Verendum est, nisi quam primum adornetur hoc celebrandum concilium, omnes reliquas orbis catholicas prouintias euangelicis se seditioso tumultu addicturas. Apud Iuliacos recepti sunt concionatores euangelici, quos dux et ducissa cum omnibus prouintiae proceribus iam passim alunt et audiunt; itidem apud Cliuenses. Video rem vndique spargi latius, et fieri fere indelibilem, nisi desuper venerit.

Ex Anglia est, Cardinalem Eboraceñ, qui tot annis tam longa

1. scripsi] Ep. 2364.
6. epistolas tuas] Not extant.
9. Ytalis] Cf. Ep. 2243. 20–5.
16. spongiam] Cf. Ep. 2370. 3n.
26. Scripsi] Ep. 2364. 11–14.
Hayone Phrisio] Haio Hermann Hompen. See Ep. 903. 12n.
28. Hayonem] Cammyngha. See Ep. 2364. 11n.
39. dux et ducissa] John III of Cleves, who married Maria, daughter and heiress of William IV of Juliers; see Ep. 829. 12n.
43. Cardinalem Eboraceñ] Cavendish in his contemporary *Life of Wolsey* describes how Wolsey was

felici gloria vixit, miserrime occubuisse. Ys iamdudum semotus a gubernio videtur de vindicta in regem suum et regnum cogitauisse, et cum Scotis regni inimicissimis aliqua que proditionem sapiunt conspirauisse. Re detecta per equites aliquot cum suis satellitiis regio iussu curiam versus ducendus captus est; quem (ob ignominiosam mortem quam forte sui criminis conscius ueruerat) dicunt hausisse quid mortiferum. Nam per iter in lecticam, qua ob egritudinem quam fingebat deportabatur, solus et tacitus occubuit.

Rex adhuc ardet suum diuortium. Videtur academi[c]arum Gallicarum aliquot decisiones obtinuisse, quibus decisum habet matrimonium suum, quo hucusque inheruit, et legi diuinae et naturae repungnare, et quod ad id dispensatione permittendum non valeat pontificis auctoritas. Quid futurum sit nescio; vereor tamen, si rem temptauerit, atrocissimas inimicitias et forte sui status ruinam sibi concitaturum.

Vale vir mihi amicissime longe felix et prosper. Vbi quid rescripseris, et de valetudine tua quid notificaueris, placebit.

Ex Anuerpia, xviii[a] Decembris 1530.

Vndique tuus Erasmus Schetus.

+ Incomparabili, orbique claro viro, Domino Erasmo Roterodamo, amico precipuo. Friburgi.

^{2402}2414$_{2430}$ To Mathias Kretz.

Epistolae Floridae p. 59. — Freiburg.
K. p. 73: N. p. 998: Lond. xxv. 42: LB. 1208. — 22 December ⟨1530⟩.

[The year-date must be interpreted as 1530 (1) because this is an answer to Ep. 2402 and is itself answered by Ep. 2430, (2) because of the reference to A. Pius' book as projected; it was not published till March 1531.]

ERASMVS ROTER. MATHIAE KRETZERO ECCLESIASTAE AVGVSTANO S.

Ego vero non modo sim inhumanissimus, verum etiam Christiani nomine indignus, si te qui prior ad amicitiam prouocasti non redamarem. Complures iam annos quidam improbe mentiti sunt mihi per omnia cum Lutero conuenire, non quod hoc omnes sibi persuasissent, sed quod eum rumorem perdendo Erasmo putarent accommodum. Nunc ab ea spe delapsi, commenti sunt alium colorem, Erasmum huic tragoediae seminarium ac fontem esse. Hoc etiamnum mordicus tenent. Albertus Pius quondam Carporum princeps ante duos annos in hoc argumentum velitatus nunc idem serio tractat conductis operis, quae ex omnibus meis lucubrationibus collegerunt quicquid ad calumniam detorqueri potest.

2414. TIT. ECCLESIASTAE AVGVSTANO *om. N.*

taken with dysentery on his journey to London, how he continued with difficulty 'so sick that he was divers times likely to have fallen from his mule' to Leicester Abbey, where he was received with great reverence by the Abbot and where he soon after died, 29 Nov. 1530. The rumour that he had poisoned himself was repeated by many writers; e.g. Tyndale's Works (1572–3), p. 404, Fox's Acts (1610), p. 908.

2413. 49–50. ueruerat] i.e. veritus erat.

2414. 9. velitatus] In the *Responsio paraenetica* (1529), see Ep. 1634 introd.

Idem pontificis in me animum si minus alienauit, certe refrigerauit. Opus excuditur a Badio. Vetus est, de consule fieri rhetorem, nunc videmus e principe fieri, pene dixerim, sycophantam. Hoc organum praecipue mouet vir quidam Iudaicus sibi felix, ecclesiae infelix, quum Pius nec sibi nec aliis fuerit felix. Certum est posthac istiusmodi sycophantiis esse mutum.

R. Praesulis Augustani pectus plusquam aureum iampridem exploratum habeo. De nostro amico non queo satis mirari. Si hoc venenum diu gestauit in pectore, miror potuisse dissimulare: sin nuper concepit, demiror vnde hauserit, qui antehac nullam iniquioris animi significationem dedit, imo aliquoties per communes amicos me iussit amanter saluere. A me certe nunquam laesus est: quin potius amabam hominis ingenium. At si vera scribunt amici, nemo vnquam in me furiosius debacchatus est. Fuit isthic quidam omnium Thrasonum alpha: is, vt suspicor, ei camino suggessit oleum. Haec vix licuit scribere, vir absolutiss., alias copiosius.

Friburgi xi. Calen. Ianuarias. anno M.D.XXXI.

2415. To John Choler.

Vienna MS. 9737[c], f. 6. ⟨Freiburg.⟩
Horawitz i. 14. 22 December 1530.

[An original letter, autograph throughout, except for the address on the verso. The date is confirmed by the reference to Kretz' letter, Ep. 2402.]

S. P. Qui tuas postremas reddidit μονόχειρ erat. Alteram opinor habet carnifex. Huic famulus duos nummos argenteos, qui valent octo rapos; ille perinde quasi fuste percussus indignanter abiecit pecuniam. Hoc mihi fuit lucro. Non est quibuslibet fidendum. Gaudeo fasciculum Polyphemo inscriptum incidisse in manus tuas. Scio quid agat Polyphemus apud Episcopum, quaerit qui ipsius ocio ac temulentie suppeditet sumptum. Iactat se apud omnis famulum ac discipulum meum, quum res longe secus habeat. Quod ni facere desierit, efficiam vt illum poeniteat. Semel hominem admonui serio: querat alios amicos absque mei nominis lenocinio. Detinuit isthic, vt suspicor, Liuinum meum; a quo audio nescioquae mea aedita. Hoc dissimula, da Polyphemo bona verba, praeterea nihil, mea quidem causa. Sic illum amo vt cuperem esse apud Indos. Sensit Augustensis benignitatem; in tales scurras nolim meos quicquam impendere. Dissimulo animum meum, nam talibus rabulis interdum abutendum est.

2414. 14. pene dixerim *add. K.* 15. vir . . . Iudaicus *om. K.*

2414. 13. Opus] *In locos lucubrationum Erasmi*, Paris, Badius, 9 March 1531. See Ep. 2261. 70n.
de consule] Juvenal 7. 198.
15. vir . . . Iudaicus] Aleander: see Ep. 2340. 42n.
19. amico] Eck: see Ep. 2406. 1–21.
26. quidam] Eppendorff: see *ib.* 21–61.
camino] Hor. *S.* 2, 3, 321.
2415. 1. postremas] Not extant.
6–7. Episcopum] *sc.* Augustensem, see l. 14.
11–12. Liuinum] Algoet, see Ep. 1091 introd.
12. aedita] Possibly in Livinus' *Pro Religione Christiana.*

Scripsit ad me Matthias Bretzius, concionator Augustensis. Cupio scire quid hominis sit; nam huiusmodi Dominicanorum litteris aliquando delusus sum. Miror si principes nihil boni vini reliquerunt; verum hac de re nolim Antonium nostrum esse anxie sollicitum. Bene vale.

II. Cal. Ianu. 1530. Has litteras vbi legeris, concerpito.

Erasmus Rot. tuus.

Ornatissimo viro D. Ioanni Cholero, amico suo cum primis obseruando. Augustae.

2416. To the Reader.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 248.
Paraph. in eleg. L. Vallae, Freiburg, 1531, tit. v°. (α).
Paraph. in eleg. L. Vallae, Freiburg, 1534, tit. v°. (β).
Lond. xxix. 23: LB. i. 1067.

Freiburg.
31 December ⟨1530⟩

[An autograph rough-draft. The preface to the authorized edition of the *Paraphrasis seu potius epitome inscripta D. Erasmo Rotero. Luculenta, in elegantias Laur. Vallae, ab ipso iam recognita*, Freiburg, Jo. Faber Emmeus, March 1531; in which this preface has no date. The second authorized edition. Freiburg, J. F. Emmeus, 1534, adds the date *pridie Kal. Ian. Anno M.D.XXXIIII.* See Epp. 23. 106n, 2260. 63–122, 2412. introd.]

DES. ERASMVS ROT. LECTORI S. D.

Eo nunc redisse videntur hominum mores, amice lector, vt quod cuique libuerit, idem sibi licere putet: tantaque sit iniuriam inferendi licentia vt nos pudeat toties queri, quum alios non pudeat sine fine ledere. Adolescens annos natus plus minus octodecim, rogatus sum a quodam ludi litterarii magistello vt ex Laurentii Vallae Elegantiis quedam decerperem puerorum rudium ingeniis accommoda; cui gemina facilitate, tum etatis, tum ingenii, morem gessi, ac plusquam tumultuario studio que videbantur enotaui. Scriptum litteratori tradidi, nullo mihi reseruato exemplari, de edendo nihilo magis cogitans quam de meipso suspendendo. Id nunc prodisse video, exemplaribus innumeris propagatum.

An non hec sit atrox iniuria et legibus vindicanda, iudicent boni viri. Nec hoc satis visum est: affinxerunt titulum Paraphrasis: quod ludibrii causa factum videri potest. Tolerabile fuerat Epitomen appellare. Ne id quidem istis visum est satis iniuriae. Admiscuerunt nonnulla que nec in Laurentio habentur, nec a me sunt addita: rursus quedam omiserunt que praetermitti non poterant. Hactenus iniuria potest appellari. Illud vero non iam iniuria solum est, verum etiam extremi stuporis, quod preter argumenti naturam opus distraxerunt ordine litterario. Atqui hoc non erat ordinare,

2416. 1. vt/vt *MS.* 12. iudicent α: iudicens *MS.*

2415. 17. Bretzius] Kretz' signature to Epp. 2402, 2430 is written in such a way that it might well be read as Bretzius.

20. Antonium] Fugger, see Ep. 2384. 70–5.

2416. 20. ordine litterario] See Ep. 2260. 98–107.

sed scopas dissoluere. Tota fere huius operis ratio constat similium ac dissimilium dictionum collatione: que si distrahantur, ceca est praeceptio. Veluti quum Laurentius ostendit quid intersit inter *vt*, *sicut*, *velut*, *tanquam*, et *quasi*, quid absurdius si quis horum singula in singulas distrahat litteras? Atque adeo in ipso statim huius operis initio, habes quid sit abstinentia; continentiam ac temperantiam ne in suis quidem litteris inueniebamus. At Valla hec tria inter se confert, continentiam, abstinentiam et temperantiam. Quid quod quedam habent praeceptiones generales, de Datiuis in *abus*, de Gerundiis et Gerundiuis, de vtroque Supino, de Comparatiuis et Superlatiuis, de Reciprocis, que per litteras diuidi non possunt, nisi forte *asinabus* queram in *a*, *filiabus* in *f*, *equabus* in *e*, *deabus* in *d*, et item de ceteris. Vnde liquet quisquis hoc fecit, adeo nullum habuisse iudicium vt caruerit etiam sensu communi. Proinde quoniam iam bis excuso libello videbam typographum Gallum ad tertiam editionem accinctum, quod vnum licuit feci: recognoui quod erat excusum, et additis, detractis, mutatisque permultis, feci vt aliquanto purgatius versaretur in puerorum manibus, quandoquidem excuti non potest.

Quid superest, nisi vt emittant et illos commentarios, quos ante annos triginta quinque scripsi Lutetie, non homini, sed lapidi, eique adiurato, ne cuiquam communicaret. Quod iusiurandum ita seruauit, quasi iurasset communicaturum. Neutrum scripsi vt ederetur, et tamen illud quod scripsi iam adulta etate multo tolerabilius erat quam illud quod adolescens enotaui. Sed precor istis mentem meliorem qui tantum sibi permittunt in schedas et famam alienam: qui si nec humana iura norunt nec diuina, saltem illud perpendant, num quod mihi faciunt idem vellent sibi fieri. Bene vale, Lector.

2417. From Francis Titelmans.

De authoritate libri Apocalypsis, 1530, f°. A². ⟨Louvain?⟩
⟨1530.⟩

[The preface to Titelmans' *Libri duo de authoritate libri Apocalypsis*, Antwerp, M. Hillen, 1530. No precise date is possible. The book was sent for Erasmus to see in Dec. 1529 (Ep. 2245. 52–3) presumably in MS.; but the composition of it is said (ll. 1–2) to have followed Titelmans' treatise on the Psalms (see Ep. 1823 introd.). As the latter did not appear till 1531, the printing of this treatise, and therefore the composition of this preface may be dated somewhere in 1530.]

AD DESYDERIVM ERASMVM ROTERODAMVM.

Svperioribvs diebus, eruditissime Erasme, cum post absolutam

2416. 21. vt aiunt *post* scopas *add.* β. 29. quod *add.* α. 33. de α: in *MS.* 35. bis α: ter *MS.* 40. quos *add.* α. 47. si *add.* α. 49. In alma academia Friburgensi, pridie Kal Ian. anno M.D.XXXIIII *post* Lector *add.* β.

2416. 21. scopas dissoluere] *Adag.* 495.

33. de ceteris] Ep. 2260. 94–107 adds other examples.

36. typographum Gallum] R. Stephanus printed the book in Nov. 1529 and thrice reprinted it in 1530; but see also Ep. 2412. 4n.

40. commentarios] Cf. Ep. 2260. 83–93.

ex Dei gratia enarrationem libri Psalmorum, ad sacratissimam illam Apocalypsim beati Ioannis Apostoli et Euangelistae transitum meditarer, fratribus atque amicis multiplici id ratione suadentibus atque ad eius libri enarrationem multo ex tempore vehementi desyderio ardentibus, adieci animum in ipso iam praelectionis exordio vt de libri huius authoritate atque ipso eius authore prius agerem quam in enarrationem progrederer. Idque eo magis hoc in libro videbatur necessarium, quod hac nostra tempestate improbi quidam errones, qui iudicio sanctae Ecclesiae relicto loquuntur quaecunque ipsis visa fuerint, et mente corrupti blasphemant quaecunque non intellexerint, multis modis libro huic detrahere conspiciantur et fidem omnem obrogare: qui etiam libris aeditis non veriti sunt asserere librum hunc neque Apostolicum esse neque Propheticum, imo neque Apostolo neque Spiritu sancto dignum videri. Atque hi sane suis latratibus et impudentissimis calumniis eo rem deduxere vt apud non paucos ceptum sit de libri huius et authore et authoritate dubitari: praesertim quod ob rerum altissimarum quae in libro conclusae seruantur celsitudinem vix paucissimis ad huius libri intelligentiam contingat accessus; sicque (vt non solent homines multum bene affici iis quae non valent intelligere) pene in neglectum et contemptum apud non paucos venire coepit sanctissimae huius Scripturae authoritas, et debito liber honore fraudari. Cupiens itaque (quod in me esset) ecclesiasticae huius et vere canonicae Scripturae authoritatem aliqua ex parte aduersus illorum insaniam confirmare, priusquam enarrationem aggrederer, veterum super hac re sententias diligenter consului; et quid veterum quisque de hoc libro deque authore sensisset diligenter et sollicite perlustraui.

Cum itaque per omnia sollicite vagando singulorum et veterum et recentiorum sententias atque iudicia perquirerem, tandem ad librum Annotationum tuarum (ne nihil quod ad rem attinebat omitterem) perueni. Quem cum diligenter reuoluissem, in calce totius operis prolixum quoddam annotamentum repperi; in quo multa tam quoad operis authoritatem quam quoad ipsius authorem congesta inueni, quae contra huius libri authoritatem siue authorem vehementer facere videbantur; cernebamque eo in loco veluti in aceruum congesta quaecunque contra obiecta aliquando fuerant aut obiici posse videbantur. Singula vero, etiam quae ex aliorum sententia adducebantur, mira quadam verborum vehementia et sententiarum pondere videbantur exaggerata atque mirifice adornata; ita vt quisquis hoc annotamentum perlegisset, non potuisset non vehementer super huius libri authoritate atque authore addubitare. Pene autem omnia haec argumenta, ita quanta fieri potuit magnificentia et sententiarum exaggeratione proposita, indissoluta videbam abs te relinqui, neque quicquam aduersus obiecta adferri. Obstupui cum ista primo legerem; et quid agerem, primo aspectu veluti perterritus, pene ignorabam. Tantus erat rationum et

---

2. Psalmorum] Completed in the summer of 1529: see Titelmans' *Epist. apologet.* (Ep. 2245), f°. B v°.

32. Annotationum] On N.T. fourth edition: see Epp. 1571. 19n, 1789.

33. in calce] *Annot.* 1527, p. 709.

antiquorum testimoniorum aceruus vt vix sperarem inde me posse eluctari; et tantus erat verborum ornatus, tam magnifica in singulis exaggeratio, vt vix possibile videretur non sequi quo illa vocabant: id est, ad non recte sentiendum de sacratissimi huius libri vel authore vel authoritate.

Verum cum exactius annotamentum illud iterum atque iterum relegerem, et sigillatim singula expenderem penitiusque iam cuncta introspicerem, omnia longe alia quam prima facie visa fuerant deprehendi. Collatione siquidem facta ad vetustissimorum patrum sententias, quaedam illic adducta inueni quae prorsus illorum sententiis apertissime contradicebant. Nonnulla per te ex veterum authoritate citata, inspectis atque diligenter expensis originalibus locis, manifestam comperi habere falsitatem; neque ita apud illos haberi, vt tu in contrarium non bene pudenter citaueras. Quaedam ambiguis sermonibus erant admodum inuoluta vt quorsum tenderent aut quid sibi vellent non integre potuisset intelligi, simplicibus tamen facile causam praeberent dubitandi, et malis occasionem malignandi. Caetera post solidiorem discussionem et exactius iudicium comperi parum admodum habere probabilitatis; aut minimo negocio posse rationabiliter dissolui, quae prima facie apparentia admodum visa fuerant.

Quoniam vero liber iste tuarum Annotationum passim in manibus erat studiosorum, necessarium erat (si rem propositam vellem ad plenum peragere, et libri authoritatem integre defensam cuperem) vt tuum istud annotamentum diligentius pertractarem, et quae in ipso inerant contra libri authoritatem argumenta rationabili responsione dissoluerem. Id quod et fecimus per dies aliquot, si⟨n⟩gillatim singulas eius annotamenti excutiendo particulas, argumenta dissoluendo, et coniecturas ac suspiciones vetustissimorum probatissimorumque Ecclesiasticorum patrum testimoniis refellendo, quantum nobis secundum Dei gratiam facultas subministrauerat. Eadem vero haec quae praesentibus per id tempus auditoribus ore proposueram, visum est ad absentium commonitionem etiam scriptis tradere, vt sicut apud auditores ore ad os infirmatam canonicae Scripturae authoritatem conatus fueram confirmare, ita et absens facerem apud eos qui, tuis scriptis iam olim per orbem euulgatis longeque ac late dispersis, vllum noxiae dubitationis scrupulum aut prauae existimationis iniquum iudicium potuissent incurrere. Et quoniam res ista ad te specialius attinebat, volui praesens hoc opus tibi transmittere, tibique ipsi (ad quem maxime spectat negocium) nuncupare. Simul etiam, ne (quod aliquando soles) iterum conquceraris nos tuo nomini clanculum detrahere aut conspirationes aduersum te facere. Iccirco autem huius annotamenti singulas partes exactius pertractauimus, vt vel ex vno hoc loco intelligas quanti periculi sit ea vocare in dubium quae firma ac certa habet vniuersus populus fidelis et Ecclesia Dei, quae basis est, columna et firmamentum veritatis (ad quam rem te plus satis propensum et aliis in locis monstrauimus): simulque apud te expendas quanta hoc opus integrum Annotatio-

90. conquceraris] Cf. Ep. 1823. 1–2, 12, 18. 95. columna] 1 Tim. 3. 15.

num tuarum lima indigeat (tametsi iam quarto excusum), posteaquam vno in annotamento tam multa inualida, nonnulla etiam manifestam falsitatem habentia, quaedam omnino vel male intellecta vel peruerse adducta compereris.

Totum autem hunc actionis nostrae processum visum est in duos libros diuidere. In quorum priore rei propositae veritatem ex antiquissimorum patrum testimoniis peruestigare, inuentamque stabilire conabimur; ita vt quilibet Ecclesiae pius fidelis quid de libro hoc Apocalypsis sentire ac credere debeat, possit cognoscere, et omnis dubitationis ambiguitas de hominum fidelium cordibus (qui sese rationi et authoritati voluerint subdere) valeat amoueri. In altero vero eas quae contra oppositae sunt, siue contra opponi possent, rationes, coniecturas, suspiciones et authoritates, quae veritati aduersari vllo modo videbantur, in Dei gratia et sancti Spiritus benigno auxilio confisi, congruis rationibus dissoluere tentabimus; ita vt nihil omnino ad rem propositam pertinens scientes simus omissuri, quod non proferamus in medium, ad perfectam veritatis certitudinem declarandam. Atque vt distinctius singula ac clarius elucere possint legentibus, placuit libros in capita diuidere. Quoniam vero opposita sibi inuicem per iuxtapositionem collata clarius solent elucescere, operepretium nobis visum fuit in ipso statim inicio ante omnia totum illud tuum supra memoratum annotamentum, plenum atque integrum (ita vt in aeditione tua quarta hactenus nouissima inuenimus) proponere legentibus: vt ita in sequentibus nostri processus rationem facilius capiant et ordinem intelligant, qui pio animo ac syncero iudicio ad ista nostra perlegenda accesserint. Tu vero, eruditissime Erasme, cum ista perlegeris diligenterque expenderis, cognita atque perspecta veritate, id quod virum bonum Ecclesiaeque ac rebus ecclesiasticis bene volentem decet, facies, et male dubitata in assertionem fidelem reuocabis. Sed nunc primum omnium annotationis tuae contextum proponamus.

2418. To Ulrich Zasius.

Basle MS. G. II. 13ᵃ. 56. ⟨Freiburg⟩
⟨1530–1⟩

[An original letter, autograph throughout, with the address on the verso: the bottom of the page has been torn and at least one line is missing. The date is approximately determined by (1) the reference to Alciati's letter of 7 Oct. 1530, (2) the publication of Chrysostom, Aug. 1530, (3) the death of the friend referred to in l. 2, most naturally identified with Pirckheimer †22 Dec. 1530.]

S. P. Ornatissime vir, misisti scytalam vere Laconicam. Qualem amicum perdidi! Proximis nundinis miseram ei dono quinque Chrysostomi volumina, suspicor illum, vt erat munificus, contra parasse aliquod munus. Sed quid prodest plorare? Illius exemplo moderatius me discruciabo studiis.

2418. 3. quinque Chrysostomi volumina] Cf. Ep. 2413. 22–5.

Alciatus tuarum virtutum admirator summus vnis iam atque alteris litteris demiratur te non parare aliquem qui, si quid tibi acciderit, quod sero vt fiat precamur, prouinciae successionem valeat capessere, quam tu sic gessisti vt nemo facile sit suscepturus, nisi aut egregie doctus aut egregie impudens. Sunt duo nostrates, quorum Carolus Sucquetus iam publice apud Biturigas profitetur, idque magno successu, adeo vt magistratus ex aerario publico sit facturus impensas ad Lauream doctoralem aut, vt opinor, iam fecit. Alter Viglius, natione Phrysius, praeter parem vestratium litterarum peritiam in musarum virectis felicissime versatus est. Scribit epistolas plane Politianicas idque extempore. Quarum exemplar exhibebo si iusseris. Is videtur huc vel tui videndi causa venturus: vtinam possit et retineri grata compede. Nam si qua fides Alciato, et si quid ego ex litteris iudico, posset iuuenis ille hoc gymnasium reddere tum illustrius tum frequentius. Audio morte doctoris vnius vacare professionem. Nos hic coch⟨l⟩earum viuimus vitam. Nuper vnico prospectu velut asini pene perii, hausto ventulo sceleratissimo. . . .

Clariss. Doctori Vlricho Zasio.

2419. To Wolfgang Rem.

Epistolae Floridae p. 88. Freiburg.
K. p. 99: N. p. 1020: Lond. xxvi. 19: LB. 1152. 2 January 1531.

[Wolfgang Andrew Rem of Augsburg (1511–88), son of Wolfgang Rem of Khaetz (Ep. 2269. 4n), was born at Worms. He learnt Greek and Latin from Luscinius and subsequently studied at Padua, Tubingen, Toul, and (under Alciati) at Bourges, cf. Epp. 2373. 21, 2475. 6; proceeding to the degree of I.U.D. in 1530. In 1526 he became provost of St. Maurice at Augsburg and was later canon, cellarer, dean and finally (1580) provost of the Cathedral Church at Augsburg. In 1531 he attended the Diet of Ratisbon and was made one of Ferdinand's councillors. He became an imperial councillor in 1545 and was sent by Truchsess, Cardinal Archbishop of Augsburg, to the Council of Trent. His only known work is a funeral laudation of Christopher of Stadion. See ADB.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVOLFANGO REMO S.

Ego vero non in postrema felicitatis meae parte pono, quod ornatissimum virum patrem tuum, teque patris optimi simillimum iuuenem, habeam amicos tam candidos. Vt autem ad tuas litteras non minus elegantes quam humanas paucis respondeam, sic in praesentia districtus laboribus vt vix alias aeque: optarim meas lucubrationes aliquid habere tali dignum ingenio. Rudi seculo fortassis excitauimus iuuenum studia, praesertim apud Cimbros et Batauos: nunc alia est aetas, vt de meis scriptis non iniuria dici possit ἅλις δρυός. Mihi quidem nihil accidere potuit exoptatius quam prouentu felicioris annonae meam siliginem euilescere.

2418. 8. successionem] Cf. Ep. 2394. 131–6.
10–11. duo nostrates] See Epp. 2394. 127–36, 2468. 166–91.
18. grata compede] Hor. *Od.* i. 33, 14.
21–2. cochlearum] *Adag.* 3357.
2419. 3. litteras] Not extant.
9. ἅλις δρυός] *Adag.* 302, cf. *Adag.* 2227.

Istuc non nisi summo vitae discrimine proficisci licuisset, itaque malui viuere. Tum habebam perspectum, si venissem, citius futurum vt aliquam nouam tragoediam in meum caput excitarem quam vt veteres tumultus sedarem. Noueram a quorum iudicio penderet Caesar, nec me latebat quales isthic adessent theologi: quibus ilico plusquam Luteranus est qui pro negocio pietatis ausit hiscere. Et sum natura fucorum impatiens, linguae liberioris. Quod si me ad quorundam affectus attemperassem, multa dicenda erant aduersus meam ipsius conscientiam. Itaque valetudini quanquam permolestae propemodum hoc nomine gratiam habeo, quod per illam licuit isthinc abesse. Dominus non sinet nauiculam suam obrui fluctibus, vtcunque fremet hoc mare. Non magni refert vbi corpusculum hoc sepeliatur. Augusta mihi abunde commendata est. Tantum vereor ne, si isthic orta fuerit tempestas, non perinde liceat fugere atque hinc, ob vicinam Galliam, et procliuem in Brabantiam reditum, nimirum Rheno secundo. Hoc rerum statu difficile est aliquid certi statuere; quum incerta sint omnia, vt gladiator in harena, ita ego ex tempore consilium capiam oportet. Interim, Guolphange charissime, mutuis litteris nobis inuicem fruemur. Patrem tuum clarissimum virum meis verbis quaeso vt salutes diligenter. Si Polyphemum inuitas ad potandum, plane *τὸν ἵππον εἰς πεδίον*. Si conaris illum explere vino, plane id agis quod apud inferos Danaides. Hoc tantum licuit in praesentia.

Bene vale, Friburgi postrid. Calen. Ian. M.D.XXXI.

2420_{2426} From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^{a}. 73. 45 v°. Basle.
27 January 1531.

[An autograph rough-draft, written fair as for dispatch, but then so much corrected that another copy became necessary. The manuscript date is confirmed by the bundle of letters written to Paris (Epp. 2421–3, 2427) evidently on receipt of this.]

S. P. Sadoleti nuper ad te literas misi, clarissime Erasme. Nunc vero, sacerdote, qu⟨i⟩ feliciore, vt iureconsulti verbo vtar, diplomate istuc profecturus erat, oblato commodum, et e Lutetia adferuntur aliae. Ad quas si respondere voles, intra octo dies licebit; nam nuncius tamdiu hic se permansurum adfirmat. Quod praeterea scribam nihil nunc temporis occurrit, nisi veterem cantilenam audire velis, 'Tuus sum, tuus esse cupio.' Nihil est quod non tua causa libenter et ex animo facturus sum. Verum cum iamdudum haec tibi, vt spero, persuasissima fuerint, denuo eadem inconculcasse relligio sit; *πᾶν γὰρ τὸ περιττὸν ἄκαιρον.*

Bene vale, clarissime Erasme, et me, quod facis, ama.

Basileae Sexto Cal. Februar. Anno M.D.XXXI. Glareano salutem plurimam.

Tuus ex animo Bonifacius Amerbachius.

2419. 32. *τὸν ἵππον*] *Adag.* 782.
2420. 1. literas] Ep. 2385.
2. sacerdote] Boniface first wrote *Fichardo.*

2421. To James Tusanus.

Epistolae Floridae p. 79. Freiburg.
K. p. 91: N. p. 1013: Lond. xxvi. 12: LB. 1157. 30 January 1531.

[The date is confirmed by the connexion with Epp. 2422, 2423.]

ERAS. ROT. IACOBO TUSSANO S.

Pro studio Brixii pariter debemus vtrique; pro officio quod ad sartam inter nos gratiam attinet nec tu nec ego magnopere debeo. Odium in te nullum conceperam, hoc animo natus vt eruditos viros de studiis bene merentes, ne si occidant quidem, odisse possim. Rem ad me perscripserant aliquot minime leues, non vt vulgo auditam sed vt compertam omnibus sensibus; ac (vt ingenue fatear) persuaserant. Nihil tamen amarulentius in te cogitabam; sed immodico quodam Budaei studio factum interpretabar, ac tales amicos mihi quoque optabam, Budaeo certe non inuidebam. Argumento potuit esse epistola mea tam leniter expostulans, quum id temporis maxime ferueret ὁ θόρυβος ἐκεῖνος vere πανικός. Nec enim occurrunt verba, quibus hoc factum melius exprimam. Sed priusquam Brixius de nobis in gratiam reducendis scriberet, animus erat mihi iam prorsus defecatus, adeo vt ne in memoria quidem vllum eius rei vestigium resedisset.

Quod scribis de magnifica conditione vnde mea causa excideris, publice aspersus, non satis quid sibi velit intelligo. Nec enim arbitror vnicam eamque perbreuem epistolam tantum apud regios proceres habere ponderis, vt ob eam veneris in periculum, ne Graeca regio stipendio profitendi munus non consequereris; praesertim quum Budaeum haberes tuum, cuius suffragium in eo negocio vnum plus caeteris omnibus valebat. Sed haec vtcunque habent, satius est missa facere. Magis libet tibi gratulari, mi Tussane, qui ad munus istud longe pulcherrimum sis delectus, hoc est, in amplissimum theatrum productus, vnde iam non Gallis tantum sed vniuerso orbi istius eruditionis minime vulgaris specimen aedas. Nec dubito quin tu pro tua dexteritate vigilantiaque sis istam fabulam ita saltaturus vt et a studiosorum centuriis omnibus plausum auferas, et optimi Principis, qui praeclari instituti est autor, dignitati satisfacias alioqui cohortarer te vt amplissimo muneri parem animum sumeres.

Magnopere tibi gratulor et ornatissimi Praesulis Lodouici Canossae amicitiam, quem mihi apud Britannos nosse contigit,

11. ferueret JN^2: faueret N^{13}.

1. Brixii] See Ep. 2340.
5. perscripserant] Ep. 2027. 25–6, and cf. Ep. 2021 introd.
10. epistola] Ep. 2119.
13. scriberet] Ep. 2340, cf. Erasmus' reply Ep. 2379.
19–20. Graeca regio stipendio] Cf. Ep. 1842. 26–8.
29. instituti] The Collège de France, projected in 1517; the first professors were appointed March 1530. See Ep. 2456 introd.
32. Canossae] See Ep. 489 introd. Erasmus graphically described their first meeting in Ep. 2599. 1–63. Tusanus had entered Canossa's service in 1529, but in Nov. of that year Francis I procured his release to appoint him to the Collège de France; see Ep. 810. 450n.

dum autoritate Leonis Pontificis maximi dissidium inter Galliae Britanniaeque Reges componeret. Admiratus sum ingenium longe dexterrimum; singularem vero in me fauorem, quem et tum praesenti et mox absenti per litteras significauit, vehementer amaui. Fortunam quam mihi tum illius detulit benignitas, multo rectius in te collocatam existimo. Quanquam istis virtutibus qui posset deesse fortuna? Tantum orandum est ne ea te obruat inundans, neue a studiis auulso tibi manum iniiciat.

Quod aduersus quosdam φιλολοιδόρους mihi strenuum hyperaspisten praestiteris, animum quidem tuum exosculor; caeterum nollem te cum hoc hominum genere pertinacius contendere, ne non modo non vincas, verumetiam in me quoque reddas iritatiores. Melius desinent defessi, nullo reluctante. Multi resipiscunt, tametsi quosdam pudet fateri. Nunc aliud lemma quaesitum est: me totius huius tragoediae seminarium praebuisse iactitant. Istiusmodi genus animantium semper habuit mundus, semperque habiturus est. Sed regium est male audire, quum bene feceris. Illud nobis curandum est vt, omissis crabronibus, inter bonarum litterarum cultores constet beneuolentia. Nam et hanc Italus vnus atque alter conatur dirimere. Ita solent qui tyrannidem affectant, aliorum dissidiis suas augere vires. Quod attinet ad perpetuam inter nos amicitiam, apud me quidem Brixio nec obside nec teste fuerit opus, posteaquam te tabulis obsignatis astrictum habeo. Volo autem et hanc epistolam sic extempore mea scriptam manu chirographi legitimi pondus habere. Acceperam Danesio delegatam prouinciam Graece profitendi, nisi forte duo professores vni linguae designati sunt. Si quid laesit epistolium aeditum, isti naeuo facile medebimur. Pergratum erit, si frequenter ad nos scripseris. Bene vale, vir amiciss.

Friburgi Brisgoiae. III. Calen. Febru. 1531.

[2405] 2422. To Germanus Brixius.

Epistolae Floridae p. 80. — Freiburg.
K. p. 92: N. p. 1015; Lond. xxvi. 14: LB. 1091. — 30 January 1531.

[That the year-date is correctly given by J and K seems certain from Ep. 2405, which is an original letter, corrected by Brixius himself (though written by a secretary); as well as from Erasmus' reference to his illness, ll. 95–100.]

ERAS. ROT. GERMANO BRIXIO S.

Eqvidem tibi gratulor istos dies tam candidos tamque auspicatos euenisse, quibus abfuisti Lutetia: tametsi nobis tam diutinus secessus tuus non leui fuerit incommodo; non tantum ob id, quod interim litteris tuis, mihi semper iucundissimis, frui non daretur, verumetiam quod negocium de Chrysostomo vertendo, quod multis de causis maturatum cupiebamus, huc vsque prorogatum sit.

2421. 46–7. me . . . tragoediae seminarium] The main theme of the controversy between Erasmus and Albertus Pius (cf. *Italus vnus atque alter* l. 51); for the course of which see Ep. 1634 introd.

49. regium] A saying of Antisthenes, but see Epp. 1578. 30n., 2379. 238n.

Nunc res in eum deuenit locum vt nesciam quid consilii capiam. Hieronymus Frobenius summa contentione hoc mecum agebat, vt eos commentarios vertendos susciperem. Id quum pertinacissime recusarem, suasi vt prima pars ad te mitteretur, simulque tuum animum exploraremus, an totum opus velles suscipere. Quum vrgeret interim ille, nec isthinc quicquam afferretur responsi, posteriorem voluminis partem commisimus Simoni Grynaeo, iuueni adprime docto, qui absoluit quod deerat homiliis in Epistolam ad Corinthios priorem. An is orsus sit, et quousque progressus, mihi non liquet. Rursus vt ille nihil dum attigerit operis, posteaquam tu non pateris tibi vllum praescribi temporis modum, haud scio an typographorum rationes hoc patiantur. Probo quod mauis, vt scribis, tuae famae quam typographorum emolumentis consulere: quod consilium vtinam ego semper fuissem sequutus! Sed illis nihilo vilius est lucrum quam nobis fama. Nam mihi quidem alioqui hac in re nec seritur nec metitur, nisi quod exemplar non mediocri sumptu meo descriptum gratis communico. Nunc tibi statuendum est an velis tuo arbitratu opus absolutum isthic aedere, an committere vt Frobenius totum opus ab aliis versum excudat suo tempore; decreuit enim ad mercatum autumnalem proximum. Haec tantum velut ad prudentiae tuae senatum refero. Nam ipse nisi ex amborum sententiis nihil possum certi pronunciare. Quicquid tamen statueris quod e re tua tuaque dignitate esse iudicabis, id scito te nostra amicitia incolumi facturum.

Tantum de Chrysostomo, locis communibus praetermissis, in quibus tu quum alia multa facundissime colligis, tum praecipue causas quibus ad hoc operis alacriter suscipiendum sis extimulatus: quod huc inuitarit regia non iam autoritas tantum sed et benignitas; quod hi commentarii citra controuersiam γνήσιοι sint; quod hactenus ab interpretibus Latinis intacti: quae omnia vtinam apud te tantum valerent vt, aliis leuioribus negociis omissis, hoc totus ageres et quamprimum absolueres! Ne in hoc quidem quod obiter tractas abs te dissentio, eos operam haudquaquam sterilem sumere qui ab aliis male versa, denuo sic vertunt vt et superiorum prodant lapsus, et autoris sensum meliore fide reddant. Hac sententia fuisse video Thomam Linacrum, qui Sphaeram Proculi, ab alio nescio quo vtcunque versam, exactius transtulit. Dein Galeni libros περὶ τῶν ὑγιεινῶν. Postremo Aristotelis μετεωρολογικά; quae nondum opinor prodierunt. Eiusdem animi suspicor fuisse Budaeum, qui post alios vertit diui Basilii libellum De studiis, ac Placita Philosophorum a Georgio

12. nec . . . responsi] See Ep. 2405. 105n.

13. voluminis] Froben supplemented the five volumes of 1530 by a volume containing the Epistle to the Romans, see Ep. 2359 introd.

Grynaeo] See Ep. 2433. 33n; cf. Epp. 1657 introd., 2226. 76n, 2379. 72.

14. quod deerat] The last 15 Homilies; see Ep. 2226. 76n.

17. praescribi temporis] See Ep. 2405. 206–23.

25. isthic aedere] The words suggest that the project which ultimately materialized in the Paris Chrysostom of 1536 (see Ep. 2359 introd.) was perhaps already under consideration.

44. Sphaeram] published in *Astronomi Veteres*, Aldus, Oct. *fin.* 1499; see Ep. 118. 23n.

Vala parum feliciter reddita; postremo librum Aristoteli inscriptum De Mundo. Quem enim talis successor non deterreret a vertendo? Sed si quem hic labor iuuat, Deum immortalem quantus patet campus in Aristotele, in Platone, in Herodoto et Thucydide, in vitis ac moralibus Plutarchi? Vberior autem fructus rediret ad studiosos si, quod tu fecisti in Babyla, superiorum interpretum lapsus adnotarentur. Nunc enim quotusquisque est vel tam ociosus vel tam diligens vt vtriusque versionem inter se conferat. Verum est aliquod incommodum his adiunctum commodis. Qui tractat ab aliis occupata, multis videtur inuidus parumque candidus. Ad haec audit, Nihil esse magni aliorum inuentis aliquid assuere, et in alieno opere venari quod carpas. Iam si reprehensor ille labatur, quod et ipsi potest obtingere, nullus est veniae locus. Quemadmodum Raphael Regius post Philelphum vertit Apophthegmata, ac superioris lapsus aliquot prodidit, sed ipse interim insigniter labens alicubi: plus tamen mea sententia debetur Philelpho, qui opus hoc suo marte primus aggressus est. Thomae Linacro pessime cessit quod Proculum a se denuo versum Regi huius patri dicarat. Andreas quidam Tolasates, praeceptor Arcturi Principis, et in regnum paternum successuri nisi mors anteuertisset, caecus adulator, nec adulator tantum sed et delator pessimus, Regem admonuit hoc libelli iam olim fuisse versum a nescio quo; et erat, sed misere. Hanc ob causam Rex et munus aspernatus est, et in Linacrum velut in impostorem inexpiabile concepit odium. Verum hoc πάρεργον. Porro, quod Homericum illud occinis,

ὄψιμον ὀψιτέλεστον ὅου κλέος οὐκ ἀπολεῖται,

quum iudicio consentiamus maxime, tamen fato vehementer discrepamus. Nihil parere possum, abortio omnia. Nec hoc ingenii mei vitium vllis remediis medicabile videtur. Video quid sit optimum, sequor peiora.

Tussano rescripsi, nec necesse est vt quisquam de mutua inter nos beneuolentia fideque sit sollicitus. De Budaeo quod scribis magnopere gratum est, et tibi gratiam habeo. Sunt hic quidam δυσαγγελικοὶ iactantes Erasmum a Budaeo nominatim libris aeditis lapidatum, in epistolis opinor. Sed tu me vetas istiusmodi rumoribus quicquam habere fidei, nec habeo. Demiror tamen Opus Epistolarum huc non perferri. De Triuultio video te non aliter gaudio gestientem, quam in Eunucho Terentiana Chaerea gestit potitus virgine; atque haud scio an sit ille quem vidi Patauii rara quadam mirificaque indole adolescentem. Sed quod hortaris vt illum nunc tantum principem meis litteris compellem, etiam atque etiam

59. aliquid om. *N*.

54. in Babyla] sc. Chrysostomi; see Ep. 1817. 45n.

62. Raphael Regius] Raphael Maffei, called Regius and Volaterranus (c. 1440?–1520), see Epp. 450. 22n, 1347. 231–8; cf. Epp. 2431. 69–75, 2446. 142–3, 2611. 119–67, 2617. He made translations into Latin from Xenophon, Basil, Plutarch, and Procopius.

67. Andreas ... Tolasates] Bernard Andreas of Toulouse; see Ep. 243. 52n. It seems that Linacre tried to oust Andreas from his post as tutor; see Ep. 118. 23n.

73. Homericum] *Il.* 2. 325.

80. Tussano rescripsi] Ep. 2421.

85–6. Opus Epistolarum] BE³; cf. Ep. 2379. 387.

vide, mi Brixi, quo me inducas. Nam ipse sic a tua voluntate pendeo, vt, si in medio foro iubeas restim ducere, facile sim morem gesturus. Qua fronte me illi ingeram? Aut quod suppeditas argumentum? Quid quod illustrem etiam epistolam exigis, scilicet in hoc profundo ocio elaboratam. Vnde tibi istius ocii suspicio venit in mentem? An Erasmus solet ocium agere? Magnam aestatis partem mihi cum diro apostemate res fuit, nec facile credas quam lente tot modis afflicta valetudo viriculas suas receperit. Mensibus aliquot per iuges cruciatus nec somnum nec cibum capere licuit; post animus sic abhorruit a studiis vt opus De ratione concionandi frequenter tentatum frequenter de manibus deponere sim coactus. Tandem in alio quodam argumento coepit vtcunque recalescere, quod nunc pariter et a me cuditur et a typographis excuditur. Agnoscis morem meum. Verum hoc ita creuit sub manibus vt in eo totus esse cogar. Quare nondum statui, an expediat hoc officii in aliud differre tempus. Gaudeo sane tandem a Brixio audire Asiaticus, qui de Laconismo meo toties queri solet. Fac vt hic Bernardus Bletzius tuas ad me litteras referat. Bene vale.

Datum apud Friburgum III. Calend. Febru. M.D.XXXI.

2423. To Augustine Trivulzio.

Epistolae Floridae p. 77. — Freiburg.
K. p. 89: N. p. 1012: Lond. xxvi. 10: LB. 1156. — 30 January 1531.

[For Augustine Trivulzio see Ep. 2405. 37n.]

ERAS. ROT. AVGVSTINO TRIVVLTIO CARD. S. D.

Alivs hic, ornatissime princeps, sollicitus esset in deprecanda temeritatis et impudentiae nota; ego vero nullam hac in parte sumpturus sum operam. Nam si quid hic peccati est, quod ad tantum scribam tantulus, quod nullo argumento, quod nulla occasione praebita, denique quod vt occupatissimus illaborata atque extemporali epistola virum tot nominibus summum compellem, id totum in Germanum Brixium reiiciendum arbitror, vt ille pro me vel causam dicat vel, si videtur, det poenas. Non solitus sum et alias homini mihi charissimo facile quicquam negare, vel si moneat tantum. Nunc vero tam violentis precibus, obtestationibus atque etiam minis mecum egit, vt prope denunciarit inimicitiam ni hac in re morem ipsi gererem. Huc impulit hominem admirabilis quaedam amplitudinis tuae tum admiratio tum amor. Misit ad me iustam epistolam, nihil aliud sonantem quam eximias Triuultii virtutes in qua tota miram ac gestientem exultationem gaudiorumque temulentiam, vt ita loquar, quandam videor

2422. 109. Anno M.D.XXX *N*.

2422. 97. apostemate] See Ep. 2332. 1–25.

100. De ratione concionandi] The *Ecclesiastes* was not published till 1535.

102. alio...argumento] The *Apophthegmata*; see Ep. 2431.

105. nondum statui] Erasmus wrote the same day, Ep. 2423.

107. Asiaticus] See Ep. 2405. 104.

108. Bletzius] A Swiss, brother to Antonius Bletz (Ep. 1784. 1n); he accompanied Stibarus and Montanus on their journey from Basle to Paris in 1528, see Ep. 2065. 13–14.

2423. 14. epistolam] Ep. 2405.

agnoscere; adeo gestit, adeo sibi gratulatur, quod Triuultio dies aliquot frui contigerit.

Sed illi non venit in mentem quod, quo magis attollit et fortunae tuae maiestatem et corporis animique diuina ornamenta, hoc magis me ab eo deterret ad quod hortari contendit; praesertim quum in litteris quoque doctrinam tuam absolutam ac iudicium excussum mihi depraedicet. Quid quod exigit epistolam te simul ac me dignam? Vno tamen telo me praecipue deiecit, quod quum scribit te miro candore fauere nomini studiisque qualibuscunque nostris, ingratitudinis dicam minitetur nisi litteris declarem me tanti viri propensam in me beneuolentiam agnoscere. Quid facerem? Eram plusquam obrutus necessariis laboribus, et tabellio forte oblatus est, qui mox parabat abitum. Denique ex Brixii mei litteris intelligo te isthic non diu commoraturum; nec semper obtingunt quibus litteras committamus. Itaque perfricui frontem, et ornatissimum Principem incompta epistola statui appellare.

Primum itaque hoc in praecipua felicitatis meae, si tamen est vlla, parte numero, quod heroi numeris omnibus absoluto meum ingenium meaeque litterae non omnino displicent; cuius vnius iudicium mihi pro confertissimo theatro habendum existimo. Quid quod similium virorum fauor mihi pro baculo est, quo animum in hac aetate ac valetudine, in his assiduis ac iniquis laboribus, denique in huius ingratissimi seculi tediis interdum fathiscentem ac subsidentem fulciam. Si non datur omnium applausum mereri, est aliquid his qui in orchestra sedent placuisse. Ista tot commoda, tot decora, tot animi bona tibi gratularer, vir clarissime, si tibi modo ea possideres: nunc quum quicquid in te Deus opti. Maxi. contulit id in omnium vtilitatem publice priuatimque dispertias, magis gratulor ecclesiae sanctae, gratulor Christianae pietati, gratulor optimis studiis talem patronum, propugnatorem, altorem et amicum.

Post diutinam tempestatem Italiae tandem contigit optata tranquillitas, Galliae post discussa nubila rediit serenitas. Feliciter vbique reflorescunt bonae litterae, licet nusquam felicius quam in Gallia, optimi Regis felicibus auspiciis. Si Germania febrim hanc possit excutere, sperarem aureum quoddam seculum, mihique luberet, si liceret, etiam repubescere. Video labyrinthum vix explicabilem, nondum tamen omnem abieci spem; praesertim quum aliquot tui similes velut aues laeta pollicentes appareant, nec sinant despondere animum. Precor vt Christus Regi Christianissimo tranquillitatem hanc perpetuam esse velit, suamque in te munificentiam semper augere dignetur. Vnum abs te petam, vt hunc seniculum in tuorum clientulorum adscribas numerum: cuius opera si quid putabis effici posse, connitar vt intelligas omnia mihi defuisse potius quam gratificandi studium ac propensam voluntatem.

Datum apud Friburgum Brisgoiae III. Calend. Februarii anno M.D.XXXI.

---

29. tabellio] Probably the messenger of Ep. 2420.

2424_{2466} From Nicolas Mallarius.

Leipzig. MS. Saint-Bel.
EE. 143. 1 February 153$\frac{0}{1}$.

[An original letter, autograph throughout. With Erasmus' reply (Ep. 2466) it forms a tiny volume *Mallarii Epistola Musarum Graecarum apologetica ad Erasmum. Erasmi ad Mallarium Epist.* printed s. l. with the date M.D.XXX (*a*): a very rare book of which there are copies in Berne and Autun. Both in the manuscript and in *a* the date is given as 1530 at the end of the letter, but this must be taken as 1531, in accordance with the French custom of beginning the year at Easter, since Ep. 2410 states that Mallarius' visit took place about the same time as that of Christopher of Stadion, early in 1530 (Ep. 2277. 2n). As *a* includes Erasmus' answer of March 1531, we must suppose that the printer took his M.D.XXX from Mallarius' letter. *a* has numerous small variants, which we have not thought worth recording, except where the MS. reading appeared plainly to need correction.

Of Nicholas Mallarius we know not much more than is supplied to us in this letter and in Epp. 2410, 2466. He was born at Rouen and educated at the university of Paris. He seems to have attended the lectures of Jacobus Almain on the third book of the Sentences at the college of Navarre in Paris in 1512; and to have prepared these lectures for the press in 1516 from a text supplied to him by Oliverius of Lyons (this text, with a prefatory letter from Mallarius, addressed to John Major, was printed at Lyons by Jac. Myt in 1527, but there may have been an earlier edition). The book contains a set of eight elegiac verses by Mallarius, addressed to the pupils of Almain. The same verses are appended to the edition of Almain's *opuscula* printed by Chevallon in 1518 and apparently supervised by Oliverius. Chevallon, however, used for the lectures on the Sentences a different text from that used by Mallarius. (The Chevallon text is derived from Vincent Dousmier of Rennes.) Mallarius' early connexions with Paris are recalled by the mention of Paris friends in lines 83–92 of this letter, and by the fact that, in Ep. 2466. 71–4, Erasmus assumes that he is acquainted with Lethmatius, who was at the Sorbonne when Mallarius was listening to Almain's lectures (Ep. 1238. 24n). Mallarius was still in Paris in 1516—his preface to the Myt text of the Sentences is dated 'Parrhysiis ex edibus nostris Haricurianis'. In 1518 he printed at the end of Bernardinus Rincius' *Sylua* (Paris, J. Gourmont, 23 Dec. 1518) a Latin poem on the betrothal of the Princess Mary and the Dauphin, addressed to Perpetuus Henriotus Hassentis, secretary to Card. A. Bohier, bp. of Bourges. At some date not ascertained he joined the Benedictine order. He found a patron in A. Dalbon, abbot of Savigny; the castle of St. Bel (18 kil. from Lyons) from which he writes to Erasmus, belonged to the abbots of Savigny. How long he had been at Dalbon's court we do not know. He tells Erasmus he had been learning Greek for six years. In 1546 we find him again in Paris: Florentius Junius in a letter of that year to H. Lethmatius, dated from Paris, mentions that he is staying with Mallarius (Almelooven, *Amoen.* 1694, p. 78). In 1555 Joachim Perionius addressed his translation of the life of Clement of Rome 'Nicolao Mallario insignis Ecclesiae Parisiensis Ecclesiastae ac Theologo'.]

Ἰησοῦς

NICO⟨LAVS⟩ HIE⟨RONYMVS⟩ MALLARIVS ERASMO ROT. VERE SVO S. D.

Etsi ex tuis literis quas ad Mecoenatem meum haud ita pridem dedisti mihique communes, quae tua est humanitas, ex aequo fecisti, Erasme doctiss., amorem in primis tui erga me animi perspectum satis satisque testatum habui, atque adeo de te iuste queri haud quaquam possim: vehementer tamen tales mihi semper optaui, quae ex pectore tali tam docto tam candido sub-

1. literis] Ep. 2410.

inde prodirent, quarum lectio non minorem saepe fructum suis quam voluptatem adferre solet. Caeterum quod de me, ex quo a Brisgoia discessi, ne vnam quidem epistolam recaeperis, iustior esset tibi caussa querendi. Verum si rem ipsam, vt ne interim quid causer, ex ordine attentius perpendas, nihil sane erit, quod vel mecum iure postules. Itaque fabulae actum—ita nunc appellare libet—si vacat, paucis accipe; quippe quam, vt nec mihi relatu molestam, ita nec tibi iniucundam auditu fore sat scio.

Vix sub Aprilem Lugdunum redieram, quum subito amicorum quidam a primo lapide obiter mihi obuiam factus ac in sinu nescio quid praegestiens roganti, Satin' salue omnia haberent, commodum admonet non defuisse qui, dum Friburgi Brisgoiae apud te agerem, absentis phamae ita sensim obtrectarent, ita insidiarentur, idque ob vnum tantum quod Erasmum non vulgari amicitia mihi coniunctum inuisissem, vt iam apud multos nostri nominis etiam amantissimos male et plusquam tragice audire vano rumore coeperim, adeo vt et coepti ferme poenituerit. Vide nunc, quaeso, mi Erasme, quam peruersa sint hominum iudicia, quam corrupti mores, quam mala mens, malus animus. Neque ad hanc calumniam artificiosius struendam defuit interim sciolus quidam fraterculus, cucullatus, personatus, indignus sane quem vel calamo nominatim depingam, qui absentiam a curia nostra (sic coniectari licet) ὡς λάρος τῇ ἄγρᾳ κεχηνώς obseruans, functionis euangelicae munus, qui vere mimus erat, temere sibi asciuit et ita feliciter obiuit, vt morionis cuiuspiam potius parteis, si constans est de homine phama, atque ecc⟨l⟩esiastae ad populum agere videretur, nec sine cachino saepius ab ipsis audiretur mulierculis: eo tantum animo ductus, quo facilius nomen meum apud imperitam plaebeculam promiscuumque vulgus vel solo nomine Erasmico inuisum magis redderet meque falso tandem insimularet aspergine nouae istius farinae et tam impiae sectae, a qua profecto tantum abest Mallarius vt δὶς διὰ πα[σ]σῶν atque ex diametro ab ea vere dissideat, dissidebitque quoad vitae pensum ipsa Lachesis persoluerit. Adfuere et huic scaenae qui vltimo actui colophonem imponere vellent, inter quos vnus egregia sane laude nouisque scilicet annalibus dignus, fabulae Calliopius, qui sibi ipsi in primis placet vnice sibique aliquid esse persuasit, qui morum censor habetur, alias ab omnibus merito censendus; vis dicam breuius: τραγικὸς πίθηκος. Is simulatque fabulae commentum vixdum vni atque alteri cognitum resciuit, coepit continuo in Erasmum inuehi, absentem rodere, nouum ignem excitare, et quid non? nomen meum apud patronum etiam odiosum reddere et quod sartum tectumque fieri oportuit in vulgus ementito rumore spargere, demum de re incognita pronunciare, breuiter nihil non facere quod sanae mentis vir ne attentaret quidem etiam in nocentissimum. Parum sane

33. audiretur *a*: auriretur *MS*.

40. colophonem] *Adag.* 1245.

42. Calliopius] Apparently used for the *recitator* of a play: see *Adag.* 445 and *De Pronunciatione* LB. i. 940 C., with the note of Leclerc, who points out that in fact Calliopius was the editor of Terence's plays and not a *histrio* reciting them. It is notable that Erasmus himself seems to have retained throughout the medieval notion of a comedy or tragedy as a recitation.

abfuit quin ex comoedia tragoedia, ex togata rursum palliata facta sit; ἀλλὰ μὲν χάρις τῷ Χριστῷ τῷ ἀρίστῳ, τῷ μεγίστῳ, quod res tandem bene vertit, cessitque felicius atque calumniam deprecarer. Et ita successit vt nobis perinde ac olim Atheniensibus γλαῦξ ἵπταται. Primum ecce scaenicus morio supplex herbam dedit palinodiamque, testibus ad hoc accitis, ingenue recantauit: deinde tragicus Momus Harpocratem ipsum, nec sine rubore, finxit simulauitque; ambo nominis Erasmici nostrique amatores posthac futuri.

Is fabulae exitus, talis rerum series, tale proscaenium. Quae res sane quamquam ipsa tota pene leuicula sit, vt quae nullius plane momenti videatur, atque adeo paucis cognita, placuit tamen illam non omnino silentio adumbrare surdaque, vt dicitur, aure praeterire, partim quo huius epistolae lectori magis compertum sit, quibus auspiciis quoue animo ad te inuisendum pedem hinc dimouerim, simulque et nostram tuerer innocentiam; partim autem si qui forsan male affecti aliter ominentur quam vel res habeat, sinistreque iudicent, fidem saltem ex tuis literis explorent, discantque posthac, non esse pii Christiani, alterius phama, infamiae notam fratri sine caussa inurere, neque item moniti maiorem inde peccandi licentiam sibi semper vindicent in quantumuis probum doctumque misere ferocientes, nihilque non impune sibi licere pro voto arbitrantes: et ita moniti ad cor redeant. Equidem mortalium nullum existimo cordati pectoris, qui sic palam ab istiusmodi nebulonibus rabulis criminari vituperari, cum dispendio etiam quandoque phamae, libenter substineat. Debuerant sane omnia boni aequique consulere et, quicquid id est, in optimam semper partem interpretari, neque prius institutum sugillare atque rei summam perpendere, neque antea nouos rumores tam atrociter fingere, ac finis exitum prospicere. Iis tamen et sui similibus corniculis sanam mentem mentisque resipiscentiam interim precor. Alias pietatem colant. Et quamuis indies nostrum coeptum sic subsannarent, sic absentis aurem vellicarent, suis sycophantiis nihil non replerent attactumque suo veneno sanum relinquerent, non deerant tamen interim Parrhisiis, si non vana fides, viri mehercle probe candidi, Ruellius, Tusanus, Beraldus, Danesius, quibuscum non parua iampridem intercessit nostrae amicitiae necessitudo, imo et ipse Budaeus, syncerae exactaeque in iudicando de re literaria trutinae, tibi omnes ex vnguibus noti, qui contra instituti nostri rationem habentes laudarent, mirarentur, suspicerent. Ad haec nostri ordinis sodalitiique theologici primae etiam notae non pauci in eorum sententiam pedibus ire dicebantur. Nec vnquam quosdam deesse putaui, antequam etiamnum iter aggrederemur, qui, sicuti solent, indignum facinus vel hoc nomine solum Erasmico acclamarent.

Vtut res verterit, nihil est quod iam poeniteat aditi Erasmi. Quin et mihi admodum gratulor quod Erasmum, virum doctorum

---

54. atque] Apparently for *quam vt*.
56. γλαῦξ ἵπταται] *Adag.* 76.
56–7. herbam dedit] *Adag.* 878.
58. Momus] *Adag.* 474.
Harpocratem] *Adag.* 3052.
87. Ruellius] See Ep. 346. 11n.

iudicio extra omnem ingeniorum aleam positum, ac iam olim de nomine tantum eruditioneque minime vulgari apprime notum, nunc autem non de facie solum sed et literario colloquio, plusquam etiam humano, sed et de mensae sodalitate mihi tandem cognitum fecerim, arctiorique amoris vinculo, qui est hominis candor, perpetuo obstrinxerim, reddiderim. Quod si solam forte nostri nominis ex tuo congressu apud multos inuidiam contraxisse videar, iuuat tamen quod multorum etiamnum calculo vel ex hac sola tui conueniendi copia, qualis qualis fuerit, non paruam inde gloriam pepererim, fatis contraria fata semper rependens. Adeo difficile est nunc sese hominum votis attemperare, quandoquidem nec Iouem ipsum omnibus vnquam placuisse satis perspicuum est. Nam quoties ego et foris et domi hisce oculis vidi, vbi forte tui, vt crebro fit, mentio, quae iucunda admodum omnibus esse solet, in priuatis colloquiis intercederet ac nostrae profectionis sermo identidem occurrisset, quosdam non minus natalium imaginibus quam virtute claros magno videndi Erasmi desiderio torqueri. Quoties noui, qui oculis in coelum subinde latis, aedito etiam cordis suspirio, bonam in vita felicitatis partem dicerent sese iam assequutos, si vel Erasmum semel obtueri contigisset eiusque colloquio vel tantisper frui. Quoties alios audiui magnum cum fortunarum tum corporis impendium ex animo deprecari, si Erasmum vel a limine tantum salutassent. Quoties denique nonnulli suam arguebant socordiam, quo minus literarum dulcore pellecti totam vitam velut inertem transaegissent et non perinde suo in nido dilitescentes, atque sepulchro mortui, natale solum discendi gratia nequaquam reliquissent. Quosdam noui, ita me deus amet, typicum illud tui corpusculi simulachrum chartisque scite expressum tanquam archetypum sibi proponentes solo illius obtutu statim ad literarum studia capescenda magno ardore inflammari accendique: adeo vt nunc sint, qui ingeniose venantur antiqua illa Caesarum nomismata aurea, argentea atque item aerea, quod arbitrentur ea non paruae vtilitatis esse, imo conducere plurimum ad ipsam historicae veritatis cognitionem, ob circularem illam quam prae se ferunt inscriptionem, quaque cuius sint statim indicant. Atqui et multos ad virtutem excitatos maiorum imaginibus quondam fuisse praedicant. Talem certe posteritati futuram auguror illam tui oris effigiem in aes affabre cusam, in cuius parte altera exprimi graphice videtur ipsius Termini εἰκών cum hoc apophthegmate latino: Nulli Terminus cedo; verum sane humanae vitae symbolum, quo perferendas ad amicos literas obserare solitus es, si quandoque tuae amicitiae certiores testatioresque esse velis. Ex quo nuper doctulus quidam, argutus

108. fatis . . . fata] Verg. *A.* 1. 239.

123. non perinde] As *haud perinde* 'more or less', cf. l. 222.

126. simulachrum] Presumably a reproduction of the medallion done by Quentin Metsys in 1519, with Terminus on the reverse, see ll. 136–41, Epp. 1092. 2n, 1408. 29n, 2018. 23n, 2300. 101–5.

141. doctulus quidam] Carvajal, in his *Apol. diluens nugas Erasmi* and his *Dulcoratio*, ff. 67vo., 68. Erasmus answered his first attack in the *Aduersus febricitantis cuiusdam libellum*; see LB. x. 1676F–1677B, and cf. Ep. 2110 introd.

nimis, ansam calumniandi, magna sui erroris nota, temere caepit, illud in Erasmi insolentiam, vt pulchre rhetoricatur, referens. Vnum tantum adque alterum alias videre memini; cuius mihi videndi copiam Friburgi fecit Glareanus ille, et graecis literis et latinis oppido quam doctus tuique cultor assiduus.

Nec ab re haec dicta esse velim, quo tandem desinant isti sycophantae nugacissimi suis ineptiis, cauillis obtrectationibusque clancularíis bonos quosque impetere, suis offuciis et naeniis doctorum aures obtundere, impudenter vociferare, deblacterare: ad hoc duntaxat ingeniosi, vt probos lacerent, nullis prosint, noceant cunctis. Desinant, inquam, hactenus mirari, quod Erasmum, virum certe modis omnibus suspiciendum, omnibus suis numeris perquam absolutum, omnibus denique titulis efferendum non ita dudum inuiserim, etiamsi cum ipsius vitae quandoque discrimine. Qui quum nihil laude dignum ipsi vnquam faciant, eruditorum phamam nomenque dentibus lancinant ac sine caussa plerunque proscindunt: tam sinistro genio nati. Quae res profecto fecit, suauissime Erasme, vt hactenus, et serius fortassis atque velles, hanc vnam epistolam scribere ad te distulerim, qua vel obiectum falso crimen saltem repurgarem recriminarerque; siquidem haec tam aperta sycophantia aut mox diluenda erat aut phamae dispendium prorsus negligendum.

Sed quorsum, inquies, tam belle, Mallari? Vnde tantum odium in Erasmum? Cum ob alia multa, tum quod graece, vt reor, *ἡ μοῦσα ἡ ἐρασμικὴ Ἀθήνηθεν* semper cantillet. Oderunt enim isti *οἱ στόμαργοι, οἱ ἀμουσότατοι* musas canoras, et qui eas excolunt non oscitanter, si quid potissimum *ἑλληνιστί* occinant; a Gratiis et Musis haud secus alieni quam ab amaricino sus; quibus hoc vnum ante omnia studium inest, politiores sacrasque Musas intertu⟨r⟩bare, illis semper obstrepere, inuidere, eoque magis quo grandius sonant modulatis vocibus. Nec aliud ⟨quam⟩ ob id ab Erasmo Musarumque graecarum candidatis abhorrere videntur, pro suo quisque arbitratu in quoduis hominum caput impune grassantes, adeo vt non immerito celebris illa Graecis circumferatur paroemia *ἄνθρωπος ἀνθρώπου λύκος*. Alioqui 'homo homini Deus sit' non minus vere quam luculenter sacro Christi oraculo sancitum est. Operosum sane admodum foret huiusmodi tenebriones oblocuteïos adque id genus rabulas *ἐπιστομίζειν*, ni vel hanc pestem Hercules quispiam cito dissipet perdatque, vel breui ad meliorem frugem redeant. Equidem quosdam noui adeo sibi placentes, dictu pudendum, qui quum animo iam destinassem *ἑλληνικῶν τῶν Μουσῶν* fores quandoque pulsare, necdum limen ingressum, adgredi tamen conantem ita ab animi instituto deterrerent, ita auocarent auerterent, quo parum abfuerit quin et in ipso limine turpiter offenderim. Nec defuere interim, qui satis odiose mihi negocium facesserent, meque a coeptis dehortarentur ac vehementer depellerent, vt vix animum ipsum desponderim. Tales sunt mehercle huius saliuae homines, si modo homines sint, qui ingeniose nimis,

---

165. graece] See *Aduersus febricitantis* LB. x. 1677B–C.

169. ab amaricino sus] *Adag.* 338.

175. paroemia] *Adag.* 70.

176. homo] *Adag.* 69.

ne dicam seuere, candidos illos τοὺς σοφούς, τοὺς πολυγλώσσους magno persequuntur supercilio, ob id solum quod vel infantum linguas expoliunt sedulo vel disertas magis reddunt: id cum primis sibi persuasum habentes multiplicem linguarum peritiam pietati moribusque iuuenum non parum officere, adeo peruerso iudicio, quandoquidem non ob aliud ab Homero illo ingeniorum fonte soli homines μέροπες dicti sunt nisi a linguarum variegatione atque cognitione varia. Quanta vero studiorum calamitas totam rempublicam literarum breui sit inuasura si, quod remis velisque persuadere conantur, in auditorum animos inducerent. Quod nullus probe admitteret, ne infantissimus quidem. Adeo iis nescio quid male subolet huius nominis sonitu. Quo si vel tantillum graece intonueris, aures statim ὥστε ὄνος λύρας demittunt, Et quod item palato non sapit, intolerabili stomacho fastidiunt, miroque fastidio respuunt quicquid suis auribus dissonet: haud scio quid postea facturi, si hebraice expuere senserint—fortassis et bilem mouebunt.

Quam ob rem eos verius dixerim μουσομάστιγας καὶ μισομούσους quam φιλομούσους. Qui quum nihil habeant praeclari quod moliantur, felicibus aliorum conatibus subinuident, forsitan suae ignorantiae conscii; quique quod nihil valeant quo vel sibi nomen vindicent reddantque aeternum, aliorum phamae misere incumbunt, artibus etiam non probandis ad hoc instructi, et quod assequi nequeunt damnant subinde; alios quidem probe monentes; verum nihil quod vel ad bonas literas vel piam eruditionem faciat promouent vnquam, nae, ne iota quidem; nihilo doctius de literis ipsis disserentes ac de coloribus cocci, adeo infelicibus ouis aediti. Iam quosdam propemodum videmus eo insaniae prolapsos vt absque vllo lectionis delectu de aliorum operibus graui supercilio pronuncient, censoriaque virgula quae non ita arrident confodiant; qui lyra introuersa, quemadmodum cytharedus ille, sibi ipsis belle canunt; qui radio obliquo, vt sunt affecti haud perinde atque qui discolori vitro prospiciunt, de aliis ita iudicant, foris oculatiores, intus vel maxime hebent, verae profecto lamiae; demum qui sic toti φιλαυτίᾳ sui madent, vt suo modulo aliorum vires concludant. Hac saliua imbuti nihil non reprehendendum magna fiducia ducunt, quod vel non didi[s]cerunt vel nunquam forsan assequi potuerunt; ad hunc gnomonem omnia perpendentes reliquos seuere examinant: adeo nusquam magis ingrati quam in eos qui sudore incomparabili sacrum Palladis musaeum, cum accessione etiamnum honoris immodica, iugiter expoliunt, qui Herculeis ferme laboribus inexhaustisque vigiliis obruti Pandoram literariam sua panoplia adornare tota vita desudarunt.

Miror mirum in modum, nec satis demirari queo, quae ἄτη Homerica eos sic ad hoc induxit et vsque adeo dementarit, quique

196–7. variegatione *scripsimus*: euariegatione *a*: euarigatione *MS.*
219–20. pronuncient . . . confodiant *a corrig.*: pronunciant . . . confodiunt *MS. a.*

---

202. ὥστε . . . λύρας] *Adag.* 235.
224. lamiae] i.e. *bubones*: cf. Isaiah 34. 14 (Vulg.).

fieri potuit, vt a recto veritatis perpendiculo sic deflecterent. Sed iam vociferentur, clamitent, coelum feriant quod propensior in Erasmum videor fortassis etiam quam par sit; iis contra meo iure reclamo, cur in Erasmum iniquius aequo sic deblacterant, sic ex suggestu etiam quandoque debacchantur, imo sic insaniunt, adeo nihil de homine recte iudicantes. Erasmo lubens faueo. Et ita tamen in iis faueo vtpote quae Christo Christique nomine minime indigna censentur, quae tot orthodoxae ecclesiae placitis iam olim decreta sunt, quae magno sanctorum patrum consensu stataque religionis obseruatione sancita a maioribus ecclesiae hactenus defluxerint, ne quid interim pietatis mihi decedat. Quod si quis ab iis diuersum praedicet, etiamsi Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Erasmus, imo ipse lucis Angelus, haud quaquam exauditurus sim. Neque tamen vllam interim arbitror doctrinam vsquequaque absolutam suisque neruis liberam absque linguarum peritia, quin saepius mancam iuxta ac mutilam reddi earum deffectu atque inscitia. Quae cum aliis disciplinis, tum vel maxime sacris ipsis literis ipsiusque philosophiae christianae professoribus, maiorum etiam calculis, haud paruo sunt adiumento. Tantum abest vt pietati bonisque moribus aduersentur.

Magna certe res est, et praeclara, eruditio, maior pietas, maxima autem si pietati morumque probitati communi vinculo coniuncta fuerit eruditio. Plurimum sane tibi debere fatebitur posteritas, fateturque ingenue nostrae aetatis doctorum coetus; partim quod bonae literae antehac in tenebris delitescentes ac ferme sepultae Hercule Gallico, aut si mauis Batauo, hoc est Erasmo duce renascantur denuo emergantque semper politiores; partim autem quod vtriusque literaturae cognitio, iampridem haud ita multis peruia, magis magisque non sine magno quorundam *ματαιολόγων* dolore refloresca[n]t repullule[n]tque, maximo orbis applausu, vsqueadeo vt linguarum quicquid tum graecae tum latinae studiosis nunc esse videmus, id totum tibi vni accaeptum miro consensu referunt. Nam quod olim barbari insolenter nimis nobile illud Musarum Palladium magna tyrannide inuaserant ac tam violenter occuparant vt propemodum collapsum ruinam minaretur, atque ideo Musis ipsis timendum fuerit ne bonae literae in interitum relaberentur, ab illorum manibus gloriosissime vindicasti, hos fucos, ignauum sane pecus, a sacro apum mellario studiose abarcens. Pulchra mediusfidius victoria, non improbanda literarum velitatio; quae quum in aliis certaminibus soli victori palmam tribuat, in hoc etiam literario congressu qui succumbit e victore trophaeum refert neutiquam poenitendum.

Facessant itaque morosuli illi ciliosi, facessant inquam, ac iam plane crocodili instar musitent, faueant linguis linguaque bellare cessent qui vel maxime elingues sunt. In ipsas precor desinant literas graecas ita insilire, ita quiritari, obgannire, oblatrare, obgrunire; quas si consequi suo malo non valuerint, nihil est propterea quod illas illarumque cultores tam intestino prosequantur

---

273. ignauum] Verg. *G.* 4. 168.

279. crocodili] Cf. Pliny *N. H.* 8. 25 (37). 89: 'vnum hoc animal terrestre linguae vsu caret'.

odio. Discant, obsecro, graecam literaturam non modo non pietati † prodesse sed ad veram synceramque sacrarum literarum puritatem conferre plurimum. Perinde quasi aliud dogma insignes illi christianae philosophiae primipili, diuus in primis Paulus, Basilius, Chrysostomus, Nazianzenus cognomento Theologus, Gregorius Nysenus, Athanasius, Cyrillus et ipse Theophylactus graece nos docuerint, atque iis pares nostrae fidei assertores Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Hylarius, Cyprianus latine non minus diserte quam copiose tractarint.

His itaque stimulis ad graecam lectionem perdiscendam haud mediocriter accensus, tuoque hortatu vehementer impulsus, literas graecas non segniter, atque vtinam tam feliciter, adortus sum, in iis annum iam ferme sextum agens, adeo nullis ad hoc praeceptoribus nisi mutis adiutus. Et quanquam ad eam linguae cognitionem comparandam iamdudum ardebat animus, sciebamque saepe vanos esse mortalium conatus, reputabam tamen apud me bene actum, satisque mihi consultum, eo destinasse animi nostri institutum, vnde non parua et nominis gloria et sementis vberior prouentus suo cultori semper responderet. Auxit ad hoc et animi fiduciam, primum quod certo scirem ob graecanicam literaturam nihil omnino decedere bonae menti, quin ex ea potius multum fructus magno incremento reponi, si sacrorum voluminum lectioni admisceatur; deinde tui exemplum et aemulatio sponte etiamnum currenti immensum calcar addidere, quod viderem in iis literis versandis te pridem immortale nomen apud posteros iam demeruisse, nihil non doctum, non limatum, non tersum denique inde semper depromens. Sed cum in aliis multis operibus tum ethnicorum tum nostratum vertendis haud parum eluxerit tui ingenii dexteritas, tum potissimum in ipsius Chrysostomi lucubrationibus, a te magno studio nuper latine factis, visus es os illud vere aureum aureo tuo ore ac eleganti ita scite referre, ita apposite artificiosa quadam sermonis structura representare, vt talis nunc Rhomanis loqui plane videatur qualis olim suis Graeciae curialibus pro rostris concionabatur. Huius etenim lectione iucunda pariter atque vtili inter caeteros apprime oblectari soleo, quod et eloquentiam pietati semper coniunctam habeat et exuberantem dicendi copiam, vt ne dicam magis christiano dignam. His studiis non minime prouocatus in eius operibus aliquot traducendis placuit hoc anno de me ipso periculum facere primamque laboris aleam subire, et ita placuit vt iam foeturae rudimentum indies magis ac magis arridere occoeperit, quod viderer in eo tornando nostras horas haud quaquam male collocasse. Atqui vt resciui bonam illorum partem iam ab aliis latine factam, coeptis destiti, et ita tamen destiti quo nihil sit quod vel laboris poeniteat.

Percupio ex te certior fieri, num opusculum illud cuius inscriptio est haec: *Σύγκρισις βασιλικῆς δυναστείας καὶ πλούτου καὶ*

292. tractarint α: tractarunt *MS.*

285. prodesse] *Fort.* obesse.

329. opusculum] The *Comparatio regis et monachi*; see Epp. 2263. 43n, 2466. 153–64.

ὑπεροχῆς πρὸς μοναχὸν Ἰωάννου Χρυσοστόμου hactenus graecum sit; quod in eo vertendo primum nostri tyrocinii specimen, quale quale fuerit, aediderimus. Nam si iam versum cognouero, haud dubium quin in spongiam cum Aiace Augusti protinus incumbat, quo minus operam lusisse videamur. Malui tamen in hac graecanica exercitatione ingenii periculum facere ac nihil omnino aggredi. Praestat siquidem semper operosum esse quam desidiosum, et inuidiosum quam miserum.

Caeterum non mediocrem apud omnes tui tuorumque operum amantes substines expectationem, si modo vera sint quae heic de te narrantur. Equidem audio te prae manibus iamiam magna cura vltro moliri Augustini exemplo librum quem dicunt retractationum, quorundam quae vel memoriae lapsu, vt sumus homines, haud satis caute animo excidere vel quae minus lucis haberent, ob idque lectorem offenderent, aut omnino forsan stylo ⟨in⟩digna viderentur. Coeptum laudo christianum christianoque homine valde dignum, vt qui nihil nisi pietat[at]em ipsam syncerumque fidei candorem totus spiret. Nam quum nullam hominum aut conditionem aut aetatem tam praeclarum institutum dedeceat, tum huic vel maxime conuenit aetati qua, quemadmodum olim primarius ille Christianae religionis antistes ad suam et omnium vtilitatem fecit, sponte delens aut corrigens quicquid dispungendum deprehendisset. Idem et tibi amice consulo faciendum, ad idque *διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ* obnixissime hortor obtestorque vnice. Quod et breui facturum non dubito, modo te sospitet seruetque Deus semper felicem. Nec ob id tamen nobis succenseas velim, amantissime Erasme. Vt enim non potest non gratum esse nostri erga te pectoris studium et amor, ita fieri nequit tibi ingrata hec pia admonitio, vt quae nisi ab amantiss. pectore ⟨non⟩ proficiscatur: adeo arcta intercessit nostri amoris necessitudo. Dabis itaque operam, mi Erasme, idque facies sedulo, vt posthac nihil habeam quod tecum iure postulem etiamsi velim. Id autem fiet vel facile, si huic nostrae epistolae musarum graecarum apologeticae haud grauate responderis. Quod si vt spero facies, rem scito mihi longe gratissimam fore. Vale, tui Mallarii memor. Sed non prius calamum sistam, donec epistolae coronidem hoc disticho, quod perpetuae Erasmi memoriae olim dicat Mallarius, imposuero.

Latine sic:

A streperis tutus rabulis seruetur Erasmus,
Vt longos ducat laeta senecta dies.

ἑλληνιστὶ οὕτως·

Ἔκδικον ἂν μουσῶν νέμεσις ῥῦσαι τὸν Ἐρασμόν,
ὡς γῆρας κ᾽ εὔφρων ἤγαγε μακρόβιον.

Vale iterum et viue.

Apud sanctum Bellum Cal. febr. 1530.

Erasmo modis omnibus magno. Friburgi Brisgoiae.

---

334. Aiace] Suetonius, *Aug.* 85.

342. Augustini] *Retractationes*, lib. duo, *Op. Om.*, Paris 1836, vol. i, 22–122. librum] Apparently the *Loca quaedam . . . emendata*, which had in fact been printed in the *Apol. ad monachos Hispanos* in 1529: see Epp. 2095 introd., 2443. 55–8, 2466. 165–71.

2425_{2427} From Peter Castellanus.

Leipzig MS. Paris.
EE. 144. 2 February 153$^{0}_{1}$.

[An original letter autograph throughout. The year-date MDXXX is given according to the French fashion—the reference to the expected entry of the French Queen into Paris shows that 1531 is intended.]

S. P. Quod ad te scribo, mortalium omnium spectatissime, tam frequenter, non est quod suo ornatu vel lepore commendatas tibi epistolas meas esse putem, vel quod scitu dignum aliquid aut ad res tuas attinens afferre soleant. Sed me cum fiducia comitatis tuae facit in hac officii specie audacem, tum certe amor tui et veneratio ita me admonent vt (quandoquidem mihi nec constat nec facile est quod quatenusque meum erga tot beneficia tua officium, quod studium esse par sit) multo malim imtempestiuae vel etiam improbae in hoc genere sedulitatis manifestus esse quam vel negligentiae vel ingratitudinis, quod aut est vnicum aut maximum clientelae flagitium, vlla opinione respergi.

Scribo itaque, immo rescribo saepius, ac ne vincente quidem hanc rusticam obstinationem tam rara responsorum tuorum copia. Ducentis namque epistolis meis deberi vnius epistolae tuae vicem nunquam existimaui. Nam vt plaeraque mihi alia desint, eruditio ingenium sollertia facultas merita, quibus magnitudinem humanitatis et incomparabilis virtutis tuae assequar, ita mihi sane videar non pessimus dignitatis tuae obseruator, si affectu res tanta et qualicumque iudicio, non etiam opere, confici posset. Attamen ista omnia malim quouis alio quam epistolae testimonio approbari.

Interim si quid de Castellano tuo audire iuuat, nunc sumus in comitatu episcopi Pyctauorum Lutetiae, hic op⟨p⟩erientes cum reliquis nouae Reginae ingressum, ad quem, solenni Gallorum more futurum percelebrem, nunc tota ipsa Gallia spectat. Hunc si, priusquam has dedissem, spectari contigisset, perscriptum ad te misissem, simplici nudaque rerum expositione contentus atque haud vulgari insuper fide. Reliqua quae ad ornatum elocutionis et caeteras virtutes pertinent conscientia imbecillitatis meae ne tentassem quidem. De caetero autem quid faciam et tempus et rem ipsam in consilio habiturus sum. Interim vale tu, saeculi tui decus.

Ex Lutetia postridie. Cal. Feb. An. MDXXX.

Tuus P. Castellanus.

Si quid rescribere liberet, possent litterae tuae dirigi Lutetiam ad insigne Scuti Basileensis, indeque ad me haud aegre perferri.

D. Desiderio Erasmo Roterodamo, domino meo, Friburgi Brisgoae.

---

23. episcopi Pyctauorum] See Ep. 2388. 13n.

24. nouae Reginae] Eleanor of Austria.

[2420]2426. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 14. Freiburg.
Q. 59. 6 February 153$\frac{0}{1}$.

[An original letter, autograph throughout. As this letter answers Ep. 2420 the year-date must be interpreted as 1531; for Erasmus' use of the year beginning at Easter see Ep. 2268 introd.]

S. P. 'Tuus sum, tuus esse gaudeo': nihil ista cantione mihi dulcius. Tametsi nihil opus occinere quod penitius infixum est animo quam vt vnquam possit elabi. Nec arbitror necesse vt tibi recinam: 'Tuus sum, et tuus esse gaudeo.'

Meditor respondere Sadoleto et Alciato: si quis obtigerit, admone. Hic nihil est nouae rei, nisi quod pestilentia se remisit, et isthic vt audio pullulat. Opto te cum tuis omnibus quam optime valere.

Nominatim saluta mihi Basilium.

Friburgi. 6 Febr. 1530.

Er. Rot. tuus.

Clariss. Doctori Bonifacio Amerbachio. Basileae.

[2425]2427. To Peter Castellanus.

Epistolae Floridae p. 92. Freiburg.
K. p. 103: N. p. 1024: Lond. xxvi. 24: LB. 1158. 7 February 1531.

[The year-date 1531 is established from comparison with Ep. 2425. But as Erasmus professes to give it according to the French 'Supputatio' MDXXXI in the last line would seem to be an error for MDXXX. If the month-date be correct it is notable that Erasmus is answering on 7 February a letter written in Paris on 2 February.]

DES. ERASMVS ROT. PETRO CASTELLANO S.

Video sane et gaudeo, mi Castellane, te totum in hoc esse, vt dictionem expolias, idque ad exemplar Budaici characteris, ad cuius aemulationem eruditi complures nunc sese conferunt: nec me pigeret operae, si sperarem successum. Sed non minus verum est quam vulgatum, perdifficile esse senis mutare linguam. Quod mihi subinde occinis comitatem, humanitatem, atque etiam merita nescio quae in te mea, vsque adeo nihil horum agnosco vt me mei pudeat quoties mecum reputo quam paruam habuerim, quum apud nos esses, tuae dignitatis rationem. Sed ita est hominum ingenium, praesentem virtutem, si non odimus, vt ait Flaccus, certe negligimus, 'sublatam ex oculis quaerimus inuidi', aut si minus inuidi, certe incogitantes. Quo magis admiror singularem istius ingenii candorem, qui toties praedices humanitatem meam, cuius scythicam inhumanitatem merito posses incusare: neque grauabor hanc culpam sarcire pro viribus, si vel sese dederit

---

2426. 5. Meditor respondere] Erasmus answered Sadoleto's Ep. 2385 with Ep. 2443, and Alciati's Ep. 2394 with Ep. 2468.

2427. 10. Flaccus] Hor. *Od.* 3. 24. 31–2.

occasio vel tu submonueris quibus in rebus tibi possim commodare.

Gaudeo tibi contigisse praesulem beneuolum, magis gauisurus, si te mitra bicorni audiero insignitum: aut si te non capit hoc honoris genus, optarim tibi puellam affatim dotatam. Rursus, si refugis capistrum, precor tibi fortunam Bayfii, cui, vt ipse suis litteris significauit, contigit ocium cum dignitate. Tempori vigilandum censeo. Nimium enim verum est, quod ait Flaccus, Eheu fugaces, Petre, silentio labuntur anni. Historiam triumphalem cupide expecto. Habes epistolam ἀυτόγραφον, vt hic quoque tecum paria faciam, nec ipsa κακογραφίᾳ, vt arbitror, te inferior. Sed heus, illud minimo minus me fugerat. Quam tu mihi narras analogiam ducentarum epistolarum ad vnam? Vix arbitror vllam abs te epistolam huc venisse cui non responderim, hac excepta postrema, in qua significabas te relinquere Lutetiam, nec certo designabas quo mitterem si quid responderem, nec mihi constabat quos haberes ibi amicos. Bene vale.

vii. Id. Februar. Anno M.D.XXX[I.] iuxta vestram supputationem.

2428. To Conrad of Thuengen.

Enarratio in Ps. xxxiii, 1531, p. aa² (α). Freiburg.
Erasmi omnia opera, 1540, v. p. 310 (β). 21 February 1531.
Lond. xxix. 35: LB. v. 367.

[The Preface to *Enarratio in Psalmum xxxiii*, Basle, Froben, March 1531. Ep. 2457 may be presumed to be a covering letter sent with the presentation copy.]

ORNATISSIMO PRAESVLI EIDEMQVE ILLVSTRISS. PRINCIPI D. D. CONRADO EPISCOPO VVIRCENBVRGENSI, ORIENTALIS FRANCIAE DVCI, DES. ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Eximiae cuiusdam felicitatis loco deputo, Praesul ornatissime, quod tantus Princeps hunc infimae sortis homunculum in tuam clientelam atque adeo, quae tua est benignitas, in tuam amicitiam recipere dignatus sis, idque non vulgaribus etiam argumentis testatum esse volueris. Quanquam non hinc perinde magnam cepi voluptatem, quod viri summa vtriusque status dignitate pollentis et antiquissimis maiorum imaginibus cum primis clari fauorem nactus essem, atque ob id quod in summam spem erigerer, fore vt aliquando haec religionis Christianae tempestas nobis in tranquillitatem verteretur, posteaquam summatibus viris Ecclesiae clauo assidentibus sacras literas veramque pietatem cordi esse videbam. Sed optimo iure videar ingratus, si tam optabile bonum, quod tua singularis humanitas occasione leui submonita verius quam prouocata tam amanter obtulit, ego mea negligentia patiar obsolescere. Nam hominum beneuolentia quemadmodum diutino silentio siue,

28. epistolam *om.* N.

21. fortunam Bayfii] As French ambassador to Venice; see Ep. 1962 introd.

22. litteris] Not extant, but see Erasmus' answer Ep. 2447.

24. Flaccus] *Od.* 2. 14. 1–2.

24–5. Historiam triumphalem] See Ep. 2425. 22–8.

26. κακογραφίᾳ] Cf. Ep. 2213. 25.

30. hac . . . postrema] Ep. 2388.

vt elegantius a Graecis dicitur, ἀπροσηγορίᾳ primum refrigescit, dein paulatim emoritur, ita vicissitudine litterarum et officiolis vltro citroque commeantibus alitur ac vegetatur.

Verum, ne tuam R. amplitudinem inanibus appellarem literis, quae nihil haberent praeter vulgare salutationis officium, Psalmum adiunxi, quem in hoc ipsum recenti lucubratiuncula enarraui quo non solum te tui clientis commonefaceret, verum etiam ceu xenium quoddam reponi posset, quotiescunque luberet depromere, vel aliquid oblectamenti curis defesso, vel ab externis negociis ad sacratiora secedenti nonnihil vtilitatis allaturum : si quid tamen omnino hic est, quod tali Praesuli vlli possit esse vsui. Certe per te aliis non parum fructus accessurum spero. Nec dubito quin optimus pastor in tuis lucris numeres quicquid vllo pacto gregis Dominici pietatem vel adiuuat vel excitat : cui fouendo tuendoque te summus ille pastorum Princeps vt quamdiutissime seruet incolumem precor.

Vetustissimus mos est vt clientes ac liberti subinde misso munusculo gratam erga patronos voluntatem testarentur. Puta igitur hanc esse strenulam a clientulo tenuis quidem fortunae sed deuoti animi profectam.

Apud Friburgum Brisgoiae nono Cal. Martias. An. M.D.XXXI.

2429. To Boniface Amerbach

Basle MS. AN. III. 15. 16. — Freiburg.
Q. 60. — 21 February 153$\frac{0}{1}$.

[An original letter, autograph throughout: the year-date must be interpreted as 1531 owing to Erasmus' *Admonitio* and Eppendorff's *Iusta Querela*, see Epp. 1122 introd, 1934 introd.]

S. P. Nicolaus Episcopius iniecit mihi nescio quid scrupuli, quum narraret te isthic manere iussum ad dies octo, alioqui huc adornantem iter. Deinde dixit nescio quid de litteris interceptis per quendam huic venationi intentum. Spero recte fore omnia. Sed vtinam me fallat mea diuinatio, qua semper metui ne parum felix esset tibi Resp⟨ublica⟩ cum cuius moderatoribus esset tibi de religione dissidium. In tali statu non est anxie rei familiaris habenda ratio. Et neglectum emolumentum honesta de causa saepe cum foenore pensat Deus. Noui tuae indolis ingenuitatem, nec ignoro quorundam maleficas insidias, quibus ante omnia fidunt.

Nescio an tibi scripserim de Thrasone nostro, qui scribit ad me se coactum sumpsisse calamum ac nostro libello respondisse, 'sed tamen moderatius quam postulabat rei atrocitas'. Pessime habet

2428. 24. aliquid β: aliquod α. 36. M.D.XXXI. α: MDXXX. β.

2429. 7. dissidium] Boniface's troubles in connexion with attendance at the Sacrament reached a crisis with the publication of the 'Bannordnung' on 14 Dec. 1530; (see Ep. 2519 introd.).

12. Thrasone] Eppendorff.

13. nostro libello] the *Aduersus mendacium et obtrectationem vtilis admonitio*, Freiburg, 1530.

hominem quod ibi fiat mentio decem florenorum. Ad hoc ita respondet: 'Quis tibi dixit me petiisse decem florenos? Dic illi eum esse sceleratissimum furciferum et nephandissimum sycophantam.' Videtur oblitus quid tibi Beatoque dixerit. Dissimulo me accepisse epistolam. Quid agas cum tali portento? Sed huius generis nimis multa alit Germania.

Si huc veneris, domus hec gaudebit tali hospite. Habemus iam lectos. Opto te cum tuis omnibus quam rectissime valere. Saluta Basilium meis verbis amanter.

Friburgi. nono Cal. Mart. 1530.

Erasmus omni iure tuus.

Ornatissimo LL.D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

$^{2414}2430_{2445}$ From Mathias Kretz.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 145. 22 February 1531.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the subjects treated.]

S. D. seque commendat. Priores tuas litteras, vir clarissime, exhibuit Polyphemus, alteras tabellio sero valde. Salutationem tuam amicam nuper significauit D. Cholerus. His supraquam dici queat exhilaratus sum, homo alioqui plerumque tristis. Literas vtrasque recondo exosculor veneror super aurum et topazion. Quod vero do⟨minationi⟩ tuae vicissim exhibeam, plane habeo nihil preter animum gratum tuique amantiss., obseruantiss. et studiosiss., quem certe reipsa declararem, vbi se offerret occasio. Ceterum ego nuper Augustam commendabam; nunc eadem preter opinionem talis facta est vt vituperio digna sit. Coesar risus est; quae eidem promissa sunt parum seruantur. Contionatores noui ex Argentina aduocantur qui monasteria fere omnia suis contionibus prophanant. Nuper etiam templum diui Mauritii aggressi, quem locum domini Fugkeri hucusque purum seruarunt. Senatus in Lutheranos et Zwinglianos est sectus acri dissensione. Anabaptistae in vrbe et extra conuenticula habent frequentia, et plane res semper in peius gliscit. Quid futurum sit nescio; auguror nil boni, nisi singulare aspiret Dei donum. Ego nuper a principe Bauariae vocatus sum ad conditionem honestam, quam et assumam si id mihi per dominos meos, capitulum scilicet Augustense, licuerit. Insto apud hos hoc toto anno vt me manumittant, regia etiam intercessione nuper in hoc vsus. Spero autem breui me fore voti compotem. Quod vbi fiet, foelitior ero quam multi hic mei ante-

2430. 6. Quod *scripsimus*: Quid *MS*.

2429. 15. decem florenorum] In the *Admonitio*, LB. x. 1689E, Erasmus states that Eppendorff asked for 'decem aurei' for his travelling expenses.

22. lectos] For the importance of these on an earlier occasion cf. Ep. 275. 4.

2430. 1–2. priores tuas litteras ... alteras] Only one letter is extant, Ep. 2414.

18–19. principe Bauariae] Duke William IV.

cessores et collegae. Vrbanus et Oecolampadius ab eclesia defoecerunt. Ottomarus Luscinius contra ex Lutheranismo, immo anabaptismo, ad eclesiam reuersus vrbe tandem pulsus est. D. Ioannes Speiserus ex cerebro laborat, totus delirans et puerascens. D. Ioannes Fabri Dominicanus ante diem et misere in exilio obiit. Ego hic in templo summo contionatorem aegi diutius quam quisquam alius ante me, nimirum in annum iam decimum; abiturus, vt spero, propediem foeliciter, bona pace, annuo stipendio et eo quidem honestissimo; denique valetudine sat bona—clamare tamen in tanto templo diutius non valerem. Haec, Erasme prestantiss⟨ime⟩, narro extra iactantiam, in domino glorians magnaque eius benefitia gratus agnoscens.

Polyphemus ad regem rediit; cupit vt, si missurus ei sis litteras, per D. Cholerum mittas. Diligo hominem non vulgariter, tum tuo nomine tum ob candorem et integritatem, cui commune parum est cum reliqua turba aulica, si absit amor vini. Quale cum nuper emptum mihi esset non satis defoecatum sed crassius et immitius, bono animo me esse iussit, curaturum enim se quo vas hoc breui vacuum fiat. Ita autem tui amans est vt facile vitam pro te exponeret. Desideramus hic valde tuum Chrisostomum et Apophtegmata. Dialogi tui recentiores nullibi hic venales sunt, cum optentur a quam plurimis. Deus op⟨timus⟩ te nobis foelicem seruet quam diutiss⟨ime⟩.

Augustae Vin⟨delicorum⟩, die Cinerum, 22 februarii 1531.

Do⟨minationis⟩ tuae sacellanus deditiss.

Mathias Kretz, Augustae a sacris contionibus.

Viro vere theologo, hoc seculo omnium celeberrimo atque doctissimo, D. Erasmo Roterodamo, Germaniae decori, domino ac preceptori suo multo obseruandiss.

2431. To William Duke of Cleves.

Apophthegmata, 1531, f°. a^2 (a) Freiburg.
Lond. xxix. 53: LB. iv. 87. 26 February 1531.

[The preface to the *Apophthegmata*, Basle, Froben, March 1531. The book must have been issued in the last half of the month, as on 11 March Erasmus is expecting its appearance within a week; see Ep. 2445. 152–3. For William Duke of Cleves see Ep. 2189 introd.

Two other Froben editions appeared during Erasmus' lifetime, in 1532 (β) and 1535 (γ); the differences of text which they represent in this letter being in general inconsiderable. Some small additions appear for the first time in

2430. 24. Vrbanus] Urban Regius definitely adopted Lutheranism in Dec. 1524, but he was not obliged to leave Augsburg finally till 1530; see Ep. 386 introd.

25. Luscinius] See Ep. 2166. 10n. From Ep. 2437 it appears that he tried to succeed to Kretz' office of preacher.

27. Speiserus] A native of Forchheim in S. Germany; preacher at St. Maurice's church at Augsburg. Erasmus calls him Sperserus in his answer, Ep. 2445. See EE.

28. Ioannes Fabri] See Epp. 1149 introd., 2445. 113–18.

43. Chrisostomum] See Epp. 2359, 2445. 150–1.

43–4. Apophtegmata] See Epp. 2431, 2445.

44. Dialogi] There was an edition of the *Colloquia*, Basle, Froben, Sept. 1529, which in addition to three new colloquies included the *Ciceronianus*. No further edition which contained new matter appeared till Sept. 1531.

β, others in γ. At line 105 and again at line 174 a new sentence is added in γ, which also supplies a whole new paragraph at line 184. The Froben editions of 1545 and 1550 merely repeat γ. α contained six books of *Apophthegmata*. In publishing β Erasmus added two new books together with a second Preface.]

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI IVNIORI GVILHELMO, DVCI CLIVENSI, IVLIACENSI, MONTENSI, COMITI MARCHIAE ET IN RAVENSPVRGO, ETC. DES. ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

QVONIAM priores libellos quos mei erga te animi veluti arrabonem qualemcunque miseram, tam comiter accepisti, Guilhelme Princeps iunior illustrissime (nec tu modo, sed et ambo clarissimi parentes tui), visum est aliquid et tua nobilitate dignius, et tuis studiis, ni fallor, vtilius adiungere. Proin ex optimis quibusque autoribus collegi quae Graeci vocant Apophthegmata, hoc est, egregie dicta, quod viderem non aliud argumenti genus Principi, praesertim iuueni, magis accommodum. Sunt illa quidem scitu dignissima quae philosophi de moribus, de republica administranda, deque bello gerendo literis prodiderunt. Sed quotocuique vel priuato tantum est ocii vt apud Platonem Socraticarum argutationum, ironiarum et isagogarum ambages ac labyrinthos euoluere vacet? Aristoteles autem copiose quidem scripsit de moribus, sed philosophis scripsisse videtur, non Principi. Dilucidiora sunt quae tradidit de re Oeconomica et Politica. Sed is vir nusquam non requirit lectorem et attentum et ociosum. Ad haec, quoniam affectibus caret, non perinde retinet animum Principalibus curis intentum. Iam in philosophicis et M. Tullii de philosophia libris pleraque sunt eius generis vt non admodum referat Principem ea scire: quod genus sunt quae disputantur ab illis De finibus bonorum ac malorum, maiore subtilitate quam fructu. Conueniunt haec illorum instituto qui de honesto per omnem vitam nihil aliud quam disputant. At ei qui ditioni nascitur, statim expedienda virtus est, non per ocium disputanda. Restat historia, quae quoniam res praeclare secusue gestas velut in tabula spectandas repraesentat, nec id absque voluptate, magnatibus viris aptior esse videtur: sed hic vt infinitam voluminum vim Principi vacet euoluere, quis possit meminisse?

Atqui quemadmodum ii qui certant in palaestra certos quosdam prehendendi elabendique modos ad manum habent: ita qui in pacis bellique negociis versantur certas rationes in promptu habere conuenit, quibus admoneantur quid pro re nata sit facto opus, quid non. Hac in parte videmus eruditissimos viros Principum curas sua diligentia subleuare conatos, quorum alii scripsere sententias, veluti Theognis et Isocrates; alii celebrium virorum stratagemata et Apophthegmata, velut Valerius Maximus, et Sextus Iulius Frontinus, qui indicat idem ab aliis nonnullis factitatum. Non mediocris ocii res est aurum scrutari in venis, aut

1. veluti α: velut β. 32. sit *add.* β. 36. velut α: veluti β.

1. priores libellos] The *De pueris instituendis*.

4. parentes] See Ep. 2413. 39n.

gemmas in harenis mariue quaerere. Is demum occupatissimo Principi gratum praestat officium, qui aurum purum factumque exhibet, qui selectas ac repurgatas gemmas auro inclusas aut poculis additas offert. Id officium quum a multis tentatum sit, mea tamen sententia, nemo felicius praestitit quam Plutarchus, qui post aeditum egregie frugiferum opus, De vitis virorum illustrium, in quo permixtim facta simul ac dicta illorum referuntur, Traiano Caesarum laudatissimo collegit insignia diuersorum Apophthegmata, quod in his velut in certissimo speculo repraesentatur animus singulorum. Nam in factis bonam laudis partem sibi vindicat consiliarius, dux ac miles, maximam Fortuna; per quam videmus interdum optime consulta pessimum habere exitum, rursus quorundam inconsultam temeritatem felicissime cedere. Nam quem ad modum dixisse fertur Siramnes Persa (dux, vt opinor), interrogatus quur facta praeclaris eius dictis non responderent: Quid loquar mihi in manu est, quid eueniat in arbitrio Fortunae et Regis. Nec tamen ideo sua laude frustrantur honesta consilia. Plutarchus autem non tantum in delectu caeteris praestat, verum etiam in explicando; habent enim Apophthegmata peculiarem quandam rationem et indolem suam, vt breuiter, argute, salse et vrbane cuiusque ingenium exprimant. Siquidem vt singulis hominibus, ita singulis etiam nationibus suus quidam genius est: vnde fit vt alia conueniant Alexandro, alia Philippo aut Antigono, alia Phocioni, alia Alcibiadi: rursus alia quadrent in Laconem, alia in Scytham aut Thracem, alia in Atheniensem aut in Romanum. In his igitur exprimendis mihi dilutior videtur Xenophon, suffrigidus Herodotus, loquacior Diodorus et Qu. Curtius, ne pergam de caeteris dicere. Plutarchus omnes impleuit numeros. Eoque visum est hunc ex omnibus potissimum sequi.

Quicquid igitur erat in huius opere quod inscripsit, De Apophthegmatibus, hic in solidum reperies. Comperimus hoc opus bis Latine versum, primum a Francisco Philelpho, deinde a Raphahele Regio, quem Pataui nouimus. Philelphus in nonnullis locis fuerat lapsus, quae restituit Raphahel, sed ipse rursus impingens alicubi: nimirum homines erant ambo. Sed vterque nihil aliud esse voluit quam interpres: nos Plutarchum multis de causis sequi maluimus quam interpretari, explanare quam vertere. Primum vt dilucidior esset oratio, quippe minus astricta Graecis vocibus. Non enim haec Traiano scribuntur, viro tum vtraque literatura, tum longo rerum vsu exercitatissimo, sed adolescenti Principi, imo per te pueris et adolescentulis omnibus liberalium studiorum candidatis: nec illo seculo, quo dicta gestaque eiusmodi vulgi fabulis celebrabantur, in balneis, in conuiuiis ac circulis forensibus. Dein vt mihi liceret indicare dicti argutiam, si quod occurreret obscurius, qualia nunc sunt permulta, non solum rudibus, verum etiam vltra mediocritatem eruditis. Me certe in multis torsit

46. Caesarum β: Caesari a.

52. Siramnes] Plutarch, *Reg. et Imp. Apophth.* praef. (*Mor.* ii. 172D).

70. Philelpho] *Plutarchi Apophthegmata lat. Francisco Philelpho interprete* (Utrecht, Ketelaer and Leempt).

70–1. Raphahele Regio] See Epp. 1347. 231–8, 2422. 61n.

diuinatio, et haud scio an alicubi fefellerit etiam. Nec paucis in locis lucta fuit cum mendis codicum, in quas necessario impegerunt etiam interpretes. Vix enim credibile est quantum sibi permiserint vel librarii, vel scioli quidam, in hunc autorem, cui summa debebatur religio. Nullus enim extitit inter Graecos scriptores Plutarcho, praesertim quod ad mores attinet, sanctior aut lectu dignior. Atqui hoc ipsum quod absterrere debuerat, inuitauit gloriae quaestusque sitientes ad deprauandum, addendum, detrahendum. Etenim quo quisque scriptor est plausibilior ac celebrior, hoc magis ad quaestum corrumpitur.

Arguit hoc ipsa Graecorum codicum varietas. Nam vt aliis omissis, de hoc opere quod est in manibus loquar, quaedam habet Philelphus quae Raphahel non attigit, et contra. Deinde quum Plutarchus in Praefatione profiteatur sese in Vitis dicta factaque virorum illustrium promiscue retulisse, sed in hoc opere compendii gratia tantum Apophthegmata contexuisse, permulta tamen admixta videmus quae nihil aliud sunt quam stratagemata. Iam eodem in opere toties eadem repetita nonne palam clamitant, argumentum hoc ab alio contaminatum ?—vt iam ignoscamus Apophthegma referri sub eius nomine cui dictum est, non a quo dictum est, vt de Lysimacho et Philippide. Nam in Plutarchi Collectaneis quod a Philippide responsum est Lysimacho, sub titulo Lysimachi refertur. Maioris erat audaciae, quod ex vno opere fecerunt duo. Quoniam enim Plutarchus e Laconicis quae plurima feruntur, ea duntaxat attigisset quae videbantur occupatissimo Caesari futura satis, ille quisquis fuit, si modo fuit vnus aliquis, Lacedaemoniorum dictis proprium volumen dedit, idque secundum ordinem literarum Graecarum, quem Raphahel vertit in ordinem Latinarum. At hic erat e tribus omnium deterrimus. Nam ordinem sententiarum sequuntur Valerius et Frontinus, quae ad religionem, pietatem in patriam, ad fidem, ad fortitudinem ac iustitiam pertinent, et item de caeteris, in suam quaeque classem digerentes. Eruditissimus est quem sequutus erat Plutarchus, seriem regionum ac regnorum obseruans, et in singulis aetatem, ordinem, vnicuique Regum suos adiungens Duces, et cuique Ducum suos collegas. A Persis venit ad Aegyptios, ab Aegyptiis ad Thraces, a Thracibus ad Scythas, a Scythis ad Siculos, a Siculis ad Macedones, hinc ad Athenienses, ab his ad Lacedaemonios, in horum singulis temporum non literarum ordinem sequens : a Lacedaemoniis ad Thebanos, a Thebanis ad Romanos, vt lector e paucorum dictis historiae totius agnoscat seriem ; quam misere confudit is qui Laconica separauit, repetens interim eadem quae ad Traianum collegerat Plutarchus : quanquam id frequentius in altero deprehenditur opere, sed in vtroque toties vt ea dormitatio non cadat in Plutarchum, scriptorem exactae diligentiae. Adde quod haec pars nullam habet praefationem, nec illa prior ad Traianum quadrat ad vtrunque opus. Iam quid gratiae debeatur his qui cele-

105. Philippide α : Philippo γ. 105–7. Nam . . . refertur *add.* γ
106. Philippide *scripsimus* : Philippo γ.

105. Philippide] Plut., *Moralia*, 183E (Bernadakis, ii, p. 32) : see *Apophth.*, Lib. v, LB. iv. 240A.

brium autorum libros ad hunc contaminant modum, in praesentia non disputo mihi sacrilegii genus esse videtur. A me tamen, exceptis aliquot Laconicis, quod eadem in altero catalogo repetuntur omnia, nihil eorum praetermissum est quae Plutarchi titulo feruntur: partim ne quid hic desideraret lector auidus magis quam elegans, partim quod nihil illic viderem non dignum cognitu, licet non suo dictum loco.

Sed totum opus quodammodo meum feci, dum et explanatius effero quae Graece referuntur, interiectis interdum quae apud alios autores addita comperissem, additis item permultis quae in hoc opere non habebantur, vbique veluti scholiis indicans vel sensum vel vsum Apophthegmatis, in his duntaxat quae lucis aliquid desiderabant, sed hoc ipsum breuiter, ne ab Apophthegmatum natura degenerarem. Ordo vero nobis etiam confusior est quam illic inueni, quod quum initio statuissemus paucos duntaxat eximios recensere, calor operis incitauit, vt mutata sententia longius proueheremur: nec erat futurus finis, nisi rerum sese offerentium velut immensum pelagus receptui canere compulisset. Nam vt Quintilianus inter Grammatici virtutes collocat quaedam nescire: ita in hoc argumenti genere, diligentiae pars esse videtur quaedam praeterire. Itaque lautus conuiuator esse malui quam molestus, praesertim quod si quid in hac coena praetermissum est, potest in alia proponi, posteaquam haec erunt concocta. Porro ordinis neglecti incommodum Indice pensauimus. De titulo nihil refert anxium esse, quum in his quae collegit Plutarchus sub Apophthegmatum nomine multa sint quae alius mallet *σκώμματα, λοιδορία⟨ς⟩, ἀστεῖα, εὐτράπελα* siue *γελοῖα* dicere. Caeterum posteaquam in his distinguendis frustra sudauit M. Tullius, nec Quintiliano satisfecit Marsus homo doctiss., atque adeo nec ipse Quintilianus, Marso doctior, sibi, non arbitratus sum operaeprecium in hoc anxiam operam sumere, sat habens alicubi dicti iociue speciem obiter indicasse.

In his certe quae nos adiecimus, sedulo cauimus, ne stratagemata cum Apophthegmatis confunderemus, tum ne quid omnino poneremus, nisi ex probatissimis vtriusque linguae scriptoribus, iisque vetustis decerptum: non quod nesciam a recentioribus permulta referri salse lepideque dicta, sed plus habent autoritatis quae consecrauit antiquitas, et adhibendus erat operi modus. Ne illud quidem quenquam mouere debet, quod nonnunquam idem dictum, ab hoc asscribitur huic, et ab illo tribuitur alteri. Nec enim tam refert a quo quid dictum sit, quam quid dicatur, etiamsi celebris et gratiosus autor nonnihil ponderis et gratiae dictis adiungit. Id frequentius occurrit, quam vt exemplis sit probandum. Fit autem hoc interdum humanae memoriae lapsu, quanquam nihil vetat eandem sententiam a diuersis autoribus proficisci, siue id faciat imitatio, siue casus: quemadmodum hunc senarium,

154. potest *α*: poterit *β*. 161. Quintilianus *add. β*. 170. nonnunquam *add. γ*. 171. et *add. β* 174–5. Id . . . probandum *add. γ*. 175. autem *add. γ*.

160. Marsus] Quint. 6. 3. 102–12.
177. quemadmodum . . . 183 λέγειν] This paragraph is substantially borrowed from Aul. Gell. 13. 19 (18).

σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ, constat esse Sophoclis, et tamen citatur a Platone ex Euripide. Rursus, hic versus *γέρων γέροντα παιδαγωγήσω σ' ἐγώ*, quum sit in Philoctete Sophoclis, tamen idem reperitur in Bacchis Euripidis. Similiter hic versus, *σιγῶν δ' ὅπου δεῖ καὶ λέγων τὰ καίρια*, quum sit in Aeschyli Prometheo, deprehenditur apud Euripidem duabus literulis immutatis *σιγᾶν λέγειν*. Nonnunquam nec de re nec de nomine conuenit inter autores. Velut qui Fabio Max. exprobrauit, quod ipsius opera recepisset Tarentum, M. Tul⟨lio⟩ est Liuius Salinator, Tito Liuio M. Liuius, Plutarcho M. Lucius, siue vt Graeci codices habent, *Μάρκιος Λεύκιος*. Item Fabius ⟨et⟩ Philostratus narra⟨n⟩t Leonem Sophistam corpore insigniter obeso mouisse risum populo Atheniensi, Plutarchus pusillo. Valerius Max. et Plinius de altercatione Cn. Domitii et Lucii Crassi quam dissonant in narrando? Illa frigidissima sunt quae personis fabulosis affinguntur, quod genus sunt Philostrati sophistae, quum Palamedi, Vlyssi ac similibus affingit quod libet: eaque fiunt bis frigida tractando. Quorum omnino nihil attigimus. Proxima sunt, quae variis personis attribuuntur in dialogis, non ad veri fidem, sed ad delectandum confictis. Minus illa frigent quae dicuntur in comoediis aut tragoediis, habentque magnam gratiam in loco adhibita, tametsi sub Apophthegmatis appellationem non cadunt, nisi quum ab autore nobili ad rem praesentem accommodantur, gratiora si nonnihil etiam ad alienum sensum detorqueantur. Veluti quum Aristoteles Calisthenem liberius cum Alexandro quam expediret agentem, Homerico versu admonuit,

ὠκύμορος δή μοι, τέκος, ἔσσεαι, οἷ' ἀγορεύεις.

Nec ex Herodoto libuit multa colligere, quod pleraque videantur a scriptoris ingenio reperta. Eiusdem farinae sunt quae incidunt in orationibus quas historiographi pro suo quisque ingenio solent attexere personis, licet et illa plurimum conducant et ad iudicium et ad dicendi facultatem. Optimum Apophthegmatis genus est quod paucis verbis sensum non vulgarem significat potiusquam exprimit, quale nemo facile possit studio fingere, quodque quo propius ac diutius contemplere, hoc magis ac magis delectat. Vniuersum autem hoc genus quod Prouerbia, sententias, insigniter dicta factaque complectitur, accommodatissimum est Principibus viris, quibus ob reipublicae negocia non vacat magnam vitae partem libris impendere. Haec autem vt cum voluptate discuntur, facileque insidunt animo, ita longe plus habent philosophiae in recessu quam prima fronte prae se ferunt. Legimus Caesarem

184. Nonnunquam . . . 191. narrando *add*. γ.

---

178. Sophoclis] *Fr*. 12; see Ep. 657. 10n.

179. Platone] *Theages*, 6, p. 125.

γέρων] Soph. *Fr*. 695 (623).

180. Philoctete] Gellius' *MSS*. assign the verse to the *φιλότιδες* of Sophocles, an error for *φθιώτιδες*. Erasmus' Philoctetes seems to be an unlucky emendation.

181. Bacchis] 193.

σιγῶν] Aesch. *Fr*. 208, *Choeph*. 576.

183. duabus literulis] Not quite exact; Gellius gives the line of Euripides as *σιγᾶν δ' ὅπου δεῖ καὶ λέγειν ἵν' ἀσφαλές* (*Fr*. 413).

190. Valerius Max.] 9. 1. 4.

Plinius] 17. 1.

202. Homerico] *Il*. 18. 95.

Augustum, quicquid vsquam talium praeceptorum nactus esset, describendum curare solitum, et ad varia loca mittere. Videmus autem priscis illis sapientibus hoc praecipuo fuisse studio, vt res dignas cognitu voluptatis illecebra teneris ingeniis insererent, ac rudis aetas nondum matura seriis philosophiae praeceptis per lusum disceret quae per omnem vitam magno forent vsui. Hoc consilio cosmographiam, astrologiam et musicam, naturalem ac moralem philosophiam scite confictis fabulis et apologis asperserunt.

In his vero nostris videbuntur esse quaedam quae nihil faciant ad bonos mores, sed risum modo commoueant. Ne id quidem vitio dandum existimo, risu nonnunquam relaxare animum curis fatigatum, modo risus sit argutus ac liberalis. Haec enim exhilarant ac vegetant iuuenum ingenia, nec mediocriter faciunt et ad vitae comitatem et ad orationis iucunditatem. Quid enim magis edulcat M. Tullii dictionem, quam quod eam huiusmodi dictis subinde condit? Quid porro sunt Plutarchi Moralia, nisi aulea huiusmodi coloribus picturata? Iam illa quae maxime videntur ridicula, tractando fiunt seria. Quid enim magis ridiculum quam Diogenes in meridie cum lucerna obambulans, et hominem se in frequenti foro quaerere dictitans? At interim ridendo discimus, non esse statim homines qui speciem habent hominis, quam habent et statuae, sed vt inuenias hominem inuestigandus est animus. Is si recta ratione ducitur potiusquam affectu, tum demum repperisti hominem. Item quid aeque ridiculum atque quod Phryne stipulata vt quod ipsa prior faceret, idem caeterae mulieres in conuiuio facerent omnes: manum bis aquae immersam admouit fronti, hoc commento magno omnium risu prodens caeterarum fucos, quum ipsa videretur etiam formosior? Sed hic risus nos docet idem quod serio dixit Socrates, vt tales esse studeamus quales haberi velimus, ne detracto fuco pro gloria male affectata reportemus ignominiam. Docet et illud, ne nitamur bonis externis fluxisque, quae variis casibus facile eripiuntur homini, sed paremus veras opes animi, in quas nullum ius habet fortuna. Tantum seriae philosophiae docet nos illud ridiculum meretriculae factum. Proinde quanquam alioqui seueris rationibus institueret ciues suos Lycurgus, tamen liberales iocos illis non solum permisit, sed etiam praecepit. Instituit enim exercitamenti genus quod λέσχας appellabat, ad quod conueniebant seniores iam a publicis functionibus emeriti, lepidis dictis liberalibusque iocis tempus cum voluptate transmittentes, sed quae vel ⟨ad⟩ honesti laudem vel ad vitiorum vituperationem conducerent. Quin et signum collocauit Γέλωτι deo, id est, Risui, quod vtilissimum iudicaret modestis facetiis animorum vigorem recreare, et ad honestos labores alacres reddere, quando in rebus humanis

Quod caret alterna requie durabile non est.

Quin et Cleomenes adeo seuerus vt nec mimos, nec psaltrias, nec

222. ac *a*: quo *γ*. 244. vt *β*: prius vt *a*. 252. quas *β*: quae *a*.

---

238. Diogenes] *Apophth.*, Lib. iii, Diog. 63.

264. Quod caret . . . est] Ovid, *Heroid.* 4. 89.

tibicines vnquam admiserit in rempub. probauit tamen vt ciues iocis liberalibus salsisque dicteriis inter se decertarent. Denique quoties datur a negociis vacuum tempus, aut ipsa res postulat hilaritatem, quanto decentius est huiusmodi dictis ludere quam illiberalibus indoctis et obscoenis fabulis oblectari? Mihi videtur aliquanto consultius pueros in ludis litterariis huiusmodi thematis exerceri quam vulgaribus istis quae, vt sensiculos habent frigidos, ita non indicant linguae Latinae mysteria: modo praeceptor indicet rationes quibus quod breuiter dictum est queat dilatari, et quod ridicule dictum est possit ad vsum serium accommodari. His addam et illud: In sacris concionibus fortasse non conuenit scripturis diuinis admiscere iocos humanos, sed tamen excusatius haec adhiberentur ad excitandos dormitantes, quam aniles fabulae, quas nonnulli solent ex abrupto interponere, prorsus e media vulgi fece haustas. Iulius Caesar tot ciuilia bellicaque negotia sustinens, argutis dicteriis, quibus adeo delectabatur vt etiam in ipsum torta probaret, modo scita, solet curarum lassitudinem discutere. Vix alius Imperatorum fuit Augusto Caesare vel sanctior vel occupatior: at rursus quis in hoc genere vrbanior? De M. Tullio nihil dicam, qui nonnullis videtur in iocando nec modi nec decori satis meminisse. Xenocrates philosophus ingenii fuit tristioris, vir alioqui magnus, sed hunc Plato subinde iubebat litare Gratiis. Zenon totus Stoicus Socratem ob perpetuam sermonum vrbanitatem scurram Atticum solet appellare: nullus tamen est quin fateatur Socratem vtroque sanctiorem. Ne commemorem quod nullorum dicta magis celebrantur quam quae leporibus condita sunt; certe pueris instituendis vtilior esset Socrates Diogenes aut Aristippus quam Xenocrates aut Zeno.

Quod si recte visum est sapientissimis viris primam aetatem oblectamentis quibusdam ad amorem sapientiae seuerioris allicere, multo magis id conuenit tum iuueni tum Principi, quem vt vigilantem esse decet, ita non oportet nec ipsum vnquam esse tristem nec quenquam a se tristem dimittere. Animus autem amoenioribus studiis educatus fit ad omnes curas ferendas vegetior et ad omnem hominum consuetudinem festiuior. His rationibus me tueri poteram, si nihil collegissem nisi facetias: nunc seriis haec duntaxat admixta sunt, veluti conuiuii condimenta. Quo genere si te sensero delectatum, haud me poenitebit huius operae, licet humilioris, vt aliqui fortasse iudicabunt. Scribunt alii prouectioribus, nos Principis aetatem teneram lactamus. Quod si haec

302. genere *add.* γ.

278. excitandos dormitantes] In the *Ecclesiastes* Erasmus devotes a long passage to the subject of introducing jests and stories into sermons for the purpose of animating sleepy listeners (Lib. ii, LB. v. 859E–861E: cf. also Lib. i, *ib.* 845D–847A). Cf. More, *A Dialogue of Comfort*, 1553, F. iv. v°.: English Works, p. 1171. 'A certain holy father in making of a sermon, spake of heaven and heavenly things so celestially, that much of his audience with the sweet sound thereof began to forget all the world and fall asleep: which when the father beheld, he dissembled their sleeping, and suddenly said to them, "I shall tell you a merry tale". At which word they lift up their heads and hearken unto that; and after the sleep therewith broken, heard him tell on of heaven again.'

infra tuos profectus fuerint (certe optarim esse), tamen scio tibi non ingratum fore, per te communibus adolescentulorum studiis hoc vtilitatis accessisse. Et nos fortasse dabimus aliquando seueriora, posteaquam haec edidiceris. Nam ediscenda sunt omnino, quo semper ad manum praesto sint.

Quanquam quid meis opus, quum domi habeas Conradum Heresbachium, virum omni genere literarum absolutum, quem sic in te video affectum vt, quod optimo praeceptore dignum est, alumni sui commodis et ornamentis impensius gaudeat quam suis? Is vt tuam pueritiam formauit literis, ita grandiorem aetatem poterit fidelibus prudentibusque consiliis adiuuare. Mihi quoque non minus iucundum quam honorificum fuerit quantulacunque ex parte felicissimam indolem tuam nostra promouisse industria. Quod superest Deum Opt. Max. precamur, vt sua dona quae largissime in te contulit seruare, tueri et augere dignetur, quo simul et laudatissimorum parentum votis respondeas, et clarissimis maiorum tuorum imaginibus dignus euadas, et luculentae ditioni, cui natus ac destinatus es, par esse queas. Desinam si verbum addidero: dum in his versaris, memento te non Christianorum, sed Ethnicorum Apophthegmata legere, videlicet vt legas cum iudicio.

Apud Friburgum Brisgoiae. iiii. Cal. Martias. ANNO M.D.XXXI.

2432. To John More.

Aristotelis Opera, 1531, f°. a² (α). Freiburg.
N. p. 1190: Lond. xxviii. 13: LB. 1159. 27 February 1531.

[The Preface to *Aristotelis Opera*, Basle, J. Bebel, 13 May 1531, edited by Simon Grynaeus with a preface by Erasmus (cf. Epp. 2433. 28–33, 2434. 34–44); the second edition of Aristotle in the Greek; reprinted by Bebel in 1539 and 1550.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI MORO S. D.

ARISTOTELES Philosophorum, ne Platone quidem iuxta M. Tullium excepto, citra controuersiam omnium doctissimus, ornatissime iuuenis crasso cuidam et ἀμούσῳ percontanti, quid esset discriminis inter doctos et indoctos, expedite respondit, quod inter viuentes et mortuos: rectissime iudicans, qui corporum modo vita fruerentur (quam habemus cum asinis, suibus, et anseribus communem) et corporeis tantum oculis solem intuerentur (quem acutius cernunt aquilae), animis vero (quibus, vt idem ait, lucem ac vitam donat philosophia) nihil cernerent, eos nec hominis appellatione dignos et mortuos esse verius quam viuos minimoque interuallo a lapideis differre signis; hoc nomine etiam inferiores, quod statuae sic delectant oculos vt nemini maledicant laedantue quenquam. Idem

2432. TIT. DES. α: om. *N*.

2431. 311–12. Conradum Heresbachium] Tutor to Duke William from 1523 to 1534; see Ep. 1316 introd.

2432. 4. respondit] *Apophth.*, Lib. vii, Aristot. 16.

12. Idem] *Apophth.*, Lib. vii, Aristot. 8.

dicere solet, liberalium disciplinarum radices quidem subamaras esse, fructus vero dulcissimos. Quod idem rectius, vtpote poeta, significare videtur Homerus quum, depingens Moly, herbarum praestantissimam et aduersus omne maleficiorum genus efficacissimam, ait eam radice nigra esse, sed flore lacteo candidoque. Proinde praestat hoc nobis eruditio liberalis, non tantum vt homines simus et a pecudum genere segregemur, vt toti vereque viuamus, verumetiam vt feliciter suauiterque viuamus. Nihil autem addubito, mi More, quin tu iamdudum deuorato, si quid erat in studiis amari, dulcissimos philosophiae fructus carpas, nimirum ex tali patre natus, et ab eodem a teneris, vt aiunt, vnguiculis institutus, formatus, ac prouectus, idque non minus in vtriusque linguae disciplinis, quam in pietate Christiana, moribusque sanctissimis. Siquidem ipse vir pius iuxta ac eruditus, nihil magis cordi studioque habuit, quam vt filium sui similem magis educatione fingeret, quam natura genuisset, quo nimirum et ipse totus esset pater, et te filium haberet vere *γνήσιον*. Hoc profecto nomine non paulo fortunatior es, quam si ex quouis Regum Caesarumue nasci contigisset. Si istam tuam felicitatem agnoscis, vt te maxime facere credo, non potes non et maximas agere gratias vniuersae felicitatis autori Deo, et summa ope conniti, vt tum numinis tam effusae in te benignitati, tum optimi parentis eximiae pietati respondeas. Etenim si cuiquam omnino contigit vt, quod ait Comicus, domi haberet vnde disceret, et eruditionem ac pietatem vna cum lacte nutricum sugeret, hoc tibi datum est insigniter. Neque nescis ab hoc eodem Aristotele (ne ab illo recedamus) praeclare dictum esse, plus debere nos iis a quibus instituti sumus, quam a quibus prognati; quod a parentibus tantum accipimus vt viuamus, a praeceptoribus vt bene viuamus. Vtrunque munus tibi cumulatissime praestitit optimus parens tuus, et tu illi geminam debes gratiam. Haec quum ita sint, videor mihi superuacaneam sumpturus operam, si iampridem alacriter currentem coner incitare. Applaudere tantum et acclamare libet strenue multis a tergo relictis ad perfectionis metam properanti, videlicet quo curras alacrius. Arbitror enim te iampridem absolutis mansuetioribus disciplinis augustioris philosophiae mysteriis initiatum, vt Sapientiam Eloquentiae copules, pedissequae Reginam. Nam nimis ridicule mihi facere videntur, qui per omnem vitam nihil aliud agunt quam vt recte loquantur, nec hoc ipsum quod vnum expetunt consequuntur, quum, iuxta Flaccum, dicendi recte sapere et principium sit et fons.

Haec reputanti, suauissime Ioannes, visum est Aristotelem totius Philosophiae principem et consummatorem, modo veluti renatum, tibi dicare, vt in huius penetralibus assidue versans si quid deest orbi disciplinarum absoluas. Vnus enim hic Philosophiam a diuersis per fragmenta sparsim mutilatimque traditam in ordinem redegit ac velut in corpus compegit, vt qui a Poetis ac Rhetoribus

20. vt *a*: om. *N*.

17. radice . . . candidoque] *Od.* 10. 203–5.

36. Comicus] Terence, *Adelphi*, 412; cf. *Adag.* 949.

39. dictum] *Apophth.*, Lib. iv, Alexander 42.

orsus ad Logicen deducit: hinc moribus omni ex parte diligenter instructis, per omneis naturae parteis circunducit: postremo ad ea quae naturam humiliorem superant, euehit, vsque ad summam illam mentem quae superat omnem intellectum. Vnde non iniuria M. Tullius, haudquaquam stupidus ingeniorum aestimator, hunc vnum appellat aureum flumen, aptius mea sententia dicturus totius sapientiae ditissimum quendam mundum. Sed O *Κρόνον* deorum inuidentissimum, cui parum est exedere marmora et aera, corporum imagines, nisi et ingeniorum monumenta vel deuoret vel corrumpat. Tam opulentus, tam inaestimabilis thesaurus nobis in totum perierat, nisi per Lucium Syllam fuisset ab orco reductus, quo vel vnico beneficio vir ille semet ab inuidioso conuicio vindicare poterat, quo contumeliosis versibus sibi felix dictus est, non Reipub. Nam Aristotelis lucubrationibus in lucem reuocatis, non vni tantum vrbi, sed vniuerso orbi felix dici promeruit. Sed hoc gaudium de recepto Aristotele non mediocri dolore temperauit Nemesis, dum reputamus quam multa rursus ex huius Philosophi monumentis interciderint quae prisci scriptores testantur ab eo composita: aiunt enim illum scripsisse libros plures trecentis. Diogenes summam aestimat versibus supra quinquies mille trecentis et triginta. Nam prisci solent versuum numero signare voluminum magnitudinem, veluti nota certiore, quod libri frequenter sint inaequales pro materiae copia. Sed huius iacturae molestiam qualicunque solatio mitigant, quod aiunt paucos quidem, sed optimos quosque nobis esse incolumes. Vniuersos autem redigunt ad quatuor classes, quarum prima continet eos qui dicendi persuadendique rationem tradunt. Ad hanc referri possunt ea quae de Poetica, Musica Prouerbiisque scripsit, aut si quod est aliud simile. Secunda, qui disserendi ratiocinandique scientiam docent. Tertia qui moralem ciuilemque disciplinam tradunt. Quarta qui de naturalibus ac supernaturalibus tractant. Nunc quid in quaque classe nobis perierit aut extet, velut in tabula, tibi depingam.

In prima, quae, vt dixi, Rhetoricen docet, qui Graeci extant hi sunt:

Rhetorices ad Theodectum libri tres, quum Laertius non numeret nisi duos, testans tamen illum de Rhetorica bis duobus voluminibus tractasse. Ad Alexandrum De ciuilibus sermonibus liber vnus. De Poetica liber vnus.

In secunda, quae Dialecticen tradit, extant haec:

De Praedicamentis decem liber vnus. De Enunciatione liber vnus, quem nunc secant in duos. Analyticorum Priorum libri nouem, quum nobis extent tantum duo; nisi fortassis hi sunt, quos Laertius hoc titulo commemorat, Syllogismorum duo. Analyticorum Posteriorum siue Demonstrationum libri duo. Topicorum libri octo. Elenchorum liber vnus, quem nescio quis secuit in duos.

In tertia, quae Moralia continet, haec supersunt:

Ethicorum ad Nicomachum lib. decem. Ethicorum ad Eude-

70. Syllam] See Plut., *Sulla*, cap. 26. 72. versibus] Cf. Suet. *Tib*. 59.

mum lib. octo: sic videtur, est enim septimus longissimus. Ethicorum quae Magna vocantur lib. duo. Politicorum lib. octo. Oeconomicorum lib. duo, quorum alter nothus est.

In quarta supersunt haec:

Naturalium auscultationum lib. octo. Meteorologicorum lib. quatuor. De Coelo lib. quatuor. Historiae Animalium lib. decem. De Partibus Animalium lib. quatuor. De Generatione Animalium lib. quinque. De Generatione et Corruptione libri duo. De Mundo ad Alexandrum lib. vnus. De Coloribus lib. duo. De Plantis lib. vnus. De Sensu et Sensibili lib. vnus. De Iuuentute et Senectute lib. vnus. De Somno et Vigilia liber vnus. De Insomniis lib. vnus. De Diuinatione in somnis lib. vnus. Problematum sectiones permultae. De Vita et Morte lib. vnus. De Respiratione liber vnus. De Flatu liber vnus. De Physiognomicis liber vnus. De Anima lib. tres. De Memoria et Meminisse lib. vnus. De Mechanicis liber vnus. De Lineis illatabilibus liber vnus. De Xenophanis, Zenonis, et Gorgiae placitis lib. vnus. Supernaturalium, lib. quatuordecim.

Tantum nobis superest, et quidem Graece. Nunc accipe quae in quaque classe desiderentur.

De prima desiderantur haec:

De Poetis, lib. tres. De Rhetorica, liber vnus, cui titulus Gryllus. Nerinthus, liber vnus. De Enthymematibus rhetoricis, libri duo. Artis Poeticae tractatio, lib. duo. De Consilio lib. vnus. De Homericis ambiguitatibus, libri sex. Liberalium Disciplinarum, lib. duo. Parabolarum, lib. vnus. *'Ατάκτων*, id est, Inordinatorum, libri duodecim. Olympionicae, liber vnus. Pythionicae, liber vnus. Pythionicarum elenchi, liber vnus. Dionysiacae victoriae, lib. vnus. Pythicus, Musices lib. vnus. De Tragoediis, liber vnus. De Doctrinis, liber vnus. Prouerbiorum, liber vnus. Carmen ad Philoxenum. Scripsit et Elegias. His adiungi possunt, Mathematicus, lib. vnus. De Magnitudine, liber vnus. De Musica, liber vnus.

Ex secunda desiderantur haec:

Sophista, liber vnus. Menexenus, lib. vnus. De Scientiis, lib. vnus. Solutiones contentiosorum, liber vnus. Diuisiones sophisticae, libri quatuor. De Contrariis, lib. vnus. De Speciebus et Generibus, lib. vnus. De Propriis, lib. vnus. Commentaria aggressoria, lib. tres. De instantia, lib. vnus. De his quae aliquot modis dicuntur, aut iuxta additionem aut propositum, vt reddidit Diogenis interpres, quum Aldina aeditio habeat *κατὰ πρόσθεσιν*, lib. vnus. De scientia, liber vnus. Diuisiones decem et septem. Diuisibilium, lib. vnus. De interrogando et respondendo lib. duo. De Propositionibus, lib. vnus. Propositionum contentiosarum, libri quatuor. De Syllogismo, liber vnus. De Quaestionibus, lib. vnus. Methodicorum, lib. octo. De Syllogismis, lib. duo. Syllogisticorum et definitionum, lib. duo. De Elegibili et Contingenti, lib. vnus. De his quae ante locos sunt, lib. vnus. Topicon ad

---

116–17. De Plantis lib. vnus] Against this *a* has a note in the margin: 'Inter graece impressos non extat.'

finitiones, lib. duo. Diuisionum, lib. vnus. Definitionum, lib. tres. Epicherematum, lib. duo. Quaestiones aggressoriae, lib. viginti quinque. Artium collectio, lib. duo. Ars, liber vnus. Ars alia, lib. duo. Compendium Artis, lib. vnus. Artis Theodecti contractio, liber vnus. Enthymematum diuisiones, lib. vnus. De Dictione, lib. tres. Collectionum, lib. duo. Aduersus Gorgiam, lib. vnus. Problematum ex Democrito, lib. sex. De doctrina, lib. vnus. Aduersus Zenonis scita, lib. duo. Encycliorum, lib. duo.

Ex tertia interciderunt haec:

De Iustitia, lib. quatuor. De Philosophia, lib. tres. De Repub., lib. duo. Amatorius, liber vnus. Conuiuium, lib. vnus. De Diuitiis, lib. vnus. Exhortationum, liber vnus. De Nobilitate, lib. vnus. De Voluptate, lib. vnus. Alexander, seu De Colonis, liber vnus. De Regno, lib. vnus. De Bono, lib. tres. De Platonis legibus, libri tres. De Rep. Platonis, lib. duo. De Amicitia, lib. vnus. Quid sit affici aut affectum esse, lib. vnus. Propositiones de Virtute, lib. tres. De Perturbationibus irae, lib. vnus. De Imperio, lib. vnus. De Meliori, lib. vnus. De Affectibus, lib. vnus. De Voluntario, lib. vnus. De Pulchro, lib. vnus. Quaestionum de Amicitia, lib. duo. Politicorum, lib. duo. De Iustis, lib. duo. Iustificationum, lib. duo. Iura, lib. vnus. Lex commendatitia, lib. vnus. Legum, lib. quatuor. Politiae ciuitatum, lib. centum viginti octo: et seorsum De Democratia, Oligarchia, Aristocratia, et Tyrannide. Addantur his Epistolae ad Philippum. Selymbriorum epistolae. Ad Alexandrum quatuor. Ad Antipatrum nouem. Ad Mentorem vna. Ad Olympiadem vna. Ad Hephaestionem vna. Ad Themistagoram vna. Ad Philoxenum vna.

Ex quarta interciderunt haec:

De Elementis, lib. tres. De Motu, liber vnus. De Idea, liber vnus. Quaestionum de Anima, liber vnus. De Natura, lib. tres. Physicus, lib. vnus. De Archytae philosophia, lib. tres. De Speusippi et Xenocratis philosophia, lib. vnus. De Timaei et Archytae libris decerpta, lib. vnus. Aduersus Melissi dicta, liber vnus. Aduersus Pythagoricos, liber vnus. Aduersus Alcmaeonis placita, lib. vnus. Aduersus Xenocratem, lib. vnus. De Pythagoricis, lib. vnus. De Incisionibus, lib. octo. Excerptio Incisionum, lib. vnus. De Compositis Animalibus, lib. vnus. De fabulosis Animalibus, lib. vnus. De non gignendo, lib. vnus. De Plantis, lib. duo. Medicinalium, lib. duo. De Signis Tempestatum, lib. vnus. Astronomicus speculatiuus, lib. vnus. De Motu, li. vnus. Inspectorum problematum, lib. ii. Exposita generatim, lib. xiiii.

Vides, charissime iuuenis, iacturam simul et lucrum studiorum, quorum vtrunque eo visum est proponere vt his quae Deo propitio superesse contigit fruamur auidius cautiusque seruemus. Quanquam plura extant hodie Latine versa quam quae Graeca reperiuntur. Et in vtroque genere sunt de quorum autore non immerito possit ambigi. Primum illa minuta opuscula, De Vita et Morte, De Memoria et Meminisse, De Longaeuitate et breuitate vitae, et huius generis multa, vel hoc argumento videri possunt

notha, quod apud Diogenem Laertium, qui curiosius etiam recenset huius viri lucubrationes, horum nulla omnino fiat mentio, etiamsi in his nihil fere est non eruditum ac lectu dignum. Librum De Pomo constat hominis esse Christiani. In librum De Vegetalibus qui praefatur ait esse versum ex Arabica lingua: ac probabile est Arabis cuiuspiam esse, adeo subinde citat Abruculum quendam, Graecis inauditum. Quicquid tamen est huiusmodi libellorum, quoniam ab his qui philosophiam Aristotelicam in scholis profitebantur solent praelegi, Aristotelis titulum obtinuerunt. Liber Moralium quae Magna dicuntur videtur ex libris ad Nicomachum decerptus. Qui vero ad Eudemum scripti sunt in prioribus plane referunt vim et acumen Aristotelis, posteriores videntur ab alio quopiam adiecti, quum in his repetantur iisdem verbis quae disputantur ad Nicomachum. Librum De Mirabilibus Narrationibus res ipsa loquitur e diuersis autoribus esse consarcinatum, nec prae se fert indolem Aristotelicam. Opus Problematum in primis eruditum, apparet a studiosis contaminatum, vel hoc indicio, quod toties eadem iterantur. Et haud scio an hoc sit opus quod Laertius hoc titulo recenset, Problematum ex Democrito libri sex. Commemorantur et alii duo libri Problematum *τεθεαμένων*, vnus Encycliorum, rursus alii *θέσεων* et Protaseon, ex quibus probabile est has quas habemus sectiones magna ex parte decerptas. De Oeconomicis Laertius non recenset nisi vnum librum, quum Leonardus Aretinus verterit duos, quorum posterior non inuenitur. In huius locum Aldus supposuit fragmentum, stratagematum, nihil faciens ad rem oeconomicam. Prior *γνησιώτατος* est Aristotelis, sed vtinam esset absolutus: secundus, quem vertit Leonardus, nec cohaeret cum superiore, nec resipit ingenium Aristotelis. De Anima Laertius vnum tantum librum commemorat, sed hunc fortasse studiosus aliquis in treis dissecuit. Rhetorica ad Alexandrum, quamuis apprime docta, tamen duplici nomine dubitari potest an sit illius germana: primum quod oratorum more praefatur, id quod alibi nunquam, sed semper ad rem festinat: dein quod huius Diogenes non meminerit. Liber De Plantis non est separatum opus, sed pars, aut, si mauis, tertius liber De Coloribus. Liber De Mundo ad Alexandrum diserti hominis est, sed multum discrepans a phrasi Aristotelica. Liber De Lineis indiuisibilibus, quamuis hominis apprime docti, non sapit tamen Aristotelem, nec eius meminit Laertius. In his ita meam sententiam aperui, vt nihilo secus suum cuique liberum per me quidem sit iudicium.

Reliquum est, vt paucis attingam, quid hac postrema, hoc est, Bebeliana aeditione accesserit studiosis. Principio fateor plurimum gratiae deberi Aldo, qui primus omnium sua industria typis Graece euulgarit autorem quo vix alius lectu dignior. Nam antehac illum habebamus, sed ita versum, vt ad intelligendum Delio, quod aiunt, natatore esset opus, si modo excipias quae vertit Theo-

211. Vegetalibus *a*N^3: Vegetabilibus N^2 *Lond.*

250. Aldo] the 'editio princeps' of Aristotle was printed by Aldus at Venice, 1495–8.

252. Delio] See *Adag.* 529.

dorus Gaza, in hoc genere felicissimus, et Leonardus Aretinus. Nam Argyropilum arbitror post aeditionem Aldinam eam prouinciam aggressum. Sed Aldina volumina quoniam magno emebantur, submouebant tenues Philosophiae candidatos, nec fere inueniebantur nisi in Italia: post vix vnquam reperiri coeperunt, diuenditis omnibus aut certe plerisque. At hoc praestitit Ioannes Bebelius, vt inaestimabilem thesaurum typis multo elegantissimis euulgatum quamlibet tenuis non magno precio sibi possit comparare. Imo non prorsus idem nobis prodiit Aristoteles, sed multo quam antea fuit emaculatior, idque potissimum studio, vigilantia, fideque Simonis Grynaei, iuuenis in omni genere literarum haudquaquam vulgariter eruditi: at non sine praesidiis fidelium exemplariorum. Siquidem in Dialecticis adhibitus est emendatissimus codex, in quo vix vlla fuit pagina quae non aliquod operaeprecium attulit. In Physicis auscultationibus consulta sunt Simplicii commentaria, et in huius argumenti libro septimo pro Themistiana paraphrasi reposita sunt ipsius Aristotelis verba, idque ex autoritate Simplicii, vt confidamus in his duobus operibus aut nihil aut quam minimum fore quod lector desideret. In libris De Animalibus loca non pauca repurgata sunt, praesidio tralationis Theodoricae. Liber *τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ* minimum erat inquinatus mendis, nisi quod huic operi autor ipse non videtur extremam addidisse manum. Ethica ad Nicomachum recte habebant, nec admodum egebant emendatoris industria. Atque vtinam licuisset in opusculis minutioribus omnes explere lacunas, et quod deprauatum erat ad plenum restituere. Imo vtinam liceret omnia quae in huius viri lucubrationibus desiderantur adiungere.

Certe quicquid ab Aldo fuit aeditum, hic et solidum habetur, et multo castigatius, denique longe minori precio parabile. Id meo periculo non dubitem polliceri, meamque fidem facile probabit diligens Lector, si non grauabitur conferre. Iam si quis expendat quantis vigiliis, quantis sudoribus, quantis etiam impendiis parata sit haec studiosis omnibus commoditas, fatebitur plurimum et fauoris et gratiae deberi Ioanni Bebelio, qui quum possit, aliorum exemplo, friuolis ac mox emorituris libellis venari praesens lucrum, maluit in egregios autores maximam facultatum suarum partem periclitari. Lacon ille nihil morabatur diuitias de funibus pensiles: sed haud scio an incertiora sint quae pendent de chartis. Aequum est autem vt omnes literarum studiosi talium virorum industriae faueant, et fauendo ad similia audenda studeant accendere. Id fiet si quanto studio ille tantum thesaurum offert, tanta auiditate

273. tralationis *a*: translationis *N*.

256–7. magno emebantur] Boniface Amerbach says that whereas he had to pay 12 crowns for the Aldine Aristotle, the Bebel edition cost 2 crowns (Basle MS. C. VI[a]. 54. 14). From another letter of Boniface (Basle MS. C. VI[a]. 54. 6) we learn that the Froben Augustine was priced at 13 crowns. The values may perhaps be estimated from the fact that Boniface regards a crown a week as a high price for board and lodging for Ephorinus in Basle (Basle MS. C. VI[a]. 73. 234).

290. Lacon] *Apophth.*, Lib. ii, *Ἀνωνύμων* 45.

rapiant quibus illo est opus: et cui tandem non est opus? vt iam hoc multo magis sit fauere sibi, quam Bebelio.

Sed vt ad te redeam, clarissime iuuenis, scio te in hoc Peripatetico solitum libenter περιπατεῖν, libentius etiam obambulaturum, quum omnia deprehenderis purgatiora. Proinde vt huc hortari te serum arbitror, ita vt pergas excitare non admodum puto necessarium, qui tot exemplis domesticis vndique pungaris extimulerisque, vt quamuis pigrum ac somniculosum ingenium possit ad sapientiae studium excitari. Hic ipse Aristoteles dixisse fertur, sibi turpe esse silere loquente Xenocrate: longe vero turpius tibi fuerit non philosophari, quum videas optimas sorores tuas Margaretam, Aloisiam, Ceciliam tam sedulo tamque feliciter in vtriusque linguae scriptoribus versari. Quanquam omnium acerrimum ad omnem virtutem calcar esse debet vir omnibus numeris absolutus pater tuus Thomas Morus, qui magis te genuit institutione quam natura, et in quo velut in speculo vides esse verissimum quod dicere solitus est Aristoteles, κάλλιστον ἐφόδιον εἶναι τῷ γήρᾳ παιδείαν. Siquidem hoc magna ex parte debet literis quod ei muneri, quo non aliud vel secundum regiam dignitatem augustius, vel ad bene gerendum difficilius, non modo par esse, verum et superesse potest. Quod tamen ipsum, nisi prorsus ignoro naturam illius, perlubenter recusaturus erat, si vel phas iudicaret vsquam non morem gerere Regis optimi voluntati, vel pium existimaret patriae concordibus suffragiis ac publica voce huc vocanti pernegare obsequium. Quin et illud debet philosophiae, quod nec tanta dignitas tantillum illi addidit supercilii nec negociorum vndique circumstrepentium vndae quicquam de pristina comitate diminuerunt.

Video iamdudum epistolam excedere modum, sed dimittam te, si tibi adhuc vnum Aristotelicum apophthegma recensuero. Cuidam iactanti sese quod amplae celebrisque ciuitatis esset ciuis, Noli, inquit, istuc spectare, sed expende num illustri ciuitate sis dignus. Itidem tu quoque, mi Ioannes, merito gloriari poteris te tali patre prognatum, si, quod facis, adniti pergas vt tali patre dignus videare.

Datum apud Friburgum Brisgoiae, iii. Kal. Martias. Anno domini, M.D.XXXI.

2433_{2434} From Simon Grynaeus.

Grynaei Epistolae p. 121. ⟨Basle.⟩
⟨c. February 1531.⟩

[This letter and its answer can be approximately dated by comparison with Epp. 2412, 2422. A further indication of date is furnished by ll. 28–33 which show that the title-page of Bebel's Aristotle was already printing. The colophon to the Aristotle bears date 13 Thargelion (May), 1531; and the preface (Ep. 2432) is dated 27 Feb. 1531.]

2432. 323–4. Cuidam *scripsimus*: Quidam *a*.

2432. 303. Aristoteles] *Apophth.*, Lib. vii, Aristot. 1.

306. Aloisiam] More's second daughter was named Elizabeth. Erasmus makes a similar mistake in Ep. 999. 175.

311. Aristoteles] *Apophth.*, Lib. vii, Aristot. 27.

313. muneri] More became chancellor 25 Oct. 1529.

323. Aristotelicum] *Apophth.*, Lib. vii, Aristot. 18.

ERASMO ROTERODAMO SIMON GRYNAEVS S. P. D.

Gavdeo negociorum abs te mihi multum dari, gaudeo moneri, gaudeo argui, gaudeo tuus esse, praestantissime vir Erasme : tenuitatem modo nostram et inscitiam ferre velis. Primum de Claudio percontaturi te fueramus vltro, et in hoc Hieronymus et ego pridie conueneramus, vt ne quid secus quam velles tu ab imprudentibus nobis committeretur. Dicam igitur quod mihi videatur. Nisi fallor enim, difficile seruiet puer, quod ingenio fretus persuasionem de se induerit non mediocrem. Itaque dubius est animi. Praeclarum iam olim futurum videt apud te quocunque pacto haesisse : verum interea solicitus est, ne vel nimis obstringat sese vel, si seruiat tibi, gratiam istam fortasse retinere non possit. Summa, diuus esse iam satis sibi videtur, et hoc solum reputat, postquam tu non vulgariter aspirasti. Itaque gestit illi animus isto velut secundissimo vento, quam primum et quam maxime studia maturare. Ego quam in partem iuuenem impellam, dubito ipse quoque. Nam tuam de famulitio sententiam nondum satis habeo perspectam, multo minus ingenium huius. Ad haec minime committendum puto vt intimiori seruitio quisquam abs te destinetur, non multis et magnis nominibus motus. Nam eo certe consilio primus hunc ad te misi, si fortasse amanuensis operam apud te obiret. Quantum nunc intelligo, libenter ista hyeme apud nos versaretur ; itaque vide quid facere nos velis. Si dimitti vis, hoc pacto potest, si dicam idcirco tuis impensis sustineri quo te, dum voces, expectet. Nam omnino refugere eam mihi conditionem puer videtur. Si manere vis, potero vel ipse citra conditionem abs te oblatam retinere, dum vel statuas vel ingenium pueri melius pernoscamus.

De scazontibus nostris, scias nihil affectasse nos, sed omnem licentiam libenter amplexos abusosque, dum festinationi typographorum facimus satis. *Τοῦ πολ[λ]ὺ καλλίων* exemplum est apud Isaeum, seu *πολὺ μᾶλλον ἑτοιμότερον*· 'multo promptius' reddit Budaeus. Minus mihi notum est *χρυσῶν ῥέεθρα* ; dicerem enim *χρυσοῦ ῥέεθρα ἢ χρύσεια ῥέεθρα*. De Chrysostomo quod desideras partim naturae, partim festinationi debemus. In periodos natura incido : quod proxima amplector, festinatio facit ; vtrumque

16. tuam *scripsimus* : tuum *Gryn. E.* 18. vt *scripsit P. S. Allen* : et *Gryn. E.*

3. Claudio] See Ep. 2412. 42 n.

28. scazontibus] The reference is to the iambic verses *φιλολόγου καὶ βιβλιοπώλου διάλογος* printed on the title-page of the 1531 Aristotle. Grynaeus calls them 'our scazons' i.e. our limping iambics (they are not scazons in the metrical sense). The title-page seems to attribute the authorship of them to Erasmus ; but ll. 28–33 suggest that Grynaeus had some share in their composition.

33. *χρυσοῦ ῥέεθρα*] This was the reading adopted in the verses as printed.

Chrysostomo] Presumably the Homilies on Romans with which Erasmus had entrusted Grynaeus ; see Ep. 2422, 11–18, where Erasmus tells Brixius that he does not know if Grynaeus has begun. But from the present letter (which must therefore be later than 30 Jan.) it appears that he has seen and criticized specimens of Grynaeus' translations.

34–5. periodos . . . proxima] Erasmus seems to have criticized the style of Grynaeus' renderings as too periodic and too easily contented with the first words that suggested themselves.

pro virili emendabo. Mitto tibi interea prouerbiorum δεκάδα, aut sesquidecada, quae haud scio an inter tua reperiantur.

[2433]2434. To Simon Grynaeus.

Grynaei Epistolae p. 123. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. February 1531.⟩

[For the date assigned see Ep. 2433 introd.]

ERASMVS ROTERODAMVS SIMONI GRYNAEO S. P. D.

S. Vt paucis ad tuas literas, idque praepostere, respondeam, quod meus esse gaudeas, scias velim hoc tibi mecum esse mutuum. Hoc ius in Gratiarum tabulis scriptum est: nondum tamen eo processi improbitatis vt Grynaeum ausim arguere, monere vix sustineam. Absit autem vt amicum sanctissimis occupatum laboribus multis onerem negociis.

De Claudio scripseram, ni fallor, vt si qua in re vobis posset esse vsui, puta in praelegendo discipulis tuis, aut recognoscendis paginis, maneret istic menses treis. Simile quiddam scripseram Hieronymo Frobenio. Sin minus, dares de meo duos adhuc florenos, sineresque quo vellet abire: nec video cur ad illum ablegandum fuco sit opus. Hic ingenue fassus est ocium ad literas quaerere. Ad id quum meum consilium requireret, suasi vt haberet crumenam differtam bonis aureis, sibique pararet iustam bibliothecam, dein iret Louanium aut Norembergam aut sicubi profitentur doctiores, totoque pectore vacaret Musis. Arrisit. Optarim illi diuitem Mecoenatem, qui illi suo sumptu ocium suppeditet. Quod ad famulatum attinet, suasi illum nil nisi viaticum quaerere. Nec aliud me mouit, quam Christiana misericordia. Hic erat pestilentia, vt videbam adolescentem in regione peregrina, ignarum linguae, nemini notum, nudum, non habentem teruncium, idque hyeme. Quid facerem? Videtur delicate habitus ab his apud quos vixit, et si maxime cuperet mihi famulari, consultarem an esset recipiendus: vnicam duntaxat linguam nouit; imbecillo corpore venit huc Lutetia, ne verbo quidem a quoquam commendatus. Nunc cum videatur parum animatus ad famulatum, de eo non est cogitandum. Superest vt aut abeat, si vobis grauis est, aut maneat, si id vobis incommodum non est. Quod si charitas Euangelica vos commouet vt destitutum alatis, donec alicunde fortuna melior affulgeat, equidem laudabo pietatem, at non patiar te de hoc nomen in tuum diarium referre. τὸ φίλαυτον et ipse sensi, sed tum cum dimitterem. Habes de Claudio, quem si dimittis, comiter dimittendum censeo.

Mihi nescio vnde hausta insederat opinio, ὄρη χρυσῶν dici Graece: sed exemplum inuenire non potui. Χρυσῶν ῥέεθρα

2434. 7. posset *scripsimus*: possit *Gryn. E.*

2433. 36. δεκάδα] Probably for inclusion in the *Apophthegmata*.

2434. 5–6. sanctissimis . . . laboribus] Perhaps the version of the Homilies on the Romans.

10. Frobenio] Ep. 2412. 42–52.

excusari poterat, rerum aurearum flumen; sed malo χρυσοῦ ῥέεθρα: quod vt certum est, ita non eget patrocinio.

Aretinus duos libros vertit Oeconomicorum: quorum alter tamen non sapit Aristotelem. Graecus priorem tantum habet: qui sequitur secundus, longe diuersum habet argumentum. Rursus De Mundo vertit Budaeus: non est Aristotelis, nec Rhetorica ad Alexandrum. Haec admonere visum est, si forte lectorem voles admonere tua praefatione. Des veniam oportet, non vacauit hoc recognoscere, maximis laboribus obruto. Vale vir eximie mihique charissime.

Erasmus Rot. tuus.

2435. To Charles Blount.

T. Liuius, 1531. a^2. Freiburg.
Lond. xxviii. 15: LB. 1160. 1 March 1531.

[The preface to *T. Liuii . . . Historiae*, Basle, Froben, 1531.

The edition uses the MS. (now Cod. Pal. Vindob. phil. Lat. CV) of the first five books of the fifth decade, which was found by S. Grynaeus at the monastery of Lorsch. The MS. was sent by him to Froben, with the stipulation that it should be published with a dedicatory letter from Grynaeus to Melanchthon. Grynaeus' dedication is still extant (see O. Clemen, *Supplementa Melanchthoniana*, i, pp. 380–3); but instead of it Froben printed this dedicatory letter to Charles Blount from Erasmus. Froben repeated Erasmus' preface in a new edition of 1535, with notes by Beatus Rhenanus and Sigismund Gelenius, reprinted by Herwagen in 1539, 1543, 1549.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS GENEROSO ADOLESCENTI CAROLO MONTIOIO S. D.

Etsi nunquam hactenus mihi contigit faciem intueri tuam, iuuenis ornatissime, tamen in tuis ad me litteris mire puris, doctis, argutis, amicis, candidis, optimam tui partem, animum, sic expressam video, vt nullus Apelles corporis effigiem in tabula repraesentare possit euidentius. Tam raras tamque varias naturae tuae dotes, ista praesertim aetate, quum libenter tum summa cum animi mei voluptate sum exosculatus. Equidem nihil non praeclarum expectabam a Guilhelmi Montioii filio. Sed ingenue fateor, longe vicisti spem meam quam de tuo profectu conceperam. Eam epistolam non in hoc tantum seruabo, quo me subinde tui contemplatione delectet, verum etiam vt hoc instrumento tecum velut obsignatis tabulis agere possim, nisi qua coepisti perrexeris, donec operi pulcherrimo colophonem imposueris. Scribis enim te illa mea epistola, quam Adagiis praefixi, velut in theatrum productum, vt (velis nolis) cogaris, bene saltata fabula, multitudinis auribus oculisque satisfacere. Hoc oneris tibi per me impositum esse, mi Carole, nondum sane me poenitet: altera

2434. 36. rerum *scripsimus*: uerum *Grynaei Ep.* 2435. 14. enim *om. Lond.*

2434. 43. praefatione] The only preface is that which bears Erasmus' name. It refers to Aretinus but not Budaeus, denying authenticity to the three works here spoken of.

2435. 2. litteris] not extant.

14. epistola] Ep. 2023.

vero sarcina, qua te magis etiam premi dicis, sollicitum quo pacto meis in te meritis gratiam referas, facile te exonero. Nec enim metuo ne fallas tuorum de te expectationem: quin ista tam praeclara exordia vel, vt melius dicam, primus fabulae actus nobis spem faciunt fore vt, quemadmodum superasti meam, ita vincas et caeterorum expectationem. Quod si praestiteris, arbitrabor mihi pro si quid est meorum in te officiorum in solidum atque etiam cumulate relatam gratiam. Vera pietas, qua clarissimum patrem tuum perpetuo sum prosequutus, quamque nunc in te velut alterum illum transtuli, non moratur aliam mercedem quam vt teipsum talem praestes qualem optat illa.

Verum ne tibi fabulam istam saltanti nihil aliud quam hortator applausorque videar, sed vt nonnihil etiam opis adferam, visum est tuo nomini dicare Titum Liuium, Latinae historiae principem, iam quidem frequenter excusum, sed nunquam antehac vel magnificentius vel emendatius: et si hoc parum est, quinque libris modo repertis auctum; quos bono quodam genio in bibliotheca monasterii Laurisseni, aut, vt vulgo, Lorsensis, repperit Simon Grynaeus, vir vt in omni genere litterarum citra supercilium eruditus ita prouehendis liberalibus studiis natus. Id autem monasterium est e regione Vuormaciae, siue Berbethomagi trans Rhenum, a Carolo Magno septingentis ab hinc annis et eo amplius extructum, ac librorum copiosissima supellectile instructum. Nam haec olim praecipua cura principum fuit, et hic solet esse charissimus coenobiorum thesaurus. Archetypum erat admirandae vetustatis, prisco more perpetua litterarum serie ita depictum vt difficillimum fuerit verbum a verbo dirimere, nisi docto, attento, et in hoc ipsum exercitato. Vnde non parum negocii fuit in parando exemplari quod typographicis operis traderetur vtendum. Nec minore cura quam fide aduigilatum est ne vsquam in describendo ab archetypo recederetur. Quod si pridem magna studiosorum gratulatione merito exceptum est, qualecunque, fragmentum quod nobis dedit Mogontia; quanto plausu excipi par est tantam Liuianae historiae accessionem?

Atque vtinam faxit deus Opt. Max. vt hic autor totus et integer nobis restituatur. Eius rei spem nonnullam praebent rumores per ora quorundam volitantes: dum hic apud Danos, ille apud Polonos, alius apud Germanos, haberi Liuiana quaedam nondum aedita iactitat. Certe posteaquam hasce reliquias praeter omnium spem obiecit fortuna, non video quur desperemus et plura posse contingere. Atque hic, mea quidem sententia, principes viri rem se dignam facerent, si praemiis propositis eruditos ad peruestigandum tantum thesaurum sollicitarent, aut etiam ad aeditionem perpellerent: si qui forte sunt qui rem publicae vtilitati paratam graui studiorum iactura premunt abduntque. Vehementer enim absurdum videtur homines, vt parum auri argentiue inueniant, tantis impendiis tantisque periculis ad ipsos pene inferos terrae viscera perfodere:

---

35. Lorsensis] The monastery of St. Nazarain at Lorsch, founded 763.

49. fragmentum] now lost; containing books 33. 17–49 and 40. 37–59; used by Hutten for the 1518 Livy (J. Schoeffer). See Ep. 919 introd.

53. rumores] See Peut. E. 257.

et huiusmodi thesauros, tanto illis preciosiores quanto corpore praestantior est animus, prorsus negligere, nec vlla vestigatione dignos iudicare. Midarum hic animus est, non Principum; a quo quum sciam tuam indolem quam longissime abhorrere, non dubito quin hoc lucrum sis auidissime amplexurus. Iam ne quis dubitare possit an haec dimidiata decas sit vere Titi Liuii, duae res potissimum efficiunt: primum ipsa phrasis omnibus notis suum autorem referens: dein argumenta siue epitomae L. Flori, hisce libris per omnia respondentes. Itaque quum scirem magnatibus viris nullam esse lectionem magis accommodam quam historicorum, inter quos facile primas tenet T. Liuius (de Latinis loquor), praesertim quum Salustianum nihil extet praeter duo fragmenta: reputaremque quantus quamque inexplebilis historiarum, vt ita loquar, helluo semper fuerit pater tuus, quem non dubito quin hac quoque parte referas: visus sum mihi non incongrue facturus si hi quinque libri, tibi proprie dicati, prodirent in lucem. Quanquam hic nolim te parentis nimium esse similem. Solet enim ille singulis diebus a coena ad mediam vsque noctem incumbere libris, non sine vxoris ac pedisequarum tedio, magnoque famulorum murmure: quod quanquam illi hactenus praeter valetudinis dispendium licuit, non arbitror tamen consultum vt eandem tu iacias aleam, fortasse non perinde feliciter casuram. Certe quum pater tuus huic Regi etiamnum adolescenti socius esset studiorum, in historiis potissimum versabantur, idque vehementer approbante patre, Henrico Septimo, singulari iudicio prudentiaque Rege.

Adiuncta autem est huic aeditioni Chronologia Henrici Glareani, hominis exquisite multiphariamque docti, cuius indefatigabilis industria, non solum hoc inclytum gymnasium Friburgense, verumetiam totam hanc regionem, liberalibus disciplinis expolit, exornat, locupletat. Ea Chronologia commonstrat temporum ordinem, bellorum species, ac personarum nomina, in quibus hactenus fuit mira confusio, scribarum ac sciolorum vitio inducta. Atqui haec erat vnica historiae lux. Quod si haec absit cynosura, caeca prorsus est in historiarum pelago nauigatio: et nisi hoc adsit filum, inextricabilis error inuoluit lectorem, etiam eruditum, in his rerum gestarum labyrinthis. Hoc munere si tuam epistolam bene pensatam arbitrabere, tuae iam vices erunt nos tuis impartire litteris. Bene vale.

Apud Friburgum Brisgoiae, Calen. Martiis, Anno M.D.XXXI.

2436. From John Botzheim.

Leipzig MS. — Ueberlingen.
EE. 146. — 1 March 1531.

[An original letter, autograph throughout.]

S. Abfui quatuor mensibus ab Vberlinga, nec opinor ante Aprilem me illuc rediturum animo persistendi. Soleo tamen nonnunquam, rebus sic poscentibus, eo venire. Pestis vellicans causa fuit fugae; quae tametsi remiserit furorem suum, sunt tamen qui

metuunt ver[em] nonnihil eius mali relaturum. Dispitiam itaque mensem hunc proxime venturum. Misisti mihi libellos duos, ex Augusta tibi, vt scribis, missos, quos vsque ad cachinnos risi, sed quos non licebat in publicum proferre apud nos. Est tamen vnus aut alter, quibus sciebam arrisuros. His clanculo communicaui, non absque gratiis relatis. Quod vtrique parti suspectus es aduersarius, nihil est noui. Imo hos qui se profitentur a pontificis et ecclesiae, hoc est Cesaris, parte stare, frequenter audio Erasmum traducere, idque theologis autoribus qui proceres nobilium ex magna parte prouocarunt in odium tui, qui soleas alicubi plus satis libero calamo monachos atque etiam communem ecclesiasticorum viuendi modum insectari; quem decuit multo magis omnia nostra, quantumuis abominanda, tueri (si diis placet). Scripsissem aliquoties, si vnquam contigisset nuntius; nec putabam te Friburgi perstitisse in tanto pestis periculo. Nihil est apud nos rerum nouarum te dignum, quod non putem tibi cognitum antea. Frustra expectamus auxilium Cesaris, abituri ex Germania, si verum est quod quidam dicunt. Cupio scire qui valeas, quid agas, quid edas; Botzhemumque constanti animo tuum esse memineris admoneo. Bene vale.

Ex Vberlinga, prima Martii. 1531.

T. ex animo Ioan. Botzhemus.

Verae theologiae et bonarum litterarum vindici incomparabili, Domino Erasmo Roterodamo, patrono et praeceptori suo modis omnibus venerando. Friburgi.

2437. From ⟨John Choler⟩.

Leipzig MS. ⟨Augsburg.⟩
EE. 147 ⟨2 March 1531.⟩

[Four pages of an original letter, in Choler's hand throughout; the last page or pages missing. The date can be derived from Ep. 2438.]

S. P. D. Suauissimas tuas atque amantissimas litteras praesencium lator mihi reddidit, quae ideo mihi gratiores extitere, quod prae caeteris magis familiares et prorsus amico pectore profectae viderentur, quibus adeo libero animo curas tuas mihi concredere volueris. Gratulor sane [ob] mihi et gaudeo, quod talem me diiudices in cuius sinum libere omnes animi tui motus profundas atque ea libertate mecum agas qua me hactenus tecum egisse conspicis. Quare, mi colendissime Erasme, te plurimum oro vt hunc candorem animi hancque de me opinionem et existimationem perpetuo conserues. Ego enim tibi vicissim polliceor, eum me constanti tenore semper futurum quem antehac es expertus, hoc est, certum et fidum, neutiquam fucatum amicum, de quo tibi omnia liceat et possis polliceri quae de viro bono petenda et expectanda sunt.

Quod autem ad Polyphemum pertinet, excusaui proximis litteris, cur illum passus sim cum vino istuc proficisci. Sed est dis gratia,

2437. 5. *EE*: gaudio *MS*.

2436. 19. pestis] Cf. Ep. 2322.
2437. 1. litteras] Not extant.
15. litteris] Not extant.

quod ille hinc iam abierit; qui ad aulam regis se proficisci dicebat: de cuius abitione non parum gauisus sum.—Valde enim veritus sum ne illius mores notam aliquam existimationi tuae hic inurerent. Ita sane non parum multum nomine tuo abusus est apud plerosque, qui fortassis aemulis tuis studiosius fauent. Mihi sane oneri non fuit, at tamen tua causa gaudeo illum abiisse. Reliquit penes me has inclusas litteras, et mihi commisit, si quae litterae abs te ad illum venirent, eas penes me in redditum conseruarem; quod quidem diligenter faciam et has proximas tuas illi seruabo.

Remitto tibi paginas tuas in Thrasonem illum scriptas quas Polyphemus attulerat. Mihi quidem suprimendae videntu⟨r⟩ nec edendae, nisi si [quid] gloriosulus ille noui aliquid contra te comminisceretur; tunc huiusmodi responso illi obuiandum censerem.

Dominus Antonius Fuggerus mirum in modum vini superioris dolet iacturam, et quidem non vini iacturam, sed magis dolet studium et diligenciam in transmittendo eo et conducendo proprio auriga penitus nihil sibi profuisse. Voluit idcirco in locum effusi vini aliud ad te destinare, si felicius nunc res succederent et diligentius ad te perueniret vinum, quod sane iam pridem cum litteris nostris ad te peruenisse confidimus. Tuum erit continuo nobis signifficare, quam recte tibi redditum fuerit. Scripsi, aurigae hic satisfactum pro vectura, ne quid impenderes.

Quantum ad amicum illum nostrum penes vos pertinet, scribis subolere illi non nihil et existimas me litteras tuas aliquibus communicasse, qui non tacuerint, et ea, quae de illo scripsisses, ad eum fuisse perlata. Ego autem certo certius tibi velim persuadeas, me nulli mortalium litteras tuas nisi vni Antonio Fuggero communicasse; idque ea ratione a me factum est, quod optauerim vt Antonius illius ingenium et mores, quamuis satis alioqui perspectos, certius adhuc tamen cognitos haberet. Nec persuaderi possum quidquam illi Antonium significasse. Sed ariolor potius ego, quid illi suboleat. Superioribus namque diebus, cum ille intellexisset Mathiam Kretzium muneri contionandi hic renunciaturum, egit mecum per litteras vt apud canonicos pro eo intercederem, vt ea prouincia illi demandaretur: cupere enim se denuo huc redire. Ego vero, qui hominis mores iam pridem exploratos haberem, non obscure prae me tuli quam gratus illius redditus hic futurus esset, et ob id disuasi illi ne pergeret munus hoc ambire, palam etiam significans intercessorem me non futurum; quod quidem quam aegre tulerit, hinc liquet quod ne litteram amplius ad me, nec in his rebus in quibus opera illi mea maxime necessaria fuit, scripserit. Nec me praeterit (quae illius est humanitas et aequanimitas) illum iam inuidia disrumpi, quod intelligat tibi tantam esse cum reuerendissimo episcopo nostro atque cum Antonio nostro amiciciam et familiaritatem, quodque tanto studio huc ab illis sis inuitatus. Nec ignorare potest xenia tibi subinde ab illis missa; quae sane

---

26. paginas tuas in Thrasonem] From this passage and from Ep. 2406. 2–3 it would appear that Erasmus circulated his *Admonitio* against Eppendorff in manuscript, then had it printed, deferring publication.

39. amicum] Luscinius; see Ep. 2430. 25n.

quantum illum vrant quamque male habeant, hic facile cognitum habet qui accuratius hominem nouerit. Et cum ille nullum alterum prae manibus habeat, omnem indignationem in te profundit, existimans te esse causam quo minus colatur ipse, cum alioqui nec de te nec de ipso Antonio nec de me vnquam (dum hic etiam degeret) candide locutus sit, meque imprimis apud compotatores suos Lutheranae factionis insimulauerit frequenter, et dentibus prorsus discerpserit, cum interim esset apud me conuiua frequens et plurimis maximis meritis indies cumularetur; et cum ab amicis etiam admonitus essem, non tamen destiti plurima beneficia in illum congerere, stulte mihi persuadens hominis maleuolenciam et perue⟨r⟩sitatem officiorum multitudine superare; quod quam frustra temptauerim detrimento meo plusquam satis sum expertus.

Kretzium tuis verbis plurimum saluere iussi; is qualis vir sit, iam proximis litteris satis abunde tibi significaui. Vir bonus et simplex nec indoctus, Eckio tamen et Fabro familiarissimus: is tibi Eckium propicium reddet, vbi voles; vir certe litteris et scolasticae theologiae prorsus deditus, mihi etiam amicus.

Optamus, si fieri posset, vt huc venires, nec nobis dubium, si semel huc peruenires, te susceptam profectionem non egre laturum. Nec sane est quod nec Eckium nec etiam magis potentem Bauariae Ducem verearis: nam si quid in hac illi vrbe possent, iam plures hinc expulissent nec eos hic viuere sustinuissent. Certo si hic es, eam fortunam et incolumitatem habiturus es quam ipse Antonius et nos omnes; quamuis [vix] ego amplius te solicitare et inuitare non audeam, cum intelligam quam tibi haec peregrinatio grauis videatur. Nam si quid sinistri (quod dii auertant) hic oriretur, nollem culpam omnem in me reiici, cum ego nihil magis studeam et optem quam vt tibi optime consultum, incolumitati et commoditati tue maxime prospectum sit: quin potius velim omnia mala perpeti quam vt tibi ne tantillum aduersi contingeret. Quare, mi Erasme, quod tibi comodissimum videatur, id facturus es. Nos non magis tuo desiderio ardemus quam quod perspectissimum nobis videatur te nusquam commodius et tutius quam apud nos futurum; tibi si secus videatur, boni tamen nostrum amorem erga te consulturus es. Antonius noster iussit tibi plurimas salutes ascriberem, qui item tibi se totum mancipat et dedicat . . .

2438. From John Choler.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 148. 3 March 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the reference to Eppendorff's *Iusta Querela* published Feb. 1531.]

S. P. D. Pridie Sacellano, cui tu litteras ad me commiseras, meas item ego proximas ad te dedi; quibus adiunxi scaedas illas in Thrasonem tuum exaratas, vna cum Polyphemi litteris, quas

2437. 63. *EE*. vrent *MS*. hic *EE*: his *MS*. 93. *EE*: perspectum *MS*.

2437. 78. litteris] Not extant. 2438. 3. Thrasonem] Eppendorff.

abiens hinc mihi reliquerat. Spero te ea omnia iam recte accepisse; visus enim mihi Sacellanus ille (nisi me sermo hominis et frons fallant) vir esse bonus, nec vereor quin cum fide tibi litteras meas reddiderit.

Ceterum ex litteris, quas praesentium lator mihi abs te reddidit, intellexi Ependorpium libello tuo iam respondisse. Doleo ex animo cum hisce improbissimis scurris tibi negocium esse, quos quidem ego ne verbo tuo dignos censerem, ne dicam responsione, nisi arbitrarer honoris et existimationis tuae causa plurimum referre (ne paciencia tua in posterum abutantur), vt illis respondeatur. Si quid igitur sycophantae responsurus es, quaeso suis coloribus illum depingas, ornatus vt sit ex suis virtutibus, et ita cum illo agas vt et sui similes intelligant quid sit Erasmum lacessere: alioqui quietus ab huiusmodi nebulonibus nunquam futurus es. Ego sane scaedas tuas suprime⟨n⟩das censuissem, nisi ille hac sua responsione denuo malum sibi quaereret; at tibi iam autor sum vt digne dignis modis tractes nebulonem hunc, ne tibi imposterum huiusmodi laruae molestae sint. Rogo te autem, cum primum responsiones Thrasonis ad te peruenerint, nobis copiam facias, vt nobis hominis maleuolencia et maledicencia prorsus cognita fuat.

Miramur postremo quod nihil nobis scripseris de vino quod iam dudum denuo ad te misimus per aurigas Friburgenses, qui vina vestratia huc detulerant, quibus et vna Ioannes Baugartner, ciuis Augustanus, Zasio aliquas lagenas misit. Mirum si interim ad te non peruenere, cum ante xiiii dies ea miserimus, priusquam tu proximas dedisses ad nos litteras. Tuum igitur erit nos certiores facere, perlatane sint. Quod si illa non recepisses, operae praecium foret apud Zasium perquire⟨re⟩. Nihilo minus periculum erit de litteris nostris. Fac nobis hunc scrupulum eximas et, an vina nouissima receperis vel ne, significes.

Antonius Fuggerus te vicissim plurimum saluere iubet, tui est desidera⟨n⟩tissimus. Videbis quid tibi expediat. Vale, Erasme modis omnibus obseruande et colende.

Data Auguste Vindelicorum. Die tertia marcii Anno Salutis 1531.

Tuus Io. Cholerus.

Dum propero tabellarium absoluere, cartham inuersam praeterii; tuum erit festinanti ignoscere.

Prestantissimo atque doctissimo Sacrae theologiae doctori D. Erasmo Roterodamo ⟨vn⟩ice obseruando. Friburgi.

2439_{2486} FROM NICOLAS WINMAN.

Leipzig MS. Spires.
EE. 149. 3 March 1531.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the reference to Erasmus' *Epistola contra Pseudeuangelicos* and the *Resp. ad fratres Germaniae inferioris*.

29. *EE*: dedisset *MS*.

2438. 8. litteris] Not extant.
9. libello] *Adu. mendacium et obtrectationem vtilis admonitio.*
respondisse] With his *Iusta querela.*
26. Baugartner] See Ep. 2603 introd.

Nicolas Winman was a native of Fribourg in Switzerland. This letter suggests that he perhaps studied under Ursinus Velius at Vienna. From a date not known till 1538 he was professor of Greek and Hebrew at Ingolstadt. He published *Herculis cum Antaeo pugnae . . . Interpretatio*, Nuremberg, Io. Petreius, 1537, dedicated to Hier. Lamparter a Greyphenstein, Canon of Constance; *Epitaphium Desid. Erasmi*, Nuremberg, 1537; *Colymbetes siue de arte natandi dialogus*, Augsburg, H. Steyner, 1538; *Syncretismus . . . contra . . . Turcae tyrannidem*, Cologne, Gymnich, 1541. See EE.

The date of his visit to Erasmus is uncertain. It can hardly have been later than 1526, for Beatus Rhenanus, who is mentioned in connexion with it, left Basle that year. A probable date is 1524–6; for (1) Ursinus, who seems to be mentioned as a common friend, had not, so far as we know, made Erasmus' acquaintance before the summer of 1521; he was still in Basle in March 1522 and became Professor of Rhetoric in Vienna in 1524; (2) it was not till 1521 that Erasmus settled permanently in Basle; he did not move into his own house ('Zur alten Treue', 15–17 Nadelberg) till Oct. 1522.

Erasmus' answer to Winman's letter (Ep. 2486) suggests an earlier date for the visit, since he connects it with Fonteius (Ep. 331. 5n), who died in 1519. But the incident of Fonteius' joke could hardly have been forgotten by Winman, and it seems probable that Erasmus is in error in connecting Winman and Fonteius.]

QVANQVAM me non fugit, Erasme, vnicum huius ⟨seculi⟩ ornamentum, quam importunus quamque impudens, quod verius dixerim, forem interpellator, si ignotus et tantillus homuncio ad te scriberem nunquam non occupatissimum, iam vero etiam gemino morbo obnoxium: senectae, vnde vtinam fata permitterent Eras. nobis reiuuenescere, et calculi, cui velim ipse tyranno pro te essem subiectus; non enim recusarem, dominus nouit ex animo loqui me, hunc cruciatum, modo tu esses incolumis validusque (sed votis heu nihil proficitur): tanto tui et studio et amore teneor, quibus de solis gloriari apud te meque his tibi commendare possum. Nam reliqua in hoc homine non sunt eiusmodi vt liceat eorum hic meminisse. Nam si quid est doctrinae (quod aut nihil aut perquam tenue sit oportet), id totum tibi debeo: pro quo gratias tibi et habebo semper et ago nunc immortales, cum referre non liceat nisi quod pro tua incolumitate saluteque iugiter dominum Iesum interpello, cui te charissimum esse vel illud argumenti est quod tot tantasque dotes tibi est largitus, quas adeo non abscondis a fratribus tuis vt eas non cesses in mundi vtilitatem vel semimortuus subinde effundere; vnde illud semper in ore habeo 'Erasmus noster prius viuere quam prodesse desinet'. Atque hoc agens memor es dominici dicti: vnde olim audies 'Euge bone serue' etc. Hinc est quod tot iam annis, quibus te nosse ex scriptis tuis magis magisque licuit, me nihil aeque male habuit quam si quem parum gratum Erasmo comperirem aut in illius famam maledictis obtrectationibusque detonare; que res mihi semper solita est aperire os, licet tu hocce nihil indigeas defensore. Quam multas fabulas possem tibi percensere in quibus sic egi vt, si scires tu, saltem faterere Nicolaum in tui amore nemini mortalium cedere. Atque hec huc tendunt, vt saltem non egre feras quod, vt dixi, te ignotus istis neniis fatigem. Adiiciam illud

24. *EE*: compererem *MS*.

---

22. Euge] Matt. 25, 21. 23.

⟨quod⟩, cum annis superioribus Vienna ascendens Friburgum Vtlandie, que mihi est patria, semel reuisurus, tui videndi gratia Basileam deflexissem, spe frustratus coactus fuerim inde auelli. Verum deinde eodem reuersus post biduum, quo in publico herebam diuersorio, tandem mihi visus es die dominica in quodam coenobio, sacro adstans. Hinc domum reuertentem, quod multi te comitarentur (inter quos Beatus Rhenanus tuusque Frobenius) non ausus sum te alloqui. Sequor igitur; vbi ventum ad aedes, preit iuuenis, aperit ianuam; ingresso te occupo ex aduerso lapidem, cui insidens vel domus saltem tuae contemplatione oculos simul atque animum oblectarem, cum alia ratione non liceret. Porro subiit mihi me tum stultitie insimulare, qui Viennae ab Vrsino tuo non accepissem ad te literas vel sic captata occasione te alloquendi. Verum vtcumque cecidit, serio triumphabam Eras. illum mihi conspectum.

Hactenus meum in te animum testatus mox finiam, non enim tibi vacat tales legere nugas. Epistola tua ad Vulturium, item qua respondes Argentoratensibus Ecclesiastis, mirum quam alteros tibi conciliarit, alteros offenderit. Videris enim hic quibusdam propitior esse statui ecclesiastico quam fueris hactenus, cum reuera idem semper sis eodemque semper declines. Erubesco esse prolixior. Tu, maxime Erasme, improborum morsus atque iniurias fortiter contemne tibi bene conscius, senectuti tuae parcens, quam faxit deus placidam et quietam transigas. Obsecro te, ignosce nostrae importunitati. Iniquum futurum erat si vt rescriberes postularem. Illud dico, literam vnam ab Erasmo missam mihi multis thesauris futuram fuisse gratiorem pretiosioremque. Vale foelix.

Spirae in aedibus nobilis viri domini Ottonis a Falckenberg Custodis et Canonici templi cathedralis 3 martii Anni etc. 31.

Nicolaus Winman.

D. Erasmo Roterodamo. Friburgi.

2440. To Grunnius.

Epistola contra Pseudeuangelicos, s. a., f°. E². Freiburg.
Erasmi . . . opera, 1540, ix. p. 1305: 5 March 1531.
Lond. xxxi. 51: LB. x. 1590.

[This letter and Ep. 2441 are printed at the end of *Epistola contra Pseudeuangelicos*, Freiburg, Emmeus, s.a. The *Epist. c. Pseudeuang.* was first published by Emmeus in 1529 and was several times reprinted by other printers in 1530, but the edition containing Epp. 2440, 2441 may be taken to be the second authorized by Erasmus. Ep. 2440 apparently replies to a letter or pamphlet by some person who conceals his identity under the name of Grunnius. The identity of this person can only be guessed at. It seems clear that he belongs to the party of the Strasburg reformers and that he is a friend of Geldenhauer. Professor Preserved Smith is inclined to identify him with Bucer. Erasmus had already answered Bucer's *Epistola apologetica* in his *Responsio ad fratr. Germ. inf.*, and the present letter is hardly

2439. 31–2. Friburgum Vtlandie] The capital of Canton Fribourg, the ancient Uechtland.

43. Vrsino] See Ep. 548. 4n.

58. Ottonis a Falckenberg] The brothers John and Otto Falckenberg were both canons of Spires; see EE. 175, p. 353.

a further answer, since the points which it takes up do not appear in the *Epist. Apol.* It would have been more natural that any further answer should have been appended to the *Responsio ad fratr. Germ. inf.*. but of this (for whatever reason) Erasmus published no second edition. Ep. 2615, in which, writing to Bucer, Erasmus reviews his relations with the Evangelicals, makes no reference to the letter to Grunnius. Apart from Bucer the only other obvious person with whom to identify Grunnius is perhaps Capito. Lond. for Grunnius in the heading gives Lambertus Grunnius, supposing apparently that Geldenhauer's champion borrowed his pseudonym from Ep. 447.]

ERASMVS ROTERODAMVS GRVNNIO SVO S. D.

Qvid ais, sapientissime Grunni? 'Strinxit Erasmus calamum in omnes Euangelicae pietatis professores: in vniuersos igitur Christianos.' Quanquam nec in vos strinxi, sed amanter admonui ne quorundam inconsulta temeritate hoc eueniat ciuitatibus quod euenit agricolis. Verum multi sunt in vestra sodalitate tam sinistris animis vt fallendi sint si quis eis velit benefacere. Si tam essem cupidus vlciscendi quam vos esse video, sentiretis quid possim. Sed quod hactenus egi, non desinam agere, vt (si fieri possit) ad arma non veniatur, sed vtriusque partis obsequio, quod quidem liceat incolumi pietate, suae tranquillitati restituatur Ecclesia.

Non efferantur principum animi quibus persuasum est vos esse plusquam haereticos, quum audiunt, Nolite occidere innocentes, Nolite obsistere Euangelio? Sed nihil, inquis, deterruit Mosen Pharao, magis ac magis seuiens in populum Dei, quo minus loqueretur quae praeceperat Deus. Ignosce mihi, Grunni charissime, hactenus non credidi Vulturium fabulari cum Deo. Quod si Mosi conferendus est, edat miracula, et has calamitates, bella, penuriam, pestilentiam suis precibus a nobis depellat. Non vos pudet istius magniloquentiae? Quid? Optant fratres vt mihi Vulturius resistat in faciem? An hoc est resistere, scurrari scholiis? Ita demum feliciter resistet, si suos sodales reuocet ad eiusmodi mores, vt nihil eorum quae illic deploro competat in quenquam illorum. Nihil, inquis, moliendum sine Dei consilio. Itane scholia illa diuino afflatu prodita sunt?

Iam an ideo sitio pecuniam, quod homo senex quassaeque valetudinis habeam quo corpusculi necessitatibus succurram? Nec interim vel aetas vel valetudo a me impetrat vt viuam in ocio, sed laboro manibus, ne cui sim grauis et habeam vnde largiar aliquid necessitatem patienti; secus quam multi faciunt ex vestro sodalitio. Sed desino ad tuas naenias respondere. Opto vobis mentem aliquanto saniorem, aut certe Euangelio digniorem.

Friburgi .iii. Non. Martias. M.D.XXXI.

---

5. agricolis] the reference is to the Peasants' Revolt; see *Epist. c. Pseudeuang.*, LB. x. 1577C, *Resp. ad fratr. Germ. inf.*, LB. x. 1603A.

12. Non efferantur . . . 13. Euangelio] Cf. *Epist. c. Pseudeuang.*, LB. x. 1575C. Erasmus seems to be paraphrasing, not quoting the actual words.

17. Vulturium] Geldenhauer: see Epp. 2219. 11n, 2238. 3n, 2358. 13–14n.

21–2. scholiis] Erasmus' *Epist. c. Pseudeuang.*, together with Bucer's *Epist. Apol.*, was reprinted by Geldenhauer at Strasburg 'cum scholiis, hoc est scurrilibus conuiciis' (Ep. 2321. 25–6). Cf. Epp. 2238 introd., 2293.

2441. To Eleutherius.

Epistola contra Pseudeuangelicos, s. a., f°. D^6. Erasmi omnia opera, 1540, ix, p. 1303: Lond. xxxi. 48: LB. x. 1587.

Freiburg. 6 March $153\frac{0}{1}$.

[This letter was appended to the second authorized edition of the *Epistola contra Pseudeuangelicos* (for which see Ep. 2440 introd.). Erasmus says he calls his correspondent Eleutherius in the same way as he calls Geldenhauer Vulturius, that is to say he translates the vernacular name. He invites him to reveal his name, but he obviously calls him Eleutherius because he expects the reader from that name to identify him easily. These indications may be taken with some probability to point to Sebastian Franck. Franck in the *De arbore scientiae boni et mali* calls himself Augustinus Eleutherius. (Luther in calling himself Eleutherius merely gives a Greek look to Lutherus. Hutten in using the pseudonym Eleutherius Byzenus seems by Eleutherius to translate Ulrich, Huldreich. Professor Preserved Smith has suggested to us that Eleutherius may perhaps be Zwingli, who, like Hutten, bore the name of Ulrich. But the general connexions seem to point clearly not to Zurich but to Strasburg.)

Sebastian Franck, 1499–1542, born at Donauwörth in Swabia, was educated at Ingolstadt (matr. 26 March 1515), and later at the Dominican college at Heidelberg. At Heidelberg he made the acquaintance of Bucer, with whom he attended the Augsburg conference of Oct. 1518. He was ordained in the diocese of Augsburg c. 1524; but in 1525 he joined the Nuremberg Reformers, preaching at Gustenfelden. At Nuremberg he published in 1528 a translation of Althamer's Diallage (Vereinigung der Streitigen Sprüche in der heiligen Schrift), and s. l. et a. *Vom Laster der Trunkenheit.* Becoming estranged from the Lutherans, and suspected of Anabaptist tendencies, he moved in 1529 to Strasburg. In 1530 he published his *Türkenchronik*, and on 5 Sept. of the year following the work which gave so much offence to Erasmus—the *Chronica, Zeytbuch und Geschychtbibel.* For the irregularities in connexion with the publication of the *Chronica*, see Ep. 2615. 376–7n. After a short imprisonment, he was expelled from Strasburg, and went first to Esslingen, and thence, in 1533, to Ulm. In 1534 he published his *Weltbuch*, a supplement to the *Chronica*, and the *Paradoxa*, as well as *Das Gott das ainig ain, u. höchstes gut*, etc. The *Paradoxa* brought him into trouble with the authorities; and the publication in 1538 of *Die guldin Arch* (pr. Augsburg) and the *Germaniae Chronicon* (pr. Frankfurt) led to his expulsion from Ulm at the beginning of 1539. After a period of wandering he settled as a printer in Basle, dying there in the winter of 1542. In that year he published a letter to John Campanus, exhorting him to despise charges of heresy and to maintain freedom of thought. ADB credit him with a German translation of the *Moriae Encomium* made in 1534, of which B. Er.[1] can give no earlier editions than 1692 and 1696.

See ADB and Enc. Brit.]

ERASMVS ROTERODAMVS ELEVTHERIO SVO S. D.

Qvid ais, Eleutheri lepidissime? Tot beneficiis me onerauit Vulturius? Amauit fateor, idque fecit mutuum: in officiis quoque puto me cum illo paria facere. Sed fac me meritis inferiorem, quid est quod expostulas? Traducitur, inquis, indigne per ora hominum. Quo nomine? vt Euangelicus? Hoc ipsum ille tot libellis aeditis non passus est cuiquam obscurum esse. Eius rei vel illud argumentum est, quod in scholiis quibus ex tuo consilio contaminauit, pene dixeram concacauit, Epistolam meam, pro Vulturio verum nomen expressit. Quin hoc ipsum quod tu pro crimine obiicis, amici non vulgaris officium est. An non amantis est ab errore reuocare? 'Sed non errat', inquis. Vtinam ita sit! Verum hoc quoque officiosum est, admonere ne male saltando fabulam ex

7. scholiis] See Ep. 2440. 20–1n.

bona faciat malam. Quod quidem mihi videor satis comiter atque etiam amanter fecisse. 'Clam', inquies, 'admonendus erat'. Id a me non semel est factum, sed quam hoc tulerit aequo animo, sat arguunt libelli, quos emisit non sine magna mei nominis inuidia.

Sed quis obsecro cacangelicus tibi narrauit eam ad Vulturium Epistolam primum a me clam missam Simoni medico, vt Agrippinae excuderetur, prius quam accepisset is ad quem erat scripta? Siccine decet veritatis professores indulgere mendaciis? Imo primum missa est manu descripta ad Vulturium, admonitum fore vt forsitan typis excuderetur: post excusa est Friburgi multo antequam perueniret Agrippinam, quo me inscio perlata est per famulum meum: quod sane factum nolebam, vel eo, ne meus typographus aliquid caperet detrimenti, si illic iterum excuderetur. Nihil igitur opus erat hic tuo officio vt exemplar ad Vulturium et vniuersam sodalitatem mitteres, eumque tam horribili nuncio ad bellum extimulares.

Quod de Bucero dubitas, scito mihi hominem ne de facie quidem esse notum, tantum abest vt inter nos vlla intercesserit familiaritas. Mihi tamen persuaseram in eo paulo plus esse ciuilitatis ac prudentiae quam prae se fert ille liber, multo melle condiens aconitum. Itane vero visum est tibi bellum facinus quod Huttenus in Leonis Bullam aedidit postillas, vt ad illius imitationem inuitares Vulturium? Quin eadem opera ad omnium stratagematum quae terra marique gessit Huttenus aemulationem inuitas? Quid autem confectum est illis scurrilibus scholiis? An hinc melius habet Euangelium? Aliquanto deterius, opinor. Magistratus Argentoratensis typographum coniecit in carcerem, satis declarans quantopere probaret Vulturii operam. Sed dulcis est vindicta. Etiamne dispendio vestrae causae empta? O lenitatem Euangelicam! Vbi vero dictum est a me, Vos velut auiculas caueae inclusas contineri? Nonne plurimi latitant metu, nonne plaerique nusquam eunt nisi publica fide principum? Quis autem fuit ille nugator qui dixit me vix audere Friburgum egredi? Mihi vero licet etiam Basileam redire, si velim, et Argentorati habitare, si lubeat. 'Quur' inquis 'non proficiscitur Louanium? Quur non Coloniam? Quur non Lutetiam?' Quin addis, 'quur non Toletum, Romam aut Hierosolymam?' Egre migraui Friburgum, tantum abest vt animi gratia debeam per omnes ciuitates obambulare. Quid mihi negotii est Lutetiae aut Agrippinae?

Sed finge mihi non esse tutum proficisci quolibet; vnde hoc periculum, nisi quod in vos lenior fui quam illi volebant? Hoc scilicet decuit mihi a vobis hominibus aequissimis obiici. Egone tendo extinctum Euangelium? Iam aures nobis istiusmodi vocibus

16. libelli] See Ep. 2219. 11n.

18. Simoni] Riquinus; see Ep. 2246 introd.

20–1. missa est manu descripta] From Ep. 2238 it appears that on receipt of this Geldenhauer had written a letter to Erasmus, which arrived when the *Epist. c. Pseudeuang.* was already in the press.

31. ille liber] *Epist. Apol.*; see Ep. 2238 introd.

33. postillas] *Bulla decimi Leonis contra errores M. Lutheri et sequacium* (*cum Hutteni notis*) published by Hutten in 1520.

37. Magistratus Argentoratensis] The Strasburg magistrates seem to have taken this action on the remonstrance of Erasmus contained in Ep. 2293; cf. Ep. 2321. 26–8.

46. Louanium] Cf. LE². 1454.

occalluerunt, Euangelium, Euangelium, Euangelium. Sed quis angelorum istuc tibi patefecit, me hoc consilio in vos scribere vt sophistis me reconciliem? Quasi nesciam quid quo pacto scribendum sit, si contempta conscientia tantum hoc agerem vt cum illis redeam in gratiam.

Nec me fugit quod ais quosdam sophistas vociferari me huius autorem tragoediae. Sed iidem ante ad rauim vsque clamarant mihi cum Lutero conuenire. Id quum iam nemo crederet, repperunt aliud clamandi argumentum. Vos autem quum sciatis vtrunque pariter esse falsum, tamen gaudetis quocunque modo negocium exhiberi Erasmo. O sancta pectora! Pius Albertus Carpensis, dum excussus propriis aliena negocia curat, aedito libro conatus est hoc quod isti grunniunt persuadere. Cui nos respondimus; sed ille conductis pluribus operis redintegrauit pugnam: opus ingens iam, opinor, ad calcem properat in officina Badiana. Valetudinarius auocarat animum a scribendo, sed in gratiam Francisci sodalium aedidit, ac nondum absoluto libro decessit. Hoc nimirum est, iuxta prouerbium, infixo aculeo fugere. Spero tamen animam illius inter Seraphicas mentes ludere. Nam corpus triduo ante mortem Franciscano cultu decoratum est, ac mortuum eodem ornatu Franciscanorum humeris per mediam vrbem religiosa pompa deportatum in monasterium, nec quicquam omnino ceremoniarum praetermissum est quae solent *γνησίοις* Francisci *τέκνοις* impendi.

Quid audio? Blandior Lutero illa ad Vulturium Epistola, quod sperem illum causa casurum? Quod hoc enthymematis genus est, obsecro? Blandimur his quos speramus casuros? Sed quum vobis haec causa communis sit, excepta Eucharistia, qui fit vt in vos scribens, vt dicitis, illi blandiar? Adeo, inquis, offendit sophistas in opera Augustini Praefatio vt nunquam sit illis propiciis vsurus. Equidem mihi videor in ea praefatione sic temperasse stilum vt nemo merito possit offendi. Verum an continuo vos triumphatis si sophistas non placat Erasmus? Iam si quid illic vllos offendit, suspicor illud esse, quod aio beatum Augustinum solo gladio verbi diuini pugnasse cum haereticis. Id quum pro vobis faciat, tamen gaudetis mihi male vertere. Mira vero charitas. Quam porro candide interpretaris nomen Vulturii, quasi illi intendam auaritiae crimen? Sciebam in illum citius haesuram profusionis notam quam auaritiae. Sed si nesciebas Vulturium esse iactum talorum, saltem scire poteras me allusisse ad verum illius nomen iuxta

60. autorem tragoediae] See Ep. 2329. 102–3.

65. Carpensis] With what follows cf. Ep. 2443. 324–50, 2466. 96–115, 2522. 66–9. In the colloquy *Exsequiae Seraphicae* (LB. I. 866) Erasmus gives a burlesque account of the funeral of 'Eusebius' Pius; cf. Ep. 447, 508n.

excussus . . . curat] Cf. Hor. *Sat.* 2. 3. 19–20.

66. grunniunt persuadere] This queer expression is perhaps used in reference to the unidentified Grunnius of Ep. 2440.

67–8. operis . . . opus] See Ep. 1634 introd.

71. prouerbium] *Adag.* 5; cf. Ep. 2443. 346.

83. Praefatio] Ep. 2157.

92. iactum talorum] Plaut. *Curc.* 2. 3. 78.

93–4. iuxta linguam Germanicam] Erasmus, in calling Geldenhauer Vulturius, apparently connected the first part of his christian name Gerardus with the Dutch *Gier*, German *Geier*.

linguam Germanicam. Id eo feci, vt apud pauciores traduceretur. Sic illum appellaui Vulturium, quemadmodum nunc te voco Eleutherium; tibique permitto vt, quemadmodum ille pro Vulturio suum nomen innotescere maluit, ita pro Eleutherio dicaris qui es. Postremo, comminaris etiam Vulturio, vt si vere cupiat esse Christi discipulus, hanc maculam eluere festinet. Itane germani Christi discipuli sunt qui statim parant vindictam? An illud effectum est illis preclaris scholiis vt omnes magnifice sentiant de Vulturio? Quae nisi ex tuo consilio edidisset, auditurus erat quod ego. Quid tandem? Pecunia inexplebilis! Profer mihi vel vnum, vnde aliquid non dicam extorserim, sed petierim, et ego tibi multos proferam a quibus vltro delata non accepi, multos quibus fortunulas meas quantulascunque impartiui. A Ioanne Frobenio nonnihil accepi, imo non accepi sed ille obtrusit, vt pro merito, sed vix trientem accepi eorum quae detulit; et vobis Erasmus est pecuniis inexplebilis? Ab hoc vicio puto me puriorem etiam quam sit Vulturius. Multis viciis inferior sum, fateor; sed auariciae nunquam fuit in me manuum iniectio. Huiusmodi Epistolis Euangelici sese vicissim animant ad pietatem, in quibus vanitatis est plurimum, nulla mica synceri pectoris. Ego cum multis pristinam amicitiam colo, a quorum tamen dogmatibus dissideo. Vos ex amicis tam acres inimici statim reddimini, si quis a vobis dissentiat. Et ista tam pia, tam ad rem Euangelicam facientia, erant tibi scribenda scilicet, etiam contemptis medicorum praescriptis. Opto tibi vtriusque hominis sanitatem.

Friburgi .vi. die Martii, An. M.D.XXX.

2442. To Francis Cassander.

Epistolae Floridae p. 80. — Freiburg.
K. p. 92: N. p. 1014: Lond. xxvi. 13: LB. 1161. — 6 March 1531.

[The year-date is confirmed by the contents. For Cassander see Ep. 2296 introd.]

ERASMVS ROTER. FRANCISCO CASSANDRO S. D.

Pro isto tuo tam sollicito mei amore, Cassander ornatissime, nisi te vehementer amem, possem e cotibus prognatus, a tigride enutritus videri. Posteaquam apostema ferro apertum est, paulatim reuixi; nec tamen vigor rediit nisi sub hyemem. Diu post animus a studiis abhorruit ac, ceu Proteus quidam, in omnia se vertit, vt e vinculis elaberetur: at ego, contra, hoc acrius contendo tenacia vincla. Subinde tentaui, si posset, ad opus de ratione concionandi incalescere. Nihil egi. Tandem extudi vt sequeretur ad tractationem apophthegmatum: quod hoc argumentum, praeterquam quod plurimum habet amoenitatis, videtur et meo genio cogna-

2442. 1. tuo *om. N.*

2441. 106. Frobenio] For Erasmus' account of Froben's generosity see Ep. 1900. 52–67.

117–18. vtriusque hominis] Body and spirit; cf. OE. p. 370, EE. 199.

2442. 7. opus] The *Ecclesiastes siue de ratione concionandi* was not published till 1535. Cf. Epp. 2483. 53–4, 2508. 7.

9. apophthegmatum] See Ep. 2431.

tum. In eo an aliquod fecerim operae precium, ipse iudicabis. Enarrauimus psal. xxxiii. in gratiam eximii praesulis optimeque de me meriti Vuircenburgensis; ab alio tamen designatum, nec diuinare possum quam ob causam. Nec aliud fere nobis hac hyeme gestum est, nisi quod praefati sumus in Aristotelem Graecum, et in Titum Liuium quinque lib. auctum. Scripsimus multas epistolas ad proceres Synodi Augustanae, sed eas non expedit hoc statu rerum euulgari.

Habes ad vtrunque et quid valeam et quid Musarum auspiciis gesserim. Illud te latere nolim, nihil huc perlatum praeter primas illas tuas litteras, quibus per occasionem quaestiunculae nos ad amicitiam prouocasti, et has postremas Idib. Nouem. scriptas. Vides itaque quinque illas intercidisse. Equidem nihil addubito quin tu pro tua prudentia nihil committas litteris quod cum vel tuo vel meo periculo veniret in manus alienas: videndum tamen est cui committas, ne et tibi scriptionis opera et mihi voluptas pereat, quam ex tuis epistolis non vulgarem capere soleo.

R. D. Antistiti Senecensi, eiusque germano Vicecomiti me commendabis diligenter; simulque S. Desiderii praepositum meo nomine resalutabis amanter. Bene vale.

Apud Friburgum Brisgoiae. prid. Non. Martias. M.D.XXXI.

[2385] 2443. To Jacopo Sadoleto.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 201. — Freiburg.
J. p. 37: K. p. 53: N. p. 981: Lond. xxv. 24: L.B. 1094. — 7 March 1531.

[An autograph rough-draft; a secretary adds the heading. The date 1530 given by the MS. must be interpreted as 1531, and MDXXXI is given by J. The year-date is made certain by the references to the death of Albertus Pius (10 Jan. 1531) and to the publication of Sadoleto's *In Psalmum 93 interpretatio* (see Ep. 2385. 1n), as well as by what Erasmus says of his illness (in the summer of 1530). This letter may be that mentioned by Boniface (Am. E 66) as carried by Luscinius; see Ep. 2472.]

IACOBO SADOLETO.

Per omnem fere estatem, praesul ornatissime, mihi res fuit cum medicis et chirurgis, ob durum ac dirum apostema, quod vmbelicum obsederat. Atque vt medicorum sedulitas magis aggrauabat malum quam leuabat, ita chirurgum nactus eram qui vel apud Scythas immanis videri posset. His rebus factum est vt ea pars anni que maxime frugifera solet esse mihi fuerit sterilis, nec Augustano principum conuentui interesse licuerit, complurium licet magnatum litteris illuc inuitato. Hyems fuit aliquanto

2442. 31. Nonas *N*. Mart. *K*: Martii *N*. 2443. TIT. *MS.*: ERAS. ROT. IACOBO SADOLETO EPISC. CARPENTO S. *J* (CARPENTORACTENSI *K*).

2442. 12. psal. xxxiii.] See Ep. 2428.
13. ab alio] See Ep. 2443. 12n.
15. Aristotelem] Ep. 2432.
16. in Titum Liuium] Ep. 2435.
17. epistolas] There are extant Epp. 2328, 2341, 2366 to Campegio; Epp. 2332, 2362 to Christopher of Stadion; Epp. 2343, 2358, 2363, 2365 to Melanchthon.
20–1. primas illas] The letter answered by Ep. 2296. No letter from Cassander is extant.
28. Senecensi] Jo. Bapt. de Laigue, see Ep. 2296. 36n.
germano Vicecomiti] Ant. Honoratus, sieur of Oraison and viscount of Cadenet, see Ep. 2049. 57n.

fertilior. Nam praeter Apophthegmatum volumen iustum: quod eo consilio sumpsimus in manus, vt corporis ingeniique viriculas vehementer attritas quassasque paulatim argumento festiuiore ad pristinum vigorem instauraremus: enarratus nobis est psalmus trigesimus tertius non ille quidem a nobis delectus, sed ab aliis designatus, quemadmodum et duo proximi fuerant. Quanquam autem nusquam non mirifice foecundus est diuini spiritus sermo, tamen in collatione paucos arbitror hoc videri steriliores, quum titulus nos multis salebris, lamis ac eluuionibus remoraretur. Ceterum quando prior audacia iam bis mihi cessit feliciter, creuit animus, et ausus sum hoc quoque quicquid est lucubrationis ad tuum tribunal mittere. Mirabor autem si quicquam hic tuo calculo probabitur, modo paulisper deposita amici praeter modum candidi persona iudicem agere voles. Mihi certe nusquam ipse magis displicui. In primis non dubito quin damnaturus sis meam illam plusquam extemporalem temeritatem, praesertim in argumento sacro, quam et ipse vehementer et damno et odi. Sed immedicabile malum est, adeo penitus insitum vt nisi cum vita reuelli non queat. Huius igitur vnius culpae si tua placabilitas mihi gratiam fecerit, in ceteris omnibus libenter adnitar in posterum vt me conformem ad tuum iudicium, id quod, vt scribis, aliqua iam ex parte facere coepi. Quod tuarum virtutum tam parcus ac prope dixerim malignus estimator, plena, vt aiunt, manu tantum laudis in meam effundis mediocritatem, ne credas te prorsus operam ludere: efficis enim vt et te magis magisque suspiciam, et ipse mihi vehementius displiceam, reputans me non minus animi modestia quam ceteris ornamentis omnibus longo abs te interuallo relinqui. Sed hec missa facere praestat, ne quid tuam onerem modestiam, praesertim quod, vt tu vere iuxta ac pie scribis, quicquid sumus aut possumus, id totum munificentiae diuine acceptum ferri oporteat. Nam vt illa, quae mihi singularem quendam ingenii tui candorem declarant, me non corrumpant, hactenus etiam conducibilia, quod segnitiem ac pusillanimitatem meam ad industriam excitant: tamen ex admonitionibus tuis et liberis et amicis, vt exploratius intelligo tuam erga me beneuolentiam, ita fructum etiam non paulo vberiorem capio.

Duo sunt autem, vt mihi tuis e litteris collegisse videor, in quibus cuperes me vel cautiorem esse, vel certe moderatiorem: videlicet in vellicandis his, quae, tametsi non sunt perfectae pietatis, non pugnant tamen cum vera religione, veluti sunt inuocatio diuorum et vsus imaginum; deinde in refellendis

12. est nobis *N.* 17. eluuionibus *MS.*: alluuionibus *J.* 18. quando *MS*: quum *K.* mihi . . . feliciter *MS.*: non omnino cessisset infeliciter *J.* 23. In *MS.*: Cum *J.* 34. vehementer *J.* 39. ferre *J.* 43. et liberis et amicis *add. J.*

12. psalmus] See Ep. 2428. We have not found at whose suggestion Erasmus made this paraphrase; cf. Ep. 2442. 13. Psalm 22 was undertaken at the request of Thomas Boleyn; see Epp. 2232. 4–8, 2266. Longland had asked for Psalms 85 (see Ep. 2017) and 4 (see Ep. 1535).

17. titulus] 'Psalmus Dauid quum mutauit vultum coram Abimelech, et dimisit eum et abiit.' See LB. v. 369c.

quorumlibet calumniis, quas tu mihi aut in totum negligendas autor es, aut ita refutandas vt nihil stomacho datum esse videatur. Equidem in vtroque peccasse me nunquam inficiabor, ac vehementer optarim vt in multis quod factum est fieri infectum possit. Certe, quod vnum nunc licet, plurima in lucubrationibus euulgatis vel corrigo vel tempero, non paulo seuerior scriptorum meorum expensor, quam suorum fuit diuus Augustinus, ad cuius exemplum subinde vocor ab amicis. Atque vtinam mihi tempestiuus monitor adfuisses, aut aliquis tui similis: nunc enim demum experior quam parum mihi contulerint quorundam applausus et voces acclamantium τὸ εὖγε, εὖγε. Sed tamen calumniae quaedam eius generis sunt vt impium sit ad eas obticescere, veluti quum in frequentibus concionibus aut libris editis traducor impiorum dogmatum autor, pontificie dignitatis euersor, scripturarum ἀκινήτων falsarius, schismatis molitor. Mihi neutiquam vir pius videatur qui hec tacitus ferat. Iam vt mihi meae fame nullus omnino sit respectus, quid minus expediebat ad ecclesie tranquillitatem quam hoc plerisque fuisse persuasum quod illi coniuratis odiis moliebantur? Cum nemine mihi fuit acris contentio qui vel ingenium modo reprehenderet vel in moribus aliquid desideraret. Eruditionis laudem cuiuis facillime cedo, moribus nihil aliud esse me fateor quam hominem. Verum ad extremae impietatis manifestam calumniam elinguem esse, quid aliud est quam crimen agnoscere? quum respondere etiam leniter ac placide non careat gemina suspitione, vel animi sibi parum bene conscii, vel subdole colludentis cum ecclesiae perduellionibus. Periculum enim esset ne quis illud M. Tullii secum cogitet, Nisi fingeres, Erasme, non sic ageres. Quanquam ne hic quidem omnibus linguam aut calamum habui. Quosdam, quia sic merebantur, irrisi verius quam confutaui, nusquam non temperatior his a quibus lacessebar, vt mea quidem fert opinio. Nam fieri et potest et solet vt meo iudicio imponat affectus: atque is sum, fateor, qui possim lacessitus incandescere, sed nec ire pertinacis, et iniuriarum obliuiosus, vt si quis alius. At quum libris euulgandis res agitur, minimum indulgere bili soleo. Hoc dictum fortasse non prorsus improbares, si tibi vacaret et illorum calumnias et meas apologias legere. Sed diui meliora, quam vt tu sanctissimis tuis occupationibus tantum bonarum horarum decidas et inamoenis naeniis impartias. Meum porro ingenium quam ad istas plusquam gladiatorias pugnas procliue non sit, vel hoc indicio liquet quod multas quidem apologias, sed nihil aliud quam apologias, hactenus scripsi, nec vnam quidem inuectiuam. At Cato vir bonus habetur, qui sepius accusauit quam in ius vocatus est.

Res etiam hoc indignior est, quod dum in harena rete falcemque teneo, aduersus eos quos isti velut capitales pietatis hostes omnibus votis extinctos optant, me pro ipsis magno fortunarum capitisque periculo depugnantem a tergo adoriuntur, idque

63. conticescere *K.* 75. animi *om. J.* 82. et *ante* potest *add. J.* 83. possem *J.* 85. euulgatis *J.*

56. corrigo] See Epp. 2095 introd., 2424. 342n.

subinde, nunc Stunica, nunc Sanctius, nunc Latomus, nunc Bedda, nunc Sutor, nunc Eccius, nunc Clithouius, nunc scurre Vincentiani, nunc turmae monachorum Hispaniensium, nunc Albertus Pius, nunc Titelmannus, nunc Caruaialus: eos taceo quorum libri volitant per manus hominum, nondum vulgati typographorum opera; taceo virulentas ac vipereas obtrectationes, nec priuatim nec publice parcentes meo nomini. Iam quanto meo discrimine cum nouorum dogmatum autoribus conflicter, non satis tutum est, mi Sadolete, litteris committere. Atque hic velim vt mea fides apud te nonnihil habeat ponderis, credasque neminem esse quem illi magis oderint, aut cui plures struant insidias. Si legisti nostram Diatribam, si duos Hyperaspistas aduersus violentissimum Martini Luteri volumen, si Spongiam aduersus Huttenum, si libellum aduersus Leopoldum, si epistolam ad Vulturium, si librum aduersus ecclesiastas Argentoratenses, facile diuinabit tua prudentia quanti mihi constet ab ecclesiae Romanensis consortio nolle recedere. Hic rursus taceo libellos amarulentissimos, quos aut non dignatus sum responso, aut nondum euulgarunt typographi; taceo minaces epistolas multo aconito conditas, taceo criminationes et subornatas sycophantias, que quamuis excelsum animum possent a tranquillitate dimouere.

Cum tot portentis conflictari quid sit, magis intelligere poteris quam sapere, quippe nunquam hoc genus intemperiis excercitus. Nam ista morum integritas de qua mentiri et fama veretur, ista eruditio incomparabilis ἔξω τοῦ φθόνου βελῶν in tuto consistens, denique ista tua dignitas autoritasque procul submouet crabronum aculeos canumque latratus, quibus me mea exponit mediocritas vel, vt verius dicam, humilitas. Primum immodicus libertatis

100. nunc Eccius *om. J*: nunc Eustathius *post* Clithouius *add. J.* 114. Romanensis *add. J.*

---

99. Sanctius] Carranza, his *Opusculum in quasdam Erasmi Annotationes* appeared in March 1522. Erasmus' *Apologia* answering him was printed with the *De esu carnium* August 1522; see Ep. 1277. 22n, 24n.

Latomus] D. Iacobus Latomus, to whose dialogue *De trium linguarum . . . ratione* Erasmus replied with an *Apologia*, both printed at Antwerp, 1519; see Ep. 934. 3n.

100. Eccius] In all the printed editions the name is replaced by that of Eustathius, i.e. Eustace of Sichem; see Ep. 2353. 16n. In 1531 Eustathius published an *Apologia pro pietate in Erasmi Roterod. Enchiridion canonem quintum*: see Ep. 2264 introd. Cf. Epp. 2501, 2522, 2566. 186–9, 2629. In Ep. 2570 he is coupled with Titelmans as an example of monks whose books sell by thousands merely because they attack Erasmus.

Clithouius] See Vol. iii, p. 2. There had been some disagreement with Clithoueus arising out of the quarrel with Faber in 1517 (Ep. 597. 13n); but this seems to have been composed (Ep. 621. 20–1). In 1526 Clithoueus criticized Erasmus in the *Propugnaculum Ecclesiae* (Ep. 1642. 11n), to which Erasmus replied by an appendix *De scriptis Clithouei* which concludes the *Prologus in supputationem calumniarum Bedae*, Aug. 1526 (Ep. 1664. introd.).

100–1. scurre Vincentiani] Vincent Theodorici and his friends; see Epp. 1144. 23n, 1196 introd.

101. turmae monachorum] For the attack on Erasmus by Spanish orthodoxy see Ep. 1791 introd.; cf. Ep. 1879. 40–2.

110. Diatribam] *De libero arbitrio* διατριβή; see Epp. 1419, 1420, 1481.

112. Leopoldum] Leo Jud, in answer to whose *Maynung v. Nachtmal* Erasmus wrote the *Detectio praestigiarum*, see Epp. 1708. introd., 1737. 5n, 2263. 94.

115. nolle recedere] Cf. Ep. 2366. 59n.

amor mihi imposuit; videbam honorem sine curarum onere suscipi gerique non posse. Ad dignitatem eam consequendam magis ipse mihi defui quam fortuna. Sed eodem animo quo fugi dignitatem, et famae celebritas erat fugienda. Hunc errorem meum sero cepi sentire, nimirum corpusculo sic affecto vt iam nec aulae colendae, ad quam fueram pertractus, nec vlli splendidae functioni par esse posset. Atque interim extitit hec ecclesie tempestas quae meum caput plane mersura fuerat, nisi quum aliorum principum tum vero maxime Caroli Cesaris fauor me aliqua ex parte subleuasset. Nam hoc hominum genus, si quando ceperit insanire, nec Cesaris nec summi pontificis autoritate prorsus deterretur. His rebus factum est vt dum pristinos hostes, quos excitate apud nostrates mea potissimum, vt sibi quidem persuadent, opera bone litterae in me excitarunt, placatiores habere non possum, et aduersus studiorum communi federe mihi iunctos ob innouata dogmata protrudor in harenam, vtrinque lapider, et quidem impune, vtpote nec excellenti doctrina nec fortune splendore nec vlla autoritate munitus, tutior aliquanto futurus (de externis loquor) si vel in castra nouorum dogmatum me contulissem, vel aulae mancipium esse sustinuissem: a quorum altero reuocabat pietas, ab altero partim genius meus, partim valetudo retrahebat. Priusquam hec opinionum digladiatio nasceretur, eram apud humanioris litterature mystas gratiosissimus, praesertim in Germania, atque hoc vno praesidio mihi satis videbar munitus: nunc nullos fere habeo infensiores hostes quam quos prius habebam acerrimos propugnatores. Ita euenit, vt velut humo repens animalculum molle et inerme, non solum canibus, suibus, picis, coruis, graculis, aspidibus ac viperis, verum etiam vespis, cimicibus ac pulicibus expositus essem. Et qui inter se ἀσπόνδῳ πολέμῳ conflictabantur, ad me lacerandum concordes, socia arma iungebant. Nec defuerunt Itali, qui Cesarem totamque Cesaris aulam in meum exitium iritarent; et persuaserant, nisi litterarum praesidio aequioris iudicii principes reuocassem. Quanquam aduersus cinctorum discinctorum ac palliatorum phalanges, nec Cesar nec pontifex valet quenquam plane tutum reddere.

Quid facerem? Equus se tuetur calcibus, canis dente, bos cornibus, hystrix spinis, apes aculeis, narce veneno, columbis praesidio est volandi pernicitas: mihi nihil erat praeter calamum, quem semper optaram vt perpetuo incruentum habere liceret. Hoc quoniam fatis negatum est, ad id quod erat proximum confugi: his tantum respondi, qui violentius vrgebant, a nominibus libenter abstinui; ne quem ordinem lederem sedulo caui, nusquam non moderatior lacessente; in summa, clypeo magis vtens quam gladio; Sutori respondens non aliis tantum, sed et mihi, videor ab ingenio meo nonnihil recedere. Nec enim illo quisquam in me scripsit indoctius aut impotentius, quum esset ex theologo Sor-

139. excitate *MS.*: reuocatae *K.* quidem *add. J.* 150. vtraque *ante* Germania *add. K.* 151. fere *add. J.* 153. et inerme *add J.* canibus *MS.*: camelis *J.* 161. valeat *J.*

157. Itali] e.g. Aleander.

bonico monachus Cartusianus. Quibusdam tamen respondisse poenitet, praecipue Sutori: minimum enim obfuisset famae meae, si neglexissem illius naenias. Idque facturus eram, nisi cunctantem quidam vir grauis alio impulisset. Neque raro paterno seu potius fraterno affectu illos obtestor, amice rogo moneoque, vt animum ad saniora consilia recipiant, desinantque, dum me conantur opprimere, sibi suoque ordini grauem et inuidiam et ignominiam conflare, praesertim apud doctos et cordatos. Tecum sentit vir tui simillimus Cutbertus Tonstallus apud Anglos episcopus nuper Londoniensis, nunc Dunelmensis; eandemque fere cantionem solet occinere, quam tu nunc. Sed nec illi per aulae simul et ecclesiae negocia vacat lacessentium libellos et e regione meas apologias attentius cognoscere. Nam conuiuiorum fabulis aut delationibus credere minime tutum est. Eius tamen iudicio plurimum tribuo, nec pauca ad illius sententiam sum moderatus: quo nomine tantum ei me debere fateor quantum non alio, quum illi multis nominibus debeam plurimum.

Tantum ad eam litterarum tuarum partem qua mones vt rabularum latratus aut silentio contemnam aut ita refellam vt minimum videar indulsisse stomacho. Nolim autem hec ita putes a me dici, vir optime, quasi prorsus culpa vacem, tuque frustra aut praeter meritum admonueris: sed vt mihi sis aequior, faciliusque ignoscas quod hactenus peccatum est. Venio nunc ad alteram epistole tue partem, qua prudenter admones ne nimis acriter obsistam popularibus studiis, in his quae, licet non sint absolutae pietatis, tamen non sunt cum impietate coniuncta; quod genus sunt, veneratio sanctorum et picturarum crebritas. Quid ad te delatum sit nescio: sed absit vt vsquam in libris meis damnetur sanctorum veneratio, aut imaginum vsus. Superstitiosum aut praeposterum diuorum cultum alicubi taxo: superstitiosum arbitror, quum miles ad latrocinium iturus sibi promittit incolumem reditum, si Barbarae simulacrum flexis genibus salutarit, et in illius honorem preculas magicis simillimas recitarit: praeposterum sentio, quum cereolis ac picturis diuos veneramur, tota vita cum illorum moribus pugnante: cum gratissimus diuis cultus sit, si quis illorum pietatem imitetur. Picturas ac signa, veluti praecipua vitae ornamenta, demoliri nunquam placuit, quanquam optarim nihil in templis videri nisi dignum eo loco. De inuocandis diuis et adorandis imaginibus magna est digladiatio. Primum, constat nullum esse in diuinis voluminibus locum qui permittit inuocare diuos, nisi fortassis huc detorquere placet quod Diues in Euangelica parabola implorat opem Abrahae. Quanquam autem in re tanta nouare quicquam praeter autoritatem scripturae merito periculosum videri possit, tamen inuocationem diuorum nusquam improbo nec improbandam sentio,

176. Idque . . .177. impulisset *add. J.* 180. et . . . et *MS.*: tum . . . tum *J.* 191. in *ante* qua *add. N.* 197. tuae epistolae *N.* 207. venerantur *J.* 208. pugnantes *J.*

177. vir grauis] Possibly Beraldus: the same statement appears in Epp. 1687. 51–5, 1893. 18; see Ep. 1591 introd.

182. Tonstallus] See Ep. 2226. 13–37; cf. Ep. 2468. 1–16. Only four letters from Tunstall to Erasmus have survived.

modo absit superstitio, quam aliquoties noto, nec id sine causa: superstitionem enim interpretor, quum omnia petuntur a diuis, quasi Christus sit mortuus: aut quum hoc animo diuorum opem imploramus, quasi sint exorabiliores deo: aut quum a singulis peculiaria quaedam petimus, quasi hoc possit prestare Catarina, quod non possit Barbara: aut quum illos inclamamus, non vt intercessores, sed vt autores eorum bonorum que nobis largitur deus. Hec admonere non arbitror tibi impium videri, ne superuacaneum quidem sat scio, si prodigiosam nostratium hac in re superstitionem cognosses. Iam grauiori periculo vicina est imaginum adoratio, ad quam nobis adeo non suffragatur scriptura vt grauiter etiam deterreat. Nam si placet subtile Scoti commentum, imagines eadem adoratione adorandas qua sunt adorandi quos repraesentant, magnopere crassi fuerunt illi veteres qui tanto studio obstiterunt ne quid imaginum in templa Christianorum reciperetur. Iam si non idem adorandi genus competit imaginibus dei ac diuorum, quum populus eque ante diuorum imagines adaperit caput, procumbit in terram, adrepit genibus, exosculatur a contactu manus, affricat strophiola, qua tandem nota discernes adorationis genus? Quid nunc de illis loquar, qui perinde fabulantur cum imaginibus quasi sensum habeant, nec similiter affecti sunt in omnes Christi ac diuorum imagines, sed ab hac sperant quod ab illa non auderent petere?

Hec quum sint nimium vera, tamen nihil poenae deprecabor, si quis vsquam in scriptis meis ostendere possit simpliciter a me damnatam vel diuorum inuocationem vel imaginum venerationem. Hac in re si dignaberis et apud alios esse sponsor, polliceor id citra captionem ac sine fraude tua fore. Quod si quis tibi secus persuasit, si mihi parum fidis, queso te vt ab his qui deferunt iubeas tibi commonstrari loca: ea simul ac inspexeris, videbis illorum tragicas calumnias nihil esse nisi meros fumos ac nebulas. Haec quum per se leuiuscula sint, tuque de his tam leniter tamque amanter submoneas, tamen immodice modestus audaciam ac temeritatem amiciciae praetextu deprecaris, immane quantum dissidens a quorundam moribus, qui quum ipsi tota errent via, tamen tertio quoque verbo schismata et hereses crepant. Ego, mi Sadolete, a tui similibus vel conuiciis vel colaphis etiam admoneri equissimo animo feram, tantum abest vt tam blandis admonitionibus offendar, nisi quod hoc ipsum offendit me non admoneri liberius. Nam Cutbertus Tonstallus, cetera par, hoc vno nomine te superat, quod liberius reprehendit, si quid in meis displicet, vtpote propius inspectum habens ingenium meum ac mores domestico etiam conuictu rectius cognitos.

De insigni sacerdotio quod mihi Clemens pontifex te suasore daturus erat, nisi certorum hominum calumniis retractus fuisset in diuersam sententiam, pro tua quidem propensa voluntate

224. potest *N.* 233–4. templo . . . reperiretur *J.* 234. Iam *MS.*: Ad haec *J.* 237. discerneres *N.* 240–1. his . . . illis *J.* 260. perspectum *J.*

263. certorum hominum] See Ep. 2385. 68n.

gratiam in solidum me debere profiteor: sed tamen quod ad instituti mei rationem attinet, nullo detrimento res meas diminutas deputo. Nam si talibus aucupiis fuissem intentus, plus offerebat Cesaris, regis Anglie, et regis Galliarum benignitas quam, etiamsi essem auarissimus, optare possem. Postea quam mihi contigit quod huic corpusculo fouendo sufficeret, nihil amplius requirendum putaui quam ocium ac tranquillitatem, quum senectuti, tum studiis meis, in quibus decreui quod reliquum vite dabunt superi conquiescere. Quid Clementi persuasum sit, nescio: illud mihi persuasissimum habeo: si summo pontifici, tum hic animus meus, tum ea quae vel feci vel passus sum, perinde paterent vt patent deo *τῷ καρδιογνώστῃ*, aliquanto propensior esset in Erasmum quam in quosdam qui tumultuose clamarunt. Si captassem mitras ac census, iam deplorarem operam inaniter sumptam: nunc non arbitror mihi multum perisse fructus, si summo Agonothetae probaro studium meum. Porro, quemadmodum ingenii tui mirificum gratuitumque candorem exosculor, ita non queo satis mirari genium istorum qui summi Pontificis animum conati sunt in me calumniis iritare: neque enim me clam est qui sint.

Cum altero fuit mihi Venetie non tectum modo ac mensa, verum etiam cubiculum et lectus communis: adeoque a me nulla lesus est iniuria vt quum illi res essent angustiores, commendatricibus litteris meis nonnihil etiam adiutus sit, nec vsquam illius in scriptis meis nisi honorifica mentio. Quo tamen in me fuerit animo, abunde declarat libellus, in quo docet quid significet Hebreis racha, quem in aula Pontificia per manus multorum volitantem amicus quidam bona fide descriptum ad me misit. In eo praeter omnem occasionem Pontifici scribit se vehementer admirari, quum in agricolarum tumultu tot hominum milia trucidata sint apud Germanos, Erasmum adhuc viuere, qui totius huius tumultus princeps et antesignanus fuerit, qui tempestatem seuissimam excitarit, qui maria turbarit ab imo. Quasi mihi quicquam fuerit cum vesano pariter ac misero tumultu rusticorum, aut quasi non primus omnium instituto seditioso reclamarim, submissius aliquanto sed tum opinor prudentius, tum ad tuendam ecclesiae concordiam accommodatius quam hi qui vociferationibus, minis ac seuicia, protinus hoc incendium extinctum iri putarunt. A nominibus tempero, nam in his sunt quidam mihi non vulgari necessitudine iuncti; quos tamen hactenus nihil aliud profecisse videmus, nisi quod ciuitates et plures et arctioribus foederibus sese conglutinarunt et indies conglutinant. Faxit Christus Opt. Max. vt vanus augur reperiar. Attamen si (quod abominor) videris exoriri terrificos orbis tumultus, non tam Germaniae funestos quam exitiabiles ecclesiae, memineris hoc ab

267. esse puto *J*. 268. et *om*. *J*. Galliae *J*. 273. dederint superi vitae *J*. 274. persuasum *J*. 282. ingenium *J*. 285. Venetie *MS*.: olim *K*. 291. pontificis *J*. 294. in . . . tumultu *add*. *J*.

276. καρδιογνώστῃ] Acts 1. 24; cf. Ep. 2615. 48.

285. altero] Aleander; see Ep. 256. 3n.

286. cubiculum] See Ep. 1195. 50n, cf. vol. i, p. 61, 158–9.

290. libellus] See Ep. 1717. 33n.; cf. Ep. 2077. 50–1.

Erasmo praedictum. Primum erat negligere Luterum cum suis De Indulgentiis propositionibus, nec oleum addere camino. Proximum, nec per monachos orbi fere inuisos, nec impotentibus apud plebem vociferationibus, aut librorum et hominum incendiis agere, sed libris inter eruditos duntaxat versaturis. Postremum erat illos ad tempus dissimulare ac ferre quemadmodum hactenus tulimus Bohemos et Iudeos. Tempus ipsum sepe remedium adfert malis immedicabilibus. Hec perpetuo suadens adeo non sum auditus vt (vellem nollem) essem sectarum fautor. Praeclarum facinus sibi facere videbatur ille διπλωματοφόρος qui, quacunque iret Carolus, chartarum fumis et incendiis implebat omnia, nulli non minitans. Me vero quo minus oppresserit per illum non stetit: perierat Erasmus si pronas aures principum repperisset. Ab hoc praeter naturam sum instigatus.

Alter ille mihi de facie incognitus, sed eruditionis humanitatisque fama tum notus tum etiam charus, Romae nusquam non declamabat in Erasmum, infantem, indoctum, nullo iudicio praeditum. Cum eo posteaquam expostulassem litteris amanter et honorifice scriptis, ille iusto meditatoque volumine respondit, quod ad me nondum excusum misit. Ex eo facile deprehendi hominem mea non legisse, sed audita delataque scribere, imo ne scribere quidem nisi per conductitias operas. Hoc opus quum Parisiis excusum, sed adiectis nonnullis, ad me venisset, respondi, sed tamen ciuiliter et honorifice, sedulo cauens, quantum ipsa causae natura patiebatur, ne quid excideret quod illius vel animo merito doleret vel famae detrimentum adferret, amiciciam etiam mutuam offerens quam ille deferebat in calce voluminis. Sed non conquieuit instigator ille primus, nec defuerunt Lutetiae qui stimulos adderent, praesertim Franciscani, quorum sacrum amictum ille triduo quam moreretur induit, in eoque sepultus est solennibus illius ordinis ritibus, priusquam typographus volumen absoluisset. Quod mihi nondum videre contigit: qui viderunt aiunt ingens esse: in eo multis operis conducticiis collectum est ex omnibus meis lucubrationibus, quicquid improbatis dogmatibus affine quoquo pacto videri potest. Quanto consultius erat ea decerpere que palam aduersantur eiusmodi dogmatibus, quorum nullus est numerus? Ita bonus ille vir, infixo, vt dici solet, aculeo fugit: cuius anime precor Dei misericordiam, optans vt feliciores reperiat patronos apud summum iudicem quam ipse patrocinatus est Gallo aduersus Caesarem, aut Pontifici aduersus Caesaris copias, aut sibi ipsi in tuendo suo principatu.

De Stunica cohercito perquam lubens tibi debeo, quem scio et

316. ac *J.* 323. naturam *MS*: meritum *K.* 338. Franciscani *MS*: γυμνόποδες *K.* 342. per multas operas conductitias *J.* 347. optans . . . 350. principatu *add. J.* 351. perlubens *J.*

316. Bohemos] Cf. Ep. 3366. 55n.

319. διπλωματοφόρος] In Ep. 2565. 13–15 Erasmus says that he had irritated Aleander by calling him 'diplomatophoros' in the *Resp. ad A. Pium.*

324. Alter] Albertus Pius.

326. infantem] Cf. Epp. 2387. 8, 2406. 17–18.

327. litteris] Ep. 1634.

338. sacrum amictum] See Ep. 2441. 65n.

351. tibi debeo] Cf. Ep. 2385. 69–72.

ab Adriano Pontifice vetitum ne quid in me scriberet, sed posteaquam iam, praeter annotationes quas in Hispaniis editas Rome distraxit, quinque aut sex libellis ad satietatem vsque in me debacchatus esset: minatur etiamnum nescio quid, non iam de fidei, vt ait, dogmatibus, sed de re grammatica. Praeter hoc calumniandi genus, habet Germania portenta quedam maleficae cuiusdam ac vix credibilis peruicaciae, qui miris cuniculis hoc agunt vt aut latronibus obiiciant Erasmum aut merore conficiant. Sed hactenus gratia Christo, nec animum a suo proposito labefactare valuerunt, nec studiis meis ita multum detrimenti attulere.

Ad Psalmum abs te laudatum redeo: posthac sedulo conabor vt que scribo citra exceptionem abs te probari mereantur, quod vereor vt in hoc Psalmo sim assequutus: certe spem assequendi nunquam abiiciam, posteaquam autore te proficere cepi. Etsi soleo duntaxat in hoc scripti genere parcius indulgere stomacho meo, videlicet in tanta mysteriorum maiestate memet ad religiosam quandam componens reuerentiam. In illo valde tecum sentio, multorum interpretum lectionem nonnihil officere, tale praesertim argumenti genus tractanti: multoque felicius cedere, si quis perspecta rei summa totum se permittat arcano spiritui, animum interim non tantum a viciis, sed prorsus ab externis humilioribusque curis auocans, et in sublimem quendam recessum subducens, ab omni mundanarum cupiditatum strepitu tranquillum et quietum. Nec leue momentum habet identidem interiecta precatio, que spiritus vigorem alacritatemque mire redintegrat. Deum immortalem, quanta esset nostra felicitas, si relegatis opinionum et affectuum dissidiis vnanimes in fertillissimis Scripturarum aruis excerceremur, aut in amoenissimis earum pratis luderemus; si tamen eo verbo vtendum est in re tam non ludicra. Verum ego conscius impuritatis meae, nec ignarus quam incommodum quamque refractarium organum praebeam opificio spiritus ad hec tractanda, in quibus ille maxime retrusa philosophiae celestis arcana velut in sacratissimo quodam adyto recondita esse voluit, non sine tremore soleo accedere; in quibus vix quisquam satis religiose versatur, nisi qui perpetuo versatur. Tui vero pectoris tranquillam puritatem primum mihi deliniauit Nicolaus Leonicus, vir, vt apparet, integer et in Platonica philosophia feliciter excercitatus; deliniauit autem in dialogo quo te de precando perquam sancte disserentem facit: quem dialogum si prius legissem (legissem autem si huc amici misissent in tempore), meus de orando deum libellus aliquanto minus ieiunus minusque humi repens prodisset. Sed animi tui pietatem quam

355. etiam nunc *J.* 357. Germania *MS.*: hoc seculum *K.* 370. praesertim *add. J.* 372. interea *J.* 373. humanioribusque *J.* 380. eo *MS.*: ludendi *J.*

352. Adriano] See Ep. 1415. 9–10, 1418. 26–8.

388. Leonicus] He died on 31 March 1531 shortly after this letter was written. Erasmus must have known him in Venice; see Ep. 1479. 180n; cf. Ep. 2526.

389. dialogo] *sc. Sadoletus seu de precibus*, one of the *Dialogi* published by the Gregorii, Sept. 1524.

392. de orando deum] The *Modus orandi Deum*, Basle, Froben, Oct. 1524; see Ep. 1502 introd.

illic adumbratam vidi, multo expressius mihi repraesentarunt psalmi tui luculenter enarrati, praecipue posterior, quem attentius et (vt Greci dicunt) ἀπνευστι legi: vtrunque curassem excudendum, nisi alii anteuertissent.

Iam vix credas quantopere te amem de tuo isto iudicio, cum mea sententia valde consentienti: Deus, inquis, omnium potens, qui tibi labores et sollicitudines et affectam valetudinem dat, quis scit an maiore tuo bono id faciat quam si quietem tibi et molle ocium praeberet? Videris me iam penitus introspexisse, vt ipse mihi notior non sim quam tibi. In tot calamitatum perpetuo tenore, non alio argumento magis animum meum subleuare soleo quam quod reputem hoc expedire saluti meae. Deus enim pro sua inenarrabili sapientia diuersis rationibus purgat homines ac se dignos fingit, qui velut egregius choragus varias personas inducit in huius vite theatrum, a quo paratum est omnibus praemium, si suas quisque partes quas ille delegauit decenter agat. Diuus Paulus eremita hoc ipso clarus est, quod vni affixus loco totam etatem fuit obscurus. Beatus Hilario, dum famam fugitat, nusquam locorum non inclaruit. Diuus Antonius eremo et vrbibus se partitus est. Nullus horum quicquam aduersi passus est. Iam quantum discrimen est inter Hieronymum et Augustinum, inter Chrysostomum et Basilium, inter Athanasium et Gregorium theologum? ne ceteros commemorem, ingenio, fortuna, viteque instituto dissimillimos, pietate pares. Quod si mihi choragus personam humilem et afflictam imposuit, vtrum par est me illi obmurmurare, an partes potius delegatas pro mea virili sustinere? Dabit ille cuius arbitrio geruntur res mortalium huic fabule bonam catastrophen. Hec contemplatio facit vt nondum omnino spem abiiciam de his Germanie tumultibus, in magnum aliquod ecclesiae bonum exituris. Nouit enim ille etiam mala nostra in suam electorumque suorum vertere gloriam ac salutem. Sed quod tu pro tua singulari bonitate precaris Germaniae, multis aliis regionibus precandum est, in quibus non minus seuit hec febris, licet minus eruperit. Quod si negocium hoc a tui similibus fuisset curatum, mitius vbique nunc laboraretur. Ferocia quorundam ad se magis quam ad Christum spectantium exasperauit hactenus exasperatque hodie morbum. Sed quum chorago nostro videbitur, hec omnia cessura sunt in bonum rei Christianae.

Non es tui dissimilis, Sadolete modestissime, dum pro meis in psalmum tuum annotationibus gratias agis. Imo non tua errata notaui (absit a me tantum arrogantiae), sed typographorum; nec ea ipsa in aliud annotaui, nisi vt tu dispiceres. Epistole tue clausulam legens, vix prae gaudio lacrymas tenui. Quo magis iuuat ea verba hic repetere. ‘De me’, inquis, ‘mi Erasme, sic tibi persuadeas volo, quanquam ego tenuis sim et magnis a for-

399. consentiente *J.* 401. quis scit *MS.*: qui scit (scis *N*[2]) *K.* 402. iam *MS.*: tam *J.* 434. annotatiunculis *J.* 436. ipsa *om. N.*

---

395. psalmi] Ps. 51 in 1525 and Ps. 93 in 1530; see Ep. 1511 introd.

434. annotationibus] See Ep. 2385. 107n.

tuna detrimentis mulctatus, nihil tamen me habere, quod non tuum eque velim esse ac meum. Neque in hoc solum, sed in omni tua dignitate atque fama conseruanda hoc sum animo, vt et sponte per me ipse et abs te monitus summam tibi fidem in amicicia ac beneuolentiam semper sim praestaturus'. Hec quoties lego a tanto praesule ex animo profecta, libet comici senis sermonem vsurpare, Quam gaudeo, vbi etiam huius generis reliquias restare video! Vah, viuere etiam nunc lubet. Fortunas tuas imminutas hoc grauius fero, quod quum eas haberes cum optimo quoque communes, non tuo vnius, sed plurimorum damno attritae sunt. Quod ad me attinet, abunde mihi videor per te locupletatus, dum te tam incomparabili amico frui licet. Mihi quidem perquam angusta est res familiaris, sed (vt aiunt) pusillis auiculis non multis opus est plumis. Minimo contentus sum, et si quid desit, sunt qui prompte alacriterque cupiant impartire. Hanc tuam epistolam, si quid mihi credis, pluris facio quam si misisses talentum auri magnum. Neque haec eo mihi dicuntur quod isto nomine tibi debere nolim. Imo libens profiteor me tibi non minus obstrictum esse pro his quae defers quam pro his que iam praestitisti.

Bonifacius Amerbachius, in cuius amicicia praecipue conquiesco, homo tam purus vt in eo nihil reperias neui, nisi quod est immodice modestus, iam duorum liberorum pater est, sustinetque Basilee publicam iuris professionem, quanquam hic mallet. Hoc eo te scire volui, quo illi sis aequior, si forte rarius ad te scribit quam velles. Tametsi non arbitror illum vnquam tam occupatum vt tibi, quem vnice diligit, non vacet scribere: sed raro dantur quibus tuto committamus litteras isthuc perferendas: quotiesque tuas post magnum etiam interuallum accipimus, bonae fortune nobis litasse videmur. Is nobis magno solatio est, quoties reuisit Friburgum. Id quod nunc rarius facit metu pestilentie, que hic per totum autumnum hyememque satis proterue lusit, ac nondum etiam potest desinere. Miror autem qui fiat vt, quum hominum decreuerit numerus, nihilo secius tamen indies accrescat rerum charitas. Bene vale.

Apud Friburgum Brisgoiae. Nonis Martiis. M.D.XXXI.

2444. To Quintin.

Epistolae Floridae p. 93. — Freiburg.
K. p. 103: N. p. 1024: Lond. xxvi. 25: LB. 1162. — 9 March 1531.

[The person addressed may conceivably be Io. Quintinus Aeduus (Jean Quintin) 1509?—1561, Professor of Canon Law in Paris 1536. In his early years he inclined to the reformed opinions. Like another of Erasmus' Paris correspondents, Quinonus (Ep. 2380), he belonged to the order of St. John of Jerusalem and was a friend of Montanus.]

2443. 463. quanquam hic mallet *om. J.* 464. scribit *MS.*: scriberet *J.* 468. accepimus *J.* 471. per *add. J.* 475. M.D.XXXI *J*: 1530 *MS. K.*

2443. 445. comici] Terence, *Ad.* 3. 3. 90–1.

ERAS. ROTERODAMVS QVINTINO SVO S.

Montanvs suo functus est officio: admonuit me tui, iussitque tuis verbis saluere. Sed quid hoc est rei? Nihil aliud me de te scire voluisti, nisi quod cupis agnosci pro meo? Nec enim de studiis tuis, aut rerum tuarum statu verbum vllum. Iam quod petis, iampridem a me factum est: scripsi tibi, sed an scriptum meum acceperis nescio. Qui possim autem te profiteri meum, quum tu me tuarum rerum nihil scire velis? Si vis amari, praesta te amabilem: et si vis vt agnoscam te meum, fac vt intelligam liquido me esse tuum. Non haec scribo, quod sinistri quicquam de te suspicer, sed vt ad officium excitem. Panicus iste tumultus quem excitauit meus Ciceronianus, facit vt aliquanto minus quam soleo fidam Gallorum ingeniis. Bene vale.

Friburgi vii. Id. Martias Anno a Christo nato M.D.XXXI.

[2430]2445. To Mathias Kretz.

Munich MS. Fol. A. Lat. a. 18. — Freiburg.
J. p. 85: K. p. 97: N. p. 1018: — 11 March 1531.
Lond. xxvi. 18: LB. 1163.

[The manuscript, in a xvi^c. hand, was evidently copied directly or indirectly from the original, as it gives the signature, a postscript, and the address. It is bound in with a number of other folio MS. leaves at the end of an edition of Horace, edited by Locher Philomusus, Strasburg, Io. Reinhard, cognomento Gürninger, 1498, now in the University library at Munich. The letter of Erasmus is the only piece in this hand, and occupies five folios written on the recto only. The rest of the MS. leaves are xv^c.–xvi^c. copies from the rhetorical writings of Cicero.]

D. ERASMVS ROTERODAMVS ABSOLVTO THEOLOGO MATHIAE KRECZER DECANO ET ECCLESIASTAE MONACEN.

S. D. Quae de nouatis isthic rebus scribis, sed non solus, magno cum animi dolore legi. Vereor ne quid isti ciuitati inter Germanicas praecipuae tum nobilitatis tum opulentiae accidat quod nollemus. Caesar habet acres iras, nec parum excelsi animi est rex Ferdinandus. Cum Turca aiunt fore foedus. Nec desunt qui Caesari et huius germano plus satis irritatis, suffundant frigidam, et oleum addant camino. Diuinat opinor tua prudentia quos sentiam. In proximo sunt Bauariae duces: hii quo, quaeso, speciosiore titulo possent augere ditionem suam quam expugnatarum haereseon, ac propugnatae fidei catholicae? Nescio an isti malo nonnihil addiderint purpurati quidam, qui cum non ignorent ex luxu fastuque sacerdotum potissimum natam et conflatam hanc

2445. TIT. *MS.*: ERASMVS ROT. MATHIAE CRETZERO CONCIONATORI S. *J* (CONCIONATORI *om. N*). 1. S. D. *om. J.* 6. plus satis irritatis *MS.*: satis vt videtur iritatis *J.* 8. quaeso *add. J.* 9–10. expugnandarum . . . propugnandae *J.*

2444. 1. Montanus] Cf. Ep. 2380. 1n. Nothing is known of Montanus visiting Erasmus at this time, and he may merely have passed on a greeting from Quintinus by letter, though the letter does not survive.

2445. 8. Bauariae duces] See Ranke *Hist. Ref.*, Bk. III, ch. v: k. v, ch. ii.

inuidiam, tamen isthic, vt scribunt, incredibili pompa gesserunt sese, comessantes, totas interdum noctes ludentes aleam, idque non inscia plebe. Iam taceo de quorundam saeuitia, qui minis, conuiciis ac suppliciis hoc fatale malum consopiri, vel magis opprimi, posse confidunt. Quod erat omnium praesentissimum remedium, id prorsus negligitur. Quid isthuc? inquis. Vt ecclesiae proceres ad meliorem conuersi frugem subducant orbi tumultus huius seminarium. Sic Christus adiungeret suum brachium.

Nunc perinde quasi sit prorsus humanum negocium ac non potius vindicta numinis, hominum sceleribus nimium efferuescentibus irritati, ad mundana praesidia toti spectamus: crescit ecclesiasticorum fastus, ne dicam tyrannis: crescunt opes ac luxus, nec decrescit libido. De pontifice non est meum iudicare, sed tamen qui huc ex Italia veniunt narrant quae sine moerore audire non possumus. Quam inclementer a Clemente tractata est Florentia? Mihi videtur hoc habere in animo, vt fauore principum ac multitudine cardinalium obruat hoc orbis incendium. Verum istuc quid aliud est quam magis etiam iritare deum? quasi mundus possit mundum vincere. Solus Christus vere dixit, ego vici mundum. Si prophani monarchae diligunt opes et gloriam, vtcunque ferendum est: et haud scio an deceat aut expediat esse tales aliquot, qui malo nodo malum adigant cuneum. Sed si qui primas tenent in ecclesia se monarchis praebeant non magistros et admonitores, sed mancipia cupiditatumque ministros, obsecro te quid spei est illi columbae quam vnice deamat sponsus? Quidam classicum canunt ad haereticos armis deiiciendos, huc tamen spectantes, vt sacerdotibus opes, ocium et autoritatem vindicent. At ego vereor ne dum principes alii nos impugnant, alii tuentur, vtrinque spoliemur, ac bellum pio titulo susceptum non minus exitiosum sit ecclesiae quam funestum Germaniae. Faxit Christus opt. max. vt hoc meum vanum sit augurium.

Quanquam hactenus quod diuinaui verius fuit quam vellem. Primum, vbi prodierunt Luteri placita de indulgentiis, silentium erat optimum. Respondit Prieras satis gloriose, et primus cicadam, vt Graeci dicunt, ala corripuit. Respondit alter Saxonice. Ibi Iacobus Hoochstratus, quo suppetias ferret suis Dominicanis, nullum non mouit lapidem, vt excitaret academias, nominatim Lutetianam, Coloniensem et Louaniensem. Duas posteriores vtcunque commouit hucusque vt in Lutherum aederent articulos satis moderatos, idque, vt opinor, ex sententia Adriani postea Romani Pontificis. Ea res etsi non erat indigna Theologis, tamen plerisque nihil aliud quam risum excitauit, praesertim articuli

22–3. efferuescentibus *add. K.* 33. deceat aut *om. J.* 38. huc *MS.* N^3: hoc N^2 tamen *MS.*: tantum *K.* 46. *J*: Prierans *MS.* 53. tametsi *J.*

31–2. ego vici] John 16. 33.
46. Prieras] Silvester Mazolini; he answered Luther's theses with *In presumptuosas Martini Luther conclusiones de potestate Pape dialogus*; see Ep. 872. 16n.
47. dicunt] See *Adag.* 828.
48. Hoochstratus] See Ep. 1030. 16n.; cf. Ep. 1141. 17–20. The persons mainly responsible for Luther's condemnation at Paris were Duchesne and Beda; see Ep. 1188. 29n.

Coloniensium. Sed quum quidam nondum lectis Lutheri libris apud imperitam multitudinem seditiose vociferarentur, imprimis Carmelita quidam morosissimis moribus; admonui his rationibus spargi malum, non extingui (populus enim libenter audiebat esse qui docerent non esse necessariam exomologesim, superuacaneam esse satisfactionem): aut silentio negligerent hominem, aut scriptis agerent inter se docti. Contemptum est hoc consilium, et gratiae loco tuli quod audiebam Lutheranus, quum primus omnium illi negocio reclamarim proque virili obstiterim. Euenit quod praedixeram : gliscebat indies incendium.

Tandem Carmelitae visum est vt carceribus ageretur et incendiis; et huc, vt vere dicam, prouocabat multorum nouis dogmatibus fauentium improbitas. Venit Aleander cum bulla terrifica, minitans omnibus et, quacunque Caesar iret, fumis et librorum incendiis implens omnia. His rebus quum nihil aliud excitaretur quam risus, impetratum est diploma Caesaris. Sed aeditum est ante tempus, quemadmodum et bulla Leonis per monachos exierat priusquam ille vellet. Datus est Carmelitae et huic simillimo collegae gladius. Coepta est carnificina. Tandem Bruxellae tres Augustinenses publicitus affecti sunt supplicio. Queris exitum? Ea ciuitas antea purissima, coepit habere Lutheri discipulos, et quidem non paucos. Seuitum est et in Hollandia. Quid multis? Vbicunque fumos excitauit Aleander, vbicunque seuitiam exercuit Carmelita, ibi diceres fuisse factam hereseon sementem.

Hic aula principis animaduertens ita rem geri per furiosum monachum vt omnia spectarent ad seditionem, exarmauit illum cum suo collega, et aliis Theologis non monachis eam prouinciam delegauit, aliquanto mitioribus: quanquam et aula sustulit aliquot, plures metu pepulit. Interim ego dum alteram partem hortor ad meliorem mentem, alteram ad efficaciora remedia, vtrique factus sum haereticus. Sed vt prolixam fabulam in pauca conferam, hucusque serpsit malum, eoque incanduit, vt res ad arma spectare videatur. Quod si fiat, nolim male ominari, tantum precor vt dominus omnia vertat in bonum exitum. Si praemium expectassem ab hominibus, deplorarem gratis collocatam operam, proque benefactis reportatam ignominiam: nunc cum certarim agonothetae Christo, leuius fero mortalium ingratitudinem. Non

55. quidam *add. J.* 63. virili *J*: viribus *MS.* 67. Aleander *MS.*: διπλωματοφόρος ab vrbe *J.* 68. quocunque *MS.* 70. Sed *MS.*: Id *J.* 77. *J*: Vbique *ante* fumos *MS.* Aleander *MS.*: nuncius *J.* 87. incanduit *MS.*: incruduit *J.* 90. deplorarem *J*: deploratam *MS.* 92. fero *J*: fore *MS.*

---

57. Carmelita] Egmondanus; see Ep. 878. 13n.

69. librorum incendiis] See Epp. 1157. 6n, 1186. 15n. from which it seems likely that some of Luther's books were burnt before the *diploma Caesaris*.

70. risus] Cf. BRE. 194. 17–18 'res tota versa fuit in risum'.

diploma Caesaris] Issued 20 March 1521; see Ep. 1192. 66n.

72. priusquam ille vellet] See Ep. 1141. 20–1, 1166. 82.

74. tres Augustinenses] See Epp. 1382. 46–9, 1384. 2n, 2188. 58–71.

82. aliis Theologis] Perhaps Miltitz and Marino Carraciola; cf. Ep. 1188. 24–5.

sum tam hebes quin videam que scribendo Romanensi regno placere possim. Hereticis mederi malim quam probari. Quam mihi cum illis conueniat nescio: illud constat, nullius nomen eis inuisius esse quam Erasmi. Quid igitur dicam de illo amico tuo, quem et meum esse credideram, qui me isthic tam inclementer lingua proscidit, quum apud omnes, tum praecipue apud nobiles et magnates, ac multis persuasit: nimirum ἐρήμην νικήσας.

Sed hec Christus viderit. Omissis querimoniis ad tuam epistolam redeo. Illud vnum video superesse, vt dominus suo ineffabili consilio his malis finem imponat, quandoquidem hominum consilia nihil aliud hactenus quam malum exasperant. Quis expectasset tantam in Oecolampadio mutationem? Ante cucullam plane monachus erat, et superstitione nostro sodalitio submolestus, nunc quanto alius sit, obscurum non est. De Luscinio tale nihil inaudieram: sed tamen illi gratulor, tametsi suspicor illum eam non admissurum gratulationem. Sperserum quem memoras non noui. Tuam eximiam perpetuamque pietatem non solum ex tuis litteris, verumetiam ex aliorum scriptis cognoui, dominique benignitatem in te exosculor, gratulor etiam felicitati tuae, qui tot annos eadem in vrbe facta verbi diuini semente cum bona gratia collegarum tuorum ad ampliorem fortunam vocaris. Ioannem Fabrum Dominicanum noui, hominem in Thomistica theologia pulchre doctum, sed mire vafrum ac versipellem. Is Rome coepit in me debacchari, videlicet quo se reconciliaret Card. Caietano, de quo mihi tanta narrarat mala vt nullus scurra in scurram posset dicere plura. Obiisse nunc primum audio: dominus illius misereatur.

Ex superioribus litteris videre mihi videor nec tuum animum ab hac suspicione omnino purum, quasi non essem alienus ab his sectis, donec prodiret epistola ad Vulturium, rursus Apologia ad librum Buceri. Atqui si legisses Seruum Arbitrium Lutheri cum mea Diatriba, quam odiosissime lacerat: rursus duos Hyperaspistas, quibus illi respondi: ad haec, libellum aduersus Leopoldum, vt iam dicere supersedeam tot epistolas, quibus declaro animum meum, fortassis aliter de me sensisses. Si cum illis sentirem, quid opus erat relinquere Basileam, magno rei familiaris detrimento, summoque valetudinis periculo? Sed in libris extant quaedam dogmatibus improbatis affinia: id quum a multis sit malicioso studio tentatum, nullus adhuc potuit vllam sententiam adferre pugnantem euidenter cum articulis fidei. Quis vnquam quicquam adeo circumspecte scripsit, quod maleuolus non possit vel scandali, vel schismatis, vel erroris, vel temeritatis, vel alio

95. nomen eis *J*: nonem *MS*. 99. ερήμνύ μϊκησαασ *MS*. 105. et . . . submolestus *add. K*. 106. Luscinio *MS.*: altero qui a Luteranismo, atque etiam anabaptismo, rediit ad ecclesiam *J*. 107–8. tametsi . . . gratulationem *add. J*. 108. quem memoras *add. K*. 120. omnino ab hac suspicione *J*. 121. prodiret *MS.*: prodisset *J*. 122. Buceri *MS.*: ecclesiastarum *J*. 123. mea *J*: mira *MS*. 125–6. meum animum *J*. 127. Basileam *MS.*: nidum familiarem *K*. 129–30. malicioso studio sit *J*.

96. amico] Eck.
99. ἐρήμην] Cf. Ep. 998. 40–2.
108. Sperserum] See Ep. 2430. 27n.
116. Caietano] Thomas de Vio, General of the Dominicans; see Ep. 891. 25n.
119. superioribus litteris] Ep. 2402. 9–15.

quopiam titulo traducere? Quam vero ab heresibus abhorream, vel illud satis arguit, quod in hunc vsque diem tot modis irritatus a Dorpiis, Leis, Stunicis, Beddis, Sutoribus, Clithoueis, aliisque multis, nulli sectae nec ducem me prebui, nec comitem, plane facturus nisi magis timuissem deum quam homines: ita saltem licuisset vlcisci quosdam meo more. Sed vt in nullius hominis odium hereticus esse volo, ita nolim in eorum gratiam qui mundum diligunt Christi gloriam obscurare, duntaxat sciens. Theologi satis habent negocii cum dogmatibus impiis, etiamsi non rixentur de male sonantibus, male iacentibus, offensiuis, affinibus et suspectis, adde non intellectis et ad calumniam deprauatis. Complures enim Beddae calumniae hinc nascuntur, quod non intelligit sermonem Latinum. Mihi persuasi te virum aequum esse: vtinam legisses quae Leo, Stunicae, Sanctio, monachis Hispanis, Beddae, et aliis respondi. Iam suspicor et tibi aliqua ex parte persuasum in dialogis meis esse centum hereticas opiniones. Codicem libens ad te mittam, si nactus fuero cui tuto credam. Chrysostomus non tam a vobis desideratur quam ipse desiderat emptores, vbique prostans. Apophthegmata iam meas exierunt manus, ex officina typographorum prodibunt intra dies octo. Risi Polyphemum, qui semper et vbique sui similis est. Nihil illi magis conuenit quam vt in aula quapiam praepinguis Abbatis agat morionem. Bene vale, vir in domino charissime.

Datum apud Friburgum 5 idus Martias Anno 1531 a Christo nato.

Hec in sinum amici
Des. Erasmus Roterodamus
mea manu.

Commisissem huic tabellario aliquid codicum, sed noluit ille grauari pluribus, ad literas non ad sarcinas perferendas a me conductus.

Absoluto theologo D. Mathiae Creczero Ecclesiastae. Augustae.

2446. To Helius Eobanus.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 221. — Freiburg.
J. p. 67: K. p. 80: N. p. 1004: — 12 March 1531.
Lond. xxvi. 5: LB. 1164.

[An autograph rough-draft: the heading is by a secretary. The year-date is supported by the close connexion with Ep. 2495 from which it appears that Eobanus' *Epicedia* and *Theocritus* had both been published, though the latter had not yet reached Erasmus. Both this and Ep. 2495 answer letters of Eobanus which are not extant.]

2445. 135. tot modis *om. J.* 136. Satoribus *MS.* 144. et . . . deprauatis *add. J.* 147. monarchis *MS.* 149. esse *add. J.* 155. praepinguis Abbatis *add. J.* 157. Anno *add. J.* 159. Hec . . .165. Augustae *om. J.*

2445. 149. Codicem] *Sc. dialogorum*; Ep. 2430. 44n. 150. Chrysostomus] See Ep. 2430. 43.

EOBANO HESSO

S. Ab his quibuscum mihi semel amicicie foedus legitime Gratiarum auspiciis ictum est, vt semper sunt gratissime que redduntur epistolae, mi Eobane, ita non soleo offendi intermissione litterarum, praesertim eius generis quae nihil habent praeter salutationis officium aut familiaritatis alloquium. Et epistolarum fasciculis sic obruor vt interdum vix ocium sit perlegendis. Hic itaque dum culpam deprecaris, aut etiam veniam precaris, scito te *μάτην τὸ ὕδωρ ἀναλίσκειν*.

Quod expostulas inuidiosa commemoratione, et vos bonarum disciplinarum professores et istam Remp. esse traductam: primum Reip., mox vobis, me purgabo, sed paucis. Ego isti ciuitati, vt inter Germanicas praecipuae celebritatis, semper optime volui, nec vlla data est occasio quur secus essem animatus. Si ideo putas traductam quod inter eas censeri videtur, que aliqua ex parte fauent contentiosis dogmatibus, non expectabam vt illa offenderetur, si hoc obiter in scriptis significaretur quod ipsa non cupit haberi clam, quodque iam multorum editis libellis latius sparsit fama quam ille meus libellus vnquam sit peruagaturus. Quod magistratus sat amplis stipendiis conduxit, qui istic optimas litteras profiterentur, nemo non fatetur laude dignum. Porro, quod frigent auditores, atque ob id etiam professores, nullum crimen est Reip. cui in manu est quod honestum est consulere, successus bene consultorum in manu non est. Magistratus quod in ipsis situm erat praestiterunt: animos hominum immutare solus potest deus. Nec tamen huius rei mentionem affectaui, sed huc me adactum vides, ni voluissem haberi mendax; quo nomine mire delectatus est ille qui me prouocauit. Iam hoc ipsum quod a me leuiter notatum est, non vnis litteris ad me perscripsit Bilibaldus, vir (vt opinor) grauis sueque Reip. bene cupiens. Idem Basileam detulerunt homines minime leues, ac vobis etiam priuatim amici. Iam si putas ad totius ciuitatis contumeliam pertinere, quoties magistratus aut in eligendo fallitur, aut successu frustratur, etiam atque etiam vide quam iniquam eis legem praescribas, quum hoc exigis ab hominibus quod solius est dei proprium, vt qui nec falli potest iudicio nec euentu frustrari. Quare tibi illa, mi Eobane, non admodum in loco dicta sunt tam inuidiose, ac deinde cum colapho. Non pudet inquis te clarissime ciuitati eam notam inurere, tanquam alat pigros studiorum professores? Quasi multe ciuitates non alant aliquando furaces magistratus, indoctos episcopos, luxu perditos sacerdotes, denique lenones,

TIT. ERASMVS ROTERODAMVS *praep. J.* S *add. J.* 1. S. *om. J.* semel mihi *J.* 2. *J*: auspicibus *MS.* 5. colloquium *J.* 11. me vobis *J.* 12. vt *MS. K*: et *J.* *J*: optimę *MS.* 20. Porro *add. K.* 31. Iam *MS.*: Quod *J.* 33. legem eis *J.* 34. hoc *om. J.* vt *om. J.* 37. inquis *add. J.*

8. μάτην] *Adag.* 373.

10. Remp.] Nuremberg. Eobanus had taken offence at Erasmus' slighting reference to the reforming universities in *Resp. ad fratres Germ. inf.*, LB. x. 1598A–B: cf. Epp. 1901. 14–21, 1945. 2–6, 2006. 15–17, 2008. 33–4. For Erasmus' disparaging attitude towards the reforming universities generally see LB. x. 1618D–E and Ep. 2615.

28. litteris] Not extant.

vsurarios et meretrices. Non accuso magistratum, et si quid delinqueret magistratus, an continuo ciuitas vniuersa me reum aget lesae maiestatis? Non dubito quin magistratus optaret vobis et auditorium quam maxime frequens esse et studiorum amorem quam maxime flagrare: sed aliud est optare, aliud praestare. Sed interim alit. Fateor, sed aut alit inuitus aut in spem melioris successus.

Tantum de Rep. lesa. Venio nunc ad professorum ordinem, mox ad te venturus, posteaquam quedam tuo nomine peculiariter expostulas. Ego professorum neminem noui praeter te et Ioachimum, quorum vtrunque soleo inter amicos numerare, quemadmodum adhuc numero, ne putes maleuolentiam mihi in consilio fuisse vt illa scriberem. Auditorum autem segniciem frigusque vobis etiam arbitror displicere. At qui fieri potest vt caleat professorum studium, si rarus sit auditor isque dormitabundus et oscitans? Proinde, nec professoribus inuritur nota, sed auditoribus. Iam mihi finge esse vnum atque alterum ex professoribus qui cesset non illibenter, quid aliud accidit quam quod hominis est? Posteaquam illi suum negligunt commodum, ignoscendum est si professor suum ocium et emolumentum amplectitur. Succenses iis qui talia vel litteris vel rumoribus huc pertulerunt: non tamen hoc agis vt doceas illos vana pertulisse; tantum ingratitudinem et inciuilitatem illis obiicis qui istic bene habiti parum bonam retulere gratiam. Iam si quid tu cudas poematum non isti tantum ciuitati profuturorum, aut si quid tale molitur Ioachimus, quid hoc ad istam profitendi prouinciam? Mihi quotannis multa cuduntur, nec ob id mihi ciuitas hec designat salarium. Rogas quomodo ipse me mihi excusem, qui tantum vulnus infligam semianimis vixque spiritum languidum trahentibus litteris? Imo in hoc ipsum illa scripsi, vt segnes ad studiorum ardorem excitarem. Quum praeceptor increpat discipulorum inertiam, quid aliud agit quam vt illos ex ignauis reddat alacres? Quam alibi langueant studia nescio: Louanii et Lutetie florent vt quum maxime. Sed vnde languor studiorum? Nimirum a segnicie quorundam qui se iactant euangelicos. Hoc si tu quoque doles, vt facere arbitror, in idem venimus. Fortasse metuis ne, si multis persuasum fuerit istic cessare professores, pauciores studiorum gratia sese ad vos conferant. Vestratium itaque partium est auditores vestros ad amorem litterarum inflammare. Id si factum erit, ipsa res facile iuuentutem alliciet. Nec oportet eum locum vos supra modum offendere, quum eadem querela sit optimi cuiusque de ciuitatibus omnibus, vbi regnant Euangelici. Hoc

46. Sed *MS.*: verum *J.* 49. nomine *MS. K*: more *J.* 53. vt *MS.*: quum *J.* 59. negligunt suum *J.* 63. illis *MS.*: eis *K.* 64. cudis *J.* 71. inertiam *MS.*: segniciem *J.* 80. eo loco *K.* 81. offendi *K.*

50–1. Ioachimum] Camerarius, at this time rector of the town-school at Nuremberg, a devoted admirer of Eobanus. See Ep. 1501 introd.

64. poematum] Eobanus published the *Elegiae de Schola Norica*, Norimb. 1526 and *Ex Idylliis Encomia duo, vrbis Norembergae et Philippi Hessorum Principis*, 1527. In 1531 he collected his *Epicedia* in a volume containing 'Epitaphia epigrammata' by Camerarius. By May 1531 Erasmus had read this, see Ep. 2495. (Krause, *Eobanus* ii. 9 sqq., 20 sqq., 101–2.)

certe nomine vos et amo et laudo, quod in his dissidiis quieti bonas litteras nulla oneratis inuidia.

Venio nunc ad ea que peculiariter mecum agis. Exprobras quod meum nomen praeclaris laudibus vexeris. Vt fateor mihi non esse molestum laudari a viro laudato, ita (ni fallor) vicissim Eobani virtutes, si minus quam tu copiose, satis tamen candide praedicaui. Nuper Glareanus mihi narrauit abs te editum volumen epigrammatum, in quibus frequens et honorifica mei mentio. Id nondum videre datum est. Quod scribis de subtractis e farragine meis ad te epistolis, nec memini nec satis intelligo. Si subtractae sunt, certe odio tui factum non est. Neque enim meae in te beneuolentiae quicquam decessit hactenus. Fieri potest vt quum ederem hoc genus argumenti, tuae non venerint ad manum, aut aliquid fuerit causae quod nunc non queo diuinare. Vnam illic meam ad te epistolam reperio. Tibi non videtur ferendum quod in Ciceroniano meo nullus Eobano datus sit locus. Si aequum autumas, vir amicissime, vt me in ius vocet quicunque illic praeteritus est, plusquam ducenti me reum peragent. Non enim ibi texebam catalogum eorum qui scriptis innotuissent, sed, quum decem exempla suffectura fuerint ad id quod illic agitur, indulsi numero, idque sicuti parum consulte, ita (vt apparet) parum feliciter. Vtinam in totum a viuorum aut nuper defunctorum nominibus temperassem. Nunc alii se queruntur praeteritos, alii dolent se commemoratos, alii secus attacti sunt quam vellent. Finiendus erat nominum catalogus; id fieri non poterat nisi multis praetermissis. Sed omissis inquies gregariis, eximios tantum recensuisses. Verum qui vix gregarii sunt, sibi videntur eximii. Porro ne tu maleuolentiae des, quod nominatus ibi non sis, praeteritus est et Zasius et Beatus Rhenanus, quorum alterum crebro videbam, ab altero frequenter accipiebam litteras, vt obliuionem causari non queam. Nec illi tamen expostulant. Semper fassus sum, quod sibi vindicat Franciscus Philelphus, parem in vtroque genere facultatem tibi mire contigisse, sed nihil quod sciam extat tui praeter poemata. At in Ciceroniano meo, vt ais, fit aliquot poetarum nomenclatura. Fortasse, sed obiter tamen et praeter argumenti naturam, vt hoc cui venia opus est magis quam laude contrahi potius debuerit quam dilatari. Et tamen hec scribens nondum scio, an ibi sit Eobanus necne : et nisi tu expostulasses, credidissem te minime praetermissum, tantum abest vt studio tuum nomen suppresserim. Iam finge me texuisse scriptorum catalogum : humanius erat obliuioni ignoscere quam de animo

84. onerastis *J.* 86–7. non esse mihi *J.* 89. abs te *J* : ab te *MS.*
103. sicuti *K* : vt *MS.* vt apparet *add. J.* 106. attacti *J* : attenti *MS.*
115. contigisse *MS.* : obtigisse *J.* 116. At *J* : Sed *MS.* vt ais *add. K.*
118. magis quam laude *MS.* : verius quam debetur laus *J.*

90. epigrammatum] Ep. 2495 speaks of an *ingens volumen epigrammatum*; Krause's bibliography makes no mention of this. In 1519 Eobanus had published *A Profectione ad Des. Erasmum Hodoeporicon* : see Ep. 870 introd. When Erasmus died Eobanus spoke his praises in *Epicedion in funere Erasmi*, Marburg, 1537. Glareanus' letter mentioned here is not extant.

96. Vnam] Ep. 982.

114. Philelphus] Cf. Ep. 2495.

nostro dubitare. Abs te biennio nihil venerat litterarum, et sensi nonnullos amicos mihi factos iniquiores, quod nouis dogmatibus reclamarim. Tale quiddam de te suspicari poteram, nihil tamen sinistre suspitionis passus sum altius in animum meum descendere. Sed vt descenderit, quur iudicassem praetereundum Eobanum, quum Huttenum et Albertum Pium recenseam, quorum vterque cruento calamo me petiit? Postremo, Eobanus in se habet quo sese nobilitet, vt nostra praedicatione vix alii minus sit opus. Iam si quid vel abs te vel a Ioachimo elaboratum est, quod nondum prodiit in lucem, mihi quidem venia dignus videor si nesciam. Quod Theocritum reddidisti Latino carmine, miror si Siculam illam Venerem assequutus es. Homerum opinor experiris tractabiliorem, in vtroque tamen argumento vereor vt fama labori respondeat. Qui Grece norunt (nam gliscit indies ea lingua latius), malunt eiusmodi autores audire sua lingua canentes. Laudo tamen industriam tuam, nec ea sua laude fraudabitur. Quae praesentem adferunt vtilitatem, ea maxime videmus hominum manibus teri, etiam si tractent argumentum humilius. Ita celebris est Perottus, Rhodiginus, Calepinus, Budeus, et Volaterranus, Sed mediocribus esse poetis non licet, vt ait Horatius. Hoc seculo vix etiam summi poetae laudem quantam promerentur ferunt.

Sed finem imponam epistolae nimium loquaci. Isti reip. vtinam tam omnia contingant prospera quam ego opto. Eam per me nulla ex parte nec puto lesam nec ledi velim. Si vanus est rumor qui frigere isthic professiones pertulit, et si falsa scripsit Bilibaldus, magnopere gaudeo, precorque veniam credulitatis. Sin vera sunt, existima professorum segniciem excusatam auditorum frigore. Quod si non impetro, saltem illud persuasum habeas, Erasmum in te et Ioachimum amico esse animo, in alios quos non noui nihil habere stomachi: de nostra vero amicicia tantum mihi fuisse fiducie vt, siue meae ad te epistole ederentur siue premerentur, siue Eobanus esset in catalogo siue non esset, putarem me te nihilo minus beneuolo vsurum. Postremo, si quid hic a me cessatum est in officio, facile poterit alio loco sarciri. Bene vale, et Ioachimum collegam tuum meis verbis saluta.

Apud Friburgum Brisgoiae. 4. Id. Martias anno a Christo nato. 1531.

131. sese *MS.*: se *J.* 132. quid *MS.*, *K*: quod *J.* 136. vt *J*: ne *MS.* 137. nam *add. J.* indies *add. J.* 151. existimo *J.* 157. putarim *J.*

132. si quid] The reference is to the joint volume of 1531; see l. 64n.

134. Theocritum] Eobanus' *Theocriti Idyllia 26* was published in 1531. Krause ii. 89–95.

135. Homerum] *Homericae aliquot icones insigniores*, Nuremberg 1533. Krause ii. 95 sqq.

142. Perottus] See Ep. 117. 42n. Rhodiginus] See Ep. 469. 8. Calepinus] See Ep. 1725. 12n.

142–3. Volaterranus] See Ep. 2422. 61n.

143. Horatius] *A. P.* 372.

2447. To Lazarus Baïf.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 218 (a). Freiburg.
J. p. 62: K. p. 76: N. p. 1001: 13 March 1531.
Lond. xxvi. 2: LB. 1167.

[An autograph rough-draft (a^1), corrected by Erasmus with a finer pen and different ink (a^2).

The year-date is confirmed by the publication of the second edition of the *De re vestiaria*, Basle, Froben, March 1531. For Baïf see Ep. 1962 introd.]

LAZARO BAYFO ORATORI REGIS GALLIAE

Svmmam voluptatem eamque geminam mihi peperere tue littere, Bayfi ornatissime; partim quod legatum agis excellentissimi principis nomine, idque in vrbe, preter alias innumeras felicitates, etiam viris eruditissimis ac bibliothecis locupletissimis florentissima; partim quod nec istius muneris dignitas, nec occupatio negociorum tibi Erasmi memoriam excusserit. Illa verba tuis in litteris non sine risu legi, 'Ad magnum illum Erasmum': qui titulus haud quadrat in hoc corpusculum, minus in fortunam, minime in ingenium. Sed tamen istuc aliquanto modestius, quam quod Zasius nunquam exorari potuit, vt desineret me ter maximum appellare. Ceterum, quemadmodum fateor me tuas epistolas sepe desiderasse, posteaquam vnis litteris ingenii tui gustum mihi praebueras; ita nunquam, vt ais, te cessatorem appellaui, quem etiam si nihil scriberes, sciebam nec in amore nec in officiis vnquam cessare. Qui mihi hoc quoque nomine vulgari hominum genere videre felicior, quod felicitatem tuam agnoscis. Quid a superis maius exoptare poteras, quam vt a regiis negociis litterarum ocium tueri liceat, quodque, vt scribis, ocium contigerit cum dignitate? Mearum autem rerum status cum tuo, mi Bayfe, prorsus ex diametro pugnat. Mihi enim negocium est absque dignitate, nisi quod meum esse duco quicquid obtigit candidis amicis. Quin et litteris gratulor, quas Franciscus regum Opt. Max. non sat habet a philobarbarorum petulantia vindicare, nisi eas ad tantam prouehat dignitatem vt suopte fulgore tenebriones obstreperos facile submoueant.

Gaudeo quod meditaris esse trilinguis. Heliam non noui, Egnatium hominem non minus humanum ac probum quam eruditum

TIT. a: ERASMVS ROTERODAMVS praep. *J*. ORATORI . . . GALLIAE *om. N*. 9. aliquanto *om. J*. 13. vt ais *add. J*. appellaui *J*: appellarim a. 17. vt a: quod *J*. a *add.* a^2. 18. liceat a^2: datum a^1: licet *J* a^2: contigit a^1 *J*. 19. Mearum . . . rerum *J*: Meum autem a. status *N*: fatum a: statum *J*.

1. littere] Neither this nor any other letter from Baïf to Erasmus has survived.

2. legatum agis] at Venice; cf. Ep. 2427. 20n.

26. Heliam] Elias Levita (1468?–1549?), a Hebrew scholar born at Neustadt, near Nuremberg. He lived in Italy at Padua, and later at Rome, and in the sack of these cities twice lost all his goods. At Rome he lodged with, and taught, Card. Egidio di Viterbo. In 1527 he took refuge in Venice, where he lived till his death, except for some years at Isny helping Paulus Fagius in his Hebrew press. He taught Hebrew to Christian scholars and as a result incurred odium with his own race. He wrote grammatical and lexical works, four of which were translated by Sebastian Munster—*Grammatica Hebraica*, July 1525; *Composita verborum et nominarum Hebraicorum*, Nov. 1525; *Capitula Cantici Specierum*, 1527—all published by Froben; and *Accentuum*

Venetiis amaui, idque (ni fallor) mutuum. Lazarum Bonamicum opinor me vidisse Patauii in edibus Marci Musuri, qui iam tum iuuenis plurimum et eruditionis et humanitatis prae se ferebat. Vtinam deus aliquis mihi det vt in tam felici contubernio possim herere. Nam hic rerum prooemia nobis minitantur bellum egregie funestum, nisi numen aliquod propicium scenam rerum humanarum inuertat.

Benedictus bona fide tuas litteras reddidit: sed idem reddidit commentariolum de vasorum generibus, cuius pridem in litteris ad me tuis spem feceras, vna cum libello de vestibus, locis aliquot tua manu castigato. Sed quum appendix illa, praeterquam quod erat indiligenter ab amanuensi tuo descripta, videretur etiam imperfecta, non ausus sum typographis committere. Caeterum quoniam ille constanter asseuerabat te librum in hoc tradidisse vt, si vellem, hic excuderetur, perlegi non indiligenter et, si quid comperissem amanuensis inscitia commissum, emendaui, Frobenioque commisi. Quod si mihi Benedictus dedit verba, confugiam ad humanitatem tuam, culpam poenamque deprecaturus. Sin vero nec ille fefellit nec tu offensus es, erit quod gaudeam. Nihilo secius integrum tibi est, opus tuo arbitratu absoluere atque istic excudendum curare. Lazaro meis verbis vt multam salutem annuncies oro. Nam Egnatio ipse nunc scribo. Bene vale, vir clariss.

Datum apud Friburgum Brisgoie. 3. Id. Martias. An. a Christo nato. 1531.

2448. To Baptista Egnatius.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 219 (*a*). Freiburg.
J. p. 63: K. p. 77: N. p. 1001: Lond. xxvi. 3: LB. 1165. 13 March 1531.

[An autograph rough-draft (a^1), corrected by Erasmus with a finer pen and darker ink (a^2). The date is confirmed by the connexion with Ep. 2447.]

ERASMVS EGNATIO SVO S. D.

Incommode mihi, ne dicam infeliciter accidit, quod incuria pueri tui epistola mea, cui respondere parabas accuratius, non fuerit ad

2447. 40. Caeterum *J*: sed *a*. quoniam *add.* a^2. 2448. TIT. *a*: ERASMVS ROT. BAPTISTAE EGNATIO SVO S. *J* (SVO *om.* *N*).

Hebraicorum Liber, Basle, H. Petri 1539. Munster dedicated the *Capitula Cantici* to John Erasmius Froben, and says of it: 'Opus est incomparabile et sine quo feliciter Hebraicari non possis'. Among his other works were *Scholia in Grammaticam Dauid Kimhi*; a Chaldaic lexicon *Methurgeman*, Isny 1541; and *Massoreth Hamassoreth*. He is the subject of eight dissertations published in Nuremberg in the eighteenth century.

2447. 28. Bonamicum] at this time Professor of Latin at Padua; see Ep. 1720. 53n, cf. Ep. 2568. 17–18n. It may perhaps be inferred that Baïf learned Latin from Bonamicus, Greek from Egnatius, and Hebrew from Elias.

29. Musuri] See Ep. 223. 4n.

35. Benedictus] Vaugris, a Constance book-seller, see Ep. 1395 introd., where, however, he is not traced after 1529. For his connexions with Venice see Ep. 2117. 5.

36. de vasorum generibus] The *De vasculis* appended by Froben in March 1531 to the second edition of the *De re vestiaria*, see Ep. 1962. 14n.

37. de vestibus] The *De re vestiaria* first printed by Bebel, March 1526; see Ep. 1962 introd.

38. appendix illa] The *De vasculis*.

49. scribo] Ep. 2448.

2448. 2. epistola] Ep. 2302.

manus. Nihil enim potuisset obtingere animo meo iucundius, quam prolixius Egnatii mei colloquium. Cum Budeo nunquam in gratiam redii, ne quid mihi frustra gratulere. Faxit deus, vt ne redeam vnquam. Nunquam enim in illum secus fui affectus quam bonum gratumque virum esse par est, erga hominem excellenti doctrina clarum, deque studiis ac studiosis omnibus optime meritum. Si quid fuit offensae, quod ipsum aut omnino nullum aut quam leuissimum fuisse reor, a me quidem ortum non est, sed veneficarum linguarum susurris ac fascinis procuratum. Tametsi Budeus vir et probior est et humanior quam vt acriter etiam lacessitus in quenquam odiose stringat calamum. Et ego sum is, qui in tales viros aegre possim incandescere, licet acerbe prouocatus, modo me sinant esse Christianum. Ad hanc solam contumeliam lenis esse nec possum nec debeo.

Illud acute perspicis esse fati mei, quod multorum acerbis inimiciciis excercitus sum, quum maxime semper habuerim in votis ne cuius cruore meus rubesceret stilus. Eius rei sat signi est, quod inter tot meas apologias nulla est inuectiua. Hoc me fato natum leuius fero quam si a multis lacessitis apologias totidem extorsissem. Non est fas *θεομαχεῖν*. Summo illi chorago, cuius arbitratu humanae vitae fabula agitur, parendum est. Is quos vult, et qua persona vult, producit in theatrum. Si te voluit esse Mitionem, me Demeam, suas quisque partes sustineamus oportet. Nouit dominus quid cuique expediat. Hostes habeo plures quam vellem, fateor: sed contra, non paucos habeo amicos dignitate, autoritate, doctrina, morum integritate precellentes. Nec hactenus mihi quisquam exhibuit negocium, nisi aut cerebrosus aut inuidus, aut arroganter indoctus aut ex calumnia venans gloriam: idque successit nonnullis. Vix alius me fuit amicorum factionibus ditior, priusquam hec dogmatum digladiatio nasceretur; in qua mihi libebat quietem agere, sed non licuit. Volens nolens protrusus sum in harenam gladiatoriam, nec ab hoc munere videor vnquam rudem impetraturus, quum a nulla re magis abhorreat meus genius. Tolerabilior erat mea conditio, si cum vna hostium acie esset confligendum. Nunc cum vna turma cominus pugnantem, a tergo adoriuntur illi ipsi pro quibus dimico, vt hoc pugnae genus Gerionen quempiam aut *ἑκατόγχειρα* requirat, aut certe aliquem ex eo hominum genere quod olim fuisse narrat Aristophanes apud Platonem, gemina facie, quaternis brachiis, totidemque cruribus. Hoc ne suspiceris, Egnati, mee nature vicio accidisse, rem a primordiis repetam.

Iam pridem apud nostrates incredibilis digladiatio fuit, inter melioris litteraturae Grecique sermonis candidatos et inter Rabinos personatos, qui celum terre miscere maluerunt quam aliquid nescire videri. Hic si non vexilliferum, certe strennuum militem praebui. Cum hec concertatio maxime ferueret, exortum est hoc

3. *a*: animo meo obtingere *J*. 5. ne . . . gratulere *add.* a^2. 8. optime *a*: bene *J*. 11. ac fascinis *add.* a^2. 18. *a*: sum exercitus *J*. 39. *ἑκατόνχειρα aJ* 41. totidemque *a*: et totidem *J*. 42. Egnati *add.* a^2. 46. personatos *add.* a^2.

25. Mitionem . . . Demeam] See Terence, *Adelphi*.

41. Platonem] *Symp.* 189.

opinionum dissidium quo nunc orbem concuti videmus, vereorque ne, ni deus auerterit malum, videamus atrociora. Hic qui in musarum castris meruerant plerique (ne dicam omnes) semet adiunxerunt ei qui nouae factionis fuit autor. Id quoniam ipse facere recusabam, in periculum veniebam, ne prorsus ἄξενος et ἄφιλος remanerem. Hos tamen satis aequos habui, donec sperarent me prudenter dissimulantem suo tempore ad partes accessurum. Verum posteaquam impar inuidiae coactus sum in eam factionem eiusque ducem ferrum acriter stringere; vt quisque antea fuerat iuratissimus amicus, ita vehementissimus hostis esse cepit. Nec licuit interim illis placatioribus vti, aduersus quos pro linguis ac bonis litteris gnauiter steteram, qui mundo persuadere conati sunt hoc religionis incendium non posse restingui, nisi simul oppressis et litteris humanioribus et harum fautoribus, inter quos precipuas tribuunt Erasmo.

Ita factum est vt amicis destitutus vtrinque petar omni telorum genere, adeo non defensus vlla vel dignitate vel autoritate vt a cimicibus quoque ledar impune, nisi quod hactenus fauore Cesaris vtcunque substiti. Quanquam hoc quoque malim, quam vel alicui sectae dare nomen, vel his adulari qui sub Christi titulo nihil aliud quam mundanam tyrannidem sibi parare et constabilire nituntur. Quibus adeo dulcis fuit gustatus agricolarum sanguis vt totius Germaniae sanguinem sitientes nullum non moueant lapidem, vt vtranque Germaniam et superiorem et inferiorem ad intestina bella concitent: nec vident, id si fiat, non minus fore perniciosum ecclesiae quam populo funestum. Ipsi interim in tuto publicae calamitatis spectatores cum Nerone canent τὴν ἅλωσιν. Est isthic apud vos vnus praecipuus horum malorum stimulator per cuniculos nihil non moliens. Ad exitiale bellum adhuc tendunt omnia prooemia. Si meis consiliis initio fuisset obtemperatum, iam aut consopitum esset hoc malum, aut certe non adeo late diuagatum. Nunc nihil restat, nisi vt in primis mutata in melius vita a domino petamus auxilium potius quam ab armis. Sub huius belli praetextu mundus Iudeis et hereticis inundabitur. Vtinam dominus aperiat oculos principum. Quum simplicitatem meam nominas, vir prudentissime, plane vomicam tetigisti meam. Quicquid malorum per omnem vitam accidit mihi, simplicitati mee acceptum refero, quam hactenus ne tot quidem malis admonitus possum dediscere. Quumque aliis interdum possim recte consulere, ipse nescio qua vi fatali non desino ex meo ingenio ceteros aestimare.

Plurimam vero tibi gratiam habeo, mi Egnati, qui sic me diligas, vt mea incolumitas te tam sollicitum habeat, tam praeclare de me sentias, vt ecclesiae plurimum referre putes Erasmum esse sospitem, quorum alterum tue pietatis est, alterum candoris. Siquidem ex tribus que tu commemoras, veteris necessitudinis que mihi tecum fuit Venetiae, non sine voluptate recordor, virtutem

61–2. et oppressis *J.* 64. est *om. J.* 70. fuit dulcis *J.* gustatus *add.* a^{2}. 71. *J*: mouent a. 76–7. Est . . . moliens *om. K.* 87. interdum *add.* a^{2}. 90. diligis *J.* 92. sentis *N.*

75. Nerone] Suetonius, *Nero* 38. 76. vnus] Aleander.

excellentem opto magis quam agnosco, eruditionem agnosco quidem, sed adeo non eximiam vt infra mediocritatem esse fatear. Littere sic effloruerunt, vt Erasmus inter ἀναλφαβήτους censendus fuerit, nisi hae opinionum rixae transuersim incurrentes turbassent omnia. Zasius valet ac te resalutat, simul cum hoc Henricus Glareanus, qui hic summa cum laude litteras optimas profitetur, vir multiphariam eruditus.

De Chrysostomo video tibi ab amicis data verba. Si quid tamen obtinget, rogo mittatur Frobeniis. Opus quidem iam exiit, sed parant vnum volumen addere, quum primum licebit. Bene vale.

Apud Friburgum Brisgoiae 3. Id. Mart. Anno. a Christo nato. 1531.

2449. To James Tusanus.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 223. — Freiburg.
J. p. 65: K. p. 78: N. p. 1003: — 13 March 1531.
Lond. xxvi. 4: LB. 1166.

[The manuscript is an autograph rough-draft; in the printed texts Erasmus introduced a few changes.]

ERASMVS ROT. IACOBO TVSSANO S. D.

Ego semper leti ominis instar habui, quod linguis ac bonis litteris apud nos subolescentibus tam odiose tamque coniuratis studiis reclamatum est. A talibus enim initiis semper exortae sunt res praeclarae diuque regnaturae. Huius excetrae sibila si non primus, certe cum primis apud nostrates excepi. Ab ea te quoque nonnihil afflatum fuisse vehementer, mi Tussane, doleo. Verum vt hec inuidia paulatim ipso temporis progressu mitiganda citius consopiatur, partim in nobis situm est, videlicet vt comitate, ciuilitate et officio nosmet in beneuolentiam omnium insinuemus. Louanii collegium Busleidianum vix substitit, tanta erat eorum conspiratio, qui sibi persuaserant hanc studiorum accessionem suis rationibus fore incommodam. Itaque professoribus dedi consilium, ne verbum in alios disciplinarum professores dicerent, sed comitate morum, diligentiaque profitendi, simul et iuuentutem allicerent et hostes irreconciliabiles vrerent: nam hoc vindictae genere non esse aliud pulcrius aut efficacius. Paruerunt, et post aliquot menses fassi sunt, sibi rerum experientia compertum, id consilium fuisse faustum ac felix. Eo consilio nec vestra prudentia nec vestri mores egent: et alioqui non paulo leuius certamen vobis erit cum lerna, partim quod apud vos melioris litterature splendor iam

2448. 96–7. quidem *add.* a^2. 2449. TIT. D. *om.* *J*. 9. officio nosmet *J*: officiis nos *MS*.

2448. 104. obtinget] For other applications to Egnatius for help in this connexion see Epp. 1623. 9–22, 2302. 26–7.

iam] In August 1530.

2449. 4. excetrae] Cf. Epp. 2456. 10, 2459. 29.

10. collegium Busleidianum] The first professors were appointed in 1518 and by Oct. 1520 the college had buildings of its own. For early difficulties in connexion with authority to teach see Epp. 991. 39n, 1046 introd., 1057 introd., 1240. The opposition of the theologians was led by Latomus, to whose dialogue *De trium linguarum . . . ratione*, Antwerp, M. Hillen, 1519 (see Ep. 934. 3n.), Erasmus replied with an Apologia (LB. ix. 79–106); see P. S. Allen, *Erasmus, Lectures and Wayfaring Sketches*, pp. 162–3.

maxima ex parte gloriosae inscitiae nebulas discussit: partim quod tantum principem habetis istius pulcherrimi negocii professum rectorem, non minus humanum ac benignum quam potentem, qui videtur hoc penitus habere perspectum, quantum hinc vere gloriae suis ornamentis, quantum vtilitatis vniuerse ditioni sit accessurum. Louaniense collegium autorem habet Hieronymum Busleidium, virum amplissima fortuna dignum, que non defuisset si viuere licuisset: sed decessit et autoritate et re mediocri, adeo vt salaria vix alendis professoribus paria sint. Illius tamen memoriae nulla satis digna gratia rependi potest, qui quicquid erat facultatum, id vniuersum ei negocio dedicauit. Quin et illud cordatioris consilii videtur, quod isthic duarum modo linguarum professoribus destinatum sit stipendium, Grecae et Hebraicae, quandoquidem Latina iampridem sic effloruit vt peculiari professore non egeat. Iam illud regiae benignitatis est, quod vtrique linguae binos professores designauit, idque salario neutiquam exili, quo non tantum commode, verum etiam cum dignitate munus delegatum obire queant. Isto nomine, mi Tussane, multo feliciorem iudico Galliam quam si tota Italia vestrae ditioni fuisset adiuncta. Pulcherrimam Spartam sortiti estis, nihil superest nisi vt eam pro sua quisque facultate certatim exornetis.

De tuo erga me studio, nihil opus vt aut ipse iusiurandum vllum interponas aut quenquam sponsorem adhibeas. Vt enim priscis illis sufficiebat formula, inter bonos bene agier oportet: ita inter Christianos nihil requirendum praeter duas syllabas, ναί et οὐκ. De Budeo reconciliando quod scribis, amo quidem humanitatis tuae sedulitatem: verum nolim hoc esse persuasum eruditorum centuriis, me cum Budeo redisse in gratiam, quicum mihi nulla fuit vnquam simultas, nec vnquam futura sit, nisi prorsus hanc mentem mihi deus aliquis adimat. Nulla est inter mortales tam omnibus nexibus astricta amicicia, quin eam aliquando nubecula quepiam offuscet ad tempus. Nemo mihi persuasit aut persuasurus est vnquam Budeum, hominem non minus humanum quam eruditum, offensum fuisse meo Ciceroniano. Si quid fuit offensionis, male lingue veneficium fuit. Autores aliquot ad me delati sunt, sed non est ocii tantum vt vacet auscultare delationibus, praesertim quum iam senex alio properem. Ego nunquam aliter animatus in Budeum fui quam decet in hominem probum, eruditum et de litteris egregie meritum. Consultius autem visum est illum meis litteris non appellare. Nam si quis deus ita mutauit illius animum, vt pro beneuolo susceperit hostilem, non est innocentiae cuiquam esse supplicem. Si talis est offensio, quales solent saepe inter amicos, incolumi tamen foedere gratiarum, incidere, illius erat expostulare, meum purgare. Quanquam nec hic grauarer aliquantulum de meo iure decedere, si certo scirem quid illi doleret. Id quum nec diuinare possim, vereor ne si tentem generoso equo

23. rectorem *MS.*: autorem *J.* 31. illud *MS.*: hoc *K.* 32. isthic *add. K.* 48. *MS*: fuerit *J.* 51. quin eam *MS.*: quam non *J.* 60. ita *om. J.* 62. saepe *add. J.*

32. duarum modo] See Ep. 2456. 35. binos] See Ep. 2456 introd. 11–14.

palpari, imprudens doloris locum attingam, et ille recalcitret vndique tutus. Si nihil est offensus, illius vices sunt rescribere ad duas epistolas quas, vt ais, totum biennium apud se seruauit non resignatas. Sed quicquid est hoc hulceris, si tamen est vllum, optimum arbitror fore medicum τὸν καιρόν. Nec mihi desunt quibus rescribam, velim nolim, nec desunt Budaeo τὸν ἵππον εἰς πέδιον προκαλοῦντες.

Henricum Glareanum iussi tuis verbis saluere, quem ipsum opinor tibi scripturum. Habes, opinor, fere ad omnes epistolae tue partes. Hisce diebus aliquot, famulus a cena mihi inambulanti solet aliquid e Budaicis epistolis recitare, si quando non est commodi congerronis et ad stomachum meum facientis copia. Vehementer probo tuum consilium, quod in plerasque attexueris scholia. Qua re factum est vt et a pluribus maioreque fructu legantur et melius ferant etatem vtilitate presenti commendatae. In his sunt aliquot ad Petrum Amicum, quem Basileam adduxit Ioannes Lascanus Polonus, iuuenis apud suos adprime nobilis, atque etiam in paucis eruditus. Venit autem nulla re alius quam τῷ σχήματι. Nam moribus illius, nihil vnquam vidi purius, in quibus nullum neuum possis reprehendere, nisi quod plus satis abesset ab arrogantia ferociaque. Post menses paucos coepit languere, nec aliam

68. nihil *MS. in marg., vbi latuit quia circumcingunt alia marginalia*: *om. J.* 69. ad *add. J.* 74. *J*: iussis *MS.* opinor *MS.*: ni fallor *J.* 77. aliquid *om. J.*

67. recalcitret] Hor. *S.* 2. 1. 20.

69. duas epistolas] The only surviving letter, written by Erasmus to Budaeus after the publication of the *Ciceronianus* is Ep. 2047. Stibarus, quoted in the introduction to that letter, speaks of a rumour that Budaeus had not so much as opened it.

72. τὸν ἵππον] *Adag.* 782.

77. Budaicis epistolis] BE[3]. published by Badius Feb. 1531. Tusanus had supplied a preface.

79. attexueris] In BE[1]. the notes are added in a separate volume. In BE[3]. the notes in each case follow the letter to which they belong.

82. Petrum Amicum] Pierre Lamy, a friend of Rabelais, and, like Rabelais, a member of the order of Franciscan Observants at Fontenay-le-Comte, which he had joined under coercion from his father; see BE[3]. lx. He seems to have made the acquaintance of Budaeus some time before 1520—four of Budaeus' letters are addressed to him (BE[3]. xxv^{vo}, lx, 6vo, 19) while two addressed to Rabelais concern him (BE[3]. lxxxi, 19vo). Two of the letters to Lamy had already appeared in BE[1]. He was also a friend of Budaeus' relative Deloinus. Both he and Rabelais incurred the hostility of the Fontenay-le-Comte Franciscans by reason of their enthusiasm for humane studies. Rabelais has described how, acting on a *sors Vergiliana*, Lamy fled from his monastery (*Pantagruel* iii. 10). His departure took place some time in, or before, 1522 (BE[4] p. 200, n. 3). By 1524 Rabelais (whom Budaeus calls Lamy's 'Theseus') had himself left the Franciscan order: the designation 'Theseus' suggests that Rabelais was older than, perhaps the instructor of, Lamy (for the use of 'Theseus' see Lond. xxx. 61, LB. 1246). One of Budaeus' letters to Lamy, and another to Rabelais, connects Erasmus with the intensified hostility of the Franciscans to the new learning. At some date prior to 1522 Erasmus seems to have met and liked Lamy; this is the natural interpretation of his statement that he found him, in 1525, unchanged except in his dress (he had ceased to wear his friar's habit). John Lasky brought him to Basle in the spring of 1525 (see Ep. 1502. 8n). The Basle Franciscans gave him burial, but not 'Seraphic burial', burying him 'pro laico', without the Franciscan habit.

For a quite different Petrus Amicus see Ep. 1173. 9n.

eius rei causam diuinare potui quam frigus, cui non assueuerat, nudato iam praeter solitum collo ac tibiis. Nec interim tamen desinebat crudis Germanie vinis aque plurimum addere. Adeo vero contigit illi, quod optare solet Cesar Augustus, ἡ εὐθανασία, vt obdormiscere non mori videretur. Corpus apud Franciscanos pro laico sepultum est, animam spero inter Seraphicas mentes viuere. Hoc si forte nesciebas, scire te volui. Bene vale. Saluta mihi Danesium collegam tuum, sed inprimis Budeum, si videbitur.

Apud Friburgum Brisgoiae 3. Id. Martias. An .a Christo nato 1531.

2450. To Simon Pistorius.

Epistolae Floridae, p. 60. Freiburg.
14 March 1531.

[This letter appears only in J., but nothing in its contents enables us to explain why it was not reprinted.]

ERASMVS ROT. SIMONI PISTORIO. S.

Qvvm semper intellexerim me multis nominibus obstrictum optimi principis in me studio, nunc factus sum multo obligatior, quod per eximium virum D. Iulium Pflug tam diligenter egerit, vt ab intemperiis improbissimi Thrasonis quietem pararet meis studiis. Hoc officium quum me grauet etiam, tamen nihilo minus debere me profiteor pro amicissima voluntate tum ducis, tum Iulii Pflug: cuius litteris adeo delector, vt hoc malum mihi bene cessisse putem, posteaquam eius occasione nactus sum tam doctum, tam humanum virum amicum, qualem vix arbitrabar esse in tota Germania. Inter viros tam praeclaros quae portenta gignit alitque tellus! Hic crudelissime lusit luditque pestilentia; charitas omnium rerum maxima, indies augescens. Quod si bellum exoriatur, prorsus actum de nobis fuerit. Sunt qui huc stimulent principes, vt ciuili sanguine madescat Germania. Fortasse Romanensis aliquis Nero e specula sua decantet ἅλωσιν. Opto vt Christus salubria consilia inspiret animis principum.

Feliciter accidit quod generosissimus iuuenis Andreas Conritz isthuc adornaret iter cum germano suo Erasmio. Andream cum altero fratre Christophoro aliquandiu habui ὁμοτράπεζον: et vtinam licuisset diutius frui! Morbus nos diremit, hac etiam parte nocentior. Ambo hic toto pectore incubuerunt vestratibus litteris, moribus tam integris, vt ne mali quidem de illis male loqui auderent. Vtinam caeteri omnes imagines maiorum suorum talibus ornamentis illustrarent. Non dubito quin tu pristinum animum tuum constanter in me seruaturus sis. Bene vale.

Apud Friburgum Brisgoiae pridie idib. Mart. anno a Christo nato. M.D.XXXI.

2449. 88. assuerat *J.* 89. *J*: nudata *MS.* praeter solitum *add. J.* tamen *om. J.* 90. vinis *J*: villis *MS.*

2449. 91. Augustus] Suetonius *Aug.* 99.

2450. 15. decantet] Cf. Ep. 2448. 75n.

17. Conritz] for the three brothers see Ep. 2274 introd.

21–2. vestratibus litteris] law; see Ep. 1125. 27n.

2451_{2492} To Julius Pflug.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 216 (α).
Gotha MS. Ducal Library, Chart. A. 385, f. 34 (β).
J. p. 61: K. p. 75: N. p. 1000: Lond. xxvi. 1: LB. 1168.

Freiburg.
14 March 1531.

[For the text we have not only Erasmus' autograph rough-draft (α), but also the actual letter sent (β) written by a secretary (β^1) and corrected in Erasmus' hand and signed by himself (β^2). In preparing the letter for publication Erasmus excised ll. 51–7 and made numerous smaller changes, some of which appear as corrections (α^2) in the rough-draft.

The Gotha manuscript is a volume of original letters, written for the most part either by or to Julius Pflug.]

ERASMVS ROTERODAMVS IVLIO PFLVG S.

Si inter nos susceptum esset eloquentiae certamen, Iuli praeclarum Germaniae decus, profecto litterarum tuarum erudita facilitas et decora iucunditas, ac felicissimus quidam perpetuusque Tulliane dictionis fluxus, me a rescribendo deterruisset. Id esse verum, ne me putes rhetoricari, quantumuis sancte deierare non dubitem. Sed quoniam nec hanc etatem nec theologum decet anxia poliendi sermonis cura, non visum est affectare quod assequi nullo modo possem, etiamsi omnes neruos intendero. Proin tua fretus humanitate, ausus sum ex tempore meoque more quicquid in calami cuspidem venerit chartis illinere: quod nunc etiam meliore venia facio, cum eodem tempore plures sexaginta scribende sunt epistole, et in his aliquot, quae iusti prope voluminis instar habent.

Pro laudibus quas tibi tuo merito tribuo, non est quod mihi gratias agas, aut benignitatem meam praedices, quum iustius sit vt vtrique Deo, cuius munificentie est, quicquid in nobis est laude dignum, gratiam habeamus: quem precor vt suam in te benignitatem semper in maius ac melius augere dignetur, quando quod hactenus tibi creditum est tam non maligne quum amicis omnibus tum vero reip. potissimum impartis, videlicet non ignarus in quem vsum tot praeclaras ingenii naturaeque dotes ille tibi fenerauerit. Quod vero tua bona sic extenuas, nihil aliud efficis quam vt magnificentius etiam de te sentiam, vtpote verae minimeque fucate virtutis notam agnoscens, quae nihil moratur hominum laudes, sed ad eas, ceu virgo quepiam intacta, rubore suffunditur: nec est vlla tutior verorum bonorum custodia. Quod polliceris te, si non ceteris virtutibus, certe gratitudine fideque meo de te iudicio responsurum, gratitudinis vocabulum non agnosco, de fide lubens audio, quanquam nihil addubitaturus, etiam citra promissum.

TIT. *J*: IVLIO PFLVG α *al. m.* 1. nos *add.* α^2. 4. rescribendo $\alpha\beta^2N^3$: scribendo β^1N^2. 11. meliore α: meliori β: maiore *J.* 12. sunt αN^2: sint JN^3. 15. meam *add.* $\alpha^2 J$: *om.* β. 16. munificentia *J.* 19. concreditum *J.* 20. impertis *J.* 22. vt *add.* α^2. 23. etiam *add. J.*

11. sexaginta] Cf. Epp. 2461. 1, 2466. 242, 2481. 3, 2619. 1–6: Lond. xxvii. 22, LB. 1265.

12. voluminis] This description fits Ep. 2465.

Tua de principis erga me studio propensaque voluntate mihi iucunda fuit magis quam necessaria testificatio. Tot argumentis illius in me non modo beneuolentiam, sed et pietatem iampridem exploratam et perspectam habeo. Itaque mihi nihil aeque persuasum est quam, quicquid in hac causa fecit, ab amicissimo profectum animo fuisse. Nec ob id pilo minus me illius humanissime celsitudini debere puto, quod res in diuersum cessit. Animum spectare decet, non exitum. Quare quod tam diligenter persuadere niteris illustrissimo duci nihil aliud fuisse propositum quam vt, dum meam senectutem ab his turbis asserit, et studiorum meorum tranquillitati, et publicae, vt ais, vtilitati consulat, honestam tu quidem, vir egregie, sed superuacuam operam sumis.

Quod autem scribis hoc actum vt ille praecisa materia litis mihi negocium non facesseret, aut si facesseret, id ei sine fraude non esset etc.: ad hec aliaque huius generis arbitror te non desiderare responsum, si modo schedae quibus ad tuam priorem epistolam rescripsi tibi redditae sunt, aut si eas tua lectione dignatus es. Nec enim me fugit quam non capiantur eiusmodi rixis ingenia generosa. Quod si nemini persuadeo monstrosas Thrasonis delitias, quid mihi superest, nisi vt Euangelico clypeo memet obarmem, patientia? Cum tot enim monstris mihi res est, vt iam debuerit animus ad ista occalluisse. Sed tamen interim ille ex principis tuisque litteris fructum tulit quem optabat maximum. Quid enim illi potuit accidere gloriosius, quam si tanti fieri videatur, vt tantus princeps, tuque vir ob eximias virtutes et clarus et gratiosus et apud monarchas autoritate pollens, labores de placando leuissimi nugonis animo. Conatus est et alios eruditos excitare, vt hac de re per litteras mecum agerent. Sed piget harum naeniarum meminisse. Posteaquam hoc fato natus sum, iuuat in tui similium virorum amicicia conquiescere, quos habeo non tam paucos quam multi sibi persuadent. Tuae vero necessitudinis accessionem, si quid mihi credis, pluris facio quam si contigisset sacerdotium quamlibet opimum. Ad eam alendam non arbitror opus esse multis officiis. Sat erit si subinde mutuis litteris excitetur. Si quid tamen erit in quo queam animo tuo aut etiam tuorum gratum facere, nihil erit quod non alacriter ac lubenter sum praestaturus, modo fuerit in mea potestate, si vel abs te monitus fuero, vel si sese dederit oportunitas. Legi vero quam fers sane quam lubens subscribo, vt in amicicia nostra, velut iam legitimis auspiciis inita iustisque numeris confirmata, laudum reciprocae vices, excusatio stili neglectioris, et si quid aliud est huius generis, id omne posthac sublatum sit. Vt illustrissimo principi me reddas commenda-

30. commemoratio *post* voluntate *add.* β^2 : *om.* *J*. 31. testificatio *add.* $a^2 J$: *om.* β. 33. et aN^2 : ac JN^3. 36. Animum β : Animūs a : Animos *J*. 41. superuacaneam β. 48. β : neminum a. Thrasonis $a^1\beta$: quorundam a^2 *J*. 49. Euangelico *add.* a^2 *J* : *om.* β. pro *ante* clypeo *add.* β^2. 51. Sed . . . 57. agerent $a^1\beta$: *del* a^2 : *om.* *J*. 61. quam *add.* a^2. 62. opus *add.* a^2 *J* : esse opus β. 64. tamen β *K* (tñ a) : tū *J*. 65. alacriter ac a : et alacriter et *J*. sim β *J*. 66. si *ante* sese *add.* *J*. 69. vices a N^2 : vires N^1 Lond.

45. schedae] See Ep. 2395. 21n.

tiorem, quanquam existimo superuacaneum orare, oro tamen, nec ob aliud nisi quod id summopere cupio. Vale.

Apud Friburgum Brisgoie prid. Id. Mart. An. a Christo nato. 1531.

Vt liberius ad te scriberem in causa fuit Andreas Conritz, iuuenis imaginibus clarus, et in iurisperitorum literis diligenter ac feliciter excercitatus. Mihi cum fratre suo Christophoro domestico conuictu notus spectatusque est, atque etiam mense communis salisque religione foederatus. Eum arbitror et tibi notum esse: aut si notus non est, queso te vt ne pigeat cognoscere propius.

Rursum vale.

Des. Erasmus Rot. mea manu subscripsi.

Clariss. D. Iulio Pflugg.

2452. To Duke George of Saxony

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 217 (α). Freiburg.
Gotha MS. Ducal Library, Chart. A. 379, f. 45 (β). 15 March 1531.
J. p. 60: K. p. 74: N. p. 999: Lond. xxv. 43: LB. 1169.

[In addition to Erasmus' rough-draft (α^1) revised later by him (α^2) and with a heading by a secretary (α^3), we have the letter actually sent (β) written and addressed by a secretary (β^1), corrected and subscribed by Erasmus (β^2). The Gotha MS. consists of letters, mostly original, many of them letters of Luther and Melanchthon.]

GEORGIO SAXONIAE DVCI.

S. P. Iam olim quidem compluribus argumentis perspectum habens illustrissimae tuae celsitudinis erga me propensum fauorem, et intelligebam et profitebar me illi plurimis maximisque nominibus obligatum esse. Verum nuper grauioribus etiam nominibus me sibi reddidit obligatiorem, praecipue duobus. Altero quod, vt ex litteris R. D. Christophori episcopi Augustensis accepi, tuam in Erasmum beneuolentiam apud aliquot Ecclesiae proceres, inter quos erant Card. Campegius et Card. Leodiensis, dignatus es profiteri. Quo quidem testimonio arbitror ornamenti dignitatisque meo nomini non parum accessisse. Altero quod tam amanter tamque sollicite dederis operam vt senectae studiisque meis ocium tranquillum parares ab eo, cui pro delectamento est mihi negocium facessere, litterariisque commentationibus obstrepere.

Quod tue sublimitatis studium, vtcunque cetera casura sunt, hoc certe nomine mihi fuit felicissimum, quod hac occasione nactus sum amiciciam viri omni decorum genere ornatissimi, Iulii Pflug. Cuius similes vtinam quamplurimos haberet Germania. Mihi quidem multis de causis quies non solum optatissima est, verum

2451. 72. superuacaneum orare *J*: superuacuum orasse te α. 77. ac feliciter *om. J*. 80. et *om. J*. 82. Rursum . . . 84. Pflugg β^2: om. α *J*.
2452. TIT. α^3: *om.* β: ERAS. ROT. GEORGIO SAXONIAE DVCI S. *J*. 1. S. P. α: om. *J*. 5. Altero α: Alterum *J*. 6. litteris *add.* α^2. 10. Altero α: Alterum *J*.

76. Andreas Conritz] See Ep. 2274 introd.

etiam necessaria. Sed si hanc personam Deus humane fabule choragus mihi imposuit, partes delegatas agam oportet. In hac harena mihi, video, moriendum est. Nam vt vnus ille conquiescat, nullus est annus quin duos tresue libellos in caput meum eiaculentur pseudeuangelici.

Priuatas molestias facile concoquerem, si publicus Ecclesiae status haberet vt vellem. Pacata est Italia, Gallia Cesari nodo, vt aiunt, Herculano federata est. In Hispania nihil est tempestatis. Negocium Britannicum de repudio facile citra tumultum componetur, vt audio, vtque noui regis ingenium. Cum Turca sperantur induciae, quod quidem existimo non tantum ad reipublicae commoda, verum etiam ad Christi religionem propagandam esse conducibilius. Si deus huic febri Germanicae mederi dignaretur absque bellis intestinis, sperare liceret aureum quoddam seculum. Tot iam diu flagellis afflicti sumus, bellis, tumultibus, pestilentiis subinde spetiem mutantibus, summa charitate rerum atque etiam penuria, nec solet dominus irasci in finem, sed in ira recordari misericordiae. Tantum vt nos toto pectore conuertamur ad illum, in eum vnum figentes ancoram spei nostrae.

Non erat animus illustrissimam celsitudinem tuam hisce literis interpellare, nisi suam operam vltro detulisset generosus adolescens, mihique tum ob eruditionem haud vulgarem, tum ob morum integritatem mihi domestica etiam consuetudine perspectam in primis charus et amicus, Andreas Conritz qui cum fratre suo Erasmo repetit patriam, relicto hic altero germano Christophoro, qui et ipse diligenter ac feliciter in iurisperitorum litteris excercet ingenium. Precor vt illustriss. C. T. incolumem ac florentem nobis reique publicae seruet Opt. Max. Christus.

Apud Friburgum Brisgoae Id. Martii. An. a Christo nato. 1531.

E. C. T. mancipium
Des. Erasmus Rot.
mea manu supscripsi.

Illustrissimo Principi Georgio Saxoniae Duci etc.

2453. To Caspar Ursinus Velius.

Epistolae Floridae 114. Freiburg.
K. p. 123: N. p. 1041: Lond. xxvi. 36: LB. 1170. 15 March 1531.

[For Ursinus Velius see Ep. 548. 4n: for a characterization of him by Erasmus see Ep. 2383. 20–31. For Ursinus' interest in the *Ciceronianus* see Epp. 2008. 11–32, 2313. 56–62, 2517.]

2452. 21. partes $\alpha^2\beta^2$ *J*: parte α^1: partas β^1. 22. est *add.* α^2: esse *J*. 22–3. vnus . . . nullus $\alpha^1\beta$: isti viui conquiescant, nihil est spei. Nullus α^2 *J*. 24. pseudoeuangelici *J*. 31. etiam *add. J*. 34. seculum *add.* α^2. 42. mihi domestica etiam α: etiam domestica *J*. 44. Erasmio *J*. 49. E. C. T. . . . 51. supscripsi β^2: *om.* α *J*. 52. Illustrissimo . . . etc. β^1: *om.* α *J*.

2452. 26. nodo] *Adag.* 848.
27. federata] The Treaty of Cambray 3 Aug. 1529.
43. Conritz] See Ep. 2274 introd.

ERASMVS ROT. VRSINO VELIO S.

Vacat audire nouarum rerum aliquid? Accipe. Quanquam inter ἀδύνατα numerari scio senis mutare linguam, tamen ego meditor mutare stilum. Ac primum applicui memet ad exemplar structurae Budaicae: legi plerasque illius epistolas feliciter elaboratas: annisus sum sedulo, sed conatus successu caruit. Nunc in effingendo Cicerone sum totus. Dices quid accidit? Huc extimularunt me trium huius aetatis in dicendo felicissimorum epistolae, Iacobi Sadoleti, Petri Bembi, et Iulii Pflug, quorum postremum nuper amicum habere coepi, ex re mala magnum nactus bonum. Phrasis horum ita consentit, vt dicas a teneris vnguiculis eodem in ludo doctos et educatos. Deum immortalem, qui candor orationis, quam felix facilitas, quanta sensuum sanitas, quam omnia cohaerent, amnisque lympidissimi in morem inoffense labuntur, nulla salebra, nullo vortice lectorem remorante! Tales Ciceronianos toto pectore possum amare, vtinam et assequi liceat. Sed arbitror consultius vt sexagenarius ab his comitiis abstineam, ne per iuuentutem tumultuantem fiam depontanus.

Principi tuo meoque gratulor splendidissimi nominis accessionem, REX ROMANORVM: vtinam et census respondeat. Laudo tuam in Remp. pietatem, quam vides tot cladibus ac pestilentiis vehementer imminutam, eoque iacturam hanc pro tua virili sarcire niteris οὐκ ἄνευ Θήσεως, hoc est, auxiliante pro sua muliebri portione noua nupta. Nonnulla spes est, inducias inter Christianos monarchas et inter Turcarum Imperatorem coituras. Italia quieta est. Cum Gallia nobis est arctissima necessitudo. Negocium Britannicum multis coniecturis auguror breui citra tumultum compositum iri. Hispania μαλακίζει. Si Germaniam ab armis tranquillam habere licebit, spes est aurei seculi. Vale.

Id. Martiis Friburgi Brisgoiae Anno a Christo nato. M.D.XXXI.

2454. To John Vlatten.

Brussels MS. II. 3750, f. 28.
J. p. 115: K. p. 123: N. p. 1041:
Lond. xxvi. 37: LB. 1171.

Freiburg.
15 March 1531.

[The manuscript, in the Bibliothèque Royale in Brussels, is written in a crabbed xvi^{c}. (possibly xvii^{c}. archaic) hand, inscribed: 'Copia ex originali Erasmi epistola a me descripta Leodii in musaeo domini Henrici de Vlatten Can. Leodieñ. et prepositi Aqueñ.' At the end of the letter is written: 'Sigillum: facies ac caput crinitum inscriptum in circumferentia sigilli in rotundo marginis: nulli cedo et in pectore dicti capitis: Terminus.' Lower down comes: 'Beate ciuitates vbi non regnat . . . Doctor Faber Inuentor Inquisitionis Hispanice Erasmiani, Lutherani et Caluiniani.' The Henry of Vlatten mentioned in the inscription is Henry de Mérode, who became canon of Liége 1563, and subsequently provost of Aix-la-Chapelle: † 10 Nov. 1625.

2453. 2. senis] *Adag.* 161.

17. depontanus] *Adag.* 437, Paul. *Ex Fest.*, p. 66 (Lindsay); cf. Epp. 1062. 57n, 1804. 114, 2516. 8–11.

19. Rex Romanorum] He was elected 5 Jan. 1531 and crowned 13 Jan.

22. οὐκ ἄνευ] *Adag.* 427.

23. noua nupta] He was married in 1529.

The manuscript date 1533 is plainly incorrect and the date given in all the printed texts may be accepted, as J. was published in September 1531, and Quirinus, who is here spoken of as leaving Erasmus' service, was in his employment until April 1531; see Epp. 2462, 2477 introdd.]

ERASMVS IOANNI VLATTENO S.

Qvod rarius ad te scribo in causa est quod tu veluti panagaea Diana per omnes regiones volitans interdum apud superos, interdum apud inferos agis. Sum autem occupatior quam vt vacem in scribendis epistolis operam perdere. Illud inter nos indubitatum esse oportet, vbicunque terrarum agit Vlattenus, ibi praecipuum quendam esse Erasmi patronum et amicum; rursus vbicunque est Erasmus, ibi Vlatteni iuratissimum esse amicum. Fac vt sciam quid rerum geras. Quid hic agatur ex Quirino meo cognosces, qui vrgente patre redit in patriam, ad nos non reuersurus. Apud me non potuit amplius crescere. Opto tibi perpetuam prosperitatem.

Friburgi id. Mart. Anno M.D.XXXI.

Erasmus Roterdamus ex animo tuus.

Clarissimo viro domino Ioanni Vlatteno, vbi vbi est.

2455. To John Rosinus.

Epistolae Floridae p. 117. Freiburg.
K. p. 125: N. p. 1043: Lond. xxvi. 40: 16 March 153$\frac{0}{1}$.
LB. 1096.

[Contemporary with Epp. 2450–2, because carried by Erasmus Conritz. For the form of the year-date cf. Ep. 2268 introd.

John Rosinus († 18 Nov. 1545) of Silesia, poet-laureate, was tried for heresy at Vienna on the ground of a sermon preached at St. Stephen's, but was acquitted. Verses contributed by him to four books printed at Vienna between 1528 and 1539 show that he was a friend of Jo. Faber and Ursinus Velius (Denis nos. 283, 285, 382. 407: cf. l. 4n); through whom perhaps he attracted court favour. Ferdinand made him royal chaplain, tutor, and provost of Zwettl in Lower Austria. In 1543 he became head of a school for boys of noble birth; in 1544 provost of St. Stephen's at Vienna and vice-chancellor of the University. He wrote a history of the Turkish siege of Vienna, Augsburg, 1538.

See Denis, p. 365 and T. G. Karajan, Vienna, 1853.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI ROSINO S.

Vix credas, mi Rosine, quam me tuo illo vnico congressu tibi deuinxeris totumque tuum reddideris. Quanquam enim ingenii tui candorem, eruditionem et humanitatem ex tuis litteris tuoque carmine veluti deliniatam animaduerteram, tamen eadem omnia e viuo colloquio, oculis et ipsa fronte multo perspexi euidentius. Quapropter diem illum inter candidos mihi numerandum censeo,

2454. TIT. *MS.*: ROT. *add. J.* VLATTENO *MS. K*: VLATENO *J.* S. *MS.*: S. D. *N.* 3. *MS.*: vacet *J.* 6. quendam *J*: *om. MS.* *J*: 1533 *MS.* 12–13. Erasmus . . . est *MS.*: *om. J.*

2454. 1. panagaea] *Adag.* 1847. But *panagaea* is a mere ghost-word. The goddess intended is the Pergaean Artemis; see Suidas *s.v.* ἡ περγαία Ἄρτεμις, with Bernhardy's note.

2455. 4. carmine] Perhaps the verses in praise of Erasmus and Brassicanus which were printed in Brassicanus' *Prouerbiorum Symmicta*, f°. A3 v°: see Ep. 2305. 1n.

qui nostram amicitiam tam amico affatu confirmarit. Restat vt mutuis officiis ac vicissitudine litterarum eam alamus.

R. D. Fabrum, cuius copiam mihi spoponderas, hoc facilius habui excusatum quod tu illius vicem quodammodo apud me explesses. Litteris ex Agrippina missis excusauit quod per sodales canonicos non licuisset inuisere nos; pollicens in reditu vel cum itineris dispendio se nos aditurum. Sed quod ille pollicebatur, vix ipse mihi sum ausus polliceri, quippe qui scirem omnium minime sui iuris esse qui semet aulicis negociis manciparunt.

Gaudeo te in humanissimi principis regia honesto loco numeroque iam esse, speroque futurum vt accedat et census et dignitas tuae doctrinae tuisque moribus debita. Quanquam nihil erat seriae rei quod ad te scriberem, tamen quum oblatus esset hic Erasmus, adolescens generosus et eruditus, non putaui committendum vt isthuc veniret absque meis litteris. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae, 17 Cal. April. Anno a Christo nato 1530.

2456. To Busleiden's College.

Epistolae Floridae, p. 115. — Freiburg.
K. p. 124: N. p. 1042: Lond. xxvi. 38: LB. 1106. — ⟨17 March⟩ 153^{0}_{1}.

[The interpretation of the year-date is given by the comparison of this letter with Ep. 2421. On 30 Jan. Erasmus, having heard that Danesius was the Greek professor, conjectures, as a way of explaining the news of Tusanus' appointment to teach Greek, that there were to be two professors (Ep. 2421. 57–9). In this letter he seems to take it as settled (ll. 11–14) that it is intended to have two.

By steady pressure Budaeus had now led Francis I on to begin the fulfilment of his promises made in 1517 (see Epp. 522 etc.); but even yet there was no foundation of a College, only the appointment of professors, two each for Greek (Danesius and Tusanus) and Hebrew (Vatablus and Guidacerius), and one for Mathematics (Orontius Finaeus). The date of their appointment seems to have been March 1530; since on 27 March 153^{0}_{1} they received a year's salary (*Actes de François I*, ii. 21). See Lefranc, who accepts the date of this letter as printed in N.

Further confirmation for 1531 is given by the position of this letter in J, among a series of letters of March in that year; one of which (Ep. 2455) is also dated like this.]

ERASMVS ROTERODAMVS COLLEGII BVSLEIDIANI PROFESSORIBVS S.

Videtis quanta sit vobis aduersaria parata quantumque certamen, ex Collegio Bilingui quod Galliarum rex Franciscus instituit Lutetiae summa omnium expectatione. Qualiscunque erit euentus, quem et opto et spero fore felicissimum, vobis certe laus

2455. 22. Datum *add. K.* Apriles *K.* 22–3. Anno . . . nato *add. K.*

2455. 9. Fabrum] He had no doubt gone to Cologne for Ferdinand's election as King of the Romans, 5 Jan. 1531, followed by his coronation at Aachen, 13 Jan. Rosinus evidently accompanied Faber and made an opportunity to visit Erasmus at Freiburg.

16. principis] Ferdinand.

20. Erasmus] Evidently Conritz: see Ep. 2274 introd.

haec manebit integra, quod priores negocium pulcherrimum estis aggressi, ac caeteros ad aemulationem prouocaueritis. Accedit et illud ad gloriae vestrae cumulum, quod inuidiae primos impetus excepistis ac sustinuistis, sequuturisque prouinciam tradidistis non paulo faciliorem. Quin hoc quoque nomine vestra virtus erit celebratior, quod aduersus excetram non est patrocinata regii nominis autoritas. Si illi in hoc antecellunt, quod singulis linguis bini professores destinati sunt, idque salario, vt fertur, vberiore, Hieronymo Busleidio non potest imputari, qui quod habuit in solidum isti negocio dedicauit. Caeterum, quod apud Gallos linguae Latinae nullus designatus est professor, id adeo non improbo vt vobis imitandum censeam, simulatque eius linguae professor suo commodo cesserit, idque salarium caeteris duobus accrescat.

Haec eo scribo vt pristinae vestrae diligentiae aliquam adiungatis accessionem, et auditorum frequentiam profitendi dexteritate retineatis. Rebus nouis plerique magis capimur, et Galliam pacatam habere coepimus. Quod si vos destituant auditores, fiet vt et ipsi frigidiores ad profitendum reddamini. Contra haec vobis omni cura et industria connitendum est. Hactenus pulchre se habent primi actus fabulae. Protasim excitabit aemulatio Collegii Regii, vestra vigilantia imponet plausibilem catastrophen. Bene valete.

Friburgi Brisgoiae 16 Cal. April. Anno M.D.XXX.

2457. To Conrad of Thuengen.

Epistolae Floridae p. 93. | Freiburg.
K. p. 104: N. p. 1025: Lond. xxvi. 26: LB. 1172. | 17 March 1531.

ERASMVS ROTERODAMVS CONRADO EPISCOPO WIRCENBVRGENSI S.

Reverende praesul et idem clarissime princeps, quum mecum reputarem quam humaniter tua celsitudo me non solum in tuorum clientium, aut, quod tu mauis, amicorum numerum recepisset, verumetiam tum litteris amantissime scriptis, tum insigni sui erga me fauoris monumento cohonestasset, nec ea daret occasionem qua possem vicissim eius animi significationem aedere quem habere debet gratus cliens erga patronum optime meritum: quoniam in meo paupere mundo nihil erat, contuli me in viridaria scripturarum; ex his Psalmum veluti flosculum odoris gratissimi decerptum ad te misi: hoc satius esse ducens quam incomparabilem amicum inani salutare epistola.

2456. 5. estis *J*: sitis *K*. Id. *J*: Ip. *K*: ipsis *N*. 24. omni *add. K*. Anno *add. N*. 28. 16 *scripsit P. S. Allen*: 2457. 4. sui JN^2: *om.* N^3: sua N^1 *Lond.*

2456. 28. 16] The editors of K and N attempted to emend the misprint in J. As this letter is printed in J in sequence with Epp. 2453–5, 2459, a more likely correction is to some Arabic numeral above 10.

2457. 5. monumento] Presumably the *μνημόσυνον* of Ep. 2361. 10; cf. Ep. 2314. 37n.

9. Psalmum] *Sc.* 33; see Epp. 2428. 19–26, 2442. 12–14, 2443. 12–14, 2469. 44–6.

Haec aestas mihi prorsus fuit sterilis, nec hybernis quidem mensibus ausus sum quassas diutino morbo corpusculi vires iniquis onerare laboribus. Caeterum si vel tu submonere dignaberis, vel ipsum tempus obtulerit occasionem declarandae erga te meae gratae voluntatis, declarabo nec studium nec fidem mihi defuisse, etiamsi caetera defuerint omnia. Dominus reuerendam tuam amplitudinem, ecclesiae reique publicae diu seruet incolumem.

Apud Friburgum Brisgoiae 16. Cal. April. Anno a Christo nato M.D.XXXI.

[2234]2458. To William Duke of Cleves.

Epistolae Floridae p. 78. — Freiburg.
K. p. 90: N. p. 1013: Lond. xxvi. 11: LB. 1211. — ⟨c. 18 March⟩ 1531.

[This letter answers Ep. 2234 of 10 Nov. 1529, but cannot be put earlier than the *Apophthegmata* of March 1531—the gift of which it clearly accompanies. The phrase 'Quot malis videmus concussam Galliam et Italiam, imo totum fere orbem, hodieque concuti' resembles 'Totus orbis nunc tumultuatur' of Ep. 2459—a contrast to Ep. 2452. 26, 'Pacata est Italia'. It may be placed, therefore, between the two.]

ERAS. ROT. GVILHELMO IVNIORI DVCI IVLIACENSI S.

Vt tu geminum tui μνημόσυνον apud me esse voluisti, clarissime iuuenis, alterum quod absenti corporis tui speciem mihi repraesentaret, alterum quod animi tui simulachrum exhiberet: ita et ipse geminam cepi voluptatem; nam et insigne poculum meos amicorumque meorum, quibus id ostentare soleo, oculos delectat: et epistola tuis digitis depicta, atque ex isto pectore deprompta, quoniam admirabilem quandam indolem spirat ac refert, hoc vberiore voluptate perfudit animum meum quo mentis bona sunt externis istis commodis praestantiora. Tale siquidem poculum mittere quiuis principum potest, talem epistolam scribere non ita multi valeant; primum bene latinam, inspersis aliquot Graecorum verborum emblematis, deinde sobriam, sensibusque philosophicis. Poculo titulum boni ominis addis, ἀγαθοῦ δαίμονος. Hoc omen vt maxime impresserit artifex metallo, tu tamen longe felicius expressisti tuis illis litteris, principem nobis et salutarem et ista ditione tum ampla tum luculenta dignum pollicentibus. Dedisti quod et amicis et inimicis ostentem poculum, vt amici tanti principis amicitiam mihi gratulentur, inimicis oculi doleant: epistolam, vt tuae sortis adolescentes ad philosophiae studium extimulem.

Merito tibi non placet exemplum Dionysii, qui celebreis opinione

2457. 12. quidem *om. K.* 16. meae *om. K.*

2457. 14. laboribus] In particular he found the work on the *De Ratione Concionandi* too heavy; cf. Epp. 2422. 98–100, 2442. 7–8. The winter, however, was not entirely idle; see Epp. 2442. 8–18, 2473. 44–9.

2458. 2. corporis tui] We must suppose that besides the image of Fortune the cup had an engraved portrait of the donor.

probitatis ac doctrinae viros non in aliud secum habebat quam vt per eos apud populum honestam famam aucuparetur. Hic enim fucus erat, non virtutis studium, et hoc erat abuti consuetudine sapientum, non vti. Tibi vero qui mauis praestare bonum principem quam simulare, magis arridet illud Sophocleum, σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ. Iam quid ista tua modestia amabilius, quod ditionem tam latam tamque magnificam Spartam appellas, cuius recte administrandae quam proferendae tibi maiorem curam esse significas? Macte istius animi esto, princeps inclyte: cuius vtinam essent omnes monarchae: leuioribus tempestatibus iactarentur res humanae.

Ista nimirum est bona philosophiae pars, quam Plato requirit in his qui Rempublicam administrant, non vt sophistico more disputent, de principiis rerum, de infinito, de tempore, de motu, de exhalationibus, deque his quae humi gignuntur (quanquam ne haec quidem scire indecorum est principi), sed vt animum habeant omnibus vulgi cupiditatibus superiorem, omniaque facta simul et consilia sua reipub. commodis et honesto metiantur. Haec experientia rerum discere quum perlongum est, tum humano generi calamitosum, quae non solum compendio, sed etiam tuto, vel e philosophiae praeceptis vel e sapientum conuictu percipiuntur. Nullo consulto quicquam magnae rei aggredi tyrannicum est: atqui vt princeps ex variis sententiis quod optimum factu sit vel eligat vel eliciat, necesse est vt ipse consultorem habeat in pectore. Quot malis videmus concussam Galliam et Italiam, imo totum fere orbem, hodieque concuti? a quibus poteramus esse liberi, si principes quidam animum vere philosophicum obtinuissent, maluissentque reip. commodis quam priuatis cupiditatibus inseruire. Huius vero philosophiae duplex est munus, alterum vt perspiciat quid sit rectum et vtile, alterum vt ab eo quod ratio suasit nullo priuato affectu abducatur, sed in bene consultis constanter perseueret.

Proinde spem nostram iampridem de te conceptam non mediocriter confirmat, quod audio tibi parentem vtrunque esse, quum aliis principe dignis virtutibus praeditum, tum hac praecipue, quod iusticiae tenacissimi sunt aduersus eos quorum immania facinora nullam merentur misericordiam; in quo numero ponendos arbitror, qui latrociniis infestant viatorem. Id quum per se sit sceleratissimum, fit etiam sceleratius, quoties ii qui salarium accipiunt in hoc, vt regionem purgent latrociniis, ipsi latrocinium exercent, non sine magno principis dedecore.

Sed desino, ne te defatigem priusquam ad voluminis, quod tibi dicatum mitto, lectionem accedas. Dominus te cum illustrissimis parentibus seruet incolumem.

Datum Friburgi Brisgoiae anno a Christo nato M.D.XXXI.

42. Nullo *J*: Nemine *K*. 58. infestent *N*.

26. Sophocleum] Soph. *Fr.* 12; cf. Ep. 657. 10n.

58. latrociniis] Yet 13 years earlier Erasmus had had occasion to animadvert severely on the conduct of William's father in permitting the escape of the Black Band; see Epp. 829. 8–17, 832. 13–27.

2459. To William Blount, Lord Mountjoy.

Epistolae Floridae p. 116. — Freiburg.
K. p. 124: N. p. 1042: Lond. xxvi. 39: LB. 1174. — 18 March 1531.

[A letter of introduction, written for Simon Grynaeus on his visit to England in 1531.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVILHELMO MONTIOIO S.

Opinor me tumultuanter respondisse tuis litteris, amice incomparabilis: nunc ad easdem ordine, sed paucis. Quae de serenissimae reginae in me studio scribis, vt nouum nihil, ita fuere iucundissima omnia. Quis talem foeminam tam sanctis praeditam moribus non amet, nisi impius; etiam si nullo munere honorario pensasset officium meum? Maria, cui dicaui Viduam Christianam, litteris propria manu descriptis testata est propensam erga me voluntatem, eaque res mihi magnifici muneris instar est.

Totus orbis nunc tumultuatur, nec vllus vel principum vel plebeiorum expers est publicae calamitatis. Haec est huius seculi fabula. Sed summus ille choragus omnia, sicuti spero, conferet in laetum exitum atque plausibilem. Regis Ferdinandi res indies crescunt, vt spes sit illum aliquando et potentissimum et orbi saluberrimum principem futurum. Cum Turca sperantur induciae, quod vt ad orbis Christiani, praesertim Austriae, tranquillitatem necessarium est, ita ad proferenda nostrae religionis pomoeria non paulo conducibilius arbitror quam bellum.

Si Carolus filius tuus talem epistolam scripsit suo marte, tempus est vt Erasmus abiiciat calamum. Certe toto pectore quum tibi talem filium, tum ipsi talem indolem gratulor. Seruet sua dona Qui dedit.

Aestate proxima cum medicis et chirurgis, hoc est, carnificibus, mihi fuit res, ob durum ac dirum apostema, a quo lente sed feliciter reualui. Non deesset fortuna, si valetudo pateretur me vlla ex parte haerere principum aulis. Aut sic mihi viuendum est vt viuo, aut omnino non viuendum est. Cedo fatis, frustra reluctaturus. Quod attinet ad improbitatem obtrectantium, nae tu vix trientem scis eorum quae mihi sunt toleranda. Habet suas excetras Hispania, habet Italia, habet Gallia, habet Germania; habet et Britannia qui clam spargunt suum virus, nec tamen in scenam prodeunt, sed per subornatos agunt fabulam. Hactenus animus fuit praesens, vt spero futurum et in posterum. Illud plane mei fati est: a magnis aut diligor, aut metuor, a canibus ac cimicibus impetor. Posthac tamen decretum est non habere pantalabis et spermologis tantum honoris vt illos digner responso;

1. litteris] Not extant.

3. reginae] Katharine of Aragon; to whom in July 1526 Erasmus had addressed his *Christiani matrimonii Inst.*, receiving in return a belated present; see Ep. 2215. 1n. It was not till Aug. 1531 that Katharine was banished from court. Mountjoy was her chamberlain from 1512–33, and his son was her page.

6. Viduam] See Ep. 2100. Queen Mary's autograph letter, which reached Erasmus on 7 July 1530 (cf. Ep. 2345. 11–12), is not extant.

18. epistolam] not extant; for the praise of its style cf. Ep. 2460 introd.

quod vno ore mihi sunt autores viri doctrina iuxta et prudentia praecellentes, Tonstallus, Sadoletus, et Alciatus.

Optarim tuam, mi Montioie, fortunam esse parem animo tuo, non quod mihi res redierit ad incitas, vt aiunt, sed quod nunc deceat Erasmum et senem et tantum bellatorem aliquanto magnificentius viuere. Non desunt in Germania magni qui mihi bene velint, sed honestius est non mutare veteres Mecoenates. Archiepiscopum Cantuarien. vereor ne mihi breui senectus eripiat. Quanquam τῶν συναποθνῃσκόντων foedus inter nos pacti sumus, ne alter alteri superesset. Verum haec vtcunque habent habituraue sunt, perpetuo tuo in me studio mirum in modum delector; quam voluptatem filius, tuas vices suscipiens, vt in litteris ad me suis profitetur, mihi conduplicauit. Libens illi dicassem libros Apophthegmatum, quippe argumentum et tuo cognatum ingenio, et affine Prouerbiis. Sed superior aestas mihi fuit sterilis, et hyems ob quassam valetudinem non admodum fertilis. Debebam autem primam quamque foeturam mira indole adolescenti Guilhelmo duci Iuliacensi. Proinde Titum Liuium quinque libris auctum dicaui Carolo, vt hoc saltem pacto et illius studiis calcar adderem, et elegantissimam eius epistolam pensarem vtcunque, si cum ea paria facere non possem.

Si hanc epistolam reddet Simon Grynaeus, cuius nomen est in praefatione, rogo vt ei commodes in suo negocio, quod quidem sine tuo incommodo possis. Est homo Latine Graeceque ad vnguem doctus, in philosophia et mathematicis disciplinis diligenter versatus, nullo supercilio, pudore pene immodico. Pertraxit hominem isthuc Britanniae visendae cupiditas, sed praecipue bibliothecarum vestrarum amor. Rediturus est ad nos: per hunc itaque quae voles scribas licebit. Quod vt facias oro. Iussi vt Carolo tuo exhibeat volumen Titi Liuii. Bene vale.

Friburgi. xv. Calen. April. Anno a Christo nato M.D.XXXI.

2460. To Peter Vulcanius.

Cambridge MS. Fitzwilliam Museum. Freiburg.
Epist. clar. virorum, 1617, p. 309. 18 March 1551.
O^1. p. 100: O^2. p. 234: Lond. xxx. 54: LB. 1173.

[An original letter, autograph throughout, bought for the Fitzwilliam Museum, Dec. 1923 (α). There is a copy in the volume from which Ep. 1485 is taken (formerly belonging to P. S. Allen, now in the possession of Mrs. Allen): at the end the copyist adds: 'Hanc epist. exhibuit D. Bonauentura Vulcanius, Petri F'. The letter was printed by Merula (O^1) and Scriverius (O^2) and again, but very inaccurately, in 1617 in the Elzevir volume of letters.

---

37. Tonstallus] See Ep. 2226. 13–37.
Sadoletus] See Epp. 2272. 38–50, 2385. 36–50.
Alciatus] See Ep. 2394.
39. incitas] *Adag.* 3667.
50. Prouerbiis] i.e. the *Adagia*, which were dedicated to William Mountjoy. In the earlier editions the book is called *Paroemiarum id est adagiorum*; subsequently *Adagiorum* only, or in three editions, e.g. Froben 1515, *Prouerbiorum* (translating *paroemiarum*).
53. Liuium] See Ep. 2435.

All three of these printed texts may be presumed to derive from the original autograph, preserved by Bonaventura Vulcanius, Peter's son (1538–1615), who was one of the leading personages of Leiden University. The original has twice been reproduced: in an *Album von Handschriften*, K. Geigy-Hagenbach, Basle, 1925, p. 113, and in Maggs' catalogue for Dec. 1923. The copies exhibit some trifling variants which we have not recorded.

Peter Vulcanius (de Smet), of Bruges, matriculated at Louvain, 22 June 1523. Peter Barbirius (EE. 189) refers to him as having been a former pupil of Erasmus. A letter of Vives to Cranevelt, of which Vulcanius was the bearer, speaks of him as 'iuuenis amicus, et plane probus ἐκ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης Βρουγικῆς ἀγωγῆς' (Cran. E. Ep. 241). Erasmus' epithet πολυγλωττότατος testifies to his skill in languages, and it was perhaps owing to Erasmus that he became tutor to Charles Blount. From Lond. xxx. 61, LB. 1246, we learn that the excellent Latin praised in Ep. 2459 suffered degeneration after the departure of his tutor: we learn also that shortly before April 1533 Vulcanius became pensionary of Bruges. See Cran. E. pp. 614–15.

Leiden MS., Vulc. 105. 11 has a letter from Conrad Goclenius addressed: 'erudito iuueni Petro Vulcanio, Camberonae', 22 Feb., Louvain, expressing satisfaction that Peter is pleasing his master. Peter's reply is scrawled on the back.]

S. Vulcani charissime si haec epistola te inuentura est apud D. Montioium, rogo vt hunc Simonem Grynaeum, hominem in vtraque lingua absolutum et in philosophia non vulgariter doctum, velis cognoscere, et, si quibus in rebus potes, commodare. Mihi ob egregias virtutes cum primis charus est. Caetera ex ipso cognosces. In praesentia non vacabat pluribus tecum agere. Scribe per hunc; nam ad nos rediturus est. Bene vale.

Friburgi. 15 Cal. April 1531.

Erasmus Rot. tuus.

Eruditiss. ac πολυγλωττ⟨οτ⟩άτῳ viro P. Vulcanio, in familia Domini Montioii. In Anglia.

2461. To John Sinapius.

Grynaei Epistolae, 1556, p. 143 (*a*). Freiburg. 21 March 1531.

[Printed in the collection of Grynaeus' letters (Gryn. E.) appended to his edition of Arist. *Top.* lib. viii, Basle, Jo. Oporinus, Oct. 1556. The collection contains a few which are not by or to Grynaeus. Three of them were written to Sinapius by Erasmus, Melanchthon, and More respectively. It seems likely that the originals had somehow passed to Grynaeus and were found among his papers by Isaac Keller, the editor of Gryn. E.

Iohannes Sinapius, Senf (1505?–1561), was born at Schweinfurt on the Main—he wrote a history of his native place, *Vrbis Suinfurtensis historia*, published in *Munsteri Cosmographia*, but he denied that the name of it had any connexion with the German word Schwein (VE. 1433, Bl. E. 762). He studied at Erfurt (matr. 1520), Leipzig (matr. 1523; B.A. 13 July 1523), Wittenberg (matr. 1524), Heidelberg (matr. 1526). At Heidelberg he took his B.A. and M.A. in July and August 1527. He had been drawn to Heidelberg by Grynaeus, whom he had known at Wittenberg, and in 1529 he succeeded Grynaeus as professor of Greek. In 1528 he published at Hagenau *Defensio eloquentiae*, in which he championed humanistic studies in opposition to the dominant Heidelberg scholasticism; and in 1530 at Hagenau *Declamatio aduersus ignauiam, et sordes eorum qui literas humaniores negligunt, aut contemnunt, eo quod non sint de pane lucrando*, with a dedicatory

preface to John Locher; the *Declamatio* was reprinted by Gourmont, Paris 1531. In Oct. 1531, owing probably to some want of sympathy with the prevailing tendencies, he resigned his professorship (Hautz, *Gesch. Univ. Heidel.* I. 376). He went to Ferrara, living with and studying under Manardus, to whom he had been recommended by Erasmus; see EE^2. 150 and the letter of Erasmus to Sinapius, Basle MS. Frey-Grynaeus, MS. II. 9. 134. In a letter to Grynaeus of 5 Oct. 1534 he describes himself as 'Medicus Episcopi Lemouicensis oratoris Galliae' (Stadtb. St. Gallen MS. t. xii, p. 152). In the summer and winter of 1534 there was a project of securing him as professor of medicine at Tubingen, and through the agency of Grynaeus an invitation was sent to him by the Duke of Wurtemberg (Bl. E. 592, 682, 717, 745; Stadtb. St. Gallen MS. t. xii, p. 152; Zurich MS. S. 39, 103). But Sinapius preferred to work under Manardus (Stadtb. St. Gallen MS. t. xii, p. 54). In the summer of 1535 he was already professor of medicine at Ferrara and physician to the Duchess (Herminjard iv. 619). Manardus died in 1536 (EE^2. 150). The attempt to bring Sinapius to Tubingen seems to have been renewed in 1537: he went to Tubingen to see Duke Ulrich, visiting Grynaeus at Basle on the way (Bl. E. 762, Herminjard iv. 619). But he was held to Ferrara by the fact that he was contemplating marriage with one of the duchess' Maids of Honour, Francisca Bucyronia (Françoise Boussiron de Grand-Ry), whom, with the approval of Calvin, he married in 1528 (Calv. E. 181, Herminjard iv. 619, 676). A volume published in Basle in 1539 contains *Epithalamia diuersorum in nuptias Ioan. Sinapii Germani et Franciscae Bucyroniae Gallae.* He had made Calvin's acquaintance at Ferrara in 1536; and several of his letters to Calvin are extant (Calv. E. 79, 181). His wife died in 1553, see Calv. E. 1866 and *Olympiae Fuluiae Moratae monumenta*, Basle, 1558, p. 35, in which Sinapius' correspondence with Olympia and her husband is published. Letters of Bartaudière (Herminjard viii. 1175) and Martin Frecht (VE. 1270, 1288) show him still at Ferrara in 1542–3. In 1543 an attempt was made to secure for him the professorship of medicine at Ingolstadt; but though he was promised the support of the head of the university, Leonard of Egkh, chancellor of Duke William of Bavaria, nothing came of the project (VZE. pp. 310–11, Holstein, pp. 15–16). In 1538 he was one of the contributors to the translation of Lucian published at Frankfurt. In a letter addressed to Vadian, dated from Ferrara, 30 Nov. 1545 (VE. 1433), he asks for information about his native town of Schweinfurt. In 1548 he became physician to Melchior Zobel, bishop of Wurzburg, and, on Melchior's death in 1558, to his successor. A letter of Camerarius (Cam. E. p. 361) addressed to him from Leipzig, dated 3 id. Nov., mentions the death of Melanchthon. Sinapius died in 1561. His epitaph in Wurzburg cathedral is printed in Nathan Chytraeus, *Deliciae variorum Europae itinerum*, Herborn, 1594, p. 492. A letter to him from Viglius Zuichemus of 7 July 1533 is in the Bibl. Royale at Brussels, MS. II. 1040^1. 63. 46. There is a monograph *Johannes Sinapius, ein deutscher Humanist* by H. Holstein, Wilhelmshaven, 1901.]

IOANNI SINAPIO ERASMVS ROTERODAMVS S. P. D.

S. P. Quum centum epistolis tantum non exanimatus essem, Sinapi doctissime (nec inter eas tamen tu animo excideras meo), aliud quaerenti tua epistola venit ad manus. Id interpretatus sum auspicio Musarum fieri. Itaque quum fasciculos obligassem ac tradidissem, has literas adieci; non vt tuis responderem, sed vt aliquod affectus in te mei pignus haberes. Pro colloquiolo proque data dextra tam accurate gratias agis: quid faceres beneficio quopiam affectus? Delector candidis ingeniis, quae etiam inter eruditos perquam rara sunt. Proinde arcano quodam naturae sensu

1. examinatus *a*.

1. centum] Cf. Ep. 2451. 11n. 6. colloquiolo] Cf. Ep. 2478. 1n.

meus genius ad tui amorem incaluit primo statim congressu, vt sperem hanc nostram amicitiam fore perpetuam. Atque vtinam detur opportunitas atque etiam facultas meum in te studium aliquo grauiore argumento declarandi!

Magna me voluptate perfundes, si cognouero tibi vtrunque oculum esse sanum. Ioanni Locero, Principis tui medico, vicissim ex me plurimam salutem dices amanter ac diligenter. Tu cura vt quam rectissime valeas.

Datum Friburgi, XII Calen. April. M.D.XXXI.

2462. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 27. Freiburg.
Q 4. 25 March ⟨1531⟩.

[An original letter, written by Erasmus and addressed by Quirinus Talesius.

The year-date can be supplied by comparison with Epp. 2470, 2474, 2477, 2497, 2503–5. The month-date is supported by the contents of the letter; Erasmus has just received (*a*) a demand for rent of the house, Franziskanergasse, no. 5 'Zum Wallfisch', in which he had been living since April 1529, and (*b*) 3 months' notice to quit: the demand, and the notice to quit, both suit Lady Day.

The house had been built by James Villinger (whom Erasmus, by error, here calls John Villinger) for the Emperor Maximilian, who had, however, never taken possession of it. It remained unfinished (Ep. 2112. 15–16), and on Villinger's death it passed to his heirs. Ep. 2497 speaks of it as belonging to his son, who was presumably a minor, since the property was administered by his widow and her second husband, John Loeble.

Of the dispute with which this letter is concerned Erasmus gives a long but somewhat confused account in Ep. 2470, from which, and from occasional references in other letters, the following facts seem to be established.

Until the end of 1529 the house seems to have been put by the Villinger family at the disposal of the municipality of Freiburg (Ep. 2112. 15n). In March of that year the burgomaster offered the first floor of it to Erasmus rent-free. When Erasmus took up residence there, Augustine Marius (Ep. 2321 introd.) occupied another portion of the house on the same terms. Yet another portion was tenanted by Luscinius, by arrangement, not with the municipality, but with the Villingers—according to his own account he had been put into possession of the whole house by Villinger's heirs, but without power to transfer his rights in it to a third party. Marius quitted the house shortly before Christmas 1529, making to the tribune Ulrich a complimentary gift of two florins; at the same time Erasmus made a similar gift to the same official of four crowns (Ep. 2470. 9–13). Up to this date there seems to be agreement between all parties that Erasmus' residence was rent-free—the claim made on him for rent excluded the year 1529. At Christmas 1529, the municipality, through Ulrich, intimated to Erasmus that he could no longer live in the house rent-free; but they were empowered by Villinger's heirs to offer him the whole house, with the court at the back of it, at a rent of 20 florins per annum. The changed situation may be inferred to have been brought about by the marriage of Villinger's widow to John Loeble (see Ep. 2256. 28–31). Erasmus expressed his willingness to pay the widow a rent of 12 crowns (roughly 24 florins: see Ep. 1750. 2–3), provided he might have the house 'libera', i.e. without the encumbrance of Luscinius, but added

15. Locero] Sinapius dedicated to him the *Declamatio adu. ignauiam*; see Ep. 2116 introd. His son was a student at Freiburg 1530–1.

Principis] Ludwig v, Elector Palatine 1508–45; see Ep. 1356. 53n.

that he was unwilling to make a quarrel with Luscinius by ejecting him. Neither to this letter, he says, nor to a later one, in which he wrote that he had no use for the back court, did he receive any answer from the tribune. He supposed himself, accordingly, to be living in the house on the same terms as before (Ep. 2470. 29–31). From Ep. 2256. 28–31, it would appear that Villinger's widow and her new husband were thought likely to take up residence in the house themselves—Erasmus had been told that they were willing neither to sell nor to let it, and he was expecting notice to quit, cf. Ep. 2330. 21–4. Luscinius moved out of the house early in 1530, leaving behind, however, some of his chattels, retaining the keys, and making occasional appearances. He kept assuring Erasmus that, by arrangement with the Villingers, the whole house—including the portion occupied by Erasmus—was his.

What rights in the house, if any, Luscinius in fact possessed we have no means of knowing. Erasmus seems to have persuaded himself that he was the guest either of Luscinius or of the municipality. The tribune Ulrich seems to have regarded Erasmus' offer of an annual rent of 12 crowns as a bargain which had been concluded—the sum of 30 florins which he demanded in April 1531 makes a rent of 24 florins per annum, the equivalent of 12 crowns. Erasmus supposed his offer to have been refused; and contends, in any case, that it was an offer for the whole house, *libera*, and that in fact a part of it had been occupied throughout by Luscinius. It is not easy to see why he had not troubled himself to clear up the matter of the rent with the tribune, for he admits that Luscinius' statements had caused him perplexity; nor does there seem much ground for his complaint that he was given only three months' notice to quit; since, on his own admission, he had expected to have to leave the house any time after Jan. 1530. He had expected to leave Freiburg and had been invited to Brabant (cf. Ep. 2369. 8–12), Augsburg (cf. Epp. 2384. 50–69, 2437. 82–101, 2438. 33–4, 2479. 49–50, 2525), Italy (cf. Ep. 2383. 2n), and France (cf. Epp. 2385. 109–15, 2472, 2473). It seems that as late as 1533 Loeble's agents were still demanding rent from Erasmus. The matter was concluded by King Ferdinand making himself responsible for the sum claimed (EE. 184). Ep. 2477 (April 4) indicates that the dispute with Luscinius was easily disposed of. On the question of the three months' notice, Erasmus seems to have written to Choler and to Christopher of Stadion, soliciting their good offices (cf. Ep. 2505) and also to have communicated with Loeble (Ep. 2497). As a result of these negotiations it was agreed that he should continue to occupy the house until Michaelmas. In Sept. 1531 he moved into a new house, Zum Kind Iesu, Schiffgasse 7, for the purchase of which he had begun to negotiate in June or earlier (Ep. 2506. 1–2, cf. Epp. 2512. 10, 2517. 27–32, 2518, 26, 2528. 53–4, 2530. 1–2, 2534. 24–5).]

S. P. Orta est hic nobis noua comoediola. Quum hactenus Luscinius constanter et scripserit et dixerit, se institutum fuisse a Ioanne Willingero et eius heredibus in totam hanc domum, adeo vt illi non liceat cuiquam cedere ius suum, et ego, quum Tribunus ageret de locando, semper exceperim domum liberam, ne precium quidem pactionis receperim; nunc Vdalrichus Tribunus petit precium pro quindecim mensibus retroactis, ostenditque litteras procuratoris Ioannis Leblin, Thesaurarii regis Ferdinandi, quibus admoneri iubeor, vt migrem ad festum Ioannis proximum. Ita bis debeo, Luscinio magnam gratiam, quod eius clementi permissu hactenus vsus sim aliqua domus parte, Tribuno locatori triginta

5. exceperim domum liberam] 'had consistently stipulated that the house must be free (of other people and their goods), and had not settled any bargain as to rent'.

7. quindecim mensibus] Jan. 1530—March 1531. That Erasmus was not liable for rent for the period April–Dec. 1529 was agreed by both parties.

8. Leblin] See Ep. 2497 introd.

9. festum Iohannis] June 24.

florenos, quum plusquam octo coronatos antea dederim liberaliter absque pacto. Quum Glareanus diceret, non esse prestitam conditionem quam exceperam, Trib. respondit: Potest agere cum Luscinio. Quasi ob aliud exceperim domum liberam quam vt ne agerem cum Luscinio. Et Luscinius non semel predicauit se colloquutum cum Tribuno, eumque aliud ipsi dixisse quam dixerat mihi. Rem scripsi Tribuno, et addidi epistolam Luscinii manu scriptam, in qua ter vindicat sibi ius in hanc domum totam. Tribunus nondum respondit. Cuius cuniculis haec agantur, nescio.

Furiosus Eccius, imo terque quaterque rabiosus, multis nobilibus persuasit, Erasmum esse summum Haereticum. Caesar colligit ab omnibus Principibus chirographa, qui velint adesse restituendae Ecclesiae. Videntur illud vereri, ne post excussos monachos et sacerdotes tandem excutiantur et ipsi. Quid futurum sit, nescio. Ego alio cogito, sed nondum statui quo. Si tibi commodum esset expatiari feriis paschalibus, conferemus quedam quae nolo litteris committere. Bene vale.

Friburgi 8. Cal. Apriles.

Erasmus tuus.

Clariss. Viro D. Bonifacio Amerbachio I. V. Doctori. Basileae.

2463. From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 226. Ratisbon.
OE. 127. 25 March 1531.

N. OLAI AD ERASMVM ROTERODAMVM RESPONSIO.

Noli mirari, mi Erasme, quod ad tuas literas nuper Augustae mihi redditas in hunc diem non responderim. Nam si cogitaris quantis iactemur in aulis principum curis, laboribus et occupationibus, et quam incerta sit nostra in vno loco permansio, facile mihi veniam dabis de preteriti temporis taciturnitate, presertim si post hoc frequentius ad te scripsero. Scripseras seculum hoc multa gignere hominum portenta, quae te plaerumque in maximam duxerint turbacionem; charitatem et humanitatem nunc frigere; simulatas esse amicicias; multosque, quos fidos putaueris amicos, et quibuscum bene feceris, ac a quibus bene merebaris oblitos omnis humanitatis a te turpissime desciuisse, et ex amicis factos tibi hostes capitales. Nihil mirum est, mi Erasme, si homines hac postrema seculi aetate cum temporibus mutentur, quamuis bonorum eadem est semper constancia, eadem virtus et in amicos humanitas ac beneuolentia. Inueniuntur tamen saepenumero qui

2462. 12. plusquam octo coronatos] In Ep. 2470 Erasmus explains that, in addition to a gratuity of 4 crowns to the tribune, he had paid him five crowns on account of repairs.

13. non esse prestitam . . .] 'the condition for which I had stipulated had not been fulfilled'; viz. that he should have the house 'libera'.

21. Eccius] See Ep. 2387 introd.

2463. 1. literas] not extant; though Olah's letter seems to refer to matters touched on in Ep. 2393.

nuper] Olah seems to have left Augsburg 23–7 Nov. 1530; see OE. pp. 110–11.

cum temporibus in malam rem turpissime se mutari permittant, quibus antequam id facerent, sacius erat vel non nasci vel mori. Non debes igitur talium facilitate moueri, quin pocius leteris te talem esse in quem etiam hii, quibus fuisti amicus, sint ingrati, et Deus per eos tuam aliis illustrem facere velit pacientiam.

De cocleari et fuscinula non est quod mihi gratias agas. Non muneris loco ea accipe; sed vt mei memineris, dum prandes coenasque. Apud Reginam meam licet satis commendatum te tuae fecerunt virtutes, tamen eo eris commendatior quo in patriam tuam contendemus; vbi, quamuis tu mihi suffragari debebas tanquam ignoto, et in illa prouincia peregrino homini, tamen (quantum in me erit), non paciar vt meam quoque possis operam desyderare. Cum autem istic constitutus fuero, plus mihi veluti hospiti erit ocii, per quod crebrioribus et literis et amiciciae officiis mutuo vti poterimus. Vale et, vt cepisti, me ama.

Datum Ratisponae xxv Marcii 1531.

2464. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 80. ⟨Freiburg.⟩
Q 23. ⟨c. 26 March 1531.⟩

[An original letter, autograph except for the postscript and the address, which are added by Quirinus Talesius. A date shortly before 30 March can be inferred from Ep. 2467; the year-date from various letters listed in Ep. 1201. 15n.]

S. De declamatione per Caluum reddita nihil omnino memini, nisi forte sentit epistolam liberius scriptam. Excutiam tamen schedas meas, et si quid tale comperero, faciam quod iubet.

Ante complures menses accepi ab eo epistolam non tam prolixam quam amicam et elegantem, vna cum Sucqueti litteris. An postea scripserit, nescio. Bene vale.

Agnoscis.

Tua ilico curaui, sed nihil responsi ad me allatum est, et properat auriga. Vale.

Doctissimo Viro D. Bonifacio Amerbachio LL. doctori digniss. Basileae.

2463. 22. cocleari] See Epp. 2391. 13–15, 2393. 22.

24. Reginam] Mary had been appointed Regent of the Netherlands in 1530. Olah mentions her intended departure for Belgium in a letter of 2 Feb. 1531. She 'was affermit regent by the iii estates' at Brussels on 5 July; see Brewer v, p. 152.

26. contendemus] Olah's first letter from the Netherlands is dated Ghent, 21 May 1531.

2464. 1. declamatione] An *Epistola contra vitam monasticam* written in 1518, which Alciati was anxious to have destroyed; for the full history see Ep. 1201. 15n.

Caluum] An Italian book-seller, who had intimate relations with Alciati and the Frobens; see Ep. 581. 30n.

4. epistolam] Ep. 2394.

5. litteris] not extant; but see Ep. 2394 introd.

2465_{2513} To Augustine Steuchus.

Augustini Eugubini In Psalmum xviii, et cxxxviii, Interpretatio, p. 167 (a). — Freiburg. 27 March 1531.
J. p. 102: K. p. 112: N. p. 1031: Lond. xxvi. 34: LB. 1175.

[This letter was called forth by the *Recognitio Veteris Testamenti ad Hebraicam veritatem, collata etiam editione Septuaginta interprete cum ipsa veritate Hebraica Nostraque translatione, cum expositione Hebraeorum ac Graecorum, qui passim toto opere citantur. Vbi quantum fieri potest, monstrantur loci, qui in editione Latina et Graeca discrepant a codicibus Hebraeorum* of Augustinus Steuchus Eugubinus, Venice, Aldus, 1529. The year-date of the letter is not confirmed from other sources, though perhaps the phrase *editio prima* in line 71 may indicate that Erasmus had heard of the preparation of the second edition of Steuchus' book, which appeared in 1531, from Gryphius' press at Lyons. The letter was printed by Erasmus in J, and all the subsequent editions. Steuchus printed it (with his answer) in *In Psalmum xviii et cxxxviii interpretatio*, Lyons, Gryphius, 1533 (a); but his text differs from that of J and presumably reproduces the original letter sent to him by Erasmus. We have therefore given the preference to a.

Guido Steucho (1498?–1548) was born at Gubbio, a small town in the Umbrian Appenines, the ancient Iguuium, called in medieval times Eugubium (the name of the town was the subject of a dissertation which he published in 1540, with the approval and help of Angelo Colocci and Giacomo Torelli). His father was Theseo Stuchi, a small local landowner; his uncle Francesco Stuchi was canon of the cathedral church of Gubbio. In 1513 he entered the monastery of St. Secundus at Gubbio, becoming thereby an Augustinian canon of St. Saviour's at Bologna, changing his name from Guido to Augustinus. In the spring of 1517 he went from Gubbio to Bologna, where he remained continuously (except for one year, 1521, in which he was at St. Saviour's in Venice) until 1525. In that year he was transferred to the monastery of St. Antony at Venice, which had recently acquired the noble library of Cardinal Domenico Grimani († 1523). There Steuchus held the office of librarian from 1525 to 1529, and was active in teaching both Latin and Greek. In 1529 he published his first book, the *Recognitio Veteris Testamenti*: for it he had drawn on the wealth of the Grimani library; see the dedication to Cardinal Marino Grimani and the preface. In the same year he was transferred as prior to St. Mark's at Reggio. In 1530 his *Pro religione Christiana aduersus Lutheranos*, in three books, was printed at Bologna, with a dedication to Cardinal Alexander Farnese, subsequently Pope Paul III. It is from Reggio that he writes to Erasmus (Ep. 2513) and in 1533 addresses to Julius Pflug the dedication to the *In Psalmum xviii et cxxxviii interpretatio*, inviting him to adjudicate in the controversy with Erasmus. Pflug, however, in a letter to Erasmus of 5 May 1533 speaks with disapproval of Steuchus' attack on German scholarship; though he mentions that Steuchus had shown him courtesy at Venice and given him access to the library of St. Antony. Before the end of 1533 Steuchus had been appointed prior of his old monastery of St. Secundus at Gubbio. In April 1534 he was made prior of St. John Baptist at St. Arcangelo near Rimini; but without residing he went to Rome, resigning the position in 1535. In that year he printed with Gryphius and dedicated to Paul III a tripartite volume: i. *Cosmopoeia vel de mundano opificio*, ii. *De rebus incorporeis et inuisibilibus*, iii. *An vulgata editio sit diui Hieronymi*; iii mentions (p. 228) the Froben Jerome in complimentary terms. Early in 1538 he was made bishop of Kisamo in Crete (a letter of Calcagninus of 20 Feb. 1538 congratulates him on his elevation, Calc. E. p. 192). But he seems never to have gone to Crete: for before the end of the year he was appointed by Paul III librarian to the Holy See in succession to Aleander: the papal letter of appointment speaks of him as 'bishop elect' of Kisamo. In 1540 Gryphius printed for him his *De perenni philosophia libri x*, containing also *De mundi exitio*, with an appendix *De Eugubii vrbis suae nomine*. From the same

press issued: in 1547 *Contra Laurentium Vallam, In falsa donatione Constantini*; with a treatise on the navigation of the Tiber and another on the desirability of restoring the aqueduct called Aqua Virgine; in 1548 (posthumously) *Enarrationes in Psalmos*. Morandus mentions the large sums which Gryphius paid to Steuchus for his writings. During the years in which he was librarian to the Vatican Steuchus' health was uncertain; and it was his custom to spend a portion of the year in his native Gubbio or at Perugia. He pressed on the Pope a scheme for making the Tiber navigable between Rome and Perugia; but if we may believe Morandus, in an attempt to illustrate the feasibility of the scheme, he was himself shipwrecked. Morandus hints that the misfortune involved in some obscure fashion the shipwreck also of his hopes of becoming a cardinal: but the disappointment may have been due, he thinks, to the jealousy of his enemies. It seems likely that Paul III had, in fact, destined him for the cardinalate. In 1547 he had summoned him to Bologna to take part in the deliberations of the oecumenical council transferred to that city from Trent, and he was proposing to fill his place as librarian to the Vatican by the appointment of Cardinal Marcello Cervini. But in Bologna Steuchus fell ill. Retiring to Venice, he died suddenly. The date of his death, c. 17 March 1548, is established by Massarelli's diary (see Freudenberger, p. 139), and less definitely by the dedicatory letter, 22 June 1548, from Gryphius to Cardinal John du Bellay, printed in Steuchus' *Enarrationes in Psalmos*. Some years later his body was taken to his native Gubbio and there interred. A portion of the library of Albertus Pius of Carpi had been given to him by that Prince; see Ep. 1634 introd. At his death this passed to his brother Fabius Steuchus, like his uncle a canon of Gubbio cathedral; from him to Card. Marcello Cervini, bishop of Gubbio, and eventually to the Vatican. In 1567 Steuchus' *Enarrationes in librum Iob* was published posthumously at Venice. The first edition of Steuchus' *Opera omnia*, Paris, M. Sonnius, 1578, appeared with a *priuilegium* of Charles IX dated 5 Nov. 1570. A new edition, Venice, Dom. Nicolinus, 1591, adding the *Aduersus Lutheranos* and the letter to Erasmus, was edited by Ambrosius Morandus, General of the congregation of St. Saviour, who prefixed to it a biography of Steuchus. Of the edition of 1601 alleged by Tiraboschi there seems to be no trace.

See Tiraboschi vii. i, pp. 576–82 (1824), which corrects from documentary sources the quite unreliable biography by A. Morandus. Niceron, *Mémoires des hommes illustres*, Zedler, and Jöcher repeat the romantic absurdities of Morandus. All previous accounts have been superseded by Dr. Th. Freudenberger's *Augustinus Steuchus*, Munster i. W. 1935, which contains a full bibliography. To the letters to and from Steuchus there mentioned may be added a letter to him from John Vergara c. 1546; see *Clarorum Hispaniensium epistolae ineditae, Revue Hispanique*, viii (1901), pp. 237–40).]

ERASMVS ROTERODAMVS AVGVSTINO EVGVBINO CANCELLARIO REG. SANCTI AVGVSTINI ORDINIS SANCTI SALVATORIS S. D. P.

Et animum istum et fortunam gratulor, Augustine doctissime, non tibi modo sed et sacrarum litterarum studiosis. Quos oportet omnes, si grati esse volunt, bene precari manibus incomparabilis viri Dominici Grymani, qui pulcherrimum hoc propositum et animo concepit et constanter perfecit, vt bibliothecam optimis quibusque libris diuersarum linguarum instructam non mediocribus impendiis pararit, suique monumentum reliquerit: qui non video quo speciosiore titulo memoriam suae gentis valuerit posteritati demandare.

TIT. CANCELLARIO (CANONICO *K*) . . . SALVATORIS *J*: *om. a N*. S. D. P. *a*: S. *J*. 4. et *a K*: in *J*. 6. instructam *J*: *om. a*. 8. valuerit *J*: voluerit *a*. 8–9. posteritati valuerit commendare *J*.

---

4. Dominici Grymani] See Ep. 334 introd.

Cum agerem Romae, semel atque iterum ab illo ad colloquium inuitatus, idque, ni fallor, per Petrum Bembum, vt tum abhorrebam a cultu magnatum, tandem illius palatium adii, pudore magis quam ex animo. Nec in area nec in vestibulo vlla hominis musca apparebat. Erat enim pomeridianum tempus. Equum tradidi famulo et ascendi solus. Venio ad primum atrium, neminem video: ad secundum ac tertium, tantundem: nullum ostium occlusum repperi. Mecum demirans solitudinem, ad extremum venio: illic vnum tantum reperio, Graeculum vt opinor medicum, tonso capite, custodem ostii patentis. Rogo quid ageret Cardinalis. Ait intus cum aliquot generosis confabulari. Cum nihil adderem, rogat quid vellem. 'Salutarem' inquam 'si commodum esset. Nunc quia non vacat, alias reuisam'. Dum abiturus paulisper per fenestram situm loci prospicio, rediit ad me Graecus, percunctans num quid velim renuntiari Cardinali. 'Nihil' inquam 'opus est interpellare illius colloquium, sed breui rediturus sum'. Tandem sciscitanti nomen edico. Eo audito, me non sentiente se proripuit intro, moxque egressus, iubet ne quo abeam, ac protinus accersor. Venientem non excipit vt cardinalis—et talis cardinalis—extremae sortis homunculum, sed vt collegam. Posita est sella, collocuti sumus plus quam duas horas, nec interim licuit manum admouere pileo. Prodigiosam in tanto rerum fastigio comitatem!

Inter plurima quae de studiis eruditissime disseruit, satis indicans iam tum sibi fuisse in animo quod nunc de bibliotheca factum accipio, incipit hortari me ne Romam ingeniorum altricem relinquerem. Inuitat ad domus suae contubernium et fortunarum omnium communionem, illud addens, coelum Romanum vt humidum et calidum meo corpusculo conuenire, praecipueque eam vrbis partem in qua palatium habebat, olim a pontifice quodam extructum, qui locum eum vt omnium saluberrimum delegisset.

Post multos sermones vltro citroque habitos, accersit nepotem suum iam tunc archiepiscopum, adolescentem diuina quadam indole praeditum. Conantem assurgere vetuit, 'Decet' inquiens 'discipulum coram praeceptore stare'. Tandem ostendit bibliothecam πολυγλωττοτάτην. Quem virum si mihi contigisset temporius nosse, nunquam Vrbem eram relicturus; quam longe supra meritum meum repperi fauentem. Sed iam abire statueram, eoque res processerat vt mihi vix integrum esset ibi manere. Cum dixissem

14. tum tempus pomeridianum *J*. 21. Salutare *J*. 23. loci situm *J*. prospicio *J*: perspicio *α*. redit *J*. 24. percontans *J*. *J*: vellem *α*. 25. est *om. J*. 26. edo *J*. 28. non excepit *α*: excipit non *J*. 41. suum *J*: *om. α* tunc *α*: tum *J*. 45. quam *J*: quem *α*.

10. cum agerem Romae] Erasmus seems to have visited Rome three times in 1509, see Ep. 216 introd. The interview with Grimani may, from the mention of the invitation to England, be placed early in July 1509.

11. ni fallor] De Nolhac, *Erasme en Italie*, pp. 69–70 shows that Erasmus never met Bembo; cf. Ep. 2106 introd.

40. nepotem] Marino Grimani († 1546) card. and bp. of Porto, previously Patriarch of Aquileia.

43–4. bibliothecam] In a letter to Domenico Grimani (Ep. 334. 143–4), recalling this visit, Erasmus speaks of 'bibliotheca, quam domi habes ditissimam et omniiugis omnium linguarum libris refertam'.

me accitum ab Angliae rege, desiit vrgere: tantumque hoc etiam atque etiam orauit, ne suspicarer ea quae promitteret non ex animo proficisci, neue ipsum ex vulgarium aulicorum moribus aestimarem. Aegre me dimisit a colloquio, sed cum abire gestientem diutius morari nollet, illud extremis verbis a me stipulatus est, vt ipsum adhuc semel inuiserem, priusquam Vrbe excederem. Non redii (infelix), ne hominis facundia victus mutarem sententiam. Nunquam mihi mens aeque fuit laeua. Sed quid agas cum vrgent fata?

Eam felicitatem quae mihi tunc offerebatur tibi nunc domi esse inuidere non possum, sed mihi iustius irascor, meque ipsum oderim, qui oblatam recusarim: verum hoc me consolatur, quod tua industria video futurum vt istius diuini thesauri nos quoque reddamur consortes. Nam adnotationes tuas in Pentateuchum percurri verius quam perlegi, in quibus et alia multa praeclara nobis polliceris. In his quae prodierunt, mihi plurima vehementer arrident: sunt autem perpauca, de quibus te admoneri non minus nostra quam tua refert, videlicet vt posthac tuae lucubrationes in manus hominum veniant elimatiores, et omnino tales vt aut nihil aut quam minimum inueniant Momi quod calumnientur. Hoc tibi, mi Augustine, cum primis persuadeas velim, me non alia mente monitoris partes suscipere. Nam et industriam tuam exosculor, et gloriae ex animo faueo. Haec aeditio prima scatet prodigiosis mendis, praesertim in Latinis: ex quo vides quam non tutum sit typographorum operis fidere. Si tibi non est integrum adesse, praestaret hoc muneris alicui delegare, qui bona fide vicem obire tuam et posset et vellet.

Interdum te hortarer diligentiorem esse in probando quam es in asseuerando fortis, praesertim quum reiicis aliorum opinionem. Videris autem in quosdam stomachosior, quasi priuato quodam affectu sis eis infensior, velut in Nicolaum Lyranum, et Paulum episcopum Forosempronianum, quorum vterque est nostrae inferioris Germaniae: non quod phas non sit ab illis dissentire, sed quod stomachi significatio tibi nonnihil abroget fidei. Dissentis et a Reuchlino, sed ciuiliter et cum laudis praefatione. Arbitror autem Paulum nulla re Reuchlino inferiorem acumine ingenii, et mathematicarum disciplinarum cognitione superiorem. Cuius tamen nomen nusquam quod sciam, citas, nisi cum reprehensione. Eum nec audiendum existimas, quod sentiat hanc aeditionem non esse totam Hieronymi, hoc vno fretus argumento, quod singuli libri praefationes habent Hieronymi. Haec ratio si solida est,

48–9. tamen hoc iterum atque iterum *J*. 52. remorari *J*. 57. tunc *α*: tum *J*. 58. esse *α*: est *J*. non *α*: tibi non *J*. irascerer *J*. 61 tuas *om. N*. 64. autem *α*: tamen *J*. 66. hominum *α*: omnium *J*. 75. te hortarer *α*: optarem te *J*. 78. in *om. J*. Nicolaum *J*: *om. α*. 79. Sempronium *J*: Sempronianum *K*. 81. abrogat *J*. et a *α J*: a *N*. 82. et cum *α*: cum *J*. 83. re *α*: in re *J*. 86. Eum nec *α*: Eum non *J*.

---

48. ab Angliae rege] Erasmus is presumably thinking of the letter of invitation from Mountjoy, Ep. 215; cf. Epp. 216. 30, 334. 10–11.

61. adnotationes . . . in Pentateuchum] The *Recognitio*.

78. Lyranum] See Ep. 182. 116n.

79. Forosempronium] Paul of Middelburg (1446–1534), bp. of Fossombrone 1494–1524; see Ep. 326. 104n.

⟨extare⟩ orationes Aeschinis ac Demosthenis fatebimur a Cicerone versas, quod in eas praefatur Cicero: sed aliquo casu periit illius translatio, praefatio ob vtilitatem aliquam seruata est. Extat in Iob gemina praefatio, cum vtraque non competat in eandem versionem. Probabilius est ecclesiasticos proceres, quum iam fere recepta esset aeditio Hieronymi, mutasse quaedam ab illo versa, et ex veteri translatione, aut ex Septuaginta restituisse nonnulla: ita factum est vt haec aeditio temperata nobis remanserit ex autoritate ecclesiae. Verum hoc exempli duntaxat gratia protuli, non vt tecum super hac re contendam.

Interdum odiosius attingis Auerroistas, ne videaris in totum philosophiam damnare Aristotelicam. Nam qui sic addicti sunt Aristoteli vt negligant diuinos libros, aut Christi dogmata ad Aristotelis gnomonem exigant, merito reprehendendi sunt. Si Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, et Augustinus absque philosophiae cognitione venissent ad tractanda scripturarum mysteria, obsecro quid egissent? Profiteris te scripturum aduersus philosophiam Platonicam. Quod si Platonicam pariter atque Aristotelicam damnas, nullam nobis relinquis. Non me fugit rectum esse quod sentis, sed expediebat hoc quod sentis eiusmodi verbis expressisse, vt hinc tibi quam minimum conflaretur inuidiae, quo tua scripta maiore cum fructu legantur. Nunc primum opinor prosil⟨u⟩isti in hoc theatrum, nouus actor. Permagni autem refert ad omnes fabulae partes quam auspicato primam eius scenam saltes. Hac excetra nulla bestia nocentior aut peruicacior.

Facio nunc quod solent ii qui infeliciter nauigarunt, quum alios

95 vetere *J.* 96. est *J.*: esse *a.* 99. ne *a*: vt *J.* 100. damnare philosophiam *J.* 107. damnes *J.* 113. saltaris *J.* 114. ii *a*: hi *J.*

91. translatio] A Latin version of Aeschines, *In Ctesiphontem*, and Demosthenes, *Pro Ctesiphonte*, the existence of which is known from the extant *De optimo genere dicendi*, which served as a preface to the version. Jerome in his letter *De optimo genere interpretandi* (Ep. lvii, *Opp.* i. 571) mentions Cicero's translation of both speeches and, in the pref. in Pentateuch (*Opp.* ix. 182), the Demosthenes translation. He regards Cicero's paraphrastic method of translating as that to be followed by the biblical translator; see Steuchus, *An vulgata editio sit D. Hieronymi* (1535), p. 227. Erasmus' argument is more fully stated in the *Adu. Debacch. Sut.*, LB. ix. 765A, which enables us to correct the text of the present passage.

92. Iob] Jerome made two translations of Job: the first, like the Gallican Psalter, being a revision of the Septuagint version, employing asterisks to denote passages inserted from the Hebrew but not found in the Greek; the second a direct translation from the Hebrew. The first of these two versions was not known to Erasmus—it was first printed in the Benedictine Jerome in 1699. Steuchus' reply to Erasmus (Ep. 2513. 166–200) sets the matter in its true light, and the case is argued fully in his *An vulgata editio*, where see in particular p. 233: 'Vbicunque igitur duas praefationes in editione vulgata reppereris, scito alteram in tralationem e Graeco, alteram in tralationem ex Hebraico congruere'. Job and the Gallican Psalter are the only parts of Jerome's translation from the Septuagint still extant.

99. Interdum] *e.g.* in the preface, *Op. Omn.* i. 84B.

105. Profiteris] Steuchus' words are 'vt nos in libro contra theologiam Platonicorum ostendimus' (*Op. Omn.* i. 87A), where 'ostendimus' must be, as Erasmus takes it, present tense used for future. The reference is presumably to the fourth book of *De Perenni Philosophia*, which, however, was not published till 1540.

vela pandentes admoneant, quae in mari sunt vitanda pericula. Simile quid aggressis dulciter aspirat vndique aura fauentium applaudentiumque: verum vbi se ventus in diuersum verterit, tum destituti haerent in vado. Videris multa tumultuaria lectione deuorasse: ea si multo temporis spacio concoxeris, exibunt gratiora multo, quam si eadem iuuenili calore effuderis. Etiam atque etiam mihi rogandus es, Augustine doctissime, vt haec eo animo accipias, quo a me dicuntur: quae etiam si frustra moneo, tamen amor etiam tuta timens non potest non esse gratus. Quid quod non tantum et ad tui nominis aestimationem et ad publicam studiorum vtilitatem pertinet, vt tua elaborata cum omni plausu veniant in manus hominum, verumetiam ad Grymanicae memoriae istiusque bibliothecae sempiternum decus non leue momentum habet. Nam non ita magni refert quid de me priuatim sentias.

Videris enim aliquot locis, nescio quid stomachi prae te ferre, etiamsi mihi nondum liquet an illa in me torseris. Velut primo statim Geneseos capite, quum tractas etymologiam nominis Adam, taxas citra nomenclaturam quosdam, qui quod Augustinus in Hebraica dictione Graecam significationem exponit, quasi in nomine Adam *α* notet *ἀνατολήν*, *δ*, *δύσιν*, *α*, *ἄρκτον*, *μ*, *μεσημβρίαν*, appellarunt frigidam expositionem. Hoc a me annotatum fateor in euangelium Ioannis capite secundo: sed illic frigidae expositionis nullam inuenio mentionem, atque adeo ne vocem quidem vllam minus reuerentem. Fateor hoc commentum ab aliis proditum, sed demiror illud tam graui viro tantopere placuisse, vt saepius putarit commemorandum: quum addo tam graui viro, praefatione laudis mitigo dissensionem. Nec tu videris probare quod improbo, tantum miraris quur non eadem opera sit taxatus Cyprianus, qui hoc ante Augustinum litteris prodiderit. Fortassis in prima aeditione locum eum in Cypriano non legeram, aut certe non memineram. In posterioribus aeditionibus reperio haec verba: 'Quod quidem et ante hunc annotauit diuus Cyprianus, sed homo fuit vterque'. Si probas, quod dissentio, dissentiendi modestiam, vt opinor, non desideras. Sed admones Cyprianum etiam illud addere, quod Augustinus tacuit, eam terram vnde factus est Adam, e quatuor mundi cardinibus fuisse dei pugno comprehensam. Sed poteras et illud addere, quod friuolum commentum coactae scripturae testimonio probare nititur, palmo

115. admonent *J.* sunt vitanda *a*: vitanda sint *J.* 119. multo *a*: iusto *J.* 120. multo gratiora *J.* effutiueris *J.* 122. vt frustra moneam *K.* 123. poterit *J.* 124. existimationem *J.* 125. publicorum *J.* 126–7. Grymaniacae *J.* 130. enim om. *a.* 134–5. in nomine Adam *om. J.* 136. notatum *J.* 143. admiraris *J.* 147. hunc *om. J.* 149. Sed *a*: Verum *K.* 153. palma *J.*

135. Adam] See *Op. Omn.* i. 91E–92B. The passage speaks with unmeasured reproof of some unnamed scholars, one of whom is plainly Erasmus as words of his are quoted; cf. l. 248n.

137. illic] John 2. 20, where the marginal analysis does in fact call Augustine's note 'annotatio frigida'.

145. Cypriano] *De montibus Sina et Sion*, cap. iv (Hartel iii, p. 108).

153. scripturae testimonio] Isaiah 40. 12.

mensus est coelum, et pugno comprehendit terram. Quis vnquam eum Esaiae locum ad istum interpretatus est modum, vt sileam quod, vt suo commento locum faceret, vitiauit scripturam, pro, *de limo terrae*, citans *ex omni limo terrae*. Praetereo quod pro *quatuor mundi plagis* ponit *quatuor mundi stellas*. Vt arctos sit stella, quum potius sit sydus; quis vnquam dixit orientem, occidentem, aut meridiem esse stellam? Sunt in eo libello, cui titulus De montibus Syna et Sion, praeter dictionis figuram alia multa quae non resipiunt pectus Cypriani, vnde non temere a nobis numeratus est inter ea quae illi viro falso ascribuntur. Haec igitur si nec tu improbas, vt opinor, quare Augustino patrocinatur illius autoritas? Quanquam arbitror ista ne Augustino quidem serio placuisse, e quibus particulam verecundiorem decerptam dedit auribus populi.

Nunc paulisper mecum velim consideres argumenta tua, quibus refellere conaris eos quibus hoc commentum videtur frigidum. Si haec, inquis, frigida sunt, quur eodem modo non frigent omnia quae a Platone in Cratylo scripta sunt? quur et Varronis etymologiae non frigebunt? qui etiam nominibus Graecis etymon Latinum nititur accommodare. In qua re maxime reprehenditur a Seruio Donatus, quod is Leneum Bacchum vult a leniendo animo dici. Obtestor prudentiam tuam, Augustine doctissime, an simile quippiam vsquam tradidit vel in Cratilo Plato, vel in etymologiis Varro, vt singulas litteras per singulas dictiones interpretetur? Quis vnquam veterum Grammaticorum tam ociose nugatus est? Aut quis non rideat studium quorundam recentiorum, quos haec plusquam inepta cura delectauit, vt dictiones aliquot litteratim interpretarentur? Veluti, deus dans aeternam vitam suis, et ad huiusmodi somnia sacrarum litterarum testimonia accommodarent? Videmus olim singulis litteris interdum fuisse designatas singulas dictiones, vt, S.P.Q.R. Senatus populusque Romanus. Et P.M. Plus minus. Et p.p. pater patriae. De quibus nonnihil prodidit Probus. Sed nemo tam ineptus nugator fuit, vt pater exponeret, pascens animalia tenera aere recte: aut mater, mammam accommodans teneris eiulantibus roscidam.

Vides quantum intersit inter etymologiam et hoc interpretandi genus quod improbaui? Sed vide quantum tibi donem. Finge nihil interesse, num protinus frigebunt omnes etymologiae, si vna atque altera friget? Eadem ratione colliges, si Festus Pompeius vnicam dictionem exposuit perperam, et si quis vnum scripturae

157. Praetereo *J*: Praeterea *a*. 161. montibus *J*: monte *a*. 164. improbas *a*: non probas *J*: probas *K*. quare *a*: quid *J*. 164–5. Augustino ... illius *aK*: Augustini . . . illi *J*. patrocinetur *J*. 165. Quanquam *a*: Quin *J*. 166. serio *om. J*. particulam *a*: particulam modo *J*. 173. nititur accomodare *a*: accommodat *J*. 174–5. vult . . . dici *a*: dici putat a leniendo animo *J*. 175. doctissime *om. J*. 177. interpretetur *aJ*: interpretemur *K*. 179. uideat *a*: rideret *J*. 181. interpretentur *J*. Velut *J*. 182–3. accommodent *J*. 183. Vidimus *J*. 187. animalia *a*: amanter *J*. 191. nihil . . . num *a*: nonnihil . . . non J. 193. exposuit perperam *a*: perperam exposuit, alias omnes perperam fuisse interpretatum *J*.

158. stellas] Cyprian professes to discover this from scripture ('inuenimus in scripturis'): he perhaps has in mind Job 9. 9, 38. 31–2.

186. Probus] See Keil, *G. L.* iv. 265–352.

locum non recte enarrauit, in omnibus errasse; si etymologiae nomen non meretur quod affert Augustinus. Sic argumentaris: 'Haec ouis est morbida, nulli igitur sunt sani boues'. Similiter sic colligis, 'Haec ouis est morbida, nihil igitur est in ouillo pecore sanum'. Hanc ratiocinationem si ridiculam et impudentem esse fateris, eadem opera de tua pronunciasti. Donatus a Seruio reprehensus est, quod Leneum Graecae originis vocem (venit enim a ληνός leneus) a Latina deduxerit. Sed vtrum recte notatus est Donatus, an secus? Dices opinor, Recte. Bene igitur Seruius adduxit etymologiam? Annues. Non ergo statim frigent omnia, si friget vna. Quis vnquam Dialecticus ab indiuiduo collegit speciem, nisi per inductionem simul omnia commemores? Modestus scribit coelibes dictos quasi coelites, quod Saturnus Coelo amputarit genitalia. Atqui pariunt et coelibes. Hoc si friget etymologia, non statim et illud frigidum est, coniuges dici a societate iugi: et si friget, quod L. Aelius dixit pituitam ab eo dictam quod petit vitam, non protinus friget nasum dictum quasi νῆσον, id est, insulam in facie prominentem. Si merito reiicitur quod Varro prodidit agrum esse dictum quod illic agatur aliquid, non ideo reiiciendum quod scribit Fabius a Greca voce deductum. Si falsum est graculos dici quod gregatim volant, verum tamen est eam dictionem ex auium voce effictam esse. Si frigidum est, orationem dici quasi oris rationem; et testamentum, quasi testationem mentis: non ideo falsum est orationem esse nomen a verbo oro, et testamentum a testor. Sunt dictiones, quarum origo aut prorsus ignoratur aut ambigua est, non tamen ideo nulla est certa etymologia.

Opinor te iamdudum perspicere, vir praeclare, quam haec tibi

194. Si . . . 199. pronunciasti *a*: Hanc ratiocinationem si ridiculam et impudentem esse fateris, eadem opera de tua pronunciasti. Quae hoc etiam absurdior est, quod non solum transilit a proloquio singulari ad vniuersale, verumetiam quod a specie ad speciem, perinde quasi colligas, Hic piscis est malus, nulli igitur sunt boni equi. Etenim quum etymologia commonstret originem vocis, commentum de Adam nihil minus est quam etymologia: sed propius accedit ad monstrosas voces Basilidis, *Abraxas, Leusiboras *J*. 199. Donatus *a*: et Donatus, vt ais, *J*. 201. leneus, *a J*: lacus *a*. 202. est *a*: est a Seruio *J*. 202. igitur *a*: ergo *J*. 203. ergo *a*: igitur *J*. 207. amputauerit *J*. 207–8. Hoc si friget *a*: Haec si friget etymologia *J*. 210. petat *J*. 215. ex *a*: *om. J*: ab *K*. 218. et testamentum a testor *a*: sicut est lectio a lego: et testamentum a testor, sicut est monumentum a moneo *J*.

* Abraxas, Leusiboras] terms of the Gnostic heresy, the invention of which is attributed to Basilides (*fl. c.* 125 A.D.). The Greek letters composing the word *Abraxas*, used as numbers (α 1, β 2, ρ 100, α 1, ξ 60, α 1, σ 200), yield, when added together, 365, the number of days in the year (see Irenaeus, *Haer.* i. 19). Tertullian (*Praescr. Haer.* 4) and others interpret the word as a name for God the father; and *Leusibora* has been taken as a name for Christ. Erasmus probably took both words from Jerome Ep. LXXV. 3—'Armagil, Barbelon, Abraxas, Balsamum, et ridiculum Leusiboram, ceteraque magis portenta quam nomina'. In the *Contra Vigilantium* also Jerome speaks of 'ridiculum nomen Leusiborae' (*Opp.* ii. 360). It is notable that More in the *Utopia* makes *Abraxa* the original name of his island (Lib. ii, cap. 1: see the edn. of Michels and Ziegler, with their note p. lxvii). For Basilides and for *Abraxas*, see the article *Basilides* in Hastings' *Encycl. of Religion and Ethics*, vol. ii. See Epp. 1232. 61n, 1738. 127–9.

206. Modestus] Quint. *Inst. Or.* 1. 6. 36.

209. L. Aelius] Quint. *Inst. Or.* 1. 6. 37.

212–14. Varro . . . agrum . . . graculos] Quint. *Inst. Or.* 1. 6. 37.

hactenus parum attente, parumque concinne dicta sint. Sed multo minus cohaeret quod subiicis. 'Mira est igitur horum hominum impudentia, qui pluris vnam Ciceronis voculam facerent, quam quicquid diuini illi homines dixerint, quorum vt est maxima sanctitas et eruditio, ita maxime a vanissimorum hominum latratibus tuta'. Hic sermo quoniam in me non haeret, suspicor et illa superiora in alios esse detorta: proin hic non tam meam causam ago quam tuam; quanquam non arbitror inter Christianos quenquam inueniri, qui pluris faciat vnam Ciceronis voculam, quam vniuersa quae scripsit Cyprianus et Augustinus, praeter theologiae cognitionem, etiam eloquentia non vulgari pollentes. Quod si quis quum de Romani sermonis elegantia disceptatur, plus tribuat Marco Tullio quam Cypriano aut Augustino, puto nec ipsos, si viuerent, aegre laturos, sed aequissimis animis cessuros autoritati Ciceronis. Vbi sunt igitur illi homines insigniter impudentes, vbi vanissimorum hominum latratus?

Quid ista scribens cogitaueris, diuinare non queo, certe non videntur nasci ex his quae hactenus commemorasti: nisi forte flagitium inexpiabile iudicas in re tam leui dissentire ab Augustino, quum ipse in hoc opere et ab Hieronymo, et a Septuaginta, et ab aliis multis in re multo grauiore dissentias. Sed his non contentus pergis: 'Hos certe, nunquam satis demirari potuimus, qui, vel si minimam labeculam apud sanctissimos illos viros repererint, miras excitant tragoedias, clamant, vociferantur, ingemiscunt errorem, lachrymas se non posse continere protestantur. Dicunt eos in alio mundo versari, idque non alia gratia fit ab eis, quam vt summis viris detrahendo, gloriolam quandam, cuius eos auidissimos esse eorum scripta proclamant, adipiscantur. Vbi igitur modestia illa Christiana, quam in aliis tantopere desiderant, ipsi omnium egentissimi? Hoccine est prodesse posteritati, et non magis obesse?' Equidem, mi Augustine charissime, non inficior fieri posse, vt apud Italos sint in quos ista merito destomacheris: sed qui viderit in tuo sermone qui praecessit nihil esse stomacho dignum, mirabitur vnde repente in has tragicas voces incanduerit animus tuus. Nam qui sobrii sanique sunt, prius indignitatem rei ponunt ob oculos, quam clament, O coelum! O terra! O maria Neptuni! Mitto nunc quod tam fortiter iudicas de mente aliena, quasi quisquis a sanctis viris dissentiat nihil aliud quam gloriam aucupetur.

223. inquis *post* igitur *add.* *J.* 225. dixerunt *J.* 228. torta *J.* 230. faciat *J*: faciant *a*. 233. elegantia *a*: eloquentia *J.* 234. Marco *a*: M. *J.* aut *a*: et *J.* 235. aegre *a*: id aegre *J.* 236. hac duntaxat in parte *post* Ciceronis *add.* *J.* 238. cogitaueris *a*: cogitaris *J.* 242. grauiori *J.* 243. inquis *post* certe *add.* *J.* 244. si vel *J Eugub. in Pent.* 247. versari mundo *J Eugub. in Pent.* 249. auidissimos eos *J Eugub. in Pent.* adipiscantur *a Eugub. in Pent.*: adipiscantur ad posteritatem *J.* 258. Mitto *a*: Omitto *J.* 259. dissentit *J.*

223. Mira] *Op. Omn.* i. 92A. This quotation, with the others which follow to l. 406, gives the passage from the *Recognitio* in its entirety, save for the omission of a few words here and there.

247. in alio mundo versari] These are Erasmus' own words (Rom. 14. 5, LB. vi. 640C) making it plain that the criticism is directed against him and not against the Italians or Luther, as he prefers to suppose.

Nolis opinor alios simili candore de tuo pectore iudicare, quoties in hoc opere de sanctissimis pariter ac doctissimis viris libere dissentias, nonnunquam etiam impacto colapho. Sed pergis indulgere stomacho efferuescenti. 'Quae igitur' inquis 'est haec tam inaudita, tam insolita barbaries, vbi hoc hominum genus ortum educatumque est? Num apud Christianos, an non magis apud Hyrcanas syluas, et scopulos Caucaseos? Vtri efferatiores, ipsi an Tibareni, ac Derbices qui patres mactabant, e scopulisque praecipitabant? At ipsi omnes ordines, omnem sexum et aetatem defoedarunt, crudeliter lacerarunt, immanissime dilaniarunt. Hocne est esse Christianum, an non magis plusquam Turcam ac Sarracenum?' Hanc plusquam tragicam verborum atrocitatem (dabis veniam, mi Augustine, verum fatenti) vix sine risu legere potui, nisi quod interdum suspicabar te quum haec scriberes, animum intentum habuisse ad Saxonem illum, huius ecclesiasticae tempestatis autorem. Nam is interdum fortiter negligit sanctorum autoritatem. Sed aliunde natus erat hic sermo, nempe ab his, quibus quod refert Augustinus de litteris quatuor in Adam videtur frigidum commentum, et ab hac tam frigida occasione stilus tuus incaluit vsque ad Derbices et Tibarenos, aut si quod animal his immanius. Si Christianus non est qui dissentit a viris sanctis, Paulus dissentit a Petro, et a Barnaba, quorum alteri restitit in faciem, in alterum iratus fuit παροξυσμῷ—nam eo verbo Lucas est vsus. Dissentit ab Ambrosio et Cypriano Hieronymus: eidem cum Augustino fuit non frigida velitatio. Et quis est priscorum, a quo non multis in locis dissentiant recentiores Theologi? Nullus igitur horum censebitur dignus Christiani titulo?

Sunt inspersa quaedam, quibus videri possis iratus Moriae nostrae, quum ea nullum damnet ordinem, sed hominum vitia taxet; nec ea omnia, sed ea duntaxat quae quisque, nisi sit morosior, possit aequo animo aut etiam cum risu audire. Interdum mihi videris, ista scribens, nunc in hunc, nunc in illum tendere oculos, nec semper ad eundem scopum dirigere sagittas. Atqui quemadmodum magis erat ingenuum aperire in quem tam atrociter stomachareris, quam incerta vagaque suspicione multos perstringere: ita sanius erat, orationem sibi constare certoque ordine fluere, non temere ferri. Subiicis haec: 'Vsi sunt, fateor, etiam sanctissimi viri reprehensionibus, etiam apostoli, et Christus. At quanta cum modestia, quanta cum lenitate etiam prophanos et

262. de *a*: a *J*. 263. dissentis *J*. etiam *a*: et *J*. 266. eductumque *J*. 267. apud *a*: ad *J Eugub. in Pent.* 270. defoedarunt *a Eugub. in Pent.*: deformarunt *J*. 279. occasione tam frigida *J*. 281. sanctis viris *J*. 282. dissentit *a*: dissensit *J*. 283. iritatus *J*. 284. Dissensit *J*. 287. horum *a*: eorum *J*. 288. quibus *a*: in quibus *J*. 289. hominum *aK*: horum *J*. 290. ea *a*: tamen *J*. 295. stomacharere *J*. 298. et *a*: etiam *J Eugub. in Pent.* 299. lenitate etiam *a Eugub. in Pent.*: lenitate *J*.

268. Tibareni, ac Derbices] For the former see Strabo 11. 527, but they do not seem to be associated with cruelty. The Derbices (Strabo 11. 520, Aelian. *V. H.* 4. 1) are said to put to death men over 70.

282–3. restitit in faciem] Gal. 2. 11.

283. παροξυσμῷ] Acts 15. 39.

288. inspersa quaedam] For example, ll. 270–3.

deo aduersantes castigabant! Quam humane Origenes reprehendit Celsum, Basilius Eunomium, ac reliqui!' Haec adeo non videntur in me dicta vt e meis libris videantur sumpta mutuo. Atque rursum in his non perinde damnas si quid reprehendatur in sacris doctoribus, quam in reprehensione desideras modestiam. Verum an non satis modeste dissentit, qui dicit se mirari hoc commentum grauissimis viris placuisse? nam hinc fluxit omnis haec stomachatio, atque haec erat labecula, ob quam dicebas tam atroces excitari tragoedias. Vnde suspicor alium quempiam fuisse qui locum illum contumeliosius notarit.

Pergis: 'At hi Christianos ipsos, diuos ipsos, quanta cum ignominia, quibus sannis, quibus scommatis, carpunt, allatrant, subsannant!' Omitto nunc dicere, quam leniter Christus et apostoli tractent ethnicos, quibus denunciant aeternum vae, quosque nonnunquam suis depingunt coloribus. Paulus magis destomachatur in vitia Christianorum quam in exterorum, idque testatur se iure facere. Quid, inquit, mea refert de his qui foris sunt iudicare? Et diuus Hieronymus, nonne acerbius inuehitur in malos monachos, clericos et virgines, quam in ethnicos aut Iudaeos? Quod autem de diuis meministi, bifariam potest accipi: incertum etenim est vtrum stomacheris in eos qui reprehendunt aliquid in scriptis eorum quos nunc ecclesia pro diuis colit, an in eos qui damnant diuorum cultum et inuocationem. Vtrumcunque horum sentias, non arbitror in me competere. Quae addis de ignominia, sannis, scommatis et allatratu; fateor diuorum memoriae nonnullam deberi reuerentiam, sed non eousque vt nefas sit vel in moribus vel in scriptis illorum quidquam reprehendere. Nunc quidem illi non peccant, sed quum in terris agerent et errabant et fallebantur et delinquebant. Quoque celebrior est illorum memoria, hoc magis expedit notare si quid perperam fecerunt aut docuerunt, ne nominis autoritas simplicium animos inducat in errorem, qui sibi persuaderent sanctum esse quicquid a sanctis vel dictum vel gestum fuerit. Imo existimo hoc officium ipsis diuis esse gratius, quam si quis eis accendat cereolum. Cultum diuorum nusquam damno, sed quorundam hac in re superstitionem interdum taxo, nec id immerito. Hic si quid est sannarum aut scommatum, ea non in diuos recidunt, sed in cultores superstitiosos.

Rursus, quae subiicis, nec in Saxonem illum, nec in me, sed in Italos nescio quos detorta videntur. Ais enim: 'Pudet profecto quoties in eorum scripta incidimus, in quibus nullum Christianae pietatis apparet vestigium, sed omnia ethnicis ostentationibus, virulentiis plusquam Iudaicis scatent, omnia vano strepitu, vanis-

302. sumpta videantur *J.* 303. in his rursum *J.* 306. grauissimo viro *J.* 307. illa *ante* labecula *J.* 309. in quem ista torseris *post* notarit *add. J.* 311–12. Haec tua sunt, Eugubine *post* subsannant *add. K.* 315. in *post* quam *om. J.* 319–20. etenim est *a*: enim *J.* 320. eos *a*: illos *J.* 321. qui *a*: qui simpliciter *J.* 326. illorum quidquam *a*: eorum quicquam *J.* 329. quid *J*: quod *a.* 330. illorum *post* nominis *add. J.* 331. persuaserunt *J.* 333. eis *om. J.*

316. inquit] 1 Cor. 5. 12, where, however, for 'quid mea refert' the Vulgate has 'quid enim mihi'.

simis iactationibus resonant'. Certe in libris eorum, qui nunc haereseos nomine celebres sunt, religiose praedicatur Christi maiestas, plurimum tribuitur fidei et charitati, constanter affirmatur resurrectio mortuorum, sacrosancta habetur scripturarum autoritas. Haec opinor haud obscura sunt Christianae pietatis vestigia. Quod si legisti meas Paraphrases, commentarios in aliquot psalmos, methodum theologiae, libellum de orando, de misericordia Domini, aliosque huius generis, non dices, opinor, ibi nullum esse Christianae pietatis vestigium.

Vnde mihi persuadeo, istic esse in quos ista competant, quorum scripta nondum ad nos peruenerunt. Itaque quum horum nihil in me competat, arbitror et ea quae sequuntur in alios dici. 'Et quod' inquis 'miserius est, cum aetate crescit delirium, ac tunc inueniuntur deteriores, quando et diuina minitante Nemesi, et toto orbe terrarum in eos vociferante, debuerant resipiscere'. Aetatis conuicium fortassis aliquis suspicabitur in me iaci, qui me senem esse non inficior; sed a decrepita aetate, ni fallor, aliquanto spatio absum, vt qui nondum peruenerim ad annum septuagesimum. Nam imbecillitas corpusculi non est aetatis, sed naturae: tale fuit etiam iuueni, qualia fere sunt affixorum libris. De delirio nihil iudico: nam qui maxime delirant, sibi maxime sani videntur; qui maxime temulenti sunt, sibi videntur mire sobrii: sit igitur hoc aliorum iudicium. Quod si delirant omnes senes, maxime delirabat diuus Hieronymus, qui maior annis octoginta aut nonaginta, vt quibusdam placet, plurima scripsit. Mihi quod ad animi vigorem attinet, non videor habere multa de quibus aetatem incusem: sed senes si delirant, cum venia delirant: in iuuenibus autem turpissima est deliratio.

Qua tu sis aetate mihi non liquet, nisi quod stilus exultans, et in senectam conuicium arguunt te etiamnum ἀκμάζειν. Quo magis tibi adnitendum est, ne quid extet in scriptis tuis, mi Augustine, quod delirationis speciem prae se ferat. Id fiet, si sibi vndique cohaereat constetque sermo, si sobrio tenore fluat, si nusquam secum pugnet, si vbique sibi praesentem animum referat. Quod de Nemesi scribis, deque vociferante mundo, fortassis torques in haereticos, a quorum consortio me constantissime abstinui, imo cum quibus magno capitis mei discrimine iamdudum cominus

342. Haec tua sunt. *post* resonant *add. J.* mi Augustine *post* eorum *add. J.* 349. *J*: misericordiis *a.* Domini *a*: dei *J.* ibi *a*: illic *J.* 357. suspicabitur aliquis *J.* 358. sed a *a*: licet ab *J.* ni fallor, aetate *J.* 359. absim *J.* 363. qui *a*: vt qui *J.* 366. , eaque multo absolutiora iis quae scripsit florenti aetate. Quod idem arbitratur plerisque doctis viris accidisse, qui vicina morte cygneum quiddam dulcius cecinerunt. Plinius tradit e vitibus vetustioribus nasci vinum melius, e recentioribus copiosius. Quin et ipsa vina mitiora fiunt aetate. Sunt tamen in his quae aetatem non ferunt, et nimia vetustas generosis etiam vinis vigorem et gratiam adimit. Certe ad eam aetatem nondum perueni, nec vnquam vt arbitror peruenturus sum. Fortassis ingenium meum ad ea vini genera pertinet, quae vapescunt eodem quo nata sunt anno. *post* scripsit *add. K item J nisi quod* iis quae scripsit florenti aetate *om. J.* 367–8. incusem aetatem *J.* 372. quid *J*: quod *a.*

367. non videor] Erasmus seems to have been sensitive about his age. See the vigorous passage Ep. 2275. 21–34; cf. I, p. 12. 4–5, Ep. 2522. 53–7.

eminusque depugno. Quanquam non desunt qui in me vociferentur: sed paucis inauspicatis oppono tot principum, et episcoporum, tot eruditorum hominum iudicia, qui meos labores et amplissimis muneribus ornant, et honorificentissimis testimoniis comprobant, et mihi gratias agunt, quod ex libris meis verae pietatis seminaria hauserint. Haec igitur mihi non eo dicuntur, vt mihi patrociner; sed vt homini litteratissimo nunc primum in famae theatrum prodeunti consulam, quo fabulam cum optimi cuiusque applausu peragat, et vel nostro malo sit cautior.

Superest epilogus tuus, nescio quam apte haerens superioribus. 'Nos' inquis 'et sanctitatem et eruditionem summorum virorum semper admirabimur'. Itane protinus contemnit pietatem et eruditionem Augustini, cui quicquam in illius viri scriptis non probatur? Iamdudum vides istud in tuum caput recidere, qui in hoc opere toties dissentis a sanctissimis viris. Probas eruditionem cum pietate coniunctam. Itane statim impius est qui dissentit a piis viris? Absit. Sed fac illum dissentire contumeliosius, improbitas ea dici potest, impietas non potest. Nec illa quid sibi velint satis intelligo, quum ais: 'Non est igitur quod de eruditione gloriemur, in qua siue aequemus, siue superemus illos diuinos viros, sanctitate certe sumus adeo inferiores vt sine lachrymis referri non possit'. Hic admisces personam tuam: nam absit vt illa cogitatio vnquam incidat in mentem meam, vt mihi videar sanctitate aut etiam doctrina superare vel Augustinum vel Hieronymum. Nec statim aequat, qui deprehendit in alieno libro, quod autorem fefellit, tantum abest vt superet. 'Tandem' inquis 'incidimus in flagitiosissimas ostentationes'.

Haec tua destomachatio tam vehemens, tam atrox, tam varia, dispeream si diuinare possum quos petat. Et tamen tota res exordium habuit ab Adam, quatuor mundi partes designante. Sed bene quod haec scribuntur a iuuene. Hunc stomachum si in me effudisti, aequitatem in te desidero: si in haereseos autores, demiror totius sermonis corpus tam male cohaerere cum capite: si in omnes quorum scripta putas impia et flagitiosa, non dissimile facis ac si quis eodem iure velit omnes ⟨cibos⟩ perfundere; aut si strabis multis praesentibus dicat conuicia, omnibus incertis quid in se dicatur. Si quis ad istum modum destomachetur, permiscens omne probrorum genus, quorum aliud in alios cadere videretur, nonne quisquis audiret, diceret, Quid huic accidit? Quanto magis curandum est, ne quid tale dicatur in scriptum orbi proditum, in quo requiritur sobrietas et sanitas per ocium in litteras mittentis cogitationes suas?

Vno tantum in loco me nominas, et contemptim et dissentiens,

380. et *a* : tot *J*. 382. amplis *J*. 384. hauserunt *J*. 386. famae *om*. *J*. cum *om*. *J*. 390. Itane *a* : Num *J*. 392. recidere caput *J*. 401. illa *a* : ista *J*. incidat *a* : inciderit *J*. 402. sanctitate *a* : aequare *J*. superare doctrina *J*. 406. tam atrox, tam vehemens *J*. 408. partes *a* : plagas *J*. 409. bene *a* : bene habet *J* ne audiat delirus, quanquam interdum delirant et iuuenes *post* iuuene *add*. *J*. 414. strabis *aJ* : strabo *K*. conuicia *a* : acerba conuicia *J*. 415. se *a* : quem *J*.

---

411. capite] Cf. Horace, *A.P.* 1–5.
421. Vno ... loco] *Op. Omn.* i. 122C, where what is discussed is Jerome's rendering of Gen. 37. 2: 'Accusauit

nec tamen indicas locum ; nisi quod suspicor te notare, quod mea Paraphrasis in Lucae caput xxiiii. ita loquitur de Christo : 'Apud Annam et Caiapham Iudaei per falsos testes intenderunt illi crimen blasphemiae, quo non aliud est atrocius. Designatum est hoc in Ioseph, quem fratres inuidia coniurati detulerunt de crimine pessimo'. 'Miror', inquis, 'Erasmum, quur in multis locis aeditionem Septuaginta nostrae praetulerit, quum aperte et Hebraica veritas et ipsi Graeci interpretes refragentur'. Quam id multis in locis faciam nunc non excutio. Certe hoc loco quod verterunt interpretes Septuaginta, rectius quadrat ad typum Christi qui venit aduocatus, non delator, sed accusatus ac damnatus est a Iudaeis. Quod si voces Hebraeae non sunt ancipites, credendum est aliud legisse Septuaginta quam nos habemus. Quid autem mirum sicubi sequor aeditionem Septuaginta, quum idem aliquot locis faciant apostoli et euangelistae ? Postremo, quam ipse non raro damnas quod vertit Hieronymus, et praefers Septuaginta translationem ? Quod si mihi non concedis aliud legisse Septuaginta, quam legerit Hieronymus, quid sibi volunt illa verba tua in Geneseos caput xiiii. 'Miror ipse hanc varietatem, eaque res facit vt suspicer pleraque alia in tota biblia mutata esse ?' Si Hieronymiana aeditio damnat versionem Septuaginta, quur ipse diuus Hieronymus frequenter et illud enarrat quod illi verterunt ?

Rursus citra nominis mei mentionem attingis me, cap. 46. 'Haec est ergo', inquis, 'eius nodi solutio, quem dicunt Hieronymum ligasse, ac non soluisse'. Lapsum istum nec miror nec insector, qui frequenter accidit in his argumentis quae lectione varia tumultuariaque tractantur. Erroris ansam praebuit typographorum incuria. Quum enim annotationum opus per schedas excuderetur, e duabus quaestionibus altera est praetermissa, vide-

423. xxiiii *N* : xiiii *a.J.* 428. locis *om. J.* 429. veritas refragetur, et ipsi Graeci interpretes *J.* 432. nec accusator fratrum *post* delator *add. K.* 436–7. quum . . . damnes . . . praeferas *K.* 441. in tota biblia mutata *a* : tota biblia immutata *J.* 445. Cap. 46 *J* : Cap. 40 *a.* 447. tuum, Augustine *post* istum *add. J.* 451. praetermissa est *J.*

---

fratres suos crimine pessimo'. Erasmus in his Paraphrase of Luke 24 preferred the rendering of the Septuagint, which makes Joseph not the accuser but the accused : 'detulerunt de crimine pessimo'. Erasmus' complaint that he is mentioned with contempt is hardly borne out by Steuchus' text. The disparaging marginal analysis appears first in *Op. Omn.* 1591.

430. multis in locis] To the Paraphrase of Luke 24 Steuchus in his reply (Ep. 2513. 568–70) adds a passage from the *Lingua*, LB. iv. 708E–F.

436. apostoli et euangelistae] Jerome, Ep. lvii, collects numerous passages where the apostles and evangelists follow by preference the Septuagint.

440. caput xiiii.] *Op. Omn.* i. 110F.

445. cap. 46] *Op. Omn.* i. 125F, where the matter in dispute is Jerome's rendering, 70, in Gen. 46. 27 for the Septuagint 75, agreeing with Acts 7. 14. Erasmus' New Testament at Acts 7. 14 gives the lemma 'in septuaginta quinque animabus descendit Iacob', but by an error in printing omits the comment, printing in place of it his note on Acts 7. 16. It is in connexion with Jerome's interpretation of Acts 7. 16 and not of 7. 14 that he speaks of the knot which Jerome tied and did not unloose.

licet de septuaginta animabus. Id arguit quod titulus non congruit annotationi sequenti. Sic enim habet: ‘In septuaginta quinque animabus descendit Iacob’, quum annotatio sequens tractet eum locum: ‘Quod emit Abraham precio argenti, a filiis Emor filii Sichem’. Sed, vtcunque fallebat titulus, ipsa annotatio satis declarat in quem locum competeret. Ea negat nodum de empto sepulchro fuisse solutum, nec simpliciter negat fuisse solutum, sed in libro ad Pammachium, De optimo genere interpretandi, negat fuisse solutum. Sic enim habent mea: ‘Hunc nodum illic nectit Hieronymus, nec eum dissoluit’. Nam eleganter eum dissoluit in quaestionibus Hebraicis.

Verum hoc leuiculum est. Interdum stilum stringis odiosius, mea sententia, quam par est, in Germanos, velut in Deuteronomii cap. vi., quum is locus non porrigat ansam incandescendi. Sic enim dicis: ‘Neque haec dicimus, quorundam Germanorum imitati procacitatem, qui sibi omnibus et diis et hominibus, et humanis et diuinis rebus maledicendi licentiam vsurparunt’. Fieri potest, vt in Germania sint qui non temperent a blasphemiis in deum, sed in hos horrendis suppliciis animaduertitur. At ego Romae his auribus audiui quosdam abominandis blasphemiis in Christum et in illius apostolos debacchantes, idque multis mecum audientibus, et quidem impune. Ibidem multos noui, qui commemorabant se dictu horrenda audisse a quibusdam sacerdotibus aulae pontificiae ministris, idque in ipsa Missa, tam clare, vt ea vox ad multorum aures perueniret. Sed opinor te loqui de libris eorum qui nunc noua tuentur dogmata. Quorundam ex his maledicentiam inficiari non possum, quum eam ipse tot amarulentis illorum libellis confossus plus satis expertus sim. Ceterum in deum illic nihil reperio conuiciorum, tametsi quos tu deorum nomine signes addubito. Arbitror enim te nobiscum vnicum profiteri deum. Sed vtinam hoc crimen solis Germanis obiici possit: latius patet quam vellemus.

Similia quaedam stomacharis in eiusdem operis cap. xi. per occasionem Dathan et Abiron, in giganteam immanitatem quorundam, quorum vesaniae iam nec coelum sufficit. Quid est istud

454. quinque *J Erasm. in N.T.*: *om.* *a*. 463. odiosius stringis *J* 464. velut in *a*: veluti *J*. 465–6. Sic enim dicis: Neque haec *a*: Neque enim, inquis, hoc *J*. 468. Ita tu quidem. *ante* Fieri *add. J*. 471. debacchantes *post* blasphemiis *J*. 472. debacchantes *post* apostolos *om. J*. 474. dicta *J*. 476. peruenerit *J*. 484. cap. xi. *J*: cap. 10 *a*. 485–6. quorundam *om. J*.

459. libro ad Pammachium] i.e. Jerome’s Ep. lvii, where, speaking of the discrepancy between Acts 7. 14–16 and Gen. 33. 19; 46. 27, Jerome writes ‘differo solutionem et istius quaestiunculae’.

461. dissoluit] Erasmus’ note on Acts 7. 16 in its original form ends with ‘dissoluit’. The words ‘hoc sane loco, sed eum eleganter explicat in *Quaestionibus Hebraicis*’ being added in later editions. Erasmus seems to have forgotten that these words were a later addition: and in making the addition his memory seems again to have played him false; for the knot which Jerome unties in the *Quest. Hebr.* is in fact that in connexion with Acts 7. 14, not 7. 16. In the *De Rat. Conc.*, Bk. iii (LB. v. 1055C–D) Erasmus mentions the problem as a stock difficulty of biblical criticism.

466. Neque haec] *Op. Omn.* i. 168B.

484. cap. xi] *Op. Omn.* i. 170B.

vltra coelum? An illud caput quod tu simpliciter et absolute summum vocas? et addis pronomen ἐμφατικόν illud. Si de Christo loqueris, pie dicis: si de Pontifice, non tu quidem impie, sed magnificentius quam pro re, atque adeo impie quoque, si tuus sermo nanciscatur iniquum interpretem. Haec, mi Augustine, non ob aliud moneo, nisi vt diligentior sis ad reuincendum quam ad conuiciandum, mitiusque tangas totius gentis nomen, quae vtcunque nunc tumultuatur, nunquam tamen in vera Christi religione cessit vestrae Italiae, si rem existimes ab annis octingentis. Hoc pacto fiet, vt et vberius prosis ecclesiae, et tibi minus confles inuidiae. Cuiuis in promptu est, obiicere Derbices et Tibarenos, Cyclopas et gigantes, sed eruditis viris dignius, et gregi Christiano vtilius est, solidis rationibus ac scripturarum testimoniis et docere errantes et reuincere pertinaces. Quod ni fiat, quilibet auriga possit conuiciis in quemuis detonare.

In Numerorum cap. v. destomacharis in Saxonem, quod negat confessionem sacramentalem, quam quidem tu asseueras esse a deo institutam. Sed quum in eo quod asseueras tot insignes theologi desudarint, nec inter se concordent, tuae eruditionis erat solidis scripturis et argumentis instruere nos aduersus homines linguacissimos: nec satis erat eos appellare impudentissimos, qui non erubuerunt inficiari hoc esse primo a deo repertum, ac declamare locum communem de haereticis scripturam ad sua dogmata detorquentibus. Quae vt merito abs te dicta sint, minimum tamen conferunt ad refellendos aduersarios: sed erant distinguenda confessionis genera, et quod nunc exigitur efficacibus argumentis erat probandum. Quis enim negat exigi poenitentiam mentis? Hanc habet quisquis apud deum agnoscit errorem suum. Rursus nullus inficiatur, reconciliationem esse iuris et naturae et diuini. Quisquis autem rediit in gratiam, agnoscit peccatum suum: ita qui publica satisfactione recipiebantur in ecclesiae consortium, confitebantur ipsa re, etiam si non proferrent ore delicta; veluti quisquis venit ad baptismum, hoc ipso quod venit, confitetur se habere quod indigeat ablutione.

Sed quid hoc ad nostram confessionem? At Numerorum cap. 5. Moses praecepit vt sacerdoti Iudaei confiteantur peccata sua. Verum ea lex loqui videtur de peccatis per humanam incuriam aut inscitiam commissis, qualia multa solent hominibus accidere, etiam minime malis. Sic enim habent verba legis: Vir siue mulier cum fecerit ex omnibus peccatis quae solent hominibus accidere, et per negligentiam transgressi fuerint mandata domini, atque

489. tu *J*: tum *a*. 495. existimes *a*: aestimes *J*. 496. pacto *J*: facto *a*. vt et *J*.: vt *a*. 498. Cyclopes *a*. 499. ac *a*: et *J*. 501. quilibet *a*: quiuis *J*. 502. neget *J*. 503. quam quidem tu asseueras *a*: institutam a deo, generose quidem asseuerans *J*. 508. inficiari *a*: negare *J*. primum *J*. 510. sunt *J*. 515. Rursum *J*. 516. redit *J*. 519. sua *ante* delicta *add*. *J*. 520. indigeat *a*: egeat *J*. 521. hanc *post* nostram *add*. *J*. cap. *om*. *J*. 522. praecipit *J*. 526. fecerint *J*. 527. mandatum *J*.

495–6. ab annis octingentis] *i.e.* from the conversion of the Germans by St. Boniface.

502. Numerorum cap. v] *Op. Omn.* i. 150F.

525. verba legis] Numbers 5. 6–7.

deliquerint, confitebuntur peccatum suum. An inter haec numeranda putas, parricidia, incestus, blasphemias in deum, et sacrilegia, quae solent hominibus per negligentiam accidere? Iam et tu fateris legem praecipue loqui de furto; quia mox subiicitur, reddent ipsum caput, quintamque partem desuper ei, in quem peccauerint. Multi porro sunt homines, qui per errorem aut humanam incuriam detinuerunt aliena. Hunc errorem expiabat confessio, et capitis restitutio cum accessione aliqua, et aries immolatus. Nam plagiarius Exodi. xxi. capite plectitur. Et eiusdem voluminis cap. xxii, abigeus pro vno boue reddit quinque et pro oue vna quatuor. Suffossorem nocturnum licebat impune occidere. Si bos repertus fuerat apud abigeum viuus, reddebat duplum. Quod si vrges nos litteris, simul exige cum confessione sacrificium arietis. Rursum si nos praecepti verbis stringis, simul exiges a nobis vt sacerdoti confiteamur et quamlibet leuia delicta, quae solent hominibus per negligentiam accidere, quod non exigit ecclesia. Postremo, quum Iudaeorum ditio late pateret ac plerique etiam Romae et in Asia minore habitarent, nec sacrificare fas fuerit, nisi Hierosolymis, qui fieri potuit, vt omnes omnia peccata confiterentur sacerdoti in sacris suis fungenti vicibus? Et quae turba fuisset arietum, si singuli pro singulis delictis obtulissent victimam?

Hos scrupulos, vir optime, oportuerat discutere: nec satis erat dicere: 'Si quis recte considerare voluerit, inueniet omnium peccatorum confessionem esse positam', non quod ipse probationibus vllis egeam, sed armasses nos contra eos quibuscum nobis communis est conflictatio. Inibi simile quiddam attingis de principatu Romani pontificis, quum ea quaestio multos habeat sinus, quos vtinam diligentius excussisses, aut omnino tacuisses: ne, dum quod fortiter asseueras dilute probas, risui sis improbioribus, et eos in ipsorum opinione confirmes.

Haec, teste Christo, non te monerem, nisi te pure diligerem, tuisque sanctissimis laboribus ex animo fauerem; nam mihi persuadeo te Christiano in me esse animo, aut si quid animum tuum exulcerarunt malae linguae, ea res non tantum habet apud me momenti, vt vllam amarulentiam in te concipiam. Reuertor ad huius disputationis caput, quod me petere videbitur plerisque, quasi parum honoris habuerim Augustino, quod in re nullius momenti ab eo dissensi non solum modeste, verumetiam cum temperamento laudis. Quid si notassem in eius libris sententias, quas nunc theologi iudicant haereticas? Eas opinor non diceres labeculas. Nec aequum esset hoc te in aliis tam atrociter reprehendere, quod ipse tibi permittis. In caput Geneseos secundum ita loqueris: 'Quapropter fabulas esse arbitror, quae iste paradisus

532. reddent *Vulg. Num.* 5. 7, *Eugub. in Pent.*: reddant *J*: reddet *a*. 533. *J Eugub. in Pent.*: peccauerit *a*. 535. *J*: vt *ante* aries *a* 537. boue vno *J*. 538. et *om. J*. 540. duplum reddebat *J*. 542–3. et quamlibet *J*: etiam quaelibet *a*. 545. patuerit et *J*. 547. sacris *a*: templo *J*. 551. primum *ante* omnium *J*: primo *Eugub. in Pent.*: *om. a*. 553. contra *a*: aduersus *J*. 554. quiddam *aK*: quoddam *J*. 564. videbatur *J*. 569. te hoc *J*. 570. secundum *J*: secundo *a*.

551. Si quis] *Op. Omn.* i. 151B. 571. Quapropter] *Op. Omn.* i. 95D.

comminisci homines fecit, nisi Adam peccasset, fore vt in eo paradiso iugiter homines habitassent. Nam etiam si Adam non peccasset, habitata tamen ista terra fuisset vt nunc fit, et homines vel mortales fuissent vt nunc, vel congruo tempore in coelum fuissent assumpti'. In hac sententia quum fatearis grauissimos sanctissimosque viros fuisse, tamen non vereris appellare fabulas. Et in his sanctissimis viris est Augustinus, quem a me doles tam leuiter attactum in re nihili. Sed retractas, si quae dicis sunt impia. Atqui si dubitas, quid opus erat appellare fabulas? Rursus in Genesim cap. x. dissentiens ab Augustino, qui prius per errorem dixerat a nobis legi *coram domino*, legendum autem *contra dominum*, nulla praefatione honoris libere reiicis eius sententiam, his verbis: 'Ipse potius propter Hebraicae linguae imperitiam lapsus est'.

Interdum erumpis in laudes Hieronymi, sed non citra suggillationem ecclesiae, quam alicubi scribis in erroribus tantis fuisse futuram, nisi vir ille diuinos libros vertisset ex Hebraeorum fontibus. Primum illud durum est piorum auribus, ecclesiam teneri errore, praesertim in sacris litteris, licet errent homines plerique. Sed eundem bene laudatum subinde reprehendis, quum interdum possis culpam in librarios conferre. Iam si pleraque sunt immutata, vt suspicaris, in Hebraeorum codicibus, quos sequutus est Hieronymus, vnde nobis constat hanc aeditionem esse synceriorem? Siquidem Exodi cap. xxxiii. notas Hieronymum, qui perperam verterit, Ostende mihi faciem tuam, pro eo quod erat, Ostende mihi viam tuam? Addis eum locum peius etiam versum a Septuaginta, Ostende mihi teipsum. Sed vnde liquet hoc quod tu reperisti in Hebraeo codice, verius esse quam quod legerunt Hieronymus et Septuaginta, praesertim quum hic cites autorem neque Hebraeum neque Graecum? Verum a Septuaginta non modo frequenter, verumetiam parum reuerenter interdum dissentis. Id quum facis, nonne palam reiicis opinionem Cypriani, Hilarii, Augustini, ne Graecos commemorem, qui crediderunt Septuaginta diuini spiritus afflatu nobis eam prodidisse versionem?

Vides in qua re non vereris a tantis viris libere dissentire? Et tam atrociter stomacharis in eum qui non probauit commentum de Adam, quod, vt dixi, arbitror nec ipsum Augustinum probasse serio? Exodi cap. xxxiiii. reprehendis Hieronymum qui perperam vertit, 'Ignorabat Moses quod cornuta esset facies eius', pro eo quod erat, 'radians erat facies eius'. Atque hic adeo non reprehensionem lenis vt non multum absis a conuicio, quum addis,

574. ita *ante* vt *add. J.* 578. dolebas *J.* 579. inibi *post* Sed *add. J.* 580. dubitabas *J.* 581–2. prius per errorem dixerat *a*: putat per errorem *J.* 582. legendum autem *a*: quum legendum sit *J.* 583. eius *a*: illius *J.* 584. linguae Hebraicae *J.* 590. licet *aJN*[3]*LB*: licent *N*[1]. 595. xxxiii *Vulg.*: 23 *aJ.* cap. *om. J.* 597. Et *ante* addis *add. J.* 600. nullum *ante* cites *add. J.* 605. *J*: prodisse *a.* 606. quod interdum profitetur et Hieronymus *ante* Vides *add. J.* qua *a*: quam ardua *J.* 608. vt dixi *om. J.* nec *J*: ne *a.* 610. verterit *J.* 611–12. lenis reprehensionem *J.*

583–4. his verbis] *Op. Omn.* i. 107E. i. 141B.
595. Exodi cap. xxxiii] 13. *Op. Omn.* 609. xxxiiii] 29. *Op. Omn.* i: 141C.

'Mirum quod Hieronymus non considerata veritate Hebraica non animaduerterit etiam quid Septuaginta transtulissent, qui bene hunc locum verterunt'. Ac subiicis: 'Rident itaque nos et execrantur Iudaei, quoties Mosen in nostris templis cornuta facie depictum aspiciunt, quasi nos eum diabolum quendam, vt ipsi stulte interpretantur, esse putemus'. Atqui istis Iudaeorum sannis locum fecit ille abs te toties laudatus Hieronymus, cuius errorem hoc quoque nomine facis insigniorem, quod prior aeditio Latina habuerit glorificatam faciem, non cornutam. Non improbo tuam annotationem: nam et Paulus disputans de Mose et Christo, glorificationis et claritatis verbo vtitur, de cornibus non meminit: tantum illud admoneo, non fuisse causam quur sic incandesceres per occasionem Adam secus interpretati.

Leuitici cap. iii. libere damnas quod Hieronymus verterit pabulum ignis, quum vertere debuerit, panis sacrificii domino. Eiusdem libri cap. v. commonstras has voces, vel per se mortuum, additas ab Hieronymo, quum eum locum Septuaginta optime verterint. Et Erasmum miraris, qui interdum praeferat Septuaginta translationem Hebraicae veritati? Nec tamen vlla defensione, aut erroris extenuatione subleuas Hieronymum. Eiusdem libri cap. xi. de choerogryllo libere et ab Hieronymo et a Septuaginta dissentis. Eiusdem libri cap. xiiii. indicas quiddam additum ab Hieronymo, videlicet haec verba de passeribus, quos vesci licitum est. At quum probabile sit hoc Hieronymum reperisse in codice Hebraeo, aut a docto quopiam adiectum, qui voluerit interpretari quare Moses addiderit viuos, quod morticiniis vesci non liceret: tu tamen Hieronymum oneras, dicens, 'Additum ab ipso interprete: quod certe miror. Non enim opus erat ea cautione'. Rursus, eiusdem operis cap. xxi., Si paruo, vel grandi, vel obtorto naso. Haec omnia, inquis, genera ab ipso interprete ficta sunt, quum neque in contextu Hebraico, neque apud Septuaginta habeantur. In cap. xxv. notas, Et frugum superabundantiam non exiges, falso ab Hieronymo fuisse redditum, quum eum locum clarissime reddiderint Septuaginta.

Vide vt libere dissentis, nec honoris praefatione, neque vllo patrocinio virum sanctissimum toties abs te praedicatum subleuas. Rursum, cap. xxvii. super his verbis: Spoponderit deo animam suam: 'Non erat', inquis, 'ita vertendum. Nam votum et alterius generis esse poterat'. Quam hic nullus honos habetur incomparabili viro! In Numerorum cap. xvi. scribis, capitis principium omissum ab Hieronymo, et diuisus est Chore. Poterat hoc librariis

613. considerarit veritatem Hebraicam *J.* 614. quid *J Eugub. in Pent.*: quod *a.* 619. toties abs te *J.* 627. domino *om. J.* 628. commonstras aJN^3: commonstrans N^1*Lond.* vel *a*: aut *J.* 628–9. additum *J.* 629. optime *a*: pulcherrime *J.* 634. indicas aJN^2: indicans N^3*Lond.* 638. morticino *J.* 643. In *a*: item *J.* 645. *J*: clarissimum reddiderunt *a.* 646. Vides *J.* 648. Rursus *J.* 649. suam *om. J.* 651. scribis . . . 653. cap. xvii *J*: *om. a.*

613. Mirum] *Op. Omn.* i. 141D.
626. cap. iii] 11. *Op. Omn.* i. 143C.
628. cap. v] 2. *Op. Omn.* i. 143D.
632. cap. xi] 5. *Op. Omn.* i. 144D.
634. cap. xiiii] 4. *Op. Omn.* i. 145C.
641. cap. xxi] 18. *Op. Omn.* i. 147A.
643. cap. xxv] 37. *Op. Omn.* i. 147E.
648. cap. xxvii] 2. *Op. Omn.* i. 147F.
651. cap. xvi] *Op. Omn.* i. 156F.

imputari. Eiusdem libri cap. xvii. super haec verba, Absque virga Aaron, scribis ab Hieronymo omissum quod erat maxime necessarium, et substitutum quod partim erat superuacaneum, partim falsum. Rursum, cap. xviii. Omne quod ex voto, dicis Hebraicae vocis proprietatem melius expressam a Septuaginta quam ab Hieronymo. Praeterea, cap. xxiiii. Homo cuius obturatus est oculus, ais, Hieronymum vertisse diuersum, obturatum pro apertum, et miraris quamobrem non secutus sit Septuaginta. Sed hic vtcunque patrocinaris Hieronymo, culpam reiiciens in librarios, qui particulam omiserint negatiuam ; quod lemma quum sit frigidum, habet tamen aliquid ciuilitatis. Verum alibi poteras illi probabiliore colore patrocinari. Ad haec, Deuteronomii cap. xxviii. super haec, Illuuiarum secundarum, ita sine honoris praefatione loqueris, 'Quamobrem longe a veritate nostra declinat aeditio'. At hanc aeditionem in solidum vindicas Hieronymo, vt hic non possis vti criminis translatione. At quanto satius erat fateri hanc aeditionem ab aliis aliquot locis immutatam, quod vt erat ciuilius erga Hieronymum, ita vero propius est. Siquidem aeditio Psalmorum ex Hebraico non habetur eadem in omnibus codicibus. Alicubi scribis illum omisisse quaedam, quod fugeret iterationem, quum antea fuissent commemorata. At quis hoc iuris permisit scripturarum interpreti, vt addat adimatque quod sibi videtur ?

Iam mihi vide quot rationibus poteras sanctissimum virum excusare. Exemplar quod sequutus est Hieronymus, secus habuit quam codices Septuaginta. Hoc immutatum est a sciolis, hoc adiectum est a studioso quopiam, hoc verbis diuersum, re tamen idem est : hoc si diuersum est, pium habet sensum.

E multis pauca, exempli causa, decerpsi : quum enim illa percurrerem, non ista quaerebam. Sed in his quoties libere, ne dicam acerbe, dissentis a tanto viro, cum eius opera praedicas ecclesiam a tot erroribus liberatam ? At qualis ille liberator est, qui toties ipse labens ecclesiam induxit in errorem ? Quam vero non religiosus interpres, qui in diuinis voluminibus, quorum autor est diuinus ille spiritus, sibi permittit addere praeter necessitatem, et adimere quod a spiritu sancto positum est ? Postremo, quoties in his quae commemoraui, versionem Septuaginta praefers Hieronymianae ? Et miraris quod ego alicubi maluerim sequi Septuaginta quam nostram aeditionem ?

656. Vbi hic reuerentia ? *post* falsum *add. J.* 659. videlicet *post* diuersum *add. J.* 660. sit sequutus *J.* 662. omiserint negatiuam particulam *J.* 666. Quamobrem *a* : Quare *J.* 668. At *a* : proin *J.* 671. Hebraico *a* : Hebraica veritate *J.* 675. sibi *om. J.* Si semper omittendum esset quod in sacris voluminibus bis dicitur, quam multa forent amputanda ? *post* videtur *add. J.* 677. habuit *a* : habebat *J.* 679. tamen *om. J.* 680. si *a* : tametsi *J.* tamen *ante* pium *add. J.* 681. E *J* : Ex *a*. 683. cum eius *a* : cuius *J.* 686. diuinis *a* : sacris *J.*

653. cap. xvii] 6. *Op. Omn.* i. 157C.

656. cap. xviii] 14. *Op. Omn.* i. 157F.

658. cap. xxiiii] 15. *Op. Omn.* i. 160D.

665. cap. xxviii] 57. *Op. Omn.* i. 176F.

689–90. Et miraris] In the *Contra morosos quosdam et indoctos* prefixed to his final edition of the New Testa-

Haec, vir in domino charissime, non admonerem, nisi vehementer amarem insignia dei in te dona, tuasque lucubrationes eiusmodi cuperem exire vt et lectori quam plurimum vtilitatis et tibi quam minimum inuidiae conciliaretur. Quod si me simili modestia admonere dignaberis, plurimam a me inibis gratiam. Nam hoc suadet Christiana charitas, vt vicissim alii aliorum onera portemus, mutuisque operis nos inuicem subleuemus. Dominus tuas pias lucubrationes prosperare dignetur.

Datum apud Friburgum Brisgoiae, sexto Calendas Aprilis, Anno a Christo nato M.D.XXXI.

[2124]2466. To Nicolas Mallarius.

Mallarii Ep. Musarum Graec. apologetica, f°. b 2v°. (*a*). — Freiburg. 28 March 1531.
J. p. 17: K. p. 35: N. p. 966: Lond. xxv. 14: LB. 1176.

[The year-date is necessarily 1531, since Erasmus refers (l. 102–3) to the death of Albertus Pius, which took place early in 1531. For *a* see Ep. 2424 introd.]

ERASMVS ROTER. NICOLAO MALLARIO S. D.

Nae tu mihi, Mallari doctissime, comico-tragoediam non tam legendam exhibuisti quam spectandam sub oculos posuisti: quae quidem vt mihi geminam peperit voluptatem, ita dolorem quoque duplicem conciliauit.

Primum enim delectauit animum meum epistola tua tam copiosa, verbis optimis adfabre structa, Graecarum vocum emblematis subinde picturata, postremo lepidissimis salibus hilaritatem animi tui declarans: qua re factum est, vt ipse quoque iuxta Pauli praeceptum, cum amico gaudente gauderem, et cum ridente frontem exporrigerem.

Deinde magna sum affectus laetitia, quod Christus Opt. Max. veluti de machina apparens, laetum exitum addiderit turbulentae fabulae. Rursus indolui, quod quum ex meo colloquio nihil aut minimum fructus retuleris (tum enim coeperat adrepere morbus, alioqui nec alias in eiusmodi congressibus admodum officioso, idque propter occupationes ac valetudinem potius quam ob naturae vicium), tamen ea res tibi tantum conflauerit inuidiae, cuius singularis ingenii candor illud promerebatur, vt nullis excetrae sibilis afflaretur vnquam. Nam de me leue detrimentum est, et si his fatis natus sum, vt bene faciens male audiam, non oportet *θεομαχεῖν*. Viuit videtque nos noster agonothetes, vnde brabeum expectamus, si gnauiter certauerimus. Quod si tibi ista contumelia ob Christi nomen fuisset illata, non solum non deplorarem vicem tuam, verumetiam inter beatos ponerem nomen Mallarii. Nunc si

2465. 695. *J*: lector *a*. 696. conciliarent *J*. 701. Brisgoiae *aN*: *om*. *J*. 702. a Christo nato *om*. *J*. 2466: 2. sub *a*: ob *K*.

ment (1535) Erasmus calls attention to the free fashion in which not only Steuchus and Paul of Middelburg, but many other scholars criticize Jerome's rendering, while denying to himself similar freedom. LB. vi. ** 4v°.

quid mea causa molesti accidat candidis amicis, acerbius fero quam atroces in meum ipsius caput debacchationes. Illud tamen mihi longe grauius dolet, quod istorum intemperiis et publica Christianorum pax tranquillitasque rumpitur et malorum improbitas odio grauat etiam illos qui in probatis ordinibus veram sectantur religionem. Quum enim columbina simplicitas ac germana synceraque pietas penes Franciscanos Obseruantium titulo gratiosos potissimum residere videretur, nullo ex grege prosiliunt qui indoctius, indecentius ac scurrilius vociferentur, atque adeo libellis etiam aeditis debacchentur, perinde quasi mundus iam non gignat homines, sed meros bubalos et onagros. Sed venter non tantum auribus, vt ait Cato, verumetiam oculis et mente caret. Faxit Christus, vt resipiscant in ipsius gloriam. Equidem optarim pacem habere cum omnibus. Id quoniam mihi fatis negatum est, negatum est autem mihi cum laudatissimis quibusque viris, triplici argumento meipsum consolor: primum, recti conscientia, cui sua merces in tuto est apud τὸν καρδιογνώστην· deinde consortio celebrium virorum, Socratis, Phocionis, Aristidis, Scipionis, et si mauis Christianos, Pauli, Hieronymi, Basilii, et Chrysostomi: postremo, dum contemplor, quales habeam oblatrantes, et quales e regione fautores. Illic nullos video nisi aut insigniter stolidos et impudenter scurras aut gloriae famelicos aut maledicentiae natos aut oestro liuoris percitos aut ventris mancipia aut quibus hic mundus potior est Christo. Hic quos reges, quos principes, quos cardinales, quos episcopos intueor, qui non tantum litteris et applaudunt qualibuscunque studiis meis, et mihi pro nauata meliori litteraturae ac pietati opera gratias agunt, verum etiam vltro missis honorariis muneribus testantur se non aliud sentire quam praedicant! Quot sunt etiam hodie tum opibus tum dignitate praecellentes, qui me ad omnium fortunarum consortium inuitant! Eruditos sileo. Quis non tot taliumque virorum iudicio fretus negligat inauspicatarum auium garritus? quandoquidem placari non possunt.

Equidem non agnosco Bataui Herculis gloriosum titulum, quem tu mihi tribuis. Sed tamen quum ipse sentias his quoque temporibus in Gallia studiorum et ingeniorum altrice quantum inuidiae sustineant οἱ φιλέλληνες, facile coniectas quos barbarorum impetus exceperim, ante annos ferme triginta apud nostrates, iuuentutem ad eloquentiae studium Graecarumque litterarum amorem extimulans. Vix nostra phalanx sustinuisset hostium coniuratorum impressionem, ni Adrianus tum cardinalis, postea Romanus pontifex, hoc aedidisset oraculum: Bonas litteras non damno, haereses et schismata damno. Sed apud nos indies mitescit haec inuidia, summamque in spem vocor, fore vt excellentissimi regis

43. Basilii *add. K.* 52. aliud *a*: aliter *J.* 61. οἱ *add. K.*

35–6. venter . . . auribus] Cf. *Adag.* 1784.

58. Bataui Herculis] See Ep. 2424. 261.

62. annos . . . triginta] Erasmus here seems to refer to his first Louvain period 1502–4.

65. tum cardinalis] Adrian became a cardinal in 1517, during Erasmus' second Louvain period, 1517–21.

Francisci felicibus auspiciis adeo consilescant coaxantes ranae, vt nemo theologorum ordine dignus habeatur qui rudis sit linguarum. Certe ante annos non ita multos Hermannus Letmannus Batauus, aut si mauis, Hollandus, harum litterarum accessione nonnihil etiam commendatus fuit, ad hoc, vt in distributione laureae theologicae primas sortiretur. Arbitror hominem tibi notum esse. Proinde perquam lubens spectaui te in tuis litteris iuueniliter stomachantem: hinc enim perspexi quam ex animo faueas huic studiorum generi: sed spero fore propediem, vt istos tenebriones contemptu iudices digniores quam stomacho tuo. Quin et nunc sic eluxit linguarum fulgor vt magis operae pretium sit flagrantis iam et inflammatae iuuentutis studia prouehere quam cum rabulis male feriatis rixari.

Quod scribis esse quosdam qui sibi bonam felicitatis partem deesse iudicant, quod Erasmum non viderint, quum corporis effigiem aere fusam exosculenter, eaque conspecta ad studiorum amorem inflammentur, puto non omnino vanum esse: quanquam tu consolandi mei gratia rem, ni fallor, verbis amplificas. Sed ne possim istiusmodi fauoribus insolescere, facit quorundam diuersus affectus. Dicam enim quod rideas. Est quidam canonicus Constantiensis, qui mei effigiem in charta impressam habet in conclaui suo, non ob aliud nisi vt, quum inambulat, quoties eam praeterit, conspuat: percontantibus odii causam, respondet se mihi acceptum ferre hoc calamitosum seculum. Exulat enim illius collegium Constantia, vixque dimidium redditur ex decimis. Hinc illae lachrymae.

Antea volens nolens eram Luteranus. Hoc telo de manibus excusso, quaerunt aliud: aiunt me dedisse gradum sectarum autoribus. Hoc argumentum serio rursus tractauit Albertus Pius, cuius ingens volumen excudit Badius, quum opus, vt audio, non sit Alberti, sed per multas operas conductitias conflatum: in quibus qui praecipuus est agit Venetiae: nec minimum contulerunt Franciscani Parisienses; habent enim quendam insigniter ἀκριτόμυθον Petrum Cornuensem. Ipse Pius rem fecit oppido quam ingeniosam, infixit aculeum ac sese proripuit. Decessit enim multis ante diebus quam Badius opus absoluisset. Dicebatur Carpensis, et quanquam ditione fuisset exutus, cognomen idem manebat, licet ratio cognominis fuerit diuersa. Prius enim a

71. *J*: Lermannus *a*. 79. magis *J*: maius *a*. 83. quum *J*: qui *a*. 88. canonicus *a*: doctor *K*. 92–3. Exulat . . . lachrymae *a*: *om. K*. 97. vt audio *add. K*. 98–9. in . . . Venetiae *a*: *om. K*. 101. *aN*: Coruuensem *J*.

71. Hermannus Letmannus] See Epp. 1238. 24n, 1320 introd.

88. canonicus Constantiensis] We have not identified him.

89. effigiem in charta impressam] Possibly some reproduction of Dürer's drawing or of one of Weiditz' woodcuts.

92. Exulat . . . Constantia] The cathedral chapter withdrew to Ueberlingen in 1527; cf. vol. i, p. 1.

99. qui praecipuus est] Presumably Aleander, who seems to have gone to Venice in the latter part of 1529 and to have remained there until he went to Rome c. Feb. 1531; see *Journal d'Aléandre*, pp. 84–98, *Aleandri Epistolae* 73–5.

101. Petrum Cornuensem] Pierre Cornu, called Petrus Cornutus or de Cornibus; see Ep. 2126. 164n. He is quoted by Farel, Herminjard, i. 124, cf. ibidem iii. 418.

PORTRAIT OF ERASMUS BY HOLBEIN
From the Kunstmuseum at Basle

Carpis erat Carpensis, post a carpendi libidine. Atque vt intelligas illum non sine causa dictum Pium, triduo quam moreretur induit amictum diui Francisci; in ea veste Franciscanorum humeris deportatus est solenni pompa per vias, facie, manibus et pedibus nudatis, et in monasterio sepultus. Non insector religiosum hominis affectum: vulgatum est hoc apud Italos: sed demiror patres illos, quum non ignorent cuiusmodi sit hoc seculum, eiusmodi ceremoniis, ne dicam superstitionibus, irritare in se orbis inuidiam, plus satis iam flagrantem suapte sponte. Sed Alberti manibus precor lucem et quietem. Opus nondum vidi.

Sentio quosdam parricidialibus odiis in me ferri, non Lutetiae tantum, sed in Germania quoque: qui simul atque comperissent Caesaris animum in hoc obfirmatum esse, vt sectarum dissidiis Germaniam liberaret, protinus priuatim ac publice virus euomere coeperunt in Erasmum. Longa est fabula, sed partem eius e schedis quas mitto cognosces. Varia sunt martyriorum genera, innumerabiles suppliciorum formae, sexcentae mortium species. Ego fortasse cum diuo Cassiano videbor conferendus, quem accipimus stilis graphiariis a suis discipulis fuisse confossum. Sed quanto crudeliora patitur Erasmus, qui tot annos innumerabilium hominum linguis et stilis confossus vsque ad vitalia viuit adhuc in tormentis, et sentit totus, nec datur morte finire dolorem?

Sed omissis iocis, ad tuam epistolam redeo. Quid audio? Luteranus dictus es quod inuiseris Erasmum? At quotquot sunt eius sectae, si quem senserint me petere, dicere solent, Caue tibi ab illo, inficiet te si conueneris hominem, hostis est acerrimus Euangelii. Quid istud monstri est? nisi quod, vt prudentissime scribis, nec legunt nostra, nec scire cupiunt quid agamus. Tantum quod in conuiuiis sodalium audierunt vociferantur, et, Andabatarum more, clausis oculis gladium ventilant. Iam fingant me sentire cum his quos isti ducunt pro haereticis: quanto Christianius erat suspicionem in eam partem esse pronam, vt crederent te hoc animo Erasmi colloquium expetisse, vt eum in viam reduceres? Quantum igitur isti absunt ab Euangelica charitate, quae non suspicatur, nec cogitat malum? Quid dicerent si isthuc commigrarem, tibique domestica consuetudine iungerer?

Quod tantum laudum in me largissime profundis, Mallari doctissime, non expectabis a me mutuum, non quod non paria tu atque etiam maiora promerearis, sed quod nec ego agnoscam quae mihi tribuis, nec tua modestia videatur talibus encomiis oneranda. Demiror quo consilio mutos magistros ad percipiendam Graeci sermonis scientiam adhibere malueris, quum Gallia tam multis abundet Graece peritis, et viua vox vt habet suam peculiarem

120. eius *add. K.* 128. Sed *a*: Verum *J.* 138. vt *a*: quo *K.* 143. *J*: non *ante* paria *om. a.*

107. triduo . . . 114. sponte] Jac. Pontanus, *Attica Bellaria*, pt. i, 2nd edit., Augsburg 1617, p. 14, quotes this passage and heads the section, 'Impudens Erasmi calumnia'. He appears to copy the text from Lond., but not exactly.

107–8. induit amictum] See Ep. 2441. 65n.

123. Cassiano] Patron saint of Imola.

134–5. Andabatarum] See *Adag.* 1333.

vim, ita dimidium laboris adimit discenti. Vehementer autem laudo quod vertendis Graecis de teipso periculum facis, quantum in vtriusque linguae facultate profeceris. Sed ista quoque meditatio succedet felicius, si versionis tuae censorem adhibueris, aut tuam versionem cum aliorum translatione contuleris. Quod percontaris num Chrysostomi Monachus ab alio quopiam latinus sit factus, video te virum esse minime curiosum quid rerum gerant alii. Nam Monachus ille in quo scribis te tyrocinii tui specimen aedidisse, iam ante sex annos prostat versus ab Oecolampadio. Eundem meo suasu vertit Germanus Brixius, sed quoniam ille Callipidem egit, seroque misit quod verterat, quum totus exiret Chrysostomus, Oecolampadianam aeditionem, recepimus. Rursus idem opusculum in Anglia vertit Vergilius Polydorus satis feliciter, mihi dicatum. Excusum est autem Lutetiae. Si quiuero nancisci Brixianam aeditionem, ad te mittam, vt tuam possis cum triplici versione conferre.

Rumorem retractationis hinc opinor natum, quod libri quo monachis Hispaniensibus respondeo, posteriori aeditioni subieci loca quaedam ex aliquot meis lucubrationibus emendanda, quae vel ipse deprehendi vel amici suggesserunt. Verum hic dum amicis fido, quaedam dum emendare conor deprauaui. Is liber prodiit Anno. M.D.XXIX.—mittam si quem nactus ero qui non recuset sarcinulam. Neque vero puderet pigeretue idem in vniuersas meas lucubrationes facere, si quam viderem rationem qua liceret omnibus omnium offensionibus mederi. Nunc quod aliis videtur maxime pium, aliis videtur impium. Sequar scholasticorum placitorum gnomones? Ipsi inter se dissident. Quosdam autem offendit quicquid aliis verbis dictum est quam ipsi loquuntur in scholis. Quibus si velim morem gerere, bis frigebunt omnia, partim quod pleraque scholae dogmata sunt eius generis vt, etiam si nitantur indubitata veritate, tamen extra scholam non habeant gratiam; partim quod impuritas orationis rebus etiam per se gratiosis detrahat gratiam. Iam quid istis faciam, qui sibi videntur callere latine quum nesciant? Quid illis, qui quoniam ad lectionem adferunt inimicum animum, omnia detorquent ad calumniam? Aliud male sonat, aliud est suspectum, aliud est affine Turrelupinorum errori, aliud est offensiuum piarum aurium, aliud est parum reuerenter, aliud parum circumspecte dictum. Si quid eiusmodi videatur vt offendere possit principum aut pontificum animos, schismaticum est. Quasi per se non sit vlcerosis odiosa veritas. Denique quid facias his qui mea non legunt? Atqui ea maxima turba est, nec vlli vociferantur improbius. In tanta sententiarum varietate, in tam surdis clamoribus, quid me sequi iubes? Certe haec mihi mens est, vt si quid vel ipse deprehenderem in libris, vel alius commonstraret, quod vere pugnaret cum indubitata veritate fidei catho-

167. *a*: emendata *J*. 187. eiusmodi . . . vt *add. K*. 192. *a*: iubes sequi *J*.

159. Callipidem] See *Adag*. 543.

167. loca quaedam] See Epp. 2095 introd., 2424. 342n.

185. Turrelupinorum] For this sect of heretics see Ep. 843. 620n.

licae, mox iugularem. Quidam e tuo sodalitio damnauit quod in colloquio cui titulus Inquisitio, scripsi patrem autorem esse omnium, complectens etiam duas personas diuinas. Sed ille putat autorem nihil aliud esse quam factorem, quum autor dicatur frequenter fons et princeps negocii, autoritas principium et origo prima: eas voces sic frequenter vsurpat diuus Hilarius. Proinde si Latine calluisset, nihilo magis offendisset autor omnium quam principium omnium. Rixandi calumniandique nullus est finis. Hic nobis toties occinuntur Augustini retractationes. Atqui retractatio nihil aliud est quam recognitio. Neque enim eo titulo profitetur se castigationem errorum suorum, sed catalogum et recensionem operum suorum texere ac singulorum velut argumenta, eo spectans, ne quid lucubrationum ipsius intercideret, aut alteri tribueretur quod ipsius esset, aut ipsi tribueretur quod esset alterius. Verum obiter quaedam sua reprehendit, fateor, sed leuicula: veluti quod alicubi sit vsus vocabulo fortunae, quod lapsus sit in nomine medici. At plura defendit, interdum non sine tergiuersatione. Porro, quanto grauiora adhuc resident in illius viri libris, nulla esse hominum merita! Cuiusmodi si quid in meis deprehenditur, Luteranus sum. Quoties iterat, infantibus nihil prodesse baptismum, nisi comedant carnem et bibant sanguinem domini! Quoties tribuit Petro apostolorum principi superstitiosam ac peruersam voluntatem pertrahendi gentes in Iudaismum!

Omitto caetera. Proinde frustra tantopere iactatur hoc exemplum Augustini. Quis magis ingenue castigauit sua quam ego? Quoties recognoui mea prouerbia? Quoties Nouum Testamentum? Quod opus rursum excuditur, in quo non corrigam aliquid? Idem ante annum separatim etiam feci, praesertim in his operibus quae credebam me viuo non iterum aedenda. Itaque quod hortaris vltro currentem, vir amicissime, pro tua quidem sollicitudine debeo gratiam; sed officiosius faceres, si commonstrares quae merito sint emendanda. Nam haereseon errorumque mentione plena sunt omnia. Non dubito quin tibi sit animus integer, si modo vacaret nostra legere.

Vt redeam ad Graecos, si tibi non est cui tua praebeas examinanda, superest hoc exercitationis genus: verte quiddam a docto quopiam versum, sed illius versione non inspecta: vbi praestiteris quod potes, tum confer vtriusque translationem cum Graecis; senties hinc fructum haud poenitendum. Arbitror Graecum Chrysostomum iam prodisse ex officina Veronensi. In vertendo praecipuam laudem obtinet Theodorus Gaza. Summus artifex est Angelus Politianus. Mihi in vertendo semper placuit fidelis et erudita simplicitas, praesertim in hagiographis. Budaeus vicinior est Politiano.

196. cui titulus *J*: *om. a.* 224. quidem *J*: *om. a.*

203. Augustini retractationes] See Ep. 2424. 342n.

222. feci] in the *Loca quaedam*, see l. 165–70.

233–4. Graecum Chrysostomum] The edition (never completed) of Giberti, the first three volumes of which appeared in June 1529; see Ep. 2340. 2n.

235. Gaza] Erasmus is referring to Gaza's *Sancti patris nostri Ioannis Chrysostomi homiliae lxxvii.*

Opinor me respondisse ad omnes epistolae tuae parteis, fortasse breuius quam tu velles. Sed hic certe veniam dabis, si cogitaris me post absolutos libros hoc ludo relaxasse delassatum ingenium vt eodem tempore scriberem epistolas p. m. nonaginta, quarum aliquot sunt hac duabus paginis longiores. Pro epigrammate habeo gratiam, sed aliud dicis Latine, aliud Graece. Nam Graece loquens non vis me prius liberari a rabulis, quam mortem oppetam. Iam an streperus pro obstreperus inueniatur addubito. Particula *ἂν* non video quid agat, nisi quod explet hiatum metri: dicere poteras *ἔκδικον Ἀονίδων*. Sed nimium abutor humanitate tua, Mallari charissime: opto te quam rectissime valere.

Datum apud Friburgum Brisgoiae. v. Cal. April. anno a Christo nato M.D.XXXI.

Habes epistolam *αὐτόγραφον καὶ ἀρχέτυπον·* vix enim vacauit scriptam recognoscere. Sed suspicabar hoc sic amanti fore gratius, si scriptum acciperes ipsis litturis ac dispunctionibus referens notas animi ex tempore simpliciter ac sine fuco apud amicum sese proferentis.

Des. Erasmus Rot. mea manu.

Qui has reddit Ottomarus Luscinius primus est huius vrbis ecclesiastes, musices egregie peritus, linguarum ac bonarum literarum non imperitus: per hunc poteris, si non grauaberis, rescribere. Vale.

2467. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 92. ⟨Freiburg.⟩
Q. 49. 30 Mar. ⟨1531⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be supplied from the other letters dealing with Alciati's *Declamatio*.]

S. P. Arbitror iuuenem Phrysium tibi reddidisse meas litteras. Quod mones de Alciato, iam olim factum est. Indicat hoc illius epistola, quam ad te mitto. Non memini quicquam de declamatione, et suspicor Alciatum falli memoria, aut eum cui commisit non reddidisse. Excussis omnibus schedis meis nihil tale comperio. Hic multa nouantur nescio quo euasura. Opus est serio

2466. 251. *J*: M.D.XXX *a*. 257. Des. Erasmus . . . 261. Vale *a*: *om. J*.

2466. 242. nonaginta] The number, if the text can be relied on, seems remarkable. In Ep. 480. 25–8 Erasmus speaks of writing sometimes 20 letters in a day; cf. Ep. 2451. 11n. No other letter written on this day is extant.

244–5. nam Graece loquens] The meaning of Erasmus' comment is obscure. Perhaps: 'For in your Greek you do not (as you do in your Latin) pray that I may be freed from wranglers before I die.'

2467. 1. Phrysium] Not known to us. litteras] Ep. 2464.

2–6. Quod mones . . . comperio] Boniface quotes these sentences verbatim in his letter to Alciati, Basle MS. C. VI^{a}. 54. 17 v°.

3. epistola] Not Ep. 2394, for this says nothing about the *Declamatio*. We may perhaps suppose that Alciati had written to Erasmus on 12 March, when he wrote to Boniface (see Ep. 2489 introd.) but that the letter had not arrived by 26 March (Ep. 2464).

3–4. declamatione] See Epp. 1201. 15n., 2464. 1n.

consultare. Sed hec coram, si fieri possit. Sin minus, mittemus certum. Quid mihi gratias agis de oblato hospitio? quasi non magni beneficii loco ducturus sim, si dignareris ad complures dies domi meae facere quidquid velles. Ni te vnice amarem, succenserem, quod apud Glareanum cubare malueris. Sed humanum est. Famula nostra iam rancida est. Bene vale.

3 Cal. April.

Erasmus Rot. tuus.

Saluta regalem illum.

Ornatiss. D. doctori Bonifacio Amerbachio
Basileae.

[2394]2468. To Andrew Alciati.

Copenhagen MS. G.K.S. 95 Fol., f. 225. — Freiburg.
J. p. 69: K. p. 82: N. p. 1006: Lond. xxvi. 6: LB. 1177. — 31 March 1531.

[An autograph rough-draft, with the heading added by a secretary.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREAE ALCIATO S.

Qvvm multis antehac argumentis singulare quoddam tuum erga me studium abunde declararis, idque pro tui magis ingenii candore quam pro meis meritis, Alciate doctissime, nullo tamen certius mihi fidem fecisti quanti me faceres, quam hisce proximis tuis litteris, quibus non minus diserte quam amanter hoc agis, vt silentio contemptuque potius quam reluctando, ab improbitate rabularum mihi quietem ociumque vindicem. Vnde enim ista tanta mei sollicitudo, nisi ab abundantia quadam amoris, aut, vt rectius dicam, pietatis erga me tue proficiscitur? Istam vero cantionem tu mihi nec primus nec solus occinis. Eandem iamdudum audio ab amicorum meorum praecipuis, Cutberto Tonstallo, Iacobo Sadoleto, et Baptista Egnatio, quanquam ex his posteriores duo monitores pene seri extiterunt, vt propemodum *μετὰ πόλεμον τὴν συμμαχίαν παρέχειν, καὶ τὸν νεκρὸν ἰατρεύειν* videantur. Nec ob id tamen minus grata est illorum voluntas, quod minus vtile sit officium. Postremo, est aliquid vel sero sapere cum Phrygibus.

Atque vtinam liceat et anteacta quedam in integrum reuocare. Nam ne videar patrocinari culpe, quibusdam respondisse me pudet pigetque: quibus tamen responsurus non eram, si maluissem animi mei arbitratu rem gerere, quam amicorum non vulgarium hortatibus obsequi. Proinde quum alii suaderent silentium, alii autores essent vt acriter stringerem calamum, temperamentum medium sequutus sum, nimirum vt nec omnibus responderem nec omnibus obticescerem, semper tamen moderatione vincerem lacessentes. Odi fatum meum, quoties recenseo tot meas apologias.

2468. 1. tuum *add. J.* 10. tu *om. J.*

2467. 15. regalem] *i.q.* Basilium.

2468. 11. Tonstallo] See Ep. 2226. 13–37.

12. Sadoleto] See Ep. 2385. 36–50. Egnatio] No letter of the kind is extant.

13. *μετὰ πόλεμον*] *Adag.* 2517.

16. cum Phrygibus] *Adag.* 28, citing Livius Andronicus (Fest. p. 460 Lindsay).

Quid enim rectius appellem, quam fatum? quum genius meus a nulla re magis abhorreat, atque adeo a teneris abhorruerit, quam ab istiusmodi gladiatoriis dimicationibus, in quibus illud dicitur, τεθναίης ἢ κάκτανε. In hanc harenam transuersum me protrusit ineluctabilis Parcarum vis. καὶ τὸ στερεᾶς ἀνάγκης ἀκίνητον μένος. Adiiciam illud: Quid si hoc aliquis voluit deus? Qui scimus, quid his rebus agat summus ille choragus, qui humanae vitae fabulam temperat? Nam fieri potest vt quod nobis singulas partes contemplantibus malum et indecorum videtur, illi, harmoniam vniuersi spectanti, et optimum videatur et pulcherrimum. In comoedia quis non malit esse Mitio quam Syrus? Et tamen ad totius fabulae decorum Syrus non infimas partes sustinet. Proinde, quod me ad tuum exemplum vocas, fateor equidem me ad pulcherrimam spetiem inuitari: ad cuius inuitationem me non grauabor componere, quod quidem licebit. Sed quid faciemus, si mihi longe diuersam personam imposuit choragus?

Est istuc quidem rarae cuiusdam et moderationis et prudentiae quod, vti scribis, imperitos silentio transmittis, doctissimos humanitate reuerentiaque demereris. Sed tibi cum hominibus res est, mihi cum exitialibus monstris: imo non cum singulis monstris, quemadmodum Herculi fuisse narrant, sed cum multis coniuratis phalangibus, et in his nulli magis ledunt, quam qui sunt imperitissimi. Leones ac dracones mansuescunt officiis, isti beneficiis exasperantur. Principibus ac populo sanctimonie persona commendantur, clamant hereticum, schismaticum, falsarium. Aduersus hos ni ante annos octo strinxisset calamum, iam ictus fulmine iaceret Erasmus. Tantum letalis veneni et in aula Cesaris et in sacris concionibus apud imperitam multitudinem effuderant. Neque segniter suas partes egerunt quidam apud Clementem Pontificem. Itaque si rogas, quid profecerim, compendio dicam: Hoc quod viuo, calamo lingueque debeo. Illos nihilo placatiores habeo, sed eruditi, integri, candidique meis apologiis armantur aduersus eiusmodi monstra, ne quantum illis libet, tantundem et liceat. Postremo, a funere quum iam tacebit Erasmus, fortasse loquentur apologiae.

Tu praeterquam quod in magnifico plausibilique munere versaris, propriis etiam ornamentis, excellenti doctrina, comitate morum, singulari prudentia, ceu fulgore radianti, facile submoues tenebrionum improbitatem. Iam si quid inter vos oritur dissidii, tantum de ingenii praecellentia concertatio est vt hec ἔρις iuxta sententiam Hesiodi non parum etiam vtilitatis adferat studiis, modo ne exeat in rabiem. Mihi cum morosis ac cerebrosis res est, a quibus

28. dicitur *MS.*: dici videtur *J.* 46. fuisse narrant *add. J.* 48. et *J.* 51. nisi *J.* 54. quidam *add. J.* 56. ipsos *J.* 59. fortasse *add. K.* 65–6. Hesiodi sententiam *J.* 67. et *J.*

29. τεθναίης] Hom. *Il.* 6. 164.

30. καὶ τὸ στερεᾶς] Cf. *Adag.* 1241.

36. Mitio] See Terence, *Ad.*; cf. Ep. 1451. 86.

51. ante annos octo] In Ep. 1385 (4 Sept. 1523) Erasmus speaks of his intention to write against the *noua dogmata*. This intention he put into effect in the *De libero Arbitrio*, of which the first draft was ready in Feb. 1524; see Epp. 1386. 21, 1397. 15, 1419 introd.

66. Hesiodi] *Erga* 11–23.

si quis verbo dissideat, confestim audit hereticus, schismaticus et falsarius, atque in fortunarum, famae, vitaeque periculum pertrahitur. Tanta autem est illorum immanitas vt praestet in Cyclopum ac Lestrigonum manus incidere. Monarchae tot districti negociis non possunt ad omnium technas esse intenti; et tamen horum fauore substiti hucusque. Sunt enim, vt nihil aliud, homines: in quibus si tanta fuisset immanitas, quanta est in personatis, iam olim linguae cum melioribus litteris exularent apud Nomadas, vel apud Orcum potius. Siquidem apud nostrates crassae mentis homines minimo minus persuaserant populo, nihil interesse inter bene Latinum Grecique sermonis peritum, et inter haereticum. Et tamen cum his portentis satis aequo Marte pugnabamus, nisi rerum humanarum scenas inuertisset hic subito *ἐπιφανεὶς ἐν τῷ δράματι λύκος*, qui vt Musarum cultoribus vocem ademit, ita ranis auxit. A quo vtinam mihi per principes licuisset esse quieto.

Quid igitur efficis, Alciate disertissime, dum mihi tuum proponis exemplum? Quid nisi vt tum tibi, tum studiis istam gratuler felicitatem, et meum agnoscens fatum ipse mihi minus placeam? Altiatus inter candidos deorum filios numerandus est, felix, et pulcher, et acer, et si perfrixit bene cantans, breuiter *ἔξω τοῦ φθόνου βελῶν* positus. At probabilius Theologo veterum Theologorum exempla proponis. Cyprianus audiuit Coprianus. Quid ni tale conuicium neglexerit tantus episcopus, quum ego toties mutato nomine, nunc Errasmus ab errando, nunc Arasmus ab arando, nunc Erasinus ab asino vocatus, nihil aliud quam rideam? In Augustini vitam nemo acrius strinxit calamum, partim ob omnem aetatem innocenter actam, partim quod iam grandis venit ad baptismum, et tum temporis improbissimum haberetur cuiquam obiicere, quod ante renascentiae lauacrum esset commissum. Et tamen ad leuissima probra respondet, velut ad cenodoxiae conuicium: aduersus fidei calumniatores nunquam non est in armis, et peculiari libro respondet ad articulos ipsi obiectos. Mirum est autem virum tanta lenitate tantaque humanitate praeditum, a quoquam prorsus incessi potuisse conuiciis. Hieronymi fatum non ita valde dissidet a meo. Vbi non destomachatur in canes suos oblatrantes? Quoties, inquis, periclitabatur Christianae philosophie synceritas, ibi calamum stringebat, ne simpliciores pellicerentur in errorem: ad priuatas iniurias silebat. Nec aliud opinor agitur in meis apologiis, quam vt depellam crimen hereseos, aut schismatis, aut falsi: ad hec autem mutum esse, non est lenitas, sed impietas. Aduersus eos qui suggillant ingenium, eruditionem, eloquentiam, iudicium, aut etiam mores, plerunque nec linguam habeo nec calamum: aut si quid respondeo, contemptim leuique brachio id facio. At Hieronymus, quam non

68. et *om. J.* 82–3. quo . . . quieto *MS.*: qua . . . quietum *J*: qua fabula . . . quietum *K.* 90. Caprianus *J.* 105. stringebant *J.* 106. silebat *scripsimus*: silebant *MS.*

81. *λύκος*] *Adag.* 3450. The wolf may be taken as Luther.
87. felix] Juv. 7. 190, 194.
90. Coprianus] Cf. Ep. 2394. 67–8.
93. Erasinus] See Ep. 2408. 11n.
98. cenodoxiae] *i.e. καινοδοξίας.*

sine stomacho conflictatur cum Augustino, quam amarulente delitigat cum Ruffino? Nec paucis locis perstringit Palladium. An indiligenter respondet his, a quibus Romae fuerat insimulatus, quod aequo familiarior esset Paulae?

Illud igitur vide quam amanter potius quam ex re tibi scriptum est, Falleris, Erasme, si tam male de nominis tui maiestate deque studiosorum in te obseruantia iudicas, vt arbitreris huiusmodi obtrectationibus de arce te eruditionis ac probitatis, quam tamdiu possedisti, posse deiici. Maiestas et arx amoris tui vocabula sunt, non rei. Sed si Hieronymum nec incomparabilis eruditio, nec admirabilis eloquentie fulmen, nec rara vitae sanctimonia, nec tot meritis quaesita nominis autoritas potuit ab improborum latratibus tueri: quid de me censes, cuius mediocritas omnibus inuidie telis exposita est? Liuor enim nec vehementer excelsa petit, nec humi repentia. Quid quod illud etiam mihi persuadere niteris, vt perinde ac deuictis hostibus adornem triumphum. Atque ex praeclaris facinoribus quatuor commemoras, opus Adagiorum, Nouum Instrumentum et Paraphrases, et annotationes in Hieronymum. *Παροιμιολογία* mihi non multum conflauit inuidie, atque vtinam in similibus argumentis transegissem omne tempus. Nouum vero Testamentum eos potissimum iritauit in me, quos oportuit prae ceteris industrie nostrae gratias agere. Paraphrases diu plausibiliter versabantur per manus hominum, donec cancer quidam, haud scio vnde obrepens, cepit etiam has vellicare, non ob aliud, nisi quod in his malui priscos interpretes sequi quam recentium scholasticorum placita. Quin et Hieronymi editio initio sat equis animis excepta est, donec exorirentur quibus hoc decretum videtur nihil non calumniari quod ab Erasmo prodisset.

Porro, quum mihi res sit cum vtraque acie, tamen quam non multum temporis huiusmodi rixis impendatur, vel illud argumento est, quod interim nobis si non diues ille Alcinoi hortus, quem miratus est Homerus *μῆλ' ἐπὶ μήλοις* gignentem, certe Coritii senis hortulus quem Maro celebrat, subinde nonnihil profert holusculorum. Nam aurea mala in tui similium pomariis nascuntur. Possem et pluribus tuis lemmatis *ἀντιρητορεύειν*, sed id malim in alio quopiam argumento. Hic ingenue culpam nonnullam fateor, eamque non leuem. Tamen quod hortaris, mea sponte iamdudum meditor, multo id diligentius facturus tuo admonitu. Tue felicitati gratulor, cui obtigerit ea professio, quae minimum habet commercii cum istis crabronibus: tuamque prudentiam vehementer probo, qui sedulo das operam, ne tibi cum quoquam incidat amarulenta conflictatio.

Si Longolius hoc operae temporisque dedisset Graecis autoribus quo se Romae discruciauit, vt tandem inter Ciceronianos ac ciues Romanos scriberetur, rectius ni fallor tum sibi tum publicis

113. amarulenter *J.* 117. quam *ante* amanter *MS.*: vt *J.* 119. vt *MS.*: si *J.* 124. nominis *om. J.* 129. quatuor *om. J.* 130. et *ante* paraphrases *om. J.* 141. res mihi *J.* 156. Romae discruciauit *MS.*: excruciauit Romae *J.*

144. Homerus] See *Od.* 7. 120; cf. Ep. 2394. 16.

145. Maro] *G.* 4. 127.

studiis consuluisset. Sed illud ingenium inuida fata terris tantum ostendere voluerunt. Budeus vir est minime malus, et si quid in quem stomachi concipit, magis id facit alieno impulsu quam suapte natura, et alioqui placabilis ingenii, nec vnquam vsque ad virulentiam excandescentis. Inter illius epistolas aliquot comperi, vel ad te, vel de te scriptas, in quibus satis declarat, et quam praeclare de tua doctrina sentiat, et quam ex animo commodis tuis faueat. Eas ego non sine magna animi mei voluptate legi.

Quod Sucquetum nostrum, tuae Mineruae alumnum, singulari studio tum ornas tum prouehis, tibi gratiam habeo maximam: nec enim piget fateri me isto nomine tibi factum multo obligatiorem, quum ante fuerim obstrictus plurimis. Quod autem istum fauorem prestas, vt scribis, promerenti, illi bis gratulor, primum vt felici, cui contigerit tanti viri candidum suffragium: deinde beato, qui eiusmodi virtutibus sit locuples, vt sese perspicacissimo simul et rectissimo iudicio tuo probare valuerit. De Viglio scripsi Zasio non indiligenter, neque enim aliter colloqui possumus, ego ἄφωνος, ille ἡμίκωφος. Nihil respondit, idque praeter morem suum. Impetrauit hoc Zasius a rege Ferdinando, vt etiamsi senectuti suae daret rudem a profitendi munere, non sit tamen fraudandus solito salario. Sed ille nec etati nec valetudini indulget, pulchrum vt arbitror existimans doctorem profitentem mori. Hec academia quanquam alias non admodum frequens, pestilentia facta est infrequentior. Sed speramus tempora commodiora. Si quid humanitus accideret Zasio, aut si desineret professionem, arbitror Bonifacium Amerbachium, si ambiat, in eius vicem successurum. Est enim inter illos arctissima necessitudo, et Bonifacius ob raram morum probitatem apud omne genus hominum gratiosus est. Accedit huc summa rerum charitas, eaque crescens indies, quum decrescat numerus τῶν σῖτον ἐδόντων. Qui rerum status maneat Germaniam, nescio, mihi certe vehementer displicent προοίμια. Quod si Viglius, seu Vigilius potius, theatrum querit in quo doctrine suae specimen edat, non video vbi id possit rectius quam Louanii.

Ante annos quinque significaram eam declamatiunculam Vulcano traditam, quod tu ita iusseras, proque hoc officio mihi gratias egisti, nimirum iisdem litteris quibus Pyrrhi mortem deploras. Miror istam sollicitudinem repullulasse in animo tuo. Sed verissimum esse video quod Grecorum prouerbio dicitur,

163. te *post* de *add. J.* 182. acciderit *J.* 183. si ambiat *add. J.* 192. eam *om. J.* 193. iusseris *J.* hoc *om. J.* 195. deplorabas *K.*

158. fata] Verg. *Aen.* 6. 869.

162. epistolas] The new edition BE.[3]; cf. Ep. 2449. 77n.

173. scripsi] Ep. 2418.

183. Bonifacium Amerbachium] In the spring of 1529 Zasius had proposed to Boniface to come to Freiburg as his deputy and eventual successor. See Am. E. 39, 54.

192. declamatiunculam] See Ep. 2464. 1n.

194. Pyrrhi] John Pyrrhus d'Angleberme died in 1521. In Ep. 1278. 6–9 Erasmus answers a letter of Alciati about the *Declamatiuncula* in which the death of Pyrrhus had been mentioned. It follows that 'annos quinque' is a slip for 'annos nouem'.

196. prouerbio] *Adag.* 2602.

δειλὸς ὁ πλοῦτος. Mille coronati reddunt te timidiorem. Verum quod scripsi repeto, si nullum exemplar apud alios resedit, quod ad meum mihi missum pertinet, potes mi Alciate non solum in vtranque aurem, sed in vtrumque etiam dormire oculum. Procul absit a me hic animus, vt velim aliquid edere tuae famae nociturum, praesertim admonitus tuae voluntatis.

Videbam hanc epistolam tuam postremam non minus eruditam quam eloquentem promereri, vti in vtilitatem plurimorum aederetur, sed ob voces quasdam illic inspersas eam cogitationem repudiaui, quando nunc ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος εὕδει. Bene vale.

Friburgi Brisgoiae. prid. Cal. april. 1531. iuxta nostram supputationem.

2469. To Alfonso Valdes.

Epistolae Floridae p. 16. — Freiburg.
K. p. 34: N. p. 965: Lond. xxv. 13: LB. 1209. — ⟨March⟩ 1531.

[The year-date is confirmed by the references to the *Apophthegmata* and *In Psalmum xxxiii*. The mention of the summer (of 1530) seems to indicate a month-date earlier than the following summer.]

ERASMVS ROTER. ALFONSO VALDESIO S. D.

Avdio te subnotare cessationem meam, quod vicinior factus et breuius scribam et rarius. Mihi sane non ingratum est, hac in parte meum officium abs te requiri. Nam et hoc argumentum est animi bene cupientis Erasmo. Sed illud meae fidei credas velim, nullum esse mortalium cuius litteras libentius accipiam quam tuas, nec ad quem meas dem libentius. Verum quum nihil esset, quod vel de valetudine mea, vel de rerum mearum conditione tibi voluptati futurum scribere possem, puduit istam candidissimam indolem tuam inuidiosis querimoniis amplius onerare. Qua de re an te aliquando meis litteris admonuerim nescio, certe constitueram admonere. Proinde quum ex tuis scriptis intelligerem ac magnopere gauderem tibi propositum esse, in totum ab odiosis illis abstinere, quid supererat quod ad te scriberem, nisi te mihi tuo merito esse charissimum, meque tibi vicissim plurimis maximisque nominibus obligatissimum esse? quod vtrique nostrum perspectius est, quam vt vlla testificatione sit opus. Idem arbitror in causa fuisse, vt tuae quoque litterae huc venerint, et

2468. 199. meum *add. J.* 203–4. non . . . eloquentem *add. J.*

2468. 199–200. in vtranque aurem] See Plaut. *Pseud.* 1. i. 122; Ter. *Heaut.* 2. 3. 101.

203. epistolam] Ep. 2394 was not included in *J* or *K* and appears for the first time in *M*.

206. ὑπὸ παντὶ] *Adag.* 334; cf. LB. ix. 1097E.

2469. 1. vicinior] Valdes left Spain in July 1529. He was with the Emperor at Augsburg 15 June—23 Nov. 1530 and thereafter till the end of 1530 in the Rhineland. Throughout 1531 he was in attendance on Charles in the Low Countries.

17. litterae] No letter of Valdes' to Erasmus is extant after Valdes' departure from Spain; but from Ep. 2336. 78–81 we may infer that he wrote a letter now lost to which Erasmus replied in Ep. 2349; and from Ep. 2528 it is clear that Valdes answered the present letter.

multo rarius et solito breuiores, aliquanto etiam, vt mihi quidem visum est, languidiores. Mihi quo fata trahunt retrahuntque sequendum est. Tuum istud ingenium, gratiarum domicilium, indignum est quod vlla inuidia molestiaue contaminetur.

Ex illius nigri colloquio, de quo te litteris admonueram, quid audieris facile diuino, nec tamen arbitror hinc quicquam tuae in me beneuolentiae decessisse. Quod si quid de meo in te animo dubitas, verbulo duntaxat significa, quo genere officii queam tibi gratum facere; nisi id summa cum alacritate protinus aggrediar, nomen meum inter homines ingratos scribito. Lucubrationem aliquam iam pridem tibi dicassem: sed hoc officii genere quidam delectantur, quidam offenduntur, idque nonnunquam mihi longe charissimis ob id non praesto, ne quid illis conflem inuidiae. Quid faciam? Pecunias adeo non recipis, vt quod debetur offerenti, tu duplum offeras. Mittam libros? Ne hoc quidem licet quoad agis istam fabulam plusquam motoriam. Commendatione mea non eges, quod mihi quidem periucundum est, et tuo merito fieri gaudeo. Nec addubito quin tui mores Caesarisque fauor sint aliquando te ad summam dignitatem prouecturi. Iam quid agatur in aula, nec est secretariorum scribere, nec mei candoris ex his velle cognoscere. Superest igitur, Alphonse charissime, vt aut mihi credas me eo esse in te animo, quo par est esse gratum hominem in optime meritum; aut tu mihi suppedites occasionem, qua mei in te animi periculum facias.

Haec scripsi incertus an haec epistola sit ad te peruentura. Pro tuo in Liuinum meum fauore gratiam habeo. Nos apostemate rupto meliuscule valemus, gratia Christo. Aestas nobis fuit sterilis, hyeme nonnihil abortiuimus, praeter caetera vero sex libros apophthegmatum, et commentariolum in psalmum XXXIII. Hoc fuit a morbo paulatim reualescentis praeludium, nunc accingimur ad grauiora, tantum vt liceat videre Germaniam a bellis quietam. Bene vale, amicorum fidissime.

Datum apud Friburgum Brisgoiae, anno a Christo nato. M.D.XXXI.

2470. To John Choler.

Vita Erasmi p. 93. ⟨Freiburg.⟩
O^2. p. 146: Lond. xxx. 20: LB. 1210. ⟨March fin. 1531.⟩

[The date may be supplied by comparison with Ep. 2462, which gives a similar though shorter account of Erasmus' negotiations about his house.]

ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISSIMO VIRO D. IOANNI CHOLERO PRAEPOSITO CVRIENSI, S. P.

QVVM Basileae res iam viderentur intolerabiles, ne viderer iis quae gerebantur assentiri, demigraui Friburgum; sed ante dili-

2469. 22. illius nigri] Aleander; see Ep. 2528. 15–16.
litteris] Not extant.
28. dicassem] See Ep. 2528. 30n.
43. Liuinum] Algoet, who was seeking court employment; see Ep. 1091 introd.

genter commendatus per Regem Ferdinandum venerabili huius vrbis magistratui: qui mihi sua sponte detulerunt vsum harum aedium, quas exstruxit D. Iacobus Villingerus, piae memoriae, parati etiam maioribus officiis honorare me, si passus fuissem. Has aedes tum occuparant Ottomarus Luscinius, et Augustinus Marius, quondam ecclesiastes Basileae. Mihi cum his cessit aliqua pars. Post octo fere menses migrauit Marius, deditque, vt ait Luscinius, florenos duos, ciuilitatis gratia. Luscinius mansit diu. Ego, ne viderer inciuilis, pro tot fere mensibus, quot hic egerat Marius, misi honorabili domino D. Vdalricho Tribuno plebis coronatos quatuor, praeter ea quae insumseram in huius domus necessaria, ea redibant ad 5. coronatos.

Aliquanto post, circa natalem Christi, Tribunus per Henricum Glareanum coepit agere de conducenda tota domo, vna cum area quadra, quae est post aedes; significans se posse locare in annum viginti florenis. Respondi et per Glareanum et scripto, si vidua non horreret nomen locatricis, me facile daturum duodecim coronatos, modo domus mihi traderetur libera: caeterum Luscinium non libenter cessurum, nec me velle cum quoquam contendere, minime vero cum Luscinio. Aliquanto post denuo misi scriptum ad D. Tribunum, aperte testans animum meum, illo quadro mihi non esse opus. Ibi Smotzerus et alii habebant equos, ibi operabantur fabri lignarii et lapidarii, quos ego nollem expellere. Sed si hanc domum mihi faceret liberam, tum si proponeretur aequa merces, responsurum, nollem, an vellem. Hoc scriptum sibi seruauit D. Tribunus.

Quum nihil aliud diceretur a Tribuno, arbitratus sum me hic habitare ea ratione, qua antehac habitaram, hoc est, sine vllo pacto, exspectans si quid aliud denunciaret D. Tribunus. Sub hyemem coepit migrare Luscinius in domum cuiusdam Abbatis, relicta tamen hic maxima parte supellectilis, et quotidie huc ventitans, velut in binis habitans aedibus. Sub hyemem abstulit fere totam supellectilem; id vbi viderem, adii hominem, 'Serio' inquam 'nunc migras'? Arridens, annuit. Tandem cum admonerem, si molestum non esset, vt alicui traderet claues, quo locus posset purgari, si modo id sine ipsius incommodo fieri posset; contraxit se, responditque se post reditum ex Argentoratis cum Tribuno velle loqui. Post haec verba de clauibus, ne videretur migrando ius suum amittere, reliquit quod supererat recularum. Totum vna sporta componi poterat.

Quum redisset, rursus egi de clauibus, non vt conductor, nihil enim minus suspicabar, sed blande et precario, cum his exceptionibus, si id illi commodum esset, suoque iure incolumi posset. Multa tergiuersatus, venit in colloquium: praefatus sum, si citra suum incommodum vellet mihi ea in re gratificari, fore pergratum;

23, 28, 31, 81, 94. D. *om.* O^2.

8. Marius] See Ep. 2321 introd.

23. illo quadro] *scil.* the *area quadra* of ll. 16–17.

24. Smotzerus] See Ep. 1922 introd. Although he was at this time a member of the Austrian Council at Ensisheim, he kept a claim upon his readership in law at Freiburg.

34. Sub hyemem] The winter of 1529–30.

sin minus, me nolle super hac re contendere. Cum, vt fit, incalesceret sermo, magnifice respondit, id quod frequentissime dicere solet omnibus, se ab Iacobo Villingero et illius haeredibus esse institutum in hanc domum totam, nec posse eam possessionem cuiquam cedere, se compertum habere voluntatem illorum. Cum responderem nihil illius deperiturum iuri, si traderet claues vt locus maneret purus, nunc occupari muribus et araneis, non acquieuit, sed seruauit claues, et diligentius locum clausit quam antea. Tandem adieci, Tribunum mecum agere coepisse de tota domo conducenda. Respondit se ius habere in totum quadrum, meque hic ex illius gratia viuere, quum posset solus occupare totam domum. Si ita est, inquam, cur Tribunus mecum agit de conducenda tota domo? Et ego, inquit, loquar cum Tribuno, et ego scio animum Tribuni. Multaque eiusmodi de iure suo, quod animo teneretur, non corpore. Remisi contentionem. Vbi vocasset Tribunum cum aliis ad conuiuium, gloriatus est apud Quirinum famulum meum, quod optime conueniret ipsi cum Tribuno, quod ille multo alia loquutus esset ipsi quam mihi.

Post hoc colloquium sensi hominem mihi parum aequum. Multa questus est apud Quirinum famulum meum de me. Et Argentorati quidem asseuerant eum in me dixisse plus quam hostilia; et credo, vtcunque ille negat. Quid scribat suis, facile diuino. Aliquanto post quum hic saeuiret pestis, quo plus esset spatii, si quid cui ex nostris accidisset, blande rogaui vt sineret illum locum, quem habebat clausum et vacuum, nobis esse apertum. Quid responderit cognosces ex epistola quam mitto, in qua suum ius constanter asserit. Tandem blande epistola impetraui, vt ostium sineret apertum, quod absque claui clausum nec intus nec foris aperiri potest. Claues seruauit sibi. Dedi scrinium, in quo reponeret tres chartas, non ob aliud relictas nisi ne videretur emigrasse, eius scrinii clauem secum abstulit.

Post fuerunt Alcedonia, licet eo loco (gratia Superis) nunquam sim vsus. Tantum curaui, vt maneret purus. Iam sub finem Martii D. Tribunus vocat Glareanum, ostendit et epistolam cuiusdam procuratoris, clarissimi viri Ioannis Leblin, Regii Thesaurarii, qua scribit sibi mandatum a Domino, vt ego iubear hinc migrare ad natalem Ioannis Baptistae, hoc est intra tres menses, simulque Dominus Tribunus petit a me viginti florenos pro anno retroacto a natali Christi vsque ad natalem. Id mihi, qui nunquam somniaram me haberi pro conductore, tam nouum fuit quam si quis ostendisset cygnum nigrum. Nunquam recepi conditionem, semper

65. multa O^2. 67. famulum meum *om.* O^2. 70. *LB.*: Aliquando *O.* 85. Dominus *om.* O^2.

57. quadrum] Not the *area quadra* of ll.16–17, but apparently the living 'block or 'domus'.

70. Aliquando post] c. May 1530; for the plague raging in that month at Freiburg see Epp. 2320. 15, 2322. 11–12.

73. epistola] not extant.

79. Alcedonia] The ancients placed the halcyon days about the time of the winter solstice so that the period indicated may be taken as the end of December 1530.

81. epistolam] Not extant; but compare the letter of Loeble to Erasmus, Ep. 2497.

84. natalem Ioannis Baptistae] June 24.

excepi domum liberam: Luscinius constanter affirmabat, se habere ius in hanc domum totam. Habuit claues domus, ingressus est quandocunque voluit. A Tribuno nunquam admonitus sum, me habitare in conducto, nunquam iussus sum a Luscinio petere claues. Vnde mihi potuisset in mentem venire, me esse totius domus conductorem? D. Tribunus principio dicebat, agat Erasmus cum Luscinio: imo ne cum illo contenderem, expresse excepi libertatem totius domus, et testatus sum illum non libenter cessurum. Si quis dono dedisset hanc domum ea lege, vt Luscinium volentem nolentem excluderem, incontanter recusassem munus, tanti abest vt ea lege voluerim conducere.

Obiectum est et illud: posteaquam facta est mentio de precio conductionis, mansi in domo velut approbans. Imo scripto et verbis constanter affirmaui, me de domo nisi tota et libera nolle pacisci. Mansi autem ea conditione qua antea, videlicet precario, paratus exire quandocunque iuberer. Nemo iussit. Secus fuisset, si habitanti in conducto diceretur, Possum hanc domum locare pluris. Is si admonitus maneret, videretur accipere precium auctum. Tam multi sunt his aedibus vsi gratis, putabam magistratum partim ex sua benignitate, partim ob commendationem Regis Ferdinandi mihi velle hoc honoris habere; et quanquam nulla intercessisset pactio, plus dedissem quam alios dedisse audio. Ea vox a me frequenter et dicta est et scripta, me malle pro hac domo libera dare viginti florenos quam pro non libera, vt nunc est, quinque. Tribunus dicit se repetiisse claues a Luscinio, atque illum respondisse, Reliqui in aedibus. Verum dixit, reliquit in aedibus aliquas claues, sed non illas, de quibus Tribunus sentiebat. Claues primi ostii et domus, quam obtinebat, seruauit sibi, et adhuc seruat. Ita verba data sunt Tribuno.

Non cuperem in his aedibus habitare vel precario vel conductis: erat tamen hoc humanitatis, senem, valetudinarium vel aegrotum potius, tum hospitem, et Caroli Caesaris et Regis Ferdinandi literis commendatum, tempestiuius admonere de migrando, praesertim cum mihi in nouis aedibus sit extruendum fumarium, et apparandus huic corpusculo commodus nidus. Ad inueniendas aedes, conducendas aut emendas, ad ornandas, ad extruendum focum, perquam angustum spatium sunt tres menses. At ego sub finem Martii iubeor migrare ad Natalem Ioannis. Et interim quum nec conduxerim aedes, nec conducere voluerim, nisi traderentur liberae, idque constanter et dictis et scriptis sim euidenter testatus, a festo Natalis Christi anni 1529 vsque ad natalem Ioannis 1531 petuntur a me floreni 30, quasi totam domum conduxerim ac possederim. Sed confido Tribunum re diligentius expensa mutaturum sententiam.

Erasmus Rot. mea manu subscripsi.

133. Erasmus . . . subscripsi *om.* O^2.

2471. From Ambrose Pelargus.

Pelargus, Bellaria f°. B[5]. ⟨Freiburg.⟩
⟨c. March fin. 1531.⟩

[The indications of date are (*a*) the reference to the *Apophthegmata* published towards the end of March 1531; (*b*) the fact that in the *Bellaria*, of which the arrangement appears in general to be chronological, the letter precedes letters of 1532. The letter suggests some interval between the Heilbronn sermon (Dec. 26) and Pelargus' narrative of it. For another sermon attacking the correctness of Erasmus' translation see Ep. 2516.]

AMBROSIVS PELARGVS ERASM. SVO. S.

Exemplar Apophthegmatum, quod vnum tibi erat, puer tuus iuuenis sane doctus abs te mihi obtulit. Quod quidem literarium munus non potest non esse gratissimum: et quod euidens sit tuae erga me beneuolentiae argumentum, et quod opus ipsum sane sit elegans, lectuque iucundissimum, quodque ipsa etiam vtilitas commendat. Ingratus videri queam, ni grati animi symbolum reddidero. Itaque quum aliud non suppetat (quae mea est tenuitas), quod vnum habeo mitto, verum plusquam leuidense munusculum. Fabula est; ridicula quidem illa, sed quae in pugnam cruentam abitura fuerat, ni spectatores diremissent litem. Eam Tragicomaediam scire tua quoque refert. In oppidulo non ita longe ab Helprinnia Franciscanus quidam concionaturus in die qui D. Stephano sacer erat, suggestum conscendit sumpto vt fit themate ex sacris literis: Stephanus plenus gratia et fortitudine. Ibi tum forte fortuna aderat Ecclesiasta quispiam semigraeculus, sed Erasmo multo oculatior, vt qui viderit in Graecis quod te certe fefellerat. Is audito themate Franciscanum (vt erat iactantiunculus) verbis plusquam tragicis adoritur, fore aestimans vt illum inuidia odioque populi degrauatum suggestu deturbaret. Vterque egregie vocalis erat. Vociferantur in templo vltro citroque fortiter et (quod dicitur) ad rauim, vsque adeo vt aliqui e spectatoribus veriti sint. Nam omnino erat periculum vt templi testudo, quae iam semel et iterum aedito murmure visa est minari ruinam, omnes tandem perderet.

Quid rei erat inquies? Lutheranus Franciscano crimen falsi intentat, idque commissum in sacras literas: Graecis esse *Στέφανος δὲ πλήρης πίστεως*, non *πλήρης χάριτος*. Franciscanus quum Graece nesciret, quod vnum potuit thema suum strenue tuebatur, idque autoritate Erasmi Graece doctissimi. Negat Ecclesiastes, Franciscanus fortiter adseuerat ita se habere. Diceres gladiatores commissos. Nam minimum abfuit, quin ad manus ventum fuerit, ni spectatores pugnam diremissent. Sed hunc tumultum excepit strepitus iuris. Nam qui laesus erat, reum in ius vocat. Qui de causa cogrituri erant, plus Marti quam Musis debebant. Accusat

27. Franciscanus *scripsit P. S. Allen*: Franciscanis *Bellaria.*

8–9. leuidense] Cic. *Fam.* 9. 12. 2.
12. Helprinnia] Heilbronn near Stuttgart.
14. gratia] Acts 6. 8. Erasmus' Greek has, from inferior MSS., *πίστεως*; his *gratia* follows the Vulgate, rendering *χάριτος*, the reading of all the best MSS.

Fra⟨n⟩ciscanus Lutheranum violati iuris, quod ad hanc functionem non admittit non missum. Accusat violatae concordiae et pacis, propemodum etiam violati templi. Accipe fabulae Catastrophen. Ecclesiastes contumax non comparuit. Iudices consolati sunt hominem, forti infractoque esset animo, spe melioris successus, polliciti omnem se daturos operam, vt hoc dissidii consopiretur. Vides quantula scintilla quantum excitarit ignem. Sed in te haec cudetur faba: qui graeca non bona fide latinis auribus donaueris. Eius rei quum te quinto ab hinc die admonerem, praesente Glareano, viro in omni fere literaturae genere doctissimo, ingenue confessus es te quidem non aduertisse animum, incogitanterque scripsisse, reipsa tamen nihil referre, vtrum legamus. Cui quidem sententiae lubens subscripsero: non quod sentiam idem esse fidem et gratiam, sed quod necesse sit, eum qui plenus est gratia fide quoque plenum esse, pro hoc quidem statu, vno Christo excepto. Quod si aduertissent isti, non dubito quin pulchre inter ipsos conuenturum fuerat. Quamuis autem ea de re alias contulerimus, tamen quando historiam in literas relatam vis tibi mittam, non possum non obsequi.

Bene vale vir eximie.

2472. To Antony Dalbon.

Epistolae Floridae p. 22. Freiburg.
K. p. 39: N. p. 969: Lond. xxv. 15: LB. 1178. 1 April 1531.

[This letter and Epp. 2443, 2468, 2473, 2479 were perhaps, like Ep. 2466, entrusted to Luscinius (see Ep. 2477, cf. Ep. 2565. 34n.)]

ERASMVS ROTER. ANTONIO DALBONO ABBATI S.

Si tam facile montes et valles transmitterent corpora quam transuolant animi, iamdudum Erasmum haberet hospitem insula Barbara, meo iudicio dignior quae μακαρία dicatur. Sed praeter itineris longitudinem deterruit me Mallarius prolixa epistola, qua longam texit fabulam de tumultu quem cuculliones quidam excitarant in absentem quod diceretur expetisse colloquium Erasmi. Quid facerent, si isthuc commigrassem, viderentque nos arcta familiaritate iunctos? Miseret me profecto talium ingeniorum. Nam si tales sunt qui perfectam pietatem titulo vesteque profitentur, quid expectandum ab his quos isti mundanos appellant? Sed hac de re copiosius respondi Mallario communi amico.

Abunde malorum hic erat, etiamsi nihil accederet. Iampridem infestat nos pestilentia, quae desinere nescit. Summa rerum caritas crescit indies. Quid sit sequuturum nouit deus: mihi nequaquam placent auguria. Et tamen incommodum est huic corpusculo mutare nidum, vt iam maxime tutum sit. Narrant Turcam adornare tres exercitus, quorum vno incurrat in Austriam aduersus

2472. TIT. DALBONO *K*: DOLBONO *J*. 8. iunctos *J*: uinctos *N*.

2472. 4. epistola] Ep. 2424.
9–10. qui . . . profitentur] *sc.* the Observants; see Ep. 2441. 65n.
11. respondi] Ep. 2466.

Ferdinandum, altero in Poloniam, cui iam olim minitatur, tertio Neapolin, inde petiturus benedictionem a summo pontifice. Dura sunt haec, tamen haec quoque puto leuiora, quam si tota Germania et huic finitimae regiones mutuis caedibus misceantur. Dices saeuum esse morbum nec posse curari vulgaribus remediis. At ego odi remedia morbo grauiora. Si ferro res agetur, maxima calamitatum portio recidet in immerentes, et sub praetextu defendendae pietatis mundus implebitur latrociniis. Hispaniae multos alunt occultos Iudaeos, Germaniae plurimos habent et natura propensos et bellis exercitatos ad latrocinium. Tota haec colluuies exundabit primum in Germaniam, mox in reliquum orbem. Nesciunt enim arma ponere quibus semel tradita sunt. Iam semel atque iterum dedere sui specimen, Romae ac Viennae.

Orbis nunquam habuit Caesarem potentiorem quam nunc habet. Is pro sua pietate ac religiosa in sedem Romanam obseruantia videtur facturus quicquid praescripserit Romanus episcopus. Gratulandum igitur erit rebus humanis, si vicario Christi nihil in mentem veniet nisi Christo dignum. Multis tamen sinistrum videtur augurium a Clemente tam inclementer tractata Florentia. Vt liberis licet affectis iniuria non datur vlciscendi ius in parentes, ita multis ethnicis visum est non esse phas in patriam vtcunque meritam ferrum stringere. Themistocles et Aristides per inuidiam exules, magno tamen adiumento fuere patriae. Lacedaemonius rex praeter meritum exul, ne queri quidem de patria sustinuit. Coriolanus iustissimum dolorem matris autoritati submisit. Ac vereor ne nobis qui praecipites agimur cupiditate vindictae, eueniat quod euenit equo, qui tergo sessorem, ore frenum recepit, dum ceruum vlciscitur. *εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*, ait Hector Homericus: at hoc rerum statu mihi videtur *εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἅπαντας θεῖον ἱλάσκειν*. Sed hoc, quod omnium est caput, cum primis negligitur. Vnde enim sub optimis principibus tantum in orbe Christiano malorum, nisi a deo nostris irato sceleribus? Quando vnquam vestra Gallia grauiorem accepit plagam? Bene habet quod eam tempestatem excepit serenitas. Quis vnquam vidit afflictiorem Italiam? Quae multis annis vereor vt recuperet vigorem pristinum, in quo nos illam vidimus. Quid nunc Germania turbulentius? Quid miserabilius, si incidant quae videntur impendere? Iam vt parcius bibatur, vt minus sit luxus in conuiuiis ac vestitu, vt clerici verticem habeant latius rasum, vt vestem ad talos demittant, vt soli dormiant, facile praescribi potest ab hominibus: sed omnium bonarum actionum fontem solus deus purgare valet; et faciet, si nos syncera plenaque fiducia ad illius misericordiam confugerimus. Ille exoratus dabit ecclesiae primatibus animum omnia mundi commoda Christi gloriae posthabentem. Dabit principibus mentem et opibus et gloriis

30. ac *J*: atque *N*. 41. ille *ante* rex *K*. 42. Ac *J*: At *K*. 53. quondam *ante* illam *K*.

26. occultos Iudaeos] Cf. Ep. 2479. 17.

36. Florentia] For the siege see Pastor x, chap. 3: 'The fact that no quarter was given to prisoners throws light on the mutual bitterness of the contending parties' (p. 100, n. 2).

46. Homericus] *Il.* 12. 243.

et vindicta et omnibus humanis cupiditatibus superiorem, dabit sapientiam coelestem, vniuersam terrenam malitiam superantem, dabit sacerdotibus ac monachis verum mundi contemptum, et scripturarum amorem, dabit magistratibus et populo timorem sui.

Finem philosophandi faciam, si testatus fuero, me pro his quae defers nihilo minus debere tibi quam si fuissem vsus. Opto tuam pietatem cum omnibus illi charis quam optime valere.

Apud Friburgum Brisgoiae, an. a Christo nato M.D.XXXI. Cal. Aprilibus.

2473. To Peter of Mornyeu.

Epistolae Floridae p. 23. Freiburg.
K. p. 40: N. p. 970: Lond. xxv. 16: LB. 1179. 2 April 1531.

[In answer to a letter of invitation, not extant; for Mornyeu see Ep. 1777 introd.]

ERASMVS ROTER. PETRO MORNYEO ABBATI S. SVLPITII S.

Vtinam quemadmodum hic temporum status multis nominibus protrudit ad emigrandum, ita sterneret mihi commodam viam ad tam amabilem hospitem. Sed deterret itineris tum longitudo, tum incommoditas, et hoc corpusculum iam desiit ad omnem profectionem esse accommodum, vtcunque viget animus. Sed testudinis φερεοίκου sortem agnosco, domicilium quod circumfero moratur hospitem, indies etiam ruinam minitans.

Compluribus argumentis mihi commendas tuam Sabaudiam, tametsi mihi non prorsus ignotam. Olim enim e Lutetia per Lugdunum petens Italiam, bonam illius partem vidi. Taurini commorati sumus aliquantisper, mire placebat gentis humanitas. Sed inter omnia regionis commoda, quae commemoras, nihil aeque me sollicitat atque iste tuus tam candidus, tam amicus animus. Spero autem si Germania bellis intestinis collidi coeperit, vestram regionem fore quietam: quanquam audio nescio quid controuersiae vobis fuisse cum Bernatibus, id arbitror esse consopitum.

Triste porro fatum narras Rolandi, Caroli magni nepotis, qui siti perierit in Hispaniis. λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν, inquit Homerus, quando video te libenter ἐλληνίζειν. At medici censent longe cruciabilius mori siti. Sed Rolando Hispania plane fuit σπανία. Sic enim appellat beatus Paulus. Delectauit me Castoris et Pollucis mentio.

Castor, inquit Horatius, gaudet equis, ouo prognatus eodem pugnis. Fateor me olim equitandi studio fuisse captum, καὶ τὴν

2473. TIT. MORNYEO *N*: MANYEO *K*. *om*. *J*. 10. Taurini *J*: Apud Taurinorum Augustam *K*. 17. porro *add*. *K*.

2473. 10. Taurini] Erasmus took his degree of Dr. of Theology at Turin in 1506, see Ep. 200. 8n; cf. III. 107–8, IV. 108–10, Ep. 194 introd.

16. Bernatibus] Cf. Ep. 2410. 50–1.

17. Rolandi] See Rabelais ii. 6, where the 'death of Roland' is used proverbially for dying of thirst.

21. Paulus] Rom. 15. 24, 28; the form σπανία philogically the older, is found also in Plutarch, *De Flum.*, p. 32.

23. Horatius] *Sat*. 2. 1. 26.

ἱπποτροφεῖαν mihi fuisse luculento damno, sed iampridem Castor esse desii. An tu etiamnum Pollucem agas nescio, nam aliquando te strennuum egisse pugilem ex tua ipsius narratione cognoui, quum Basileae familiariter inter nos misceremus fabulas. Sed vt idem narrat Horatius, ob dissimile studium, geminorum gratia fratrum prope dissiliit: nos porro communis litterarum amor arctius iunget quam Castorem et Pollucem iunxit idem partus, modo liceat isthuc vsque prorepere. Id si minus licebit corpore, certe animus subinde ad vos transuolabit. Mihi cum paucis viuendum est, si velim viuere, adeo tenera est valetudo. Inter ἀναλφαβήτους vestros, vt tu vocas, licebit vtcunque balbutire: hic plane mutus sum, nec intelligo quenquam, nec intelligor vlli. Cum aulis mihi nihil conuenit. Quid autem dicas aulam plane Gallicam, nondum intelligo, sentis opinor comem et humanam, sed Germani nostri secus interpretarentur.

Verum, omissis iocis, gratissimum est quod offers et teipsum et tua omnia citra exceptionem. Sed tu iure Gratiarum, iampridem in aere meo es, licet ego magis etiam in tuo. Fortunas autem tuas non admodum grauabo. Contigit enim mihi sors animo par, inter πλούσιον et πτωχόν media. Dedimus hac hyeme sex Apophthegmatum libros, et Commentarium in Psalmum xxxiii. Praefati sumus in Aristotelem Graece excusum, multo quam antea emendatius, quem iam paruo sibi quiuis parare poterit. Praefati sumus et in Titum Liuium, auctum quinque libris qui nunquam antehac prodierunt, praeter innumeras epistolas. Tantum horti nostri porrigunt hybernis mensibus: quid facerent aestiuis? Sed ingeniorum aestas semel elapsa nunquam redit. Caetera coram, si temporum ratio sic suaserit, et valetudo permiserit. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae postrid. Cal. Aprilis. M.D.XXXI.

[2462, 2467]2474. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VIa. 54. 60. Basle.
3 April 1531.

[An autograph, carefully written and with no corrections, folded as a letter, but not addressed and apparently not sent. There are two rough-drafts and two beginnings of this letter in C. VIa. 54. 13vo; but no variants of interest, except *vehiculariam* for *vellaturam* l. 13.
The year-date is confirmed by the contents.]

S. P. Literas tuas, clarissime Erasme, VIII Cal. April. scriptas, nudius tertius a meis, cum domum rediissem, accepi. Dolet mihi non vulgariter quod de Luscinio et Eccio scribis. Verum tuae prudentiae erit huiusmodi iniurias, vti facis, contemnere. Maior certe est nominis tui apud optimos quosque existimatio quam cuius luminibus ab id genus nugonibus obstrui possit. Inuidia, inquit ille, alta petit, humiliora praeteruolat. Hac hebdomada,

2473. 28. quum . . . fabulas *add. K.* 31. partus *J*: ouum *K.* 35. vt . . . vocas *add. K.*

2473. 44. Dedimus . . . 49. epistolas] Cf. Epp. 2442. 8–18; 2483. 50–4. 2474. 1. Literas] Ep. 2462.

aut ad summum in feriis Paschalibus, adero. Vtinam quam cupio enixe, tam tibi re ipsa morigerari possim. Bene vale, clarissime Erasme.

Cursim Basileae postridie Palmarum. Anno M.D.XXXI.

De Alciato coram. Nam hoc temporis articulo tuas literas cum suis, vti misisti, per eum qui vellaturam facit, accepi.

Tuus ex animo Bonifacius Amerbachius.

2475. From Christopher Freisleben.

Breslau MS. Rehd. 254. 66. Augsburg.
EE^2. 91. 3 April 1531.

[An original letter, probably autograph.
Christopher Freisleben (Christopher of Vienna), brother of Leonard Freisleben, was born at Linz. Both brothers seem to have taught at Linz, then at Wels; to have been first evangelicals, later baptists; and to have taken refuge in Nuremberg c. 1528 (cf. LE^2. 1289). In 1528, under the name of Stoffel Eleutherobios, Christopher published *Vom warhafftigen Tauff Ioannis, Christi und der Aposteln*, a work which, reprinted in 1550, had a wide vogue among the Baptists. LE^2. 1942 mentions a John Freisleben, author of an otherwise unknown *Confessio*, whom Enders is inclined to identify with either Christopher or Leonard. At the time of this letter Christopher had reverted to catholicism and was teaching in the college of St. Maurice at Augsburg. NE. preserves (p. 417) a letter written by him to Nausea from Vienna in 1547, thanking him for an offer of preferment—he describes himself as having been for a year and a half syndic of the university of Vienna and as holding the office of procurator-in-ordinary 'coram Regimento et Landmarschalco'. He is perhaps to be identified with the Christopher Freyszleben who translated Plautus' *Stichus*, produced at Ingolstadt in 1539. Among the books printed by Oporinus is *Christophori Phreislebii Harmonia quatuor Euangelistarum CLXXII. Sermonibus comprehensa. 8.*
See Bossert, *Theologische Literaturzeitung*, 1907. 245; and EE. Köhler, *Zwingli u. Luther*, p. 56, n. 2, mentions *Abendmahlsgebete* of Christopher Freisleben, printed by P. Althaus, *Zur Charakteristik der evangelischen Gebetsliteratur im Reformationsjahrhundert* (1914), p. 26f. In these prayers Köhler traces the influence on the Baptists of Erasmus' view of the Last Supper.]

S. N⟨isi c⟩um Polyphem⟨o⟩, vt est homo quem tu, suauissime Erasme, intus, vt aiunt, et in cute nouisti, multis vt possit inseruire familiariter expositus, itaque hoc nomine non indignus, cum isthoc, inquam, semel iam apud venerandum doctorem Volphangum Cressum, in Dominico Augustae concionatorem, atque iterum egregium illum D. Volphangum Roem, D. Volphangi Andreae, praepositi apud diuum Mauricium collegii, parentem (vtrosque tibi, ni fallor, quodammodo non incognitos) mutuam inter coenandum consuetudinem contraxissem, adeoque illo ipso animante tibi aliquando scribendi ansam diu exoptatam arripuissem, perpetuo non ausus fuissem te vel nominatim salutare, nedum huiusmodi tum barbaris tum nihili fere literis appellare.

Sed non tam Polyphemus quam numine quocunque diuino me

2474. 12. literas] Ep. 2467.
2475. 3. nomine] As though πολυ-famulus.
5. Cressum] Not known to us.
6. Roem] For the two Rems see Epp. 2269. 4n, 2419 introd.

iuuantibus, magisque ob id audaculus quam sciolus, scribo ; quibus et si quid tuam apud dexteritatem effecero, plus hoc nomine quam his literis acceptum referam. Obsecro igitur, candidissime, vt qui vndique gentium te tibi vindicatum et similem esse praediceris, ne patiare quamuis obscurum me, quamuis nullius autoritatis hominem, quin tuae familiaritatis albo conscribendum censeas. Nihil autem, opinor, vultum curas, dummodo conditio moresue, eaque integra nonnihil atque adeo tuo amplexu digna, tibi constent, quae quidem mea talia esse tibique depicta velim qualia abs te probarentur maxime.

Ne igitur audire graueris. Nam hactenus omnibus pene sectis per decennium obortis mordicus innixus sum, vsque adeo vt et nonnullis efflictim patrocinatus fuerim. Verum etsi serius ferme ac Phriges sapuerim, tamen Dominus, fortitudo mea et refugium meum, me tandem eripuit, cui sit et imperium et potestas in aeternum. Amen. Attamen ne vna te ex multis ratio lateat, qua discesserim haeresibus, vt aestimo, fortissima : vidi enim et exploraui multorum in sectis versantium, hisque ipsis (vt putant) adiumento existentium, discordiam, inconstantiam et iniquitatem, insontissimi euangelii specie praetextata ; quae me postliminio resipere necnon ecclesiae vnitatem accedere compulerunt. Id quod plerisque quibus tum conuersabar, iam non omnino arridere videtur, me tum defectionis et inconstantiae arguentibus, tum rursus, vt poenitentes et ipsi ad ecclesiam vniuersalem a particularibus istis extrariis deficerent, admonentem, interrogantibus, quamnam hodie catholicam ecclesiam Christi vocem, aut qui eius rectores sint et episcopi, quibus denique donis polleant, qua autoritate quibusque scripturarum testimoniis agant et quomodo agant, deinde quid sentiam de primitiua et deriuatiua ecclesia, quemadmodum papistae (quos vocant) columbam illam vnicam Christi distinguere aut diuidere soleant. Quibus respondi Christum non adeo vel perfidum esse vel Proteum, qui plus mille annis nobiscum, vt promisit, non mansisset aut se interdum subduxisset aut sententiam immutasset, hoc autem decennio iterum scilicet reuelasset. Sed in spiritu extitisse non negant, negant autem spiritus veros fuisse ministros. Quae vero monstrosa haec et mutilata esset ecclesia ?

Ad ea quid tu, vir doctissime, respondendum sentires, esset quod vehementer optarim. Quanquam et ego fidei meae rationem, vt aequum est, illis exhibere decreuerim, at vnum aut alterum quod abs te profectum viderem verbum non mediocriter et consilio foret et consolationi. Id quod minime hac improbitate extorquerem, nisi pro tua dignitate hoc posses, imo non posses pro tua humanitate non quenque iuuare, tam abest vt in me id pietatis officii non dispendere velis.

Caeterum vt et reliquam vitae meae habeas conditionem, in diui Mauricii collegio a scholis nuper esse coepi, quibus non tam mea diligentia, vtcunque, quam tuis quae scholis passim dedicasti opusculis prodesse contendo. Quamuis et hic esset quod te rogarem, quod rem attineret scholasticam, nempe orthographiam, in

---

27. Phriges] *Adag.* 28.

qua multos iam et doctos variarc video. Velim equidem vt, quemadmodum in aliis non paucis quae consuetudine tum falso erant vsurpata, et quae spectant ad orthographiam verius et obseruarentur et scriberentur. Exempli gratia sunt qui scribunt adprehendo et pronunciant adprchendo pro apprchendo, alii interpres, otio, alii ocio, interpræs, c et dipthongo scribunt etc. Quae quidem ita tenuia non sunt vt ad grammatica non pertineant, quae artis magis essent, vt obseruarentur, quam vt quantumuis exigua condemnantur.

Praeterea Christianae rei commodo hisce diebus quaedam ex epistola tua, quam ad Phrisiae fratres scripsisti, apologetic⟨a⟩ ⟨ve⟩rti argumenta, multis profecto cognitu vsuque digna. Quae vero Arge⟨nti⟩nensium et reliquorum tuam apud causam attinent, consultius omisi. Quare spes est et te neque grauatum iri quicquid in rem pub., eanque diuinam, vel administres vel quacunque occasione iuxta Pauli consilium administretur, et neque moleste laturum esse, vtut haec ad te impudentius magis quam prudentia vel eruditione scripserim; quam non perinde etiam atque improbitatem, si rescribes olim, animaduertes; quanquam si boni consules, et alias posthac plura fortasseque tua lectione digniora scribere curabo.

Vale, bonis literis et literatis diutissime superstes. Iterum atque iterum vale.

Data Augustae, Nonas Aprilis 3. Christi nati Anno 1531.

Christophorus Freisleben paedagogus.

Doctiss. ac integerrimo viro, D. Erasmo Roterodamo, Friburgi Brisgaudiensis, acerrimo rei literariae instauratori dantor.

Friburgi Brisgaud.

2476. To Antony Fugger.

Epistolae Floridae p. 24. Freiburg.
K. p. 41: N. p. 971: Lond. xxv. 17: LB. 1180. 4 April 1531.

ERASMVS ROTER. ANTONIO FVGGERO S.

Qvvm animum istum tuum tam vnice amicum contemplor, vir ornatissime, quum reputo quod in me nihil promeritum beneficiis beneficia cumulas, postremo, quod homo praediues ad fortunarum consortium inuitas: partim mihi videor egregie felix, cui talis patronus et amicus diuinitus obtigerit; partim rubore suffundor, atque etiam animo discrucior, quum, excussis omnibus meis facultatibus, nihil reperio quo tecum paria facere queam. Quid autem dixi paria? Quo saltem grati debitoris propensam voluntatem declarem. Proinde Ioanni Cholero communi amico pristinam amicitiam renunciaui, ni mihi bona fide suggerat occasionem declarandi quanti faciam istud pectus tot gratiarum muneribus exornatum. Magnae diuitiae solent possessori conciliare fastum

2476. 1. vnice *scripsimus*: amice *J.* 9. Ioanni *add. K.*

2475. 73. epistola] The *contra Pseudeuangelicos*, see Epp. 2219. 11n, 2238.

et supercilium. At quem inuenire est ex mediocris census grege, cui par sit morum comitas, facilitas ac verecundia? Solent opes sui sitim excitare, velut hydrops quidam. Tu contra, quod vltro in te effundit numinis benignitas, aliis potius habere videris quam tibi, vere diuitiarum dominus, vt in quem illae nihil iuris habent, sed tibi tuo arbitratu seruiunt. Beatus Rhenanus, homo insigniter eruditus, in epistola quadam ad D. Philippum Puchaimerum sic depinxit aedes tuas, quas Polyphemus mihi parum rhetorice commendauit, vt si eas fuissem omni ex parte contemplatus, non fuerim visurus amplius. Sed quanta felicitate me spoliat horum temporum iniquitas? Vtinam propicium aliquod numen ciuiles tumultus arceat a Germania. Sed vbicunque locorum fata volent esse Erasmum, ibi scito futurum Antonii Fuggeri totiusque nominis Fuggerici studiosissimum.

Pro lagena vini quam per alium aurigam misisti, per eundem qui attulit gratias egi. Sed quoniam et ille vtrem reddidit nihilo pleniorem quam reddiderat Polyphemus, eaque de re questus est famulus, fieri potuit, vt epistolam ad te meam suppresserit, metuens ne per illam proderetur. Hoc eo scribo quod videam Cholerum anxium, ne vinum posterius missum non sit redditum. Caetera vasa erant plena. Si quid tale mittendum esset, vasi fideli beneque picato oporteret committere, addendus esset fucus, quasi ad alium magnae autoritatis virum mitteretur. Quum audiunt ad Erasmum hospitem, putant obiectam praedam absque periculo. Bene vale.

Datum Friburgi pridie. Non. Aprilis. M.D.XXXI.

2477. From Ottomar Luscinius.

Leipzig MS. ⟨Freiburg.⟩
EE. 150. 4 April 1531.

[An original letter, autograph throughout. The reference to Quirinus suggests that Luscinius was writing from Freiburg. Quirinus was with Erasmus on 25 March 1531, since Ep. 2462 is addressed in his hand; and he would seem not to have left before 18 April, since he was the bearer of Ep. 2487; see Ep. 2494. For Luscinius see Ep. 302. 16n.]

S. D. Occupatissimus omnium ad te iam scribo, praestantissime D. Erasme; ideo pro tua benignitate ignosces ruditati. Incidit mihi heri in mentem, protinus vbi abierat a me noster Quirinus, vt te certiorem reddi iuberem, si quippiam tibi esset negocii Bizantii Burgundionum, Lugduni aut in vtra malis Rhodani ripa (post peractam enim paschae celebritatem Deo auspice oras illas sum petiturus), me effecturum vt neque fidem neque diligentiam in me, qui totus sum tuus, requirere possis. Proinde est in quo mihi mire citra vllum dispendium gratificari queas, si doctis scribens

2476. 17. illae *add. K.*

2476. 19. epistola] BRE. 274, pp. 393–4.
Puchaimerum] Physician and Councillor to Albert of Brandenburg.
30. epistolam] Not extant.
31. Cholerum] For Choler's anxiety see Epp. 2437. 30–8, 2438. 24–33.
2477. 6. paschae] 9 April 1531.

amicis me leuiter saltem illis commendes. Item si pro moneta Basiliensi aut Batzonibus, vt vocant, coronatos mihi ad summam xx aut xxv miseris ad viaticum. Proficiscar autem in Marsiliam ad ea loca quae diuae Mariae Magdalenae μετανοίᾳ sacra esse perhibentur, ipse erratorum meorum poenitens. Aedes Villingeri tibi locatas felices esse cupio, et claues omnes mittam, vnam etiam atque alteram meo aere comparatam, sed nihil exigo. Curabitur interim vt in arca quapiam res meas abducam. Tu vale et me tui amantissimum redama aut, quo contentus ero, in extrema aliqua parte colloca tuorum.

Pridie Non. April. 31.

Ottomarus Luscinius.

Celeberrimo viro, D. Desiderio Erasmo Roterodamo, patrono et amico dulciss.

2478. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 68. ⟨Freiburg.⟩
Q. 2. 6 April ⟨1531⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is determined by the watermark of the paper, which is that used by Erasmus 1530–1, and by the reference to Luther's treatise (l. 5n) which plainly indicates 1531.]

S. Colloquium huius medici fuit mihi magnopere iucundum. Videtur enim iuuenis singulari modestia bonoque iudicio preditus. Si veneris, erit pergratum, modo id fiat sine tuo incommodo. Molimur hinc abitum, si qua detur. Sed omnia coram. Si molestum non esset, cuperem videre Claues a Lutero tractatas, modo id fecerit latine. Bene vale. prid. parasceues.

Cetera nosti.

Eximio. LL. doctori Bonifacio Amerbachio Basileae.

2479. To Leonard of Gruyeres.

Epistolae Floridae p. 118. Freiburg.
K. p. 126: N. p. 1044: Lond. xxvi. 42: LB. 1181. 6 April 1531.

ERAS. ROT. LEONARDO OFFI. ARCHIEP. BESONTINI S.

Hodie demum cepi gustum vini quod tua donauit benignitas; spero fore accommodum et meo stomacho, et aestiuis mensibus, quos vtinam liceret hic, vt hactenus, tranquillis rebus peragere. Abunde calamitatum erat, vt nihil accedat. Tolerauimus pestem tota hyeme saeuientem, perferimus omnium rerum charitatem prodigiosam et, quod monstri simile est, indies crescentem, quum

2477. 10. commendes] Luscinius seems to have carried letters to Mallarius, Alciati, Dalbon, Peter of Mornyeu, Leonard of Gruyères, and Sadoleto; see Ep. 2472 introd.

14. Aedes] See Ep. 2462 introd.

2478. 1. medici] Possibly Sinapius, see Ep. 2461.

5. Claues] Luther's *Von den Schlüsseln*, a treatise on the keys of St. Peter, published in the autumn of 1530; cf. LE[2]. 1722, 1758, 1779. No Latin edition is known.

insigniter decreuerint homines, et anni superioris prouentus satis fuerit benignus.

Habemus iampridem tria inauspicata numina, διχόνοιαν, βουλιμίαν, καὶ λοιμόν, quibus si se adiunxerit ὁ ἐνυάλιος, vereor ne conspiciamus in tota Germania miserandam rerum faciem. Precor vt hoc meum vanum sit augurium, certe hactenus non placent prooemia. Quin et illud metuo, ne res sacerdotum, quorum causa videtur agi, nihilo meliore statu futurae sint quam nunc sunt, vtinam ne deteriore. Vt rectus sit ac simplex principum oculus, quae fex hominum sub huius belli praetextu inundabit in Germaniam, Iudaei quibus in Hispania non licet esse tutis, ex tota Germania latrociniis ac praedationibus assueti! Adde totum hoc genus aut esse propensum in sectarum partes, aut esse hoc animo vt nulla religione teneantur. An putamus feliciter cessuram arationem inuitis bubus?

Sed horum, inquies, temeritas principum autoritate cohercebitur. Scilicet exemplo nobis est Roma, totaque Italia tam misere vexata. Exemplum est Vienna, plus a suis defensoribus perpessa quam a Turcis hostibus, si vera scribunt qui illic agunt. Sed in quo bello, quamuis aequo, quamuis iusto non audimus tales querimonias? Morbus, inquies, atrox duris remediis sanandus est. At Seneca non probat remedia morbo grauiora. Et Crassus, medicis obnoxius, alterius cruris sectionem passus, vetat chirurgum ne ad alterum transeat, quod existimaret curationem esse morbo grauiorem. Sed quid fiet interim piis ac bonis viris, quibus non est commodum ex vrbibus suis emigrare, vtpote in quibus habent vxorem, liberos teneros, parentes aetate segnes, domos, census, debitores, aliaque retinacula? In horum capita maxima calamitatis pars recidet.

Quale belli genus hoc futurum est, quod maximam orbis partem est occupaturum? Quis medicus censet vsturis aut sectionibus vtendum, quum morbus nullam corporis partem reliquit integram? Habemus duos monarchas longe potentissimos, religionis amantes, sed iuuenes, et hoc fraudi magis idoneos, quo sunt probiores ac religiosiores. Carolus obtemperaturus videtur quicquid praescripserit Clemens vii. Quod si deus illius mentem afflauerit, vt nihil praescribat nisi Christo dignum, sperandus est horum tumultuum laetus exitus. Sed, sed, sed—nihil addo. Opus est hic noctuis aliquot, quae per tenebras cernerent.

Postremo, quid fiet de mei similibus? Ego iam partim aetate, partim aduersa valetudine, factus sum e re mobili res soli; sic enim vos soletis loqui: videorque transformatus ad genus animantium quae vocantur adhaesa. Si tumultus extiterit, quid restat nisi vt aequo animo decedam ex hac vita? Vocor Augustam tum amantissime, tum magnificis conditionibus. Sed non libet periculum mutare periculo. Vocor in Italiam, Sabaudiam, et Galliam, sed certum est non egredi ditiones Caesaris, cuius fauore substiti hactenus, et longiori profectioni non audeo corpusculum hoc committere. Ad vos demigrare possum cum autoritate

43. *N*: esset *J*.

17. Iudaei] See Ep. 2472. 26.
49. Vocor Augustam] See Epp. 2384. 50–69, 2437. 82–101, 2438. 33–4, 2525.

Caesaris et Ferdinandi, sed nolim illis esse incommodo quibus optime cupio, nisi forte res iam sunt tranquilliores.

Misissem aliquid librorum, sed hic non erat onerandus sarcina. Verum simulatque Hieronymus Frobenius redierit ex emporio Francfordiensi, curabo vt e Basilea sarcinula ad te perferatur. Si admonear, quo officio possim aliquam partem tuorum in me meritorum repensare, cupidissime facturus sum. Ex animo loquor. Nam bonam vitae partem tibi debeo. Bene vale.

Datum Friburgi Brisgoiae. postrid. nonas April. Anno a Christo nato 1531.

2480. From Christopher of Stadion.

Stuttgart Landesbibliothek MS. Hist. Fol. 47, f. 3. Dillingen.
Horawitz i. 16. 10 April 1531.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the reference to Ferdinand's election as king of the Romans.]

Salutem p. d. Nichil habeo quod ad te scribam, amice charissime, nisi quod rex Ferdinandus se contulit ad Bohemiam et Morauiam, animo petendi aduersus fidei Cristiane inimicum subsidium. Verum, vt audio, recusant prestare peccuniam. Sed in euentum quo Thurca eos inuaserit, obtulerunt pro Morauie ac Schlesie deffencione 25000 bellatorum. Narrant Pontificem obsidere Ciuitatem Senarum; licet sint qui asserant hanc esse fictam, et quod Pontifex sub hac vmbra intendat expellere Ducem Ferrariensem. Dux de hoc admonitus, ne opprimatur imparatus, incipit adornare inicia belli.

Ferdinandus ac sui asserunt Thurcam iter aduersus Germaniam arripuisse; sed mercatores fortiter in contrarium clamant, affirmantes Thurcam hoc anno necquaquam inuasurum Germaniam. Quid inter ista verius, experiemur in breui, et fortassis non sine nostro periculo.

Quidam bone fidei vir retulit michi Thurcam Ferdinandi oratoribus singnificasse Pontificem, Gallos, Venetos ac nonnullos Germanie principes ipsum ad inuadendum Ferdinandum solicitasse, et hoc post Regis captiuitatem. Idem retulit eiisdem oratoribus omnia in consilio Augustensi tractata et conclusa non aliter quam si consilio interfuisset; inter alia diem ac mensem quibus Ferdinandus in Romanum Regem esse⟨t⟩ eligendus, designando principes qui eandem electionem impedire conati fuerint. Quid ex talibus fabulis boni sperandum de re Cristiana, non satis intelligo.

Lutherani apud nos multum laborant pro abolicione misse nec, vt arbitror, desistent donec obtinuerint. Augustenses hoc anno amouerunt a senatu socerum A⟨n⟩thonii Fucheri, virum pium ac prudentem, non ob aliud ⟨quam⟩ quia noluit adherere Lutheranis.

2479. 59. vt. *om. N.* 2480. 14. Quid *scripsimus*: quod *MS.*

2479. 57. hic] Possibly Luscinius, see Ep. 2472 introd.

2480. 9. Ferrariensem] Cf. Ep. 2491. 18–22.

19. post Regis captiuitatem] Francis was captured at Pavia on 24 Feb. 1525 and was released on 17 March 1526.

27. socerum] Io. Rechlinger of Horgau; cf. Ep. 2631. 90n.

Ista volui tibi significare non ob aliam causam, nisi ne Poliphemus sine meis literis ad te rediret: cui precor omnem felicitatem.

Ex Dillingis 10. Aprilis anno etc. 31.

Tuus episcopus Augustensis.

Excellentissimo theologo Erasmo Roterodamo Amico ex animo dilecto. Friburgi.

2481. To Bernard Boerio.

Epistolae Floridae p. 25. Freiburg.
K. p. 42: N. p. 972: Lond. xxv. 19: LB. 1182. 11 April 1531.

[For Bernard Boerio see Ep. 267 introd. For confirmation of the year-date see l. 3n.]

ERASMVS ROT. D. BERNARDO BOERIO SVO S. D.

Si quid omnino mihi credis, hoc tibi persuadeas velim, Bernarde suauissime, quum ex omnibus mundi plagis fasciculatim adferantur litterae, multis retro mensibus nullas venisse tuis gratiores, quas Idibus Martiis M.D.XXX. ad me dedisti; adeo vt, quum id temporis alui torminibus tantum non exanimatus essem, epistola tua lecta reuixerim, adeo mihi iucunda fuit pristini conuictus nostri recordatio: sed multo iucundius fuit, quod intelligerem eam eruditionis sementem, quam nos Bononiae in puerilis ingenii nouale iecimus, ad luculentam maturamque frugem peruenisse. Alioqui nonnihil verebar ne, quod plerisque solet vsu venire, opes, Romanae deliciae, dignitas, et huius comites prophanae curae, mentem tuam a philologiae contubernio distraherent. Hanc sollicitudinem ab amore tui profectam inanem fuisse et per te mihi penitus ademptam gaudeo. Nam rarum quoddam acumen in litteris tuis, sensus arguti, nec e triuio desumpti, schematum gratia, verborum delectus abunde testabantur te in musarum hortis versari.

Super omnia tamen me delectauit ista tua in me pietas, quam mirificam quandam vndique tota spirat epistola. Nam vera viuidaque sit oportet, quam tam ingens temporum ac locorum interuallum, tamque diutina corporum seiunctio et consuetudinis intermissio non potuit vel tantillo reddere languidiorem, sed, vt apparet, reddidit flagrantiorem. Proinde subscriptionis illius quae tibi scrupulum iniecit, me, mi Bernarde, non poenitet, vt quae te excitarit, vt euidentius exprimeres amoris erga me tui magnitudinem: qui si in adolescente per tot occasiones, quas commemoraui, refrixisset, nihil alienum ab hominum moribus, aut rarum nouumue accidisset. Eoque voluptatem vberiorem cepi,

2480. 29. singinicare *MS*. 2481. TIT. D. *post* ROT. *om*. *N*.

2481. 3. litterae] For other references to the burden of Erasmus' correspondence see Epp. 794. 68–73, 2451. 11, 2461. 1, 2466. 242, 2619. 1–6.

tuis] Not extant, in answer to Ep. 2255. That it was received after 18 April 1530 is shown by the reference to the *alui torminibus*, which can be dated from Ep. 2332. 3–9. It follows that the present letter belongs to the subsequent year.

posteaquam intellexi nostri memoriam non solum non abolitam ex animo tuo, verum etiam venerabilem, ac sacrosanctam esse. Sic enim scribis, et credo. Nisi enim ex animo scriberes, non scriberes tam ardenter.

Porro nomen Erasmi vobis pro hedera fuisse, magnamque apud omnes eruditionis opinionem conciliasse, vtinam tam sit verum quam amanter abs te scriptum est. Debemus hoc illi Scarabaeo non solum quod maturius vos reliquerim, sed etiam quod nostrae consuetudinis iucunditas multa aloe fuerit temperata, vt ni me fides retinuisset in officio, ne viuam, si talento magno perpelli potuissem ad menstruam eius monstri patientiam. Saepenumero miratus sum patri viro prudenti tam laeuum fuisse hac in parte animum vt ei crederet charissima pignora, qui vix idoneus erat curandis porcis, imo qui ob mentis impotentiam vere curatoris egeret. Sed haec est rerum humanarum infelicitas.

Franciscum Dilphum tibi placuisse gaudeo, cui diuersum ac nobis fatum obtigit. Nihil erat illo ingenio felicius; sed quum Basileam se contulisset ipso aetatis flore per ganeones quosdam, hoc ipso nobiles quod perditi sunt, a studiis ad voluptates et luxum pertractus est. Me et hinc multae res protrudunt, et in Italiam inuitant plurimae: sed hoc corpusculum nullis iam itineribus accommodum est: conditiones nihil moror, paratum est quod meae frugalitati satis est: tantum contingat tranquilla sedes, quam hoc fatali rerum humanarum tumultu inuenire perdifficile est, praesertim Erasmo, inuidiosae famae graui sarcina onusto, quam velit nolit, quocunque terrarum sese receperit, secum circumfert, etiamsi Constantinopolim proficiscatur. Atque vt nusquam non habeo qui mihi bene velint, ita nusquam absunt secus affecti. Sed plerunque plus valet malorum improbitas quam bonorum fauor. Quam alluxerim Germaniae nescio, certe illa mihi multas offudit nebulas ac tempestates. Delectatus tamen sum ista tua collatione solis, omnibus mundi plagis circumactu suo lucem impartientis, non quod esset apta, sed quod ingeniosa. Quin totum hoc argumentum variis argutisque rationibus abs te declamatum me vehementer delectauit.

At hic rumor est, imo non rumor, sed publicum praeconium, Turcam totis regni viribus inuadere Germaniam, decertaturum de rerum summa, vtrum Carolus futurus sit totius orbis monarcha, an Turca. Mundus enim duos soles diutius ferre non potest. Quod si fit, nescio an vos sitis abfuturi a periculo.

Illud vehementer sum admiratus, in tota epistola tua nullam esse Ioannis Boerii fratris tui mentionem. Quod si concessit in fata, doleo: sin parum inter vos conuenit, magis etiam doleo. Pergratum facies, si hunc scrupulum animo meo exemeris, simulque scire cupio quid agat optima matrona Iulia mater, quid Vincentius

34. Scarabaeo *J*: quem tu scarabei nomine signas *K*. 43. Franciscum . . . 47. est *om. K*. 47. et hinc . . . et in *J*: hinc quum . . . tum in *K*. 63. est *post* non rumor *add. N*. 70. quod absit *post* parum *add. K*.

34. Scarabaeo] Clyfton, see Ep. 194. 30n.

43. Dilphum] Erasmus had written to Bernard and his brother John (Ep. 2255) introducing Dilft.

consobrinus. Audieram ordinem militum S. Petri quem Leo instituerat, ab Adriano sexto sublatum : et tamen eum titulum adhuc tua habet epistola, vnde coniicio rumorem eum fuisse vanum. Bene vale, Boeri charissime, et si fata pertinaciter negabunt propiorem consuetudinem, certe mutuis epistolis inter nos confabulari licebit. Quicquid miseris ad Hieronymum Frobenium Basileam, ad me tuto perferetur.

Apud Friburgum Brisgoiae iii. Id. April. An. M.D.XXXI.

2482. To Augustine Trivulzio.

Copenhagen MS. G.K.S. 95 Fol., f. 232. — Freiburg.
J. p. 117 : K. p. 126 : N. p. 1043 : — 12 April 1531.
Lond. xxvi. 41 : LB. 1183.

[An autograph rough-draft; at the head 'Transcripta' is written by a secretary: apparently an answer to a letter, not extant, in which Trivulzio had replied to Ep. 2423.]

AVGVSTINO TRIVVLTIO CARDI. S.

Devm immortalem, vt crebro felicius cadunt audacia quam moderata consilia. Nonnihil antea succensebam Germano nostro, quod suis violentis litteris me ad hoc officium improbum perpulisset. Nunc posteaquam ea res mihi tam prospere successit, par esse puto, vt illi pro expostulatione maximas agam gratias, cuius opera factum est vt tanta felicitas commodis meis accesserit. Quis enim sibi non videatur felix, si vel longo ambitu in tanti tamque laudati principis famulitium reciperetur? Hec verba quamlibet pro mea mediocritate honorifica, non placent isti tue singulari modestiae: recipis in amiciciam, imo non recipis, sed tibi gratularis, cui contigerit per occasionem in nostram amiciciam insinuari. Ista modestia, qua te nimio plus demittis, excelsior es mea quidem sententia quam ceteris tuis vel virtutibus vel ornamentis, que Germanus Brixius facunda epistola praedicauit. Ille suis litteris praedicauit, tu fecisti fidem tuis tam prudenter tamque amanter scriptis litteris.

Ad medendum febri Germaniae hactenus et fidelem et strenuam et constantem nauaui operam, ingenti rerum mearum dispendio, magnoque valetudinis ac vite periculo : sed pro bene nauata opera mihi refertur pessima gratia, idque ab his etiam pro quibus depugno. Nam quod diuersa pars me machinis omnibus impetit, meo merito suoque iure facere videri potest. Sed quod ab his quorum gratia periclitor me tot libellis veneno tinctis impetor, satis admirari non possum. Nec defuerunt Rome, qui sinistris criminationibus Clementis animum a me conati sunt alienare, neque nihil profecerunt. At si summus pontifex penitus nosset totius negocii circumstantias, haud quaquam inter postremos numeraret Erasmum, quos suo fauore dignos iudicat. Nam mitras et opes non

2482. TIT. ERAS. ROT. *praep. J.* S. *add. J.* 13. *J*: viritutibus *MS.* 16. litteris *add. J.* 23. me *om. J.* 24. demirari *J.*

2482. 3. litteris] Ep. 2405.

ambio. Autoritatem vel in hoc adesse velim, vt improborum latratus submoueat.

Sint igitur he tuorum in me officiorum primitie, vt per te summus pontifex intelligat Erasmum summa synceritate parique constantia Christi negocium egisse, tantumque discriminum in suum caput accersisse vt, si mercedem hominum spectem, summi pontificii conditionem fuerim recusaturus. Eruditos fere omnes mihi reddidi infensos, et quibus antea sum vsus amicis intimis, et omnium arcanorum consciis, hos nunc patior hostes maxime capitales. At nulli sunt ad perdendum hominem magis instructi, quam qui cum eo familiariter vixerunt. Nam hi vt nullius criminis conscii sint, multam tamen habent materiam vnde probabiles calumnias fabricentur. Et habent isti quosdam artifices omni malicie genere instructos ad criminationibus submouendos quos sibi sentiunt infestos.

Apud regem Galliarum, cuius vt antea calamitatem summopere dolebam, ita nunc tranquillitati vehementer gratulor, nihil est quod ambiam, nisi quod illi charus esse cupio, quemadmodum ille frequenter propensam erga me voluntatem declarauit. Quod tua pollicetur benignitas, toto pectore recipio, ac vicissim defero quicquid obsequii patrono optime merito praestare debet ac valet fidelis et gratus cliens. R. D. T. sospitet ac prosperet in omnibus dominus Iesus.

Datum apud Friburgum Brisgoiae. prid. Id. April. An. 1531.

2483. To Levinus Ammonius.

Epistolae Floridae p. 26. Freiburg.
K. p. 43: N. p. 973: Lond. xxv. 20: LB. 1184. 13 April 1531.

[This letter carried by Utenhove (so too presumably Epp. 2483, 2485–2487, cf. Ep. 2494. 1–3) was not answered till 9 June 1533, Besançon MS. 599, p. 276; writing to Utenhove ⟨c. 24 April⟩ 1533 Erasmus inquires about it, Horawitz, ii. 10.]

ERASMVS ROTER. LIVINO AMMONIO CARTVSIANO S.

Qvemadmodvm Caroli nostri conspectus ex Italia reducis incredibilem mihi voluptatem attulit, ita non dubito quin vos omnes magno sit affecturus gaudio. Ex eo licebit discere, non solum quo in statu sint res nostrae, verumetiam de Roma, de Venetia, de Bononia, deque Germania longam texet Iliadem. Redit enim velut Vlysses, πολλὰ παθὼν καὶ πολλὰ μαθών.

Quum interdum mecum reputo, Ammoni charissime, cuiusmodi ingenia premantur ac sepeliantur in istis ceremoniis, interdum subit animum cogitatio fortassis humana, istiusmodi vitae ergastula, non sine instinctu Satanae fuisse inducta. Quid enim est spiritum extinguere, si hoc non est? At Paulus id fieri vetat, Christus autem ne linum quidem fumigans vult extingui, sed exci-

2482. 47. voluntatem declarauit] As in Ep. 1375.
2483. 1. Caroli] Utenhove; cf. Ep. 2485. 1; see Ep. 2093 introd.
6. πολλὰ] Cf. Hom. *Od.* 1. 3–4; Simonides 169 (Bergk).
11. Paulus] 1 Thess. 5. 19.
12. Christus] Matt. 12. 20.

tari potius. Rursum vbi contemplor istum animum tam simpliciter pendentem de nutu Christi, et ad omnes huius vitae iniurias paratum, non possum te non beatum iudicare. Varia sunt enim martyriorum genera, nec in postremis habendum arbitror, si quis in istiusmodi molestiis mentis tranquillitatem constanter seruauerit vsque ad extremum halitum. Grauiores cruciatus fortassis habent eculei, sed breuiores. Ac fere fit vt ingenia feliciora corpuscula sortiantur imbecilliora. Quanta hic protinus inaequalitas, tam impares naturas ad pares adigere labores? perinde quasi bouem et agnum eodem inclusos iugo ducas ad arandum. Atqui poterat agnus alium de se praebere vsum. Et haud scio an piscium esus, ieiunia, vigiliae, solitudo, et si quid aliud est externum, minima pars sit molestiarum. Sed in plerisque gregibus sunt φίλαυτοι, praefracti, morosi, quidam etiam parum sani capitis, ex leuissimis nugis miras excitantes tragoedias, ex rebus nihili contentiones amarulentas suscipientes. Ac fere fit vt, quo quisque indoctior stupidiorque est, hoc in isto vitae instituto pluris habeatur, tumidus fiducia ceremoniarum, et alieni spiritus iniquus aestimator. Haec ferre patienter, cum his tueri pacem et tranquillitatem mentis, arbitror omnium esse difficilimum.

Risi nuper cuiusdam istius ordinis querelam, qui scribebat se dira perpeti ob quorundam fratrum inuidiam. Expectabam grauem illius inuidiae causam. Quid tu expectas? Causa erat, quod in sinistro choro primum haberet locum, quod honoris multi sibi potius deberi credebant. Fortassis in isto sodalitio tales non sunt; sed si sunt, quum tu per omnia tuearis dulcedinem spiritus, confido te inter beatos martyres non infimum locum habiturum. Mundus iamdudum abortit, quando sit vitalem partum aediturus nescio. Hactenus mihi parum arrident prooemia. Sed viuit Christus, arcano suo consilio scenas rerum humanarum temperans. Ceterum priusquam huic fabulae catastrophen addat ille choragus, mihi vitae peragenda est fabula, adeo domicilium hoc animi ruinam minitatur, non perinde ob senium ac valetudinem quam ob taedia virulentissimarum sycophantiarum, quibus impetor ab vtraque parte: quarum altera multos habet pro Catholicis cacolycos, altera pro euangelicis dysangelos; precor vt dominus omnes refingat in suam gloriam.

Aestas superior tota fere nobis fuit sterilis, dum cum alui torminibus, mox cum diro luctamur apostemate. Hybernis mensibus dedimus libros apophthegmatum sex, et commentariolum in Psalmum xxxiii. Ad opus de ratione concionandi noluit animus incalescere, frequenter a me sollicitatus. Dominus exhilaret spiritum tuum, frater et amice in domino charissime. Caetera cognosces ex Carolo Vtenhouio communi amico.

Apud Friburgum Brisgoiae Id. April. M.D.XXXI.

57. Datum *ante* apud *add.* N.

51. Hybernis . . . 54. sollicitatus] Cf. Epp. 2442. 4–14, 2473. 44–5.

2484. To Viglius Zuichemus.

Leiden MS. Papenbroek 2. Freiburg.
Horawitz i. 17. 14 April 1531.

[An original letter, autograph throughout: in the Papenbroek collection at Leiden University Library. It is endorsed, no doubt by Viglius: 'Accepi Biturigibus āº. 1531. 18 Maii.']

S. P. Vtinam esset aliquid, mi Vigli, quod hi[n]c tibi possim polliceri tuis virtutibus dignum! Zasio scripsi, nec enim aliter colloquimur; respondit οὐδὲ γρῦ, idque praeter morem suum. Si quid illi accideret, arbitror successurum Bonifacium Amerbachium. Nec vlla vacat hic nunc professio.

De Cannio nolim te posthac meminisse. Excusat se per litteras atque etiam incusat. Iam sacrificus factus est; nolim superioris offensae vestigium superesse, posteaquam iam est alius.

Me vehementer delectauit tam honorificum Alciati de te testimonium. Ego sane praeclarius arbitror a tali viro laudari quam inaurari. Non poterit istis ingenii dotibus deesse splendida fortuna. Sed suum quaeque tempus habent, et, vt Theocritus ait, τὰ μὲν θέρεος τὰ δὲ γίγνεται ἐν χειμῶνι.

Bene vale. postrid. Id. April. 1531. Friburgi Brisgoiae.

Erasmus Rot. mea manu.

Ornatiss. iuueni Viglio Phrysio. Apud Biturigas.

2485. To Audomarus Edingus.

Epistolae Floridae, p. 27. Freiburg.
K. p. 44: N. p. 974: Lond. xxv. 21: LB. 1185. 16 April 1531.

ERASMVS ROTER. EDINGO AVDOMARO S.

Magnam nobis voluptatem attulit Carolus Vtenhouius noster, ex Italia nobis redditus: is vt me perpulit vt aliquid ad te scriberem, ita in causa est vt parcius scribam, quod ex eo poteris omnia plenius cognoscere, quam ex litteris meis quamlibet prolixis. Iam enim audies Italica facundia loquentem, aut Ciceroniana potius.

Vnum ingenium vere candidum abstulit nobis inuida Parca, Antonium Clauam, quo tu nobis es, mi Audomare, charior, quod pauciores sint isthic tui similes.

Sum iam primum Germaniae satur ad vomitum vsque. Quos fugiam video, quos sequar non video. Flandriam saepe cogito,

2484. 11. Non *Horawitz*: Nos *MS.*

2484. 2. scripsi] Ep. 2418 and cf. Epp. 2394. 130–6, 2468. 173–91.
4. Bonifacium Amerbachium] Cf. Ep. 2468. 182–6.
6. Cannio] For Erasmus' dissatisfaction with Cannius see Ep. 2356. 1–31: in particular he suspects Cannius of leaguing himself with the reformers at Strasburg and elsewhere.
9–10. Alciati . . . testimonium] See Ep. 2394. 130–6.
11. inaurari] Cic. *Ep. Fam.* 7. 13. 1.
12. Theocritus] 11. 58.
2485. 1. Carolus] Cf. Ep. 2483.
7. Clauam] † 31 May 1529, see Ep. 2260. 39n.

sed an per τοὺς πτωχοτυράννους tutum futurum sit dubito. D. Maria quondam Vngariae regina, quam audio in D. Margaretae locum substitui, bene vult nobis. Sed si quid illa secus fecerit, quam vellent valde, non dicam Catholici, sed θερμόζηλοι, dicerent me illi nonnihil instillasse in aurem, etiamsi dissuasissem. Nec illa me posset tueri ab his qui pontificia simul et Caesarea autoritate sunt armati. Nollem eum rerum statum esse apud vos, qui dicitur esse in quibusdam ciuitatibus, vbi complurium sectarum turba nihil patitur esse tranquillum, aut vbi Euangelicis licent omnia, caeteri coguntur ad ea quae non probant. Certe cogere non est Euangelicum. Ego plane vereor ne dum alii sunt Luterani, alii Zuingliani, alii Anabaptistae, pugnantes cum Turcis efficiamur ipsi Turcae. Hoc augurium optarim esse vanum. Tibi precor tranquillam vitam ; mihi in hac harena gladiatoria cadendum est, in quam animo reclamante protruserunt amici quidam. Pro tuo erga me studio, proque delata benignitate profiteor me tibi debere plurimum, et sine his alioqui mentem tam candidam et amicam non poteram non amare, quod ipsa virtus in se philtrum habet efficacissimum. Caetera narrabit Carolus.

Bene vale. Friburgi. XVI. Calen. Maias M.D.XXXI.

[2439]2486. To Nicolas Winmann.

Epistolae Floridae, p. 119. Freiburg.
Lond. xxxi. 56 : LB. App. 361. 16 April 1531.

[This letter was not reprinted by Erasmus and does not appear again till Lond.]

ERASMVS ROTERODAMVS NICOLAO WINMANNO S.

Ex litteris tuis, mi Nicolae, mihi perspexisse videor te virum esse animo vere Christiano, omnisque fuci expertem, tum mihi cum primis bene cupientem. Suspicor autem te esse illum, quem quidam e sodalitio nostro gaudentes iocis submouerunt a colloquio meo, et eundem post admiserunt subornato quodam, qui sumpta veste mea se gereret pro Erasmo. Is erat Conradus Fontanus, si forte nomen agnoscis. Alioqui non soleo difficilis esse in admittendis salutatoribus, nisi quod postea comperi quosdam venire non salutandi, sed irridendi insidiandiue gratia. Latitant enim sub Euangelii titulo quidam homines leuissimi, qui solutis legibus omnibus, et diuinis et humanis, sibi persuadent esse sanctum, quicquid animo collibuit. Et in his sunt quidam adeo stolidi vt se laedi putent quum iuuantur maxime. Hi mihi videntur esse muscae quas notauit Hebraeus ille sapiens, quae immorientes vnguento corrumpunt illius suauitatem ; quumque

2485. 11. τοὺς πτωχοτυράννους *K* : monachos *J*. 14. non . . . θερμόζηλοι (N^2*LB* : θερμόζηχοι *K Lond.*) *K* papistae *J*. 15. nonnihil *K* : *om. J*. 17. dicitur . . . 19. aut *K* : est apud Germanos *J*.

2485. 11. πτωχοτυράννους] The Franciscans; see the Colloquy *Πτωχοπλούσιοι*, LB. I. 739–44.

2486. 7. Fontanus] See Ep. 2439 introd.

14. muscae] Ecclesiastes 10. 1.

Christus praecipiat, vt maledicentibus benedicamus, isti benemerentem non desinunt maledictis impetere, quibuscum non est operaeprecium [te] decertare. Agnosco paupertatem meam, sed tamen exemplo viduae euangelicae, duo minuta confero in templum domini. Rependet ille praemium, qui solus introspicit corda nostra. Complures allatrant vtrinque, sed his oppono multos et eruditos et magnos mihi ex animo beneuolentes, quorum vnumquemlibet pluris facio trecentis Vulturiis aut Bucephalis. Vtinam isti ita gererent rem vt optimis quibusque comprobantibus res Christiana aliquando redigatur ad statum meliorem quam hactenus fuit. Nam ille prior ita mutatus est in diuersum, vt mihi malo quodam genio videatur afflatus. Bucephali libro, nam is erat autor sub ecclesiastarum falso titulo, nihil vnquam legi stultius. Prouocabat me vt dicerem si quid possem in Oecolampadium, in Capitonem: quasi mihi deessent quae dicerem, si mihi permitterem agere scurram, et quicquid vulgo iactatur in litteras mittere. Narrat illic multas historias tam impudenter vanas, vt ipsi etiam euangelici rideant.

Meis duobus libellis multos in me, vt scribis, iritatos sentio, sed alteros conciliatos nondum sentio. Furit N. impotenter, quem antehac mihi persuaseram esse amicum. Lutetiae excuditur ingens volumen aduersum me titulo Principis Carporum; qui periit nuper, sed sub eo nomine Franciscani et Theologi quidam effundent sua venena. Quin et Bedda resumptis spiritibus totus est in negocio. Haec sunt meae senectutis solatia, quam tamen nunquam fatebor afflictam, quamdiu Christum habuero propitium. Habes thesaurum quem non audebas petere, epistolam propemodum iustae magnitudinis, eamque tum αὐτόγραφον, tum ἀρχέτυπον, vna cum lituris ac mendis. Posthac meus Vuinmannus ponetur in amicorum catalogo. Bene vale.

Friburgi Brisgoiae 16. Calen. Maias M.D.XXXI.

2487_{2494} To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 52. Freiburg.
18 April ⟨1531⟩.

[An original letter, autograph throughout, without signature, apparently answering a letter from Schets, not extant. The year-date can be supplied from Ep. 2494, the second paragraph of which is plainly in answer to it; by comparison with Epp. 2404, 2407, 2413; and by the details of the pension due to Erasmus, as well as by Grynaeus' journey to England.]

S. P. Scito, mi Schete, litteras quas scribis te huc misisse mense Decembri mihi non esse redditas, nec a D. Ioanne de Hondt, nec a Barbirio, nec a Molendino vlla perlata est ad me

2486. 26. ille prior] Geldenhauer.

28. Bucephali libro] Bucer's *Epistola Apologetica*; see Epp. 1901, 2238 introdd.

34. duobus libellis] The *Epistola contra Pseudeuangelicos* and the *Resp. ad Fratres Germ. inf.*

35. N.] Perhaps Aleander.

2487. 1. litteras] Ep. 2413.

2–3. de Hondt] Schets in Ep. 2494 says nothing about any letter from de Hondt, nor is such a letter extant.

3. Barbirio . . . Molendino] Epp. 2404, 2407. The delay is referred to

littera. Multis coniecturis suspicor eum fasciculum ab Euangelicis interceptum: nam sub illo nomine latitant sceleratissimi nebulones. Maxime vero meis insidiantur.

Vnam epistolam abs te recepi, qua scribis tibi traditam pensionem sex mensium a Ioanne de Hondt.

Scias autem Barbirium mihi debere pensionem sex mensium quam intercepit ante annos quatuor quum esset Romae. Eam pollicitus est se soluturum. Et hanc esse suspicor quam nunc misit.

Sed praeter hanc debentur pensiones pro sesquianno tres, et ad proximum Natalem Ioannis Baptistae debebuntur quatuor. Prima debebatur a Natali Ioannis anni 1529, vsque ad festum Purificationis. Secunda ⟨a⟩ festo Purificationis vsque ad Natalem Ioannis anni 1530. Tertio a festo Ioannis vsque ad festum Purificationis anni a Christo nato. 1531. Quarta debebitur ad proximum Natalem Ioannis eiusdem anni.

An Angli diffidant Lodouico nescio, ego semel atque iterum illum commendaui, nec iussi vt cuiquam committatur pecunia nisi illi. Archiepiscopus extremae iam aetatis est, et plurimi sunt in illius familia qui sibi putant eripi, quicquid datur aliis. Hi omnes obstrepunt volenti dare.

Scripsi nuper per Grynaeum quendam, hominem doctum, tentans si possim liberari Britannicis pensionibus. Ad Pascha debebantur quinquaginta librae sterlingorum. Si praeter eam summam cess⟨at⟩am velint numerare pro triennio futuro, nihil amplius petam ab illis. Per eundem expecto responsum. Nam vxorem habet Basileae. Bene vale.

Friburgi 18 die Aprilis.

Honorab⟨il⟩i viro. D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2488. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 54. Freiburg.
20 April 1531.

[An original letter, autograph throughout, written to accompany a letter to Peter Barbirius, not extant. When Erasmus says that he had not been well enough to write while Quirinus was with him, he means that he had not been well enough to write to Barbirius, for he had in fact written to Schets two days earlier.]

S. P. Quum esset hic Quirinus quondam meus, sic eram obrutus curis ac valetudine vt non liberet scribere. Nunc mitto epistolam ad Petrum Barbirium vt sciam quo iure aut qua fronte

again in Epp. 2488, 2490. From Ep. 2500 it appears that the letters reached Erasmus in June.

2487. 4–5. Euangelicis] For Erasmus' suspicion that the Evangelicals intercepted his letters see Epp. 2379. 455–7, 2490. 8–9, 2494. 7–8.

7. epistolam] Ep. 2364.

10. quatuor] An error; see Ep. 2404. 21–2n.

20. Lodouico] de Castro; see Epp. 1590. 11n, 2403. 23, 2413. 8–15, 2494. 14–24.

25. Scripsi] Cf. Epp. 2494. 17–19, 2512. 4–5.

detineant meam pecuniam. Si respondent, fac cautius committas epistolam. Si ad Hieronymum Frobenium peruenerit, erit in tuto. Intelligo Archiepiscopum Cantuariensem ter hoc anno fuisse in extremis, et est homo octogenarius. Si decedat, Angli non dabunt obolum. Expecto aliquid responsi per Bebellium et Simonem Gryneum, quos arbitror apud te fuisse. Cupio te quam optime valere, Schete charissime. Iampridem me tedet Germaniae, sed non video nidum.

Friburgi. 20. die April. An. 1531.

Erasmus Rot. tuus.

Clariss. D. Erasmo Scheto negotiatori. Antwerpiae.

2489_{2490} From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^{a}. 54. 11. ⟨Basle.⟩
⟨April 1531.⟩

[A rough-draft, a good deal corrected and three times begun. An approximate date can be assigned, as this letter seems to have been written on the receipt of Alciati's letter to Boniface of 12 March 1531 (Basle MS. G. II. 14. 89). Boniface also writes to Alciati (Basle MS. C. VI^{a}. 54. 50); a letter which Alciati answers 15 June 1531 (Basle MS. G. II. 14. 90).]

S. P. Commodum Basileam redii, nam postridie bibliopola Lugdunensis hinc profectus est, cui nostras ad Alciatum litteras commendaui, nec dubito quin suam in his pro solita sua integritate reddendis fidem sit liberaturus. Priores sane quas Calend. Nouembribus miseramus nunciorum perfidia intercidisse Alciatus nouissimis suis ad me heri redditis conqueritur, Erasmicas epistolas loco thesauri apud se esse praedicans meque plurimum vt earum exemplum abs te impetrem rogans; in quo tu te, satis scio, qua humanitate es, facilem praebebis, si modo eius epistolae πρωτότυπον etiamnum extat.

De valetudine tua cupio fieri certior. Vtinam Episcopius noster te firmum esse renuntiet. Nihil hoc nuntio nobis erit optabilius, nihil aeque gratum; immo eidem et Euangelia debebuntur. Opellam meam qualem qualem tibi, mi Erasme, offero, exiguam plane, si eam perpendes, sed multo maximam, si studium in te meum et amorem. Ea si semper pro animi sententia vsus fueris, me magno beneficio affeceris; tibi enim inseruisse pro magno munere accipio. Bene vale.

2488. 4. detineant . . . respondent] The plurals include Molendinus with Barbirius.

9. apud te fuisse] Grynaeus left Basle c. 18 March, carrying Ep. 2459. He was at Ghent on his return journey 12 June (see Ep. 2502. 1).

2489. 2. litteras] Ep. 2468, of 31 March 1531.

4. Priores] Not extant, but presumably written in reply to Ep. 2394 and perhaps in substance the same as Ep. 2468.

5–6. nouissimis suis] Dated 12 March, see introd.

2489 2490. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 29. Freiburg.
Q. 64. 21 April 1531.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. De litteris nouissime ad Alciatum missis non satis memini; perquiram tamen. Hodie nonnihil remisit se febricula, nec spero mihi futurum melius, nisi hoc sese mutet coelum incommodissimum. Augustensis Mercurius meus nondum rediit.

Ex Anglia scribunt, Archiepiscopum Cantuariensem iterum atque iterum hoc anno egisse animam. Et est octogenarius. Debentur ex preterito floreni aurei trecenti, in singulos annos ducenti. Si quid illi accideret, Angli non dabunt pilum. Pensionarius Tornacensis scripsit ad me per Schetum, sed Euangelici litteras intercepere.

Si coelum mutarit frontem, fortassis expatiabor Neoburgum tentandi gratia. Ibi condetur testamentum. Etiamne gratias agis? Vt numquam non es tui similis! Etiam quam plurimas? Ego te, mi Bonifaci, pro vnico amico habeo, quo thesauro nihil esse potest homini preciosius. Bene vale. Vxori et Basilio salutem plurimam.

Friburgi. xi. Cal. Maias. 1531.

Clariss. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2491. From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 25. Antwerp.
2 May 1531.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. Dedi ad te, my Erasme, litteras vltime ad nundinas Francfordienses, quas Frobenio ibidem dari iussi. Credo quod bene habueris. Iam nil est quod scribam, preter quod tibi mittam cum hac inclusas epistolas aliquot pro Carolo Vtenhouio, quem accepi apud te esse. Vix tamen credo quod vsque iam heserit. Accersitur nam vt festinet venire domum; nam matre orbus factus est. Id resciet his epistolis, si hunc apud te adhuc offenderint.

Nil habeo quod tibi nouarum rerum scribam. In Angliam

2490. 1. nouissime . . . missis] Apparently not the letter of 31 March 1531 (Ep. 2468) but the letter, not extant, sent in Nov. 1530, and lost; see Ep. 2489. 4n.

4. Mercurius] Presumably Polyphemus, see Ep. 2480. 29–30.

9. scripsit] Ep. 2404.

12. condetur] 'will be made' as in Ep. 2324. 15. Erasmus made his first will in 1527. In 1530 he proposed to make a new one, for which he obtained diplomas from Ferdinand and the Emperor (Epp. 2317, 2318); but he did not fulfil his purpose till 1536 (Ep. 2317 introd.). It had been intended that Zasius should make the will (Ep. 2320. 11–12) but the projected visit to Neuenburg (Ep. 2519. 40n), where Boniface's father-in-law was burgomaster (Ep. 2179. 2n), suggests that some one else, perhaps Boniface himself, is to be employed.

2491. 1. litteras] Not extant.

denuo mutata sunt que iampridem Parlamenti auctoritate diffinita fuerant. Nam iterato ardet ipse rex hoc iampridem tam affectatum diuortium.

Aiunt treugas inter regem Ferdinandum et Turcham exiisse. Cesar obtinuit his comitiis prouintiarum harum concensum pro multis pecuniis. Creditur nil illi plus esse animo quam in Hispaniam traiectionem. Maria Vngariae regina erit harum prouintiarum rectrix et gubernatrix, cuius laudes ob tantam illius virtutem et sapientiam viro dignam multi exprimunt et denuntiant. Cesar pronuntiauit sententiam super his quae inter Pontificem et Ferrarie Ducem disceptabantur. Dux retinet sibi omnia dominia per Pontificem sibi expetita, data Pontifici centum milium ducatorum summa, et septem milium tributo annuo. Galli sunt adhuc quieti nobiscum; omnium rerum caritas opprimit nos, que iam vbique tam vniuersalis est vt multis miseris plangenda veniat. Deus omnium largitor rerum benignitate sua refundat. Vale, my domine Erasme amantissime.

Ex Anuerpia ii^{a} May 1531.

Tuus Erasmus Schetus.

+Egregio doctissimoque viro domino Erasmo Rotterodamo, amico et fautori precipuo. Friburgi.

^{2451}2492$_{2522}$ From Julius Pflug.

Epistolae Floridae, p. 138. Leipzig.
K. p. 142: N. p. 1057: Lond. xxvii. 1: LB. 1186. 12 May 1531.

IVLIVS PFLVG ERASMO ROTERODAMO S.

Vervm id esse sentio, quod veteres magna autoritate statuerunt, virtutes omnes ita coniunctas esse inter se vt vno societatis vinculo contineantur: quippe cum tu, qui eruditorum omnium longe es princeps (sic enim iudico), idem etiam humanitate omnes superes: quae etsi antehac mihi incognita non fuit, ex litteris tamen tuis quas proxime accepi, illustrius nescio quomodo apparuit. Eam si me ita vt et res et officium meum postulat, praedicare posse confidam, arrogans sim. Quam vero me ista ipsa beneuolentia tua deuinxeris tibi, malo istud re quam verbis declarare.

Iam vero si quod secutus sum in negocio quod nosti, vt ocium haberes aetati dignitatique tuae aptum, id effecissem, incredibili voluptate afficerer. Verum vt vt cadat, conscientia tamen rectae voluntatis meae, et benignitate tua qua conatum nostrum aequi bonique facis, me consolabor. Te vero multum amo, quod librum mihi tuum misisti, quem ego ita amplector vt debeo munus a tanto viro profectum; quanquam doleo tibi negocium exhiberi a nescio quibus, et honestissimam senectutem tuam a studiis quietis ad certamen tale auocari. Vellem equidem quam bene meritus es de genere hominum (es autem meritus optime), tam tu fructum ex

2491. 19–20. Ferrarie] Cf. Ep. 2480.
2492. 11. negocio] See Ep. 2395.
15. librum] Presumably the *Admonitio*, cf. Ep. 2395. 21n.

officiis gratorum, quae iure quodam tuo repetere potes, perciperes. Sed quid facias? Ita ferunt tempora quieti ac virtuti inimica, vt citius inuenias qui exagitet, quam qui ex animo faueat.

Sunt tamen non parum multi, iique boni ac praestantes viri, qui beneficia tua agnoscunt, ac virtuti tuae verum et iustum fructum tribuendum putant. Hi cum te et colant et ament vnice, poteris tu quidem in eorum amicitia ita conquiescere vt sermones inuidorum facile contemnas. Quod vt facias, et omnes boni hoc tempore optant maxime, et ipsa certe Respublica Christiana, si loqui posset, clara voce flagitaret. Etenim si antehac vnquam, nunc profecto Respublica eam operam tuam desiderat. Ad hanc tibi animus quietus et omni perturbatione vacuus est afferendus, vt quo publica commoda te vocant, eo toto pectore incumbas. Vides enim quorsum reciderint omnia. Timendum est profecto, nisi existant sapientes ac boni viri, qui Reipublicae languenti medicinam faciant, fore vt ea funditus euertatur.

In te autem vnum omnium eorum, qui pacem expetunt, oculi sunt coniecti. Eam namque cum autoritatem, tum vero etiam facultatem Deus immortalis tibi adiunxit, vt possis vnus ex omnibus maxime malis istis mederi, idque consequi, vt persuadeant sibi principes nostri controuersiam de religione tolli posse, vel Deo ipso applaudente, si quae ex sanctionibus ecclesiae mutari possunt, ea relaxentur, atque ita existiment leges institutaque hominum ex tempestate ecclesiae moderari oportere. Quod si abs te fieret, fortasse ex altera parte permoueri posset bonus aliquis et a concordia Christiana non abhorrens, qualis est Melanchthon, qui suas quoque parteis interponeret, autorque esset suis vt statuerent multa, quae per se ferenda non sint, temporum causa esse ferenda. Quibus diuus etiam Paulus cesserit, cum se abiiceret ad ritus nescio quos, contra quam libertas Christiana postularet. Ista si persuaderentur vtrinque, certe quae perturbata nunc est Respublica vehementer ea breui, partibus de ardore isto suo remittentibus, constitueretur.

Tu igitur cum videas tempus illud ipsum venisse, cum in procuranda tranquillitate studium tuum erga Rempublicam extare atque elucere possit maxime, fac quaeso, vt cum nos ad pietatem et studia rectissime excitaris, pacem etiam nostram, sine qua illa coli haud possunt, tueare.

Atque haec scripsi non inflammandi tui causa (es enim tua sponte ad rationem illam et optima quaeque satis incitatus), sed quod amore cum patriae, tum vero etiam religionis huc adducebar.

Quod reliquum est, etsi non eges vlla apud principem meum commendatione (tam enim ille fauet tibi, quam qui maxime), parebo tamen voluntati tuae, duplicem ex ea re capturus fructum: alterum quidem vt tibi, qui mihi es in maioribus, morem geram: alterum vero, vt cum princeps meus intelligat me esse amantem tui, quoniam omnes suos tecum vult esse coniunctos, accessio fiat haud parua ad pristinam illius erga me clementiam. Quam vero rationem colendae amicitiae praescribis, eam persequar, perficiamque vt ne meum in scribendo officium requiras.

25. tua *om. N.* 51. *J*: Ita *N.*

Andream a Conricz tua commendatione motus ita complectar vt intelligat ea re ad veterem, quem in eum habeo, amorem multum accessisse.

Vale Lipsiae iiii. idus Maii an. 1531.

2493. To Duke George of Saxony.

Gregorii Nazianzeni Orationes, 1531 (*a*). Freiburg.
Epistolae Floridae, p. 100. 15 May 1531.
K. p. 110: N. p. 1030: Lond. xxvi. 33: LB. 1187.

[The preface to *D. Gregorii Nazianzeni Orationes xxx. Bilibaldo Pirckheimero interprete, nunc primum editae*, Basle, Froben, Sept. 1531. The letter was printed in the same month in the *Epistolae Floridae*. Pirckheimer died on 22 Dec. 1530.]

ILLVSTRISS. PRINCIPI AC DOMINO D. GEORGIO SAXONIAE DVCI, TYRINGIAE PRAESIDI, MYSIAEQVE MARCHIONI, DES. ERASMVS ROT. S.

Si quis recta via secum reputet conditionem mortalium, ac sortem humanae vitae, Georgi principum Christianorum decus, non existimabit magnopere deplorandam mortem Bilibaldi Pirckemeri, vt cui tantum felicitatis obtigerit in terris, quantum paucissimis hominum obuenire solet. Nam si externa ista vocemus ad calculum, genere patricius erat, partus et alumnus Norembergae, ciuitatis inter Germanicas cum primis tum clarae, tum opulentae, re non modo lauta, verumetiam opima, apud summos orbis monarchas, praecipue Maximilianum Caesarem, tantum gratia simul et autoritate valuit vt vix cuiquam esset secundus. Idem honoris obtinuit, et apud Carolum, imperatorem ipso etiam Maximiliano maiorem. Quorum vtrique non minus prudentem quam fidum consiliarium praestitit. Quin et patriae suae belli domique magna multaque pietatis documenta praebuit, pro ciuium incolumitate nullum vnquam refugiens discrimen, vir vt rectissimi iudicii, ita liberi constantisque animi, vel in pronunciando quod sentiebat, vel in exequendo quod instituerat. Nec infelix illi, nec sterile coniugium obtigit: reliquit enim, vt audio, filiam haeredem.

Vixit iustum aetatis modum sexagenarius, ni fallor, aut eo maior. Nec deerant corporis dotes egregiae, donec senectus quae nihil non vitiat, podagram et calculum adduceret. Hoc igni visum est Deo purgare famulum suum, vt esset aurum vndequaque purum ac probatum. Nec tamen vnquam corporis cruciatus tantum in eo valuerunt vt animum vel a consulendo Reipub. commodis, vel a prouehendis liberalibus studiis reuocarent. Calamo pensabat quod corpusculi viribus erat diminutum. Raro quidem commeabat in senatum, sed domus illius ab optimis quibusque viris frequentata senatus quidam erat, et scriptis latius pleniusque praestabat vel senatoris vel consiliarii munus quam alii lingua pedibusque. Quid enim ille scripsit, quod non vel ad Reip. disciplinam, vel ad studiorum profectum, vel ad pietatis causam pertinet?

2493. TIT. *a*: ERASMVS ROTER. GEORGIO SAXONIAE DVCI S. *J*.

2492. 71. Conricz] See Ep. 2451. 76–81.

Quin et illud rarae cuiusdam felicitatis arbitror, quod nec fortunae splendor, nec eruditionis gloria, nec animi libertas multum illi conflauit inuidiae. Extiterunt quidam, qui nomini illius nescio quid nebularum conati sunt offundere, sed integritatis illius fulgor ac sol, vt ita loquar, protinus calumniantium fumos dispulit, resque prorsus in diuersum cessit. Nam ipsi fumo suo sunt tincti, qui fumos offundebant, et Bilibaldi virtus effulsit clarior.

Denique mors obtigit, qua vix optari possit commodior. Nihil enim erat neque contagii neque magni cruciatus. Corpus modo languebat, animi vigor ad extremum vsque halitum erat integer. Defecerat humor ille quem medici vocant radicalem: itaque non tam emori quam placide obdormiscere visus est. Extremi sermones quos habuit cum doctis amicis, nihil aliud spirabant quam miram erga patriam pietatem, flagrantissimum Christianae religionis amorem, deque publicis litterarum studiis piam sollicitudinem. Quum inuiseret illum decumbentem N., obnixe rogabat vt quam posset ocyssime pararet aliquem bonae fidei nuncium, qui Friburgum transcurreret ad Zasium et Erasmum, quaedam perlaturus. Sed dum ille sedulo quaerit qui peteret terrestre Friburgum, ipse postridie subuolauit in coelestem Hierosolymam. Suprema vox morientis, quae quidem audiri poterat, haec erat: Vtinam post decessum meum bene sit patriae, vtinam tranquilla sit ecclesia. Nec dubitandum quin reliqua verba fuerint eiusdem pietatis, quae mors linguam occupans obscurabat, nostris quidem auribus, at non item diuinis.

Qui talis viri mortem putant deplorandam, quid aliud quam lamentantur eum fuisse natum hominem? Iustius fortasse defleret aliquis publicam studiorum iacturam, quod festina mors obstitit, quo minus ad plenum absoluerit duo praeclara facinora quae iamdudum moliebatur, videlicet, vt Ptolemaei Cosmographiam apud Graecos pariter ac Latinos deprauatam restitueret, et eximium illum Christianae philosophiae praeconem Gregorium Nazianzenum, sic Latine loquentem nobis daret vt Graeci sermonis fontes nemo desideraturus fuerit. Sed quis fuit vnquam vir eruditus, aut pius, et publicis natus commodis, qui non istiusmodi de se querimonias posteritati reliquerit? Quum enim tales nunquam non moliantur aliquid praeclari facinoris, atque id impensius, quo magis accedunt ad extremum aeui diem, fieri non potest quin mors, quandocunque acciderit, egregium aliquod institutum interrumpat: quumque nunquam ipsi finem faciant benemerendi de genere humano, profecto necesse est vt prius vitam finiant quam instituta. Non haec eo mihi dicuntur, clarissime princeps, quasi parum expolita sint quae nobis reliquit, sed quod lector forte tanti artificis supremam manum alicubi sit desideraturus.

In Gregorio Nazianzeno pietas propemodum ex aequo certat cum facundia. Sed amat significantes argutias, quas eo difficilius est Latine reddere, quod pleraeque sunt in verbis sitae. Tota vero phrasis nonnihil accedit ad structuram Isocraticam. Adde quod de rebus diuinis, quae vix vllis verbis humanis explicari possunt, libenter ac frequenter philosophatur. Frater

35. *a*: fulgur *J*. 66. et *a*: aut *N*.

huius Basilius suaui quodam et inaffectato dictionis fluxu, et pietatem, et eruditionem, et acumen sicubi res postulat, et perspicuitatem, et iucunditatem, et si quam aliam virtutem in oratore Christiano quisquam desiderare possit, complectitur. Ioannes Chrysostomus Basilii, quemadmodum in litteris, sic etiam in professione syncerioris vitae, socius atque, vt ita loquar, Achates, quicquid fere scripsit, ad popularem captum accommodauit, eoque fusior est ac simplicior, et in locis communibus spatiari maluit quam in difficillimis versari quaestionibus. Hos triumuiros vna tulit aetas apud Graecos, pietate pares, nec dispares eruditione, sed dictionis charactere dissimiles: quos si cum nostris conferre velis, Chrysostomus non dissimilis est Augustino, Gregorius Ambrosio, qui si Graece scripsisset, plurimum negocii fuisset exhibiturus interpreti. Quem Basilio conferam nondum inuenio, nisi si quis scripturarum cognitionem quam habuit Hieronymus cum Lactantii felici facilitate copulet. Me certe a vertendo Gregorio semper deterruit dictionis argutia, et rerum sublimitas, et allusiones subobscurae. Eam prouinciam eximio quodam pietatis ardore sibi sumpsit Bilibaldus noster, cui et immortuus est.

Hoc opus tibi, Princeps illustrissime, quo vix alius pietatis amantior, viuus destinarat, quod tua singularis humanitas eo propensiore etiam fauore suscipiet, quod moriens extremum hoc *μνημόσυνον* sui reliquit. Solent enim seri partus vel ob id esse gratiores quod praeterea nihil speratur. Proinde quum hunc veluti posthumum foetum, tua singulari fretus humanitate tibi moriens in gremium dari voluit, non dubitamus quin hic quoque sis tui similis futurus. Eadem autem opera quum amici memoriam illustrabis, tum omnibus ad pietatem non mediocre calcar addideris, si Bilibaldi reliquias tuo fauore studiosis omnibus commendabis. Porro, quibus pietas cordi est, non offendentur quod priscos ecclesiae doctores sequutus non abhorret interdum a verbis quibusdam nostrae religionis peculiaribus, quodque mauult interdum Christiane loqui quam Romane: quanquam non video, quamobrem illa non debeant haberi pro Romanis, quae ante annos mille quingentos a Romanis scriptoribus necessario sunt vsurpata, nec id sine Graecorum exemplo.

Vale. Ex inclyta academia Friburgensi. Id. Maii. Anno M.D.XXXI.

[2487]2494. From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 26. Antwerp.
16 May 1531.

[An original letter, written by a secretary, the signature, postscript, and address by Schets.]

+

S. P. Circa principium huius mensis scripsi tibi, mi domine Erasme, paulo post accepi tuam epistolam, tuo Quirino et Vtenhouio latoribus.

2493. 82. huius *a*: eius *N*. 97. certe *om. N*. 102. eo *add. K*. 118. Anno *add. J*.

2494. 1. scripsi] Ep. 2491. 2. tuam epistolam] Ep. 2487.

Doleo meam epistolam quam ex mense Decembri ad te dedi vna cum epistolis Molani et Barbirii ad te non venisse. Ego contendi cum negociatore Argentinensi, cui hunc fasciculum literarum commiseram, vt resciat quo deuenerit. Non est certe hoc admodum Euangelicum aliis insidiari et alienas intercipere epistolas.

Scripseram tibi ea epistola me tum duplicem pensionem a domino Iohanne de Hont accepisse; iam debebuntur denuo duae. Post festum Iohannis expetiturus sum et recaepturus. Sic erunt quatuor, et id quadrat supputationi tuae. Barbyrius nil numerauit de ea pensione quam dicis tibi intercepisse.

Quod Ludouicum Castricum denuo commendaueris in Anglia, bene est. Ille certe non defuturus est suo officio. Nam vbi quid illi numerauerint, lubens accipiet, et mox hic dandum mihi permutabit. Videris mihi commisisse ibi per Grineum non insanam oblationem, si acceptauerint et dederint pro extinctione pensionis triennalem. Reliqua quae ibi dat tibi Tonstallus et caeteri, gratis poterunt commendatione tui praeter alicuius molestiam per Ludouicum faciliter haberi et recipi. Ego semper suspicatus sum quid in illos Cantuarien⟨sis⟩ familiares quod obstent rei tuae; nam si illis in animo esset id facere libenter, non tam diuerterent se a Ludouico, et potius darent vltro quam expetiti.

Petrus Aegidius habuit quid tuae pecuniae quod Quirinus non potuit ab illo extorquere. Tandem preteximus Quirinus et ego fucum: quod Quirinus non valuerit hic herere diutius, et quia hanc pecuniam habuerit hic et in Hollandiam tuo nomine exponere, ego numerarem Quirino, et Petrus deinde renumeraret quamprimum mihi. Id sic pollicitus est Petrus, et decessit Quirinus. Iam liberius exquiram mihi numerari hanc pecuniam, quam vbi recepero subiungam aliae quam seruo, impleturus sic tuam spongiam, donec (vbi libuerit) emunxeris.

Vale, mi Erasme charissime, Ex Antuerpia xvi^a Maii 1531.

Tuus Erasmus Schetus manu propria.

Has quas vna hac tibi mitto epistolas, tradidit mihi tuus Querinus tibi transmittendas.

Humanissimo doctiss. viro domino Erasmo Rotterodamo. Friburgi.

2495. To Helius Eobanus.

Epistolae Floridae 121. Freiburg.
K. p. 128: N. p. 1046: Lond. xxvi. 45: LB. 1188. 17 May 1531.

ERAS. ROT. EOBANO HESSO S. D.

Svperiores tuas litteras, Eobane doctissime, licet non tam edentulas quam eas videri volebas, hoc aequiore animo perlegi, quod facile suboleret, illas alieno magis impulsu quam tuo stomacho scriptas esse: proinde moderatius ad eas respondi, nihil omnino responsurus, nisi subinde vocatus fuissem in ciuitatis ac magistratus laesi inuidiam, quo telo quidam euangelii titulo sese iactitantes nimium frequenter vti gaudent. Ego ob dogmatum

2494. 4. meam epistolam] Ep. 2413.
5. Molani et Barbirii] Epp. 2407, 2404.
12. quadrat] Cf. Ep. 2487. 9–19.
25. Aegidius] Cf. Ep. 2403. 64n.
33. spongiam] See Ep. 2370. 3n.

varietatem nulli amicitiam renunciaui, praesertim iis quos mihi singularis eruditio conciliauit: in quibus te vel in primis numero, cui contigit quod M. Tullio fuit negatum, quod Philelphus sibi arroganter vindicauit, vt ita pangas carmen, quasi nunquam attigeris solutam orationem, ita scribas prosam, quasi cum Musis nihil vnquam fuerit commercii. Hoc diuorum munus tu studio atque vsu ad summum vsque perduxisti. Qui potuit igitur meus in te amor refrigescere, quum in te augescat indies id quod me in tui admirationem rapuit? De adito Louanio nihil excidit. Memini vt veneris cum Aegrano Syluio, nec sine munusculo, quamque frigide fueris acceptus: in causa fuit quod ob valetudinem ab omnibus conuiuiis abhorrerem; praeterea quod tum temporis alternis ferme diebus adessent e Germania salutatorum iuga, quorum nemo voluit discedere, nisi litteris onustus. Iam tum moliri videbantur hanc fabulam, a qua semper abhorrui: eam vtcunque coeptam progressamque precor vt deus ἀπὸ μηχανῆς vertat in laetum exitum.

Anselmus Ephorinus, vir singulari doctrina, parique morum probitate, quem commendasti, mihi gratissimus est conuictor, quo tamen non dabitur diutius frui. Sub autumnum petet Italiam. Agnosco verissimum esse quod scribis, Si totus ille Thraso aestimetur, non valet dupondio. Hercules tamen nunquam congressus est cum monstro pertinaciore. Omnia concoxi, ne per me consequeretur quod ambit. Pascitur mendaciis non aliter quam Chamaeleon aura, nec quicquam habet dulcius quam fuco quaesitas gloriolas. Mirareris, si pernosses fabulam. Sed certum est posthac negligere gloriosum militem.

Legi epicedia tua, sed nullum maiore cum animi dolore quam Bilibaldi. Ioachimus plus habere videtur curae quam naturae. Non omnia possumus omnes. In scazonte nouam vsurpauit libertatem, haud scio quem sequutus autorem: nam quos ego legi, semper finiunt versum cretico et spondeo. Vide quam sim curiosus rerum alienarum. Sed Ioachimum mihi salutabis amanter. Vtinam tuo commodo fiat, vt nos hic aliquando visas. Louanii vidisti hominis vmbram, nunc visurus es vmbram vmbrae. Theocritus tuus hic nondum prostat, sed curabo alicunde. Quidam narrarunt mihi edidisse te ingens volumen epigrammatum, in quo esset crebra mei mentio: id an verum sit nescio, certe hactenus nancisci non potui.

Bene vale, Eobane doctissime. Friburgi. pridie pentecostes M.D.XXXI.

17. Aegrauio *J.* 45. Anno *post* pentecostes *add. N.*

10. Philelphus] Cf. Ep. 2446. 113–16.
16. adito Louanio] See Ep. 870 introd.
17. Aegrano Syluio] A Bohemian admirer of Erasmus; see Ep. 872. 12n. where it is concluded that Erasmus' memory may have been at fault in asserting here that Egranus accompanied Eobanus in 1518.
24. Anselmus Ephorinus] See Ep. 2539 introd.
27. Thraso] Eppendorff, called below 'miles gloriosus' from Plautus' play of that name; cf. the title given to him in the colloquy, Ἱππεὺς ἄνιππος, LB. i. 834.
34. epicedia] See Ep. 2446 introd.
36. libertatem] The licence consisted in substituting a tribrach for an iambic in the penultimate foot.
41. Theocritus] See Ep. 2446. 134n.
42. Quidam] In particular Glareanus; see Ep. 2446. 89–90.
43. epigrammatum] See Ep. 2446. 90n.

2496. From Zacharias Deiotarus.

Leipzig MS. London.
EE. 152. 1 June 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by Grynaeus' visit to England and by the death of Lupset (27 Dec. 1530).]

Inter tot tantosque semideos, obseruandiss. domine et magister, qui vndique gentium quotidie ad te scribunt et subinde munera mittunt, Zacharias quoque homuntio a te cupit legi, videri, te salutare; qui etsi modis omnibus infimae sit sortis, infimae eruditionis, non tamen amore est inferior erga te vllo; nec est quisquam, qui te maxime amare contendit, cui amore cedet. Illi dant, afferunt, ego iam diu dedi, imo dedidi, deuoui, quid? Me totum tibi. Me habes mancipium, cui vel vitam imperare poteris. Laboro et sudo, vt vberior sit fortuna, qua item a me vulgarem illum amorem tandem aliquando sentires: nam amor vulgo ex donis aestimari solet. Sed tot sunt domi manus, tot ventres, malae beluae, vt vix tuum mihi relinquant sanguinem intactum. Caeterum opto solum occasiones dari, quibus animum mentem et cor erga te meum videre possis. Expectaui hoc anno Quirinum nostrum, nam Cantuariensis bis aut ter dixit hac hyeme se habere tibi paratam pecuniam et non esse cui ad te daret. Is Gruneus, vir doctrina mirandus, omnino voluit se autorem vt duobus verbis tecum expostularem, quod me nulla vocula, nullo verbulo per eum salutaueris: id quod facere nolui, indecorum enim et indecens esse duxi, vt seruus insimulet dominum. Valeat tua dignitas, optime patrone.

Londini ad Cal. Iunias. An°. 1531.

Zacharias Phrysius seruus tuus fidelis.

T. Lupsetus mense decemb. ex vlceroso pulmone apud matrem periit.

D. Erasmo Rot. domino meo vnice mihi obseruando. Friburgi.

2497. From John Loeble.

Leipzig MS. Stuttgart.
EE. 153. 6 June 1531.

[An original letter, apparently written by a secretary, but the signature is autograph. For the negotiations about the house see Epp. 2462, 2470, 2477, 2505.

John Loeble (Leblin) Treasurer to King Ferdinand. That he was a person of some wealth seems indicated by the fact that in 1529 he joined with three others in a contribution of 12,576 florins for the equipment of the troops employed against the Turks. Towards the middle of the same year (Ep. 2256. 29n) he seems to have married Ursula Adlerin of Augsburg, widow of James Villinger. As a consequence of his marriage he was thought likely to move to Freiburg, but in 1533–4 he was resident in Augsburg as agent of King

2496. 20. tua *EE*: tuas *MS*.

2496. 11–12. ventres . . . beluae] Cf. Paul Ep. Tit. 1. 12.

12. tuum . . . sanguinem] 'leave intact the life-blood due to you', i.e. the money which he would like to give to Erasmus.

Ferdinand and employed upon negotiation about the admission of Ferdinand to the League (Dreistädtebund) of Augsburg, Ulm and Nuremberg. See EE, K. Wolfart, *Die Augsburger Reformation in den Jahren 1533–4.*]

Erwirdiger hochgelerter besonder lieber herr Roterdamus. Euch seyen mein freuntlich vnd willig dienst altzeit zuuor. Ich hab kurtz verschiner zeit ain schreiben von Euch emphanngen vnd darinn Ewr beger, Euch in der behawsung zu Freyburg, meinem steufsun zuegehorig, vmb ainen geburlichen zinß bleiben zu lassen, vernommen. Daneben hat auch mein gnediger herr von Augspurg von Ewrntwegen, angezaigter behawsung halben, gnedigclich mit mir hanndlen lassen.

Nu will ich Euch nit verhalten, das hieuor die romisch königlich Majestät etc. mein allergnedigister herr an mich vnd mein liebe hausfraw gnedigist begert, Euch die behawsung vmb ainen geburlichen zinß vor andern zu verleihen, darauf wir ir königlich Majestät vnderthenigclichen geantwort vnd anzaigen haben lassen, das wir in sollichem vnd allem andern ir königlich Majestät vnderthenigclichen zuwilfaren vns schuldig erkennen. Dieweil aber dise behawsung durch weilend herren Iacoben Villinger meinen vorfarn seligen mit ainem mergkhlichen costen erpawt worden vnd vnnser gelegenhait nit sey dieselbig behawsung jerlich vmb ainen zinß zu verleihen, sonder vnser notdurfft erforder dieselb zu verkauffen, Souer dan ir königlich Majestät gemaint sein wolt sollich behawsung von vnns keufflich anzunemen, wolten wir vnns gegen irer königlich Majestät darinn vnnderthenig vnd gepurlich erzaigen. Vns ist aber bißheer darauf von ir königlich Majestät kain verrer antwort noch beschaid worden. Dieweil ir nu als ain verstenndiger selbst zu gedenkhen habt, das wir diser behawsung nit notdurfftig seyen vnd, so wir dasselbig verkauffen, mer nutz daraus bringen mugen, so bericht mich mein vogt zum Heiligen Creitz Ludwig Praytter, wie er sich mit herr Iacoben Sturtzlen diser behawsung halben in hanndlung eingelassen vnd ime dasselb ain jar lang zu verleihen zuegesagt vnd bewilligt; daneben hab sich bemelter herr Sturtzlen erbotten, sich in angezaigtem jar mit vns aines kauffs halben zu vergleichen. Nu seyen mein hausfraw und ich nit zufriden, das vnnser vogt ausserhalb vnnsers vorwissen ime, dem Sturtzlen, ain solhe bewilligung vnd zuesagen gethan hat. Dieweil es aber ye beschehen, vnd wir verhoffen vnns mit gemeltem herren Sturtzlen aines kauffs zu vergleichen, so haben wir auch darein bewilligt also das bemeltem herren Sturtzlen die angezaigt behawsung auf yetzt Iohannis Baptiste eingeben werden soll. Wiewol wir Euch nit gern daraus treiben vnd Euch vasst woll

3. ain schreiben] This letter is not extant.

6. herr von Augspurg] Christopher of Stadion. For his part in the negotiations and for the proposal (ll. 20–2) that Ferdinand should buy the house see Ep. 2505.

27–8. Ludwig Praytter] Called in Ep. 2505 Loeble's 'oeconomus', presumably resident in Freiburg. It would seem that the Tribune Ulrich had ceased to act as agent.

28. Iacoben Sturtzlen] From Ep. 2505 it appears that it was proposed to sell the house to either J. Sturtzel or his brother Andrew: both were nephews to Conrad Sturtzel, Chancellor to Maximilian.

darinnen heten mugen leiden, so kan es doch aus angezaigten vrsachen nit beschehen. Bitten Euch solhs im bessten zu vernemmen, dann wir achten, das ir zu Freyburg in annder weg Ewr gelegenhait nach zu ainer guetten behawsung komen mugt. Das wolt ich Euch im pessten nit verhalten. Euch lieb und dienst zu beweisen solt ir mich willig finden.

Datum Stutgartten, am sechsten tag Iunii Anno etc. xxxi°.

J. Lœble
pmps.

Dem erwirdigen hochgelerten herren Erasm Rotterdamus doctor, meinem besondern lieben herren und freundt zuantwortten, Freyburg im Breißgew.

2498. To George Commerstadt.

Epistolae Floridae, p. 114. Freiburg.
K. p. 122: N. p. 1041: Lond. xxvi. 35: LB. 1189. 7 June 1531.

[The year-date is consistent with the reference to the Eppendorff affair, in which Commerstadt seems to have intervened.

George v. Commerstadt (28 March 1498–26 Dec. 1559), born at Meissen of a noble family; syndic of Zwickau, 1523. He became a member of the council of the duchy of Saxony, serving under four dukes and having in particular the confidence of Duke Maurice. He was interested in education and was intimately concerned with the endowment of Leipzig University. A letter to him from Melanchthon of 7 Oct. 1542 (ME. 2560) asks him to use his influence with Duke Maurice on behalf of this university. See ADB. xvi. 498.]

ERAS. GEOR. COMMERSTADIO SAX. DVC. A CONS. S.

Vetvs Graecorum prouerbium est, vir ornatissime, *ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίνεσθαι τὸ ἐρᾶν*, quo significabant mutuo conspectu inter homines amorem ac beneuolentiam solere gigni. Proinde merito quis admirari posset, vnde inter nos extiterit amor mutuus, quum neuter, opinor, sit alteri de facie notus, nisi perspicaciores oculos haberet animus quam corpora, eoque conspectu multo puriores constantioresque gignerentur amicitiae quam corporum conuictu. Istius candidissimi simul et eruditissimi pectoris simulachrum suo penicillo depinxit, non minus fide spectatus quam arte praestans, Christophorus a Carleuuitz, et ad me per eundem peruenerunt officia tua non vulgaria, quae par est hoc pluris a me fieri, quod vltro, non lacessita, venerint.

Porro, non amare virum tot eximiis ornatum dotibus, illorum est qui nec virtutem nec eruditionem inter res suspiciendas numerant: non redamare autem bene meritum, adeo non est grati ingenii vt nec hominis sit, vix etiam in ferarum genus cadens;

2498. tit. sax. dvc. a. cons. *om. N.*

2497. 48. pmps.] The same letters occur after the signature in EE. 184. We have not been able to interpret them. ? 'per manum propriam scriptum.'

2498. 1. prouerbium] *Adag.* 179.

10. Carleuuitz] A relation of Julius Pflug, and like Commerstadt a member of Duke George's council. He was living with Erasmus in 1527 and was perhaps with him during the trouble with Eppendorff early in 1528. See Ep. 2010 introd.

quippe quae beneficiis hominum non modo cicurantur et mansuescunt, verumetiam gratiam reponunt, si quando datur occasio. Quanquam autem vna ex parte studium tuum mihi Thrasonis illius prodigiosa maliciane dicam an stultitia, cessit in detrimentum, non arbitror tamen gratae mentis esse, beneficium ex euentu potius existimare quam ex voluntate praestantis. Pro accepto par est haberi, quicquid aliquis syncero affectu largiri voluit. Quare velim vt posthac Erasmum in tuo aere numeres, cui nihil futurum est gratius, quam dari occasionem, qua vicissim declaret, vtcunque deest facultas, referendi tamen officii voluntatem accinctam et alacrem non deesse.

Inter praecipuas felicitates meas numero quod illustrissimus princeps Georgius Erasmum dignatur inter suos clientes ponere. Quur enim non magno mihi ornamento esse ducam, ab heroe laudatissimo laudari? Satis autem laudatur quem ille suo fauore atque etiam amicitia dignum iudicat: cuius erga me fauorem ac beneuolentiam quaeso, vt quod facere soles, pergas tempestiuis et amicis sermonibus, quoties se dederit opportunitas, tum alere, tum augere, apud quem, vt audio, pro tuis egregiis virtutibus et gratia et autoritate vales plurimum. Sit haec epistola foederis gratiarum felicibus auspiciis inter nos icti syngrapha. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae vii. die Iunii. M.D.XXXI.

2499. From Adrian Chilius.

Breslau MS. Rehd. 254. 50. — Bruges.
EE². 159. — 8 June ⟨1531⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be supplied from the mention of Simon Grynaeus' return journey from England in company with Bebel. This letter would seem to have been written shortly after the meeting described here. We know from Ep. 2502 that Grynaeus reached Ghent c. 12 June 1531.

Hadrianus Chilius, born at Maldegen, was master at the school of St. Donatian in Bruges and subsequently pastor at Bruges. He is mentioned in *Iacobi Meyeri Baliolani Flandricarum Rerum Tom. ix*, Bruges, H. Crokus, 1531, among distinguished contemporary Flemings, who at that time had written nothing. But in 1533 he printed with M. Hillen at Antwerp a Latin translation of Aristophanes' *Plutus* with a preface to Marcus Laurinus. He also translated Lucian's *Podagra* and made a version of the Psalms from the Chaldaic.]

OMNIVM calculis doctissimo humanissimoque viro, D. Erasmo Roterodamo Hadrianus Chilius S.

O me fortunatum mireque beatum quem omnium studio ambienda iure optimo captandaque occasio ad scribendum nedum pellexit, verum etiam pertraxit. O foelicem hunc mihi visum diem alboque signandum lapillo, quo aliqua ex parte innotescere contigerit eruditissimo tuo isti D. Symoni integerrimoque Bebelio, huic quidem typographo de literaria Rep. optime merito, illi vero

2498. 22. existimare *J*: aestimare *K*. 38. Anno *post* Iunii *add. N.*

2498. 19. Thrasonis] Eppendorff's.

professori isthic literarum graecarum admiranda eruditione ac eloquentia ornato. Id tamen vni meo domino decano Marco Laurino debeo, non eruditioni meae, quippe exiliori atque tenuiori quam vt hisce praeclaris rarisque Musarum alumnis quicquam commendet. Nam huius humanitas me simul cum domino meo Feuino tuoque Liuino ad coenam cum istis communem admisit qua quidem coena nulla vnquam contigit gratior vndeque aegrius diuelli me sum passus. Adeo totus pendebam ex istius tui Symonis ore eloquentia huberrimo.

Is inter coenandum ad vnum omnes ad scribendum est adhortatus, illos quidem penitissime tibi notos, me vero ne de facie quidem, quandoquidem te vidi nunquam, pertinacissimus tamen tuorum scriptorum admirator, praedicator, imitator, si quid nostrae queant viriculae. In coena factum id est crebrius eoque omnes pene perpulit, vt facturum se quisque reciperet. Ego quibus potui modis purgaui meam in dicendo scribendoque tenuitatem. Iste contra et a coena inter deambulandum saepius et vbi ad aedes D. Decani reduxissem daturos sese quieti ambos, finem hortandi, vrgendi facit nullum, donec pollicear scripturum me. Suppuduit hanc me vltro oblatam reiicere oportunitatem, ne plane neglexisse viderer modis quidem omnibus amplexandam, isthinc vero meam prodere imperitiam apud vnicum vniuersae literature phoenicem, ineptiasque meas obtrudere homini alioqui seriis occupatissimo. Vicit tamen istius oratio meum pudorem, quippe vehementior quam vt calamum premere sustinuerim.

Boni igitur consulet tua humanitas nostram hanc temeritatem. In hoc enim scripsimus, non vt nostri rationem aliquam haberi velimus apud te aut speremus, sed vt homini in ordine literario longe infimo non omnino ignotum videatur atque neglectum Erasmi nomen, quem vnum in studiis meis omnibus ducem habeo. Valebis optime, doctissime Erasme, animumque in te meum expendas quaeso, non scripta, nempe bene mala.

Brugis, nocte media feriarum sacrae synaxi dicatarum.

Tuus Hadrianus Chilius, Donatianicae iuuentutis moderator.

Viro vndecunque eruditissimo atque humaniss., Domino Desyderio Erasmo Roterodamo, Theologo modis omnibus absolutissimo.

2500. To Andrew Resende.

Epistolae Floridae, p. 120. — Freiburg.
K. p. 127: N. p. 1045: Lond. xxvi. 43: LB. 1191. — 8 June 1531.

[Andrew de Resende (? 1500–73) subsequently adopted the names of Lucius and Angelus (de Vasconcellos says that his mother, Leonor Vaz de Goes, was called Angela because of her goodness). He was born of a noble family at Evora in Portugal. Losing his father when he was two years old (*Poemata*, p. 45, l. 23), he was sent, as a boy of thirteen, to the university of Alcala, where he studied under A. Nebrissensis. In 1517 he was withdrawn from Alcala owing to the disturbances between the university and the town which took place at the funeral of Ximenes. He afterwards studied at Salamanca,

2499. 14. Feuino] See Ep. 1012 introd. Liuino] Ammonius, see Ep. 1463 introd.

Paris, Marseilles (while there he took orders), and Louvain. In the *Aduersus Stolidos* (see l. 4n) he indicates that he went to Louvain under the impression that Erasmus was still there. While at Louvain he published, in 1529, his *Vrbis Louaniensis et Academiae Encomium*; in Feb. 1531 *Des. Erasmi Rot. Encomium*; and in July 1531 *Narratio rerum gestarum in India a Lusitanis, anno M.D.XXX*, addressed to Goclen. Owing to an order forbidding any one to lecture on Erasmus' books (see Ep. 2570. 41–6) he left Louvain c. Nov. 1531 and took up his residence at Brussels with Pero Mascarenhas, the Portuguese ambassador, whom in 1532 he accompanied to the war against the Turks. In a letter to Sperato Martiano (*Poemata*, p. 4) he speaks of his experiences of the campaign. On receiving the news of his mother's death he returned to Portugal—from the epitaph which he wrote for his mother we learn that he was then thirty-three. A letter of 1 Oct. 1533 shows him back in Evora at that date. He enjoyed the favour of King John III, who made him tutor to his two brothers. Though a Dominican he obtained permission from the Pope to reside outside his monastery, and was given a canonry at Evora. He was instrumental in persuading Clenardus to come to Portugal (Clen. E. p. 242). He was held to be one of the best Latin poets of his time, and he was one of the first to study the Roman antiquities of Portugal. Of his *Antiquitates Lusitaniae* he finished only four books (having meditated ten), for which he had been collecting materials for nearly half a century. These were edited by Diogo Mendes de Vasconcellos, Evora 1593, with a life of Resende; and were reprinted by Birckmann together with a volume of Resende's collected works, *L. Andreae Resendii Eborensis Poemata, Epistolae Historicae, Orationes*, Cologne 1600. He wrote also various works in Portuguese; among them *Historia da antiguidade da cidade de Evora*. His life by F. Leitão Ferreira (sec. XVIII) was edited recently by A. Braamcamp Freire, in *Archivo Hist. Portuguez*, vol. vii sqq.

Although Resende had a great admiration for Erasmus it does not seem that they ever met, and this is the only extant letter between them. Erasmus' death called forth three poems from Resende, *Poemata*, pp. 50–6.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANGELO ANDREAE RESENDO LVSITANO S.

QVVM a me dimitteretur istuc Quirinus amanuensis meus, Resende charissime, sic eram delassatus et epistolarum negociis, et curis quibusdam domesticis, vt aegre tueri licuerit corpusculi valetudinem. Quibus rebus factum est, vt carmen tuum sane quam elegans tantum degustarim, respondere autem nullo pacto vacarit. Verum simulatque datum est a negociorum tumultu respirare paululum, mox carmen tuum et attente et auide perlegi: in quo nihil mihi non magnopere placuit, nisi quod videretur breuius, meque adhuc famelicum ac sitientem reliquerit. Sed obsecro te quis deorum aut quae dearum immisit tibi istum tam flagrantem Erasmi amorem? Nam quum in me nulla videam philtra, quae vel mediocriter animum in me tuum inflammare possint, ista tam singularis erga me beneuolentia θεόπνευστος sit oportet. Suspicor tamen arcanam quampiam esse geniorum nostrorum cognationem, quae nos conciliat. Quo magis aueo te propius etiam cognoscere,

TIT. RESENDO *K*: RENSENDO *J* LVSITANO *om. N*. 1. *K*: Rensende *J*.

1. dimitteretur] In April 1531, cf. Ep. 2477 introd.

4. carmen tuum] *Carmen eruditum et elegans Angeli Andreae Resendii, Lusitani, aduersus stolidos politioris literaturae oblatratores*, Basle, Froben, Sept. 1531. Erasmus seems to have given the poem to Froben to print without consulting Resende. For Resende's vexation see Lond. xxx. 58: LB. 1218. The poem contained a good deal which was calculated to give offence, and Erasmus' action is the more remarkable in view of his warning in ll. 28–9. In a letter of 13 Feb. 1531 Resende sends the poem to Goclen for criticism.

quanquam ingenium et indolem tuam ex versibus tuis mihi videor satis habere perspectam. Illud tibi videndum est, vt et istum animi candorem et eloquii venam bene colloces. Mihi quidem vehementer iucundum est abs te vel amari, vel praedicari, sed doleo nihil esse in me tuis dignum affectibus.

Longum illum Stentorem, quem mihi quidem pulcre deliniasti, sed ipse seipsum in suo libello non minus indocto quam infante sic omnibus expressit coloribus, vt nullum speculum certiorem cuiusquam reddere possit imaginem; non potui non ridere. Quid illi venit in mentem, vt homo tragicam gerens personam se pueris deridendum propinaret? Non me clam est ab illis aliquid monstri ali clanculum. Hinc ista confidentia, de successu viderit deus. Tibi vero, mi Resende, lubens autor fuerim, ne quid istam excetram in te prouoces. Fuit olim regnum Assyriorum, Graecorum, Medorum, Romanorum: quid si deus aliquis nunc velit esse regnum monachorum aut stultorum? Habeant et illi vices suas, si ita visum est fatis. Tu te musis tuis oblecta.

Caeterum illud tibi persuadeas velim, et indolem istam et animum mihi cum primis non modo charum esse, verumetiam iucundum. Scio nihil exactius Coclenii iudicio, nec ille quenquam temere praedicare solet. Porro, sic amo virum vt vel solo illius affectu cogar amare quemlibet: tantum illius tribuo iudicio, vt praeterea nihil requiram argumentorum. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae. Festo Eucharistiae. M.D.XXXI.

2501_{2511} To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 57. Freiburg.
11 June 1531.

[An original letter, autograph throughout. The sentence *Quereris . . . peruenturum. Vale.* is written on a separate slip: cf. Epp. 2403, 2532.]

S. P. Accepi litteras Petri Barbirii; Deum immortalem, quales. Prestaret agere cum lenone quam cum theologo. Sed dissimula et accipe quicquid potes, curaque vt hae litterae quamprimum ad illum perueniant. Auarum hominum genus. Ioannes a Molendino videtur paratus pro amico peierare pecuniae gratia.

Spero omnia recte fore, sed tamen si quid tibi humanitus acciderit, nescio an ex epistolis tuis possim ab heredibus tuis aliquid petere. Nam habeo complures epistolas tuas mentionem facientes de pecunia.

2500. 28. *K*: Rensende *J*.

2500. 21. Stentorem] Eustace of Sichem, see Epp. 2264 introd., 2353. 16n, 2443. 100n. The name Stentor is due to Erasmus. Resende's poem merely speaks of a 'longus homo . . . vasto corpore', whose name Resende says that he conceals from motives of prudence. But among other indications of his identity the poem calls him 'sus inamoena'.

26. deridendum propinaret] Cf. Terence, *Eunuchus*, 5. 8. 57.

2501. 1. litteras] Ep. 2404.

4. Molendino] Cf. Ep. 2407.

6. Spero . . . 9. pecunia] Cf. Epp. 2511. 17–22, 2530. 11–15.

Narrant pactas inducias inter Turcam et Ferdinandum, sed annuas duntaxat. Magis metuo bellum Euangelicum. Bene vale. Friburgi .xi. die Iunii. 1531.

Erasmus Rot. tuus.

Quereris rarius dari qui Friburgum eant. Sed illud scito, quicquid miseris Basileam ad Hieronymum Frobenium, id mox ac tuto ad me peruenturum. Vale.

Egregio viro D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2502. From John Louis Vives.

Viuis Opera, 1555, ii. 975. Ghent.
Vi. E., f. 99: Lond. Viv. 21: LB. 1190. 12 June 1531.

VIVES ERASMO.

Convenit me hic Gandaui Grynaeus tuus, qui visus est mihi et tua et optimi cuiusque amicitia multo dignissimus, illa probitate oris, et pudore virgineo: illo animo bonarum artium studiosissimo, magnisque progressibus in literis. Ei me quum pro more meo, tum iussu tuo, familiariter praebui horam vnam et alteram, id est, quandiu voluit: amicis in Britannia meis commendare illum non potui, quod illinc reuertens modo me adiit.

Haec exaraui tibi inter medios ludos celeberrimos, qui in comitatu Caesaris fiunt, ideoque epistola haec erit breuior quam vellem. Ego ad te rarius solito do literas, quod non dubitem te et negotiis occupatum et aetate ac grauitate valetudinis defessum minus libenter ad exercitium hoc scribendi epistolas venire. Sed nec amicitia nostra fulcimentis illis indiget quibus vulgares permultae. Rogo te etiam atque etiam, vt posthac quoties mihi scribes quemadmodum et corpore et animo sis affectus, paucis verbis significes; nam existimo id pro amore nostro mutuo debere ad curam peculiarem meam pertinere.

Vale Gandaui xii Iunii 1531.

2503. From John Faber.

Breslau MS. Rehd. 254. 93. Vienna.
EE². 92. 21 June 1531.

[An original letter, written by a secretary, signed by the Bishop. The address-sheet is missing. The year-date is confirmed by the contents.]

S. D. Ego sane, prout decuit, corripui pene conuicio Medardum, optime Erasme, pre insigni ipsius petulancia presertim in te, in

2501. 14. Quereris] Ep. 2413. 2–3.
2502. 9. Caesaris] Charles was at Ghent 24 March—3 April and again 20 April—14 June 1531.
2503. 1. Medardum] See Ep. 2408. 8n. Horawitz (iv, p. 784) states that Faber kept his word and compelled Medardus to return to his cloister, where, however, he was received with triumph.

quem turpiter ille et importune facetus fuit. Qui profecto cum ab me tum aliis in aula regia principibus viris hoc facto malam graciam iniit et ob dictum male haud melius audit.

Sed hoc relicto ad Eccium veniamus,cuius te vehemencia noli⟨m⟩ a tuo proposito auerti. Quem per litteras nuper sedule admonui, ne sus Mineruam, ac ne te in pulcherrimis tuis laboribus et studio pio ac valde quam Christiano impediret. Neque vero est quod te angant illius gloriae ac minae comicae, cum si quid ego tuas lucubraciones omnes studiose euoluens in eis perperam scriptum reperissem, amice iam dudum tibi indicassem. Proinde meum consilium est (quemadmodum fuisti hactenus forti animo et aduersus eiusmodi genus hominum intrepido), tales vt Pyrgopolonicas praeclare contemnas. Tametsi non dubito, quin ille meis litteris correptus resipiscat ac malit suis qualibuscumque scriptis quam tuo Hipponacteo praeconio clarus fieri et illustris.

Ceterum vt edes Villengeri diutius inhabites, eciam atque eciam operam dedi vt regiis litteris ad magistratum Friburgi perstudiose scriptis ex eis ne deturberis. Meam equidem domum tibi libens darem perpetuo inhabitandam; verum ea est nimis quam humilis et obscura. Tibi, tanto viro, conuenit splendidis et luculentis edibus vti.

Postremo velim tibi persuadeas tuum michi honorem, salutem et omnia tua tam magne cure esse quam egomet ac quicquid est rerum mearum michi.

Ex Wienne xxi Iunii Anno &c. xxxi.

Ioannes, episcopus Viennensis.

2504. From Bernard of Cles.

Leipzig MS. Prague.
EE. 154. 25 June 1531.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by the Bishop. The year-date is confirmed by the contents.]

Venerabilis syncere dilecte. Superiori mense Ianuario cum serenissimus dominus Ferdinandus Hungariae et Bohemiae etc. Rex, dominus noster colendissimus, in Romanorum Regem apud Aquisgranum de more coronatus fuisset, nos ad ecclesiam et sedem nostram Trideñ., id exigentibus illius negotiis, recepimus; vbi cum aliquamdiu egissemus, ita iubente Rege nobis ad Curiam redeundum fuit, ad quam xviiii. praesentis applicuimus, nobisque vestrae literae pridie Idus Martii apud Friburgum datae iam tandem per D. Albertum Slick baronem sunt exhibitae; quibus nobis quendam Erasmum Conritz adolescentem ingenuum bonis-

2503. 18. edes Villengeri] See Ep. 2462 introd.

2504. 8. literae] Not extant; evidently, like Epp. 2450–2, 2455, carried by the Conritz brothers.

9. Slick] Identified in EE with Albrecht I of the Ellenbog line, Ferdinand's Chamberlain and Prefect in Lausitz. Presumably some relation of Christopher Slick, mentioned in connexion with the Conritz brothers in Peut. E. 237.

que literis imbutum commendat⟨is⟩, qui nunquam apud nos visus est neque adhuc vllus apparet. Sed si tum ad nos venisset aut etiamnum veniret, sic hominem habuissemus vt plane vobis cognoscere et sentire liceret nos vestre commendationis meritam habuisse rationem, quam et in aliis longe maioribus pro nostra in vos beneuolentia et affectione singulari, quoties occasio ferat, inire non dubitabimus.

Italiam nos habere pacatam, Galliam amicam, inducias a Turco sperari nemo non dubitat, cum ita se res habeat. Precandus est tamen Deus, vt pacem et amiciciam et caetera huiusmodi vsqueadeo firma et secura nobis esse velit, vt aduersa et sinistra quandoque non emergant que totum christianae reipublicae statum conturbent, sicut latius et confidenter, si coram loqui daretur, vobis referre possemus.

Quod Eccius et frater Medardus in nomen vestrum publice inuexerint, affirmare possumus nos in toto Augustano conuentu, cui interfuimus, nihil prorsus ab iis audiuisse aut intellexisse quod famae et honori vestrae vllatenus incommodare posset, neque patienter id tulissemus in nostra praesentia tam boni viri beneque de sancta fide et religione nostra meriti offitio aliam quam honorificam fieri mentionem, atque ideo vtrunque ea de re literis nostris conueniemus, intellecturi num ista commiserint et qua causa ad ea sint adducti. Et quod ab eis acceperimus, confestim ad vos rescribemus.

Porro moleste ferimus nobis literas vestras tempestiuius non esse redditas, ideoque digne excusati esse cupimus si nunc tandem respondemus. Quodsi in tempore fuissent allatae, iandiu id quod petitis ratione domus, quam Friburgi inhabitatis, nostra opera fuisset effectum, iamque etiam eius domino scribimus vt vobis illam permittat amplius inhabitandam; quem sane, si modo nostrae litere temporius aliquanto illi fuerint exhibitae, credimus nostri respectu esse assensurum; vos insuper magnopere hortan⟨tes⟩ vt, si qua alia in re vobis apud serenissimum Regem nostrum commodare possimus, plane nobis hoc aperire et communicare velitis. Eo enim intellecto sic vestri causam agemus, vt facile vobis constare possit nos vestri amantissimos commodisque vestris esse intentos et affectos, quum vehementer cupiamus tanti viri animum et studia demereri, eique nostrum erga doctos et benemeritos (quem vos esse scimus) affectum, quoquo licet pacto, insinuare.

Datum in Arce Regia Pragae die XXV. Mensis Iunii Anno domini M.D.XXXI.

B⟨ernardus⟩ cardinalis et episcopus Trid.

Venerabili syncere nobis dilecto Domino Erasmo Roterodamo sacrae Theologiae Professori eximio. Friburgi in Brisgaudia.

---

25. Medardus] See Ep. 2408. 8n.

38. domus] See Ep. 2462 introd

2505. From John Choler.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 155. 26 June 1531.

[An original letter, autograph throughout. For the negotiations over the house see Epp. 2462, 2470, 2477, 2497.]

S. P. D. Quod ex Thermis (vt eram pollicitus) te non adierim, duplici ratione, imo impedimento praeter rationem, factum est, Erasme amantissime. Nam cum iam profectionem ad te meditarer et animo conciperem, subortis in patria negociis quibusdam meis priuatis continuo reuocatus sum; accidit etiam vt diutino lauacro maceratus adeo fuerim delassatus et fere omnibus viribus exhaustus, vt nihil minus quam peregrinatio mihi conueniret. Domum itaque reuersus binas tuas reperi epistolas quae absente me huc delatae fuere; quibus, quantum res postulabit, ex hiis praesentibus responsum colligere poteris.

Hodie sub data praesentium recepi litteras reuerendissimi episcopi Augusteñ., qui denuo mihi causam tuam cum domino quaestore Ioanne Leblin agendam commisit, et sane tam diligenter et tanto studio vt vix aliud quidquam accuratius mihi committi potuerit; quod sane apud me superuacaneum fuerat, vt qui sponte pro te eram facturus quod tantus praesul tantis verbis postulabat. Feci itaque officium meum et primo litteras quaestori ab oeconomo illius missas reddidi; et (vt verum fatear) visus est dominus quaestor plurimum ex animo dolere, quod tibi edes, vt vellet, nequiret prorsus liberas mancipare. Hoc tamen impetraui, vt ad celebritatem diui Michaelis vsque aedes libere tibi deseruiant. Quod si interim serenissimus rex Ferdinandus easdem aedes emere nollet, quod ad eandem diui Michaelis celebritatem dominus Prepositus aut frater illius doctor Sturtzel libere eas vendicare possit tuque illi cedere cogaris etc., hac ratione voluntati tuae partim satisfactum esse videtur, vt qui ad Kalendas Augusti solum eas pecieris; nunc integer mensis adiectus videatur. Consuluit dominus quaestor vt reuerendissimus Christoferus Regi Ferdinando scriberet et emptionem illi aedium persuaderet, vt postmodum transacta emptione tibi aedes illae perpetuo paterent. Verum id demum mihi consultum videretur, si tu Friburgi spacio diuturniore permansurus esses; quidquid tamen in hoc reuerendissimus Christoferus acturus est, id tu ex illius litteris cognosces. Ego sane plurimum doleo te ab hiis regionibus longius abscedere.

Quur tantum hanc patriam nostram fugias aut quur tibi vanos metus et inanes seditionum terrores fingas, satis mirari non possum. Nam quos tu tumultus metuis hic apud nos, eosdem quocunque perrexeris reperturus es. Quod si hic esses apud nos, nec tibi domus esset nec alia vitae necessaria multo labore querenda.

25. cędere *MS.* 38. quas *MS.*

8. binas tuas . . . epistolas] One of them may be Ep. 2470, the other is not extant.

18. oeconomo] Ludwig Praytter, for whom and for the Sturtzels see Ep. 2497.

Verum ego nihil aliud persuadere tibi conabor quam quod animo tuo gratissimum rebusque tuis fuerit comodissimum.

Quantum ex reuerendissimi episcopi Christoferi litteris, quantum item ex tuis intellego, video te Friburgi ad Kalendas Septembr. mansurum, nec dubito (si Christus mihi valitudinem prosperam fuerit largitus) quin interim te sim visurus. Nam ex Vrbe expecto in dies diploma quoddam a Pontiffice, quod cum recepero, continuo hinc ad vos proficiscar. Est ita mihi negocium in quodam loco haud procul a Friburgo, cuius ratione illuc omnino accedere me oportebit.

Antonius Fuggerus ad castellum suum quoddam secessit cum vxore et liberis animi recreandi causa. Tuas ad illum litteras ego recepi, quas illi continuo mittam, et curabo vt aliae tuae litterae Brasicano, et quibus debentur, recte reddantur.

Responsionem tuam Alberti Pii conuiciis videre gestio; cum excussa fuerit, rogo nobis eam mittas. Homo sane pius qui Franciscana cuculla ad superos recta subuolauerit nec demonum incursiones, tanto munitus praesidio, expauerit; mihi sane Funus, dialogus tuus, in mentem venerat, intellecta Franciscana cuculla. Risimus igitur affatim tanti viri religionem tantam.

Mi Erasme, te oro nobis, cum quid certi constitueris, significes quam diu te Friburgi habituri simus et quid rerum agas. Apophthegmata tua vidi et summa delectatione legi, probantur et laudantur ab omnibus merito; quidni enim probaretur quod ab Erasmo profectum sit? Deus te conseruet nobis et bonis litteris, vt huiusmodi fructus ex te plures recipiamus.

Noster ille ante abitionem suam litteras ad me blandiciis plenas (dissimulatis rebus omnibus) dedit, verba sane mihi daturus qui artes suas cognitas non habeam. Ego persuasum habeo hoc negocium aedium tuarum illo autore subortum. Sed erit locus vbi illi gratia referatur.

Bene vale et nos, vt facis, mutuo amore prosequere. Christus te nobis incolumem perpetuo conseruet.

Data vi° Kal. Iul. M.D.XXXI Augustae.

Tuus ex animo Io. Cholerus praepositus.

Clarissimo atque doctissimo D. Erasmo Roterodamo S. Theologiae Doctori Selectissimo. Friburgi.

2506_{2507} TO BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. III. AN. 15. 72. — Freiburg.
Q. 13. — 26 June ⟨1531⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be inferred from the contents and from Boniface's reply (Ep. 2507).]

2505. 66. recipianus *MS.* 73. nobis *EE*: nos *MS.*

2505. 54. Brasicano] See Ep. 2406. 73n.

55. Responsionem] *Apologia aduersus rhapsodias Alberti Pii*; see Ep. 1634 introd.

58. Funus] Published Feb. 1526. The *Exequiae Seraphicae* (which narrates the funeral of A. Pius) did not appear till Sept. 1531.

67. Noster ille] Luscinius.

S. p. Nos hic iamdudum licitamur edes boni nominis, sed iniqui precii. Hodie aut ero dominus, aut nunquam. Eas tibi licitor, magis quam mihi. Si quem putas fore, qui petat Sadoletum, fac significes. Simulque fac sciam, quam dextro Mercurio causam egeris tuam. Bene vale cum tibi charissimis.

Friburgi. 6. Cal. Iulias.

Agnoscis tuum.

Clariss. Doctori D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

[2506]2507. FROM BONIFACE AMERBACH.

Basle MS. Ki. Ar. 18a. 4. Basle.
28 June 1531.

[An autograph letter, the first part well written and intended to be sent, the postscript an almost illegible draft.

The letter from Alciati which Boniface mentions is preserved among the Amerbach papers, dated 15 June 1531 (Basle MS. G. II. 14, f. 90), and it enables this letter to be deciphered. It contains the following sentences: 'Peccaui insciens superioribus diebus, qui amici cuiusdam precibus hoc tribueram vt Erasmum nostrum submonerem, si de successore Zasius cogitaret, hic esse vnde eligere posset . . . Ad Erasmum ipsum in presentia non scribo, quod nuntius moram nullam ferat, sed et quia adeo mihi suis litteris vir ille satisfecit . . . vt nihil habeam quod fari vltra possim, in eiusque sententiam pedibus et manibus transeam.']

S. P. In domo licitanda, clariss. Erasme, vt prospera fortuna vtaris, atque adeo vt minimo ea tibi addicatur, etiam atque etiam cupio. Ad Sadoletum si scribere instituisti, sub Augustum litteras ad nundinas Lugdunenses bonae fidei hominibus mittam, quorum ductu reddentur. Omnia mea hic etiamnum sunt in pendenti. Dum qualiter clientibus cauta res esse possit publice doceo, ne ipse interea mihi parum caueam submetuo. Verum iacta alea est. Etiam si causa cecidero, boni consulam, quando insignem fortunarum iacturam conscientiae non labefactandae praeferendam duco.

Bene vale, clariss. Erasme. Praepropera nuncii festinatione ne plura possim excludor.

Basileae pridie DD. Petri et Pauli. Anno M.D.XXXI.

Tuus ex animo Bonifacius Amerbachius.

Alciatus noster nouissimis suis ad me litteris heri redditis accurate admodum se ob grande (ita enim apellat) peccatum purgat, quod te nescio quorum causa et precibus, si Zasius de successore cogitaret, sollicitarit. Eoque nomine veniam precatur: quasi vero vel ego vnquam isti succedere ambierim, vel etiam si ambierim, vt me doctiores commendentur pati nequeam: quo quid a bono

---

2506. 1. boni nominis] 'bearing a good name', perhaps with reference to 'Zum Kind Iesu'; see Epp. 2462 introd., 2512. 10, 2517. 27–8, 2518. 26, 2528. 53–4, 2530. 1–2, 2534. 24–5.

5. causam] The Senate of Basle had called upon Boniface to defend his position in connexion with attendance at the Eucharist. See Ep. 2519 introd., cf. Epp. 2507. 5–9, 2541. 21–2, 2542. 11–17, 2546. 9–13, 2551. 7–10, 2630. 1–39, 2631. 1–52.

2507. 9. non] The negative seems redundant.

10–11. Praepropera . . . excludor] Boniface has erased these words.

viro debet esse magis alienum? Adiicit praeterea se tibi nunc non scribere, cum quod nuntius moram nullam ferat, tum quod adeo sibi tuis litteris satisfeceris vt nihil habeat quod fari vltra possit; in tuamque sententiam et manibus et pedibus contendit. Bene vale. De hiis coram plura.

Clariss. Domino Erasmo Roterodami theologo summo bonarumque literarum parenti, patrono incomparabili. Friburgi.

2508. To Tielmann Gravius.

Epistolae Floridae p. 121. Freiburg.
K. p. 128: N. p. 1045: Lond. xxvi. 44: 〈? June fin.〉 1531.
LB. 1212.

[An approximate date may be assigned. Grynaeus was in Bruges and Ghent in the second week of June; see Epp. 2499, 2502.]

ERASMVS ROTER. TIELMANNO A FOSSA S. D.

Nihil opus erat vlla excusatione, Tielmanne charissime, qui nulla in re peccas, nisi quod immodice diligis. Fac vt habeas rationem tuae valetudinis, vel eo quod multi sint quibus te saluo est opus. Grynaeum tibi placuisse gaudeo. De famulis duobus mihi iam prospectum est, aliquanto minus eruditis, quam illi fuerant quos dimisi, sed moribus commodioribus. Sic mecum agitur, vt Concionatorem absoluere nec vacet, nec libeat, nec expediat, hoc furioso seculo. Ricuuino suam felicitatem gratulor. Comes a Noua Aquila diutius viuere potuisset, nisi dignitatis quam valetudinis rationem habere maluisset. De Bernardo Hagio et Ioanne Greppero nae tu magnam voluptatem mihi nuncias; scribam

2508. tit. d. *add. N.*

2507. 22. satisfeceris] In Ep. 2468.

2508. 4. duobus] Probably Cognatus (see Ep. 2381 introd.) and Quirinus Hagius. The date at which the latter entered Erasmus' service is not exactly known, but he seems to have succeeded Quirinus Talesius, see Ep. 2704, cf. Epp. 1966 introd., 2644.

6. quos dimisi] Haio Cammyngha and Nic. Cannius left Erasmus early in 1530; Quirinus Talesius in the spring of 1531. Tielmann had perhaps asked that his son Bernard should be taken into Erasmus' household. Bernard was living with Erasmus in 1533, but proved unsatisfactory; see EE. 196, 7.

7. Concionatorem] The *Ecclesiastes*; see Ep. 2442. 7n.

8. Ricuuino] See Ep. 2246 introd.

9. Comes] † 20 Oct. 1530.

10. Hagio] Chancellor to the abp. of Cologne. He attended the Diet of Augsburg, where he was one of the 'quattuordecim viri' (LE². viii. 207) who took part in the negotiations which began on Aug. 16; on their failure to agree he was one of the smaller committee of six selected from their number (see Epp. 2384. 11–14, 2410. 62–5). Melanchthon in a letter to him on 24 March 1539 (ME. 1786) recalls the moderation with which he supported the Catholic cause.

11. Greppero] *i.q.* Groppero (1502–59), provost and archdeacon of Cologne. He took part in the Diet of Augsburg 1530, and in the Council of Cologne 1536, and he was mainly responsible for the preparation of the *Canones Concilii Prouincialis Coloniensis . . . celebrati a. 1536*, published in 1538. In connexion with it, at the request of the Council, he published his *Enchiridion* (*Institutio compendiaria doctrinae christianae*), a work much esteemed by both parties on its publication, but subsequently placed on the Index by Clement viii. At Cologne he pressed for reforms,

illis simulac dabitur ocium. Beddaicam camarinam Albertus Pius rursum suo volumine mouit.

Grynaeus tibi bellam narrauit fabulam de matrimonio, nisi quod arbitror abs te perperam intellectam. Praedicarat in suis ad me litteris meam laborum in studiis tolerantiam in decrepita aetate, sed praecipue standi patientiam admirabatur. Ego vicissim iocans extuli vires meas, addens me iam etiam venari vxorculam, ne quid ista decrepitae senectutis commemoratione officeret meo coniugio. Ille, vt est facetus, respondit, Si non contingeret alia, se cessurum mihi suam quam haberet puellam, annos natam viginti duos. Egi gratias pro commoditate. Tantum de matrimonio. Hominem indies expectamus ex Anglia reducem. Quanquam terret me carmen Vergilianum, Facilis descensus Auerni, nosti caetera. Bene vale.

Friburgi Brisgoiae, M.D.XXXI.

2509. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 78. ⟨Freiburg.⟩
Q. 21. ⟨Summer 1531.⟩

[An original letter autograph throughout; the address sheet is missing. The letter bears no date but is placed for convenience here, since the reference to Sturm suggests an intention on the part of Erasmus to write to him, and Ep. 2510 (which is the only extant letter of Sturm to Erasmus) clearly answers an appeal made to him by Erasmus.]

S. Priusquam sumamus operam in scribendo, vellem explorare te, num tribunus velit hoc negocium tua causa recipere, et an sit illic diutius commoraturus; dein an Iacobus Sturmius absit in aliqua legatione. Syngrapha mea habet de auro in auro; tanto minus erit sarcinae huc apportanti. Remitte exemplar epistole ad Copum, ac vale.

2510. From James Sturm.

Breslau MS. Rehd. 254. 146. Strasburg.
EE². 93. 6 July 1531.

[An original letter, autograph throughout. The year-date seems confirmed by 'emptionis tue' in l. 19, which must refer to Erasmus' purchase of the house 'Zum Kind Iesu'.

For Sturm see Ep. 302. 13n.]

2508. 25. Brisgoiae *add. N.*

2509. 4. Syngraphra *MS.*

but the violence of Bucer threw him into opposition. In 1556 he returned the Cardinal's hat sent him by Paul IV, but two years later accepted an invitation from the Pope to go to Rome as adviser. He died in Rome the following year. See LE². xii. 63 and ADB.

2508. 13. volumine] Published by Badius 9 March 1531.

14. de matrimonio] Cf. Epp. 2518. 23–5, 2528. 49–51, 2534. 19–21.

23. carmen] *Aen.* 6. 126.

2509. 2. negocium] There is no clue to what this was.

4. Syngrapha] Presumably a quittance for some sum of money which Boniface was forwarding to Erasmus.

5. epistole] Nothing is known of this letter.

S. P. Clarissime Erasme, Anselmum qui tuas michi reddidit literas, ob negotia quibus tum obruebar, vix alloqui potui et quod is, cum tuas redderet, se iam abitum parare diceret. Itaque quod nihil in illum humanitatis contuli, et ipse et tu mihi condonabitis.

Exemplar epistole tue, quod misisti, non credo hic excusum, neque Petrum illum Schoffer noui atque an hic agat ignoro. Id autem scio, me sepius antehac in reprimenda quorundam petulantia frustra sudasse. Vulturius in hunc vsque diem a facie mihi incognitus est, neque ad colloquium vnquam a me admissus. Cantiunculas illius, de quibus scribis, non vidi, neque vnquam mihi illorum qui te inuitum in partes suas trahere conati sunt institutum placuit, vnde orta est tragoedia illa quam satius fuisset nunquam excitatam. Sed hoc deerat cumulo malorum nostrorum. Deus det, vt his et similibus edocti sic agant in posterum, ne quid detrimenti Christi et veritatis negotium ex illorum stulticia accipiat. Id quod fortasse plus optare quam sperare licet.

Ego Deum precor, vt te diu incolumem seruet simul et voti huius compotem faciat, ne te emptionis tue poeniteat, hoc est, quemadmodum tu interpretaris, bellum intestinum ne in Germania exoriatur.

Bene vale, vir clariss., et me vt tuo vtere.

Ex Argentorato, vi Iulii mdxxxi.

Iacobus Sturmus vere tuus.

Clariss. viro, Domino Erasmo Roterodamo, amico cariss. Friburgi.

$^{2501}2511_{2530}$ From Erasmus Schets.

Paris MS. Antwerp.
12 July 1531.

[An original letter, autograph throughout: No. 58 in the collection 'Des Réformateurs' at the Bibliothèque de la Société de l'histoire du Protestantisme Français in Paris. That it originally formed part of the collection of Schets' letters at Basle (see Ep. 1541 introd.) seems indicated by the existence there of a copy made by Karl Buxtorf, who copied other letters in the Basle library when the originals were sold or exchanged c. 1840. The year-date is confirmed by the contents.]

S. P. Ex mense Maio credo me tibi scripsisse postremius.

2510. 1. Anselmum] Ephorinus See Ep. 2539 introd.

6. epistole] *c. Pseudeuangelicos.*

7. Petrum . . . Schoffer] Peter Schoeffer ii, grandson of John Fust of Mainz, see Ep. 1804. 147n. In 1530 he printed at Strasburg Bucer's reply to Erasmus' *Ep. c. Pseudeuangelicos.* Erasmus' inquiry to Sturm seems to be in connexion not with Bucer's book, but with a reprint of it, which, conjoined with a reprint of the *Ep. c. Pseudeuangelicos,* had appeared *s. l. et n.* c. 22 March 1530; see Ep. 2238 introd. In Ep. 2293 Erasmus suspects the reprint to be the work of John Schott.

11. Cantiunculas] The 'alluring strains' must be supposed to refer to the fact that Geldenhauer's quotations from Erasmus are intended to show that Erasmus agrees with the views of the 'Evangelicals'.

2511. 1. scripsisse] Schets wrote twice in May: Ep. 2491 on the 2nd and Ep. 2494 on the 16th.

Exhinc recepi aliquot tuas epistolas cum aliis, Barbirio, Molano et Goclenio dirigendas; quas bene direxi. Vbi responderint mihique earundem transmissionem commiserint, facturus sum ea via quam commonefecisti, hoc est factis operculis ad Hieronimum Frobenium Basilee.

Petrus Aegidius adhuc non soluit illos centum et tres florenos cum stuferis xviii, quos super alios xii florenos per Quirinum ab eo acceptos tibi debet. Nam acceperat Petrus tuo nomine centum et quindecim cum st⟨uferis⟩ xviii. Promittit se daturum indies; non desinam donec habuero.

Dominus Ioannes de Hont, qui iam debet duas pensiones Curtraceñ., scripsit iampridem se has breui missurum; spero hunc sic facturum. Ex Anglia nil percipio; nec scribit Castricus (is nam si reciperet, scriberet) nec venit Grineus. Resciui ex Britannicis negotiatoribus Archipresulem adhuc esse superstitem.

Videris de ratione pecuniarum tuarum, qua tibi inseruio, quid dubitare, sperans omnia esse recte. Ego non dubito res negotiorum rationumque mearum: talem habent ordinem vt velut in perpetuam rei memoriam perlucide inscribantur omnia. Facile erit heredibus meis me decesso quibuscumque quasuis rationes meas reiterare et iustificare. Placuit quod tandem habueris interceptas illas Barbirii et Molani epistolas: displicet tamen quod tecum sic male agat Barbirius. Est tam ardens per hoc seculum aliquorum, ymmo plurimorum, theologorum auaritia vt, quoquo valent, expilent et rapiant quod possunt, ac id religionis et dignitatis pretextu, nec terrentur interim tantis in ipsos ex alto minis.

Iampridem offeruit mihi iuuenis quidam Lusitanus, Mertinus Ferrarius, vasculum fructuum aliquot conditorum tibi transmittendum cum hac ad te inclusa epistola. Vasculum tradidi hic Martino Lombardo, vt mercibus suis consarcinatum mitteret Basileam tradendum Frobenio; cui scripsi tibi transmittendum; est nam nomen tuum inscriptum vasculo.

Video quod te tedeat Germaniae; vtinam hic esses apud nos! Non possis me iudice quouis esse tutior. Audio Lutheranismum apud totam Germaniam indies excrescere, expelli Catholicos,

28. quidem *MS.*

2. epistolas] Epp. 2487,8, 2501. The enclosures to Barbirius, Molendino, and Goclenius are not extant. Erasmus in Epp. 2488, 2501 only mentions a letter to Barbirius.

7. Petrus Aegidius] See Ep. 2403. 64n.

12. de Hont] See Epp. 2487. 7–8, 2494. 9–12.

15. Grineus] Grynaeus had in fact already passed through the Netherlands a month before; see Epp. 2499, 2502, 2508.

18. sperans omnia . . . recte] Quoting Erasmus' words; see Epp. 2501. 6, 2530. 11–15.

23. epistolas] Epp. 2404, 2407.

29. Ferrarius] Resende in a letter to Goclenius, 21 June 1531, in his *Narratio rerum gestarum in India*, Louvain 1531, republished in Resende's *Poemata, Epistolae historicae*, Cologne, 1600, f⁰. Dd[5], speaks of 'Martini Ferrariae mei, adolescentis bene eruditi mireque candidi, quuius patruus in Belgica Lusitaniae praeest negotioni'. Cf. Ep. 2358. 1n.

29. vasculum fructuum . . . conditorum] For sweetmeats from Portugal as a present, see Dürer's *Literary Remains*, p. 100. For the non-arrival of this gift see Epp. 2530, 2552, 2559: it is mentioned as at length received in Ep. 2585.

hosque tandem exulandos. Vereor et vestrum Friburgum non diu ab hac faxione superstitem. Et vbi manebis tu inter tot procellas? Tutius viueres certe hic apud nos. Habebimus hic illustrissimam Mariam gubernatricem, vt audio, tibi summam fautricem. Esses hic prop[r]ior Angliae, Franciae et cuicumque nationi tibi fauenti, preterea et communi tue amicitiae propinquior. Cesar indixit hoc futuro Septembri noua comitia Spirae. Ibidem possis curru venire tute, ab illic lente descendere Renum ad Grauium vel Buscoducum vsque schapha, ab illinc intrare Brabantiam apud nos. Deus fortificet te valetudine, et ea voluntate muniat qua te scit futurum prosperiorem.

Ayunt agi de treugis inter Turcam et Ferdinandum prorogandis. Vix credo, rebus stantibus vt stant, Turcam acquiescendum. Susurratur quid de magnis Galli et Pontificis in Cesarem conspirationibus, quibus dicunt Anglum se consotiaturum, quamuis res agatur dissimulationibus exactissimis.

Vale, my domine Erasme, longe felix et prosper.

Ex Anuerpia xii^{a}. Iulii. 1531.

Tuus ex animo Erasmus Schetus.

Doctissimo viro summoque theologo Domino Erasmo Rotterodamo. Friburgi.

2512_{2527} To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. Freiburg.
17 July ⟨1531⟩.

[A copy by the copyist of the Nève Collection (App. xvii), who gives the year-date 1529. The contents of the letter make this date impossible. Schets' answer, Ep. 2527, is correctly dated 28 August 1531. Erasmus' recent purchase of his house (see Ep. 2506) is mentioned, in the same phrases as are here used, in his letter dated 30 August 1531 (Ep. 2530).

De Ram has noted on the copy of this letter 'donné à M. Quetelet'. We have still not traced the original.]

S. P. Scripsit ad me Petrus Aegidius quod tibi tradiderit pecuniam quam petebat Quirinus. Scribit Cantuariensis se quinquaginta libras sterlingorum debitas intra septem dies traditurum Lodouico a Castro; iam opinor factum. De redimenda pensione praebet bonam spem. Pecunia quae venit per Lodouicum ad me, venit magno damno meo; qui hoc fiat nescio. Quidam Anglus misit ad me per Bebellium quinquaginta coronatos, accepi sine damno vnius oboli pro negociatore. Alius dedit nobiles triginta quinque, pro his accepi coronatos quadraginta nouem.

2511. 42. cūmuni *MS.* 50. Surruratur *MS.*

2511. 43. comitia Spirae] Towards the end of June 1531 Charles had announced his intention of holding a new diet before his return to Spain. It was originally proposed that it should meet at Spires on Sept. 14; but on Oct. 15 it was postponed to 6 Jan. 1532, and transferred to Ratisbon, where it opened on 17 April; cf. Epp. 2527. 67–9, 2534. 17, 2540. 6n, 2558. 71–8, 2559. 7–9, 2565. 20.

2512. 2. Scribit] The letter is not extant. For Erasmus' wish to commute his English pension see Epp. 2487. 25–9, 2494. 17–19.

6. Quidam . . . 8. Alius] Possibly John Longlond and Thomas Boleyn, see Ep. 2576. 32–33n.

Emi hic domum et solui octingentis ferme florenis aureis. Scribam copiosius ad nundinas, volente Domino.

Bene vale. Friburgi 17 die Iulii [1529].

Erasmus tuus mea manu.

[2465]2513. From Augustine Steuchus.

Aug. Eugubini in Pss. Interpretatio, 1533, p. 198 (α).
Aug. Eugubini Opera Omnia, 1591 (β).
LB. App. 516.

Reggio.
25 July 1531.

[Printed by Steuchus with Ep. 2465 at the end of *In Psalmum xviii, et cxxxviii Interpretatio*, Lyons, Gryphius, 1533. Until he found that Erasmus had published Ep. 2465, he had apparently not intended his reply for publication, see ll. 107–9 and the dedication to Julius Pflug prefixed to α. The letter was not included in Steuchus' *Opera Omnia* of 1578, but is added at the end of the *Opera Omnia* of 1591 (β), where, however, Erasmus' letter is not reprinted. The text of β differs in a few particulars from that of α, the chief differences consisting in the deletion of compliments to Erasmus; but none of the changes made suggest the revising hand of Steuchus—if Steuchus had himself at any time revised his 1533 text he could hardly have failed to correct the numerous printer's errors which are left standing in β. This letter escaped the London editors; but appears, misplaced, as the last letter but one in Leclerc's Appendix, having been discovered late. Leclerc seems to have printed from α, since his text includes the clauses omitted in β. Erasmus did not reply to Steuchus' letter; but three letters (to P. and C. Mexia, Lond. xxvii. 22, LB. 1265; to Sinapius of 31 July 1534; and to Choler, Lond. xxx. 63, LB. 1266) refer to its publication. That the controversy excited a good deal of interest appears from the fact that it figures in the forged letter to Cursius (Lond. xxx. 68, LB. 1276) and in Erasmus' letter about the forgery to Goes (Lond. xxx. 69, LB. 1279).]

AVGVSTINVS EVGVBINVS ERASMO ROTERODAMO S. D. P.

Non poteram hoc tempore gratiam vllam, Erasme doctissime, accipere gratiorem, quam vt abs te literas acciperem: nimirum a viro doctissimo et eo, cuius ego nomen semper plurimi fecerim. Eo autem tuae literae fuerunt gratiores, quod in his multa tuae beneuolentiae erga me apparent vestigia, et modestiam atque Christianam charitatem in his summam perspexi. Nam quod ad beneuolentiam attinet, ab ea profectum dixerim, vt ea quae tibi sentis nunc quasi Cyclopeia Saxa saeuamque Charybdim praeteruecto accidisse, me tam saeuum pelagus nunc primum intrantem ea ipsa vitanda moneas, et in famae theatrum prodeuntem, qua memet arte spectatoribus exhibeam, commonefacias. Non potest hoc nisi diuini beneficii haberi loco, vt ad pericula te conferens permulta ac varia discrimina eum nanciscaris qui te suo periculo faciat cautiorem. Nam is tacere vtique potuisset, nulla sua fortasse culpa. Huius officii nomine magnas me fateor tibi debere gratias.

2513. 1. doctissime *om.* β. 2–3. nimirum . . . fecerim *om.* β. 5. atque . . . 6. charitatem *om.* β. 12. diuini α: magni β.

2512. 10. domum] See Epp. 2462 introd., 2506. 1 n.

Hanc occasionem praebuere tibi nostrae in Vetus Testamentum annotationes, in quibus multa tibi asseris placuisse, nonnulla visa fuisse de quibus permagni referat me admoneri, vt sim posthac cautior. Quam tu *παραίνεσιν* multis verbis complexus es. Coepi igitur epistolam tuam diligentissime euoluere, vt quod mihi in fronte promiseras, statim consequerer. Perlectis autem omnibus, promissa non omnino responderunt. Nam pro admonitionibus, reprensiones et quaedam non minimi ponderis crimina reperi. Certe si cohortante et inducente te humanitate tua scripsisses, beneuolentissime fecisses: sed si quo stomacho ad scribendum te contulisti, dico te nullam habuisse probabilem causam, cur sic afficereris in eum, qui te in tacito conscientiae suae arcano veneraretur, et qui palam te cum tui nominis reprensione nunquam citasset. Atque hanc omnem censuram tuam, partim video ex violatae a me existimationis tuae suspicione pependisse, partim quia te non perinde, vt voluisses, laudassem. Quo fit vt tum mihi officium tuum placuerit, tum non placuerit satis, cum omnia fuerint a te excogitata vt suspectam calumniam dilueres. Hoc quanquam tuum fuit institutum, solerter tamen id obumbrasti, dicens multum mea et aliorum referre vt abs te admonear; vt superne monitor videaris, interne sis reprensor. Itaque syncerius munus istud exequutus fuisses, nisi suspicio et alius quis affectus te in diuersa rapuisset. Huc autem trahuntur omnia quae tu censura digna existimasti, et cum defensione tua multorum suscipis patrocinium: vt qui illos laesit iniuste te quoque iniustissime laesisse videatur.

Duo vero intelligo hanc tibi suspicionem mouisse. Primum quod acerbius quorundam superbiam, in quibus et te dubitas esse petitum, perstrinxerim. Alterum, quod vno tantum loco memor tui fuerim, sed contemptim vt tu interpretaris. In his quibus procacitas reprenditur, quoniam id potissimum procacitatis genus fuerat reprensum, quo multi hoc tempore Diuis rebusque sacris parum honoris habuerint, sic te geris vt conquisitis ex annotationibus meis quantos maxime potuisses qui proposito tuo deseruirent locis me quoque vnum ex eorum numero studeas efficere: vt aut ego eodem crimine inuoluar, aut fateri cogar illos reprensibiles non fuisse, a quorum ego non multum abfuerim procacia. Et tamen dum haec facis, te ex animo gloriae meae fauere dicis, et humanissimi monitoris partes praedicas te suscepisse. Perbelle etiam rogas vt quae reprendis eo animo accipiam, quo dicuntur. In illam vero totus incumbis obiurgationem, qua ego aduersus procaces vsus fuissem, vnde et te ad scribendum excitasti, ex qua tu multa, quae mihi obiectares, vitia collegisti. Conuitium in senectam, sermonis inconstantiam, et quandam iuuenilem vel exultationem vel delirationem, pro deliratione senili, quam me tibi dubitas obiecisse, agens causam. Itaque quoniam ex hac suspicione, quae tuis literis continetur, vniuersa pendent, facile intellexi magis conquisita et optata a te quae in me reprendis quam inuenta fuisse. Hanc causam fuisse duxi quod secus multa

20. *παρένεσιν* β. 28–9. veneraretur *a LB*: admiraretur β. 49. geris *scripsimus*: geras a.

quam a me posita fuissent fueris interpretatus et quod etiam ad leuissima quae carperes descenderis, vt vel errata a typographis, quae in excudendo libro fuerant admissa, ea tibi visa sint de quibus me tu, vir doctissime, commonefaceres. Quod tametsi fuerat ante notum, nullaque ex eo in me culpa redundet, a te tamen animaduersum humaniter accipio.

De his vero quae secus interpretatus es, et illis quae iuste fortasse fuerant a me multis in locis reprensa, a te vel in aliud torquendo vel imminuendo defenduntur—super his, inquam, eadem modestia et eadem libertate tibi respondebo, qua tu es erga me vsus. Vtar autem eo libentius hac libertate quod ad eam me passim, sed in calce praecipue epistolae tuae, inuitasti. Vicissim autem obtestor te, mi Erasme, nequid a me iniquo animo dictum suspiceris: nam te mihi eruditio tua reddidit amicissimum semperque venerandum, vt tametsi nunquam viderim, plurimum tamen semper dilexerim. Nec me iuuenem putes canitiem tuam vnquam contemptui vel habuisse vel habere potuisse: nulla fuit vnquam in me dementia talis. Nam de lucubrationibus tuis semper optime sensi: fidem autem et pietatem arbitror fuisse semper integerrimam. Hoc tantum in te displicuit quod scriptis tuis effeceris vt alium te esse mortales multi suspicarentur quam sis. Atque idcirco euenit tibi vt in armis omnem fere aetatem egeris, semper cum multis digladiatus sis, nunc tela intorquens, nunc obiecta repellens; plurimos enim ac plurima audax tua perstrinxit iuuenta; grauissimamque illis annis suscepisti prouinciam, vt de moribus omnium seuerissime censuram exerceres. Quod et si bono animo abs te factum cuncti interpretari debent, praestabat tamen id modestius facere et minore cum licentia. Sunt multi qui te Saxonice Haereseos aliquam causam praebuisse dicant; non quod is animus tibi fuerit vt hunc haberent res euentum, sed quod nimia tua vel licentia vel incauto et inattento zelo (vt sic dixerim) asserant esse factum. Atque hoc qui dicunt non paucissimi sunt, nec prorsus ineruditi, idque ex libris tuis putant se facile demonstrare posse. Complures affirmant prudentiae tuae fuisse vt si quas fraudes, si qua scelera, Ecclesiae haberes nota, ea potius absconderes quam in theatrum totius mundi extraheres: cum omnes scripturae doceant aliorum peccata esse reticenda, ne manifesta sint improbitatis iniquis exemplum, aut ne reddant caetera in religione vituperabiliora. Hanc autem rationem veram scribendi fuisse arguunt ex eo quod ex contraria ratione magna per omnem populum scandala coorta fuerint. Haec, mi Erasme amicissime, tecum et per epistolam. Non enim mihi animus eam in lucem edere, nisi tu aliam causam praebueris.

Sed his omissis, ad verba tua veniendum est. Animum mihi primum et fortunam gratularis; doctissimum appellas, vt istarum forte laudum stupore percussus non sentiam morsus tuos totamque istam censuram quam in me exercuisti. Ordiris a laudatissima bibliotheca Grymanica, id est a laudibus tuis, et hac tam

83. Nam . . . 85. integerrimam *om.* β. 100. Ecclesiae α *LB*: aliquorum β. 103. manifestata β.

pulchra occasione ad me delaberis. Annotationes meas 'percurristi verius quam legisti': imo legisti et relegisti omniaque attente lustrasti, sicubi esset quod tu posses carpere, sed tanquam 'monitor non reprensor'. Haec editio, ais, 'scatet prodigiosis mendis'. Quod potius in Aldinos haeredes recidit, sed condonandum saltem hoc amicitiae fuerat quae cum illis olim tibi intercessit. Dicis me videri in quosdam quasi priuato affectu stomachosiorem; velut in Lyranum et episcopum Forosempronianum; suspicarisque ideo me in istos affectu priuato inuectum fuisse quod essent Germani. In quo non possum non mirifice maiorem in te candorem desiderare. Ista videlicet synceritate venisti ad monendum vt me diceres priuatum affectum habere. Primum, quod ais me illius episcopi nomen non nisi cum reprensione citare: hoc nusquam tu probare poteris cum ipse eum citans semper eruditioni eius plurimum tribuerim. Quod, si recte interpretari voluisses, nec te alius affectus in aliam cogitationem abstulisset, intellexisses vtique. Quamquam poteram ex his quae ille de Ioanne Pico, incomparabilis eruditionis et sanctitatis viro, dixit facile ansam, si voluissem, sumere: quem magum ac praestigiosum—tantum, tam Christianum virum—fuisse (credo quia aduersus Astrologos scripsit) praedicare non erubuit. Vide quae modestia episcopi tui fuerit. Tum quod putas ideo me hunc et Lyranum quasi in ius traxisse quod vterque fuerit Germanus, hinc profectum est quod opinaris me in te quasi Germanum inuectum fuisse, indicans ex aliis locis expressius hanc suspicionem. Erat igitur modestiae pariter ac prudentiae tuae, mi Erasme, verum diligentius perspicere. Hos enim ideo citaui quod alter de Hieronymiana editione quaedam loquatur, alter quod, cum sciret Hebraice, in omne Vetus Testamentum Hebraeos secutus scripserit—nam nesciebam quidem, Deum testor, Lyranum Germanum fuisse. Vide quantum a cogitationibus tuis abfuerim. Leuius autem est quod priorem comparas cum Reuclino, vt tuo iudicio sit ille maior (quamuis meo iudicio Reuclinus superiorem gradum videatur tenuisse): et hoc propter ciuilem praefationem in Reuclinum quam Episcopo non addiderim, cum tu tamen Reuclinum, apotheosi donandum censueris. Nec vides quam haec ridicula sint, quam minime te tanto viro digna. Quod si in Reuclinum, hominem Germanum, sum ciuiliter praefatus, discere certe hinc debueras priuatum illum affectum nusquam esse in Germanos, vt tu videris suspicari.

Atque hic me in asseuerando fortiorem quam in probando diligentem esse clamitas. Fortiter, inquis, reiicis aliorum opiniones, veluti episcopi Forosemproniani qui censet Latinam editionem non esse Hieronymi. At non erant rationes eius refutandae, partim quia non essent magni ponderis, partim quia ex his quae

129. si *om.* β. 147. quamuis *scripsimus*: quia α: quam *LB*.

132. dixit] In his *De Pascha et de die Passionis*, Fossombrone, 1513, f. EE. iii.

150. apotheosi] In the colloquy 'Pompilius. Brassicanus. De incomparabili heroe Ioanne Reuchlino', subsequently called 'Apotheosis Capnionis', first printed in *Familiarum Colloquiorum formulae*, Basle, Froben, ⟨Aug.⟩ 1522 (LB. i. 689–92).

praecesserant satis, opinor, notum erat nostram editionem esse Hieronymi, et in his ipsis solutio argumentorum episcopi continebatur. Eum, inquis, nec audiendum existimas. At vbi est hoc in meo libro? Vbi hoc a me dicitur? Qua porro obliuione asseris hoc vno fretum argumento me opinionem eius reiecisse, quod praefationes sint Hieronymi, cum appareant in operis exordio aliae rationes? Proponis exemplum de gemina praefatione in Iob, negasque earum vllam in eam versionem competere: quod quomodo oculos mentemque tuam effugerit satis admirari non possum. Hieronymus testatur se duplici labore in Iob desudasse: vno quo librum vertit ex Hebraico totum, altero quo collata editione LXX. cum ipso fonte, qua tunc Latini et Graeci vtebantur, superflua obeliscis confossa redundare monstrabat: asteriscis autem quae defuissent, addita ex Hebraico apparebant. De vtroque labore in eius praefatione prima eius haec verba sunt; 'vtraque autem editio et LXX. iuxta Graecos et mea iuxta Hebraeos meo in Latinum labore versae sunt'. Illam igitur iuxta Hebraeos in Latinum versam suam esse confitetur Hieronymus; quae est ea qua hodie Latini vtuntur, si conferas Hebraica. Negare igitur non potes neutram harum praefationum in eam editionem congruere, cum prior palam hoc innuat, hoc spectet, illius non alterius editionis ac libri sit praefatio.

Dices fortasse eam editionem non esse ex Hebraico; at facile intelliges, si tum LXX. tum Hebraica contuleris, quod mihi est notissimum. Nec possum videre qua tandem sapientia persuadeant sibi nonnulli Latinam veteris testamenti editionem non esse Hieronymi: quod non modo imperitiae sed summae quoque ingratitudinis semper mihi visum est. Non enim de his loquor quos sine laude non nominarem. Nam si vna praecipua pars bibliorum, id est omnes prophetae, manifesto est editio Hieronymi (siquidem in suis commentariis citat suam ex Hebraico, quae est qua hodie vtitur ecclesia, eamque opponit editioni LXX.), qui fieri potest vt reliqui quoque libri non sint ex editione eius, cum etiam clare non sit editio LXX.? Prophetae igitur sunt editio Hieronymi; caeteri libri quomodo non erunt, cum a LXX. vbique fere dissentiat nostra? Quid temperatum esse potest, vbi tanta est varietas? Deinde qui fuerunt illi proceres qui ausi sint editionem Hieronymi deprauare, id est, mutare nonnulla? Et si mutarunt nonnulla, cur non omnia? Vbi sunt illa loca quae sunt admista? Haec tu, vir doctissime, probare debueras, qui fortes alios in asseuerando actutum clamasti.

Sed haec, ad alia properans, veluti leuiora ac notiora transcurro. In eo quod infers (pace tua) duplex lapsus. 'Probabilius est',

182. Dicis β.

167. vllam] Not quite exact—Erasmus says 'vtraque'.

eam versionem] The version from the Hebrew; that from the Septuagint being at this time unknown; see Ep. 2465. 92 n.

172. obeliscis . . . asteriscis] The first preface to Job (*Opp.* x. 64B); the second preface (ix. 1139A), the preface to the Pentateuch (ix. 179A), and the preface to the Psalms (x. 123–124A) explain Jerome's practice, the last three passages tracing it back to Origen. See Steuchus, *An vulgata editio sit D. Hieronymi* (1535), p. 233.

195. temperatum] See Ep. 2465. 96.

inquis, 'Ecclesiasticos proceres, cum iam fere recepta esset editio Hieronymi, mutasse quaedam ab illo versa, ⟨et⟩ ex vetere translatione aut ex LXX. restituisse nonnulla'. Primum, non potest esse probabilius cum non sit verum. Quae enim manifesto ⟨non⟩ vera sunt ne probabilia quidem esse possunt. Cur autem non sit verum satis apparet ex tota editione: potius, si quid additum est aut immutatum, ex errore putandum est ex aliis editionibus adrepsisse: veluti in illum locum: 'Et respexit Dominus ad Abel'—veteres quidem codices habebant: 'Et inflammauit dominus': quanquam is non omnino sit error. Rarissimum autem est hoc genus. Separas deinde veterem editionem ab editione LXX., cum vetus editio qua vtebatur olim Ecclesia LXX. fuerit, ob quorum reuerentiam nolebat Augustinus ab Hieronymo quoque innouari. Quod te Hieronymus ipse abunde docere potest. Si ego igitur, vt ad superiorem rationem redeam, ob has leuissimas causas stomachosior in quosdam, eisdem tu non in quosdam, sed in omnes stomachosior videreris, cum vbique satis libere sis locutus. Quis est mortalium ac superum de quo non vt tibi visum est pronunciaueris?

Sed haec missa faciamus. Prosequeris in hunc modum: Interdum odiosius attingis Auerroistas, vt videaris in totum damnare Philosophiam Aristotelicam. Hanc collectionem, vir eruditissime, quis non admirabitur? Quis enim non percipit longe diuersissimum esse damnare Auerroistas et Aristotelis tollere philosophiam? Verius hoc esse dixerim, vt qui luculentiorem velint habere philosophiam Aristotelis malos eius interpretes submoueant. Et tu putas tolli philosophiam Aristotelis cum Auerroe, alia non, opinor, ratione nisi vt quam plurima congereres quae tu, velut meus Aristarchus, reprenderes. Illud porro odiosius quod qui damnet Auerroistas tollat philosophiam Aristotelis, cum tu genus hoc philosophorum non ignores; quos si tu attigisses, pulcherrime abs te factum opinareris. Sed quia ab alio damnati sunt, non probas: et displicet in aliis quod tu vbique licentiosissime fecisti. Quoniam igitur non tollo philosophiam Aristotelis, nec verba mea hoc innuunt, sequitur vt quae in hanc sententiam dixisti nullum hic locum habeant et auiditate potius calumniandi sint a te producta. Illud quoque non minus alienum a mente mea et a veritate, vt quia quosdam Platonicos errare in philosophia Platonis dixerim, nullam reliquerim philosophiam Platonis; eodem videlicet lepore quo et illud superius, Damnas, inquis, Auerroistas: ergo Aristotelicam philosophiam adimis: Damnas Platonicos: Platonis quoque philosophiam aufers. Quis hoc argumentandi genus et ab inscitia quadam ipsarum disciplinarum (quanquam nihil te fugit) et auiditate carpendi profectum negauerit? Quibus enim Platonicorum nota est philosophia, sciunt quantum eorum decreta distent a mente Platonis. Idem de Auerroistis dicendum; in

204. et *suppleuimus ex Ep. 2465. 95.* 215. quoque α: quicquam β. 219. videris β.

210. respexit] Gen. 4. 4, where see Steuchus' note.

217–18. stomachosior in quosdam] *videor* must apparently be supplied out of *videreris* following.

218. eisdem] *causis* supplendum.

contrariumque recidit argumentatio. Nam qui tollunt Auerroem tollunt genus ἀλλόκοτον philosophandi in disciplina Aristotelis, tollunt multas falsas opiniones in quas ille trahit nolentem Aristotelem. Sic Platonici quaedam portenta deduxere ex Platonis philosophia. Sublatis autem his vtriusque philosophiae interpretibus non ea ipsa tollitur, sed asseritur et illustratur. Quod si placet hoc argumentandi genus, quid prohibet quo minus item sic colligas? Hieronymus damnat malos Christianos, ergo et Christum et Christianam religionem—quia, te iudice, qui damnet male philosophantes ipsam damnat philosophiam. Profiteris, inquis, te scribere aduersus philosophiam Platonicam. At vbi a me dictum est? Expressa verborum meorum est deprauatio: de quibusdam Platonicis locutus sum, non Platone.

Caetera quoque quae a te in hanc sententiam dicuntur, quia longissime a re absunt, praetermitto. Nemo certe erit qui haec quae hucusque commemorasti accurate perpendens non aequiorem in te mentem desideret. Facis accusatorem totius gentis qui tuus non quidem accusator sit, sed suspiceris tu accusatorem. Eodem genere criminis facis bonarum disciplinarum accusatorem qui disciplinis abutentes obiurget. Quid si quis te contemptorem totius theologiae diceret quia Theologastros insectaris vbique? Quid si contemptorem Christianae religionis quia superstitiosos cultores, vt ais, vbique damnasti? Quid si hostem omnium generatim coenobitarum quia quosdam segnes et impuros lacerasti? Excusare autem te solitus es, quod non bonos sed malos soleas reprendere. Eadem ratione debueras, si quis in te candor erat, interpretari nostra. Itaque necessario factum est vt, dum tibi patrocinaris, criminibus falsis falsa crimina dilueris. Dico autem falsa crimina, quia suspicatus es me reprensorem tuum; et haec omnia, si Diis placet, sub admonitoriae epistolae pretextu. Triplex est autem criminatio apud te. Reprensorem bonarum disciplinarum pronuncias cui disciplinas perperam exponentes non probentur. Reprensorem totius prouinciae praedicas qui male in prouincia viuentes arguat. Eadem probitate paulo post asseres reprensorem interpretum qui interpretationes diuersas inter se conferat: vt, si quis quippiam ostenderet Hieronymum diuersum ab Hebraico transtulisse, eum reprensorem Hieronymi diceres; et tamen Hieronymus calumniatores vocat qui interpretationes et collationes suas veterum interpretum reprensionem dicerent. Quod de nauigatione dicis, nunquam mihi, spero, continget infelix nauigatio: nam eos scopulos pro viribus declinabo, in quos, volens nolens nescio, nauicula tua illisit. Quanquam quod dicis optimum est, et hac in parte debeo tibi plurimum. Tumultuaria lectione multa praedicas me deuorasse. Hoc quoque, quocunque animo sit dictum, boni consulo. Nam me doctissimum paulopost appellas. Quo animo a te haec dicantur, tu scis: accipiuntur autem aequo animo, etiamsi non aequo a te dicerentur.

Ad illa nunc venio quae tibi occasionem et animum ad scriben-

259. β: expressaque α. 284. diceres *scripsimus*: diceret α.

259. verborum meorum] See *Op. Omn.* i. 87A, where the text justifies Steuchus' complaint.

dum praebuerunt. Sunt autem ea quae in annotatione nominis Adam per digressum dixeram. In quibus hoc mihi quasi praefandum. Scis, Erasme clarissime, nec dissimulare potes, quibus fatis καὶ κακῇ τύχῃ nostra haec secula vexata fuerint, vt cum optimis studiis, quae iam tot annos sepulta iacuerant, infinitum etiam malorum examen emerserit; quorum causas non possumus nisi in mentes illas referre, quae sua et imprudentia et caecitate in perniciem sunt his studiis abusae a quibus bona nasci debuerant. Hocque malum etsi ab his profectum est, earum tamen non fuisse culpa, sed et ferocium animorum et procacium linguarum, certum est. Cum autem ministra et interpres animi mali est lingua, quas edere strages solet! Potest autem aliquando fieri vt, tametsi non malus animus sit, interpretari tamen cogitationes eius lingua vel nesciat vel non possit; vt alia prorsus dicat quam animus sentiat. Hinc non animi tantum bonitatem ad scribendum, sed et prudentiam maxime necessariam esse dicunt; quae possunt certe vtraque esse seiuncta. Plures enim prudentes sunt ad eloquendum et ad occultandum suorum animorum prauitatem callidissimi. Alios rursum inuenias quibuscum si familiariter viuas eos et simplices et fideles et innoxios experiaris. Accidit autem saepe vt, quo quisque est melior, eo etiam sit iracundior. Qui si iratus se conferat ad scribendum, aliud prorsus esse videatur ac sit.

Haec de oratione dixerim, quae mater fuit hoc tempore multorum malorum; vt certissimum exemplum viderimus eorum quae de oratione rhetores locuti fuerant. Multas ait summus orator vrbes esse constitutas, plurima bella restincta, firmissimas societates, sanctissimas amicitias oratione comparatas; rursus non minimam per disertissimos homines inuectam partem incommodorum. Haec exempla multa fuerunt hac tempestate notiora et clariora. Suscitatis enim studiis et eloquentia quae diu in tenebris delituerant, magna vis incommodorum coorta est, atque etiam multo quam caeteris temporibus maior, vt quae non solum ad res terrenas sed etiam ad coelestes peruaserit.

At dices, quorsum haec? Nimirum vt ostendam me, alienissimum ab omni contumelia hominem, non sine causa super his indoluisse. Nemo tam facilis mitisque ingenii est quem non exulcerarit illorum lingua (horumque fuit numerus non exiguus) quorum tu, Erasme, scelera vel excusas vel dissimulas. Dicis Saxonem interdum fortiter negligere sanctorum autoritatem; cum hoc faciat vbique; dissimulas vllam in libris istorum esse blasphemiam, cum non aliud quam blasphemiae sint et vituperationes maiestatis diuinae. Non est opus hoc commemorare; declarauit hoc ipsum nuper Eccius, qui in libello collegit plusquam trecentas illorum horribiles blasphemias (productis ipsis autorum nominibus, quorum numerus est quindecim plus minus haeresiarchae); quas, quia detestabiles sunt, sine horrore commemorare non possum: E quibus sunt illae: quod Christus desperatus clamauerit Deus

313. ad *om.* β.

320. orator] Cic. *De Inuent.* 1. 1.

338. plusquam trecentas] An error either of memory or text; the number of Eck's *Articuli* were 404; see Ep. 2365. 16 n.

Deus meus &c: quod eius anima descend⟨er⟩it ad inferos, datura et ipsa, vt reliquae omnes, poenas peccatorum: quod si extarent scripta Iouiniani, Eluidii, Vigilantii, multo praestare scriptis Hieronymi apparerent, quos ille iniuste carpserit: quod missa pro viuis atque defunctis nihil valeat: quod ieiunia ab Ecclesia instituta seruari non debeant: quod liceat alias quam in missa consecrare: quod sacrificis ac monachis vxorem ducere et monialibus nubere liceat. Sexcenta sunt quae memorem, si sit ocium, stultiora longe ac turpiora. Et haec adeo vera sunt vt disputanda coram sapientissimo ac Christianissimo Imperatore fuerint proposita. Hique omnes adeo in peruertenda religione concordant vt in eius exitium coniurasse videantur. Haec tibi non videntur blasphemiae, vir optime ac solertissime? Defendis autem vel excusas lepide illos, proposito alio genere blasphemiarum, quod tu Romae audieris, aliene scilicet a re proposita, vt tu quoque sentis: quasi de moribus populorum, de sordibus vulgarium, non de Haeresibus agatur, non de noxia, non de pestilentibus dogmatistis. Quam odiose etiam attingas, qui in aliis hanc modestiam desideras, hic et alibi Romam, ipse vides.

Sed reuertor ad ea quae superius proposueram. Tota illa factio displicuit. Quod si tibi videor aduersus illos acerbius alicubi esse locutus, candoris et summae humanitatis erat tuae id sic interpretari vt non in totam gentem, non in modestissimos viros, ea caderet obiurgatio. Potius existimare debueras me Christiano zelo esse commotum, veluti qui qua audita turpitudine incandescunt. Id non praui et maligni aut superbi animi indicium esse puto, sed pro aequitate et honestate Christiana indignantis. Dices fortasse: At habes me iustum interpretem; caeterorum habenda est ratio. Fateor: sed quanto iustior, tanto maior solet esse indignatio. Tunc optimus quisque rapitur transuersus in furorem, cogitque excedere decori formam erumpens animo et pectore indignatio; veluti Moses, confractis tabulis: Phinees autem consimili quadam ratione indignatus duos interfecit. Ingensque petulantia linguae, nescio an aptius quam alia petulantia possit ostendi. Quibus nominibus eorum poteram exprimere vesaniam quam vt eos crudeles et inhumanos Cyclopes ac Gygantes appellarem, homines scilicet arrogantissimos ac superbissimae linguae? Neque haec conuitia sunt quae mores improbos incessunt: alioqui conuitiator esset Esaias, qui ait: O gentem peccatricem, populum peccatis onustum, filios sceleratos: conuitiator Christus, cum Iudaeos hypocritas appellaret: Paulus item, cum pontificem parietem dealbatum diceret. Tu quoque non is ipse esses?

Et haec de lingua tantum. Nam contra doctrinam eorum in annotationibus nusquam fere congredior. Ideo non erat cur tu probationes et argumenta et refutationes passim exigeres, vt diceres facile esse cuilibet iacere conuitia, solidam doctrinam contra talia exigi. Haec tu contemptim: sed si recte perpendas, Erasme, non erat illius libri hoc negocium: solidas autem rationes

360. attingas *scripsimus*: attingis *a*

---

381. Esaias] 1. 4.

384. parietem] Acts 23. 3.

contra nonnulla eorum dogmata alibi attulimus. Ideo tecum aut cum illis nulla erit mihi hic de confessione concertatio, cuius videris patrocinium hic suscepisse, qui primus omnium bellum illi intulisti. Vtinamque cum pectore nunc consentiat oratio. Quamquam colloquia tua, et quae praeteritis annis vidimus, fortiter destruunt quae fortiter a nobis asseruntur. Quod si optas me tacuisse, multo magis optandum esset vt tu nunquam vllum verbum super hac re fecisses. Nam confessio a te primo in suspicionem protracta est. Sed bene habet quod sententiam—aut sermonem—mutasti.

Reuertor ad superiorem rationem, num te cum illis perstrinxerim. Fateor, Erasme, multa displicuisse olim in tuis libris, ea videlicet quae pepererunt multos rerum diuinarum contemptores, non recte certe dicta tua interpretantes, qui tua freti et doctrina et autoritate omnia quae a te contemni et damnari cernebant, arripuerunt mordicus, et non vita solum coeperunt ea spernere, sed et lingua, appellabantque (te ducem sequentes) vbique genus istud religionis exterius superstitionem. Nam cum tu, quacunque cogitatione id feceris, monachorum vitam incess⟨i⟩ueris, ventres pigros, et si quod aliud est probrosarum appellationum genus, eos vocans: cum in ieiunia saepe inuectus, cum abstinentiam a carnibus, esum piscium, immodice insectatus sis, de tuo stomacho caeteros iudicans: cum psalmodiam, quam sacrosanctam ab Apostolis vsque apud veteres scimus fuisse, spreueris: cum reliquias Diuorum et qui eas venerentur saepe deriseris: omnem denique vulgarem istam et minorem pietatem exibilaris, eieceris, plures quibus haec maxime placerent ad eorum et maiorum rerum

409. incessueris α: incesseris β.

391. alibi] The third book of Steuchus' *Aduersus Lutheranos* deals at length with the subject of confession.

393. bellum] Erasmus had raised difficulties in connexion with confession in his *Annot.* on Acts 19. 18 in 1516 (see Ep. 1225. 119n), a passage criticized by Lee, to whom in 1520 Erasmus rejoined in his *Apol.* LB. ix. 255 sqq. (see Ep. 1153. 74n). The same passage brought him into conflict with Stunica and was the subject of complaint in the Valladolid Articles (LB. ix. 1062C,E). In the edition of 1519 he had (Matt. 11. 30) spoken of the nooses by which the subject had been encumbered; see Ep. 1202. 221n. He had used much the same language in his letter to Albert, abp. of Mainz (Ep. 1033. 148–50), and what he had there written had been attacked by Egmondanus (see *Spongia*, LB. x. 1644B). In his *Jerome* he had stated that private confession did not exist in Jerome's time (cf. LB. ix. 1062D, 1063C). The *Pia confabulatio Erasmius–Gaspar* added to the *Colloquiorum Formulae* in 1522 treats the subject freely and was the cause of some offence; other Colloquies in which the subject appears incidentally are *Conuiuium religiosum*, *Adolescentis et scorti*, *Naufragium*, complained of in the Valladolid Articles, *πτωχοπλούσιοι*, *Ichthyophagia*, *Peregrinatio*, *Funus*; see Erasmus' exculpation in the *De Vtilitate Colloquiorum* (LB. i. 903F–904A) and his letter to the Louvain theologians, Ep. 1301. 28–56; cf. Ep. 1299. 60–5. The *Exomologesis* was published in 1524. Its hesitant tone gave dissatisfaction to the orthodox; see the criticisms of Alfonso Fernandez, Ep. 1904. 24–8. Erasmus leaves undecided the question whether the rite was instituted by Christ. He tables nine advantages of confession, setting against them nine disadvantages, among the latter being the bad character of priests.

395. praeteritis annis] Steuchus is perhaps thinking of the *Apol. adu. monachos Hispanos* (1528) and the revised edition of the *Exomologesis*, March 1530; see Ep. 1904. 25n.

contemptum excitasti: tuamque illam perpetuam derisionem imitati, simpliciores quoque ad omnium rerum contemptum pertraxerunt: habitusque est hisce diebus ieiuniorum, castitatis, psalmodiae, te duce, maximus contemptus. Nam Saxonis et caeterorum qui eadem contemnerent libri publice in Italia vendi non potuerunt. Quantum autem libri tui monachorum vitae obesse crediti sint, id abunde testatur quod publico consensu et edicto legi et haberi apud nonnullos eorum interdicti sunt. Sed haec culpa tua non fuerit: fuerit eorum qui scripta tua non recte et cum iudicio legerunt nec mentem tuam vere sunt interpretati (credo enim te non ipsam sanctitatem, sed superstitionem tantum et imperitiam, damnasse): at modestius et meliore ratione dicunt nonnulli fuisse faciendum. Quorsum enim attinebat (vt exemplum proponam) vt eo modo quorundam vitia attingeres, sicut in tuis colloquiis attigisti? Quam enim noxia pocula ibi propinasti! Quos blasphemiarum fontes aperuisti! Haec est vestra prouidentia, grauissime censor Erasme? Vsque ad praecordiorum intima penetrat vobis dolor, si quid de fama vestra a quopiam detractum arbitramini; apologias, responsiones paratis. Et non putatis alios sentire dolorem, cum eos tam crudeliter defoedatis? Mitius, clamas, attingendum gentis totius nomen. Tu quo modo id obseruas? qui dum vnum aut alterum attingis, totum ordinem dehonestas, stupratorem virginum sacrarum illic tacite introducis, sed non taces in Exomologesi tua. Quaeso, dum hoc facis, non de omnibus praebes causam iudicandi? At quantum scandalum est hoc populo Christiano. Testes certe sunt prouinciae quae ad euersionem monasteriorum istiusmodi documentis imbutae conspirarunt. Vidi ego et legi his oculis epistolam tuam in qua religioso cuidam respondes qui te ad religionem reuocabat. Ibi aperte dicis nullum in religione Christiana maius malum inueniri potuisse, quam cum religiones istae repertae sunt. Sed dices non esse tuam epistolam: gratulor, si sic est. Mirantur autem multi, cur tu grauioribus annis in tuis colloquiis (quae alioqui tuam et eloquentiam et acumen resipiunt) tot mala tacite interserueris. Neque ego contra te inertium ac superstitiosorum monachorum vitam moresque defendo; sed succurrendi malis istis aliam dico esse rationem quam vt in populum aliquot priuatorum scelera spectanda proponantur.

Haec mihi inter insignes Dei in te dotes, amantissime Erasme, displicuerunt. Eo autem in te sum animo vt te amantissime colam et venerer, nec puto mores tuos nisi integerrimos esse: laudemque tuam, quam cum aliis in locis tum vero in Italia maximam es assequutus, non modo tibi non inuideo sed quam maxime possum praedico apud omnes et extollo, saepeque in

433. vestra *a LB*: vera *β*. 443. Christiano *β*: Christo *a*. 452. nec ... esse *om. β*.

---

425. nonnullos eorum] In Ep. 1275. 54 (where see note) Erasmus states that the Dominicans at Cologne had banished his books from all their libraries.

441. in Exomologesi] LB. v. 154A–B.

445. epistolam] Plainly the letter to Servatius Rogerus (Ep. 296), where see particularly ll. 75–81. Cf. Lond. xxvii. 22, LB. 1265.

tuorum scriptorum lectione recreor. Neque is sum qui captem causas detrahendi cuiquam, minus etiam eruditissimo homini, cuius debent omnes laboribus et doctrinae plurimum. Ingenium mihi est ab omni odio et inuidia alienissimum. Nihil minus venit [quicquam] in mentem quam vt priuatum illum, quem suspectum habuisti, affectum in quempiam conciperem.

In Augustinum igitur, vt ad superiora reuertar, in prioribus editionibus, cum nescio quid secus quam tibi visum fuisset, interpretatus esset, sic destomacharis: 'Obsecro te, lector, non ne videtur tibi versari in alio mundo?' Hanc tam contumeliosam destomachationem in posterioribus editionibus, vt video, postea mitigasti. Quam nauiter, vt soles, dissimulas hoc loco! De nominis etymologia nihil contendo: tantum illud, quod per obliuionem omiseris dixisse id Cyprianum. Do autem tibi, ne cuncta voluisse defendere videar, frigidum commentum esse nominis Adam. Sed et eam etymologiam esse, inficias ire non potes. Hoc ego dicebam, mirorque te id genus etymologias in Platonis Cratyl[l]o non vidisse. An non simile est quod ait de nomine *Ζεὺς Διός*, quasi dictus sit *δι' ὃν ζωή*, et Apollo quasi *ὃς ὁμοπολῶν*, mutatis literis, et id genus alia; et quae creberrimae sunt apud professores Cabalae, si placet exemplum. Nec vsquam est hoc argumenti genus: 'Haec ouis est morbida, nulli igitur sunt sani boues'. Quantum enim ab hac ratione argumentandi distem, tuo et aliorum iudicio relinquo. Sed nugae isthaec sint, et puerilia, quae et tu aequo longiora fecisti. In ea igitur tam vehementi, tam atroci, tam varia, vt tu ais, destomachatione, quos petam, quibus rationibus adductus, facile intelligere potes. Quod si in te tua grauitate indignius aliquid dixisse videar, non animo ad nocendum destinato, sed pro Christiana dignitate indignante⟨m⟩ me id dixisse existimare debes. Videbam optimum genus pietatis haberi contemptui, videbam omnia suscitari, quae Iouinianus suo tempore conabatur inuehere, ad quae acerrima irritamenta e libris tuis petebantur. Quod si tu, vt par est, in ista grauissima sanctissimaque aetate multa reuocasti, omnia mitiora fecisti, tum gratias immortales Deo habeo plurimas tum me posthac polliceor fore et pietatis et eruditionis tuae vbique laudatorem. Ideo de delirio quae tam multa indignabundus effudisti, nullum habent hic locum: neque enim, vt tu arbitraris, in aetatem tuam ea dicta sunt; satis enim est perspectum quorsum ea pertineant. Nam Colloquia et Exomologesis grauioris aetatis tuae lucubrationes sunt. Illud quoque, quia ab animo meo est alienissimum, potius rideo quam refello quod admiscuerim

480. *δι' ὃν LB*: *δίον a*. 489. aliquid *scripsimus*: aliquod *a*. 493. ad *om. β*. 504. est *LB*: *om. a*.

470–1. Obsecro . . . mundo] LB. vi. 640c; cf. Ep. 2465. 248. That the disparaging sentence had excited a good deal of comment may be inferred from the fact that Lypsius in Ep. 900. 2. humorously applies to Erasmus the terms used by Erasmus about Augustine.

479. Cratyl[l]o] Cf. Ep. 2465. 169–77.

480. *δι' ὃν ζωή*] Crat. 396, *δι' ὃν ζῆν . . . ὑπάρχει*.

ὃς ὁμοπολῶν] Crat. 405, *ὃς ἦν ὁμοπολῶν*.

483. argumenti genus] Cf. Ep. 2465. 195–9.

in his verbis personam: 'Non est igitur quod de eruditione gloriemur, in qua siue aequemus siue superemus diuinos illos viros, sanctitate certe sumus adeo inferiores vt sine lachrymis referri non possit'. Hic, inquis, admisces personam tuam. Vide quo candore ista interpreteris Erasme, quasi me cum illis aequem eruditione, cum hoc ego tantum posuerim, vt me, sicuti sum cum multis aliis, delinquentem ostenderem. Quas ansas hic conuiciandi quaesisti! Nec pateris oculos tuos videre ea quo referantur; vt doceam, videlicet, primas partes non doctrinae sed pietatis esse. Sunt enim plures qui spreta pietate omne studium ad literas et philosophiam conferant: sunt qui diuinitatem in multa rerum cognitione, non in exquisitissima sanctitate, sitam esse sibi persuadeant. Et hi sunt maxime qui magis in sanctis eruditionem explorent quam sanctitatem. Quam multos inuenias quibus, si datur optio, potius doctrinam quam sanctitatem Hieronymi deligant! Dissentire autem a Diuis non nefas esse puto, si sine fastu fiat, sine illorum contumelia, sine iactantia eorum qui dissentiunt, sine grauiore scandalo; si qua⟨m⟩ verissime, si ex natura, non ex tuo capite, si in summa necessitate, dissentias. Quas conditiones si perpendas, Erasme, raro in illis Haeresiarchis inuenias, in te non tam raro. Si putas te a me contemptum quia a te dissenserim, nonne a te contemnuntur Diui a quibus dissentis? Nam cum me dissentientem ab illis (vt me tibi facias simillimum) conaris ostendere, longe aliud est, nec quadrat animus nec exempla. Si verum est Augustinum Hebraice ignorasse, qua forma exprimam si quid ab illius linguae proprietate dissonum interpretatur? An alio modo quam 'Augustinus Hebraice nesciens in contrarium accepit', vel simili ratione? Si Hieronymus aliud quam ⟨quod⟩ habeat in contextu Hebraico vertit, quibus verbis illud ostendam? Haec ratio clara apud candidos est. Abs te vero saepe pro praefationibus ponuntur etiam contumeliae. Dicis Augustinum versari in alio mundo: eundem interdum asseris nimium credulum fuisse. Haec in prioribus editionibus tuis: quae postea, vt video, mitigasti. Hieronymum quibus nonnunquam coloribus depingis! Haec omnia satis nota sunt, cum multi etiam libellos istiusmodi contumeliarum ex tuis scriptis excerpserint.

Quantum igitur inter me et te hac in re discrepet rectissimis iudiciis relinquo. Sed antequam ad haec descendam, ad eum locum venire animus est, quo tantum te dicis a me nominatum et contemptim et dissentiendo. Quare autem a te dissenserim, vt alia fere omnia, sic hoc ipsum dissimulas et perperam animum et verba mea interpretaris. Primumque non recte suspicaris te a me esse contemptum, quia dissenserim. An non intelligis quam euertat haec tua suspicio quicquid dixisti? Conatus es persuadere, is qui a quopiam dissentiat, non statim consequi vt eum contemnat. Verba enim tua haec sunt: 'Itane protinus con-

508. interpreteris *scripsimus*: interpretaris α. 511. ea α: ex β. 524. te *post* putas β: *om.* α *LB.*

536. credulum] See Erasmus' note on John 21. 22; LB. vi. 419D.
541–2. eum locum] Cf. Ep. 2465. 422–45.
549. Verba] Ep. 2465. 391–3.

temnit pietatem et eruditionem Augustini, cui quicquam in illius viri scriptis non probatur?' Contra te ipsum igitur argumentaris: Dissentis, ideo contemnis: me non nominas nisi dissentiendo: ergo tantum contemnendo: nam verbum ⟨nisi⟩ quod prae se ferat contemptum aliud ibi nullum est. Haec argumentatio palam colligitur ex verbis tuis. Idem genus argumentationis etiam in principio posuisti, cum Forosempronianum et Liranum a me contemptos putasti, quia dissentirem ab illis et, quod risu dignius et senili suspicione profectum, quia essent Germani. Dissentio autem, et nomino te, non contemptim, vt tu putas, neque enim ob id fama eruditionis tuae apud me periclitatur, sed ob hanc causam. Nam cum textus Hebraicus habeat Ioseph solitum accusare fratres, et ita verterit Hieronymus in nostris codicibus et caeteri omnes interpretantes Graeci, et qui sacras literas exponunt ita dicendum ostendant, tu haec vel nesciens vel dissimulans non solum in Paraphrasi dissentis, sed in tua Lingua expressius dicis esse verius quod habetur apud LXX. quam quod habeatur in nostra editione. Hoc autem cum dixisti, Hebraicum, puto, quomodo haberet ignorabas. Id ego dixi me admirari, cur nescieris hoc habere Hebraicum quod nostra haberet editio. Dixi autem multis in locis, quod non solum in Lingua, sed etiam in Paraphrasi hoc comprobasses; sensus autem typicus a litera pendeat necesse est: typus autem esse non potest vbi perperam litera legitur. Nemo praeferret, opinor, LXX. Hebraicae veritati. Ego si quando praefero LXX. Hieronymo, ex Hebraico facio, non contra ipsum fontem. Vides quam simus dissimiles. Hieronymus enarrat quod illi verterunt, quia recepta erat eorum editio, nihil dum verterat ipse ex Hebraico. In alio loco vbi ais te me attigisse, dispeream si quid sinistri de te animus meus vel somniabat quidem. Mea verba haec sunt, Geneseos cap. 46: 'Haec ergo est eius nodi solutio, quem dicunt Hieronymum ligasse ac non soluisse'. Quaeso te, mi Erasme, si tu hunc nodum ligasse et non soluisse Hieronymum dixisti, quid mihi de te dicendum fuerat? Qua forma poteram dicere modestius? Si tecum consuetudinem habuissem, si quando te alloquutus fuissem, in hunc fortasse modum dixissem: 'Hunc nodum doctissimus meus Erasmus affirmat Hieronymum ligasse, sed non soluisse': et omnis tibi suspicio violati a me nominis tui adempta fuisset.

Venio nunc ad eos locos quos, vt tibi contra me patrocinareris, vndique conquisisti. Nam cum suspicatus esses meam illam obiurgationem bona parte in te directam, quam generatim in vituperatores rerum sacrarum iratior effuderam (cuius principium ex verbis quidem tuis fuerat sumptum, quibus tu ab Augustino contemptim dissenseras), me tum ab ipso Augustino tum ab aliis multis in locis dissentire conaris ostendere, vt quod tibi vitio dedissem, in id ipsum ipse saepenumero ceciderim, generose tu quidem et perurbane, sed nihil ad rem. Non enim ego, si quando

559. Germani] Cf. the dedication to the *Aduersos Lutheranos*; *Op. Omn.* 1591, App. p. 1.

562. Ioseph] See Ep. 2465. 422n.

565. Paraphrasi] Luke 24.

566. Lingua] LB. iv. 708E–F.

572. typus] Cf. Ep. 2465. 432.

581. nodum] Cf. Ep. 2465. 446–63.

a dictis sanctorum receditur, reprendo, sed mordacitates ac dicacitates quasdam et, vt sic dixerim, contemptum: quale illud tuum de eodem Augustino, quod versetur in alio mundo. Quid enim hoc aliud est quam eum dixisse vesanum ac furentem? Id genus vrbanitatibus libri tui referti sunt. Si quid igitur tale in meis scriptis reprenderis, fatebor me tui et illorum esse quam simillimum. Quamobrem, cum a me de paradiso dicitur 'Quapropter fabulas esse arbitror quae iste paradisus comminisci homines fecit, nisi Adam peccasset, fore vt in eo iugiter homines habitassent', et quae sequuntur; in his, inquis, qui hoc crediderunt est Augustinus; et non vereris appellare fabulas? Satis, Erasme, apparet genus loquendi, neque tu, qui ex leuissima quaque causa quaeritas locum detrahendi, potes hic quicquam quod mordacitati tuae deseruiat nancisci. Nam neminem appello; tum apparet quantum omnibus deferam; tum retracto si male sentio. Quis hic nisi ipsissimus Momus haberet quod carperet? Tu solus studio contradicendi, vt te tanquam magistrum praestares, inuenisti quod vituperares. Tum in his non prorsus est Augustinus. Non enim, opinor, is credidisset terram nunquam habitandam si nunquam homo peccasset. Prosequeris: 'Interdum erumpis in laudes Hieronymi, sed non citra sugillationem Ecclesiae, quam alicubi scribis in tantis erroribus fuisse futuram, nisi vir ille diuinos libros vertisset ex Hebraeorum fontibus'. 'Primum', inquis, 'durum est piorum auribus ecclesiam teneri errore, praesertim in sacris literis'. Audi quam omnia, vir grauissime, extorseris, quam omnem angulum calumniandi euolueris, quam in contrarium nihil non deflexeris. Si quid laudatur, carpis: si iure reprenditur, non fers: vt omnia exacerbare voluisse manifesto conuincaris. Duplices sunt errores in fidem: et dogmatis, et in scripturis, vt secus aliquid legatur quam sit legendum. Illud genus primum in Ecclesia certum est esse non posse: non enim errare potest ecclesia. Secundum genus potest inueniri, sicut inuenitur interdum, vt legantur codices secus quam sint legendi. Hoc genus suo tempore ostendebat esse Hieronymus creberrimum apud LXX., vt licet passim et apud Hieronymum et ipsos LXX. volenti cognoscere; et hos errores negare non potes. Tota nunc ecclesia legit 'Et interfecta est terra, a sanguinibus eorum', cum sit legendum 'Et infecta est'. Vbique canitur 'Quadraginta annis proximus fui generationi huic', cum dicendum sit 'Fastidio habui generationem istam', vel huiusmodi ⟨aliquid⟩. Canitur semper 'Vt videam voluntatem domini', cum dicendum sit 'voluptatem'. Est enim Graece *τερπνότητα*, Hebraice נֹעַם. Hoc igitur genus in ecclesia esse potest.

606. quae *Ep. 2465*: quas *α*. 625. in dogmatibus *β*. 635–6. ; velut huiusmodi canitur *LB*.

603–4. Quapropter fabulas] See Ep. 2465. 571–81.
616. Interdum] Ep. 2465. 587.
619. Primum] See Ep. 2465. 590.
632. interfecta] Ps. 105. 38 (Vulg.); cf. Jerome Ep. LVII.
634. Quadraginta] Ps. 94. 10 (Vulg.).
635–6. vel huiusmodi] For *vel huiusmodi aliquid*; cf. *eiusmodi* below, ll. 651–2. The Vulgate in fact has 'offensus fui generatione illi'.
636. Canitur] ? in the Gallican psalter.
637. voluptatem] Ps. 26. 4 (Vulg.).

At tu non solum hoc genus, quod scandalum non habet, sed et illud superius in Ecclesia esse voluisti, et esse multis in locis affirmasti; ex quo aduersum te totus mundus consurrexit. Nam Ieiunia, Coelibatum, Confessionem, septem sacramenta, volens an aliud agens nescio, certe non mediocriter labefactasti. Haec ego non quasi tibi exprobrans dico, sed vt tibi amice ac libertate eadem respondeam qua tu passim cum amico vteris.

Caetera quae vbique insectaris, quae tu tanto studio (tametsi videri non vis) conquisisti, fingisque ea quasi sese tibi obtulisse, cum frigidissima sint, et tu studio contradicendi ea facias acerbiora et vituperabiliora, cum multa depraues tuis interpretationibus, multa in diuersum sensum distrahas, cum LXX. et Hieronymum eodem genere a me velis esse contemptos, qua tu licentia in eiusmodi interdum soles vti: haec, inquam, neque refellam neque super his tibi respondebo. Nam Hieronymo tantum honoris habui quantum sanctitas et eruditio summi et incomparabilis viri promereretur. Solos eos criminis istius reos faci[t]o qui praetulerunt illi insanos haereticos, quorum mores et doctrinam fuerat iustissime insectatus. Non est quod mihi hanc calumniam facias, quae procul est, eritque semper, a moribus meis.

Hactenus amicissime, teste Deo, tibi respondi. Nunc quoniam pro tua modestia praedicas me amicitiae tuae fore participem, si qua te admonuero: vt hoc quod promittis consequar, audi, quaeso, non quasi monitorem sed tanquam filium, si libet, aut certe amicum ⟨audiens⟩ quae pro Christiana charitate propono. Nam hoc et in vniuersum proderit multis, et gloriae tuae non mediocris hinc fiet accessio. Praestaret primum, vir clarissime, te esse minus iracundum. Quod si natura ad id propensior es, saltem esset conandum ne vllum vestigium irae in oratione extaret. Nam quanquam legamus iracundiores esse meliores, ⟨non⟩ deceret tamen id scriptis ostendere, quod est in vita ac moribus hac parte. Tum, quod suadent plerique eruditi viri, non debent omnia a te defendi, nec omnes sunt ictus a te excipiendi. Nec putare debes grauitatis esse tuae, te omnium hominum latratibus opponere, sed multos esse quos tu merito possis contemnere. Hoc pacto tum caeteri minus inflammabuntur, tranquilliusque agetur tecum: tum vbi in Apologiis tempus insumitur, in studiis grauioribus transigetur. Id quo facilius obtinere posses, praestaret multa scribendo praeterire quae, cum nihil promoueant, sed scandalizent potius, in totum essent reticenda, et adimenda vitae tuae tanta perturbatio. Interdum optarim te in recriminandis iis modestiorem quos te putes criminatos, vt omitteres multa nomina probrosa, morsus ac dicteria, recordarique illius 'Non maledictum pro maledicto'. Nam quod profanis turpe fuisset, multo minus homini Christiano decorum esse putandum est, longe autem minus sacerdoti, postremo

668. iracundiores] Cf. *Adu. debacch. Sutor* LB. ix. 740C–D.

670. plerique eruditi viri] Freudenberger calls attention in particular to the letter of Calcagninus, Ep. 1587. 249–61. The letters of Sadoleto, Tunstall, and Alciati, which bear the same tenor, could not have been known to Steuchus when he wrote to Erasmus. See Epp. 2226. 13–37; 2272. 39–50; 2385. 36–50, 2394. 9–104, 2443. 46–261, 2459. 34–7, 2468. 1–154.

681. Non maledictum] 1 Pet. 3. 9.

viro eruditissimo et qui talem a caeteris modestiam exigat. Nam, vt caetera omittam, quis vnquam tam atrociter in quenquam desaeuit vt ei obiiceret quasi crimen fatum aut mortem? veluti tu Alberto Carporum principi, cui et mortem obiecisti et insultasti quod eiectus esset e principatu. Credisne, Erasme, fore quenquam qui ista legens non exhorreat? Eum qua tandem modestia primum Carporum principem, postea exulem apud Gallos, deinde sycophantam, postremo Franciscanum esse dixisti? Sycophanta⟨m⟩ videlicet, quia te in ius vocarit. Et non pudet te caeteris praedicare modestiam? Non pudet etiam, si Diis placet, eam a Diuo Hieronymo saepe exigere? Irasceris tu, ad Apologias properas, si quis vel summam cutem attingat tuam; letale vulnus interpretaris, si quis te laudibus non exornet. At, reor, legeras satis esse homines imprudentia lapsos non erigere: vrgere vero iacentes, aut praecipitantes impellere, esse inhumanum. Quanto satius fuisset simpliciter fidei ac pietatis suae hominibus reddere rationem, quam vestes Franciscanas, exilia, iniuriasque fortunae et mortem commemorare? Quocirca et illud esset laudatissimum, si minus morsibus, dicteriis, ac salibus, vir praeclare, fideres, parciusque iis vtereris; quibus et causa tua infirmatur. Et Christiano minime conueniunt sales et scommata; tum non debemus his solis rem nostram velle defendere. Nam dum alium irrides, dum carpis alium, dum salibus et iocis in omnes insultas, plurimum existimationi tuae detractum est. Postremo, quod mihi caeterisque Christianis propono, non debemus tanti facere gloriam istam literis partam vt pro ea 'in gladios atque arma' putemus esse 'ruendum', perinde quasi haec futura sit nostra immortalitas. Praeclara quidem res est omnigena rerum scientia, sed longe clarior mansuetudo et ταπεινοφρόνησις et viuendo Iesu Christi exprimere vitam. Tempus erit cum omnia librorum conflagrabunt monumenta, sola probitas in omni humano opere celebrabitur. Non quod haec dicens a scribendo prohibeam, sed vt hoc bonum ad maius bonum paratum ostendam. Nam sunt qui dicant, dum vnus in omni mortalium genere esse cupis, dum neminem pateris tibi aut aequari aut praeferri, dum tibi principatum vendicas inter eruditos, te multum a modestia recessisse ac quaedam fecisse quae apertum liuorem prae se ferrent. Id quoque optarim, vt minus esses cauillosus, ac curatius perpenderes, quid hominem Christianum doctissimumque deceret. Nam vt taceam caetera, quanta est haec cauillatio, vt qui de te non sentiat magnifice totam Germaniam contemnat. Scio ergo Germaniam doctissimis iuxta ac Christianissimis hominibus esse refertam, multosque noui quorum probitas ac doctrina esset mihi admirationi: e quibus Iulius Pflug, Iacobus Zeilierius insignis mathema-

724. ergo *α*: ego *β*. 726. probitas *α*: prohibitas *β*

690. principem] Cf. Ep. 2522. 67, which suggests that Steuchus has read the *Epistolae Floridae*, and that though his letter bears date 25 July 1531 some touches must be later additions.

696. legeras] Cic. *Rab. Post.* i. 2.

709. in gladios] Cf. Verg. *Aen.* 2. 353.

727. Zeilierius] Probably an Italian form of Zieglerus, who between 1521–31 was in Rome and Ferrara; see Ep. 1260 introd.

ticus, Ioannes Marquardus, clarissimus vir Georgius Boëmus, aliique. Quare ex certa voce cauillationem appello quod te non laudans, quod in procaces quosdam et Luteranos quaedam destomachans, Germaniam vituperarim. Hoc crimen minime agnosco. Nam homines factiosi, nouarumque rerum studiosi, ne prudentissimae quidem Germaniae placuerunt. Nemo certe hoc tempore aliqua Christiana pietate doctrinaque imbutus fuit qui non coactus fuerit super istorum leuitate aliquid clamare. Quod a me factum cum omnes aequi bonique consulere deberent, tum vero ipse, qui magnam tibi hac in re licentiam arripuisti. Nisi forte vnus esse voluisti. Sed qui homines sunt, sicut tu, et Christiani, sicut tu, eodem eos sensu praeditos esse quo et tu, et ad res indignas indignari, perinde ac tu, necesse est.

Eadem est cauillatio de interpretationibus, de philosophia, et quod tota in oratione videris tecum ipse pugnasse, vt non tanta mecum quanta tecum tibi fuerit contentio. Reuclinum quasi aegre fers a me laudatum! quem tu, nescio qua autoritate, in numerum diuorum retulisti. Corrigis quod aduersus Auerroistas destomacher, quos tu in omnibus libris tuis vsque ad rauim conuitiatus es. Editionem qua vtitur Ecclesia negas esse Hieronymi, et in annotationibus caeterisque libris dicis Hieronymum sic ex Hebraico vertisse. Confessionem voluisses a me validius assertam, quam quomodo tu tractes vel tua Colloquia clamant. In Liranum ⟨me⟩ nescio quid stomachi dicis prae me ferre, quem tu, vbi potuisti, carpsisti, irrisisti, lacerasti. Quare, vir doctissime, cogita diligentius, quid te deceat: contemne multa, multa scribendo retice, nec arbitreris hostes omnes qui aliquid in te reprendant.

Sunt plura alia quae libens praetereo, ne et senem et eruditissimum docere voluisse videar. De me hoc habeto, me de doctrina moribusque tuis ac fide optime sentire. Nec illi mihi vnquam placuerunt qui libellos infames contra te ediderunt. Cupio tamen prudentissime perficias ne odia gliscant, et ne ex paruis initiis crescant in immensum. Occurrendum est mansuetudine. Nam statim et aduersario obstruitur os et lectores mira voluptate demulcentur. Vt se mutuo Christiani christiana charitate moneant, mirifice probo: sed procacitates et contumelias abhorrere prorsus ab ea quam profitemur religione clamo. O misera secula nostra, si doctrina, quae coeleste munus et humani generis est decus, aut haereses nobis pariat aut sanctissima foedera, quibus vnusquisque in Christo deuinctus est, disiungat! *χαίρετε γράμματα*, si haec sunt! Citius rastris ac ligonibus censeam insudandum. Quare obsecro te, vt finem et mecum et cum caeteris contendendi aliquando facias. Non sunt e quauis causa iurgia excitanda. Non est tam famae pertimescendum vt, si quis vel parum honorifice nostri memor fuit, vel de nobis prorsus conticuit, in discrimen adductum

756. De . . . 758. ediderunt *om.* β. 759. ne *ante* ex β: *om.* a *LB.*

728. Ioannes Marquardus] We have not been able to identify. Freudenberger (pp. 54–5) identifies him, without probability, with Johann Marquard of Kinsegg.

Georgius Boëmus] Perhaps Georgius Logus, see Ep. 2568. 15n. Freudenberger, pp. 55–7, suggests Georgius Cuspinius (Spiess).

aut profligatum ab eo nomen nostrum arbitremur, nec cum falsis suspicionibus et animorum nostrorum cogitationibus dimicandum. Christiani hominis non est, si se iniustis criminibus putet esse petitum, eodem genere iniuriam vlcisci. Si placide mecum agere est animus: vltro amicitiam tuam amplector et osculor, tantumque, praeter amicitiam, honoris ac cultus tibi exhibeo quantum a me iuuene tibi seni, Tyrone in christiana philosophia veterano, debetur. Ac ne queri possis discordiarum me principem fuisse; et vt eam quam tibi praedico modestiam—et tu ad eam me inuitasti—primus sequar, hac fine epistolam claudo. Vt tibi omnes si quas intulisti iniurias condono, sic idem abs te peto atque obsecro, vt si qua in re vel in hac epistola vel alibi te nolens offendi, tum hoc ipsum vicissim condones, tum animo minime iniquo et iniuriarum sitibundo factum interpreteris. Dominus Iesus Christus augeat gloriam tuam in hoc seculo et in futuro. Vale.

Datum Regii Lepidi viii Calendas Augusti, Anno a partu Virgineo. M.D.XXXI.

2514. To The Senate of Besançon.

Epistolae Vniuersae (N), p. 1110. Freiburg.
Lond. xxvii. 44: LB. 1192. 26 July 1531.

[The year-date is confirmed by the mention of the 'two years and more' during which Erasmus has been at Freiburg (he went there in April 1529) and by comparison with Ep. 2553. It is perhaps remarkable that he should be thinking of Besançon at a time when he had just completed the purchase of a costly house in Freiburg.]

ERASMVS ROTERODAMVS SENATVI BESONTINO S.

Magnifici et plurimum honorandi domini, quum res Basileae mutatae cogerent me hospitium vetus et ob id gratum relinquere, cogitabam de commigrando Besontium, nimirum expertus iam per occasionem tum vestram tum canonicorum humanitatem. A canonicis tum responsum est istic esse nescio quid dissidii, itaque satius esse migrationem in aliud differre tempus. Ita factum est, vt [in] approbante et suis litteris commendante me rege Ferdinando ad Friburgum vicinum me contulerim: vbi iam duos annos et vltra vixi, gratus omnibus, sed imprimis Academiae. Nec interim fui cuiquam grauis impendio, meo succo victitans.

At nunc quoniam video omnia in suspenso esse, nonnulla etiam bellorum aut tumultuum praesagia, quae quidem opto vana esse, sed si quid tale accidat, vbiuis malim esse quam Friburgi. Huc enim se contulerunt et hodie conferunt, qui Basileam odio sectarum reliquerint, a quibus illi suspicantur instigari monarchas vt rem ecclesiasticam armis vindicent. Oppidum est elegans et amoenum, sed maligna rerum copia: et hoc corpusculum senile

2513. 776. β: placite α. 782. hoc β.

2514. 3. expertus] In April 1524; see Epp. 1440. 4n, 1610, 1679. 94–106, 1956. 5. dissidii] For the quarrel see Ep. 2410. 47n.

iam et afflictae valetudinis quum aliis plurimis subsidiis eget tum maxime vino Burgundiaco, quod huic stomacho cum Germanicis pessime conuenit. Quum autem ea istinc huc adferri curo praeter iniqua impendia, aut veniunt qualia nolim, aut in itinere per aurigas vitiantur.

Speramus quidem omnia fore tranquilla, sed tamen si quid extiterit quod nolumus, mihi gratum esset vrbis istius hospitio ad tempus vti. Nemo per me grauabitur; est, gratia superis, vnde alam hoc corpusculum. Nec cum vlla secta mihi commercium est. Nullos habeo discipulos nisi cum Christo communes, nec habiturus sum volente Deo. De vitiis hominum quaedam admonui, quae nonnihil offendunt morosos quosdam, quum magis oportuerit ea corrigere quam succensere bene monenti. Tantum quaero portum et tranquillam sedem huic aetati et valetudini. Vocatus sum et vocor alio splendidis conditionibus, sed non est consilium egredi Caesareae ditionis pomeria, cuius singulari fauore hactenus substiti aduersus maleuolorum conatus.

Quod si vestra sapientia putabit hoc quoque ad rem pertinere, verbo facillime impetrabo et a Caesare et a Ferdinando litteras commendaticias. Quanquam quae vestra humanitas est nec illorum commendatione nec his meis litteris opus esse arbitror. Attamen propter varias hominum sententias variosque affectus visum est nihil tentare, nisi prius exploratis animis vestris, sine quorum fauore nescio an istic tranquillam sedem habere liceat. Quamobrem vestra clarissima celsitudo non grauabitur paucis verbis huic epistolae respondere, cui me semper addictum clientem fore profiteor, quaecunque Erasmum est habitura regio. Vos omnes sospitet, resque vestras bene fortunet Dominus Iesus.

Apud Friburgum Brisgoiae postridie Iacobi apostoli M.D.XXXI.

2515. From Bernard of Cles.

Trent MS. ⟨Vienna.⟩
⟨July–August⟩ 1531.

[The letter is preserved in the 'Correspondenz v. Bernhard v. Trient, 1514–1533' formerly in the Staatsarchiv at Vienna (see Ep. 1357 introd.), now in the Archivio di Stato, Trent. The letters are rough-drafts in the Bishop's autograph. This letter is found in a packet endorsed in the Bishop's hand: 'Minutae mensis Iulii vsq. ad x Augusti MDXXXI'. The letters are evidently in the order in which they were written, and this occurs towards the end of the packet. There is another draft of it in the same bundle.]

ERASMO.

Redditae nobis fuerunt litterae vestrae, ex quibus cognouimus vos superioribus diebus postremis nostris respondisse: quae quidem ad manus nostras non peruenere. Vidimus etiam exemplum litterarum vestrarum ad Episcopum Viennensem, et dolemus quod in hac aetate nostra vobis viro modesto nec talia perpeti

2515. 1. litterae] Neither of these letters survive, cf. Ep. 2504. 8n.

4. litterarum] Not extant, but answered by Ep. 2503 of 21 June 1531.

assueto tot molestiae et perturbationes inferantur. Omnia haec Regiae maiestati refferemus, quam scimus vobis in omnibus necessitatibus vestris nullo vnquam tempore defuturam: et a vobis summopere contendimus vt in futurum sic faciatis; quia maxime cupimus in quibuscunque possumus vobis morem gerere, et speramus nos breui ad eum locum venturos ad quem et vos, si opus fuerit, ad nos conferre poteritis, vel litterae hinc inde comodius perferrentur.

2516. To John Botzheim.

Copenhagen MS. G.K.S. 95 Fol., f. 199. Freiburg.
K. p. 19: N. p. 956: Lond. xxv. 7: LB. 1193. 5 August 1531.

[An autograph rough-draft, headed 'Ioanni Botzemo', for which in K and all subsequent editions the apparently fictitious name of Sigismundus Questenbergius is substituted. For the use of a fictitious name we may compare Epp. 1296, 2281.

Before receiving this letter Botzheim had spontaneously taken action about the attacks on Erasmus by writing to Faber and asking him to restrain the suffragan bishop of Constance, who had recently succeeded Botzheim in the office of dean; see Botzheim's letter to Faber, Vienna MS. 9737^{g}, f. 41. A year earlier, in Ep. 2310, Botzheim had called Erasmus' attention to the fact that students in Ueberlingen were being warned against his New Testament and that an unnamed preacher had attacked one of his interpretations.]

IOANNI BOTZEMO

Gavdeo te, Botzeme charissime, leuatum et molestis et parum frugiferis laboribus, quibus decani vicem gerens distringebaris. Magis autem letor te incolumem esse, praesertim hoc pestilentissimo tempore, quam res vobis accisas esse. Tui quidem similibus nihil potest esse nimium, qui quicquid habent, aut necessitati impendunt, aut honestae benignitati reseruant. Sed nulli magis inclamant diuum atque hominum fidem, quam quibus adhuc superest vnde alant caballos, aues, canes, aleam et puellas: vnde satrapas agant, et Lucullos, quum in edibus nullus sit codex sacer. Horum queri-moniae mea quidem sententia non multum habent frontis.

Quid agat Cesar nunquam magis fuit occultum quam nunc, nec vsquam magis quam illic vbi nunc agit apud Brabantos. Quidam amici mei studio se miscuerunt purpuratis, vt aliquid expiscarentur: nihil potuerunt subodorari. Illud norunt omnes, venatur gnauiter, valetudinis opinor gratia, tot tamque longinquis profectionibus, tot consultationibus nonnihil fatigatae. Prolixum est iter ex Hispaniis Bononiam. Illic preter ceremonias ad vnguem religiose peractas, de rebus haud vulgaribus domesticis colloquiis agitatum est cum Clemente septimo. His successit Augustensis conuentus, incredibili Principum celebritate. Ab hoc itum est Aquisgranum, vbi Rex Romanorum designatus est Rex Ferdinandus. Post tanta negocia feliciter obita nonnihil relaxat animum

2516. TIT. *MS.*: ERASMVS ROT. SIGISMVNDO QVESTENBERGIO S. *K.* 1. Botzeme *MS.*: Sigismunde *K.* 2. decani *MS.*: δεκάρχου *K.* 4. quidem *add. K.* 8. aleam *add. K.* 9. nullus *MS.*: vix vllus *K.* 12. apud Brabantos *add. K.* 21. Rex *ante* Ferdinandus *om. K.*

apud suos Flandros, in quorum gremio natus est. Exigitur autem incredibilis pecuniarum summa, sed audio nondum ab omnibus eius ditionis portionibus assensum esse. In quem vsum hæc fiant, varia est hominum diuinatio, nihil autem certi. Sunt qui diuinent illum autumno per Gallias triumphabundum repetiturum Hispaniam, alii putant hos bellorum neruos parari in Turcas, nonnulli coniectant subito futuram incursionem in sectarum propugnatores. Euentum Deus nouit.

Nos certe velut olim Hebrei exulantes Babyloniae, quibus non licebat cantare canticum Domini in terra peregrina, expectamus Messiam nostrum, qui nos in pristinum restituat statum: vtinam possit et syncere pietati restituere. Sunt qui flagitent Synodum *οἰκουμενικήν*, sed arbitror nihil futurum hoc Pontifice viuo: nec video quid bonae rei ex eo consilio sit oriturum, si fiat, praesertim hoc rerum statu. Altera pars de regno nihil sustinet remittere, altera dogmatibus citius sit aliquid additura. Si quis de temperamento mutire incipiat, protinus audit, Noue hereseos autor.

Ante paucos dies fuit hic quidam ex aula Regis Ferdinandi vir non perinde quidem doctus, sed perhumanus rareque probitatis. Is nobis rettulit nouam vixque credibilem fabulam, isthic esse Momum quendam bicornem (his enim verbis vsus est) qui magna petulantia solet debacchari quum in omnes bonarum litterarum amantes, tum praecipue in Erasmum, non iam in conuiuiis tantum, sed in publicis etiam concionibus. Conatus sum expiscari quis esset ille Momus bicornis, sed ille nomen edere noluit. Tantum, quum diuinarem esse vestri praesulis suffraganeum, leuiter subrisit, capite tamen abnuens. Ac plane crederem me recte diuinasse, nisi tam esset absurda fabula vt in neminem competat nisi hominem insigniter stupidum ac vecordem, qualem absit vt vester presul habeat a suffragiis aut ecclesia vestra ecclesiasten. Imo mihi persuaderi non potuit, istic esse quenquam tam effreni lingua, tamque nullo iudicio, vt eiusmodi naenias vel in compotationibus effutiret. Verum ille contra constanter asseuerabat se narrare non tantum audita, quæ veluti per eburneam portam subuolantia somnia non raro comperiuntur *ἀνεμώλια*, sed suis ipsius oculis conspecta, suis ipsius hausta auribus. Addebat locum et diem: citabat nominatim complures testes *πάνυ ἀξιοπίστους*, qui vidissent et audissent eadem.

Sed iamdudum, vti suspicor, gestis audire fabulam. Audies, sed vnicam: nam ille complures memorauit. Aiebat illum praecipue vociferari in Nouum Testamentum a me versum e Grecorum codicibus. Itaque quum in natali Iacobi apostoli tractaret apud

24–5. audio . . . assensum esse *MS.*: habet patriam tam amantem vt velit, tam opulentam vt possit magna largiri *K.* 31. olim *om. K.* Babyloniae *K*: Babylonis *MS.* 34. flagitant *K.* 35. hoc Pontifice viuo *om. K.* nec *MS.*: et nec sane *K.* 36. concilio *N.* 38. *K*: additurus *MS.* 42. probitatis *MS.*: pietatis *K* 44. his . . . vsus est *add. K.* 49. esse . . . suffraganeum *MS.*: quis esset *K.* 52–3. vester presul *MS.*: vel pagus vllus *K.* 53. a suffragiis aut ecclesia vestra *om. K.* 57. tantum audita *MS.*: rumore iactitata *K.* 57–8. veluti . . . somnia *add. K.* 65. in . . . apostoli *MS.*: *ἐκκλησιάζων K.*

populum eius diei euangelium, apud imperitam multitudinem iactauit, atque, quantum potuit, verbis exaggerauit insignem meam temeritatem, qui in Euangelio Matthei, cap. 20. de meo adiecerim, et baptismate quo ego baptizor baptizari: quum in nostra translatione tantum calicis epotandi fiat mentio. Addebat idem aliis locis a me frequenter fieri, dum diuinis pro mea libidine multa impudenter, quedam etiam heretice demo, addo, muto, vtcunque visum fuerit, idque summo rei Christianae detrimento. Proinde religiose admonuit vniuersos et singulos, ab eiusmodi nouis magnopere cauendum. Hec apud plebeculam plusquam ἀναλφάβητον, que credebat esse verum quod ille narrabat.

Ac profecto quisquis hoc auderet, quod ille praedicabat a me factum, dignus esset odio publico. Sed ab hac temeritate plurimum abest qui, relicta vulgata lectione vt habetur intacta, studiosis ea Latine vertit que habentur in Grecorum codicibus, haud quibuslibet, sed quos sequuti sunt Origenes, Chrysostomus, Basilius, ac Theophylactus, aliique viri celebres et orthodoxi, postremo et sanctimoniae gratia commendati. Qua fronte ille dicitur addere et adimere, qui in vulgatis Latinorum codicibus non mutat apicem ? Aut quid detrahit adiicitue, qui professus interpretem, hoc bona fide reddit quod in libris reperit quos vertendos suscepit ? Si non est in Grecorum codicibus quod Latine reddidi, erat quod interpretis fidem in me desideraret. Iustiorem autem habebat in me vociferandi causam, si, professus interpretem, hoc quod constanter habetur in Grecorum exemplaribus, omisissem. Adeo porro hic non damno Latinam editionem ab ecclesia receptam, vt in Annotationibus admoneam fieri potuisse vt hec particula ex Marco huc sit adiecta. Nam tale quiddam apud nos interdum factum comperimus, sed crebrius apud Grecos mea quidem sententia. In causa fuerunt canones, quibus Origenes, et post hunc Eusebius indicarunt, quid in quoque Euangelistarum conueniret dissideretue, quid deesset aut superesset. Nam quod studiosus quispiam annotarat in spatio marginis, scriba parum attentus transtulit in contextum. Et quanquam istiusmodi quaedam deprehenduntur apud Origenem, Chrysostomum, ac Theophylactum, tamen fieri potuit vt ipsi nihil immutarint in contextu, tantum interpretantes attexuerint ea que ab aliis essent addita.

Quid sibi permiserint veteres, mihi parum liquet, certe optarim in diuinis libris nec apicem mutari, praesertim ex ea lingua qua primum proditi sunt. Id si factum est alicubi, a quibuscunque quocunque iure factum est, mihi certe non potest vitio verti, qui nihil aliud profiteor quam interpretem. Quod si totum eum laborem damnat, quo Grecorum lectionem tradidi Latinis auribus, legat Apologiam meam qua respondi Petro Sutori Cartusiano.

Nondum mihi persuadeo talibus esse moribus vestrum suffraganeum, per te tamen certior fieri cupio. Si vera mihi narrauit

66. *K*: die *MS.* 67. atque . . . exaggerauit *add. K.* 71. diuinis *MS.*: in diuinis libris *K.* 74. vniuersos et singulos *add. K.* 77. Ac *MS.*: At *K.* 83. gratia *MS.*: titulo *K.* ille *om. K.* 87. *K*: codibibus *MS.* 90. habebatur *K.* 91. hic *add. K.* 93. interdum *add. K.* 96. indicarunt *K*: indicatum est *MS.* 98. *K*: annoterat *MS.* 99. quaedam *add. K.* 105. alicubi *K*: alibi *MS.* 110–11. suffraganeum *MS.*: ecclesiasten *K.*

aulicus ille, litteris hominem admonebo vt ab ista linguae petulantia temperet, praesertim apud homines non imperitos modo, verumetiam rurestres, vt audio. Quod si monitus non destiterit, cogar et ipse Germanice loqui. Sed spero rem secus habere, quam mihi narrata est: aut si sic habet, arbitror hominem, si Christiana mente praeditus est, admonitum ab ista debacchandi in immeritum licentia temperaturum. Bene vale, amicorum candidissime.

Laurentium Merum, hominem vt accipio vere theologum merique iuxta cognomen suum ac purissimi pectoris, gregis istius parochum, queso vti meis verbis salutes amanter ac diligenter. Bene vale.

Datum Friburgi Brisgoiae Nonis Augusti 1531.

2517. To Caspar Ursinus Velius.

Epistolae Palaeonaeoi p. 7. Freiburg.
N. p. 945: Lond. xxiv. 20: LB. 1194. 7 August 1531.

[Answering a letter in which Ursinus had presumably taken up some points in Ep. 2453, see ll. 1–2, 18–19, 36–7.]

ERAS. ROT. GASPARI VRSINO VELIO S.

De phrasi, doctiss. Veli, nunquam fui magnopere solicitus, nec inuideo Budaicis hic primas tenentibus, vt scribis. Sum enim in hoc non dissimilis Ouidio, cui quaeuis puellarum species aliquo lenocinio placuit. Vbicunque sanitas est ingenii, sensus arguti, cogitationes reconditae, mihi abunde satisfacit dictio. In hoc sapuit Budaeus, quod neque quaslibet edit epistolas, nec ad quoslibet. Ego dum vel amicis obsequor, vel typographis vrgentibus obsequundo, saepenumero parum consulo famae. Quanquam vt nunquam huius laudis fui anxie ambitiosus, ita nunc sic vbique regnantibus bonis literis aequissimo animo fero me iam plusquam sexagenarium de pontibus deiici. Ac eandem prope voluptatem animo persentio, quam Lacon ille, qui quum ambiret in trecentum virum numerum allegi, repulsus abiit alacer ac ridens. Rogatus quid gestiret; Quidni gaudeam, inquit, in hac ciuitate trecentos inueniri me meliores?

Quod ad instaurandum genus humanum, tot cladibus afflictum, strenuam nauas operam, laudo pietatem: quod succedit, gratulor felicitatem. De Principe tuo et recte et sapienter iudicas, sed spero aliquando fortunam illius animo responsuram. Caesar nihil adhuc aliud quam colligit, quando sparsurus nescio. Sunt qui

2516. 118. licentia *add. K.* 119. Laurentium . . . 122. Datum *om. K.*

2516. 115. Germanice] Erasmus seems to mean that he will make some defence of himself in German. Examples of his use of the vernacular are afforded by his letter (Ep. 1708) to the Swiss Confederacy and by the German translation of his *Detectio Praestigiarum*, made probably by George Carpentarius; see Ep. 1708 introd. We may compare what he says in the *Purg. Adu. Ep. Lutheri* about the *Explanatio Symboli*: 'Si scripsissem idiotis, Germanice scripsissem, non Latine', LB. x. 1540A.

119. Merum] We know nothing further of him. Till 1527 the parish priest of Ueberlingen had been John Schlupf, another admirer of Erasmus; see Ep. 1739[a]. 17n.

2517. 12. Lacon ille] Erasmus attributes this saying to Paedaretus, see *Apophth.* i. 127 (LB. iv. 133).

dicant hoc esse fatale imperiali coronae, semper egere, vacuumque esse Danaidum dolium, quantumuis infundas. De Turcis rumor hic parum laetus volitat, fertur alter de rursus indicenda Synodo rumor. Quid cogitet Caesar nusquam minus scitur quam illic vbi viuit. Scio quid prouerbia dicant de conciliis Germaniae, quid sit euenturum nescio.

Ne nihil nouae rei putes esse, mercatus sum aedes honesti nominis, sed iniqui pretii. Exhausimus quicquid erat praesentis pecuniae, et adhuc aedificamus. Tantum sensi taediorum in licitando, contrahendo, stipulando, emigrando, immigrando, rixando cum fabris et furibus, vt malim decennium in libris versari quam vnicum mensem haec deuorare catapotia. Corpusculum hic habitat, animus alibi. Iam illud etiam periculum est, ne ex aedibus bene adornatis nos exigat pestilentia, quae iam mature scintillat hic odiose. De Olmucensi praesule, faciam quod iam toties hortaris, simulatque dabitur opportunitas. Haec ad epistolam tuam Viennae scriptam xxvi. die Iunii. Vale.

Friburgi vii. die Augusti M.D.XXXI.

2518. To John Herwagen.

Epistolae Floridae p. 3. — Freiburg.
Lond. xxxi. 55: LB. App. 362. — 9 August 1531.

[The preface to the *Epistolae Floridae*, Basle, J. Herwagen, Sept. 1531; 112 letters all new, dated from 3 April 1523—21 Aug. 1531. The haste with which Erasmus prepared this volume is reflected in its indiscretions, subsequently cut out in K. This letter also does not appear in K or in N.]

DES. ERASMVS ROTER. IOANNI HERVAGIO S. D.

Mvltae quidem, Heruagi charissime, virtutes erant in Ioanne Frobenio, felicis memoriae, quae illum affectui meo magnopere commendarent: sed non alia re tenacius arctiusue sibi deuinxerat animum meum, quam quod in omni vita nihil prius habebat, quam vt quantislibet laborum ac pecuniarum impendiis excudendo probatissimos quosque autores iuuaret publica studia, cui pulcherrimo instituto vir optimus etiam immortuus est. Nec video quae mors illi potuerit contingere speciosior. Ita factum est vt rem literariam magis auxerit quam familiarem, suisque haeredibus plus honestae famae reliquerit quam pecuniae. Quoniam autem video te non tantum ornatissimae coniugis ab illo relictae ὑπόδοχον extitisse, verumetiam illius animi quem ille prouehendis ornandis-

2517. 24. cogitat *N*. 35. Olmucensi *scripsimus*: Cluuiacensi *K*.

2517. 27. aedes] Cf. Ep. 2506. 1n.
35. Olmucensi] Stanislaus Turzo. It seems clear that Erasmus refers to a suggestion of Ursinus that he should dedicate a book to Turzo (he had in 1525 addressed to Turzo the dedication of the Froben Pliny *Hist. Nat.*; Ep. 1544). In 1532 he complied with this suggestion, dedicating to him Psalm 38; and mentioning Ursinus in the dedicatory letter (Ep. 2608). Turzo, in acknowledging the compliment, refers to the good offices of Ursinus in the matter (Lond. xxvii. 37, LB. 1229).

2518. 2. Frobenio] † 26 Oct. 1527.
11. coniugis] Herwagen married Froben's widow in 1528; see Ep. 2033. 58n.

que litteris praestitit, successionem capessere, facere non possum, quin eius beneuolentiae qua semper illum prosequutus sum bonam partem in te transferam. Atque vtinam instituto tuo tantum adiumenti possim adferre, quantum et hic cupit animus, et tua ista promeretur virtus. Sed haec aetas, haec valetudo, iamdudum a studiorum laboribus, si minus rudem, certe remissionem flagitat, idque suo iure. Proinde non est quod vos ἐργοδιῶκται, quibus frequenter obsequentior fui quam mihi fuit opus, expectetis a me paria pensa.

Hoc vero tempore sum in eo rerum statu vt, si maxime desit aetatis aut valetudinis excusatio, ab omni musarum commercio sim alienissimus. Rogabis, quid nouae rei? Num et vxorem duxerim? Profecto rem facio quae mihi nec minus molesta est, nec minus operosa, nec minus aliena ab ingenio genioque meo. Aedes hic mercatus sum honesti quidem nominis, sed iniqui precii. Itaque Erasmus ille, rerum omnium dispendio literarium ocium redimere solitus, nunc licitatur, contrahit, stipulatur, cauet, consulit, demolitur, extruit, rem habet cum fabris lapidariis, lignariis, ferrariis, vitrariis, nosti genus hominum, tanto cum tedio, vt malim totum triennium in quamlibet iniquis studiorum laboribus versari quam vnicum mensem hoc genere curarum agitari. Nec antea vnquam perinde atque nunc intellexi quantopere sapuerit Diogenes, qui maluerit ad dolium confugere quam cum talibus conflictari. Huc miseriarum me redegit huius seculi infelicitas, et quorundam fucata improbitas, quos aliquando fortasse non fraudabo sua laude. Atque in his malis minima molestiarum portio est nummorum assidua profusio. Tu coniicito caetera.

Haec eo commemoro, mi Heruagi, vt boni consulas quod nunc mitto, non cuiusmodi volo, sed cuiusmodi possum. Nam hoc mittendum erat, aut nihil. Mitto autem epistolas aliquot florulentas. Scio te mirari quid hoc sit tituli. Sed nihil magnae rei est, ne quid fallas teipsum. Vix hoc opellae per turbulentas emigrandi et immigrandi occupationes licuit sumere, vt ex immenso epistolarum aceruo flosculis notarem quas expediret excudi, quanquam vix vllas in hoc scribere soleo. Hoc quicquid est libelli, quale quale est, tibi certe bonum esse cupio: erit autem, si in distrahendo senseris tuum τρικέφαλον Ἑρμῆν tibi fuisse propitium, qui precor vt tibi viam commonstret compendiariam πρὸς τὴν πλουτόπολιν, quo nunc fere properant omnes, at non pari successu. Sed extra iocum, precor vt Dominus, sospitator verus ac prosperator omnium, sanctum istud institutum tuum bene fortunet: cui non sumus pro nostra quantulacunque portione defuturi, simulatque pristinae tranquillitati redditi fuerimus. Bene vale cum tibi charissimis.

Apud Friburgum Brisgoiae, pridie Laurentii M.D.XXXI.

---

19. ἐργοδιῶκται] Exodus 3. 7.

26. Aedes] Cf. Epp. 2506. 1n.

48. τρικέφαλον Ἑρμῆν] Herwagen introduced a new printer's device for the books of his firm, a three-headed Hermes: for the representation of Hermes as τρικέφαλος see *Adag.* 2695, cf. *Ratio Verae Theologiae*, LB. v. 75D, Roscher, *Lex. Myth.* I. 2. 2417, and Gaisford, *Suidas*, *s.v.* From Ep. 2524 it appears that Erasmus had suggested a different device.

2519. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^a. 73. 293. ⟨Basle.⟩
14 August 1531.

[An autograph rough-draft, with many scribbled corrections. The date is clearly written and may be accepted.

An ordinance of 1 April 1529 had made attendance at the reformed service every Sunday compulsory. Boniface had claimed exemption from this ordinance as one of the conditions of continuing in his Professorship (Am. E. 47) and the Council had admitted his claim (Am. E. 49). In Jan. 1530 he complains that the agreed conditions were not being kept (Am. E. 55 = Ep. 2248), and correspondence with Erasmus during the first four months of 1530 has various references to this complaint (Epp. 2256, 2267, 2281, 2312). On 14 Dec. 1530 the Basle Council issued a 'Bannordnung' decreeing expulsion against evil-doers: and on 23 April 1531 this was followed by an *Edictum de non communicantibus*, threatening the 'Kirchenbann' to all who did not take the reformed sacrament; after three warnings those who did not conform were to be banished. On 25 April 1531 Boniface was summoned before the 'Bannherrn'; on 8 June he appeared for a second hearing; and for a third hearing on 2 Aug. On 11 May he had submitted to the Council a statement of his position (the *libellus* of l. 4); and on his third appearance before the 'Bannherrn' he seems to have contented himself with repeating the arguments of the *libellus*. Shortly afterwards he learnt that the Council had decided to review the whole matter themselves (Am. E. 74); and on 9 Sept. he was summoned before that body (Am. E. 75, 79). He asked for a delay of proceedings until the Easter following; this request seems to have been granted, since he speaks of himself as being 'inter ampliatos reos' (Ep. 2551: Am. E. 79); cf. Ep. 2630. Towards the end of November 1531 Oecolampadius died. The course of the controversy is given in Boniface's diary for 25 April—22 Nov. 1531, printed by Burckhardt-Biedermann, Am. E. pp. 327–72. It was not concluded till 1534, when the introduction of Myconius' Basle Confession enabled Boniface to reconcile himself with the authorities.

The present letter is the first of Boniface's extant letters to Erasmus which contains any full statement of the trouble, though it speaks of it as being now in the last act (l. 1). There is extant no detailed answer from Erasmus until he replied on 25 March 1532 (Ep. 2631) to Ep. 2630.]

S. P. Iam in postremo coenae adeundae actu sumus. Vertaturne in tragoediam vel comoediam ignoro: mox tamen apparebit. Cum nuper tertium admonerer, rettuli me ad eum quem iamdudum senatui exhibui libellum, in quo ne quis inuitus ad mensam cogi possit vel debeat suis ipsius magistratus decretis aperte, nisi multum fallar, ostendi. Proinde nunc denuo solemniter testatus sum non odio nec inuidia—et quid plura?—, nullius contemptu hactenus fuisse ἀσύμβολον, sed quod nostrorum mihi doctrina nondum sit persuasa, meam interea in magistratum in ciuilibus reuerentiam, item in ciues charitatem depraedicans, vt qui officiis et beneficiis cum omnibus certare, immo fortunis atque adeo vita, sicubi iuberet necessitas, essem paratus; quod ad solam spiritualem manducationem attinet, ita mee fidei rationem constare vt arbitrer omnem qui Christi morte se a vinculis Satanae redemptum, eaque pro hominum peccatis satisfactum firmiter credat, omni in eam collocata fiducia perpetuo corpus et sanguinem Christi spiritualiter

4. libellum] Printed by Burckhardt-Biedermann, Am. E. pp. 376–85 from the original document (Antiquit. Gernler. I. S. 130–3). Boniface's rough-draft is preserved in the Basle University Library.

manducare bibereque; in coena porro, que fidei fuerit cum augendae tum excitandae, nobis vere et adesse et distribui corpus et sanguinem Domini ex simplici verborum intellectu: ad quam ne ἀναξίως accedamus, duo mihi videri necessaria, alterum vt resipiscendo hoc in Domini memoriam nempe eius mortem adnunciaturi faciamus, alterum vt verbis credamus Domini corpus et sanguinem adesse significantibus; qui autem id accidat, ratione humana comprehendi non posse sed soli fidei ex verbo Dei cognitum esse.

Tandem me denuo reuerenter magistratui subiiciendo eum ad charitatem adhortatus sum quam Paulus longanimem et benignam facit et bene semper sperantem; superque negocio amplius deliberando inducias vsque ad Pascha petii, professus interea me inprimis imploraturum Dominum vt is, si recte non sentiam, pro immensa sua benignitate errantem erudire ne dedignetur, quandoquidem petentibus se daturum et pulsantibus se aperire velle promisit. Deinde doctos quoque cum hic tum alibi me consulturum recepi a quibus, si errem, id quod non opinor, instrui possim. Postremo quod si tum nihil inuenero cur a vetere sententia recedere debeam, me conclamatis vasis, ne cui offendiculo sim, protinus hinc migraturum. Quid impetraturus sim ignoro. Vtram in partem pronunciationis lanx declinauerit significabo.

Socerum nondum aduenisse arbitror: alioqui nihil illi gratius futurum quam si apud eum aliquot dies animi causa agere non grauarere. Quid autem de tuis in me et officiis et beneficiis, quid nuper exhibitis hospicii iuribus? Quam tu ea praedicari non vis, tam intimis meis infixa sunt praecordiis. Vtinam, dum plura non datur, [vel] grati mei in te animi vel specimen aliquando exhibere possim.

Prid. assumptionis D. Virginis 1531.

2520. From Sigismund I.

Cracow MS. CN. 46. 175 (α). Cracow.
Leningrad MS. Lat. F. 145 K (β). 17 August ⟨1531⟩.

[The Cracow MS. is a copy in the *Corpus Naruszewicianum* (α), a collection of copies inaccurately written, made by Bishop Naruszewicz (†1796) at the order of Stanilaus Poniatowski with a view to a history of Poland, now in the Czartoryskich Muzeum at Cracow. The letter was printed by C. Miaskowski from CN (*Erasmiana* xii in the Paderborn *Jb. f. Philosophie* xv, 1901).

There is also a copy in a Leningrad xvi^c. MS. (β) (Lat. F. 145 K). This was lent to Dr. Jan Fijalek when he was in Lemberg before the war and he communicated his notes to P. S. Allen. The MS. contains copies of this letter and of Ep. 2521, together with 15 other letters to or from Erasmus. For a description of the MS. see J. Korzeniowski, *Archiwum do dziejow literatury i oswiaty w. Polscie*, vol. xi, 1910.

The year-date and the regnal date are inconsistent. Sigismund was crowned 24 Jan. 1507. The letter belongs to 1531; as is indicated by the mention of John Boner's visit to Erasmus and by the correctly dated Ep. 2521.]

2519. 27. Paulus] 1 Cor. 13. 4, 7.

40. apud eum] Erasmus' proposed visit to Neuenburg is first mentioned in Ep. 2490; see Epp. 2531, 2536, 2541.

44. datur] After this word the MS. shows some letters not decipherable.

SIGISMVNDVS I REX POLONIAE ERASMO ROTHERODAMO

Cognovimvs traditum esse in contubernium et curam tuam filium generosi Seuerini Boner, Burgrauii et praefecti salinarum nostrarum Cracouieñ. fidelis dilecti, quem cum propter plurima patris de nobis merita cuperemus in omni virtute proficere, commendamus tibi illum et studia illius, teque hortamur et rogamus vt nostra causa illum ita erudiendum cures, vt et patri familiaeque suae honori et nobis vsui aliquando esse possit; quo rem non minus te dignam quam nobis gratam praestabis.

Datum in ciuitate nostra Cracouiensi die decima septima augusti Anno Domini millesimo quingentesimo †trigesimo, Regni nostri Anno vigesimo quinto.

Commissio Sacrae Regiae Maiestatis propria.

2521. From Peter Tomiczki.

Warsaw MS. Teki Górskiego 1494. Cracow.
17 August 1531.

[A rough-draft by a secretary in the Zamoyski library at Warsaw, with corrections perhaps by the same hand. In addition there are copies in the *Corpus Naruszewicianum* at Cracow and in the Leningrad MS. Lat. F. 145 K; the variants of both copies may be neglected. The letter was printed by Miaskowski from CN. and by Wierzbowski in *Materyały do dziejów piśmiennictwa polskiego*, 1, 1900, p. 325.

The date is confirmed by John Boner's visit to Erasmus.]

PETRVS TOMICIVS EPISCOPVS CRACOVIENSIS R⟨EGNI⟩ P⟨OLONIAE⟩ VICECANCELLARIVS, ERASMO ROTERODAMO

Etsi iam dudum nullas a te acceperim litteras, Erasme, vir etate nostra prestantissime, te tamen sanum esse et recte valere ex certis hominibus, qui istinc adueniunt, intellexi. Quod me maiorem in modum delectat; amicum enim tam insigni laude et cumulata virtute preter te habeo neminem. Quod vero ego tibi rarius quoque scribam, non mea voluntas, sed temporum presentium misera condicio et status turbulentus in causa sunt, quibus plerumque animo ita incumbo, vt me officia amicorum vtcumque inuitum negligere oporteat. Nunc cum nactus sim nuntium, committere nolui quin ad te aliquid litterarum darem, presertim cum ad scribendum officio, quod clarissimo et magni nominis et auctoritatis apud nos viro domino Seuerino Boner patri istius pueri Ioannis, qui in tuo contubernio est, debeo, prouocer. Is enim cum ex quibusdam cognouit, te mei studiosissimum esse, petiuit a me vt ad te in commendacionem filii aliquid scriberem. Quod cum et ego michi conscius essem quanti te facerem, et tuam erga me beneuolentiam expertus essem, liberaliter me facturum recepi. Quare commendo tibi summo studio puerum, quem propter egregiam illius indolem et patris virtutem et amiciciam, qua michi

2520. 5. et *ante* studia β: vt α. 12. β: Regia α. 2521. 9. sim *add. Miaskowski*. 13. conturbernio *MS.*

2520. 2. Seuerini Boner] See Ep. 2533 introd.

est conuinctus, mirifice diligo, et vehementer opto vt quam maxime pro tua dignitate et parentum honore doctrina, moribus et quacumque virtute ornetur, quod eciam futurum non dubito, quando illi et auctoritate et preceptis deesse nolueris. Deesse autem velle non poteris, si cogitaris ex patris eius gratissimis et placidissimis moribus eum te fructum, quem soles a bonorum virorum officiis expectare, esse capturum. Ita enim tibi de eo affirmare possum, quod tuorum officiorum et beneuolencie erit gratissimus, quam referre tibi non minus volet quam poterit, quandoquidem gratia Serenissimi Regis mei opibusque in hoc regno est longe princeps, et vir non solum honestus et grauis, sed prudens eciam et officiis plenus. Bene vale, et laudibus, vt cepisti, virtutem et doctrinam tuam nobis et posteritati commenda.

Cracouie die xvii Augusti. Anno 1531.

[2492]2522. To Julius Pflug.

Epistolae Floridae p. 139. K. p. 143: N. p. 1058: Lond. xxvii. 2: LB. 1195.

Freiburg. 20 August 1531.

[The year-date is confirmed by the contents.]

ERAS. ROT. ORNATISS. DOCTORI IVLIO PFLVG S.

Ad istam beatissimam virtutum catenam, quam mihi tuus candor tribuit, vir incomparabilis, nihil habeo quod respondeam, nisi *μάλα λακωνικῶς*, o si! Nec video quam hic humanitatis laudem promerear, simpliciter inhumanus futurus si ex euentu, qui fortunae non nobis in manu est, amicorum aestimem officia. Quod tibi venit vsu, euenit omnibus qui simile quiddam tentarunt, et euenturum sciebam. Fruatur ille sua gloria, qua vna decreuit fieri celebris, quando remedia quoque cedunt in diuersum. Quemcunque doctum aut probum sentit mihi esse notum, eum vltro adit, testificans sese cupere sartam amicitiam cum Erasmo, vt ob hoc ipsum videatur alicuius precii, quod simultatem habeat cum Erasmo. Si ille haberet vllum pilum hominis ad concordiam propensi, iamdudum ab hoc nugamento nobis esset quies. Nam vt cum talibus simultatem exercere nolim, ita nec gratiarum foedere velim astringi. Sed inter tot portenta hoc quoque mihi perferendum est. Optarim tamen posthac nomen illud inauspicatum a tuis litteris prorsus abesse, quibus vt ipse summopere delector, ita libenter eas doctis amicis ostendere soleo, quo mihi voluptatem quam ex illis maximam capere soleo, subinde renouem.

Fateor vix vnquam fuisse seculum hoc furiosius, dicas sexcentas Erinnys ab orco prouolasse, adeo nulla pars neque prophani status, neque ecclesiastici sana est: prorsus fatale malum est, cui ne synodo quidem *οἰκουμενικῇ* video medicinam adferri posse, tantum abest vt ipse, qui nihil sum, opitulari possim, licet tu mirificam quandam opinionem de me concepisse videaris. De pontificis

2522. 7. ille] Eppendorff, see Ep. 2395. 2–3n.

animo mihi non liquet, sed tamen video quosdam sacerdotes huc spectare, vt quoniam incendiis hactenus parum profectum est, ferro rem gerant. Hoc an expediat necne, etiam si nobis sit ocium a Turca, nondum statui. Sanabilius esset malum, si vtriusque status monarchae synceris animis consentiant ad instaurandam euangelicam pietatem. Tum res committatur centum aut quinquaginta viris, ex singula quaque natione delectis, quos et vitae sanctitas, et eruditio singularis, et iudicii dexteritas commendet. Horum suffragia per pauciores selectos redigerentur in compendium. Theologorum placita versarentur intra scholarum parietes, nec quaelibet opiniones haberentur pro articulis fidei. Constitutiones quaedam abrogarentur, quaedam verterentur in exhortationes. Esset autem illa cura praecipua principum ac ciuitatum, vt hi gregi Dominico praeficerentur, qui verbo dei sunt instructi, exercitatique ad erudiendum, ad exhortandum, ad consolandum, ad increpandum, ad confutandum. Nunc quos satrapas alunt monasteriorum aut ecclesiarum reditus! Populus interim per omnes sectas fluctuat, velut oues disiectae ac pastore destitutae: quanquam hic quoque, proh dolor, paucas videas oues, hoc est, qui simpliciter errent, ac non potius obstinata malicia peccent. Vereor ne nobis eueniat, quod solet in bellis: vbi pars vtraque saturata est calamitatibus, tum demum incipiunt agitare de foedere. Altera pars statum ecclesiasticum prorsus sublatum tendit, altera correctiorem esse non vult. Omnes mundum in pectore gerimus, et vt terreni sumus, ita terrena sapimus ac loquimur: vtinam Dominus et his et illis inserat cor nouum.

Sunt alia quae non est tutum litteris committere, tum eius generis, vt optare liceat citius quam sperare. Ego fessus non tam aetate, quam valetudine, quam tot rixis, tot iurgiis, tot calumniis, tot oblatrationibus, iamdudum cogito me in ocium recipere: quod tamen ab animo meo petam necesse est, hoc est, vt quod tu prudenter simul et amanter suades, secundum Christum, et rectae voluntatis conscientiam, in bonorum virorum iudicio conquiescam. Fata viam inuenient, speroque hos omnes ecclesiae tumultus tandem in bonam catastropham exituros, artificio summi illius choragi, cuius inscrutabili consilio res hominum temperantur. Id si me superstite contingat, aequo animo dicam, valete et plaudite. Sin hoc non promeremur, dominus est, faciat quod ipsius aeterna voluntas decreuit. Aequum est nos pro optimo ducere, quicquid ille statuit, quo nihil esse potest melius.

Exiit ingens volumen Alberti Pii, quondam Carporum principis, post exulis apud Gallos, deinde sycophantae, postremo Franciscani. Nam sacrosanctam illam vestem induit triduo priusquam moreretur. Sic mecum agit, quasi ego damnem omnia quae facit, docetue ecclesia, nec puduit hominem principem, senem, ac diutina valetudine moribundum, denique iam Seraphico sodalitio destinatum, manifestis mendaciis proximo capitalem struere calumniam.

53–4. non tam aetate] Cf. Ep. 2465. 368n.

66. volumen] *In locos Erasmi lucubrationum retractandos,* Paris, Badius, 9 March 1531.

67. postremo Franciscani] Cf. Ep. 2441. 65n.

Quanquam hoc illi commune est cum omnibus fere, qui stili mucronem in me stringunt: permittunt sibi vt multa impudentissime mentiantur, quum se profiteantur veritatis defensores, quasi possit ignem ignis restinguere.

Non eram illi responsurus, nisi me vehementer grauaret, primum autoris celebritas, ad haec liber Lutetiae editus, postremo foedus cum gente Seraphica. Respondi tamen, sed perpaucis: et copiosius et acrius responsurus, ni vir in medio opere reliquisset terras. Porro Dominicanum theologum Louaniensem, nullo dignabor responso: qui sic scripsit vt non alia ratione magis potuerit se pueris ridiculum, doctis ac bonis omnibus inuisum reddere, denique suo ordini Cherubico labem quouis atramento sutorio tenaciorem imprimere. Neminem adhuc reperi stomachi tam patientis, quem exorare valuerim vt libellum licet perquam exiguum perlegeret. Ipse terque quaterque tentaui, oborta nausea coactus sum reiicere. Nec hoc ignorari voluit homo *φιλαυτότατος*, ipsum esse theologum Louaniensem, quo nomine scio illi pessimam haberi gratiam ab eius Gymnasii theologis. Nec his contentus, tam ridiculas, tam insulsas, tam prodigiose fatuas naenias nominatim dedicauit omnibus ornamentis illustrissimo principi Cardinali Leodiensi.

Si forte libet argumenti summam cognoscere: assumit omnes eloquentes esse haereticos, et ex quinto canone Enchiridii docet me citra discrimen omnes damnare ceremonias, quum tamen pietas sit deum externis quoque ritibus adorare: ad haec, quando monachorum vita magna ex parte constat ceremoniis, me in totum tot venerandas monachorum et monacharum formas semel improbare. Alicubi stultissime colligit, me longe superare Luteranam impietatem, nec vlla frons adest in mentiendo. Sed inter omnia nihil existimat esse magis impium, quam quod sub Enchiridii finem admoneo expedire, ne quis adamantinis illis votorum vinculis illigetur ante annum trigesimum. Proinde minatur ni reuocem iuuentutem, talibus dictis auersam a tam sancto contubernio, quod gignit tales ecclesiae doctores, se praestaturum quod debetur pietati. Si totum hoc hominum genus cupiam funditus extinctum, quid potius optarem ab illis fieri, quam vt ad istum modum traducant sese cum fide? Nam mihi nullus erat crediturus, tam crassa capita illic inter Cherubicos haberi pro magnis theologis. Ante aliquot annos ex eadem officina prodierat libellus, complurium Cherubicorum opera confectus, quo ne fingi quidem potuit quicquam vanius, insulsius, indoctius, aut insanius. Nec illos pudet talium stratagematum, tantus est ingeniorum stupor, tamque caeca *φιλαυτία*. Quo pacto subsisteret ecclesia Christi, nisi talibus columnis fulciretur?

---

79. Respondi] With *Apol. adu. rhapsodias . . . Alberti Pii*, Basle, Froben, 1531.

81. Dominicanum] Eustace of Sichem; see Epp. 2264 introd., 2353. 16n, 2443. 100n, 2501. 21n, 2569.

86. libellum] *Apologia pro pietate in Erasmi Roterod. Enchiridion canonem quintum*, Antwerp, G. Vorstermann, 1531.

101–2. Enchiridii finem] Nothing corresponding to this appears in the *Enchiridion*; cf., however, from the end of that treatise LB. v. 65B–C, also the end of the *De contemptu mundi*, LB. v. 1262C. For what is said of the age of 30 cf. Ep. 447. 639–46.

Iam ad eam epistolae tuae partem, in qua me magna piae mentis significatione, summa prudentia, parique facundia hortaris, vt in his inexplicabilibus ecclesiae dissidiis sequestri personam suscipiam, arbitror bona ex parte responsum esse. Caetera sapienter, in hoc vno vehementer hallucinaris, quod mihi facultatem tam arduo negocio parem adesse credis. Si mediocris adfuisset, haud quaquam, mi Iuli, cessassem, quanquam non omnino cessaui. In ipsa statim fabulae protasi autor fui, vt res inter eruditos moderatis rationibus ageretur. At sanctissimis monachis visum longe consultius, vt incendiis disputaretur. Tentaui per litteras Caesaris et Cancellarii Gattinarii animum, si paterentur arcanis epistolis dari liberum consilium. Responsum est ad caetera, ad hoc nequaquam. Adrianus fauebat scholasticis disciplinis, nec mirum si illis fauebat, in quibus a teneris vnguiculis educatus longo interuallo praecedebat omnes: sed ita fauebat tum, vt apud eum prima esset pietatis ratio, satis etiam aequus et candidus erga bonas litteras et linguas. Romano Pontifici plurimum tribuebat; indicant hoc illius commentarii in quartum librum Sententiarum: eaque res, ni fallor, effecit vt a Leone septimo in Cardinalium ordinem cooptaretur, mox etiam ad triplicem coronam euectus. Sed tamen si licuisset illi in cathedra Petri sedere decem annos, haberemus illam vrbem, ni fallor, aliquanto puriorem. Huic per certum hominem significaui, me libenter communicaturum quod videretur, modo liceret impune. Exegit vt id facerem breui, quod arbitror tibi lectum esse. Non offensus est, sed tamen non respondit. Vnde facile diuinaui non idem illi placuisse, quod mihi videbatur expedire.

Praeterea si leges meas epistolas quum alias aliquot, tum nominatim illam ad Vulturium, intelliges me subindicasse remedia quaedam his tumultibus sedandis, vt mihi quidem visum est, non inutilia. Quam inierim hoc officio gratiam, testis est liber, imo libelli aliquot, quos protinus iaculati sunt in caput meum vtrinque. Philippus Melanchthon: praeter insignem eruditionem et raram eloquentiam, habet gratiam quandam fatalem, quam genio suo debet potius quam ingenio, vt quum sit omnibus candidis gratissimus, ne apud hostes quidem habeat quenquam cui sit admodum exosus. Is Augustae sedulo tentauit, quod tu suades: vbi si per morbum licuisset adesse, lubens meum qualecunque studium cum illius opera coniunxissem. Sed quid ille profecerit, obscurum non est. Erant tum illic, qui quosdam integerrimos nec extremae dignitatis viros clamarent haereticos, non ob aliud, nisi quod aliquoties cum Melanchthone miscuissent colloquium: quid dicturi, si Erasmus crebro cum illo contulisset? Id enim erat necesse. Iam finge a nobis duobus excogitatas rationes componendi dissidii,

132. et *J*: ac *K*.

116. partem] See Ep. 2492. 37–61.

125. litteras] Not extant.

133. commentarii] *Questiones in quartum sententiarum, prescrtim circa sacramenta*, Paris, Badius, 1516. Adrian was made Cardinal 1517, Pope Jan. 1522, †14 Sept. 1523.

138. certum hominem] Probably either Barbirius or Hezius; but in Ep. 1329. 12–23 Erasmus addresses Adrian without intermediary.

140. breui] Ep. 1338, to which Erasmus replied with Ep. 1352, receiving no answer.

quid ageremus, si vtriusque partis neque proceres neque populus reciperent quod proposuissemus?

Apud Coloniam Agrippinam, quum pestis haec nondum hucusque incruduisset, prodiit consilium quoddam indicans moderatas aliquot rationes sedandae tempestatis, incolumi etiam pontificis ac theologorum autoritate. Adeo receptum non est vt me propemodum oppresserit suspicio, haud alio nitens argumento quam quod sermo esset paulo Latinior. Quid si nobis eueniat, quod euenit monacho cuidam Ioanni, ni fallor, cuius meminit Historia Tripertita? Is vt erat rerum ciuilium rudis, vt ruri educatus, quum forte fortuna pertractus in theatrum videret duos gladiatores inter se congredi, vir pius insiliit in medium, clamans, Quid agitis fratres, quur in mutuam caedem sine causa ruitis? Quid multa? Dum dirimit gladiatores, ipse gladiis interemptus est. Nec ea res illi soli accidit, compluribus aliis vsu venit, qui capitales hostes dirimere conantur: cuiusmodi certamen erat inter Hectorem et Achillem, quos sola mors dirimere potuit. Nam quidam sic pugnant, vt optent diremptorem.

Illustrissimi principis clementissimum erga me fauorem qui potui nescire, toties eum expertus? Sed nihilo secius iucundum fuit, id tua tam alacri testificatione confirmari. Nec tamen exigo commendationis officium, nisi si quando sese commoda obtulerit opportunitas. Hoc baccare non esset opus, nisi tot essent vbique nocentes linguae. Illud incredibili cum voluptate legi, principem hoc esse animo, vt omnes suos mecum velit esse coniunctos. Caeterum quod addis, si intelligat te esse nostri studiosum, fore vt ad pristinum illius in te fauorem accessio haud parua fiat; quis neget omnino candidissime esse dictum? Vtinam et vere. Eximias ingenii tui dotes dux hoc seculo longe omnium cordatissimus non perspicit modo, verumetiam suspicit, ob quas te non solum amat vnice, sed veneratur quoque; quod satis indicant illius litterae tui quam honorificentissime mentionem facientes.

Simoni Pistorio collegae tuo, tuique simillimo, quaeso vt meis verbis salutem dicas, et quidem de nota meliore. Cui nunc non scribo, non quod frigidius amem, sed quum non esset argumentum scribendi, nolui ἐνοχλεῖν occupatissimo. Quanquam autem tuae litterae plurimum adferunt solatii, tamen nolim te vel hoc officio grauari. Andream Conritz mea commendatione tibi factum ex amico amiciorem, magnopere tum gaudeo, tum gratiam etiam habeo.

Porro quando feliciter cedit mea in petendo audacia, vnum quiddam adhuc abs te petam, vt mihi litteris tuis significes, qua

160. *N.*: partes *J.* 169. vt . . . educatus *add. K.* 195. *K*: nolim *J.*

162. Apud Coloniam] Erasmus is referring to *Consilium cuiusdam ex animo cupientis esse consultum et Ro. Pontificis dignitati et Christianae religionis tranquillitati*, s.l. et a. See Ep. 1149 introd.

168–9. Historia Tripertita] *Historiae Ecclesiasticae quam Tripartitam vocant, ex tribus Graecis autoribus, Sozomeno, Socrate et Theodoreto ab Epiphanio Scholastico versis, per Cassiodorum Senatorem in Epitomen redactae.* See Ep. 1400. 210n.

192. Pistorio] See Ep. 1125. 27n.

197. Andream Conritz] See Ep. 2451. 76 n.

re principi quum optimo, tum optime de me merito queam gratificari. Ipse viri molles aditus et tempora nosti, eiusque sensum pulchre calles, quippe familiariter cum eo versans. Vale.

Apud Friburgum Brisgoiae xiii. Calen. Septembr. M.D.XXXI.

2523. To Alfonso Virves.

Epistolae Floridae p. 144.
K. p. 147: N. p. 1062: Lond. xxvii. 4: LB. 1196.

Freiburg.
21 August 1531.

[Virves' letter (not extant), which this answers, was written in Aug. 1530 from Spain (Ep. 1684 introd.). Erasmus must have addressed this answer to Spain, since from EE. 171 it is clear that in April 1532 Virves had not received or heard of it, though it was published in J in Sept. 1531. Jerome Ruiz de Virves, as the spokesman of the Benedictines, had defended Erasmus at the Conference of Valladolid; see M. Bataillon, *Érasme et l'Espagne*, p. 255.]

ERAS. ROT. ALFONSO VERVESIO VLMETANO BENEDICTINO THEOLOGO EXIMIO S.

Etsi nulla epistola venit a meo Veruesio, quae non sit gratissima, tamen nulla venit gratior hac postrema, quam Guidoni Morillono tradidisti. Perlata est autem serius, ne tu id nescias, siquidem scripta xiii. Calen. Septembris anno M.D.XXX. reddita est circiter Calend. Augusti anno M.D.XXXI. Quanquam hic nihil incusandum arbitror Morillonum, licet a morando cognomen videatur sortitus, et alioqui mirus Callippides, vt qui totos sex annos adornans iter, vix tandem Hispaniam potuerit relinquere. Sed longum est iter ab Hispaniis in Flandriam, rursus e Flandria Friburgum, vt felicitatis sit, si quae huc vel sero perferantur.

Haec partim eo commemoro, ne quid meam in respondendo tarditatem incuses. Nam fieri potest, vt hae literae diutius etiam haereant in itinere. Partim ne consolationem, quam a me flagitas, expectes. Verum est quod scripsit Cicero, seram gratulationem non solere reprehendi, sed sera consolatione nihil potest esse frigidius. Quum enim nihil addubitem, quin isti vulneri quam acerbissimo, quod ex optimi fratris Hieronymi Veruesii decessu accepisti, iamdudum si minus ratio, quod arbitror maxime, certe tempus ipsum medicamen attulerit, ac cicatricem obduxerit: frigidum officium fuerit adhibere pharmacum, inhumanum refricare quod dolere desierit. Quod si crudum etiamnum ac recens sit vulnus, tamen ita mihi depinxisti virum illum, vt magis libeat gratulari felicitati tuae, qui talem habueris germanum, quam consolari moerentem qui talem amiseris.

Quanquam hoc amittendi verbum, oportet in totum a Christianorum sermonibus esse sublatum. Qua enim fronte tibi dicatur amissus, qui praecessit in patriam coelestem mox sequuturum? Dimissum aut praemissum recte dixeris, amissum nequaquam. Rursum quum mecum reputo, quot nominibus ille tibi germanus

2523. TIT. VLMETANO . . . EXIMIO *om. N.*

2522. 203. molles] Verg. *Aen.* 4. 423.

2523. 2. Morillono] See Ep. 532.
14. Cicero] *Ad Fam.* 2. 7.

fuerit, ex iisdem prognatus, idem monasticae pietatis institutum professus, in eodem monasterio sub eodem magistro religionis enutritus, iisdem litteris ac disciplinis eadem in schola eruditus, sanctissimo muneri docendi populum pariter addictus, in eoque simili feruore simul et fructu versatus, denique tam omnibus et corporis notis et animi dotibus atque etiam ipso dicendi genere tui similis, vt quibus nondum cognitum esset esse duos Veruesios, frequenter ambigerent, vtrum audissent concionantem, Alfonsum an Hieronymum. Si recte prouerbio vetere dictum est, *τὸ ὅμοιον ὁμοίῳ φίλον*, facile diuino, quanta pietate tam admirabilis rerum omnium similitudo vos inter vos conciliarit.

Deinde quanquam scio te in Christiana philosophia iam olim sedulo feliciterque versatum, vt periculum non sit ne quis casus humanus tuum animum a recto statu deiiciat: tamen vt hunc thesaurum adhuc circumferimus in vasis fictilibus, facile diuino quam acerbam plagam naturae sensus pectori tuo inflixerit; quam tamen nunc arbitror quum ipso tempore, quod malis etiam immedicabilibus mederi solet, tum multo magis ratione pietateque iam dudum aut sanatum, aut ita mitigatum, vt ex optimi fratris recordatione multo plus spiritualis gaudii sentias quam ex defuncti desiderio molestiae. Quid autem referebat diutius vixisse, posteaquam consummatus in breui expleuit tempora multa? Diu vixit qui, paucis licet annis, multa talenta Christo lucrifecit.

Quum in caeteris omnibus, mi Veruesi, tum in hoc praecipue suspicio fratrem tuum, quod tametsi nec Seraphicus fuit nec Cherubicus (nam his cognomentis illi gaudent appellari), sed ex posteritate diui Benedicti: tamen omne studium ad hoc munus contulit, quo non aliud vel magis apostolicum, vel Christo gratius, vel gregi Christi salubrius. Benedictus pios agricolas instituit, tuus Hieronymus maluit in vinea Domini laborare, proque vomere, marra, ligone, rastro et sarculo, lingua per spiritum erudita, ex animis hominum reuellere persuasiones impias, dissipare carnales affectus, inserere pietatis euangelicae plantaria, copiosumque fructum conuehere in horrea Domini, cuius se sciebat esse colonum. Nam hoc verissime scribis, mi Veruesi, magnam vbique turbam esse eorum qui concionantur apud populum, sed iuxta vetustum prouerbium, *πολλοὶ μὲν ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε βάκχοι*, hoc est, pauci Christianam philosophiam pure syncereque docent.

Prima igitur Hieronymi laus est, quod ad munus omnium sanctissimum semet affatim instruxit. Altera quod seipsum non ingessit, sed expectauit, donec exemplo Pauli vocaretur a Deo. Vocatum interpretor, qui iussu abbatis, qui flagitante populo, cuius vox vox Dei est, qui precibus laudatissimae foeminae Elisabelae Augustae pellectus est ad eam prouinciam. Tertia quod in obeundo munere apostolico, non quemuis apostolum, sed inter apostolos praecipuum studuit aemulari, videlicet magnani-

40. vos *prius add. K.* 67. *K*: syncerique *J.*

---

38. prouerbio] *Adag.* 121.

66. prouerbium] Plato, *Phaedo* 69C: *Adag.* 606.

74. Elisabelae] Isabella, wife of Charles V.

mum illum et generosum Paulum; qui non alio nomine magis gloriatur, quam quod gratis docuerit euangelium, id est, tantum laborum, periculorum, afflictionum, suopte sumptu victuque susceperit, obierit, exhauserit. Nouerat vir pius, cui labores illos foeneraret, sciebat suam mercedem in tuto repositam, apud iustum iudicem, imo apud benignissimum dominum, qui centuplum reddit in hoc seculo, et vitam aeternam in futuro.

Quam mihi arriserunt illa tua verba in epistola tua, In aulas proficiscitur, incipit praedicare non se, sed ordinis sui insignia, non hominum commenta, sed Christum! Haec legenti quam multa mihi veniebant in mentem, quae frequenter ab ecclesiastis audiui, magno cum animi mei tedio. Ea non libet hic commemorare. Thrasonicas glorias, quaestum olebant omnia. Qui nunc in monarcharum aulas accersuntur, ne dicam irrumpunt, quum profiteantur mendicitatem, plerique statim ambiunt mitram, deinde galerum cardinalicium, denique triplicem coronam. At tuus Hieronymus Christo venabatur, non sibi. Ex aulae pompis, opibus, deliciis, nihilo plus contraxit vitii quam pisces e sale marino. In medio luxu macerabat corpus suum ieiuniis, et in seruitutem redigebat, ne forte aliis praedicans ipse reprobus efficeretur.

Instabat extremus actus apostolicae fabulae, in quo seipsum egregius artifex superaret. Subministrauit Imperator Christus militi suo materiam, qua virtutem suam eximiam omnibus declararet. Centurio Cornelius ambiit Petri colloquium, et impetrauit. Hieronymo paratus est alter centurio Stephanus, patria Ianuensis, qui sitiret euangelium. Pudorem excussit assiduae febris violentia, mittit legatos. At Hieronymus nihil deterritus morbi pestilentis contagio, vocatus inuisit decumbentem, neque id semel: docet, consulit, hortatur, consolatur, audit arcana pectoris, quid multis? dum illi cibum ministrat animae vitam, ipse ex aegrotantis halitu hausit corporis mortem.

Hic vero sinister quispiam interpres reclamabit: Nihil fecit noui, faciunt idem alii plerique, captauit a moriente praedam. Sed in hoc quoque Paulum imitatus est, qui sic pecuniam ab Asiaticis collegit in subsidium pauperum, vt non solum ipse nihil inde contingeret, verum etiam cauerit ne vel suspicio probabilis posset in ipsum recidere. Ducatorum plus minus decem milia reliquit Stephanus, ea tradidit in manus Hieronymo, non tanquam executori testamenti, sed vt ea pro suo arbitratu in pios vsus expenderet. Eius summae si sibi bonam partem seruasset vir tam vtilis Reipublicae, quis negasset in pios vsus collocatam? Teruntium sibi non decerpsit, quum alioqui vix vllius rei perniciosius sit contagium quam pecuniae. Iam si totam contulisset suo monasterio, quod, vt ex tuis intelligo litteris, pietatis opibus locuples est, censu perquam tenue, et religionis disciplina pulcre constructum, externis aedificiis ruinosum, quis non probasset hominis erga suos συμμύστας charitatem? Obolum ex tanta summa non decidit suis, fortassis obmurmuraturis. Adeo Paulina quadam generositate cauit, ne quam ansam daret hominum semper in

94. plus *K*: magis *J*.

deterius pronis suspicionibus. Totum depositum in pauperes effudit, idque confestim, nec passus est apud se haerere, quod illis erat destinatum. Videtur enim inuitus dare, quisquis contatur. Adeo vir pure Christianus, magis sibi metuit a pecunia quam a pestilentia. Illam excussit protinus, haec haesit. Siquidem vt scribis, a quarto Centurionis obitu die coepit aestuare febribus, haeres morbi, qui nummorum esse noluit.

Non erat illa mors vulgaris, propitii numinis erat fauor, strenuum athletam suum mature ad brabeum euocantis, ne diuturnior in terris mora vel labe vel errore quopiam purissimam illius animam contaminaret. Hinc est quod ille mortem praesagiit, atque etiam praedixit: nec hic domini sui dissimilis, initio mortem exhorruit, erat hoc humanae naturae: mox spiritus mira fiducia aduersus mortem erectus est, et hac in parte Christum referens, cuius illa vox est: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste; sed eiusdem est illa: Nolite flere super me. Quid quod et causa conuenit et tempus: dum seruare studet proximum, impendit animam, immortuus est euangelio, iisdem diebus quibus pro nobis occisus est Christus: nec aetatis ita magnum fuit discrimen, decessit annos natus quadraginta vnum, nam sunt ex veteribus qui hac aetate putant obiisse dominum. Triennium versatus est in euangelico munere, quantum temporis putant et Christum praedicasse. Toto hoc tempore quo per morbum decubuit, nunquam cessauit a praedicandi feruore. Corporis languorem excussit vigor spiritus: monebat, hortabatur, obtestabatur quicunque aderant, et seruatoris exemplo tantum non clamans exhalauit animam. Agnoscas verum ac germanum Christi discipulum, cui tam multa etiam in rebus externis cum magistro conuenerint, vt de caeteris animi dotibus non liceat ambigere: agnoscas et Pauli discipulum, qui in suo corpore suppleuit quae deerant passionibus Christi.

Caeterum vt interim Momum agam, et aliquid reprehendam in Veneris sandalio: demiror eam sollicitudinem, mea sententia superuacaneam, qua famulos admonuit, ne qua mulier corpus exanime contingeret. Etenim si sibi metuebat, plane fuit ἀδεὲς δέος· si mulieribus, plurimum fragilitatis tribuit illi sexui. Absit autem vt existimemus illum fuisse *μισογυνῆ*, quum dominus peccatricis foeminae contactum non horruerit. Dices immodicum quoddam pudicitiae studium fuisse, itaque lubens interpretor.

Istiusmodi fratrem quum habueris, Veruesi charissime, postulas a me nouam quampiam et inusitatam consolationem. Quid si te sic consoler, quemadmodum Galliarum legati Neronem? Oro te, mi Veruesi, vt felicitatem tuam fortiter feras. Nam quae potuit obtingere maior felicitas, quam vt de tali germano iam tuto gloriari possis, non iuxta carnem, sed in domino? Spero futurum vt illius spiritus in te sit geminus: ita fiet, vt omnes qui nunc mortem illius lugent, minore suo damno Hieronymum desiderent. Sed dum pro vno Hieronymo gratulamur monachorum sodalitati,

132. quarto a *N*.

141. Pater] Luke 22. 42.
142. Nolite] Luke 23. 28.
167. Neronem] Quintilian 8. 5. 16.

dolor ingens occupat animum meum reputantis quanta sit talium monachorum paucitas, quanta vbique turba ventri atque abdomini seruientium. Vtinam Dominus dignetur omnes afflare suo spiritu.

Pro humanitate quam in Franciscum Dilfum contulisti, fateor me tibi debere plurimum. Vale.

Friburgi Brisgoiae. xii. Calen. Septembr. M.D.XXXI.

2524. From John Herwagen.

Leipzig MS. — Basle.
EE. 156. — 21 August 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the reference to the printing of the *Epistolae Floridae*.]

Reliqvvm quod in Epistolis excusum est mitto, et omnes iam dare poteram, nisi moram iniecissent quas alteras expecto. Quicquid est quod addi velis, per Hieronym. mitte, quaeso; et si quid incuria quod minus arrideat impressorum irrepsit, mone, paratus enim sum mutare. Exemplum vt misisti ad te redibit.

De nostra B. repetenda consultaui cum Hierony⟨mo⟩ quod coram ex eo audies. Si quid habes quod actum velis Franckford. aut in itinere aut etiam alibi, tuo optimo in me iure manda, et exequar tam diligenter quam soleo propria. Praelis totum cessandum iam est, quod nesciam quid illis committam, te fundum patronorum consilium rogo quid faciundum censeas Heruagio, quo nouis vetera aliquando extrudere possit. Vale felix. Bas. 21 Augusti. An. 1531.

T. ex animo Iohannes Heruagius.

Mercurium illum, quem libris praefixi, fieri iam feceram quum tu de clipeo moneres; illum si non probaueris, experiemur quam conueniat clipeus.

D. Erasmo Roterodamo, domino et patrono suo reuerendo. Friburgi.

2525. To Antony Fugger.

Berlin MS. — Freiburg.
22 August ⟨1531⟩.

[An original letter, autograph throughout: in the Darmstetter collection, which came into the Staatsbibliothek at Berlin in 1907. The year-date is clearly indicated by the contents.]

S. P. Vt vehementer gratum est indies magis ac magis cognoscere singularem animi erga me tui propensionem, ita doleo, nescio quod fatum obstare quo minus tam amabili amico hactenus frui non licuerit. Si de domo tale responsum habuissem, non inuoluissem me tot miseris curis, licitandi, emendi, extruendi, a quibus

2523. 177. Dilfum] Dilft went to Spain on his second visit c. Jan. 1530, and carried letters (Epp. 2250–5) from Erasmus, but no letter to Virves is extant.

2524. 6. nostra B.] Possibly 'Basilea'. In the general uncertainty of his plans, Erasmus was perhaps meditating a return to Basle.

14. Mercurium] See Ep. 2518. 48 n.

mire per omnem vitam abhorrui. Nunc abdidi me in nidum, et commeatum contraxi in hyemem, nec video quomodo nunc possim mutare sedem presertim quum Augustus satis hyemet. Expectanda est noua hirundo. Interim videbimus, quid pariat Cesar, de quo varia feruntur, et quo tendat bellum Heluetiorum, denique quo vergat vestra resp., quam optarim esse quam maxime tranquillam. Nam video statum rerum humanarum periculose nutare. Quod superest, ago gratias pro benignitate quam candidissime offers, non est tamen quod quicquam mea causa demoliaris aut extruas, nisi quid statuerim, perscripsero. Optarim autem nec edibus tuis nec fortunis tuis vlla in re grauis esse.

Bene vale. Friburgi .22. die Augusti, quo die tuas litteras accepi.

Erasmus Rot. mea manu.

Clariss. viro D. Antonio Fuggero. Augustae Vindel.

2526. To Reginald Pole.

Epistolae Palaeonaeoi p. 6. Freiburg.
N. p. 945: Lond. xxiv. 19: LB. 1197. 25 August 1531.

[The date is confirmed by the reference to the return of Grynaeus and the death of Lupset (27 Dec. 1530) and of Leonicus (28 March 1531).]

ERAS. ROT. REGINALDO POLO ANGLO S.

Reversvs ex Anglia Simon Grynaeus nonnihil expostulauit mecum quod caeteris amicis quum scriberem, te praeterierim, cui merito debetur inter praecipuos locus praecipuus. Verum id, ornatissime Pole, nec obliuione tui, nec mea desidia factum est. Suspicabar te ad Musas tuas, a quibus audieram te oppido quam inuitum distrahi quum Patauio discederes, iamdudum reuolasse. Chrysostomus tuus in tuto est, mittamque hisce nundinis, si sciam cui iubeas tradi. Nam codex totus iampridem ab amanuensi meo descriptus est. Biennium est quod totus Chrysostomus Graecus promittitur nobis e Verona, idque autore Matthaeo Gibberto quondam Pontificis datario, nunc episcopo Veronensi, sed nihil adhuc prodire video. Hieron. Frobenius meo suasu excudet totum Basilium Graecum, qui mihi inter eius aetatis scriptores vnice placet. Nam Chrysostomus habet nescio quid submolestae πολυμυθίας, Gregorius Nazianzenus nonnihil affectatae argutiae, atque id magna ex parte situm in verbis, in Basilio nihil est quod offendit.

2526. tit. anglo *om. N.* 15. *N*: affectae *K.*

2525. 10. bellum Heluetiorum] The decisive battle of Kappel, in which Zwingli lost his life, was fought on 11 Oct. 1531.

2526. 7. Chrysostomus tuus] It would seem that Pole had lent Erasmus a manuscript for his Latin edition of Chrysostom.

10. Gibberto] For Giberti's Greek Chrysostom and its partial completion see Epp. 1558 introd., 2340. 2n, 2379. 6–22.

13. Basilium] In 1532 Froben and Episcopius printed in the Greek their *Basilius Magnus*, a publication directed by Erasmus.

Opinor Leonicum, virum optimum, iam reliquisse terras. Nam ante menses ferme quatuor, quidam Patauio rediens nunciabat illum id temporis decubuisse, desperantibus medicis. Precor vt per Domini misericordiam bene sit illius manibus. Accipio et Lupsetum nostrum in meliorem vitam demigrasse. Mihi summae voluptati fuit, quod ex Grynaeo cognoui te istic et recte valere, et in ea esse dignitate, quam, praeter imaginum claritatem, et probitas ista meretur, et eruditio. Futurum tamen est multo gratissimum, si ex tuis literis plenius de statu rerum tuarum cognouero. Bene vale. Friburgi Brisgoiae postridie Barptolemaei Anno M.D.XXXI.

[2512] 2527 [2552] FROM ERASMUS SCHETS.

Basle MS., Scheti Epistolae 27. Antwerp.
28 August 1531.

[An original letter, autograph throughout.]

+

S. P. Vltime scripsi tibi, my domine et amice charissime, xii^{a} mensis Iulii. Direxi epistolam ad Frobenium Basilee. Spero te sic melius solito accepturum. Iamiam accepi tuam epistolam, quam xvii^{a} illius mensis ad me dedisti.

Petrus Aegidius aliud scripsit quam fecit: nam vsque nunc nil recepi preter bona verba. Vicies pollicitus est se missurum pecuniam, verum nil subsequutum est. Non grauabor iam egomet adire hominem.

Ex Anglia etiam nil rescio. Scio tamen vbi numeratum fuerit quid Castrico, quod mox indicaturus sit, et permutaturus. Si tibi redemerint Angli eam pensionem, ditesceberis, et a cura solutionis annue disaggrauaberis.

Miror quod conquereris de dampno ex pecuniis per Castricum receptis suscepto. Addis exemplaria duo, quibus velle probare videris, quod per alios plus acceperis. Dicis Bibellium accepisse coronatos quinquaginta, hosque te preter dampnum recepisse integros. Preterea et alium dedisse in Angliam nobiles triginta quinque; et pro his recepisse coronatos quadraginta nouem.

Putabam certe ante annum me te huius rei reddidisse capacem. Iam hoc duplici tuo exemplo reddam denuo, si potero. Quinquaginta coronati accepti per Bibellium in spetie bene exsoluti sunt. Nam pecuniam pro pecunia recepisti. Sed nobiles illos triginta quinque, quos alius dedit, si date essent in spetie nobiles, equiualerent coronatis quinquaginta sex, pro quibus non vltra quadraginta nouem te dicis recepisse. Facile igitur coniector in nobiles denominatitios (quorum tres capiunt pro libra) fuisse traditos. Hy nomine nobiles nati sunt ex augmento valoris auri. Memeror

2526. 27. Anno *add. N.*

2526. 21. Accipio] Deiotarus sent the news from London; see Ep. 2496. 24–5.

2527. 1. scripsi] Ep. 2511.

3. epistolam] Ep. 2512.

5. Petrus Aegidius] Cf. Ep. 2403. 64n.

me hoc tibi scripsisse olim, declaratione satis aperta, videlicet, vbi quomdam tres nobiles in spetie efficiebant libram, iam predicto augmento efficiunt libram cum duobus solidis sterlingis et medio.

Ita fit etiam vt nobiles illi 35 accepti in Anglia, vltra coronatos 49 non valuerint nec sint permutati, qui ratione trium nobilium in spetie pro libra habuerant coronatis quinquaginta sex permutari.

Et quo rem lucidius capias, vide quod augmentum valoris auri sic factum in Anglia hoc efficiat, vt sibi vulgus retinuerit nobilium nomen et his tribus exsoluant vetusto more libram; verum soluendo et numerando dant pecunias tanto pluris, quanto augmentatum est aurum valore et pretio; hoc est nobilem in spetie, qui quomdam valuit solidos sex cum denariis octo sterlingis pro solidis septem cum dimidio numerent. Sic qui tibi exsoluunt libras vel nobiles in Anglia, non dant nobiles in spetie, sed tres nobiles denominatitios pro libra, et quos in spetie tres numerant, dant pro solidis viginti duobus et medio; hoc auri quod minus solito dant pro libra, suo chommodo, tuo tamen detrimento, sumentes sibi.

Iam est quod Castricus receperit tuas pecunias de quibus conquereris, tuo Querino presente, ratione librarum et nobilium decurtatorum vt iam sunt, et tu putas forsan illi numeratos in spetie nobiles. Velim te huius rei esse capatiorem quam experior. Delucidius tamen describere tibi non potui. Hisce predictis duobus exemplaribus habes pre oculis quid sit differenciae, et vbi lateat error, qui detenet te: nam vt ex coronatis receptis in spetie accepisti integre quod datum est, ita ex libris siue nobilibus denominatitiis iuxta auri pretium et librarum decurtationem similiter. Castricus etiam simili modo dedit valorem pecuniarum in libris et nobiles denominatitios acceptarum. Qui certe ab eo, quod secus in hunc forte suspicaris, habendus est immunis. Si fuisset aliud, ego sensissem et non siluissem.

Ante aliquot menses iusseram per quemdam negotiatorem Curtracensem a domino Io. de Hont expeti mediam pensionem. Dixit tum hisce nundinis se missurum duas simul. Iam denuntiauit mihi se prius conuenturum Barbirium pretenditque se non amplius pensioni illi obligatum. Ego scripsi Barbirio et Molano, vt rem dilucident, quo satisfatiaris pensione, et hinc prestent bonorum virorum offitium. Spero sic facturos.

Cesar parat iter ad Germaniam, conuenturus Principes Imperii apud Spiram. Ayunt ante Octobrem non mouiturum. Nescio an his conuentus sit sperandus felicior priori Augustensi. Deus prouideat omnia feliciter. Vale, charissime Erasme, longe felix et prosper. Ex Anuerpia. xxviii^{a} Augusti .1531.

Ex animo tuus Eras. Schetus.

+Summo doctissimoque viro domino Erasmo Rotterodamo, amico precipuo. Friburgi.

---

61. pensionem] See Epp. 2404, 2487. 7–8, 2494. 9–12, 2511. 12–14.

68. apud Spiram] See Ep. 2511. 43n.

2528. To Alfonso Valdes.

Leiden MS. B. P. L. 293 B (*a*). Freiburg.
K. p. 18: N. p. 955: Lond. xxv. 6: LB. 1199. 29 August 1531.

[An original letter, autograph throughout, but with the address-sheet lost: in the University Library at Leiden. It was at one time f. 239 in the Deventer Letter-book (see vol. i, p. 603); but it must have come into Leclerc's hands after the main part of his book was set up, for De la Faye inscribes it in the top-left corner 'Epist. MCXCIX, N.E.', and some readings of the MS. (ll. 16, 26, 46–7, 47, 64) are given in the Addenda to LB. coll. 1935, 6. The restoration in N[2] of the MS. reading for ll. 46–7 is noticeable.

The year-date is confirmed by the reference to Erasmus' new house and by the connexion with Ep. 2469.]

ERASMVS ROTERODAMVS ALFONSO VALDESIO S.

Amantivm irae, inquit Comicus, amoris reintegratio est. Absit autem vt inter nos tam non vulgari coniunctos amicicia quicquam incidat offensionis. Fit tamen interdum, vt inter coniunctissimos quoque suspitiunculae quaedam aut expostulationes obortae renouent beneuolentiae vigorem. Vix enim fieri potest vt inter homines amoris flagrantia perpetuo duret, nisi subinde stimulis quibusdam excitetur. Postremo iam nimium compertum est, quantum valeat nocentium linguarum fascinum. Proinde si quid etiam de vehementia singularis istius erga me beneuolentiae, aut, vt tu rectius nominas, pietatis, remisisses, tanto seiunctus interuallo, tot aulae distentus negociis, quid aliud quam homini quiddam humanum accidisset? Ac prorsus nisi ex ipsis natus esses Gratiis, earumque lacte nutritus, qui potuisses inter tot oblatrantium venena, constanter istum animum purum ac syncerum tueri? Porro, nigri nomine, quandoquidem hoc scire cupis, notaui Aleandrum. De te vero nihil aliud suspicabar, optime Valdesi, quam ne forte in animum induxisses, posthac cum istis crabronibus non congredi, idque consilium mihi valde probabatur. Facilius enim subleuat amicum inuidia grauatum, qui ipse nulla premitur inuidia. Ne mihi quidem semper libet scire, quid hic aut ille de me loquatur scribatue. Nihil hoc seculo furiosius neque loquacius. Soles autem non ipse tantum ad me perscribere quorundam inauspicatorum hominum tumultus, verum etiam aliorum epistolas simili argumento transmittere. Haec nouitas fecit, non vt veterem in te beneuolentiam desiderarem, sed vt magis admirarer prudentiam. Noui celsitudinem animi tui, non modo pecunia, sed omni etiam gloriae affectu superiorem: fateorque verissimum esse quod scribis, te nullam vnquam dedisse significationem quod ambires quicquam mearum lucubrationum tibi dicari. Hactenus quidem mihi tecum conuenit. Caeterum

TIT. *add. K.* 16. Aleandrum *a*: N. *K.* 18. valde mihi *K.* probatur *K.* 20. Ne *a*: Nec *K.* quidem *om. K.* 25. quidem *post* non *add. K.* te *a*: me *N.* in te *post* beneuolentiam *add. K.* 26. admirer *N.*

1. Comicus] Terence, *And.* 3. 3. 23.
15. nigri] See Ep. 2469. 22n.
30. dicari] In Ep. 2469 Erasmus had mentioned his wish to show his gratitude to Valdes and had said that he would have dedicated a book to him but for the fear of bringing odium upon him. Though in ll. 26–42

causam quam subiicis non satis intelligo: non quod inuidiam timerem, inquis, sed quod eas pluris facerem, quam vt mihi inscribi deberent: optauique potius, vt verum amicum decet, earum immortalitati quam meae gloriolae consultum esse. Vtinam meae lucubrationes essent eiusmodi vt talis amici nomen possent ad posteros transmittere. Sed vehementer erras, vir candidissime, si me putas hoc esse animo, vt existimem meis scriptis ex cuiuslibet Principis titulo plus decoris accessurum quam ex Valdesii nomine. Habes tu quidem in te quo nomen tuum consecres immortalitati, nec eximia virtus moratur hominum laudem, attamen istuc aliorum refert, vt rara virtutique nata ingenia posteritati tradantur.

Quum tota epistola tua fuerit mirifice iucunda, clausula tamen eius multo fuit iucundissima, qua mihi spem ostendis, fore vt breui cominus inter nos colloquamur. Qua re vix aliud acciderit exoptatius. Sed male metuo ne tantam felicitatem istae inexplicabiles negociorum cathenae nobis inuideant. Interim tamen tibi parabimus hospitium.

Age, si quis tibi nunciaret Erasmum semiuiuum, ac pene septuagenarium duxisse vxorem, nonne manu pingeres magnam crucem, clamaresque, Papae! Prodigium audio! Atqui ne sis insciens, rem feci neque minus molestam neque minus alienam a studiis ingenioque meo. Rogabis quid sit: emi domum hic quidem honesti rumoris, sed iniquae indicaturae. Dices, quid accidit? Longa est, amice, fabula, quam praestat in nostrum reseruare colloquium. Tantum vereor ne loci nouitas, et insolitae curae magnum aliquod malum accersant valetudini. Iam enim, vt omittam alia, leuum pedem corripuit podagra. Nimirum hi sunt τοῦ θανάτου παντοκράτορος veredarii. Accessit hodie dysenteria. Leuinus meus Panagathus ambit nescio quid muneris apud Reginam Mariam. Velim mihi significes quid de iuuenis ingenio sentias. Liberet tecum pluribus confabulari, sed eodem tempore plurimis scribendum est. Vale. Friburgi 4. Cal. Sept. 1531.

Agnoscis et manum et animum tui.

2529. To George Agricola.

Epistolae Palaeonaeoi, p. 6. — Freiburg.
N. p. 944: Lond. xxiv. 18: LB. 1198. — 29 August 1531.

[For Agricola see Ep. 1594. 105n; cf. Cran. E. Ep. 154. 41 n.; his *Bermannus siue de re metallica* was published by Froben 1530. Plateanus had solicited Erasmus' good offices with Froben and had written a preface for it. Erasmus himself added an introductory letter, Ep. 2274; see Ep. 2216.

2528. 41. istud *K*. 46–7. inexplicabiles *a*N^2: inexplebiles *K*N^3. 47. Interim *a*: At *K*. 58. aut aliquid podagrae affine *post* podagra *add. K*. 64. Agnoscis . . . tui *om. K*.

Erasmus seems to renew his offer of a dedication, no work of his is dedicated to Valdes, perhaps because Valdes died in the following year.

2528. 50. vxorem] For a similar jest about marrying in his old age cf. Ep. 2508. 14 n..

53. domum] Cf. Ep. 2506. 1n.

60. Leuinus] Cf. Ep. 2469. 42–3.

The year-date may be accepted, since, although the *Bermannus* had appeared early in 1530, this letter, if written in 1530, would naturally have been printed in J.]

ERASMVS ROTEROD. GEORGIO AGRICOLAE S.

Bene profecto cessit illa mea cum Plateano expostulatiuncula, quae mihi duorum iustas epistolas conciliauit, tametsi tuam tu quidem mauis chirographum haberi quam epistolam. Atqui id sane mihi multo iucundius est, vt Agricolam hominem egregie doctum, et, nisi me fallunt omnia, breui inter literariae rei proceres praecipuo loco futurum, velut obsignatis tabulis docere possim, mihi gratiarum legibus esse foederatum. Studium meum in aedendo libello, vel obsequium potius, nam Andreae Conritz impulsu id factum est, tibi non ingratum fuisse, mihi magnopere gratum est.

De Cornelio Agrippa quidam amici docti ad me scripserunt e Brabantia, sed sic vt nec hominis violentiam probare, et plus illi in colligendo studii quam in deligendo iudicii tribuere videantur. Nonnullis illud non ingratum est, quod theologis ac monachis hactenus feliciter oppedit, idque Caesaris vmbra, cui se profitetur a consiliis, et Cardinalis Campegii praesidio. Sed vereor ne hominis fortitudo bonas literas magna grauet inuidia, si modo vera sunt quae narrant amicorum literae. Librum illius nondum videre contigit, nec ad me scripsit vnquam.

Opus quod de mensuris ac ponderibus habes in manibus cupidissime legam simulatque miseris. Id auguror, mi Georgi, tibi magnae gloriae futurum. Nec est quod inuidiam metuas, quum argumentum sit eius generis, partim ob vetustatem, partim ob regionum varias consuetudines, partim ob ipsius materiae subtilem obscuritatem, ne quid interim dicam de libris deprauatis, vt nunquam sit exhausti satis. Portium audio virum non minus humanum esse quam doctum. Alciatus ingenio candidissimo praeditus est, vt ab illo tibi nihil sit metuendum. Budaeus vt est stomachi liberioris, ita vir melior est, quam vt indignetur tantum argumentis agenti. Quod etiam si maxime faciat, quod opinor nunquam facturum, suo nomini magis obfuerit quam tuo. Denique vt maxime nascatur inter vos aliquid contentionis, modo citra petulantiam, consolabitur te illud Hesiodium, ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι.

---

1. expostulatiuncula] Not extant, but presumably the answer to Ep. 2216.

2. epistolas] Not extant: the other correspondent was perhaps Plateanus.

11. Cornelio Agrippa] The reference seems to be to his *de Vanitate scientiarum et artium*, which had just appeared; see Ep. 2544.

20. Opus] *De Mensuris et Ponderibus*; the Paris edition of 1533 has *in quibus plaeraque a Budaeo et Portio parum animaduersa, diligenter excutiuntur.*

26. Portium] Leonardus de Portis; the reference is to his *de Sestertio, Talentis, Pecuniis, Ponderibus et Mensuris antiquis.* See Ep. 648. 57n.

27. Alciatus] He wrote *de Veterum Ponderibus et Mensuris.* Agricola published in 1550 an edition of his *de Mensuris* containing *Ad ea, quae A. Alciatus denuo disputauit de mensuris et ponderibus breuis defensio.*

28. Budaeus] His *de Asse* was published 1514, 1515 n.s.

33. Hesiodium] *Erga* 24.

Περὶ τῆς ψευδολογίας, non est quod mihi gratuleris, quum eius consilii me supra modum poenituerit. Poteram longe aliam Iliadem texere, sed valeat illud portentum, e meris fumis, fucis, mendaciis, gloriis, ac praestigiis conflatum. Tuae literae nunquam non venient mihi gratissimae. Lucae Schoppegio consuli, et Barptolemaeo Baccho scribae senatus vicissim ex me plurimam dices salutem.

Vale. Apud Friburgum Brisgoiae iiii. Cal. Septemb. M.D.XXXI.

[2511] 2530 [2558] To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 61. Freiburg.
30 August 1531.

[An original letter, autograph throughout, but without signature. The year-date is confirmed by the contents.]

S. Emi hic domum nouam, septingentis florenis aureis, et adhuc edifico magnis impendiis. Sic erat necesse. Solui presentem pecuniam. Sed in florenis coepi maximum ⟨damnum⟩. Inerant multi quos isthic cudit Maximilianus. Eos hic estimant duodecim batzonibus. Insunt complures diminuti ponderis. Simile incommodum sensi in coronatis. Sunt qui habeant tale signum Ħ, quos non recipiunt nisi cum damno nostro. Hec eo scribo vt sis cautior, quanquam ego, ni fallor, et doctum doceo et memorem moneo.

Opinor quinquaginta libras sterling. iam ad te peruenisse, cum ceteris que promisit Montioius et Morus. Pergratum erit si separatim in syngrapha notes quantum habeas. Nam ex epistolis si quid acciderit tibi, quod absit, nihil possem agere cum tuis heredibus. Habeo multas epistolas tuas facientes mentionem de pecuniis quas recepi, quae nunc essent irritae.

Fasciculum epistolarum in Angliam vide ne cui temere committas. Hoc non sine causa moneo. Sed si Lodouico a Castro non vacat omnes reddere, tradat reliquas Zachariae Deiotaro, notario apostolico, Phrysio.

2530. 3. damnum *addidit P. S. Allen in fine versus.* 8. sis *scripsit P. S. Allen* (*cf. Ep.* 2578. 29–30): scis *MS.*

2529. 35. ψευδολογίας] The *Aduersus mendacium . . . vtilis admonitio*; see Ep. 1122 introd.

39. Lucae Schoppegio] See Ep. 2216. 35n.

40. Baccho] In the *Bermannus* he is mentioned with Laurentius Bermannus for his knowledge of mining. One mine was named after him, and he had given a share in it to Helius Eobanus, whom he had known at Erfurt; pp. 29, 73.

2530. 1. septingentis] In Ep. 2512 the figure is put at c. 800 florins, which may be supposed to include the extra expenditure on new building. In a letter of 12 Sept. 1535 Erasmus tells L. Ber that the actual cost of the house was 624 'floreni aurei in auro probati'; see *Zentralbl. f. Bibliothekswesen*, xxxviii, 1921, p. 100.

10. quinquaginta libras] See Ep. 2512. 2–4.

11. Pergratum . . . 14. heredibus] Erasmus repeats what he had said in Ep. 2501. 6–9, not having received Schets' answer in Ep. 2511.

16. Fasciculum epistolarum] Only one of these is extant, Ep. 2526 to Pole; cf. Ep. 2558. 1–4.

Breui videbimus quo inclinet res Euangelica. Si bellum exoriatur, ego non in tempore emi domum. Magno cum vitae periculo migraui et subinde egroto. Vbiuis autem viuere malim quam hic, nisi cogeret necessitas.

Sperabam Cesarem isthinc maturius repetiturum Hispaniam; sed, vt video, nondum finis. Bene vale, singularis amice, cum vxore ac liberis et omnibus tibi charis.

Friburgi 3. Cal. Septemb. 1531.

Postquam hec scripseram, venerunt littere tuae scriptae xii. Iulii que mentionem faciunt conditorum quae misit Lusitanus, quanquam ea Hieronymus nondum accepit. In his litteris sunt quae non intelligo. Per Quirinum miseram epistolam Petri Aegidii et eiusdem syngrapham, qua testabatur se per Liuinum meum accepisse nomine pensionis Curtracensis centum et xvii florenos cum aliquot stuferis. Eam epistolam et syngrapham si tibi non tradidit Quirinus, egit nebulonem, vt in multis illum egisse suspicor. Et tum hic adhuc perdo duodecim florenos: nam triginta debebantur supra centum. Vbi sunt igitur illi centum et tres floreni quos tu commemoras? Quid dederit Quirino mea nihil refert. Scripsit ad me se tibi eam pecuniam numerasse. Et forte iam numerauit.

Nequaquam dubito de fide tua, sed si quid tibi aut mihi acciderit, lis esset inter heredes. Imo ipse nescio quid habeas. Quis autem dat repetenti sine syngrapha, et cuius modum ipse nescit qui petit?

Petri Aegidii ingenium non possum satis mirari. Toties flagitauit a me quietantiam, quum mihi nunquam soluerit totam summam. Feci, et gratias egit. Timebat ne ex epistolis mouerem illi litem, quum illa epistola qua testabatur quantum haberet, habuerit sedecim vulnera ex perfossione graphiarii. Non est metuendum ne vir ille decoquat. Gryneo et Bebellio caue ne fidas nimium.

Rursum vale, Schete amice charissime. Memineris Petrum Aegidium debere centum et septemdecim florenos cum aliquot stuferis.

Egregio viro Erasmo Scheto negociatori. Antwerpiae.

2531. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 73. ⟨Freiburg.⟩
Q. 14. ⟨Summer 1531.⟩

[An original letter, autograph throughout: the address-sheet is missing. It may perhaps be placed in the summer of 1531 when Erasmus was thinking of visiting Boniface's father-in-law, Leonard Fuchs, at Neuenburg; see Ep. 2519. 40 n.]

2530. 28. littere] Ep. 2511.
29. conditorum] See Ep. 2511. 28–33.
31. Petri Aegidii] Cf. Ep. 2403. 64 n.
49. vulnera] Cf. Ep. 2160. 1–2.
50. fidas] Cf. Epp. 2558. 45, 2574. 8–10, 2575. 1–5.

ERAS. BON.

S. P. Vide domum soceri tui. Num fumarium absolui potest intra biduum, dumtaxat quod ad vsum attinet? Nihil statuam certo, nisi te huc reuerso.

Si maneo apud socerum, curabitur ne quid habeat ex me molestiae. Prandebo cum meis, et nihil non faciam meo sumptu. Bene vale.

2532. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 83. ⟨Freiburg.⟩
Q. 30. ⟨? Aug.–Sept. 1531.⟩

[An original letter, autograph throughout. The postcript is written with a broader pen on a small piece of paper and may have been pushed inside the already closed letter; for similar slips see Epp. 2403, 2501. It might be taken to acknowledge Ep. 2519. An approximate date may be deduced from what is said of Boniface's father-in-law not having returned. Similarly ll. 2–5 seem to indicate a connexion with Erasmus' intention to remake his will; see Ep. 2490.]

S. P. Quid hoc seculo miserabilius? aut etiam iniquius? Spero, fortunam tuae prudentiae tueque integritati responsuram. Etiam gratias agis? Non potes esse tui dissimilis. Nondum videris agnoscere animum meum. Gratum est quod nuncias socerum nondum redisse. Demiror tamen moram tam diutinam. Suspicor illum aliquid agere in aula Cesaris, alio pretextu. Cupio te cum tuis omnibus quam optime valere.

His obsignatis accepi alteras litteras tuas parum letas. Sed tu fac sis animo philosophico, et homo natus casus humanos moderate ferto.

Eximio D.D. Bonifacio Amerbachio. Basilaeae.

2533. To Severin Boner.

Leningrad MS. Lat. F. 145 K (α). Freiburg.
Cracow MS. CN. 46. 191 (β). 1 September 1531.
Poznan MS. 310, f. 5 (γ).

[There are three MS. copies: Leningrad MS. Lat. F. 145 K (α), Cracow MS. CN. 46. 191 (β) (for these see Ep. 2520 introd.), and a xvii^{c}. copy in the Raczynski library at Poznan, Raczynski MS. 310 (γ) in a composite volume clearly written but with obvious blunders. The letter was printed by C. Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie* xv, 1901, pp. 220–3. The year-date is confirmed by the visit of Anselm Ephorinus and John Boner.

Severin Boner (1487–1549), son of James and nephew of John Boner, belonged to a family of which John was the first to migrate from Landau in Alsace to Poland, where they rose to an ample estate. Severin was governor of the castle at Cracow and administrator of the salt mines at Wieliczka. He interested himself in the humanistic movement and formed connexions with the reformers. He married Sophie Bethmann, by whom he had two sons John and Stanislaus. On her death he married Hedwig Kościelecka, a niece of John Laski, the reformer. He presented to Erasmus a gold medal with a portrait of Sigismund I and another with a portrait of himself: both were bequeathed, in the will of 12 Feb. 1536, to Boniface Amerbach and are now in the Historical Museum at Basle; see Major, pl. 24.

La.E. prints five letters of J. Laski to Severin (wrongly ascribed by Dalton to John) Boner in 1534 and one letter of 1535. A letter from Severin Boner to J. Dantiscus of 19 Sept. 1546 is in a collection of letters to Dantiscus in the Czartoryskich Muzeum at Cracow, MS. 247, p. 411. Books dedicated to Severin Boner are: Martial's *Xenia*, Cracow, H. Vietor, Aug. 1518: an edition of the *De Copia*, Cracow, H. Vietor, June 1523: an edition of Io. Murmellius' *Dictionarius variarum rerum . . . cum Germanica atque Polonica interpretatione*, Cracow, H. Vietor, Oct. 1528, with a preface from Vietor in which he hopes that the book will be useful to Boner's 'filiolus': and Venatorius' Latin metrical translation of Aristophanes' *Plutus*, Norimb. Io. Petreius, 1531.

His elder son John was born c. 1517, and in 1530 was sent by his father to Germany and Italy, with A. Ephorinus as his tutor, spending five months in Erasmus' house (see Ep. 2539 introd.). To him and to his brother Stanislaus Erasmus dedicated his edition of Terence, see Ep. 2584. He married Katharina Tenczynski, also a relation of J. Laski, and himself joined the reformers. See Miaskowski, p. 15.]

ERASMVS ROTHERODAMVS SEVERINO BONERO CASTELLANO ZARNOVIEN̄., SALINATORI CRAC̄C̄.

SALVTEM plurimam. Profecto boni cuiuspiam et amici genii mei operam perfectam arbitror, Seuerine Bonere, precipuum Poloniae decus, vt Anselmus Ephorinus tuus, dum per Germaniam adornat iter in Italiam nonnihil ab instituto itinere deflexerit et ad hoc Friburgum Brisgoicum sese contulerit. Nam mihi menses ferme quinque non modo facilem, amicum, commodum ac iucundum conuictorem prebuit, verumetiam curis domesticis nunc ob nouas aedes emptas et ob migrandi edificandique negocia preter solitum grauatum non minima ex parte subleuauit, vir vt in litteris varie doctus et expolitus ita in omni genere negotiorum, a quibus abhorrere solent qui studiorum amore rapiuntur, cautus solers et perspicax. Quendam antiquitas ob morum commoditatem dixit omnium horarum hominem, hunc merito quis dixerit omnium actionum hominem: proinde hoc quidem nomine profiteor me illi debere plurimum. Non enim possum tali viro non habere fidem asseueranti se non alia causa commotum, vt praeter animi decretum diutius hereret in Germania, quam vt Erasmi consuetudine mensibus aliquot frueretur. Quem hominis animum si tu quoque probas, sicuti probaturum confido, erit quod tue quoque humanitati gratias agam. Vtinam autem nostra familiaritas illi filioque tuo Ioanni Bonero tantundem attulerit vtilitatis, quantum mihi attulit voluptatis, nec hic locus sit veteri Graecorum prouerbio: 'Thesaurum quaerebam, carbones reperi.' Si quid hic errauit, dignus est venia, imposuit homini candido fama, que nonnunquam ex musca facit elephantum.

Te vero, vir clarissime, non perinde felicem existimo, quod opibus affluis, quod maiorum imaginibus refulges, quod in florentissimo regno dignitate, gratia et authoritate cum primis polles, atque quod talem sortitus es filium. Inter omnes enim possessiones nihil preciosius, inter omnia decora nihil pulchrius, inter omnia

TIT. CASTELLANO . . . CRAC̄C̄. α: ZVPPARIO CRACOVIENSI γ. 10. ita β: *om.* α γ. 25. nonnunquam αγ: nunquam β.

3. Anselmus Ephorinus] See Ep. 2539 introd.

23. carbones] See Adag. 830; cf. Ep. 2544. 8–9.

oblectamenta nihil iucundius liberis piis ac fortuitarum rerum successione dignis. Per hos enim parentes quum ad senectam venerint, reiuuenescunt, quum instat dies ille fatalis, equo animo decedunt, atque in his mortui quoque viuunt. Queso te, ne suspiceris me quicquam dare tuis auribus; teste Christo, loquor ex animo. Sunt et ista dona benigni numinis, quae non alia tutiore custodia seruari possunt, quam si reputantes haec a gratuita Dei munificentia proficisci. Quo maior est illius in nos liberalitas, hoc longius nosmet ab insolentia semoueamus et arctius intra modestiae cancellos contineamus, ne diuina Nemesis quod dedit immerentibus, auferat ab insolentibus.

Saepenumero sum admiratus filium tuum hac aetatula, qua plerique vix expedite legunt, tantum in litteris operepreclum fecisse. Crede mihi, talis indoles nihil vulgare neque mediocre de se pollicetur, ingenium praesens, velox, tractabile, docile et ad quiduis habile. Sunt enim quos litteris natos dicas. Sed in vulgaribus hisce negociis nihil ineptius, ne in moribus quidem pueri quicquam deprehendi puerile aut ineptum. Quibusdam immodicus pudor stuporem conciliat, alios audacia facit indecenter effrontes: tuus alacritatem habet ciuili quadam reuerentia temperatam. Verum, quemadmodum vt talis tibi nasceretur, totum est felicitatis ac diuini muneris, ita non minima laus debetur singulari prudenciae tuae, quod puerulum tuum a teneris statim vnguiculis quum honestissimis disciplinis, tum sanctissimis moribus, adhaec etiam Vlyssea quadam viuidaque prudentia formandum et aduersus omnes fortunae casus armandum curaris. Frustra Thetis Achillem infantem suum tinxit in Stygiam paludem. Nulla res aduersus omnia fortunae tela melius armat hominem quam philosophia, presertim ea quae rebus explorandis cominusque noscitandis colligitur.

Quotusquisque parentum est, qui hoc aetatis filios sustineat in longinquas regiones a se distrahi, ac non potius intra complexus inque sinu foueat ac detineat propemodum vsque ad pubertatem. Tu vero perinde quasi illum non tibi, sed reipublicae sustuleris, statim his artibus imbuendum curas, quibus et amicis et regno tum ornamento, tum vsui esse possit, nec optimam aetatis partem passus es inter matrum oscula et nutricum blanditias elabi, nequaquam ignarus nos nihil neque rectius intelligere neque tenacius meminisse, quam que primis illis annis mollibus etiamnum, et (vt Fabius ait) in omnem habitum sequacibus imbibimus. Nam que grandes discimus, fere quasi per nebulam, vt ita loquar, animo cernimus, nec aliter quam in somnis visa recordamur. Iam et illud singularis est prudenciae, quod vdam ac felicem argillam egregio plaste, quod fundum optimi soli peritissimo colono commiseris. Quid enim refert bene nasci, si desit recta institutio? Tuae laudis est, quod talem quesieris: felicitatis quod inueneris. Hoc tantum bonum videmus interdum summis monarchis non obtingere.

Iterum mihi rogandus es, vir preclare, nequid me loqui credas ad gratiam, aut huiusmodi dictis paternas aures scabere. Non

31. rerum *om.* γ. 56. et αγ: *om.* β. 63. inque α: intraque γ. 70. sequacibus αβ: sequacius γ.

inficior istuc esse vulgare, sed idem, vt est alienissimum a moribus ingenioque meo, ita in hoc argumento nihil opus est vlla fictione, atque adeo ne fingendi quidem vlla causa. Plurimos noui pueritie formatores, sed hactenus inter probatos neminem vidi Anselmo vigilantiorem integriorem atque etiam dexteriorem. Plus ille a pueris impetrat solo nutu quam plerique iurgiis, rixis, minis, clamoribus ac verberibus. Quintilianus nihil prius existimauit precipiendum doctoribus quam vt in discipulos accipiant affectum parentis. Parentum est pudore ac liberalitate retinere liberos potius quam metu. Prisci non sine causa plurimum tribuerunt fronti, quam dixerunt occipitio priorem, et oculis domini, quibus dicebant potissimum equum pinguescere, fundum enitescere. Arbitror autem non paulo efficatiorem esse parentis oculum in filio quam domini in stabulo aut in fundo. Anselmus autem et parentis et praeceptoris munere mirifice fungens pedem aut digitum latum nunquam digreditur, nec puer cuiquam adhaeret lubencius; id nec Anselmus perpetuo faceret nisi tuum erga filium affectum in se transtulisset, nec puer gauderet perpetua hominis praesentia, nisi illum loco parentis et amaret et veneraretur.

Stanislaus puer, filii tui fidelissimus minister ac studiorum sodalis, qua familia sit natus, nescio, sed indole est tam liberali vt vehementer optarim nullis monarchis deteriores nasci liberos. Spem autem eruditionis eximiam de se praebet. Itaque gratulandum arbitror vtrique de altero, Ioanni tuo, cui contigerit tam accommodus puerilium studiorum socius, Stanislao, cui obtigerit tam benignus patronus, cuius liberalitate poterit feliciter institutum in optimis litteris cursum perficere.

Video et gaudeo eam felicitatem, quam Plato optat ciuitatibus, vestre Poloniae contigisse, in qua viri principes philosophiam amplectuntur. Philosophiam autem appello non rationem disserendi de principiis rerum, de hyle, de tempore, de motu, de infinito, sed illam sapientiam quam Solomon iudicauit preciosiorem cunctis opibus, eaque propter hanc vnam prae caeteris omnibus a Deo optauit. Cuius haec vis est, vt homo et suam ipsius vitam rectius instituat et patriae commodis belli simul ac pacis temporibus probe consulat. Huius philosophiae quum inclytum Poloniae regnum egregium et exemplum habeat et magistrum Regem Sigismundum, non mirum est, si solem suum sequunter sydera.

His litteris, vir clarissime, visum est tibi tueque nobilissime coniugi felicitatem istam haud quaquam vulgarem gratulari et meo nomine gratias agere, quod hactenus e tuorum conuictu tantum ceperim solacii: vtinam licuisset diutius, sed nihil est in rebus humanis perpetuum, nec est humanitatis, siquidem Homero credimus, remorari hospitem discedere cupientem, praesertim si idem vel suadeat vtilitas vel cogat necessitas. Ceperat hic scintillare pestis, sed leuiter, et medicorum oraculum est fugam pro

83. neminem αγ: nominem β. 90. αγ: occipitiae β. 101. α: optarem γ. 110. de infinito αγ: et infinito β. 116. egregium αγ: *om.* β.

122. Homero] *Od.* 15. 74.
125. pestis] Cf. Ep. 2517. 33–5.
125–6 medicorum . . . tarde] Quoted by Cognatus in a letter of 1565, (Basle MS. Fr. Gr. II. 4. 32) who compares a French proverb: 'Remede contre la peste par art, Fuir tost, et loing, et retorner tard.'

efficacissimo remedio suadentium, 'cito, procul, tarde'. Dominum precor, vt istam felicitatem tibi tuisque velit esse perpetuam. De me sic statuas velim, nullum esse genus obsequii, quod optime meritus patronus ab obligatissimo cliente postulare valeat, quod ego ad nutum tuum non sim cupidissime prestaturus, modo id mee sit facultatis. Vale.

Dat. apud Friburgum Brisgoae Calendis Septembris Anno Domini MºDºXXXIº.

2534. To John Rinck.

Epistolae Palaeonaeoi p. 15. — Freiburg.
N. p. 953: Lond. xxv. 2: LB. 1200. — 4 September 1531.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISS. D. IOANNI RINCKO, S. D.

Ornatissime vir, quanquam non erat quicquam rei seriae quod scriberem, tamen non potui committere vt vnicum amicum meum Rinckum his nundinis insalutatum praeterirem, cuius perpetua consuetudine si frui datum esset, sat mihi beatus viderer. Sed fatis agimur, et fatis cedere cogimur. Facile sentio mihi non multum eius fili quod Parcae nent superesse, sed tamen quantulumcunque id est, malim in ciuitate celebri frequentique peragere, vbi et amicorum largior, et rerum paratior esset copia. Sed in hoc littus nos detulit tempestas.

Locus hic non est quidem inamoenus, sed vt submotior a Rheno, ita minus frequens, ac maligna rerum copia. Oppidum initium, vt fertur, duxit a metallis, nunc exhaustis: hinc morum *ἐπιχωρίων* nonnulla etiamnum vestigia animaduertas licet. Quum aestate superiore pararem migrationem, admonitus sum ab amicis aulicis, praesertim Episcopo Augustensi, expectarem exitum concilii Augustani. Nunc quum denuo librarem alas, aliquo prouolare gestiens, rursus iussus sum expectare exitum concilii Spirensis, qui qualis futurus sit varia est hominum diuinatio.

Sed de nobis accipe quod rideas. Si quis tibi nunciaret Erasmum iam prope septuagenarium duxisse vxorem, nonne terque quaterque te signares crucis imagine? Faceres sat scio, et equidem non iniuria. Atqui nunc, mi Rincke, rem feci nec minus operosam, nec minus molestam, nec minus ab ingenio studiisque meis alienam. Emi domum speciosi quidem nominis, sed parum aequi pretii. Quis nunc desperet amnes verso in diuersum cursu relapsuros ad fontes suos, posteaquam Erasmus, qui hactenus per omnem vitam omnia posthabuit ocio literario, factus est licitator, emptor, stipulator, cautor, aedificator, ac pro Musis rem habet cum fabris lignariis, ferrariis, lapidariis, vitrariis? Hae curae, mi Rincke, a quibus meus semper abhorruit genius, me tantum non exanimarunt tedio. Et adhuc peregrinor in propriis aedibus,

2534. TIT. DES. *om.* N. ORNATISS. D. *om.* N.

2534. 13. Quum . . . 18. diuinatio] Letters giving the advice indicated are not extant.

17. Spirensis] See Ep. 2511. 43n.

20. vxorem] See Ep. 2508. 14n.

24. domum] See Ep. 2506. 1n.

26. Erasmus . . . 29. vitrariis] Cf. Ep. 2518. 27–32.

quod, spaciosae licet, nullum habeant nidum cui tuto possim hoc corpusculum committere. Vnicum conclaue paraui extructo fumario, et contabulatis solo pariter ac lateribus, sed ob virus calcis nondum ausim me illi credere.

Breui tamen immigrem oportet, quod felix faustumque sit; nondum enim fuit. Cruciatum sinistri pedis excepit stomachi profluuium, qui diem iam septimum me tenet. Sed nimium de meis. Facile poteram prono Rheno delabi Coloniam, sed dissuadentibus amicis hic haesi, atque vt video expectanda hirundo noua. Neque enim me remorabitur empta domus, si caetera habebunt vt volumus. Si tibi tuisque prospera sunt omnia, est quod summopere gaudeamus, idque vt perpetuum sit optamus.

Datum apud Friburgum Brisgoiae quarto die Septembris, Anno a Christo nato, M.D.XXXI.

2535. To Simon Grynaeus.

Grynaei Epistolae p. 146. ⟨Freiburg.⟩
⟨September init. 1531.⟩

[A date shortly before 6 Sept. 1531 is plainly indicated by comparison with Ep. 2536, where Anselm's departure is spoken of as having already taken place; see also Ep. 3533.]

ERASMVS ROTERODAMVS SIMONI GRYNAEO S. P. D.

S. P. Hunc Anselmum Ephorinum istuc pellexit tuae doctrinae tuaeque probitatis admiratio; quo quidem nomine tibi merito debebam esse iniquior, si figulus essem, qui dimidium animae meae a me diuulseris. Perieram enim nisi in his migrandi aedificandique molestiis curisque, a quibus per omnem vitam arcano quodam naturae sensu semper abhorrui, subleuasset animum meum. Blanditus est mihi spe reditus, sed scio illum nunquam huc rediturum. Simul atque tui gustum cepit, ilico dicet, ἅλις δρυός. Bebelius hic fuit. Cupio te cum tuis quam optime valere.

2536. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 31. ⟨Freiburg.⟩
Q. 65. 6 September 1531.

[An original letter, autograph throughout, written in a shaky hand.]

S. Cruciatus pedis, a quo male metuebam, reliquit me, sed illi successit stomachi proluuium, absque stomachi ruina. Id me et hodie tenet, sed spero finem.

2536. 1. mei *MS.*

2534. 34. fumario] For Erasmus' dislike of stoves cf. Ep. 1248. 10n. contabulatis] For the boarding and wainscoting cf. Lond. xxvii. 52, LB. 1289.

2535. 3. figulus] *Adag.* 125. 6. subleuasset] Cf. Ep. 2533. 5–12. 8–9. ἅλις δρυός] *Adag.* 302.

Anselmus tedio nostrarum miseriarum sese ad felices contulit, cui propemodum inuideo, adeo remoror hic lubenter.

Statueram inuisere Νεάπολιν, sed consultius arbitror expectare, donec sim firmiusculus. Id erit, vt spero, breui. Ibi vellem te adesse. Nam est quod tecum coram commentari cupiam. Vale, et quid agas scribe.

6. die Septembr. 1531.

Erasmus Rot. tuus.

Ornatiss. D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2537. From Thomas Venatorius.

Breslau MS. Rehd. 254. 157. — Nuremberg.
EE[2]. 94. — 6 September 1531.

[An original letter, autograph throughout.

Thomas Venatorius (Gechauff, c. 1488—4 Feb. 1551) was born at Nuremberg, where he studied mathematics under J. Schoner, subsequently devoting himself to theology. Two letters addressed by him to Pirckheimer in 1520 (P. pp. 331,2) mention a visit paid by him to Reuchlin at Ingolstadt, and say that the writer hopes shortly to be in Nuremberg. Settling in Nuremberg he was preacher at the Dominican hospital, 1523, in which year the Apostolic Legate proposed to send him, Osiander, and Schleupner bound to Rome to be punished for heresy; see Ep. 1344. 31n. In 1526 he published *Axiomata quaedam rerum Christianarum*; in 1527 *Ein kurzer Unterricht den sterbenden Menschen ganz tröstlich*, for which Luther wrote a preface; in 1529 *De Virtute Christiana*; in 1530 *Eine kurze Unterrichtung von beiden Sacramenten* and also *Draco mysticus, s. venatio.* In 1531 he edited, with a Latin metrical translation, the *Plutus* of Aristophanes, dedicating it (at the instigation of Anselm Ephorinus) to Severin Boner. In 1533 he became pastor of the church of St. James; and in the same year appeared his *In Pauli Apost. priorem ad Timotheum epistolam distributiones XX*, Basle, Cratander, Sept. 1533. In 1534 he published his *De sola fide iustificante nos in oculis Dei Epist. Apol.* With Osiander (who greatly influenced his attitude to the Reformation) and others he contributed to *Epist. Theol. Norimb. ad Rup. de Mosham*, 1539. In 1544 appeared at Basle his *Archimedis Opera*, dedicated to the Senate of Nuremberg; and in that year he was sent to Rothenburg for some months to introduce the Reformation. In 1548 he published *Enarratio psalmorum.* In addition to the works named he wrote an epitaph on Dürer, printed in Eobanus' *Epicedion*, 1528; a preface to Pirckheimer's Xenophon 1532; and a poetical *'Εκφώνησις in Prognosticum astrologicum ad annum . . . 1544 per A. P. Gassarum*, a booklet with a preface addressed to Venatorius himself. See ADB.

In the life of Pirckheimer by Conradus Ritterhusius prefixed to P. he is spoken of as a close friend of Pirckheimer, who is said to have assisted him with advice in his edition of Archimedes. The *Vita* contains a sapphic ode addressed to Pirckheimer by Venatorius.]

S. D. P. Perfregi tandem pertinacis illa ac pene perpetui pudoris mei claustra, qui toties ad te scribere volentis remoratus est et calamum et votum. Cogor autem nunc tanquam in re dubia aliunde, et temere magis quam ciuiliter, capere consilium, et necessario pudori obuiam ire meo et quicquid quocunque occurrerit loco scribendi ad te in occasionem rapere. Nam aestum desyderii mei nonnihil antehac mitigarunt doctissimae illae ac non infrequenter ad Bilibaldum Pirckeymherum transmissae epistolae tuae

---

2536. 4. Anselmus] See Epp. 2533. 3n, 2535. 1–8.

6. Νεάπολιν] See Ep. 2519. 40n.

cum amicitiae tum pietatis plenae; quas vir ille, vt erat animi liberalis, haud grauatim (confidenter tamen) perlegendas mihi credebat. Iam enim aliquot annos talem sibi de me conceperat opinionem, vt porro a me occultum haberet nihil. Vnde cum nuper in conscribendis consignandisque libris eius dies non minus insumpsissem sex, coepi epistolis quoque perlegendis operam dare, quarum ingentem numerum adhuc (si vnam filiam et illum ex sorore natu maiorem excipias nepotem) praeter me vidit nemo. Quia vero vniuersas perlegere laboriosum videbatur, censuimus magnam earum partem Vulcano deuorandas tradere, ne publice legant multi quod vni dumtaxat priuatim doctorum hominum scripsit amicitia.

Parabat quidem ipsemet condito, vt vocant, testamento haec omnia in ordinem quendam redigere, priusquam migraret, et fecisset vtique, nisi Deo nostro secus visum fuisset, nisi praeter expectationem nostram citius illum spiritus defecisset. Spero cognatos aliquo te munere donaturos, quo illius perpetuo meminisse queas. Quod scio facturi sunt, nisi omnis me et coniectura et ratio fallat. Et merito quidem hoc facient. Nam quanti semper feceris viuentem, testis nobis est epistola tua ad Eobanum nostrum superioribus diebus perlata, quam ego magna cum animi mei voluptate et legi et relegi. Arriserunt cum alia omnia tum praecipue quod in eo cernerem non tuum modo singulare quoddam erga Eobani Musas studium, sed et constantis animi tui candorem erga defuncti Pirckeymheri manes, qui te non sine delectatione legisse scribis epicedion quod illi Eobanus in funere posuit. Quod cum ipsam virtutem habeat authorem, calumniam non admittit.

Quod vero addis in eadem epistola tua Eobanum iam vmbram vmbrae visurum, si te coram videret, nihil aliud interpretor quam humiliter de se sentientis animi signum, iuxta quod grauiter dixit sapiens: Quo maior es, hoc te magis humilia in omnibus. Etenim si vmbra es tu, quid nos esse existimas, qui collati ad te ne somnium quidem vmbrae esse possumus? Nonne tanto tu nos interuallo praecedis, quanto sol reliqua sydera vi lucis suae antecedit? De me constanter asserere ausim: quisquis me domestica consuetudine, et quam curta sit domi supellex, cognitum habuerit, is potius vnum ex Epicuri atomis aut aliam quantumuis minutam minutiem appellabit quam vmbram.

Nec quicquam praeterea hac in re ludo. Certe si ludere hoc est, hic ludus, quod ad me attinet, plusquam ipse velim, serii

---

14. epistolis] The remains of Pirckheimer's correspondence, including many of his rough-drafts, are in the Town Library at Nuremberg. An edition is in preparation by Dr. Emil Reicke (to whom we owe the information about Pirckheimer's family) and Dr. A. Reimann.

15–16. filiam . . . ex sorore . . . nepotem] Pirckheimer had five daughters, of whom three took the veil and two married; the one referred to here is probably Barbara, wife of Hans Straub, who was her father's support in his old age. Of Pirckheimer's sisters, seven entered nunneries; one, Juliana, married Martin Geuder and had a son, who was a pupil of Cochlaeus.

28. epistola] Ep. 2495.

36. in eadem epistola] See Ep. 2495. 40–1.

39. sapiens] Cf. Jerome, *Adu. Iouin.* 1. 18.

habet. Ideoque miror Anshelmi Ephorini, hominis docti et rerum tuarum studiosi, iuditium, qui quo amicitia tua me beatiorem redderet, non erubuit istic de me, si non mentiri, certe magnificentius quam pro mea sorte praedicare. Cuius ego laudes tam non agnosco quam quod scio hominem nimis esse amicum. *Τυφλὸς δὲ ὁ ἔρως περὶ τὸ φιλούμενον.* Neque tamen ea propter mendacem vocare debeo virum tam integrum, neque adulatorem amicum tam syncerum, et cui illo Homerico nihil sit antiquius:

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἴπῃ.

Proinde si te improbitas mea offenderit, quod ambio amicitiam tuam, ne, queso, mihi succenseas, sed Ephorino qui cunctantem et progredi nolentem crebro non tam hortatus est quam impulit eciam. Bene vale.

Ex Norimberga. viii Idus viibris Anno salutis nostrae M.D.XXXI.

Ex animo tibi deditissimus Thomas Venatorius.

Praestantissimo viro Erasmo Roterodamo, theologo maximo, domino suo venerando.

2538. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VIa. 73. 247. Basle.
15 September 1531.

[An original letter, autograph throughout, folded and sealed, but apparently not sent (as it is crossed through and the rough-draft of Ep. 2542 written on the verso)—which would explain the repetition of ll. 6–9 almost verbatim in Ep. 2546. 9–13.]

S. P. Quid in soceri domo acciderit tibi iam per vxoris fratrem indicatum est. Sic nostra momentanea sunt vt nihil certi nobis nec in horas promittere possimus: alioqui nihil tuo aduentu gratius socero esse potuisset. Quid in meis rebus egerim coram indicabo. Lupum, vt vere dicam, auribus teneo. Quid non vbique timendum? Vtinam nostris cordi sit charitas, quam pacientem dicit Paulus et benignam, non inuidam nec procacem. Conquerebamur olim Babylonicam sub Pontifice seruitutem, nunc liberi scilicet sumus.

Verum haec ad te. Plura ne possim, nuncii acceleratio facit. Bene vale, clarissime Erasme.

Cursim Basileae altera post Crucis Anno M D XXXI.

Tuus Bo. Amerbach.

Dn. Erasmo Roterodamo, Theologo summo bonarumque disciplinarum decori, patro⟨no incom⟩parabili. Friburgi.

2537. 49. Ephorini] See Ep. 2539 introd.
56. Homerico] *Il.* 9. 312–13.
2538. 1. Quid . . . acciderit] See Epp. 2542, 2543, 2546.
4. rebus] See Ep. 2519 introd.
5. Lupum] *Adag.* 425.
7. Paulus] 1 Cor. 13. 4.

2539. From Anselm Ephorinus.

Leipzig MS. — Basle.
EE. 157. — 15 September 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the contents.

Anselm Ephorinus († 1568) was born at Friedeberg in Silesia, hence called Pacimontanus. He was educated and took his M.A. at Cracow, where he lectured on Pliny, an edition of whose *Naturalis Historia* he published, with special reference to *res medica*, in 1530. In 1528 he caused to be reprinted at Cracow Erasmus' *Precatio ad Iesum, Paean Virgini dicendus, Obsecratio ad Virginem*, with a dedication to Andreas Vogelweider (later his father-in-law), and, in the same year, Erasmus' *Epistola consolatoria in Aduersis*. In 1530 he accompanied as tutor on a foreign tour, John Boner, who had with him as 'famulus' Stanislaus Aychler. They made a long stay in Nuremberg, where they became acquainted with Eobanus, Camerarius, and Venatorius. In April 1531 they came to Freiburg to visit Erasmus. Anselm brought with him an introduction from Eobanus (Ep. 2495. 24–7), and they remained inmates of Erasmus' house till September. Erasmus found Ephorinus a companion at once delightful and practically helpful, see Epp. 2533. 3–12, 2535. 1–8. From Freiburg Ephorinus went with his two charges to Basle, furnished by Erasmus with an introduction to Grynaeus, Ep. 2535. Ephorinus entertained a project of visiting Spires during the Diet; see Epp. 2554, 2559, cf. Basle MS. C. VI^{a}. 73, f. 241. From Basle he wrote three letters to Erasmus, in one of which (Ep. 2554) he suggested to him that he should dedicate his Terence to John Boner and his brother, and the dedication (Ep. 2584) appeared March 1532. From Basle they went in April 1532 to Constance with a letter of recommendation to Thomas Blaurer from Boniface Amerbach, 12 Apr. 1532 (Basle MS. C. VI^{a}. 73, f. 19: cf. Bl. E. 280). Thereafter they seem to have gone North to Augsburg, where they were hospitably entertained by A. Fugger and Choler (EE. 173). In June 1532 we find them in Padua, where Ephorinus took his degree in medicine in April 1534. In a letter to Boniface Amerbach he speaks ill of the condition of the university there. In two other letters to Boniface he writes of having given offence to Erasmus and asks for Boniface's good offices with him (Basle MS. G. II. 16. 281, 285, 288–9). The letter of 8 Oct. 1533 speaks of their intention to move to Bologna. From a letter of Erasmus to Decius of Aug. 1534, we know they were at Bologna at that date. Erasmus was then expecting them to go to Brabant and thereafter to revisit Freiburg. Letters to Boniface show that all three were in Rome in May 1535 (Basle MS. G. II. 16. 286–7): one of these letters speaks of 'Doctor Stanislaus'. A letter of Aug. 1535 to Erasmus from Rome congratulates him on his appointment as Provost of Deventer. From Rome Ephorinus went to Naples with Geo. of Logau. In 1536 he was ennobled at Rome by Charles V; returning to Poland in 1537. A letter to Boniface of 25 May 1540 (Basle MS. G. II. 16. 290) shows he was then at Augsburg with the Fuggers. He was appointed physician to the city of Cracow, where he joined the Polish reformers and lived till his death in 1568. A letter to him from A. Zebrydowski (28 Apr. 1552: Zeb. E. 763) recommends a favourite servant to his care.]

Salvtem quae est per Christum. Inpudentiae notula ne tangar, vir clariss. idemque doctiss., vltimo sane suauissimo isthinc abiens colloquio, si quando illiteratiss. meas acciperes literas, veniam deprecatus sum: cuius vitae splendorem, synceritatem et ipsissimam (qua omnes huius seculi nostri vincis eruditione claros) pietatem, atque morum in confabulationibus cum maturitate et maiestate iunctam suauitatem, menses ferme 5, summa vtinam veneratione amore et cultu, in tantum admiratus sum, vt demum falsissima esse ⟨sentirem⟩ quae a fucatis nonnullis amicis, antequam Friburgum peterem, inaudieram, an eius quem totus orbis

amplectitur mores tam candidos ferre non possem: eius inquam, qui citra omnem ostentationem exquisitiss. doctrina et diuino iuditio omnes superat, Musis Gratiis Apollini ipsi, quodque maximum est, Christo charus; qui in conuictum suum honestiss. non modo [non] omnes studiosos admittit facile, verum a ciuilitate etiam morum alienissimos ferre, omnemque hospitalitatis gratiam offerre, potest.

Quodsi me et meos ex domo tua non abiisse doctiores pietateque instructiores dixero, plane mentiar. Nullus enim est locus ignauiae, turpissimi otii nullus, nullus impietatis, vbi tu habeas imperium; et vtinam sine offensione per omnia tibi nostrum quam nobis sanctum tuum placeat institutum. Quicquid enim agis, in publicam rei literariae, non priuatam vtilitatem agere quis negabit? Tuae itaque famae et laudis perpetuum preconem me omniaque studia mea offero, qui iure optimo michi mandare, michi imperare, me ad omnia quae voles compellere potes. Nulla in re vnquam tam de me et meis benemerito deero. Id vero fatio lubentius, quod sciam omnia extrinseca tua intrinsecis esse amica. Catonem illum Censorium optimum oratorem, optimum imperatorem et optimum senatorem dixit antiquitas. At ego te (absit omnis adulationis suspitio) non iniuria inter doctos doctiss., inter humanos humaniss., interque claros clarissimum appellare ausim.

Quod si non ex animo famae tue fuissem percupidus admiratorque maximus, neque gymnasii isthic autoritas neque loci amenitas nec quicquam aliud me tanto tempore detinuisset; reliquissem enimuero primo mense mox Friburgum, si tua mihi denegata fuisset periocunda consuetudo. Multum propterea me debere Glareano fateor, qui primus familiaritate me tibi iunxerit, et erit illi perpetua mecum reposta gratia; et si abeunti colloquium mihi negauerit, sese occupatum per Stanislaum meum quem premiseram renuntians, tamen amori erga illum meo nichil decedet vnquam, tum propter te cum propter eruditionem suam qua prodest studiosis. Quod Dauum sese in conuiuio prestiterit, me vulpem, se gruem subinde fabulose appellitans, nichil moror; facilis enim sum ad ferendas et perferendas, modo ne nomini obsint, iniurias.

Nos hic forte fortuna Amerbachii, hominis integerrimi, opera ex animi sententia nacti sumus hospitem et humanum et hospitalem, a sectis alieniss., veteris pietatis amatorem et studiosorum admiratorem, quo cum viuimus et conquiescimus. Preterea interdiu nobis a D. Petro Rich canonico concessa domus ampla, amoena, fumario et horto clara, Musis et Apolline digna. Sic interim heriles

13. Apollini ipsi *scripsimus*: Apolline ipso *MS*. 27. fatio *MS*.

---

40. Stanislaum] See Ep. 2545 introd.

43. Dauum] Horace, *Sat.* 2. 5. 91, 2. 7. 2.

vulpem] Cf. Phaedrus, *Fab.* 1. 26.

46. Amerbachii] Basle MS. C. VI^a. 73. 234 is the rough-draft of a letter from Boniface to Ephorinus regretting he has no room to take the party into his own house: he has found an honest citizen ready to receive Ephorinus, but the price seems high, a crown a week each for board, lodging, and bedding.

50. Petro Rich] v. Richenstein, canon of Basle, who bought Erasmus' house at Freiburg in Oct. 1535, see Lond. xxvii. 52, LB. 1289. He was a close friend of L. Ber.

51. heriles] i.e. from S. Boner.

expectande litere. Noua que scriberem non habeo. *Μῦθος ἀκέφαλος* hic agitur; ecclesiaste[s] frequentiss. contionibus causas mense domini strenue defendunt, trahuntur homines, non ducuntur ad illorum institutum; sicque nuper a senatu sancitum omnino, aut edant aut abeant. Hoc est non seruare sed perdere rempublicam, in exilium mittere ob rem non tyrannide, non vi, sed persuasione et conscientia diuinitus data expugnandam. Noua hic studiorum nescio quo genio inuentio. Grineus, homo doctus, qui pluribus sana sua eruditione praesit dignus, Matthei euang. grece, Oecol⟨ampadius⟩ latine, Diaconus nescio quis germanice interpretantur; vnicam horulam sic diuidentes; eo enim res literaria redacta vt auditores compellantur ad virtutis studium. Quod reliquum est, me et meos innato tuo candori commendo. Valeat t. d. diu ac feliciss. Basileae 15 Septemb. MDXXXI.

T. ex animo Anselmus Ephorinus Silesus.

Clausis et obsignatis iam literis, patrone dilectiss. atque doctiss., Amerbachium, vt sollicitus esset de inuestigando nuntio, conuenire statui. En forte fortuna in ponte Rheni occurrit cum nuntio; eum relectis literis eadem hora remisi illico. Habeo ergo t. d. non quas debeo sed quas possum gratias pro opera tam vigilantiss. nostri gratia impensa.

Consulem tui gratia in Neapoli offitiosiss. salutaui, qui nichil magis optaret quam tuum aduentum, eratque gratiss. cum te propediem venturum nuntiarem; videtur enim esse ipsa hospitalitas.

Literae nostrae ex Polonia in principio Maii sunt datae, nichil tale pre se ferentes quod optarem. Nesciuit adhuc dominus noster an essemus tibi conuictores; et scire velim nuntium qui attulit.

Fullonem hactenus neque ego neque Amerbachius inuestigare potuimus. Discipuli mei cum commendatione summa te salutant etc.

Si Glareanum offendent meae litere, tu sis, oro, reconciliator; amo enim illum ex animo.

Clariss. idemque Doctissimo Domino Erasmo Rot. amico et patrono suo summo. Friburgi.

2540_{2555} From Bernard of Cles.

Trent MS. Stuttgart.
14–18 September 1531.

[An autograph rough-draft: for the manuscript see Ep. 2515 introd. The date and place are derived from the fact that the letter is found in a bundle of Cles' rough-drafts dated from Stuttgart 14–18 Sept. 1531. Erasmus received this letter with three others not extant, and answered them together on 9 Oct., saying nothing about the Bishop's proposed visit. Another rough-draft of this letter has 'iri' instead of 'eatur' on l. 14.]

ERASMO ROTERODAMO

Qvvm intellexissemus nuncium Regium praesentium latorem isthuc venturum, noluimus ipsum sine litteris nostris ad vos praetermittere: tum vt vos visitaremus: tum vt vobis compertum

2539. 55. a senatu sancitum] See Ep. 2519 introd.

73. Consulem] L. Fuchs, see Epp. 2179. 2n, 2490. 11n.

esset nos summo desiderio teneri vestris et mellifluis colloquiis et iucunda consuetudine ante discessum nostrum frui posse: quod si sine incomodo vestro fieri poterit, vt Spiram acceleretis, vos etiam atque etiam hortamur: vbi etiam vltra particularem affectionem nostram, non minori vsui toti religioni christianae erit praesentia vestra (quum de ea praecipue in conuentu imperiali tractandum sit) quam si compositionibus et continuis lectionibus totum hoc quod vobis reliquum est tempus impenderetis. Et si interim intelligemus vobis decretum esse, velle desiderio nostro obtemperare: ita operam dabimus vt omnibus necessitatibus vestris optime prouisum eatur. Verum (quum nihil aliud praeter comodum vestrum cupiamus) omnia arbitrio vestro relinquimus: cui in omnibus gratum facere cupimus.

2541_{2542} To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 32. Freiburg.
Q. 66. 17 September 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the references to Erasmus' illness and the visit to Neuenburg.]

S. P. Minimum abfuit, quin adierim Neapolin. Canonicus, qui illic habet edes, obtulit equum, quadrigam tectam, hospitium, quid non? Ille precesserat die Martis, nos quadriga eramus sequuturi die Mercurii. Pridie denunciatum est nobis, vt essemus parati ad sextam. Factum est. Mox denunciatum, aurigam non abiturum ante octauam. Sumpsimus ouum. Rursum denunciatur, non abiturum ante duodecimam. Iam miseram sarcinulam. Relata est, famulis significantibus, illum eo die nusquam iturum. Sic ego fessus itineris, priusquam iter ingrederer, remansi domi, idque multis de causis. Incertus eram, an socer redisset, et si redisset, verebar, necubi esset in vineis. Postremo dubitabam, an essem gratus hospes futurus, veniens a loco pestilenti. Nam hic pereunt aliqui, et rumor solet atrocior esse re. Ne domi quidem deerat quod agerem. Adhuc mihi res est cum fabris. Adhuc peregrinor in propriis edibus. Dices: Significaram redisse socerum, et te fore gratissimum hospitem. Scio, te significasse, tuo more officiose. Tamen ego nesciebam, quod significaras. Qui sic? inquies. Bobellius treis epistolas, inter quas erat tua, bene potus reliquerat in diuersorio, quod est inter Basileam et Friburgum. Eas ante biduum demum accepi. Cupio scire, num res tuae satis sint ex animi sententia. Nam rumor huc perfert parum gratas fabulas. Nos et a cruciatu pedis et a stomachi proluuio sat feliciter conualuimus, gratia Christo. Vale. Saluta Basilium.

Frib. 17. die Sept. 1531.

Erasmus Rot. tuus.

Clariss. LL. doctori Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2540. 6. Spiram] Cf. Ep. 2511. 43n. On Oct. 18 Schets writes to Erasmus (Ep. 2558) that the Diet has been postponed till January and is not to meet at Spires but at Ratisbon. The same information is given in Ep. 2562, of 31 Oct., by de Fonseca; cf. Ep. 2565. 20.

2541. 18. tua] Not extant.

20–1. res tuae] See Ep. 2519 introd.

[2511]2542. From Boniface Amerbach.

Basle MS. VI[a]. 73. 247 v°. ⟨Basle.⟩
⟨c. 19 September 1531.⟩

[An autograph rough-draft hastily scribbled on the back of Ep. 2438; possibly a first draft of Ep. 2546, but equally possibly an independent letter, mentioned in Ep. 2546 as written the day before.]

S. P. Non tam officiose, clarissime Erasme, quam vere scripseram socero aduentu tuo nil gratius futurum; id enim vt tibi significarem accurate admodum in mandatis acceperam. Verum Bebelii te negligentia aurigaeque, vt scribis, vanitate quo minus iter ingrederere impeditum nunc gaudeo. Nam quid interea in soceri domo acciderit ab eiusdem filio, eam ob rem ad te misso, es edoctus. Nobilem quendam Ferdinandi consiliarium eo pestem fugientem per vnum aut alterum diem hospitio acceperat, tantisper dum domum conduceret: cuius vna ex filiabus eodem quo aduenerant die morbo correpta intra triduum periit.

De rebus meis quid scribendum sit ignoro. In triuio, vt ingenue fatear, consilii consisto. Quid hic non sperandum, quid istic non metuendum? Quid porro vtrobique est sani? Iliacos intra muros peccatur et extra. Si meae conscientiae relinquar, vt nonnihil spei affulget, nunc temporis non migrabo, praesertim et sub hyemem et in locum pestilentem, quorum alterum nec frugi patrisfamilias est, alterum, nisi fallar, etiam insani.

Verum de his coram. Plura ne possim angustia temporis excludor. Tibi cum meliore valetudine belle conuenire etiam atque etiam gaudeo.

2543. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 33. Freiburg.
Q. 67. 19 September 1531.

[An original letter, autograph throughout. The year and month date are confirmed by the contents.]

S. P. Scripsi per Gasparum Velium.

Si quid me scire voles, per hunc scribito, quem proprie conduxi. Expecto enim letum a Senatu responsum. Socer tuus scripsit Bero, ad se diuertisse nescio quem metu pestilentiae vna cum sua familia. Ex hac vnum subito periisse. Hoc me nescire noluit, ne, si forte venissem, poeniteret consilii. Abieceram iam eam cogitationem, sed tamen virum illum huius officii nomine multo pluris facio quam antehac feci. Bene vale.

Friburgi. 13 Cal. Octob. 1531.

Erasmus Rot. tuus.

Clariss. Doctori Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2542. 5. ingredere *MS*.

2542. 11. rebus meis] See Ep. 2519 introd.
13. Iliacos] Hor. *Epp*. 1. 2. 16.
2543. 1. Scripsi] The letter is perhaps Ep. 2541.
Velium] The only visit of Velius to Freiburg which could fall into this period is referred to in his letter to Erasmus of 26 June 1532, EE. 174; cf. Epp. 2546. 14–15, 2608. 14–29.

2544_{2589} To Cornelius Agrippa.

Agrippae Opera ii, p. 993. Freiburg.
19 September 1531.

[The letters of Cornelius Agrippa are preserved in his *Opera* printed in five slightly differing editions at Lyons 'per Beringos fratres'. None of these editions bears any date except one, dated 1600. In none of the editions is there any indication of sources, nor is there any editor's Preface. The Letters were presumably derived from Agrippa's papers. That there is no reason to suspect the genuineness of the collection, seems indicated, as far as Erasmus is concerned, by the fact that for Ep. 2626 we still have Agrippa's original letter (Breslau MS. Rehd. 254. 4).

Henricus Cornelius Agrippa (von Nettesheim) (1486—1535) was born at Cologne, of a noble family which had been for four generations in the service of the House of Austria; from his earliest years he was destined for the same service (*Agr. E.* 970–1, 1021). He is believed to have been educated, first at Cologne University, and later at the University of Paris—a letter of Capito in which he is spoken of as 'educatione Italus' is perhaps to be understood of his later connexions with Italy. His early years are in fact involved in considerable obscurity. His letters show him, during the period 1506–8, engaged in a military adventure in Catalonia, the political connexions of which are uncertain. He had just left Paris; but whether he was already in the service of Maximilian I, and acting as his secret agent, is not clear. But the adventure seems to have been hatched in the student circles of Paris—among Agrippa's fellow-conspirators was Germanus Brixius (*Agr. E.* 682, 687). Agrippa speaks of himself as having been one of Maximilian's under-secretaries (*Agr. E.* 1021), but it is not clear whether the statement refers to the period before or after the Catalonian adventure. In the *Defensio Propositionum* (see below) he tells us that in 1509 he lectured publicly on 'sacred letters' in the University of Dole. His subject was the *De Mirifico Verbo* of Reuchlin; and it was to Reuchlin that he owed the cabalistic interests which were the obsession of his learning. He tells us that he was made a regent of Dole, and that a stipend was assigned to him. In the same year he married Jane Louisa Tyssie, a lady whose virtues provoked a complimentary epigram from Erasmus' friend Bertulphus. Bertulphus also wrote an epitaph for one of Agrippa's dogs 'Filiolus'. In 1510 he was sent by Maximilian on a political mission to England. He lodged in Colet's house in London, and with Colet studied the Epistles of St. Paul. It is notable that Erasmus was in England at the time, but the two men never met. In Colet's house Agrippa wrote his *Expostulatio cum Catilineto*, much of which plainly reflects his Pauline studies. John Catilinet had attacked Agrippa's Reuchlin lectures in sermons preached before Margaret of Austria at Ghent. The attack had prejudiced Agrippa with Margaret, a prospective patroness for whom he had already written his Declamation *De nobilitate et praecellentia foeminei sexus* (printed 1531: Berthelet printed, London, 1542, a translation by D. Clapam, and in 1545 the same translator's version of Agrippa's *De sacramento matrimonii*). So serious was the prejudice that the Declamation could no longer be offered to her—it was not printed till 1529. Early in 1511 we find Agrippa lecturing on Divinity in his native Cologne. Later in the year he was sent by Maximilian to the Italian wars. He speaks of himself as having had seven years of military service under Maximilian (*Septennio militaui*, *Agr. E.* 1021). But the seven years must include service before 1509; and even so they seem a generous reckoning. He was in Italy from 1511 to 1515, and took part in the battle of Marignano (losing his notes on St. Paul and the draft of his *De Occulta Philosophia*). But in 1511 he attended the Council of Pisa, and lectured at Pisa on Plato. For his part in the Council of Pisa he was excommunicated by Pope Julius II; but by 1513 he had managed to reconcile himself with Leo X (*Agr. E.* 710). In 1515 he lectured at Pavia on Hermes Trismegistus (Opp. ii. 1073–81), and was taken prisoner in that city by the Swiss. In general, a large part of his five-year sojourn in Italy was devoted to literary pursuits. But, 'I was present', he writes, 'at many actions, and took a strenuous part. Before

me stalked Death; I followed, Death's Squire. My right hand was ready to shed blood, my left hand divided the spoils. I sated my belly with plunder, and my steps were over the bodies of men butchered' (*Agr. E.* 736). He won the honour of knighthood, he says, in the field of battle; and in that of literature the titles of doctor of medicine and of civil and ecclesiastical law. He claimed a knowledge of no less than eight languages, six of which he knew well (*Agr. E.* 1021). In 1512 he had found a patron in William, marquis of Monferrat. From 1517 to 1521 he angled intermittently and unsuccessfully for the patronage of Charles III, duke of Savoy. In 1518–19 he held the office of Advocate and Public Orator in Metz, but was driven from this employment by his quarrels with the monks. He had offended them, in the first instance, by championing the opinion of Faber Stapulensis that St. Anne had, not three husbands, but one; and he had rescued from their vengeance a girl accused of witchcraft. His enthusiasm for Faber perhaps dated back to his student days in Paris. It led to the composition of the *Defensio Propositionum contra quendam Dominicastrum, qui sanctissimam Deiparae Virginis matrem Annam conatur ostendere polygamam.* Faber advised him to defer publication, and the pamphlet was not printed till 1534. In 1521 Agrippa lost his wife, and retired to Switzerland, where in 1522 he married again—he could not make up his mind, he says naïvely, whether his first wife or his second was the more perfect (*Agr. E.* 818) (with a third wife whom he married in his last years (Wier, *Opera*, p. 111) he was less satisfied: in the year in which he died he divorced her). In 1523 he became physician and counsellor to the town of Fribourg. The Reformers regarded him as one of themselves—one of Capito's friends spoke of him as the precursor of Luther, who had foreseen all that Luther saw (*Agr. E.* 789). His correspondence shows him keenly interested in each new publication of Luther and of Erasmus. Like Erasmus, however, he wished or professed to wish that his speculations should only be so far accepted as they might be found agreeable to the teaching of the Church (*De Occulta Phil.* I. i, cf. Ep. 2589. 11–18 and *Apol. Theol. Louan.*, *Agr. Op.* ii. 375. Through Cantiuncula and Bertulphus he was known by repute to Erasmus and, if Bertulphus may be trusted (*Agr. E.* 807), esteemed by him. But he did not visit Erasmus at Basle. In 1524 he was given the post of physician to the queen-mother of France, Louise of Savoy. But the connexion proved neither happy nor lucrative, and in 1529 he passed into the service of Margaret, regent of the Netherlands, who appointed him historiographer to the Emperor. In 1531 he published his *De Incertitudine et Vanitate Scientiarum et Artium*, in which he attacked not only learning but kingship, and succeeded in offending the Emperor. During 1531–2 he endeavoured to print his *De Occulta Philosophia*, of which he had made a draft more than twenty years earlier. He had submitted it to Trithemius in 1510 (*Agr. E.* 702–4). The first book was printed in 1531, but the *De Vanitate* had already excited the fury of the Louvain theologians. Agrippa answered them with the *Apologia contra Theologistas Louanienses* (1533). But the protection of Cardinal Campegio did not suffice to prevent him being imprisoned, not for heresy or sorcery, but for debt, in 1531; and though he was quickly released, he did not improve his position by imputing his indebtedness to the non-payment of the pension due to him from the Emperor. In 1532 Agrippa betook himself to Cologne, where he lived under the protection of Hermann of Wied. The *De Occulta Philosophia* was printed in its entirety in 1533 as well as *In Artem Raymundi Lullii comment.* In 1534 he moved to Bonn. But he had offended the Emperor; and driven out of Germany he fled to France, where, however, Francis threw him into prison for having published letters derogatory to Queen Louise. Released from prison, he died shortly afterwards at Grenoble (Wier, *Opera*, p. 111).

Agrippa's 'Black Dog' (the 'Stygian pug' of *Hudibras*) is an enduring legend. He was called 'Monsieur' and had a near relation 'Mademoiselle'. Agrippa had in fact a great fondness for dogs—apart from 'Filiolus' already mentioned, his 'tribe of dogs' (*turba canum*) figure affectionately in his correspondence, where the names of five of them are preserved, but with nothing to suggest that they were black, or Stygian. 'Tarot and Franza', writes his secretary, 'and Muza and Ciccionius and Balassa are well and send their love and beg you come quickly home' (*Agr. E.* 945). The

more Agrippa saw of priests, the more he liked Tarot, Franza, Muza, Ciccionius, and Balassa.

Modern scholarship has found in Rabelais traces of the study of Agrippa. There are lives by Henry Morley, 1856, and by M. A. Prost, Paris, 1881.]

AMICVS AD AGRIPPAM

S. P., vir clarissime. Iampridem volitas hic per omnium ora, praesertim ob nouum opus quod edidisti de Vanitate Disciplinarum: de quo quum eruditi complures ad me scripserunt, mihi tamen nondum videre contigit. In eo consentiunt, illic esse libertatis affatim; de caeteris variant sententiae. Curabo quamprimum vt habeam, ac totum deuorabo.

Hic Andreas, sacerdos mea sententia modestus ac pius, huc se contulit vt Erasmum inuiseret; sed sperato thesauro carbones repperit. Nunc tuum expetit congressum, nonnihil liquidioris sapientiae e tuo pectore hausturus. Videtur vnice amare tuum ingenium, ac libellum de Occulta Philosophia perpetuum habet itineris comitem. Eum tibi non commendo, sed per illum potius tibi commendari cupio. Vbi perlegero librum tuum, scribam ad te copiosius. Interim praecor vt quam prosperrime valeas.

Datum Friburgi Brisgoiae, decima tertia calendas Octobris, Anno 1531.

2545. From Stanislaus Aychler.

Breslau MS. Rehd. 254. 13. Basle.
19 September 1531.

[An original letter, autograph throughout: printed by C. Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie*, xv, 1901, p. 225.

Stanislaus Aychler, who latinized his second name as Glandinus, was born c. 1517. His father seems to have lived in Cracow, and in 1531 the boy was a pupil of A. Ephorinus and accompanied him and the young J. Boner on their tour; see Ep. 2539 introd. From Ep. 2533 it would appear that he looked to Severinus Boner as his patron. He was with Ephorinus and J. Boner in Germany and Italy. In Italy he appears to have studied law, and in 1535, if not earlier, he was already 'doctor' (see Basle MS. G. II. 16. 287). From a letter which he wrote to Dantiscus in April 1535 we learn that Dantiscus undertook to furnish him with a yearly allowance for his studies; and it seems likely that in 1536 he went to Paris, making there the acquaintance of Budaeus. On his return to Poland he became notary of Cracow, marrying the daughter of J. L. Decius (see Ep. 1393 introd.). In 1563 his name is found appended to a Cracow document. He contributed verses to volumes of Dantiscus' poems. See Miaskowski, p. 17.]

S. D. Quod nuper cum preceptore meo, vir doctissime, ad te nil scripserim, partim verecundia, partim ingenii tenuitas fecerunt; illa monuit, hec disuasit penitus. Verebar namque ne

2544. 2–3. de Vanitate Disciplinarum] i.e. the *de Vanitate . . . Scientiarum et Artium*.

7. Andreas] A letter of Andreas to Agrippa (*Agr. E.*, pp. 994–6) recounts Andreas' interview with Erasmus. From it we learn that Andreas was a Frenchman, who had come to Germany for the purpose of seeing Erasmus and Agrippa.

11. de Occulta Philosophia] The first book only had appeared; but from *Agr. E.*, pp. 972–3, it is clear that it was already widely read.

verteretur in vitium mea audacia, quom ego rudis adhuc musarum cultor et primum vix gustum earum habens, qui quoque *τὸν Αἴσωπον οὐδὲ πεπάτηκα*, viro omnium quos sol vidit doctissimo, atque tot sedulis occupato lucubrationibus, obstrepere naeniis hisce meis ausus fuerim: licet pudor facile adnuisset, ni ingenii defecissent nerui, qui stili gratiam admodum desiderant.

Sed amor in te meus hec tandem omnia disiecit, meque eo redegit vt citra omnem pudorem ad tuam prest⟨antiam⟩ nunc scriberem. Proinde si hec mea temeraria audatia tuum doctissimum palatum offenderit, oro per Musas vt amori in te meo ad⟨s⟩cribas: cui me in amorem et gratiam etiam atque etiam commendo.

Vale Nestoreos in annos.

Basileae 19 Septembr. Anno Domini 1531.

T. P. deditissimus.
Stanislaus Aychlerus.

Doctissimo viro domino Erasmo Rotherodamo.

2546. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VIa. 73. 246. Basle.
20 ⟨September⟩ 1531.

[An autograph rough-draft; see Ep. 2542 introd. The contents of the letter make Boniface's date plainly impossible; the simplest correction is to suppose that he wrote Septembr. by mistake for Octobr. The sentences in square brackets stand erased in the MS.]

S. P. Nobilem quendam ex consiliariis regiis socer cum familia hospitio tantisper dum domum conduceret paucis abhinc diebus acceperat. Verum parum auspicato. Nam eo quo venerat die noctu vna ex filiabus morbo correpta intra triduum periit. Nunc socer quoque domo exulat; qui tamen nihil antiquius habet quam te de omni calamitate quamprimum certiorem reddere, filio Krotzingam vsque misso, si forte iter fuisses ingressus. [Id quod eo die quo Canonicus suam familiam adfuturam dixerat.]

In negocio meo etiamnum ampliatur cognitio. Vtinam charitatem Christianam exaudiant, quae non querit quae sua sunt sed paciens et benigna est, omnia credens et sperans. Conquerebamur olim Babylonicam sub Pontifice seruitutem. Nunc si ita pergent, liberi scilicet erimus. [Heri ad te dedi litteras, quas puto accepisse. Futurum spero vt vos breui inuisam.] Velius tuas reddidit, ad quas heri respondi.

12 Cal. †Septembr. 1531.

2545. 6. *Αἴσωπον*] Aristoph. *Av.* 471.

2546. 7. Krotzingam] Krotzingen, midway between Neuenburg and Freiburg.

9. Vtinam . . . 13. erimus] See Ep. 2538 introd.

14. Velius] See Ep. 2543. 1n.

2547. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 79. ⟨Freiburg.⟩
Q. 22. ⟨September 1531.⟩

[An original letter, autograph throughout, without signature; above 'Basileae' in the address Boniface noted 'D. Eras. Rot.'. It is perhaps an answer to Ep. 2546. The contents show that the letter belongs to the latter part of September.]

S. Ipse vix semiuiuus, ex animo doleo calamitatem domus soceri.

Hanc domum puta esse tuam. Vbi commodum erit, lubens tecum quedam communicauero coram. Bene vale.

Clariss. Doctori Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2548. From John Boner.

Leipzig MS. Basle.
EE. 158. 20 September 1531.

[An original letter, probably autograph; a comparison of this letter with Ep. 2545 suggests that Boner had modelled his letter on that of Aychler, and there is great similarity in the handwritings. For John Boner see Ep. 2533 introd.]

S. Timeo, vir omnium quos nouit mundus doctissime, ne infantia illa mea plus ledat quam placeat, qui a Musis adhuc alienus, tibi seuerioribus studiis occupatissimo obstrepere et aures doctissimas obtundere nugis meis illiteratis ausim. Verum amor ille in te meus et admiratio temerariam meam excusabit audatiam, qui tibi propter ostensam nobis beneuolentiam se plurimum quam soluendo esse possit debere fatetur; qui dignatus es nos conuersatione tua indignos, nedum in conuictores, sed in perpetuam amititiam admittere, non solum epulis sed doctissimis et quottidianis nos colloquiis saciasti, que nos olim audiuisse iuuabunt. Eam ob rem tibi gratias ago, referam etiam breui per parentes meos, quibus et animum in nos tuum et hospitalitatem omnibus in literis meis commendaui.

Vale et Boneri familiam Musis tuis commendatissimam habe, ex Basilea 20 Septemb. 1531.

Tibi semper deditissimus Ioannes Bonar.

Doctissimo Erasmo Roterodamo, Domino ac preceptori suo dignissimo.

2549. To John Boner.

Epistolae Palaeonaeoi, p. 9. Freiburg.
N. p. 947: Lond. xxiv. 23: LB. 1201. 21 September 1531.

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI BONERO S.

Qvod Stanislai literae sine tuis ad me perlatae sunt, quo casu factum sit nescio, tua certe negligentia factum non arbitror. Hanc enim de te persuasionem indui, Bonerum Stanislao, nec

amore in me mutuo, nec studiorum alacritate vllo vnquam tempore cessurum, imo potius annixurum vt vtraque in re licet gnauiter currentem a tergo relinquas. Decet enim, vt qui maiorum imaginibus, opibus, reliquisque fortunae commodis antecedis, multo magis veris illis bonis in quae fortunae nulla est manuum iniectio, superior euadas. Tibi praelucet generis claritas, fortunae splendor, vt iam cessationi nullus sit locus, quam ipse etiam tibi iamdudum praeclusisti, vt qui aetate tam tenera adeo feliciter progressus sis in Musarum virecta. Turpissimum enim fuerit, mi Bonere, si quum tibi Deus ac parentes optimi, ad summam eruditionem egregiamque virtutem omnia affatim suppeditarint, ingenium docile, indolem felicissimam, pecuniarum vim, quae non minus studiorum nerui sunt, quam belli, denique praeceptorem, quo doctiorem, vigilantiorem, atque etiam amantiorem, ne optare quidem possis, tute solus tibi defuisse videaris. Quum itaque tantam multis nominibus sustineas expectationem, non committes vt eam fallas. Quod si nunc studia nonnihil aloes habere videntur, cogita quantum voluptatis, quantum gloriae hinc tibi sit prouenturum, quum velut auidus negociator, lustratis vtriusque Germaniae, Italiae, Galliaeque emporiis, tot eruditorum hominum contubernio vsus, redibis in tuam Poloniam omnium disciplinarum ac virtutum mercibus egregie locupletatus. Vale.

Friburgi Natali D. Matthaei M.D.XXXI.

[2549]2550. From John Boner.

Breslau MS. Rehd. 254. 32. Basle.
25 September 1531.

[An original letter, probably autograph: printed by C. Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie* xv, 1901, p. 226.]

S. Accepi literas tuas doctissimas, vir clarissime, atque michi vnicae gratissimas, quibus non dubitas mea esse factum negligentia, quod Stanislai literae absque meis tibi sunt perlatae. Hercle, mea non est factum negligentia, tum enim aberam, cum literas accepisset nunctius. Misi tamen dein per famulum Theologi, qui nobis ex Polonia tam diu retentas Friburgi obtulit, credo dudum te accepisse illas, nam ille abiuerat 21 Septembris.

Quod autem, vir doctissime, me adhortaris tam candidae, tam lepidae, vt nil supra bonis literis incumbam diligenter, multa exempla adducens, atque etiam tua propria manu dignatus es scribere, enumerans quam affatim ad egregiam virtutem capessendam dii et parentes omnia suppeditarunt, ingenium docile, indolem felicissimam atque pecuniarum vim, quam non minus prodesse studiosis ac militantibus, faciam, hercle, faciam, vt animi bona, non fortune, mecum habeant imperium.

Nam video multos doctos a summa egestate ad magnas diuitias peruenisse, qui vbique locorum pre aliis venerantur. Conabor,

2549. 15. quae *scripsimus*: qui *J*.

2550. 3. Stanislai literae] Ep. 2545. 5. Theologi] L. Ber.

vt mea aetas atque parentum impendia non pereant. Interim vale atque me commendatum cum Anselmo meo habe.

Basileae 25 die Septembris 1531.

Tibi semper deditissimus per omnia
Ioannes Bonar.

Doctissimo Erasmo Roterodamo, Domino ac preceptori suo dignissimo.

2551. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^{a}. 73. 244. Basle.
27 September ⟨1531⟩.

[An autograph rough-draft, much corrected. The year-date may be supplied from the movements of Viglius, for whom this is clearly an introduction. Viglius tells us that on his way to Italy in the autumn of 1531 he visited the three universities of Basle, Freiburg, and Tubingen; that at Basle he met Boniface Amerbach, S. Gelenius, J. Froben, and the two 'standard bearers of the heretics', Oecolampadius and S. Grynaeus; at Freiburg Erasmus, Zasius, and L. Ber. He was subsequently entertained by the Fuggers at Augsburg. He arrived at Padua on 9 Nov. 1531. (See his autobiography, Hoynck, I. i. 9–11.) Ep. 2101 introd. should be supplemented accordingly.]

S. P. D. Viglium quam operosissime tibi commendarem, clarissime Erasme, nisi animi sui dotes ex litteris vltro citroque missis eum tibi iamdudum quam commendatissimum reddidissent. Itaque, ne actum agam, vtrique vestrum gratulari malo quod vel tandem alter alterum coram compellare atque adeo complecti potest. Quam enim inde voluptatem percepturi sitis non ignoro. De negocio meo nihil dum scribo propterea quod etiamnum inter ampliatos reos connumeror; salutarem an tristem litteram daturi ⟨sint⟩, hoc est absoluturine an condemnaturi, incertum. Quicquid tandem de capite meo statuetur, coram indicabo.

Vale praepropere Basileae. Quinto Calend. Octobr.

^{2527}2552$_{2593}$ To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 63. ⟨Freiburg.⟩
⟨Sept.–Oct. 1531.⟩

[An original letter, autograph throughout, but without signature. The letter may be dated approximately: from ll. 4–5 it is clear that Erasmus had not received Schets' letter of 18 Oct.: and it is also clear that when Schets wrote on 18 Oct. he had not received this letter. A date in September or early October is perhaps made probable from the fact that Erasmus mentions (l. 18) for the first time the Paris *Determinatio*.]

S. P. Delicias illas quas misit Lusitanus ille nullus adhuc reddidit. Rogo scribas nomen mercatoris cui commisisti, vt venemur. Argentorati libenter herent omnia.

2552. 2. mer/toris *MS.*

2551. 7–8. inter ampliatos reos] Boniface uses the same expression in a letter to Beatus Rhenanus of 8 Oct. 1531, Am. E. 79; see Ep. 2519 introd.

2552. 1. Delicias] See Ep. 2511. 28,9nn.

Quid actum sit de litteris in Angliam scriptis scire cupio. Permultas enim simul tibi committi iusseram, quas nolim oberrare.

Pergratum est quod me docuisti de nobilibus denominaticiis, et in spetie. Sentio Bebellium magnum esse nugonem. In 99 coronatis erant fere 40 aut pondere aut moneta aut praeter hec etiam materia viciosi.

Adest isthic Goclenius iam canonicus. Ex eo cognosces quos nummos dederit Hayo Caminga, vt sciam quid desit rationi. Nam hic treis coronati valent quatuor florenos aureos in auro. Bene vale, Schete charissime, et feliciter exple spongiam.

Petrus Egidius iam saltem soluit, opinor. Debet autem, vt istius testatur manus, centum et septemdecim florenos. Quod si iterum ex moneta sit damnum, sit ipsius qui pecuniam meam iniussu meo recepit ac inuito me retinuit.

Exiit Determinatio Parisiensis extorta per Bedam. Age caute, ne quid istic agat confiscatio. Vbique sunt harpyae. Bene vale cum tuis.

D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2553. From Charles V to the Town Council of Besançon.

Besançon MS. BB. 14, f. 449. Brussels.
1 October 1531.

[A contemporary copy, made c. 25 Nov. 1532, doubtless from an original or a transcript sent by Erasmus: in the register of the *Délibérations municipales* of the Town Council of Besançon, now preserved in the Town Library there. First printed, with a letter from Erasmus to J. Lambelin, 26 Oct. 1532 (which follows it immediately in the manuscript), by A. Castan in the *Revue Historique* i, 1876, p. 125. For Erasmus' project of moving to Besançon, cf. Ep. 2514.]

DE PAR L'EMPEREVR

Chiers et feaulx. Nous ne faisons doubte qu'estes bien aduertis des grandes vertus, prudence, science, doctrine et qualitez louables que sont en la personne de nostre chier et bien ame conseillier, le docteur Messire Erasme de Rostardan, pour lesquelles il soit a extimer et aymer, et nous est en affectueuse et singuliere recommandacions, et desirons luy fauoriser. A ceste cause, et que, comme entendons, veant les sectes reprouuees et hereticque⟨s⟩, Lutheriennes et aultres, que regnent et iournellement croissent es pays et lieux ou il se tient, pour la repulsion, reprobacion et contradiction desquelles il n'ose ou peut si librement escripre qu'il vouldroit, il desireroit soy retirer en quelque lieu sehur et libre non infect desdictes erreurs, et mesmes en nostre cite Imperiale de Besancon, congnoissant la stabilite et fermete d'icelle en nostre

2553. 4. soit *Castan*: fait *MS.*

2552. 11. Hayo Caminga] See Ep. 2364. 11n.

13. spongiam] See Ep. 2370. 3n.

14. Petrus Egidius] See Ep. 2403. 64n.

18. Determinatio] *Determinatio Facultatis Theologiae in Schola Parisiensi super quam plurimis Assertionibus D. Erasmi Roterodami*, Paris, Badius, 1531; see Ep. 1902 introd.: BEr². *Colloquia* I. 160–2. For Beda's part cf. Epp. 2558. 66–74, 2561. 3.

saincte foy Catholicque. Et combien nous creons que en cas de son allee en ladicte cite, il vous sera le bien venu, et luy feres toute adresse, faueur et plesir pour la comodite de sa residence et demeure, si vous auons bien vouleu escripre ceste requerant affectueusement ainsi le vouloir faire, et en toutes choses que le concerneront, l'assister et aider comme personnaige de telle qualite merite. Et oultre que confions sera a l'honneur et decoracion de ladicte cite, le tiendrons en seruice fort aggreable. Chiers et feaulx, nostre Seigneur vous ayt en sa saincte garde.

Escript en nostre ville de Bruxelles le premier jour d'octobre Anno XXXI.

Charles et Perrenin.

A nos chiers et feaulx les Recteurs et Gouuerneurs de nostre cite Imperiale de Besancon.

2554. From Anselm Ephorinus.

Leipzig MS. — Basle.
EE. 159. — 9 October 1531.

[An original letter, autograph throughout.]

S. Iam Tribulmanno, qui hinc hodie sese abiturum ad vos dixerat, literas meas ad te, patrone clariss. atque doctiss., dederam; ecce illo vix vrbe egresso tuum anxie desideratum ex literis de Spirensi profectione accipio consilium: quod vtrisque vlnis tanquam ex tripode profectum amplector, et habeo gratiam.

Sebastianum quem amiciss. proximis suis ex literis mihi fuisse cognoui (qui deo viuat) immatura morte periisse doleo, sed fatum irreuocabile quis non ferat? Omnes huc tendimus. Valetudinis tuae curam in communem saltem piorum et studiosorum omnium gratiam diligenter respitias velim, neque admittas, oro, quod vel illam quoquo modo commoueat aut ledat. Vanas illas Oecolampadiorum de epistolis tuis calumnias pili non feceris, si mentem illorum qua faciant consideres: Heruagius, cuius res agitur, plus nimium forte de hac re sollicitum te reddidit.

Profectionem Spirensem vsque ad reditum Tribulmanni cum vase differe placuit, vt non opus sit [cum] Herbipolensi canonico ad me dare literas; eas tamen ad amicos tuos ipse offerre ob commendationem nostram percuperem. Neque tamen oneratam nostri gratia tuam esse volo valetudinem.

2554. 1. Tribulmanno] The same messenger, spelt Triblemannus, is mentioned in three letters from Cognatus to Boniface Amerbach, Basle MS. Ki. Ar. 18ª, ff. 132, 133, 137. In Q. 44 he appears as Trubbelmanus; in a letter of 21 June 1533 as Truffelmannus.

2. literas] Not extant. Of Erasmus' letters to Ephorinus none survives.

4. Spirensi profectione] See Epp. 2539 introd., 2558. 77–8.

6. Sebastianum] Possibly the 'amicus' of Ep. 2555. 12–14.

12. epistolis] The *Epistolae Floridae* was printed by Herwagen, Sept. 1531. For the offence taken by Oecolampadius at the indiscretions published in it see Ep. 2559. 26–9, and for Erasmus' regret cf. Ep. 2615. 31–41.

16. Herbipolensi canonico] Probably D. Stibarus; see App. xiv.

Scrutarium Protheum esse video et nugarum principem; pactus mecum est flor. 5 non 6. Cui vt incluse literae offerantur opto, et noscet pactum esse non quod illi lubet. Admoneo saltem hominem vt meminerit famae.

Animum tuum in me non possum non magnopere probare, qui inferioris domus tuae partem nobis offers. Vtinam tam possem commode quam velim; Christum mihi testem voco, nullius magis optarem quam tuum contubernium. Habeo fratres duos sacrificulos, vterque tuis moribus sese accommodare posset placidissime. Quam optarim tibi vnum loco famuli! Alter tamen fere est quinquagenarius, alter quadragenarius. Possem ego etsi iunior imperare illis, si itineris non obstet et molestia et longinquitas. Esses nimirum a curis domesticis totus quietus.

Stanislaum fratrem Ioannis, natum annos septem, non meum intellige, puerum et moribus et indole vere nobilem, quem parentes summis habent in delitiis, literarum studiosiss. In dicando Terentio meae sedulitatis in Ioannem memineris maximopere oro, vtque frater vterque ad mores regis nostri iunioris Sigismunduli sese accomodet, qui regiam sane et indolem et pre se fert animum, adhortaberis, et feceris parentibus nil gratius.

Si quid indistractum Sebastianus, ad me quod pertineat, reliquerit, pauperibus dabitur; de aliis amicissime satisfecit. An poculum ex Argentorato acceperis scire velim. De cottoniis nil significasti: si vis vel aliud ad valetudinem tuam genus ex pharmacopoliis, vno verbo dic, et curabitur probe. Quicquid habeo vel habiturus vnquam, tui gratia impendere paratus sum. Vale feliciss.

Basileae ocyssime 9 Octob. 1531.

Tuus vt suus Anselmus Eph., Silesus, non Polonus.

Magno illo Erasmo Roterodamo, domino et patrono suo summo, Friburgi.

34. intelligo *MS*. 47. otyss. *MS*.

---

20. Scrutarium] Perhaps some dealer in second-hand goods, but it might be a proper name.

25. offers] Erasmus had all along wished that Ephorinus would return to him at Freiburg, cf. Ep. 2535. 7. Of the two brothers whom Ephorinus recommends as possible inmates nothing is known.

33. Stanislaum] Ephorinus had suggested that Erasmus should dedicate his Terence to John and Stanislaus Boner; by Stanislaus Erasmus had apparently understood Stanislaus Aychler.

37. Sigismunduli] Son of Sigismund I, born 1520, crowned 1530 in the lifetime of his father, whom he succeeded as Sigismund Augustus.

42. poculum] The cup seems to be that referred to in Ep. 2559, the final delivery of which via Nuremberg is mentioned in Ep. 2606. 5–7: apparently a gift from one of Erasmus' Polish patrons.

cottoniis] Presumably from their conjunction with the cup, the same as the 'condita Lusitanica' of Ep. 2511. 29n. The phrase 'condita cotoneorum' occurs in Ep. 2606.

43–4. ex pharmacopoliis] For a prescription made up on Ephorinus' instructions in April 1532 see Boniface's letter to Erasmus of 26 Nov. ⟨1532⟩, Basle MS. C. VI[a]. 73. 28: cf. Ep. 2559. 33–6.

48. Silesus, non Polonus] It looks as though Erasmus at some time supposed Ephorinus to be a native of Poland.

[2540] 2555 [2557] To Bernard of Cles.

Epistolae Palaeonaeoi, p. 17. Freiburg.
N. p. 954: Lond. xxv. 5: LB. 1202. 9 October 1531.

ERAS. ROT. R. D. D. BERNARDO EPIS. ET CARD. TRIDENTINO S.

Qvaternas iam hisce diebus literas a tua R. sublimitate accepi, non dissimili argumento. Quae res mihi declarat singularem quandam tuam erga me pietatem, plurimis quidem argumentis iam olim perspectam et exploratam, sed gratum tamen est eius memoriam subinde nouis occasionibus refricari.

Quod inuitas ad conuentum istum Spirensem, video te satis magnifice sentire de mea valetudine. Ego in his nouis aedibus iam quartum luctor cum morte. Satis feliciter cessit concertatio, donec aestiui coeli commoditas faueret luctanti. At simul inhorruit Autumnus, aegre inclusus apud focum desidens languidum spiritum traho. Sub festum Michaelis subito exortus Euroaquilo me coniecit in lectum. Amicus quidam ac vicinus meus eodem die eadem ex causa morbum contraxit, et decessit intra quatriduum. Deiecta est quercus, ego arundo, vt est in Apologis, vacillando subsisto. Quid isthic Reip. sim profuturus nescio, certe mea referret isthic adesse, quemadmodum retulerat et Augustensi concilio non abfuisse. Sed quid faciam huic corpusculo plusquam vitreo, cui mutatum cubiculum aut vinum, cui aurula incommodior mors est? Non me clam est interfuturos concilio, qui mihi pessime cogitant, atque etiam exitium moliuntur. Id si vacabit, poteris ex R. D. Ioanne Episcopo Viennensi cognoscere.

De pecuniis non sum solicitus, Dominus prouidit hactenus, et prouidebit, vt spero; tantum optabam vt mihi liceret in hac extrema senecta quietem agere: ne id quidem datur. Haec domus empta inextricabilibus molestiis me inuoluit. Nec tamen adhuc vllus est locus in ea tota huic corpusculo sat commodus. Multi mirantur, quis sit istius conuentus futurus exitus. Spiritus Christi dignabitur suggerere Principum animis quae sunt saluberrima. Ibi magna adhibenda est cautio, ne dum alteram partem compescimus, alteri non ius suum, sed tyrannidem vindicemus. Quos fugiam video, quos sequar vix video. Tantum nunc licuit per valetudinem. Vbi fuero confirmatior, scribam copiosius. Dominus R. Celsitudinem tuam seruet incolumem.

Datum Friburgi Brisgoiae ix. die Octob. M.D.XXXI.

17. adfuisse *Lond.*

---

1. Quaternas . . . literas] Only one is extant, Ep. 2540.

8. quartum] Apparently 'for the fourth time'; but it is not easy to follow the tale of Erasmus' illnesses.

12. Amicus] Cf. Ep. 2554. 6n.

14. in Apologis] Aesop. *Fab.* 179 (Halm).

2556[2560] To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 34. — Freiburg.
Q. 68. — 11 October 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the reference to the plague in connexion with Boniface's father-in-law, see Epp. 2542, 2543, 2546.]

S. P. Non est quod te macerent mea mala. Sic est fatum meum. Optarim tibi omnia leta, et spero fore.

Aduentus tuus erit gratissimus, nolim tamen te properare tuo incommodo. Vide coelum. Et res non eget magna celeritate. Caue ne te Socero misceas ante tempus. Apparet acrem esse pestilentiam, quae tam celeriter occidit. Et hi menses sunt omnium pessimi. Bene vale, amice incomparabilis, cum omnibus tibi charis.

Friburgi. xi. die Octob. 1531.

Habemus locum et foenum in stabulo, ne quid tibi sit rei cum diuersoriis.

Erasmus Rot. tuus.

Eximio doctori D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

[2555]2557. From Bernard of Cles.

Trent MS. — ⟨Spires⟩
October 1531.

[An autograph rough-draft. For the manuscript see Ep. 2515 introd. An approximate date is given by the fact that the letter is found in a bundle containing correspondence of 10 Sept. to 21 Oct. 1531 : as this letter is an answer to Ep. 2555 it cannot be earlier than 9 Oct.]

ERASMO ROTHERODAMO.

Ob multa nobis molestum fuit intellexisse corporis vestri aduersam valetudinem : praesertim ob publicum totius Reipublicae christianae interesse, cui magis expediret, vos in eo statu esse vt sine incomodo vestro eiusdem necessitatibus subuenire possetis : quod vtique sperauissemus, si ea tempestate, in qua conuentus imperialis ex decreto et communi omnem spe celebrari debuisset, isthuc applicuissetis. Interim siquid est quod pro comodo et honore vestro vobis impendere possimus, vt nos interpelletis mirifice desideramus : quum vestri gratia ea in futurum facere non sumus recusaturi, quae pro quocunque optimo amico a nobis expectari possunt.

[2530]2558[2578] From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 23. — Antwerp.
18 October 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is decided by the reference to the death of Louise of Savoy (†22 Sept. 1531), though in the manuscript the year-date could more easily be read as 1530.]

+

S. P. Ex nundinis Franfordiensibus recepi tuam epistolam cum aliis plerisque dirigendis in Angliam. Has mox direxi,

2556. 4. celeritati *MS.*

2558. 2. cum aliis] Cf. Ep. 2530. 16n.

misique ad Ludouicum Castricum, cum intimatione ne has cuiquam committat temere, et curet bene dandas; dum videris id monere mihi non preter causam.

Multum tui reditus huc spei nobis dirimit, quod iam domum emeris Friburgi, et vaces in edificando. Verum vbi sic cogit necessitas, et tu te sic felicem putas et tutum, non potes⟨t⟩ nobis male esse.

Abunde veniat quod iam conqueraris de dampno ex receptis pecuniis accepto, non video. Vbi anno vigesimo nono mense Decembri iussu tuo darem Quirino tuo id pecuniae tue quod tum penes me erat, accepi ab eo quietanciam et recognitionem. Et numeraui illi in Carolinis et alia bona moneta nostrate mille quingentos et vigintiquinque florenos cum stuferis quinque. Tu dixeras tua epistola hunc Quirinum abs te habere ordinem, et indicasse illi viam qua de ea pecunia disponeret. Quid disposuerit nescio; nam nil fuit mihi indicatum. Sic etiam tum scripseram tibi. Obtuleram vt exspectaret nundinas, et dedissem totam summam equiualore in florenis aureis Francfordiae. Ille rennuit. Iam conquereris accepisse dampnum, monesque vt sim ea parte cautior, velut ego sim tui dampni culpa. Id profecto sic non habet, my Erasme. Ego impleui quod mandasti. Dedi tuo Quirino pecuniam tuam integerrima moneta, qualem forte ipse permutauit vel disposuit. Nescio, nec sum in culpa, et nollem me stare tibi tali suspitiuncula. Non sum ys qui tuo dampno vellet quod chommodi querere. Sincerius quam sic te amo.

Quirinus, dum nouissime hic esset mense Mayo nil valuit illius pecuniae quam tuo nomine hic acceperat Petrus Aegidius extorquere, preter florenos duodecim, demissa mihi cyngrapha que continebat accepisse Petrum 20 angelatos, 24 philypeos, vnum nobile rozatum, vnum florenum aurium Renense et 20 carolinos. Ea pecunia confecit simul centum et quindecim florenos cum st⟨uferis⟩ xviii. His deductis xii floreni⟨s⟩, quos Petrus numerarat Quirino, restabant sic centum et tres floreni cum st⟨uferis⟩ xviii. Hos iam extorsi a Petro. Abinde refudit etiam Quirinus illos florenos duodecim. Itaque iam plenos habeam dictos 115 florenos cum st⟨uferis⟩ 18. De his memoraui tibi mea epistola, cui respondes te me non intelligere. Et dicis, quod memorer deberi 117 florenos cum aliquot st⟨uferis⟩. Ego certe ex cumputu et ratione hoc non experior.

Ex Anglia nil percipio. Scripsi iam nouiter Ludouico; vt resciat denuo an per alias manus tibi prouideant pecuniam, vel forte per Grinium vel Bibellium miserint; quos nundum percepi. His mones non admodum esse fidendum. Bene est, cauebo.

Ab vltima ratione pecuniarum tuarum, quas, vt predicitur, tradidi Quirino ex tuo iussu, qui illarum mihi dedit quietantiam,

11–12. mense Decembri] See Ep. 2243. 3–16.

16. tua epistola] A letter not extant, which is answered by Ep. 2243.

29. Petrus Aegidius] See Ep. 2494. 25–31.

44. quos nundum percepi] Schets seems to mean that he has still not heard of the return of Grynaeus and Bebel; cf. Ep. 2511. 15n. For Erasmus' lack of confidence in them cf. Ep. 2530. 50.

recepi tuo nomine anno 1530 mense Iunio a domino Ioanne de Hont 65 florenos; eodem anno circa mensem Decembrem alios 65 florenos; et iam a Petro Aegidio 115 florenos cum st⟨uferis⟩ 18. Qui conficiunt simul coniuncti summam ducentorum quadragintaquinque florenorum cum st⟨uferis⟩ octodecim. Pro his cura vt per Hyeronimium Frobenium futuris nundinis Francfordiae mittas quitanciam, qua ab his per te absoluar, simul et de antea per me tuo nomine receptis. Quo de his tantis recognitionibus de pecuniis epistolis meis tibi factis exonerer. Faciam ibidem dicto Hyeronimo dari per meos predictam pecuniam integritate valoris in florenis aureis aut alia moneta equiualente ad ipsius Hyeronimi libitum.

Si insuper quid recepero ex Anglia, adiungam. Constituo enim omnibus nundinis tibi dari quidquid per me tuo nomine intermedie hic venerit recipiendum. Erit nam hoc tibi et mihi quiescentius, nec stabit quid quod nobis vel heredibus nostris valebit excitare litem. Non volet Deus inter nos viuos vel mortuos esse litigium.

Bedae ineptias et censuras in te frigidissimas, quas (quo plusquam par est ponderarentur) publicauit auctoritate Facultatis theologicae scholae Parhisieñ., non satis possunt admirari plerique boni viri et docti. Credo te non pertransiturum rem, tibique fore facile hoc os tam patens et liuidum iustissimis refutationibus obcludere. Quam hic Beda iam dici potest assentire sectis, dedit perspicuum. Etenim non audens ipse digitulo Lutherum attingere blactrat in hunc qui solus illum culcauit, forte eo vsque tui inuidentia exsecatus vt insaniat. Hoc habes lucri, quod sic in scribendo planus sis et intiger, et amplexus veritatem non parcis magistris nostris.

Caesar audita Germanorum pertinatia seposuit conuentum Spirense⟨m⟩ in mensem Ianuarium celebrandum Ratispone. Nundum finis calamitatum: Deus prouideat, vereor tandem exoriturum bellum euangelicum vel religiosum. Iam ceptum esset, si tam non essent exhausti monarchae. Gallus ardet colloquium Cesaris; et iam conuenissent, nisi interrupsisset mors matrone matris Galli. Adhuc hos putant conuenturos, ac id magno orbis bono, vel magno malo. Hic viuimus acri charitate. Segetes veniunt triplo pluris solito. Ager hic preter stramina nil produxit hoc anno, et spe annonis optime sumus elusi fato. Vale, my domine Erasme charissime, longe felix et prosper.

Ex Anuerpia. xviiiª Octobris 1531.

Tuus ex animo Erasmus Schetus.

+Egregio viro summeque docto D. Erasmo Rotterodamo, amico singularissimo. Friburgi.

---

66. Bedae] Cf. Epp. 2552. 18, 2561. 3–4.

74. exsecatus] *sc.* excaecatus.

77–8. conuentum Spirensem] See Epp. 2511. 43n, 2540. 6n.

81. colloquium] There was talk of a meeting between Charles v and Francis I in Sept. 1531; see Brewer v. 437, 462, 472. Cf. Ep. 2565. 19–20.

2559. From Anselm Ephorinus.

Leipzig MS. Basle.
EE. 160. 19 October 1531.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the reference to the battle of Kappel.]

S. Quae est per Christum. Sperabam Amerbachium, virum et doctum et candidum ipsaque humanitate humaniorem, ad te iturum, quem non aliam itineris sui ansam quam in te amorem et sollicitudinem valetudinis arripuisse videram. Sed exauditis a deo votis nostris, quibus nunquam non indignis nostris pro te vigilamus precibus, mutauit animum, neque sese mihi interim condignus obtulit nuntius, vt proximis tuis respondissem. Rumores creberrimi, quod hactenus pauci in conuentum Spirensem aduolarint, diutius quam putaram me hic retinent. Ferdinandum Heidelbergum concessisse omnesque principum legatos ad Cesarem properasse constans hic fama est. Si certiora ex te habere possem, gauderem maxime. Res euangelica diutius herere hic me non patitur, tendit enim ad tumultum. Locus a peste satis tutus est, laborant tamen multi peste omni pestilentiore, qui tyrannide in publicis contionibus regnum Papisticum amputandum non alio proclamant consilio. Tigurini cum Glaucopluto suo a pagis prostrati et in turpem fugam conuersi, Glaucopl⟨utus⟩ in prima atie cecidit cum optimis et doctiss. quibusque, vt Carolostadio et aliis: dolet nostris factum nichil aliud quam ad bellum classicum canentes. Incipit vulgus male loqui Oecolampadianis, quos autores huius sanguinis dicit. Protruduntur in bellum inuiti milites. Oecol⟨ampadius⟩ nuper in contionem ascendit tam turbato animo quam qui posset turbatiss., ad penitentiam admonere cepit, instare magnum huic reip. malum; eiulare enim, non concionari videbatur, ad supplicationes publicas animabat populum et ieiunia.

De epistolis nonnullis tuis in magno opere ab Heruagio excuso offensus est Oecol⟨ampadius⟩. Amerbachius, cum ad te venerit, rem vt est indicabit; que non tanta est vt sollicitudinem tuam augeat.

Neque de poculo neque de conditis Lusitanicis quidpiam sub-

8. creberrime *MS.*

4. sollicitudinem valetudinis] Cf. Epp. 2556, 2560.
7. proximis tuis] Cf. Ep. 2554. 2n.
8. conuentum Spirensem] Cf. Epp. 2511. 43n. On receipt of the news of the battle of Kappel, Ferdinand raised the Diet on 15 Oct. and hurried back to Innsbruck; Strickler, *Aktensammlung*, iv. 383, 429, Am. E. p. 355.
16. Glaucopluto] i.e. Zwingli, a humorous Grecizing of Ulrich. The name occurs in the Colloquies (1526), *Peregrinatio*, and *'Ιχθυοφαγία*. Zwingli was killed at the battle of Kappel 11 Oct. 1531.
18. Carolostadio] A false report that Carlstadt †1541, Pellican †1556, and Collin had perished at Kappel appears also in Boniface's *Tagebuch*, Am. E. p. 354.
22. contionem] Presumably the sermon of Oct. 15 referred to in Boniface's *Tagebuch*, Am. E. pp. 353–4.
26. epistolis] The *Epistolae Floridae*, cf. Ep. 2554. 12n., Am. E. p. 349.
30. poculo] See Ep. 2554. 42n.
conditis Lusitanicis] See Ep. 2511. 29n.

odorare possum. Expectabo hic literas tuas quibus de conuentu certiora a te nosse percupio; mox vbi accepero nil erit in mora.

Si pharmaca vel in gratiam tuam vel familiae (etsi famula pestilentior sit peste nec formidet malum) a pestis periculo conseruantia a me tibi mitti vel in massis, tabulis vel pulueribus exoptas, fac sciam; non parcam pecunie. Hoc vnum te oro, Eras. doctiss., vbi in calumnias impiorum, quos ad famosos libellos natos videmus, incideris, fac presenti animo doleas. Sic enim itur ad astra. Christus Iesus te nobis diu incolumem seruare dignetur, cui me ad omnia vota, vt parenti, paratiss. offero et dedo.

Raptim Basileae 19 Octob. 1531.

A⟨nselmus⟩ t⟨uus⟩.

Magno illo Erasmo Roterod., Domino et patrono suo summo.

$^{2556}2560_{2561}$ From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VIª. 73. 241 vº. ⟨Basle.⟩
⟨c. 19 October 1531.⟩

[An autograph rough-draft: presumably an answer to Ep. 2556 and clearly not earlier than 11 Oct. 1531, since it was on that day that Boniface got exemption from military service; see Am. E. p. 351 (*Tagebuch*).]

S. P. Litteris tuis Euangelia debentur. Nam vt 'res est solliciti plena timoris amor', metuebam anxie ne peius haberes, quam te nunc habere ex iisdem edoceor. Itaque si nulla, vt scribis, celeritate [nihil] opus est, continebo me domi ad aliquot dies propter repentinum denuo inter Heluetios tumultum interea obortum. Conscriptus sum ipse quoque in miliciam a meis, ex togato, opinor, milite (ita enim aduocatos alicubi Iustinianus apellat) armatum facere adnitentibus. Verum vicarium dando missionem impetraui, nullius rei aeque atque armatae miliciae imperitus.

Quam miserum seculum, mi Erasme. Faxit Christus vt non tam verbis quam re ipsa suam mansuetudinem praestemus, ne dum Euangelici nominari gaudemus χρηστολόγοι fortasse deprehendamur. Non dubito defuturos qui me fortassis fugae, ne quid grauius dicam, insimulabunt, si istuc proficiscar, vt nihil non nunc in calumniam rapitur. Verum mea innocentia fretus omnia facile concoxero, si tu iter quamprimum ingrediendum censueris: id quod primo quoque nuncio vt mihi significes te etiam atque etiam rogo. Cura queso, quoad fieri potest, vt valeas, et sic existimes nihil mihi gratius contingere posse quam si te quam rectissime valere intellexero. Bene vale.

2560. 10. Faxit . . . 12. deprehendamur *add. a B.A. in summo margine, hic inseruimus.*

2559. 33. pharmaca] See Ep. 2554. 43–4n.

2560. 1. res est] Ovid, *Her.* 1. 12.

3. nulla] Boniface wrote first *maiore* and then, using Erasmus' own expression (Ep. 2556. 4) *magna*, and finally *nulla.*

7. Iustinianus] A comparison with Am. E. 85 suggests that Boniface is thinking of the first sentence in the preface to the *Institutiones*.

8. vicarium dando] See Am. E. 78, 81, 85.

14. istuc proficiscar] In a letter to J. Lasky, 26 Oct. 1531 (Basle MS. C. VIª. 73. 253) Boniface says that he is prevented from visiting Erasmus owing to the war in Switzerland.

2560 2561 2565 To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 35. ⟨Freiburg.⟩
Q. 69. 24 October 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the contents.]

S. P. Stomachus sat feliciter reuixit, et hactenus in his affectionibus tam commode se gessit natura vt magis nec optare possim. Deest conuictor lepidus, et animus curis vacuus. Beda non conquiescet. Sed quando incidimus in hoc furiosum seculum, ad omnia obfirmandus est animus. Vereor ne scintilla belli istius gliscat in magnum incendium. Zuinglius habet iudicium suum apud homines, vtinam inueniat mitius apud Deum.

Quandocumque venies, venies mihi gratissimus, modo id fiat tuo commodo, verum eo admonui ne properares, ne, vt es sedulo officiosus, cum tuo aliquo incommodo huc te conferres. Ex Anselmi litteris intelligo, illum de repetendo nostro conuictu non cogitare. Recipiendus est igitur conuictor aliquis, qui solitudinis tedium subleuet. Hec domus te caperet cum tota familia.

Nudius tertius Antonius Fuggerus misit hunc proprium nuncium, significans, et domum et fumaria esse parata, offert omnes fortunas suas, si velim venire, idque miro affectu. Vtinam talia scripsisse[n]t ante emptas has edes. Reieci negocium ad primam hirundinem. Nec enim aliud potui. Vrget hyems, et per totam Germaniam feruent vaporaria mihi inimica.

Non est quod tibi consulam, vir optime: habes Palladem domi, quae suggerat, quid sit factu optimum. Bene vale.

24 die Octob. 1531.

Erasmus Rot. tuus.

Clariss. LL. doctori, D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2562. From Alfonso Fonseca.

Munich MS. Heine xv. Alcala.
31 October 1531.

[A letter in the Heine collection (see App. 15); written in the xviii^c. hand. The date is confirmed by the reference to the postponement of the Diet of Spires.]

ALFONSVS FONSECA, ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS, HISPANIARVM PRIMAS, ETC., DESYDERIO ERASMO ROTERODAMO SVO S.

Iam diu nihil a te redditum litterarum, sed nec a nobis tibi; quare mutuam negligentiam mutuo condonemus oportet. Illud velim tibi persuasum, nihil propterea ex pristino nostro in te animo imminutum immutatumue esse; id mutuo et fieri spero. Vt nunc scriberemus inuitauit occasio profectionis Dilfi tui, quem

2561. 3. Beda] See Ep. 2552. 18n.
11. litteris] Ep. 2559.
14. Fuggerus] The letter is not extant.
2562. 5. Dilfi] He had gone to Spain for the second time in Jan. 1530 (Ep. 1663 introd.). It appears that he was now about to visit the Netherlands and intended to make his way to Freiburg (see Ep. 2563). From the last paragraph it is clear that he was expected to return to Spain.

patriam inuisentem nolui sine meis ad te litteris dimittere. Augustini lucubrationes libenter vidimus tua opera veluti rursum elucubratas. Dabimus operam vt intelligas dicationem tuam nobis fuisse gratissimam, praesertim si ad vos proficisci dabitur: quemadmodum nuper decreueram, Caesaris autoritatem secutus, qui conuentui Spirensi iam tum, vt credebatur, instanti interesse me volebat. Adornantem discessum nuntius opprimit, diem conuentus longius produci, eumque Ratisponae ad Epiphaniae Dominicae futurum. Is nuncius remoram obiecit properanti, donec certum de Caesarea profectione comperiamus; ex illius euentu consilium capturi. Vtinam autem in eum locum publica negotia deducantur vt tantorum laborum fructus aliquis constare possit. Existimarem illos tanti esse, sed vereor ne maius quippiam humana ope expectandum sit. Vtcumque tamen te tuique similes viros doctrina, facundia et religione praestantes accinctos videre velim extinguendo communi incendio: sperarem Deum conatibus adfuturum.

Dilfum tuum tua primum causa in familiam nostram admissum, dein consuetudine ipsa cognitum virum bonum et eruditum, suo ipsius merito habuimus habebimusque commendatum, redeuntique benefacere studebimus; hominem enim comperimus et tua commendatione et nostra benignitate dignissimum. Vale.

Ex oppido nostro Compluto. pridie Cal. Nouemb. M.D.XXXI.

2563. From John Vergara.

Madrid MS. C. 38, no. 16. Alcala.
31 October 1531.

[The MS., which is in the Bibl. Nacional at Madrid, is a copy in the same xviii^c. hand as that which copied some of the letters in the Heine collection. On the back the same hand has written: 'Ad Desyd. Erasmum per Dilfum'. The letter is printed by A. Bonilla y San Martin in *Clarorum Hispaniensium Epistolae ineditae*, pp. 72–3 = *Revue Hispanique*, viii (1901), pp. 246–7. It is obviously contemporary with Ep. 2562.]

IO. VERGARA THEOLOGVS DESY. ERASMO ROT. S.

Si aut occupationes meas, quibus alioqui perpetuo distineor, aut tabellariorum infrequentiam apud te excusem, scio nihil agam. Nosti hasce vulgares causificationes. Omnino tamen et te, vt semper feci, facio plurimi, et me a te amari confido.

Dilfi tui consuetudo fuit nobis iucundissima, vt de commendatione tua tibi plurimum debeamus. Homo est probus, candidus, ac prorsum bene natus. De eo quoniam nostra omnia cognosces, non est quod pluribus in praesentia agam. Tantum habeto, nemini me fide erga te et officio, vbi res ferat, cessurum.

Vale, Compluti. pridie Cal. Nouemb. 1531.

2562. 6. dimittire *MS.* 2563. 1. occupationes *bis in MS.*

2562. 7. Augustini] The *Augustini Opera* appeared in the autumn of 1529, with a dedication to Fonseca (Ep. 2157) written probably in May. Between that date and the date of the present letter no letter from Fonseca to Erasmus is extant: nor are there any later letters on either side.

11. conuentui] See Ep. 2511. 43n.

[2561]2564. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^a. 73. 239 v°. ⟨Basle.⟩
⟨c. November init. 1531.⟩

[An autograph rough-draft. An approximate date is furnished (*a*) by Ep. 2574, in which Boniface mentions having sent Scaliger's book 'nuper'; (*b*) by Ep. 2565, from which it appears that by 7 Nov. Erasmus had seen the book; (*c*) by the reference to Erasmus' health and Boniface's proposed visit, which shows that this letter is later than Ep. 2561 of 24 Oct.]

Accepi heri sub vesperam ex Lutetia a quodam tui studiosissimo orationem nescio cuius Scaligeri scalis Gemoniis vti ex gustu

1. quodam] Jo. Montanus, as appears from a letter of Boniface to him (Basle MS. C. VI^a. 73. 238 a).

2. orationem] *Iulii Caesaris Scaligeri Oratio pro M. Tullio Cicerone contra Des. Erasmum Roterodamum*, Paris, G. Gourmont and P. Vidoue, Sept. 1531. The book had been written in 1529, but it was two years before Scaliger succeeded in finding a printer. In the preface Scaliger is anxious that it should not be supposed that he had spent two years on the composition of so slight an oration, and says that owing to the remoteness of Agen the *Ciceronianus* had reached him only 6 months before his reply.

Scaligeri] Julius Caesar Scaliger (1484–1558) settled at Agen as physician to de la Rovere, bishop of Agen, in 1525. Of his life before that date nothing is known certainly. According to his own account, he belonged to the princely family of the de la Scalas of Verona, served with distinction for 17 years as a soldier under his 'kinsman' Maximilian, abandoned arms in 1514, spent five years at the university of Bologna, and five in the household of de la Rovere at Vico Nuovo. His enemies alleged that he was the son of a poor schoolmaster of Verona, that he had been educated at Padua, and that his own account of himself was purely fictitious. In 1528 he married Andiette de la Roque Lobejac, who was thirty years younger than himself, and who bore him fifteen children, one of whom (the tenth) was Josephus Justus Scaliger, perhaps the greatest scholar of all times. In Sept. 1531 he published his Oration *pro M. Tullio Cicerone contra Des. Erasmum Roterodamum*. A second Oration dated 1537 appeared towards the end of 1536, but Erasmus, who had made no answer to the first, was already dead. Some account of these publications is given by the younger Scaliger in the *Scaligeriana* (s.v. *Erasme*, pp. 105–7, 1668). 'My father', he says, 'wrote an Oration against Erasmus—Erasmus said my father could not be the author *quia miles erat*. My father then wrote a second Oration, in which he completely lost his temper. Erasmus, knowing that he was going to print it, approached his friends, who bought up all the copies they could, so that to-day there is not a copy to be had. My father later saw the folly of having written against Erasmus. . . . He wrote many letters against Erasmus, which were printed, but I had them suppressed. . . . My father attacks Erasmus like a soldier. After having studied him, he saw that Erasmus was a great man. Perhaps my father had not read, or had misunderstood, Erasmus. . . . Erasmus was a great man, my father repented of having written against him, he saw his fault; but he had been irritated by Erasmus calling him a soldier . . . All Erasmus' other works are good. But it needs must be that great men make one error in their lives. Erasmus sinned in the trifling of his *Ciceronianus*. Yet never was a more learned man.' These sentences of the younger Scaliger—who idolized his father—make noble amends for the father's fault.

Besides the Orations against Erasmus, Julius Caesar Scaliger published, in 1544, *De Causis Latinae Linguae*, and left behind him his *Poetice*, a widely influential work (published in 1561): in one passage of the *Poetice* he goes out of his way to criticize Erasmus' bad Latinity (iv. i). In addition, over a long period of years, he poured out an intermittent stream of inferior Latin verse. In his last years he published a commentary on the Aristotelian *De Plantis* and *Exercitationes* on Jerome Cardan. His Commentaries on the *De Causis*

apparet digni; quam ad te mitto vt si nondum habueris, nugas illas, si vacat, legas. Sin habueris, ad me remittas vt in ea legenda horas bonas male collocem. Asseruabitur a me nec cuiquam communicabitur. Caue autem, mi Erasme, quicquam huiusmodi neniis conturbere. Altius nominis tui apud optimos quosque omnium nationum viros existimatio radices egit quam vt cuiusquam maledicentia violari, nedum euelli, possit, maior deprehensa virtus quam vt in eam quicquam iuris maledicentia habeat. Memineris, [nec] quid de plerisque bonis et sanctis viris dicatur, nec Hieronymo suum Rufinum, nec ipsi Seruatori quo nihil orbis vidit absolutius, Phariseos suos defuisse. Quid ergo mirum si tu quoque inuicem patiare? Inuidia| alta petit, καὶ φθόνος οἰκτιρμοῦ, vt ille inquit, ἐστὶν ἀμείνων.

Ceterum quod hactenus non veni, in causa sit quod diutius hic permanendi dederis occasionem epistola tua, nulla acceleratione opus esse scribens, tum ⟨quod⟩ Enyo etiamnum apud Heluetios classicum intonet. Missi nostri redierunt. Quis eius rei exitus futurus sit incertum. Tametsi nunc non libenter hinc [recedam] emigrem ob causas quibus de tibi nuper scripsi, tamen si mea opera presenti vti velis, protinus adero. Bene vale.

2565. To John Choler.

Vienna MS. 9737^c, f. 9. ⟨Freiburg.⟩
Horawitz i. 18. 7 November 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the reference to Scaliger's *Oratio*.]

S. P. Male sit isti chiragrae, et alio demigret ad tali dignos malo. De Fuggeri animo nihil vnquam dubitaui. In hoc nido hybernandum est: prorsus expecto grauem trageodiam. Hieronymus Aleander archiepiscopus nunc est apud Caesarem legatus cum plenissima potestate; nec dubito quin fuerit Lutetiae et hanc Camarinam mouerit apud theologos, vt ederent suas determi-

---

Plantarum of Theophrastus and on the *Historia Animalium* of Aristotle were printed after his death.

2564. 2. scalis Gemoniis] The steps on the Aventine along which criminals were dragged to the Tiber; see Juv. 10. 65. Cf. Ep. 2590. 24.

14. ille] Pind. *Pyth.* 1. 164; but Boniface, after trying κατὰ Πίνδαρον as a variant for 'vt ille inquit', has finally cancelled that and the whole clause καὶ . . . ἀμείνων.

20. Tametsi . . . hinc] These words are erased. Boniface perhaps meant to erase 'tametsi' only.

2565. 4. legatus] Aleander was at Rome 11 July 1531. He seems to have left Rome for Germany, as papal nuncio, at the beginning of September, travelling via Venice, Spires, and Liége. He was at Brussels from 2 Nov. 1531 to 17 Jan. 1532, with brief visits to Tournai 3 Dec. and Liége 8 Jan. (Al. E. i, p. 142). He left Brussels with the Emperor, who reached Ratisbon 28 Feb. 1532. That he had been at Paris is a mere suspicion, which Erasmus expresses also to Schets (Ep. 2578. 31–2) and Goclen (Ep. 2587. 9), and seems to have expressed to Spiegel, who corrects him on the point in Ep. 2590. 14–15. In a letter of 4 July 1532 (Vatican MS. Lat. 8075, f. 72 v°) Aleander writes to Erasmus that the statement that he had been in Paris 'ante aliquot annos' is quite untrue—he had not been there for 18 years.

nationes. Eodem tempore adfuit illic Eccius; qui quod isthic subito ceperit ita seuire in me, non dubito quin fecerit Aleandri litteris iritatus. Aleander, quum ante annos ferme nouem adferret bullam aduersus Luterum, hoc animo venit vt prius perderet Erasmum quam quicquam ageret aduersus Luterum; nec eiusmodi voces continuit. Ac tum quidem adnisus est pro viribus vt me extingueret, sed non successit. Nunc iritatior est quod in his quibus respondeo Alberto Pio subinde taxatur nomine diplomatophori. Quidam aulicus Cesari valde familiaris subindicauit mihi hos principum conuentus et eruditorum consultationes nihil esse nisi ceremonias, ceterum per occultos veredarios omnia geri ex praescripto Pontificis. Pius Albertus et Aleander erant vna anima, et vtrunque plurimi facit Pontifex. Carolus parat colloquium cum regibus Gallo et Anglo. Spirense collegium euanuit; nec dubium est quin hec omnia fiant ex prescripto Pontificis, qui Cardinales omnes conuocauit Romam ad Natalem Christi. Hac via visum est sopire orbis dissidia.

Excusus est Lutetie liber famosus ac simpliciter furiosus ficto titulo Iulii Cesaris Scaligeri. At ego illic phrasim Aleandri non minus agnosco quam noui faciem. Non sum tam stupidus vt non intelligam quorsum tendant haec prooemia. Habeo Aleandrum apud Caesarem, Bedam Lutetiae, Leum in Anglia, Eccium in Germania, Luscinium apud Ferdinandum, monachos ac theologos plerosque vbique. Expectamus exitum fabulae; quam vtinam Dominus velit esse felicem! Censuras Facultatis Theologie Parisiensis, quanquam sunt ineptissimae ac simpliciter calumniosae, hoc consilio curarunt aedendas, vt principibus dicere possint: Ecce iudicium summae Facultatis de Erasmo. Luscinius estate superiore inuisit Galliam et colloquutus est cum Sadoleto, episcopo Carpentoractensi. Is communicauit Luscinio quoddam arcanum de opprimendis sectis. Id Luscinius iactauit Basileae. Suspicor huius occasione accitum ad Ferdinandum. Censuris Theologorum iam respondi. Curabo excudendas: quanquam ibi nihil est ad quod non decies responderim, Leo, Bedae, Pio etc.

Haec, mi Cholere, nolim spargi in vulgus, poteris tamen, si videtur, significare R. D. Episcopo Augustensi.

Bene vale. 7 die Nouembris. 1531.

Remos salutabis amanter; quibus scribam breui volente Christo.

Erasmus Rot. tuus, ex tempore.

Ornatiss. viro D. D. Ioanni Cholero praeposito Curiensi.

Augustae Vinde⟨licorum⟩.

---

7. Eccius] Although in Ep. 2587. 9 Erasmus repeats the statement that Eck had been to Paris, the *Itinerarium I°. Eckii* (Wiedemann, pp. 435–444) shows no visit to France in any year.

10. bullam] Cf. Ep. 2445. 67–9.

14–15. diplomatophori] Cf. Epp. 2443. 319, 2445. 67.

18. Pontificis] Cf. Ep. 2366. 19n.

19–20. colloquium] See Ep. 2558. 81n.

20 euanuit] Cf. Ep. 2511. 43n.

25–6. phrasim . . . faciem] Erasmus repeats this in Epp. 2575. 6–7, 2579. 37–8, 2581. 5–6.

34. Luscinius] He seems to have carried a letter not extant to Sadoleto at Carpentras (see Ep. 2472 introd.), and this letter shows that on his return he visited Basle.

44. Remos] See Ep. 2419.

2566. From Martin Lypsius.

Basle MS. Ki. Ar. 25^{a}, f. 114. ⟨Lens Sainte Croix.⟩
⟨November 1531.⟩

[An original letter, autograph throughout; folded, sealed, and presumably sent; but from the absence of date and signature and the fact that there is a blank page at the end it seems likely that Lypsius had intended to add more. There is a copy in the Simler collection in Zurich Zentralbibliothek. MS. S. 3c. nº. 50. Horawitz saw this copy and gave an abstract in Horawitz III, which is, however, incorrect in the date assigned and other details.

The letter answers a letter of Erasmus not extant. It appears from the first paragraph that Lypsius received Erasmus' letter either before, or during, a recent absence from home. He was absent from home, staying in Louvain, in October (l. 42); and that this was the October of 1531 is certain from what is said of the Paris *Determinatio* and of Erasmus' expected answer (see Ep. 2579. 57n.). There is the additional circumstance that in Louvain he said good-bye to Clenardus who was going to Spain (ll. 204–5)—Clenardus arrived in Spain on 10 Nov. 1531 (Cerejeira, *Clenardo*, pp. 41–3). Lypsius' reference to his stay in Louvain 'mense Octobri' makes it clear that his letter was not written before November. On the other hand, he speaks of Aleander's expected arrival in the Netherlands (ll. 202–3); and Aleander reached Brussels on 2 Nov. 1531, by way of Liége (he was at Liége on 31 Oct.): see Ep. 2565. 4n. Lypsius' letter, accordingly, must fall into the early part of November, since he could not long have remained unaware of Aleander's arrival.

It would seem that, before receiving the present letter, Erasmus had written again to Lypsius 'sub finem Nouembris' (see Ep. 2587. 64), a letter also not extant, which reached Lypsius only after he had replied to the first letter.]

S. Quod serius respondeo literis Erasmi mei, nec segnities nec imminutus affectus in causa sunt, sed certum animi decretum: quod et plenius et copiosius de variis rebus, quae ad te pertinent, scribere voluerim: quas tamen nisi peractis profectionibus exacte scire non poteram. Nunc igitur ad tuam epistolam, praeterita interim praefatione, qua beneuolentiam captans optas misello mihi libertatem, bibliothecam, censum et eruditorum conuictum.

Eras. *Quod tibi displicebat de Iesu, qui sedens in monte defleuit excidium Hierosolymae, habetur Marci 13* etc. Inspexi Marcum, nec inueni quicquam horum. Neque enim sedens in monte, dixit: 'non relinquetur lapis' etc., sed exiens e templo ac iam pergens ad montem. Idem paulo luculentius describit Matth. cap. 24, qui ait Iesum discedentem a templo euntemque ad montem Oliuarum dixisse discipulis: 'Amen dico vobis, non relinquetur lapis, etc.' Porro in monte sedens longum texit sermonem de temporibus nouissimis; nisi forte vnam sententiolam de excidio vrbis Hierosolymitanae interpreteris, nempe: 'Cum videritis abominationem desolationis, etc.' Sed etsi donem Marcum scripsisse haec in monte ab Iesu dicta fuisse, non tamen simul concessero eum scripsisse quod Iesus ibidem defleuit excidium Hierosolymitanum. Excidium Hierosolymae describitur Matth. 21 et Lucae 19. At Marci 13 et Matth. 24 potius praedicitur ruina templi. Tu pro eodem accipere videris vrbis excidium et templi demolitionem; cum per se alibi describatur vrbis illius calamitas et alibi per se templi demolitio. Interitum ciuitatis Hierosolymitanae Iesus amaris prosequutus est lachrymis: ruinam templi praedicens non legitur fleuisse. Nihil tam improuide scriptum quod nullam admittat

excusationem, et satis video quid his opponeres: sed malim te ita scribere vt istiusmodi excusationibus non sit opus. Et id, ni fallor, hic praestiteris, si scripseris, Iesum in monte defleuisse templi demolitionem, nam id expresse habet Euangelium: cum vrbis ibidem aperta mentio non fiat. Summa haec est. Nihil ago, nisi vt, si fieri potest, circumspecte scribas. Non me comperisti pertinacem aut contentiosum. Quod mihi occurrit, simpliciter noto. Si non acquiescis, si dissentis, non aegre fero, nec contumaciter aut contumeliose repugno. Quanquam reuera iam nesciam, quid tibi scripserim vel de Iesu sedente in monte: vel de Iuda Iacobi filio: vel de Iacobo Iusto: vel de perscrutandis genealogiis. Non seruo mihi exemplaria notatorum.

Eras. *Wynantius sui similis est. Non odit Erasmum* etc. Quandoquidem huius mentionem iniecisti, quid inter nos actum sit cum mense Octobri essem Louanii, referam. Agebamus de censura Facultatis Parisiensis, quam emuli Damnationem Erasmi vocant. Me itaque dicente quod responsionum iam satur essem, magisque cupere vt semel inter vos sancta coiret concordia, respondit Wynantius: Hoc, inquit, nunquam fiet; donec Erasmus cesserit: innuens te esse peruicacem, nec vlli velle cedere. Cui ego: In quibus vultis eum cedere? Conuellitis bona simul cum malis. Ia, inquit Wynantius: hoc tu dicis? indicans omnia quae Parisienses carpserunt esse damnanda. Inueni et literas in cellula eius, quibus docet quare et ego et caeteri tibi fauentes non recto animo versemur in scriptis tuis: cum ipse et sui id aptissime faciant. Nos tractantes libros tuos, aut amore prorsum caecutimus, nihil diiudicantes: aut si stimulante conscientia veritatis amore⟨m⟩ iudicio vtimur, candidum est nostrum iudicium, non exactum, non seuerum. At Wynantius docet in ea epistola libros tuos esse legendos cum iudicio, et iudicio seuero. Ego tali vsus sum iudicio vt tibi stomachum mouerim; iudicium tamen meum non fuit iuxta praescriptum Wynantii seuerum, sed potius inconditum, insulsum, puerile, conuerrens minutias plurimas nauseam tibi prouocantes.

Eras. *Guilhelmus videtur syncerior, sed interim dum iudicor ab omnibus exerceo multorum ingenia* etc. Si suspicaris epistolam illam fuisse Guilhelmi, falleris. Nactus est illam apud quendam nostrae professionis, et misit mihi legendam, non ad te mittendam. Sed audeo nonnunquam plura quam velit Guilhelmus.

Eras. *Quoties nobis occinuntur retractationes Augustini* etc. Dispeream nisi hic quod res est dixeris, et id quotidie experior, quisquis medium tenet locum inter Zoilos et amicos, id occinit, id optat. Imo et inter eos qui tibi putabantur intimi, sunt qui id ipsum cupiant: addentes multa esse quae optarent aut a te non esse scripta, aut saltem aliter scripta fuisse. Id cum fieri non

40. Wynantius] Nic. van Winghe; see Ep. 1837. 15n. Dr. de Vocht in his account of v. Winghe (MHL4, pp. 557–63) points out that Lypsius complained of v. Winghe's criticisms of Erasmus in a letter to Melchior of Vianden, Horawitz v. 55.

62. Guilhelmus] Simler adds *Harlemeus*, misled perhaps by ll. 161–72. It seems more likely that William of Louvain is intended here and at ll. 144, 169; see Ep. 1473. 2n.

67. retractationes] See Epp. 2424. 339–56, 2443. 55–8, 2466. 203–12.

possit, putant vnam superesse retractationem quam, vt vere dicis, ipsi credunt esse palinodiam.

Eras. *Iam ad cuius iudicium vellent me castigare mea?* etc. Magna pars aduersariorum respondebit ad Parisiensium, ad Carpensis, qui in te scripserunt, iudicium. Dixi magna pars, nam nec ipsi aduersarii hic inter se consentirent.

Eras. *Medardus quidam Franciscanus* etc. Istius Merdardi occasione rursum aucta sunt colloquia quae an infausta dicere debeam addubito. De augmento Colloquiorum ignorabam, sed Rutgerus Rescius exhibuit mihi postremum edita, et Resendii carmen. Tres vero sunt libri, quorum nomine potissimum male audimus: Moria, Esus Carnium et Colloquia. Alii his addunt Exomolog., sed diu est quod de hac nihil audierim, et ob id a me omittitur.

Eras. *Ioannes Eccius* etc. *effudit tantum veneni* etc. Crebro apud me demiratus sum, te tam candide sensisse de Eccio, qui mihi sane semper suspectus fuit, sed cum viderem te illi bene affectum, damnaui meam suspicionem, ceu cum Christiana charitate pugnantem. Nunc cum dolore lego quod subdis: *scripsit librum de haereticis* etc. Plerique te culpant quod nimium es facilis in amicicia, veluti parum discernas inter syncerum amicum et fucatum. At ego hanc facilitatem tibi vitio vertere non possum, quia nisi hac praeditus fuisses, nunquam Lypsium inter amiculos numerasses.

Eras. *Si Pontifex nihil praecipiet nisi Christo dignum, erimus felices sub hoc Caesare* etc. Timeo hoc nunquam futurum. Vtinam Pontifex magis duceretur Christi spiritu quam carnis aut mundi.

Eras. *Quid agant monachi scio, vt damnentur opera mea* etc. Ipsi inficias ibunt dicentque cum Wynantio, se non odio habere Eras⟨mum⟩, sed optare tantum ac moliri vt male scripta recantes. Malum autem censent, quicquid ipsorum consuetudinibus, constitutionibus ceremoniisue reluctatur; etiamsi Euangelio non aduersetur: nam illa superaddita censent Euangelio, iuxta illud: si autem quid supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi.

Eras. *Demiror quid ille* (*nimirum Berselius*) *tibi succenseat* etc. Cupiebat non vulgarem tecum inire gratiam et nouam copulare cum Erasmo amiciciam: et arbitrabatur se hic aptissimam nactum occasionem. Persuaserat praeterea sibi me accepisse mercedem non poenitendam a Frobe⟨nio⟩. Caeterum reuersus Louanio profectus sum Leodium, et inuisi hominem: qui negabat se mihi fuisse iratum, sed se doluisse fatebatur, quod [alii] e suo labore, quem in his opusculis et describendis et castigandis non mediocrem pertulerat, alii contigisset gloria, gratia et emolumentum. Orauit indicarem tibi quaedam esse apud ipsum quae multum in rem tuam faciant, et hanc ob causam petit vt, si quando famulum huc

---

79. Medardus] See Ep. 2408. 8n. The Colloquy *Concio siue Merdardus* was first printed in the Colloquies of Sept. 1531.

82–3. Resendii carmen] See Ep. 2500. 4n.

92. de haereticis] See Ep. 2365. 16n.

108. Berselius] See Ep. 674 introd.

miseris, cures Leodium diuertat. Exhibuit mihi Victorinum in Rhetorica Ciceronis, vetuste descriptum: sed num antehac editus sit nescio. Habet et Alchuinum quendam qui eleganti carmine describit diuinos libros exorsus a Genesi. Caetera, vt ait, communicabit famulo, vbi venerit. Conuenit Legatum Campegium, quem comperit tui fauentissimum. Optat tale pectus suo principi, Episcopo Leodiensi. Hic in faciem audet dicere Pascasio, Erasmum facem et seminarium esse totius Luteranismi. Verum an ironicῶs loquatur Episcopus dubito.

Eras. *Quinquagenas Augustini non perlegi. Delegaram cuidam semidocto* etc. Id ipse ex me satis conieci et patienter suscipio tuam excusationem, sed Erasmomastiges irrident huiusmodi excusationes.

Eras. *Si videtur, mittam ad te quae notaras in Augustinum* etc. Non recuso. Imo si miseris, cum quae in Aug., tum quae in Interpell⟨ationibus⟩ castigaui, et vita mihi contigerit incolumis; efficiam vt perspicuum sit quantum agente Erasmo accesserit Augustino in hac postrema editione. Et quod adhuc diminutum est, nostra opera, prout poterimus, sarcire curabimus: modo propicium habuerimus typographum aliquem.

Verum, vt alteris indicaui literis, quas an acceperis ambigo, mihi non omnino probatur praefatio tua in libellos illos Ambr⟨osii⟩. Nam praefaris quasi alter libellorum agat de Dauide, alter de Iobo, quum re vera vterque in totum tractet de Dauide. Negas quoque hos libellos esse Ambr⟨osii⟩. Id aegre fert Wynantius, et hac de re per literas egit cum Guilhelmo nostro. Velim te id solum dixisse de Apologia. Non enim ex Ambr⟨osio⟩, ni fallor, doceri potest, quod geminam de Dauid scripserit Apologiam:

121. Alchuinum *scripsimus*: Alchimum *MS.*

119. Victorinum] C. Marius Victorinus Afer; Jerome, *Chron.*, places his *floruit* in 353 A.D.; cf. *De Vir. Ill.* 101, and *Praef. in Ep. ad Gal.* (Romae me puero rhetoricam docuit). The work referred to is the *Commentarius s. Expositio in Ciceronis libros de Inuentione*, mentioned in Cassidorus, *Rhet.* 10. It was printed at Milan (Zarotus) in 1474. See Halm, *Rhet. Lat. Min.*, p. 153.

121. Alchuinum] The reference is to Alcuin's poem *In Sacrum Bibliorum Codicem* (Duemmler, *MGH, Poet. Aev. Car.*, tom. i, pp. 288–92).

125. Episcopo Leodiensi] For the doubtful attitude of La Marck to Erasmus, see Ep. 2590. 16n.

128. Quinquagenas] The Psalms; for the purpose of exposition divided into three sets of fifty. Erasmus makes a similar statement (Ep. 2033. 53–5) about not being responsible for the whole of Ambrose.

134. Interpell⟨ationibus⟩] Notes presumably on the *De Interpellatione Iob et Dauid* of Ambrose.

139. literis] Not extant.

140. praefatio] Ep. 2190, which is the Preface to both the second *Apologia Dauid* and the second book of the *De Interpellatione Iob et Dauid*. Neither of these *libelli* was known when Erasmus published his edition of Ambrose in 1527. They were discovered by Lypsius, who in 1528 sent transcripts of them to Erasmus (Ep. 2076). Erasmus believed neither book to be the work of Ambrose, assigning both of them, on grounds of style, to the author of the *De Vocatione Gentium*. He printed both of them with the *De Pueris Instituendis* in 1529; and they were included in an appendix to the edition of his *Ambrose* printed by Froben in 1538—they have a similar place in the Episcopius edition of 1567. The second *Apologia* is rejected by modern scholars: it seems to have been unknown to Augustine, who knew the first *Apologia*. See also Ep. 1855 introd.

magisque consentaneum videtur quod vnam duntaxat scripserit. At de libello Interpell⟨ationum⟩, cum certum sit Ambr⟨osium⟩ edidisse 4, et palam sit omnibus solum reperiri in excusis tres, cumque iste quem exhibui, in veteribus codicibus tribus aut quatuor, quos nos vidimus, habeatur, nec quisquam sit qui alium vsquam viderit librum Interpell⟨ationum⟩, nec stylus omnino dissideat ab Ambrosiano: optarim vt paululum mitigares hanc censuram, vt Interpellationum libros, quos hactenus mutilos habuimus, iam totos teneamus. De Apologia, vt dixi, non dissentio abs te. Si ergo placeret paululum immutare hanc praefationem et castigare erratum paulo ante indicatum, possent omnes libri Interpell⟨ationum⟩, in quibus, vt nosti, per me nonnulla sunt restituta, excudi vna cum hac subdititia, docta tamen, Apologia.

Eras. *Quid agat Guilhelmus Harlemeus* etc. Locutus sum viro. Purgat se modis omnibus, petens sibi remitti, si quid per imbecillitatem peccauit: polliceturque se posthac nil tale admissurum. Addidit fuisse discipulos aliquot scortatores, potores, fugitiuos e Schola sua, qui vrbem adeuntes ad te diuerterint: et detulerint eum tibi, plura peioraque referentes quam ipse dixerit. Multum metuit homo ne vna cum illo Christiano Hieronymita, quem multi Ecclesiasticum appellant (cuius censuras insulsissimas per Guilhelmum nostrum transcriptas misi ad te) propinetur omnibus ridendus. Quod si feceris, inquit, publicum scholasticorum omnium erit ludibrium. Id hoc magis veretur, quod sciat se parum esse gratiosum, imo inuisum multis.

Eras. *Accepi tamen interdictum, ne in ea schola* etc. *idque per Theodoricum Hezium, cui scripsi* etc. Quum nihil certi ab aliis nosse possem, accessi ipsum Hezium. Dixi me accepisse ab Eras⟨mo⟩ literas, quibus indicarat se scripsisse Hezio: et de meo adieci, te dubitare, num epistola illi reddita esset, eo quod nihil accepisses responsi. Reddita mihi est, inquit Hezius, epistola Eras⟨mi⟩, sed nunc vsque non respondi, metuens ne forte Erasmi pectus offendam. Qui, inquam, poteris offendere, si ciuiliter illi responderis, non contumeliose? Absit, inquit, vt illi velim contumeliose respondere. Imo, inquit, si illi scripsero, scribam illi veluti patri. Hoc si feceris, inquam, non erit quur tibi succenseat Eras⟨mus⟩. His subindicare mihi videbatur, quod in quibusdam a te dissentiret, metueretque ne si hoc indicaret, offendereris.

Eras. *Eustathii librum Theologo cuidam legendum tradidi* etc. Apud Theologos Louanienses nonnihil aufert gloriae Eustathius: dicunt enim plus esse eruditionis in praefatione libelli, quam in ipso libello. Fabula de sacerdote flagellato multis excussit risum.

Eras. *Sum in Germania cuius iam pridem sum satur*, etc.

---

161. Guilhelmus Harlemeus] See Ep. 2352, 356–65.

174. Hezium] For Hezius' alleged attempt to keep Erasmus' books out of the university, see Goclenius' letter of 28 Aug. 1530 (Ep. 2369. 34–61). The letter of Erasmus which Hezius had not answered is not extant; but Erasmus, not having had any reply, had written again at the end of Nov. 1531 (see Ep. 2587. 64–6), probably at the instance of Goclenius, who did not credit the malice of Hezius.

186. Eustathii librum] Cf. Ep. 2264 introd.

Desine, queso, talia scribere. Quam fastidias Germaniam, argumento est domus, quam emptam non sine tedio et impensis restaurasti et innouasti. Id mihi indicauit D. Marti. Dauid.

Eras. *Haec epistola diu haesit apud me* etc. Non est tamen cur me inter infelicissimos numerem, quia vel tandem ad me peruenit. Vtinam et haec mea ad te veniat.

Eras. *Videmus rem sectarum indies inualescere. Quid principes cogitent, nescio* etc. Nec ego video quid principibus sit animi. Caesar vix aliud hic videtur agere quam thezaurizare. Audio Ferdinandum iam satis bene velle Luteranis. Summus Pontifex, vt aiunt Minoritae, citius pontificatui cessurus est quam admissurus synodum. Alii Aleandrum huc venturum asserunt cum summa authoritate contra Luteranos. Pransus sum cum Rutgero, qui mea causa inuitarat Clenardum et Theologos aliquot. Clenardo mox in Hispaniam abituro valedixi. Quidam ibi iniecta mentione Censurae Parisiensium asserebat multa ab illis esse notata parui momenti: multa tamen simul esse, quae paruipendenda nullo modo essent. Dii boni, quam conspuitur a quibusdam Colloquiorum opus—'Het is vol rabbauwerie'. Inficit non modo iuuentutem, sed et adultos et senes ac decrepitos. His elogiis ornant Zoili isti Colloquia. Et opinor illos haec potissimum haurire ex Censura Parisianorum. Conradus inter colloquendum dixit, Episcopum (opinor) Brixiensem, is est Maximiliani defuncti nothus, narrasse quod Erasmi responsio contra Parisienses esset sub praelo. Alii superuacuam putant esse responsionem, solamque restare appellationem, sed dissentit ab his Berselius. Expertus sum tibi esse amicos me cordatiores et animosiores; audent enim Censuram hanc cum suis authoribus exsibilare: at ego forte meticulosior quam par sit, tacitus ac demisso capite incedo, propter Wynantium et sui similes, qui iam triumphum agunt. Missurus eram aliquid annotationum, sed quia ceu in meum locum successere Parisienses, nolo addere sarcinam onusto et afflictionem afflicto. Absolui tamen, quod in Paraph. coeperam. Quod si credere recuses, pauca accipe.

Cap. II

Pagi. g. 7. fa. 2. ver. 5. Eras. *Oculis fidei cernere* etc. Hic

---

193. Marti. Dauid] See Ep. 532. 32n.

202. Aleandrum] See Ep. 2565. 4n.

209. Het . . . rabbauwerie] 'It is full of ribaldry'; Erasmus himself quotes a Dutch proverb in Ep. 2581. 15–6, and in a letter to Schets of 22 March 1533.

212. Conradus] Goclenius.

212–13. Episcopum . . . Brixiensem] George of Austria (1504—5 May 1557) bp. of Brixen 1525–39; abp. of Valencia 1539–44; bp. of Liége 1544–57. He opposed the spread of reformed opinions in his diocese while himself removing abuses. What is said of Erasmus' rejoinder to the *Determinatio* is merely rumour; but he had nearly finished his reply in December (Ep. 2587) and it was published by 4 Feb. 1532 (Ep. 2579. 57n).

223. quod in Paraph. coeperam] Erasmus had written to Lypsius on 11 Feb. 1525 (Ep. 1547. 14–15): 'In Paraphrases si quid annotaris erit gratissimum'. The copy of the Paraphrases used by Lypsius may have been given him by Erasmus, cf. Ep. 1473. 8–9. The three quotations immediately following are from the Epistle to the Romans; (for convenience we give the references according to LB.).

226. Oculis . . . cernere] LB. vii. 816A.

alludis ad nomen Israel, quasi interpretetur vir videns Deum: quum plerique id negent.

Cap. 12

Pa. h. 2. fa. 1. versu penult⟨imo⟩ et vlt⟨imo⟩. ERAS. *Fidei quam solum respicit Deus, non caetera merita* etc. Non miraris, si ego hoc pia interpreter, quia nosti propenso me esse animo in laudem fidei. Sed Beddae et caeteri antiluterani ceu blasphemiam existimabunt: iuxta quos Deus non solum fidem, sed etiam caetera respicit merita.

Pa. h. 5. fa. 1. ver. 8. ERAS. *Sic et legalis iusticia* etc. Tu id intelligis de legibus Ethnicorum, sed sic alii non intelligent. Aliud esset, si diceres legum iusticia etc.

Ex epistola ad Cardi. Leodiensem haec male habent plerosque.

Pa. k. 8. fa. 1. ver. 10. ERAS. *Qui dicebantur Esseni* etc. Hos Iosephus magna laude prosequitur: et plerique hos et horum instituta magnifaciunt: at tu inter haereticos videris eos reputare.

Pa. k. 8. fa. 2. ver. 5, 6 etc. ERAS. *An fruantur immortalitatis gloria, an impiorum animae nunc iam crucientur, an eis subueniant* etc., *an indulgentia summi* etc. Quid? fasne est igitur dubitare, an animae piae nunc iam fruantur gloria? An animae impiae iam crucientur? Impium ergo videtur sciscitari quomodo impiis illis subueniant praeces nostrae, modo verum sit quod receptissimum est, peccare illum qui pro damnato precatur, propterea quod in inferno nulla est redemptio. Si ex inferis nullus patet reditus, absurdissimum videtur dicere quod indulgentiae Pontificis subito possint liberare animas impiorum. Si hae questiones fierent de animis in igne purgatorio agentibus, non mirarer: at nunc dicis expresse, impiorum animae. Quae sunt impiorum animae, nisi eae, de quorum salute desperamus eo quod irreparabiliter in Tartaro damnatae sunt?

Eximio Theologiae Professori Erasmo Roterodamo.

2567. FROM CORNELIUS SCEPPERUS.

Leipzig MS. Brussels.
EE. 161. 17 November 1531.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the contents.]

S. P. Cum rediissem in aulam XIII[a] huius, inuenit ibi Leuinus

2566. 230–1. Fidei . . . merita] LB. vii. 818C (*solam* Erasmus).
236. Sic . . . iusticia] Suppl. *a Deo proficiscitur* LB. vii. 820E.
239. epistola] Ep. 916, the preface to the Corinthians.
240. Qui . . . Esseni] Ep. 916. 268.
243–5. An . . . summi] Ep. 916. 286–9. After *subueniant* suppl. *nostrae preces* and after *summi* suppl. *Pontificis subito liberentur a poenis* (*nunc iam* a misquotation, *iam nunc* Erasmus).

2567. 1. Leuinus] In 1530 Levinus had been in the employ of Scepperus at Augsburg on Erasmus' recommendation, see Epp. 2327, 2336. In the spring of 1531 he was in the Netherlands, seeking court employment, see Ep. 2469. 42n. His wish for a post with Queen Mary is referred to in Ep. 2528. 60–1. In Ep. 2583 we find Erasmus acting on Scepperus' suggestion and writing direct to the Queen.

litteras tuas simulque apud me instetit vt se serenissimae reginae commendarem. Ego vero qui authoritate nihil possum, reque alia nulla sum illi notus quam seruitiis aliquot illi praestitis, tentaui apud Nicolaum Holachum, si quid spei esset pro bono iuuene, cui impense hactenus faui et imprimis bene prouisum esse cuperem. Nam prout vere scribis, nihil aliud quam motoriam ago fabulam et neque mihi neque amicis prodesse possum. Haec mea sors est. Holachus autem, cum tuo nomine plurima, meo etiam nonnihil, praestare se velle diceret, arbitratus est tamen, si tua apud reginam intercederet commendatio, futurum vt bene prouideretur Leuino. Proinde in te situm est de iuuene bene aut male mereri. Tanta enim es opinione virtutis et litterarum vt facile possis quiduis impetrare. Mihi rursus proficiscendum est in legationem laboriosam et parum proficuam, quales fuere omnes meae. Si quid tamen commendationes meae poterint, perquam libenter interponentur. Commendo me plurimum dignitati tuae, quam tot negociis impeditam nolo vulgato scribendi genere longius interpellare. Bene vale, praeceptor honorandissime.

Ex aula quae est Bruxellis Brabantiae xvii^{a} Nouembris A^{o}. xv^{c} xxxi.

Ex animo tuus Cornelius Scepperus.

Clarissimo viro D. Erasmo Roterodamo praeceptori meo honorando.

2568_{2604} From Viglius Zuichemus.

Ghent MS. 479. 20 (α). Padua.
VZE. 13 (γ). 18 November 1531.

[For the Ghent MS. see Ep. 2101 introd. The date, which is found both in the MS. and in VZE. 13, is confirmed by Viglius' own account of his movements in Hoynck I. I. 11, where he states that he left Venice for Padua on 9 Nov. 1531. Erasmus' reply, Ep. 2604, seems to show that for December he read September, a confusion which may have arisen from mistaking xii^{bre} for vii^{bre}.]

ERASMO ROTERODAMO.

Reliqvi Augustae apud Ant. Fuggerum litteras quas ad te in Italiam proficiscens scripsi, eisque te certiorem reddidi de benignissima ipsius in te sibi demerendo voluntate, et quam tibi omnia in illius aedibus commoda esse possint, si modo animum ad id tuum inducere velles. Iter autem Italicum ex animi sententia absolui. Venetiis inuisi Baptistam Egnatium, senem valde facundum et hilarem, non modo in priuata consuetudine sed et in publica professione. De te is valde amanter rogauit honorificeque locutus est: propter quod ipsum et pluris facio et amo magis. Nam caeteri qui hic aliquid scire volunt, ex eo fere captant gloriam quod Erasmum Transalpinosque fortiter contempnant, vnum admirantes Ciceronem, eosque solos laude dignantes qui ad eius imitationem studiose se componunt, cum quibus iam aliquoties velitatus sum, sed absque conuitio. Ad quod tamen me subinde

2568. 9. et ipsum γ. 12. admirantur γ. 14. subinde me γ.

2567. 2. litteras] Not extant. 2568. 1. litteras] Not extant.

prouocat Germanus quidam, qui suo iudicio valde sapit, seque proprio preconio egregie decorat, etsi aliorum plurimorum sententia helleboro nonnunquam indigere videatur. Is sic iurauit in Lazari Bonamici laudem vt nullus tam eximie doctus recitari possit quin ille ilico occinat, 'sed nihil ad Lazarum'. Et me iudicium mutaturum ait: idem enim et Hermanno Frisio accidisse. Nam qui sic non sentiunt, nihil, inquit, sentiunt. An non hoc est semel perfricare frontem? Et si non ista impudentia est vel arrogantia, certe stultitia sit maxima necesse est. Ego autem Ciceronianum tuum vel hac de causa diligentius relego, vt hoc hominum genus melius retundam, tametsi inuitus cum eiusmodi ingeniis in certamen venio. Nequit enim obstinata eorum mens disputatione vlla flecti, quin iritantur magis, contentioneque ipsis ansa prebetur grauius lacessendi quos venerari debebant. Nec tamen his con-

---

15. Germanus] Geo. Logus. The clue to his identity is furnished by VZE. 30, where the 'Germanus' is said (1) to come from the same 'patria' as Ephorinus, i.e. Silesia (Logus, like his friend Ursinus Velius, was a Silesian, VZE. 23), and (2) to be living in Italy on funds supplied by Stanislaus Turzo—we know from Logus himself that he was supported by Stanislaus Turzo. In VZE. 33 Viglius speaks of his differences with Logus in much the same terms as he here uses of the 'Germanus'.

Georgius Logus (Georg, Freiherr of Logau), 1486?–1553, one of Ferdinand's councillors, count palatine, canon of St. John, and provost of St. Cross in Breslau. He was a relative of George Loxanus, Ferdinand's secretary, the Vice-Chancellor of Bohemia, and may conceivably be identified with 'George the Bohemian', one of the three Germans to whom Steuchus allowed real learning (Ep. 2513. 731n). He was perhaps educated in Italy—what he tells us of his experience there suggests that he left it in 1527. He contributed verses to the Cracow edition, 1525, of Erasmus' *Precatio Dominica*, and to the edition of Erasmus' letter to Sigismund (Ep. 1819 introd.) printed in the same place in 1527. In 1530 he attended the Diet of Augsburg as one of Ferdinand's train. Shortly after, assisted by Turzo, he again betook himself to Italy. In Rome in the summer of 1533 he made acquaintance with Lucretius Oesiander (see Ep. 2614 introd.), who introduced him to three recently recovered Latin classics, the *Cynegetica* of Gratius and of Nemesianus, and the *Halieutica* of Ovid—a MS. of which had been brought from France by Sannazaro and transcribed by Oesiander. These three pieces Logus edited in 1534; the book was printed by Aldus with a long prefatory letter to Antony Fugger, from which most of our biographical information about Logus is derived. Returning to Germany Logus lived for the most part in Breslau. Among his friends were Geo. Sauermann (Ep. 1342. 323n), Geo. Sylvanus, Wolfgang Lazius, and Geo. Hermannus. A letter of Ursinus Velius to Viglius (VZE. 23) sketches his character in terms of panegyric. He enjoyed high estimation as a scholar and poet. Viglius in VZE. 30 ridicules him for respecting no scholarship but that of the Italians. In 1529 he published *Hendecasyllabi*, Vienna, H. Vietor; four of his poems are printed in his edition of Gratius; a collected edition of his *Carmina* was printed in Vienna in 1599 (of this we have not seen a copy); three of his poems are printed in *Delitiae Poetarum Germanorum*, Pars 3, pp. 1252–3, Frankfort, N. Hoffmann, 1612. His fellow scholars ridiculed his pride of birth; he traced his descent from Achilles, and the Breslau theologian Ambrosius Maibonius called his attention to the fact that there were Logi (idle chatterings) in Terence.

17–18. Lazari Bonamici] He had been appointed Professor of Latin at Padua Nov. 1530; see Ep. 1720. 53n; cf. 2447. 28n. In VZE. 25 Viglius, mentioning the esteem of his scholarship among the Ciceronians, says that he had called on him and began attending his lectures, but desisted.

20. Hermanno Frisio] See Ep. 903. 12n.

sentiunt omnes. Et sunt ex ipsis Italis qui modestiores minimeque ambitiosi debitam tibi, et totius orbis suffragio omniumque vere doctorum et syncere iudicantium applausu meritam tributamque, laudem non detrahunt, quique magno desiderio hic te expectant. Polonus enim, credo, quidam aduentus tui aliquam spem fecit, quem ego tamen sperare non audeo. Etsi enim coelum hoc mitius est Germanico, vt tamen tam longum iter ferre possis vereor. Nec repetita nuper Italia Gregorio Holoandro de nostra professione optime merito bene cessit: quem tamen aiunt nonnulli nouitii cuiusdam medici nimium officiosa imperitia potius periisse. Quod si cum commodo id tuo atque ex animi sententia fieri possit, nihil mihi contingere queat gratius, vt presenti scilicet obsequio studium tibi meum plenius coram declarare valeam. Et in tantis Heluetiorum motibus quam vobis illic tuta sint omnia nescio.

Deus autem opt. max. foelicem ei tragediae finem imponat, tibique pro meritis tuis omnia laeta secundaque tribuat.

Viglium tuum amare non desine, qui ipse in te amando nulli vnquam cedet. Bene vale, immortale litterarum decus.

Patauii XIIII Calen. Decemb. 1531.

2569. To George d'Armagnac.

Epistolae Palaeonaeoi p. 16. Freiburg.
N. p. 953: Lond. xxv. 3: LB. 1203. 19 November 1531.

[The year-date is supported by the fact that this letter appears in K but not in J.

In K and in all subsequent editions it is addressed 'Episcopo Riuensi' (to John de Pins): but Erasmus here writes as to a complete stranger, and with de Pins he had been well acquainted in Bologna. The confusion is cleared up by de Pins' letters (Nîmes MS. 215; see Ep. 2628 introd.), from which it is plain that the person here addressed is George d'Armagnac, bishop of Rodez. Erasmus had heard that d'Armagnac possessed an important MS. of Josephus and writes to him asking the loan of it for Froben. The MS. (of the *Bellum Iudaicum* only—it has not been traced) in fact belonged to de Pins, to whom d'Armagnac accordingly forwarded Erasmus' letter (hence perhaps the false ascription). At the same time he wrote to Erasmus explaining that he had borrowed the MS. from de Pins, but had already returned it. From de Pins' letter, in French, to d'Armagnac (printed by L. Thuasne in the *Revue des Bibliothèques*, 1905, nos. 5–7, p. 207) it appears that de Pins had again lent it to the Lyons printer Gryphius. Shortly after the receipt of Erasmus' letter of 20 March 1532 (Ep. 2628) it came back to de Pins: he accordingly entrusted it a second time to d'Armagnac, who undertook to convey it safely to Erasmus. D'Armagnac committed the MS. to Rabelais, who in sending it to Froben took the opportunity of addressing to Erasmus a letter full of compliment (Ep. 2742). The MS. would seem to have been returned to de Pins at the end of 1534. Yet Froben's Latin Josephus of that year speaks of it as belonging to d'Armagnac, while his 1544 Greek Josephus, which was the

2568. 39. possit γ: posset α 42. illinc γ

---

33. Polonus] Not identified.

36. Holoandro] Gregorius Haloander (Hoffmann) born at Zwickau c. fin. 15 saec.; travelled at J. Pflug's expense to Italy, where he became doctor of laws, occupying himself with the MSS. of the *Corpus Iuris*. Returning to Germany, he published in 1529 an edition of the Pandects, the costs of which were defrayed by the municipality of Nuremberg. He also edited the *Nouellae* in Greek, with a Latin translation (see Cog. E. i. 385). In 1531 he went back to Italy and died at Venice 8 Sept. 1531.

editio princeps edited by Arlenius, gives Peter Gylli as the owner. Gryphius' meditated edition was never printed.

George d'Armagnac (1500–85) belonged to the noble family of the counts of Armagnac. He was brought up by his relative, Cardinal Louis d'Amboise, and was the pupil of Peter Gylli of Albi (Gylli's *Lexicon Graeco-Lat.*, Basle, 1532, is dedicated to d'Armagnac). Thanks to his powerful connexions he not only amassed nine abbeys, but in 1529 he was made bishop of Rodez, holding the see till his resignation in 1560, though he also held the sees of Vabres (1536–54) and Lescar (1555–6). He had a distinguished diplomatic career under Francis I and Henry II; was ambassador to Venice 1536–9 and to Rome 1540–5. He used the opportunities thus given him to collect books and manuscripts, both for his own and for the royal library. He was a man of learning and the patron of learned men. In 1562 he became archbishop of Toulouse, whence he was translated to Avignon in 1577. He was made a cardinal by Paul III in 1545, and at Avignon was apostolic legate. Most of the letters in *Io. Iustiniani Cretensis Epistolae Familiares*, Basle, Io. Oporinus, Aug. 1554, are addressed to d'Armagnac between 1542–52: there is one letter from d'Armagnac himself, Ferrara, 13 Nov. 1545. Two letters to him from Budaeus are printed in BE³. f. 137, 137 v°. See also *Lettres inédites du cardinal d'Armagnac*, edited by Ph. Tamizey de Larroque, 1874.]

ERASMVS ROT. EPISCOPO RVTHENENSI S.

IVRE quis tribuat improbitati, ornatissime Praesul, quod ignotus appellem ignotum: audaciae, quod tressis homuncio ad tam eximium Principem, omnique decorum genere splendidum memet ingeram; sed vt egestas excutit pudorem, ita charitas, autore Ioanne, propellit timorem. De tuis egregiis virtutibus, mihi tam multa praedicantur a multis vt te non possim non vehementer amare. Addidit fiduciam morum tuorum admiranda quaedam, vt accipio, comitas, sed in primis mirifice propensus fauor erga politiores disciplinas, quas videmus hoc seculo feliciter apud omnes nationes efflorescere, idque praesidio linguarum, ac veterum autorum vndique e tenebris in lucem emergentium; quanquam ex his qui extabant aliquot non minus perierant quam qui maxime videbantur intercidisse. Liber enim prodigiosis mendis vndique scatens crux est verius quam liber.

Sudatum est pridem a Frobeniis in restituendo Iosepho, historiographo cum primis celebri, sed comperimus illum insanabiliter deprauatum, nisi ipsum Graece loquentem adhibeamus. Ruffinus quidem nihil vnquam vertit bona fide, sed in hoc autore videntur multi suo lusisse arbitrio. Eum accepimus in tua bibliotheca Graecum esse, cuius codicis si nobis ad paucos menses copiam facere non grauaberis, non nos tantum, sed vniuersos etiam studiosos isto beneficio tibi reddideris obstrictos. Liber ad te redibit incolumis, atque adeo illaesus, ad quemcunque diem tu praescripseris.

Dices cum Ennio, Ecquid erit pretii? Scilicet hoc quod mortales persoluunt diuis immortalibus. Agemus gratias, celebrabimus autorem beneficii, et quod re non possumus rependere, gratae voluntatis studio referemus. Ob hanc causam emandauimus hunc tabellionem, quo codex tuto ad nos perferatur. Scio ciuitatem Basiliensem his temporibus non optime audire, sed nihilo secius habet illa multos integros viros, qui mallent alibi viuere, si sine graui incommodo liceret demigrare. Certe illud a nobis curatum est sedulo, ne quid ex illa prodeat officina praeter optimos

TIT. RVTHENENSI *scripsimus*: RIVENSI *K*.

quosque autores. Hactenus egi causam mihi cum Hieronymo Frobenio, cumque studiosis omnibus communem, nunc proprie agam meum negocium. Quid istuc, inquies? Etiam atque etiam rogo vt Erasmum inter infimae sortis clientes asscribere digneris. Bene vale.

Friburgi Brisgoiae xiii. Calend. Decemb. M.D.XXXI.

2570. From James Jaspar.

Leipzig MS. — Brussels.
EE. 162. — 19 November 1531.

[An original letter, autograph throughout. The date is confirmed by the contents, in particular by the reference to the expedition of Christian II.

James Jaspar (Jespersön) was born at Aarhus in Jutland. A note in CR. I. 835 identifies with him the 'adolescens Danus' of ME. 422, and states he was at Cologne in 1526. He matriculated at Louvain 18 May 1529, where he studied under Rutger Rescius. He taught Greek to Iac. Canta, but being unwilling to go to Italy he transferred himself to the service of Nic. Olah in Nov. 1531. While with Olah he taught also Francis of Burgundy, count of Falaise, and Rutger Pathius. He seems to have married towards the end of 1536. In 1539 he accompanied Olah to Austria and Hungary, and appears to have left his service in 1540, when he temporarily lost his sight. From 1541–9 he was in Antwerp, if we may judge from the publication there of his various books. The first of these, *Epithalamium . . . D. Francisci a Lotharingia . . . ac D. Christinae a Dania . . . per Iacobum Iasparum Danum Arhusiensem publicum professorem Graecum ac trium linguarum studiosum*, Antwerp, Io. Grapheus, Aug. 1541, mentions his blindness. By 1543 he had sufficiently recovered to see Levinus Crucius' *Paraenesis* through the press, and to contribute to it a letter to the author and some Greek and Latin verses.

He also published *Anactobiblion et Heroepe*, Antwerp, J. van Loe, 1544, poems of compliment to great people, dedicated to the princes Maximilian and Ferdinand of Austria; this contains an autobiographical letter, dated Antwerp, 4 Oct. 1544: *Encomium Angliae*, Antwerp, G. Coppens 1546, dedicated to Henry VIII, celebrating (at the instance of Francis of Burgundy, Nic. Grudius, and Corn. Scepperus) English patrons and friends. Lesser publications are: a *Genethliacon* on Mary, daughter of René, prince of Orange. Antwerp, Io. van Loe, 1544: *Neogynia . . . Io. Hilstii . . . et Magd. Francisci Werneri Filiae*: epitaphs on Erasmus, 1536; Francis I, 1547; Ida v. Rechtungen, wife of Erasmus Schets, 18 Aug. 1548, and others. He contributed a short poem to Bart. Georgii's *De Afflictione captiuorum . . . sub Turcae . . . Christianorum*, Antwerp, G. Coppens, 1544. In 1549 he published a *Genealogia filiorum Nic. Euerardi*; for which one of Everard's sons, Nic. Grudius, made a shabby return in the following epitaph:

De Iacobo Gasparo Dano, Versificatore inepto.
Vate scrobem Dano geminam moriente pararunt,
Tassius hinc hospes, hinc pius aedituus.
Erroremne putas? an factum numine diuum?
Condat vt haec artus? altera versiculos?

N. Grudii Nicolaii, *Epigrammatum*, lib. ii. p. 67, Leiden, Elzivir, 1612.

No letter from Erasmus to J. Jaspar is extant; and only one other (EE. 190) from Jaspar to Erasmus, from which it appears that he had continued his advances. Writing to Olah on 19 April 1533 (OE. p. 352) Erasmus says: 'Accepi et Dani naenias, quem optarim esse episcopum in sua Dania! Fortasse me non odit, sed plus nocet intempestiua beneuolentia quam faceret inimicus.' These 'naeniae' were the epigrams upon Scaliger referred to in LB. App. 369. A year later Erasmus sends polite excuses for not writing to Jaspar (OE. pp. 448, 492).

See OE, EE; a detailed account of his books (most of them very rare) in *Bibliotheca Belgica*, ière. sér. J. 25–36; and a biographical notice in Cran. E. pp. 696–7.]

S. D. Scripsi tibi superioribus diebus, cum Caesar esset Gendaui, Erasme dulciss., cupiens vehementer asscribi me in albo illorum quos Desyderius Erasmus Ro. amat. Adieci etiam carmen triplex quod de venerabili sacramento scripseram, adhaec epitaphia aliquot, quorum quedam doctor Franciscus Craneueldius, quaedam vero ipse composueram in mortem Iacobi Ceratini et Maruillani, sperans te fuisse virum qui non ita facile reiiceres ab amicitia tua hominem tui studiosum, quamlibet ignotum. Dedi etiam illas literas nostro forario (vt vocant) Ioanni Selestadiensi, qui et ipse reuersus ne muscam quidem literarum attulit mihi secum. Non potest non tradidisse tibi, siquidem attulit literas tuas Valdesio et Hilario tunc temporis, quorum vtrique dedi ipse, nam forarius Valdesium non nouit, legeruntque ambo mihi omnia que scripseras. Rogo hominem quid de meis literis actum esset, respondit se obtulisse tibi respondenti nullam necessitudinem neque noticiam intercessisse vnquam inter nos. Verum est, Erasme charissime, ob id scripseram tibi vt literae nostrae mutuam non solum noticiam sed etiam amicitiam inter nos conciliassent. Non multum me vrebat quod non scripseris, imputaui hoc tuis negotiis plurimis, quanquam parum fuisset duo aut tria verba rescripsisse; sed magis me vrebat quod ille ineptulus in aula Campegiana sparserit in mensis et triuiis me scripsisse tibi, sed te nihil secum ad me rescripsisse; 'ah' aiebat 'est ille Erasmus ipse qui tantopere predicatur, non dignatur rescribere'. Quare queso rescribas, oro vel tria verba, si vacat, sin minus ad Hilarium vel Liuinum, vt possem ostendere te rescripsisse ac os τῶν κακούργων obturasse.

Sum iam, Erasme omnium charissime, apud magistrum Nicolaum Olochum, secretarium reginae Mariae, quem ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἤδη παιδεύω, de quo ad Liuinum scripsisti; vir candidissimi pectoris videtur, non solum videtur sed etiam est ὅλος φιλέρασμος, qui, quicquid poterit facere tua causa, facturus est. Nudiustertius inter caenandum optauit te hic esse; aiebam emisse te aedes magnis impensis iam; 'poterit diuendere', inquit, 'regina libenter velit eum apud Brab[r]antos esse'.

Nulla iam noua sunt preterquam quod inclytissimus rex Christiernus noster postridie Crispini abnauigauit hinc ex Hollandia ⟨cum⟩ quatuordecim milibus hominum, an possit recuperare patriam: interea nihil certi habemus quid actum sit de illo: expectat

---

1. Scripsi] The letter is not extant. For the Emperor at Ghent see Ep. 2502. 9n.

3–4. carmen . . . de . . . sacramento] It does not appear that this poem or these epitaphs were published; see *Bibliotheca Belgica*, 1ère sér. J. 36.

6. Ceratini] J. Teyng of Hoorn, † 20 Apr. 1530; see Ep. 622. 31n.

7. Maruillani] Nic. Varius; see Ep. 1481. 44n. The date of his death is there given as 2 Oct. 1529: but Prof. de Vocht (Cran. E. p. 389) gives 30 Nov. 1529, apparently from the accounts of Marvillanus' executors.

9. Ioanni] Unknown to us.

11–12. literas . . . Valdesio] Ep. 2528.

12. Hilario] For H. Bertulphus see Ep. 1257. 13n. The letter is not extant.

29. ad Liuinum scripsisti] This letter also is not extant.

35–6. Christiernus] Henne (vi. 9), on the authority of a letter to Ferdinand from Charles v, says that Christian II embarked at Medemblik on 24 Oct., i.e. *pridie Crispini*.

Caesar et omnes nuncia ab illo. Prelegit filio illius Apophthegmata tua iam Cancellarius regis magister Godscalcus.

Item prohibuerunt predicatores Louanii saltem in capitulo ne quis legeret libros tuos sub excommunicatione, etiamsi haberet potestatem a pontifice. Sic narrabant mihi nudiusquartus Rescius et Conradus Goclenius. Quapropter discessit Angelus Recendius Lucitanus tuus ab illa secta: iam cohabitat hic Bruxellis apud oratorem regis Portugaliae, quem grece et latine instituit. Gaudeo Hilarium nostrum Bertulphum redisse in gratiam cum Dantisco denuo: cohabitat ei iam.

Plurimi sunt in aula Campegii qui ingentem copiam ex libris tuis emerunt ac deferri in Italiam curauerunt; at semper quaesierunt an nihil haereseos inesset. Rogo cur, quia multi dicunt Eras. sapere aliquid simile, ergo multitudini et monachis semper credendum est? Aulam Campegii reliqui, non placuit ire in Italiam. Asciuit ad se loco mei dominus meus Iacobus Canta Astensis, quem graece institui, dominum Iacobum Alostensem; qui apud te fuit abhinc vltra annum, missus a Goclenio; qui solebat Teodorico cohabitare. Is iam missus est in Italiam, vbi praeest praelo.

Promittit dominus meus magister Nicolaus Olochus omnem operam, si poterit iuuare Liuinum, se facturum, vel si non commendasses eum. Mirantur omnes, Gocleni⟨us⟩, Valdesi⟨us⟩ et herus meus, quid sibi velit quod scribis 'si venient literae tuae commendatitiae cum illorum literis': nam tu commendas Liuinum ipsis.

Venit huc Hieronymus Aleander archiepiscopus Brundusinus: inieci ⟨me⟩, feci quoque tui apud eum mentionem, te in aliquot locis magnifice sensisse de illo, nimirum in adagio σπεῦδε βραδέως, in Ciceroniano et aliis aliquot locis; ne γρῦ quidem vel male vel bene respondit, sed torsit sermonem et verba sua alio: subrisit secretarius illius Dominicus de Musis, vir graece et latine eximie

39. filio] John, son of Christian II and Isabella of Austria, pupil of Corn. Agrippa, † 12 Aug. 1532.

40. Godscalcus] Godschalk Eriksen, born in Schleswig. After Christian's disaster in July 1532, Godschalk took service with Charles V, who made him a councillor; † 28 Sept. 1544. Jaspar wrote a poem 'ad generosum virum D. Godscalcum Erycum quum in viuis esset diu factum et scriptum', published in the *Anactobiblion*.

44. Recendius] See Ep. 2500 introd. The Portuguese ambassador was Pero Mascarenhas.

47. Dantisco] See Ep. 2163. 138n.

54. Iacobus Canta] Grand chamberlain to Card. Campegio. One letter from Erasmus to him is published in K (Ep. 2636). Clenardus dedicated to him *Meditationes graecanicae*, Paris, 1531, and states in the prefatory letter that his encouragement stirred him to the work.

55. Iacobum Alostensem] No doubt the Iacobus of Ep. 2369, mentioned in Ep. 2352. 312–18 as having been ten years in the service of Th. Martens.

64. Aleander] For his arrival in Brussels see Ep. 2565. 4n; and for the suspicion that he was a Jew see Ep. 2340. 42n.

69. Dominicus de Musis] (Domenico Mussi): He was in Aleander's service in April 1525, if not earlier (he may perhaps be the Dominicus of Ep. 1281. 59–63, in which case he was with Aleander in 1522). In June 1527 Aleander dismissed him for keeping his accounts in an incompetent fashion and for misappropriating money: though he records at the same time that he can ill do without him as a secretary. By March of the following year he had again taken

peritus, cuius etiam noticiam per me cupit Hilarius tuus sibi fieri. Subsequenti die iterum conueni praedictum secretarium in aula Campegiana. Rogo quo pacto inter te et Aleandrum conueniret. 'Scio' inquam 'magnam inter illos olim fuisse necessitudinem'. 'Imo adhuc est' inquit 'inter ipsos. Reuerendissimus bene de Eras. et sentit et loquitur'. Nescio tamen an εἰς χάριν ἐλάλει. Audio tamen hominem, posteaquam sublatus sit ad honorem, factum interturbatorem apud pontificem et principes christianos, et eiusmodi re quaerere fauorem ⟨et⟩ beneficia plura, quemadmodum fecit Pius ipse Albertus Carporum princeps, si modo Pius dicatur qui tam impie et aliene a christiano homine scribit in Erasmum. Mirum est quod tantum tribuatur Iudaeis et asciticiis istis fidei apud christianos.

Heus tu, vnum est etiam quod te clam esse nolo. Scripsit Ioan⟨nes⟩ Campen⟨sis⟩ professor hebraeus in totum psalterium, quod omnes probant. Nuper in quodam prandio aderat Cardinalis Leod⟨iensis⟩ et Episcopus Panormi⟨tanus⟩ cum multis aliis. Rogauit Dantiscus ipse priuilegium imprimendi illas Campensis annotationes ab ipso Panorm⟨itano⟩. Respondit quidem supinus theologaster 'sat commentariorum in psalmos'. Intercepit hominem statim Dantiscus, quaerens enodationes aliquot locorum. Nesciuit commentarios suos. Tandem admisit Panormitanus vt quingenta exemplaria imprimerentur solum, idque non gratis. Respondit Dantis⟨cus⟩, Culmensis episcopus tunc: 'Estis boni homines qui inuidetis orbi Christiano tantum boni. Si Titelmanus' inquit 'aut Eustachius Sichen aut alius indoctissimus monachus scriberet illud, non esset opus rogare vos vt imprimeretur, quia calamum in Erasmum stringunt. Ob id non vltra rogabo, sed non quingenta, imo quinque milia, curabo imprimi meo solo sumptu, et mittam ac dabo gratis omnibus episcopis, oratoribus, vniuersitatibus et regibus totius christianitatis. Curabo per illos imprimi qui vestra priuilegia non magnifaciunt' inquit. Tacuerunt et piscibus magis ἀφωνότεροι facti sunt, posteaquam audierunt illum velle omnino curare imprimi. Hebdomada superiori, cum irem Louanium, dedit mihi Dantiscus literas et nummos quos darem Rescio pro

---

him into his service. Mussi, however, was still not entirely satisfactory. Two months later Aleander relates something like a duel between him and Jannicus (Franciscus Aleander, the Cardinal's nephew), arising out of the misappropriation of some plums. In December of the same year he mentions an injury to his throat due to shouting at Mussi when he was angry with him for mismanaging business which he had entrusted to him in Rome. But in February 1530 he dispatched him to wait on the Pope and Emperor at Bologna, on the occasion of the imperial coronation; and in July he sent him to Rome, where he conducted a difficult negotiation with the Pope to Aleander's satisfaction. Aleander took him with him to Flanders, and subsequently solicited the good offices of Henricus Werpen, canon of St. John at Liége, to obtain for him a benefice. See Omont; and Paquier, *J. Aléandre et la Principauté de Liége*, p. 271.

83–4. Ioannes Campensis] For him and for his paraphrase on the Psalms published at Nuremberg, J. Petreius, 1532, see Ep. 1257. 16n. He had just entered Dantiscus' service.

102. ἀφωνότεροι] A stock attribute of fishes among the Greeks; Aeschylus calls them ἄναυδοι (Pers. 578) and from Hesiod to the Alexandrians the epithet ἔλλοψ is inseparably attached to them. See Adag. 429.

quibusdam rebus quas impressit pro illo. ‘Miror’ dixi ‘magnificentiam tuam tam audacter locutum Leodien⟨si⟩ et Panormitano’. ‘Quid’ inquit ‘mihi cum ipsis? sunt episcopi, et ego habeo Caesarem mihi non minus fauentem atque illis, habeo regem meum Poloniae’.

Est quidam religiosus in monasterio Bethleem apud Louanium nomine Ioannes Athenaeus seu Romanus, qui te plurimum amat. Is libenter scripsisset tibi, si iam sciuisset. Scio, scripsit tibi aliquando: nescit an receperis literas. Idem nocturno tempore ἐλληνίζει, ne alii monachi perciperent, quemadmodum fecit olim Liuinus tuus Amonius. Si quid scripseris mihi, fac mentionem ipsius in literis: ostendam ei. Agam cum domino meo et regina, vt possemus te huc attrahere tandem. Reuende domum, veni ac vale.

Bruxell. 19 die Nouembris anno 1531. Salutat te herus meus Nicola Olochus, qui et ipse scripturus est tibi.

Tuus Iacobus Iasparus Danus Arhusiensis, ex toto corde.

Ornatissimo viro D. Erasmo Roterodamo amico integerrimo. Friburgi.

2571. From Martin Davidts.

Leipzig MS. — Brussels.
EE. 163. — 19 November 1531.

[An original letter, autograph throughout. The form of the letter suggests that the writer is approaching Erasmus through a secretary, but on the cover the letter is addressed to Erasmus direct. The year-date is plainly given in full in the manuscript: for Erasmus' epitaph on Haneton and for the long interval in acknowledging it see Ep. 1280. For Davidts, with whom Erasmus had lodged in 1516, see Ep. 532. 32n.]

Salute praemissa. Recepi nuper litteras de manu domini Friburgi scriptas quarto kal. septembris, ex quibus intellego quod dominus hospitem suum Bruxellanum commendatum habet, prout eciam pluries sum expertus. Nam recepi Epithafium quondam domini et magistri Philippi Haneton, de quo non memini me gratias egisse, sicque gratias ago. Est Mechlinie quidam magister Lambertus de Bryardis, consiliarius ibidem in consilio imperatoris, qui quondam habuit in vxorem filiam praefati magistri Philippi Hanneton, que defuncta est, modo vero habet in vxorem filiam

2570. 110. Bethleem] A priory of Augustinian Canons, near Herent. We have not been able to discover anything of Ioannes Athenaeus.

2571. 1. litteras] Not extant, but on 29, 30 Aug. Erasmus had addressed letters to other friends in the Netherlands (Epp. 2528, 2530). In July 1530 Goclenius told Erasmus that Davidts had been complaining that he had not heard from him: see Ep. 2352. 372–3.

7. Lambertus de Bryardis] Lambert de Briaerde, of Dunkirk. He became a member of the Council of Malines in 1521 and President of the Council in 1532. He married first Mary, daughter of P. Haneton; and in 1526 Marguerite, daughter of Io. Micault. He wrote on legal subjects both in Flemish and Latin. † 1557; see Cran. E. pp. 49–50.

On 26 July 1533 Goclenius wrote to Erasmus of de Briaerde's wish for a commentary on Psalm 51, but Erasmus again disregarded the request.

d. Iohannis Mychaut, receptoris generalis imperatoris ad partes inferiores. Hic vidit dominum Erasmum Parisiis et delectatur plurimum in scriptis domini Erasmi. Sicque requisiuit me quatenus ego, quamquam indignus, monerem dominum ad aliquid scribendum in psalmum quinquagesimum 'Miserere mei, Deus'. Nam, vt retulit michi, non potest saciari in legendo que dominus scripsit in plures alios psalmos. Est hic vir tam bonus et humanus ad alciora, vt spero, promouendus; qui adhuc imposterum multum posset prodesse, per praefatum receptorem generalem, quoad pensionem imperatoris.

Non displiceat quod ego tam inculte tamque inuerecunde ausim hec scribere aut monere. Iam defunctus est magister Iohannes Siluagius, filius cancellarii magni defuncti, et Anthonius Siluagius solus filiorum superest et tenet se in Steertbeecka; qui plurimum studiosus est et peciit a me, curato suo in Steerbeecken plurimum domino Erasmo commendari. Frater meus et tota familia se maxime commendant domino. Magister Io. Iacobi, Buslidius, omnes valent.

Ex Bruxell., per vestrum humilem hospitem et seruitorem xix. Nouembris anno tricesimo primo.

Martinum Davidts, seruitorem ad mandata obsequentissimum.

Domino Erasmo Rotterdammo. Friburgi.

2572. From James Spiegel.

Leipzig MS. — Strasburg.
EE. 164. — 23 November 1531.

[An original letter, but written and signed by a secretary. The date is confirmed by the reference to the diet of Ratisbon.]

S. P. Erasme vti pater colende, mitto ad te Cardinalis Tridentini litteras, quas Maius frater ex itinere Oenipontem versus cum rege Ferdinando proficiscens ad me dedit. Redditae sunt mihi Spirae, vnde recta huc veni hodie. Postridie ad patriam Selestadium me conferam.

Spirae apud Tridentinum tui memoriam feci: quae de illo in Floridis scripsisti, primus ego suae Do. indicaui. Amantissime de te loquitur. Apud Aleandrum item Brundusinum antistitem studiose incidi in nomen tuum. Familiariter illi et aliquanto liberius quae volo cum illo commentari soleo. Super dissidio ecclesiastico protraximus in longam horam sermonem, illo ipso suppeditante argumentum. Inter caetera dicebat nebulonem fuisse qui tibi persuaserit quod se autore Carpen⟨sis⟩ in te scripserit, vel potius titulo nominis sui abuti passus sit, quod cathedrariis illis magistrellis magnum pondus habere videbatur. Fuit Carpen⟨sis⟩

2571. 10. Mychaut] Io. Micault, Lord of Oistersteyn, Receiver General of the Netherlands and Treasurer of the Golden Fleece, † Sept. 1539.

22. cancellarii] † 1518. He bought Steerebeek in 1516.

26. Io. Iacobi] Not known to us. The MS. has commas after both Io. and Iacobi, but added by a later hand. Buslidius] Gilles.; see Ep. 2352. 330n.

2572. 2. Maius frater] Spiegel's half-brother, Jo. Meier; see Ep. 2088. 107n.

irrequieto animo, ingenio vafro et perfido. Quod facile deprehendi, dum circa principalia scrinia versarer. Deus parcat illi, quem si ante .xx. annos e viuis rapuisset, inter monarchas reip. Christianae sat bene, scio, conuenisset. Plane furiarum fuit satelles, dum viueret. Non dubito quin sis responsurus digne iis qui in Sorbona, fonte totius ignorantiae, nobis pepererunt magistralem determinationem.

Caesar ad Epiphaniam transtulit comitia Ratisponam; quae si processerint, me illic, modo a rege vel eius summo cancellario Tridentino, vt puto, vocatus fuero, habebis ad quaeuis mandata votaque tua pro virili mea paratum. Quanti te merito faciam, nouere multi. Quantum tibi debeam nunquam soluendo futurus, ingenue agnosco, cum propter memoriam auunculi mei abs te ab obliuione vindicatam, tum nominis etiam mei honestam mentionem. Ad Rhenanum aliquando scripturus (quod enim a te responsum exigam non sinit pudor) paucis me admonebis de redditione litterarum Tridentini. Nam id a me frater intelligere cupit. Et si Tridentini fauor et beneficentia nunquam periit iuxta Polydori, non tuum, prouerbium 'honores mutant mores', vt cui olim, dum in grege esset Maximilianeorum consiliariorum, opella mea profuerit non mediocriter, tamen gratum mihi fuerit te mei amanter pauculis verbis meminisse in calce epistolae tuae; nam omnes, quos tu amas, ille fouere gaudet. Seruet te Deus, qui indubie ad beneficium ecclesiae suae voluit impotentes illos sophistas te viuo illud tandem euomere virus.

Raptim Argentorati, ex aedibus praepositurae ad Diuum Petrum Iuniorem, die XXIII. Nouembr. M.D.XXXI.

Tuus seruitor Iacob. Spiegel.

. . . ino et vti patri colendo domino D. ⟨Era⟩smo Roterodamo, Christianae pietatis propugnatori acerrimo, synceriorisque theologiae adsertori et forti et strenuo.

2573_{2587} From Conrad Goclenius.

Basle MS. Goclenii Epistolae 5. Louvain.
23 November 1531.

[An original letter, autograph throughout.]

Salvtem plurimam. Animum tuum in optima et studiorum et verae pietatis causa semper hactenus inuictum, quique in aduersis non modo non succubuerit, sed in dies singulos apparuerit maior,

2572. 23. Ratisponam] See Ep. 2540. 6n.

28. auunculi] Wimpfeling. The reference is to the *Encomium Selcstadii*, see Ep. 305. 171n.

33. Polydori] P. Vergil, *Adag.* 207.

37. epistolae tuae] Erasmus wrote both to Spiegel, and to Cles commending Spiegel; letters (not extant) which Spiegel received on 27 Dec. 1531; see Ep. 2590. 2–4.

41–2. aedibus . . . Iuniorem] A college of priests attached to the church of St. Peter at Strasburg, called Jung St. Peter to distinguish it from a similar and older foundation there dedicated to St. Peter. We owe this information to Dr. Roth.

cum apud me reputo, non possum satis mirari postremam epistolam tuam, quae videbatur nescio quid timoris pre se ferre propter Determinationem Sorbonicorum, quae si scias quam paucos hominum moueat, certe ea causa quam minimum mouereris. Adde quod et illi, qui rectis studiis male volunt, cuius generis sunt, quibus veritas tuis diuinis laboribus detecta et orbi ostensa famem parit, longe aliud expectarint ex longo illo partu heroum Sorbonicorum, quorum virtus et sapientia non ita pridem per eorumdem determinationem super diuortio regis Britaniae non sine summa eorum infamia innotuit, et nunc magis innotescet, si quidem tu illud vetus tuum obtinueris, ne in causa toties victrice hostibus cedas, sed veritatem solito patrocinio digneris. Id certo scias ab omnibus expectari, qui tibi bene volunt, ac hostes nihil aeque votis exposcere quam vt silentio videaris agnoscere errores, quorum te Sorbonici insimulant. Id si fiat, satis ducunt esse iactum fundamenti ad id quod iamdudum moliuntur, vt sub vmbra religionis omnia bona studia euertant, tibi perpetua ignominiae nota inusta. Quamobrem vide ne patiaris obscurari antehac benefactorum gloriam, et memineris τῆς θουρίδος ἀλκῆς quam tibi ex certaminibus, quae quondam tulisti non leuiora, certissimam auguramur. Illud interim tibi affirmare possum, in his regionibus nihil quicquam esse formidandum, cum habeas ipsum Caesarem ac reginam Hungariae, adhaec praecipuos aulae proceres, vt leuissime dicam, neutique male in te animatos, quod e multorum colloquiis ipse certis argumentis intellexi. Proinde non modo de fisco τὸ ἀδεὲς δέος, sed prorsus omnem scrupulum ex animo dimoue, et illud age quod res ipsa monet, si quidem vis tueri autoritatem hactenus summa virtute partam, ne Sorbonici sophistae tantam petulantiam ferant impune.

Sed quoniam maior est prudentia tua quam vt sis admonendus a quoquam, nec alacritas et indefatigabile studium defendendae veritatis adhortatorem requirit, ideo hiis omissis alia persequar. In primis illud quod Aegidius Buslidius auide responsum tuum expectat de nouo professore hebraico, siquem forte nactus sis huic muneri idoneum. Nam nisi de tua sententia non decreuerunt alium sufficere in locum Campensis, qui iamdudum sua opera destituit collegium, propterea quod non ferret solitudinem aut certe infrequentiam auditorii. Reliquae tamen professiones florent, vt cum maxime, et haud scio qui fiat vt nostrates ad studia hebraica semper fuerint frigidiores, mutaturi, sicut speramus, animos, si adesset qui assiduitatem praestaret in docendo et diligentiam, quod plaerique omnes non sine iusta querela in Campensi nostro desiderabant. Tuae igitur erit humanitatis non deesse tuo collegio, quod hactenus sua incrementa tuo potissimum consilio debet. Saltem indica me tibi haec D. Buslidii et executorum nomine significasse, ne suspicentur me destinatum onus noluisse subire.

Quid Caesar hic moliatur aduersus haereticos, de re nummaria

4–5. epistolam] Not extant.

36. responsum] Ep. 2588. For the difficulty in finding suitable men as Professors of Hebrew cf. P. S. Allen, *Erasmus and Wayfaring Sketches*, p. 160.

ex perpetua iactatione semel constituenda, item de cohibendo luxu vestium, de arcenda ebrietate, de leuanda charitate annonae, de alendis pauperibus indigenis, de iure municipali singulorum oppidorum in formam respondentem legibus redigendo, et id genus aliis, ex ipsis constitutionibus quas ad te mitto cognosces. Iucundissima mihi fuit mihi tua gratulatio de victoria Antuerpiensi, et videbatur

'iam mihi parta quies omnisque in limine portus',

cum subito noua lis exorta est, id agentibus aduersariis vt, quoniam adimere non possunt praedam, saltem per aliquot annos efficiant infructuosam, vt scilicet emolumenta et fructus durante lite cedant capitulo. His artibus nunc tractor, sed spero me breui habiturum rationem, qua malos vicissim tractem non bene, sine omni meo periculo.

Haio Camynga misit ad superiorem summam quatuor aureos; sed iratus, vt opinor, nam redditi sunt sine vllis literis. Hieronymus Aleander intra viginti dies hac fecit iter ad Caesarem: causam ignoramus, nisi quod aiunt missum a Ponti⟨ficae⟩ ad conuentum Germanicum, et cunctante Caesare maluisse in Brabantis hybernare quam in hypocaustis Germanicis. Hic nuncius vel Valdesii ve⟨l⟩ Leuini tui pecunia conductus ad te venit, itaque tu in nullo eris ipsi obligatus. Proximis literis oraui te, vt ad Valdesium scribens pro veteri tuo in me fauore indicares tibi non ingratum fore, si mihi commodaret in eo, quod sese ad D. Dantisci preces facturum receperat. Sed non dubito quin tibi iustae causae fuerint vel detractandi vel differendi. Itaque non est mei pudoris de eadem re rursus te interpellare. Erasmius tuus agit in Insulis, oppido supra Neruios ad quinque milia passuum. Ibi meditatur linguam Gallicam. Mitto epistolam ad Hierony⟨mum⟩ Frobenium et Nicolaum Episcopium agens gratias ob munus missum propter operam illi impensam. Oro vt digneris opportuno nuncio ad eos transmittere. Altera est epistola Arnoldi Byrchmanni continens quaedam de illorum rationibus. Bene vale.

Louanii mensis Nouembris die 23 Anno M.D.XXXI.

Tuus Conradus Goclenius.

D. Erasmo Roterodamo. Friburgi Brisgoiae.

2574. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^a. 73. 237 v°. ⟨Basle.⟩
⟨23 November 1531.⟩

[An autograph rough-draft. The date is given by the reference to the death of Oecolampadius.]

2573. 57. victoria Antuerpiensi] Goclenius' suit about the prebend of St. Mary's at Antwerp, to which he had been appointed; see Ep 1994^a. 67n.

59. iam . . . portus] Verg. *Aen.* 7. 598.

66. Haio Camynga] See Epp. 2073 introd., 2364. 11n.

78. Erasmius] Froben, see Epp. 635. 20n, 2352. 273n.

79. Insulis] Lille.

Neruios] Hainault.

83. epistola] Not extant.

Scaligeri nescio cuius nenias nuper ductu Ephorini nostri ad te misi; quas in manus alienas incidiss[iss]e nollem. Itaque gratum erit acceperis necne intellexisse. Gryneo ex nouissimis tuis litteris nescio quid de ἀνεμωλίοις repetentibus vulnus recrudescere, quod te non accepisse putabat, hodie deprehendi; qui sane sacramenti relligione interposita, quicquid tibi ex Anglia rediens Mori et Cantuariensis nomine adnunciauerat, se in mandatis accepisse asseuerat, immo deierat, vt plane mihi persuaserit. Dolet suam fidem, qua vnica omnibus probari cupit, abs te in disquisitionem vocari. Ego contra te suis verbis fidem habere contendo, sed eorum qui tibi id in mandatis dederant ἀνεμωλίας promissiones vocare. Rogo te, mi Erasme, homini hunc scrupum eximas, vt intelligat se mendacii non accusari, sed inter bonae fidei et minime ἀνεμωλίους homines connumerari. Est certe, vt verbo dicam, et tuarum virtutum non vulgaris praeco et tua amicicia, vt puto, non indignus.

Oecolampadius hodie commigrauit ad superos. Si mea opella coram vti voles, quia tandem cum pace rediimus in gratiam, vnico verbo significato, et protinus adero. Vale cursim.

^{2574}2575$_{2580}$ To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 36. ⟨Freiburg.⟩
Q. 70. 29 November 1531.

[An original letter, autograph throughout.]

S. Quid ais? persuasit tibi iureiurando Grynaeus? At emoriar, si vel minima suspitio de fide illius vnquam attigit animum meum. Nec possum satis admirari, vnde haec suspitio illi de me venerit in mentem, nisi quod hoc seculum non patitur quicquam esse tranquillum. Puto iam illi exemptum scrupulum. Si quid resedit, tu eximito. Scaligeri virulentias accepi. Aleander est autor. Tam agnosco phrasim hominis quam noui faciem. Video, prorsus animo gladiatorio ad me affectant viam, Beda cum suis, Eccius, et Aleander Archiepiscopus nunc apud Cesarem Legatus, cum plenissima potestate, parique insania. Nunc existimat se perfecturum, quod ante annos octo frustra tentauit. Scaligerum se vocat, minitans incendium. Nihil est tam famosum, quod non excudatur Lutetiae, modo sit aduersus Erasmum. Non satis est illis occidere Erasmum, nisi totum extinguant, erepta etiam fama. Viderit Dominus. Negocium quod tecum agere volebam, nec est magni momenti, nec eget magna celeritate. Aduentus tuus erit

---

2574. 1. Scaligeri] See Ep. 2564, 2n.

4. litteris] The letters which had given offence to Grynaeus are not extant; but in Ep. 2530. 50–1 Erasmus had expressed to Schets his want of confidence in both Grynaeus and Bebel.

17. hodie] In the *Basler Chroniken* Ryff states that Oecolampadius died at 8 a.m. 23 Nov. 1531. The same date is given by Glareanus, Gabbema, p. 18.

2575. 6. Scaligeri virulentias] Presumably the copy mentioned in Ep. 2564.

gratissimus, modo ne tuo cum incommodo venias, gratior futurus, si aliquot hebdomadas voles hic commorari: prebebitur et stabulum equo. Bene vale.

Prid. Natalis Andreae. 1531.

Agnoscis tuum.

Clariss. LL. doctori Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2576. To Simon Grynaeus.

Basle MS. A. IX. 74. Freiburg.
29 November 1531.

[The MS. is a copy by Boniface Amerbach. The letter is obviously written under the stimulus of Ep. 2574.]

S. P. Quum legerem epistolam tuam, diuerso tangebar affectu, dolore quod animaduerterem rursus meam epistolam tibi fuisse molestam, risu quod viderem atque adeo mirarer suspitionem istam de nihilo natam tam tenaciter inherere animo tuo. Nunquam mihi contingat Christum habere propitium, si vnquam ea cogitatio mihi vel vigilanti vel dormienti venit in mentem, vt suspicarer te in Anglia quicquam egisse aut ex Anglia mihi quicquam retulisse nisi fide optima. Notaui morem aulicis familiarem, quo benignius solent promittere quam dare. Proinde si mihi liberet summo iure cum amico contendere, multo iustius possem expostulare tecum, qui tam illiberalem opinionem de me conceperis. Quid enim me inhumanius si de homine cuius eximiam eruditionem admiror, amo probitatem eruditioni parem, concipiam malae fidei suspitionem, praesertim quum fidem tuam nulla vnquam in re desiderarim. Ne de Bebelio quidem istiusmodi cogitatio vnquam descendit in pectus meum. Tamen inter illum et te non minus interesse puto quam inter vitrum et gemmam. De receptis qui potui suspectam habere fidem tuam, quum quod quisque misit suis litteris expresserit? Quid autem potuit esse causae cur mihi secus referres quam audieras? Scis illud in coniecturis cum primis spectari, cui bono fuerit. Ego certe nullam video, nec vllam arbitror esse. Montioius in litteris promisit quod tu retulisti. Idem fecit Archiepiscopus Cantuarien⟨sis⟩. Montioium quantus sit ad dandum contator noram. Cantuariensem arbitror iam fecisse quod promisit. Aut si id non est factum, in causa est quod nullus apellarit, quum adsint tam multi qui quotidie flagitent sibi. Et fieri potest vt iam pecunia sit numerata, licet Schetus, qui Antuerpiae agit, nondum factus sit certior. Moro scripseram ne quid mitteret, nec ab illo quicquam expecto. Quod tibi dixit, ideo dixit vt te alacriorem dimitteret, quem fortasse sensit expectare vt aliquid muneris

2575. 17. venias *Q*: veniat *MS*.

2576. 1. epistolam] Not extant.
24. Montioium] In Ep. 2530. 10–12 Erasmus speaks of monies promised by Mountjoy and More.

mitteret. Nec dubito quin ea dixerit Episcopus Lincolnien⟨sis⟩ et Comes Hormaniae quae pertulisti. Quo minus autem ea scripserint, in promptu causa est. Studebant largioribus promissis muneris mediocritatem excusare. Nolebant autem eas voces litteris committere, siue vt liberum ipsis esset praestare vel non praestare, siue ne pro laudibus meis simoniacam mercedem reponere viderentur.

Verum haec vtcunque habent, mi Grynaee, illud e tripode tibi dictum puta, Erasmo de tua fide ne leuissimam quidem dubitationem vnquam incidisse in animum. Et adeo male de tua fide sentio vt si negocium esset florenorum ter mille, non dubitarem citra vllam syngrapham credere, tantum abest vt hic aliquid suspicer, vbi nec tibi fuerat vlla merces fallendi nec mihi vel leuissima suspicandi causa. Fortassis aliquis falso tibi depinxit ingenium meum, vt hodie malis linguis regnum est. Restant epistolae meae quae tibi sic scriptae videntur vt me vno excepto nulli non videantur tibi suspitionem impingere. Ostende eas communi amico Bonifacio. Is si iudicat illic esse vllam syllabam quae notet fidem tuam, fatebor me quum eas scriberem dormitasse, aut, si mauis, fuisse temulentum. Nec recusarim illas noxae dedere, vt tibi ius sit eas abolendi, siue flammis siue mari libet Adriano. Nec enim earum vllum apud me resedit exemplar.

Sed heus tu, fac simul cum epistolis aboleas omnem istam suspitionem, mihi crede, vanissimam. Quod tibi tantopere curae est necubi fides in te desideretur, istoc nomine mihi multo charior es, eoque nomine facilius ignosco quod hoc suspitionis in me conceperis ac rei multo omnium charissimae etiam tuta timueris, videlicet ἀδεὲς δέος iuxta prouerbium.

Oecolampadii mors varie afficiet homines vt sua cuique sententia est. Precor illi Domini misericordiam, qua nobis omnibus est opus. Bene vale.

Friburgi pridie Natalis D. Andreae 1531.

Erasmus Rot. haud ficte tuus.

Eruditiss. viro D. Simoni Grynaeo. Basileae.

2577. To ⟨John Morin⟩.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 181. Freiburg.
30 November 1531.

[An autograph rough-draft: at the head the secretary has written 'Transcripta'. The name of the person addressed is not given, but from the licence printed with Scaliger's book we learn that he was Jean Morin, 'Lieutenant du Bailliage de Paris, conseruateur des priuileges royaulx de Luniuersite de Paris'. From Lond. xxvii. 6: LB. 1241, where he is called

---

32–3. Episcopus . . . Comes] John Longlond and Thomas Boleyn, earl of Ormond; perhaps the two Englishmen mentioned in Ep 2512 as sending gifts. Erasmus had dedicated his *In Psalmum quartum* to the Bishop in 1525; see Ep. 1535 introd.: and to Boleyn in 1530 his *In Psalmum xxii*, see Ep. 2266.

52–3 siue . . Adriano] Hor. *C.* 1. 16. 4–5.

'Baliuus Lutetiae regius,' it would seem that in response to Erasmus' appeal he took steps to suppress Scaliger's book, and that he communicated this to Erasmus through Iac. Omphalius, a common friend.]

Salutem plurimam, honorande domine. Exiit libellus Lutetiae excusus per Guilhelmum Gormontium, titulo falso, Iulii Caesaris Scaligeri, pro Cicerone contra Erasmum, non solum famosus verum etiam simpliciter furiosus, vndique differtus impudentissimis mendaciis, et plusquam scurrilibus conuiciis, atque adeo criminationibus capitalibus, quorum est illud, quod ego cum meis complicibus conatus sim Romanum pontificem e fastigio suo deiicere, quum hactenus constanter pro pontifice et fide catholica contra sectarum autores depugnarim atque etiamnum depugnem, non sine fortunarum mearum et capitis periculo: vt iam omittam, quod obiicit me Ciceronis gloriam velle abolere, quod temulentiam, quum longe aliud sciant qui mecum viuunt, quod apud Aldum lectoris officio sim functus, quum Aldo fuerim loco praeceptoris. Sed ego ineptus qui haec enumerare pergam, quum preter insana conuicia totus liber nihil contineat, qualia vix vllus scurra profunderet in scurram. Eum ediderunt contra regis edictum ac Theologorum autoritatem, sed tuo permissu; nec vlla adfertur causa, quur is libellus videretur dignus editione, proinde suspicor illic tuum nomen esse suppositium, aut si vere tuo permissu res gesta est, longe aliud persuaserunt tibi, quam res habet. Magis erat e dignitate istius Academiae merito celeberrimae, si tale exemplum ab ea non manaret ad studiosam iuuentutem per orbem Christianum. Noui autorem, scurram mitratum, possemque pro dignitate retaliare hominem non fictis sed veris criminibus, at non libet imitari furiosum. Non hic commemoro quid sim promeritus de studiis, aut de religione Christiana; vt nihil horum sit, egoque dignus sim ista plusquam plaustrali petulantia, certe perpendendum erat, quid deceat istam Academiam. Me quidem fateor esse infimae conditionis, sed tamen hunc infimum Caesar agnoscit pro consiliario, rex Ferdinandus pro praeceptore, quod multis ad me litteris ingenue profitentur. Nec mihi deesset mitra, nisi Christo quam hominibus seruire maluissem. Hec excellentiam tuam nescire nolui, vt si te inscio res est gesta, puniatur temeritas, sin conscio, intelligas te falsis improborum suggestionibus huc inductum, quo non oportuit. Dominus te seruet, domine plurimum suspiciende.

Datum apud Friburgum Brisgoie Natali diui Andreae. 1531.

^{2558}2578$_{2593}$ To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 64. ⟨Freiburg.⟩
⟨November fin. 1531.⟩

[An original letter, autograph throughout. The letter can be approximately dated by comparison with Epp. 2558, 2593.]

2577. 2. Guilhelmum] Gourmont's name was not William but Gilles: an example of Erasmus' carelessness in the matter of Christian names.

S. Doleo tibi tantum molestiae accidisse mearum litterarum, quas videris non intellexisse, aut ego non satis expressi quod sentiebam.

Quod pecuniam aliquam a Petro Egidio acceperat Quirinus meus ignorabam. Nihil enim ille mihi significarat. Nec vllum damnum tibi imputaui de pecuniis quas tradidisti Quirino iussu meo, nec vlla talis cogitatio mihi venit vnquam in mentem. Sed in epistola Petri Aegidii ad me expressi fuerant nummi, quos illi dedisset Liuinus meus, similiter in scheda quam misit cum epistola; in his ipse estimauit eam pecuniam 117 florenis cum aliquot stupheris. Eam epistolam et syngrapham iussi vt tibi exhiberet, quod video ab illo non esse factum. Illum accusabam, non te. Praeterea pensio, vt scis, valet 130. florenos, et non sunt numerati nisi 117. et tot stuferi. Hic rursus mihi pereunt floreni quindecim fere. Sed hoc ad te nihil attinet. Aut Liuini culpa est, aut Decani, aut eorum qui soluunt pensionem. Hac de re questus sum apud te velut apud amicum, non de te. Quare fac istam suspitionem penitus eiicias ex animo tuo.

Habes iam quid non intellexerim, et quid questus sim: horum nihil ad te pertinet, mi Erasme. Scribam Quirino, posteaquam rem intelligo. Hec ad litteras tuas scriptas 18 die Octobris.

Domus non efficit vt hic libeat diu viuere. Quod scribis de syngrapha quae te liberet, faciam quod iubes, tametsi tale nihil petii. Nec video quomodo possit fieri syngrapha, quum incertum sit quid sis ab Anglis accepturus. Mittam tamen generalem quae te liberet ab omni sollicitudine, quand⟨o⟩ ita vis. Eam potes accipere, si placet, et potes non accipere. Ceterum de suspitione per te accepti plane somnium est mihi. Quirinus non simpliciter egit, qui non ostendit manum Petri Aegidii. Ideo iussi vt esses cautior, nec facile crederes meis praeter sua verba nihil adferentibus. Adest isthic quidam Iudeus qui Parisiis excitauit tragoediam, excitaturus atrociorem non dubito. Demiror quid cogite⟨n⟩t Pontifices, qui tantum orbis malum putant per furiosos homines posse sopiri. Bene vale.

Agnoscis manum tui.

Honorabili viro. D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2579. To Lorenzo Campegio.

Crevenna Catalogue, 1776, iv. 239. Freiburg.
2 December 1531.

[This letter was printed from the original in the catalogue of the books belonging to P. A. Crevenna of Milan, then (1776) a merchant at Amsterdam. We have been unable to trace the autograph MS. The date is confirmed by the reference to the death of Zwingli (11 Oct. 1531) and Oecolampadius (23 Nov. 1531).]

S. Plurimam. Conciderunt duae columnae praecipuae Sectae sacramentariae. Zuinglius, vt decuit fortem virum, in acie caesus

---

2578. 8. epistola] Not extant.
31. Iudeus] Aleander; for his supposed visit to Paris see Ep. 2565. 4n.

est; corpus in strage repertum sectum est in quatuor partes, ac mox exustum. Ea res adeo consternauit animum Oecolampadii vt in morbum inciderit; et excruciatus apostemate super spinam renium, non sine feruentissima febri, dies ferme quindecim, reliquit superos.

Incredibilis est animorum mutatio. Res plane geri videtur diuinitus. Vtinam qui cepit perficiat; solus enim est Dominus, qui possit his fatalibus mederi malis, et vult hoc laudis sibi ascribi potius quam consiliis aut viribus humanis. Vereor autem ne post hanc consternationem recipiant spiritus, et maiore impetu redeant ad institutum.

Ego, teste Christo, sincerissima conscientia gessi me in his tumultibus, non solum religiose abstinens ab illorum consortio, verum etiam editis libellis aperto marte cum illis frequenter conflictatus. Eam pugnam non fuisse ludicram facile perspexit T. R. D., si modo legit Diatribam meam, et aduersus hanc a Luthero editum Seruum Arbitrium; rursus aduersus hoc duos meos Hyperaspistas: dein meam contra Vulturium epistolam, et aduersus hanc scurrilia illius scholia: tum librum Euangelistarum Argentinensium, et meam aduersus hunc Apologiam, ne iam memorem epistolas non paucas. Hanc Cam[e]arinam si in hominum gratiam excitassem in caput meum, omnino poeniteret officii; nunc quoniam id Christo, rectaeque conscientiae datum est, haud quaquam poenitet. Nihil est felicitatis quod posthac sperem ab hoc mundo, subinde morbo periclitor, et cum morte colluctor, nec me latet supremum illum diem esse in proximo.

Haec quum sic habeant, tamen sunt in ea parte, pro qua depugno, qui priuatis odiis non desinunt mihi moliri exitium, famosis ac furiosis libellis proscindentes nomen meum. Pium Carporum Principem reclamantem huc perpulerunt vt in me scriberet. Beda, cuius odium nulla calamitas mea saturat, typis euulgauit Censuras Theologorum inuita⟨nte⟩ aut certe conniuente facultate. Simul illic exiit libellus ficto titulo Iulii Caesaris Scaligeri, quo nihil fingi potest neque vanius, neque petulantius, neque furiosius. Nec me fugit verus autor. Non minus agnosco phrasim hominis quam faciem. Pio respondi pridem, Theologis nuper, sed illesa facultate, quae notauit non quod a me scriptum est, sed quod a maleuolis delatum. Si fuissem infectus prauis dogmatibus, Christianae charitatis erat omnia tentare quo reducerer in rectam viam. Nunc quum constanter adheserim ecclesiae, nihil non moliuntur vt me faciant haereticum, quod tamen nunquam facturi sunt, etiam si sexcentis libellis me lapident. Potius imitabor Dauidem, qui Semei cognatum Saulis petulantissime conuiciantem, insuper et lapides iaculantem, et terram aspergentem in afflictum, puniri vetuit; sic mecum et ipse cogitans, Sine maledicenti, forsitan Dominus precepit illis. Et quis scit an misereatur mei? Quid si sic illi visum fuit me purgare, qui multis criminibus sum inquinatus? At Dauidi vnus Semei maledixit; in me tot Semei linguis ac lapidibus seuiunt.

---

8. Incredibilis . . . mutatio] Cf. Epp. 2582. 39–40, 2583. 15–17, 2585. 13.

47. Sine maledicenti] 2 Sam. 16. 11.

Ante annos decem erant, qui Caesaris animum nonnihil a me alienare coeperant. Si quis extiterit qui nunc quoque simile quippiam moliatur, rogo vt T. R. D. Erasmo prestet eum patronum, quem hactenus semper humanissime prestitit. Grauabit me nomine Theologicae facultatis, scio, sed queso ne pigeat inspicere declarationes meas, quae nunc sunt in manibus typographi propediem exiturae. Dominus R. Amplitudinem tuam seruet incolumem.

Datum Friburgi Brisgoiae postrid. Cal. Decemb. 1531.

E. R. A. T. Mancipium.

Erasmus Rot. mea manu subscripsi.

Reuerendissimo D. D. Laurentio Campegio S. R. S. card. legato apostolico apud Caesarem.

[2575]2580. From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VI^a. 73. 256. Basle.
9 December 1531.

[An autograph rough-draft, written and folded as though for dispatch, but afterwards corrected and so not sent.]

S. P. Recte scribis, Erasme clarissime. Nihil tam candide et circumspecte dici nunc potest quod in calumniam propemodum non rapiatur. Siue autem id temporum iniquitate siue hominum potius fiat, boni consulamus oportet. Tua sane virtus ita in optimorum quorumcunque pectoribus radices egit, vt nulla temporum iniuria (taceo Ecciorum, Betarum, Cacandrorum et id genus similium virulentia⟨m⟩) euelli possit. Virtutis comitem inuidiam veteres prodiderunt. Quae porro vnquam felicitas tam magna fuit, quam ἐξαγγελτικῶν maledicorumque linguae non attentarint? Memineris Christo Seruatori Rabinos et Pharisaeos negocium fecisse. Non est discipulus supra magistrum, nec seruus supra dominum suum. Sic itur ad astra. Ringantur, rumpantur, et celum terrae misceant, Erasmi nomen ab omni iniuria inuiolatum plausibileque posteris transmittetur, dum hi nugones (si modo vlla eorum superfutura est memoria) non nisi in poenam et contumeliam viuent. Verum γλαῦκα εἰς Ἀθήνας, qui ad te haec, cui Pallas et magnanimitas domi a consiliis sunt. Grynaeo omnem conceptae, vt humana sunt, suspitionis nebulam depulisti; vti suis ad te litteris abunde edocebere. Quod autem ingenium tam ferum est, quod tam amans ista tua epistola non cicuraret? Mihi certe iureiurando nihil aliud persuasit quam

2579. 53. alienare *scripsit P. S. Allen*: alternare *Catal. Crevenn.*

2579. 57. declarationes] *Declarationes ad censuras Lutetiae vulgatas*, Basle, Froben, 1532. The month-date is not given, but Erasmus sent a copy of it to P. Tomiczki on 4 Feb. 1532, cf. Ep. 2600. Froben reprinted it in Sept. An edition dated Apr. 1532 was printed at Antwerp by Mart. Caesar.

2580. 6. Cacandrorum] i.e. *Aleandrorum*: cf. *Cacabus* for *Iacobus* Ep. 2652 (Q. 35).

9. ἐξαγγελτικῶν] 'Tale-bearers', as Arist. *Rhet.* 2. 6. 20.

11–12. Non . . . suum] Matt. 10–24.

19. suis . . . litteris] Not extant.

quod bona fide in mandatis accepta tibi retulisset; in quo mihi tecum conuenit. Quoniam negocium magna, vt scribis, celeritate non eget, ad natalem Domini adero. Bene Vale, Clarissime Erasme.

Basileae postridie conceptionis D. Virginis Anno M.D.XXXI.

Tuus ex animo Bonifacius Amerbachius.

2581. To Hilary Bertulphus.

Berlin MS. Acc. MS. Freiburg.
10 December 1531.

[An original letter, autograph throughout, in the Staatsbibliothek at Berlin.]

S. P. Versipellis iste ob hoc precipue venit isthuc vt me perderet et suam ostenderet maiestatem. Emisit libellum in Galliis non minus furiosum quam famosum, plenum scurrilibus conuiciis ac manifestis mendaciis. Titulus est Iulii Cesaris Scaligeri pro Cicerone contra Erasmum. Sed phrasim et genium non minus agnosco quam hominis faciem. Accipe gustum. Ait me hic egisse vt extincta Ciceronis gloria ego pro Cicerone leger[er]er; apud Aldum functum officio semihominis, id est lectoris; apud eundem nunquam surrexisse a mensa nisi ebrium, quum illic nec apponeretur quod posset inebriare, nec vnquam vacaret indulgere vino; nunquam legisse Aristotelem, quum nullum sit opus illius vnde non citem aliquid. Orestes in ipso paroxysmo diceret saniora. Sed dissimula et obserua.

Vellem te mutare genus vitae. Dum assectaris aulam, nihil accrescit rei, et decrescit etas. Nosti illud iactatum vulgo, Een ionck houeling, een out schoueling. Quid quod interim illa quae ex te pendet, sola consenescit. Si te Lugdunum conferres, aliquot disciputi alerent te, et nonnihil emolumenti veniret a typographis. Non omnibus est felix aula. Hac de re tibi serio cogitandum est. Bene vale, charissime Hil. Nam in presentia pluribus non licuit.

Datum Friburgi decimo die. Decembr. 1531

Erasmus Rot. tuus mea manu.

De epigrammatibus tuis edendis ipse statues, vide tamen vt sint edentula. Si [q]uis in manibus hominum versari, scribe aliquid quod teratur manibus adolescentulorum, de elegantia linguae Latinae, de preceptis rhetorices, aut aliud simile. Rursum vale.

Erudito viro Hilario Berthulpho. In aula Caesaris.

2581. 1. Versipellis] Aleander, cf. Ep. 2565. 4n.

15–16. Een . . . schoueling] 'A young courtier, an old digger (beggar)'. For Erasmus' use of Dutch proverbs cf. Ep. 2566. 209n.

16. illa] Bertulphus had married in 1528. He took Erasmus' advice and went to Lyons, where he and his whole family died of plague in 1533; see Ep. 1257. 13n.

24. epigrammatibus] These do not seem to have been published, nor was the book on the elegancies of the Latin language written.

2582_{2607} To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 228. Freiburg.
OE. 174. 11 December 1531.

ERASMVS ROTERODAMVS N. OLAO, THESAVRARIO ALBEN.

Ego vero de Olai mei in me singulari beneuolencia nunquam dubitaui, nec mei moris est officio litterarum metiri amiciciam. Scribunt et qui parum bene volunt Erasmo. A tui similibus amicis, vt gratissimum est venire litteras, ita facile patior non venire, videlicet de animo illorum securus. Polyphemus Augustam relicturus, perscripsit ad me quo in statu esset; quo locorum se contulerit, nescio. Pollicitus est se significaturum, sed hactenus non fecit. Extorserat literas ab amicis quasi recta ad me profecturus, nec venit. Litteras commiserat cuidam Dominicano Vlmae, quae tamen bona quapiam fortuna per Dominicum mihi redditae sunt. Polyphemus significarat te quoque scripturum, sed nihil est redditum ab Olao. Suspicor te pollicitum scribere, sed aliquid incidisse, quo minus factum sit quod erat in animo.

Verum hic, mi Nicolae, nihil est quod excuses. Persuasissimum habeto istud tam candidum ingenium nusquam cessare in officio, quoties vsus est. Dum mea in te officia verbis exaggeras, non recedis a candore tuo genuino. Quod si quid egregium de te meritus essem in praesencia, nihil aliud ab⟨s⟩ te possim petere, nisi vt pergas Olaus esse. Hoc enim nomen omnia amiciciae officia semel complectitur; quemadmodum ille vno aduerbio 'regaliter' putabat omnia contineri.

Leuinum meum Reginae Mariae commendaui, in cuius familiam ille miro quodam affectu cupit adscribi; nec satis video quam ob rem. Ei quaeso vt non desis, si modo videbitur idoneus loco quem ambit; mihi ob ingenium ac literas videtur ad secretarium munus appositior.

Pedis cruciatus me intra triduum reliquit, sed successit stomachi proluuium, quod tamen Deus bene cessit. Caeterum dum per salutatores non licet seruire corpusculo, recidi in aliud malum, quod et ipsum me statim reliquit. Postea stomachus meliuscule cepit habere quam habuerat antea. Spero has aedes posthac mihi futuras aliquanto prosperiores.

Ad te non scripsi saepius, quod incertus essem an etiamnum in Reginae famulitio viueres. Nam Leuini litterae mihi sero redditae sunt. Non semel cogitaui de Brabantia repetenda. Sed amici quidam fuerunt authores vt hic tantisper haererem, donec istic res per Caesarem essent compositae.

Hic magno metu liberati sumus, extinctis duobus ecclesiastis

16. exxaggeras *MS.* 34. viueras *MS.* Leuinae *MS.*

6. perscripsit] Perhaps the letter (not extant) left with Choler in Augsburg, see Epp. 2437. 22–3, 2438. 3–4.
10. Dominicum] We have not been able to identify: conceivably Dominicus de Mussis, see Ep. 2570. 69n.
25–6. secretarium munus] Cf. Ep. 2587. 66–9.
34. Leuini litterae] Not extant. In a letter to Dantiscus of 5 Nov. 1531 (Czartoryskich Muzeum, Cracow, MS. 243) Levinus says that he is expecting a letter from Erasmus commending him to the Queen.

Zuinglio et Oecolampadio. Quorum interitus incredibilem plaerisque attulit animorum mutationem. Haec est nimirum Dei manus excelsa; quae vtinam quod coepit perficiat ad sui nominis gloriam. Bene vale.

Datum Friburgi xi die Decemb: Anno 1531.

2583. To Mary of Hungary.

Esterhazy MS. p. 230. OE. 175. — Freiburg. 12 December 1531.

ERASMVS ROTTERODAMVS MARIAE VNGARIAE ⟨ET⟩ BOEMIAE REGINAE AC GERMANIAE INFERIORIS CAESARIS VICE GVBERNATRICI ETC. S. D.

An non euidenter agnoscimus in te, foeminarum illustrium optima, diuinam bonitatem, quae post vinum et acrimoniam tentationis infudit oleum consolationis, ac post seuissimas procellas fortunae seuientis largita est optatam serenitatem. Aduersis rebus exercuit simul ac illustrauit tuam pietatem: exercuit vt vberius coronaret; illustrauit vt exemplo foeminae viri discerent pacienter ferre manum Domini flagellantis non ad interitum sed ad salutem. Nunc abiit hyems tristium, flores apparuerunt leticiae, preteriit molesta tempestas, successit amoena prosperitas: quam tibi perpetuam optamus. Itaque qui pro te doluimus, merito pro te gratias quidem agimus Deo. Gratulamur autem non tam tibi quam patriae nostrae, talem habiturae dominam, cuius auspiciis gubernata longe magis pietate ac disciplinis liberalibus quam opibus efflorescet.

Hic mors Zuinglii, qui in acie periit, et Oecolampadii qui paulo post apostemate et febri extinctus est, incredibilem in plerisque mutationem animorum inuexit. Si Deus dignabitur admouere manum suam, spero finem huius mali. Dominus autem sic temperabit animum inuictissimi Caesaris, vt sic euellantur zizaniae, ne simul eradicetur et triticum. Itaque compescetur impietas vt victoria cedat in Christi gloriam pociusquam excitet quorundam tyrannidem. Accurrunt enim complures ad hoc Ecclesiae incendium sedandum, qui priuatis affectibus corrupti suum agunt negocium; quemadmodum plerumque fit vt in conflagratione domus accurrant quidam non vt opitulentur sed vt praedentur. Multi curant pilos et vngues, intactis hulceribus vnde nascitur totus hic mundi tumultus. Sed Dominus aliquando dignabitur finem his malis imponere.

Leuinus Panagathus, iuuenis ingenii dextri et vtriusque literaturae satis peritus, qui mihi fuit a manibus annos fere sex, miro studio ambit esse in aliqua parte tuae familiae siue tua maiestas dignetur illum recipere in numerum eorum qui sunt a cubiculis siue in quodcunque aliud officium quamuis mediocre. Inter tua mancipia cupit esse quocunque numero. Notus est Alfonso [et]

2583. 30. fere sex] In July 1524 (Ep. 1470. 30) Erasmus says 'plus quinque'; in May 1526 (Ep. 1716. 9) 'fere septem'. Levinus, in his letter to J. Dantiscus of 5 Nov. 1531, writes 'propemodum septem'; see Ep. 2582. 34n.

Valdesio, nec ignotus tuo Nicolao Olao. Si ex illorum sententia tua benignitas dignabitur illi dare locum in tuo famulitio, erit mihi vehementer gratum et in me collatum ducam quod in illum contuleris. Inclytam maiestatem tuam incolumem ac bonis omnibus florentem tueatur Dominus Iesus.

Datum apud Friburgum Brisgoiae 12 die Decembris Anno 1531.

2584. To John and Stanislaus Boner.

Terentius, 1532, f°. a^2. (*a*) Freiburg.
N. p. 1206: Lond. xxviii. 20: LB. 1238. 12 December $153\frac{2}{1}$.

[The preface to *Terentii comoediae, c. scholiis ex Donati, Asperi, et Cornuti commentariis decerptis*, Basle, Froben, March 1532. For the Boners and the circumstances of the dedication see Epp. 2533, 2539 introdd.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI ET STANISLAO BONERIS FRATRIBVS POLONIS S. D.

In teneris, inquit ille, consuescere multum est, proinde consultum est protinus optimis assuescere. Sic enim fiet vt quae natura sunt optima, eadem vsu fiant et iucundissima. Nihil autem est homini melius pietate, cuius semina cum ipso statim lacte sunt instillanda paruulis. Proximum locum habent disciplinae liberales, quae, licet per se virtutes non sint, tamen ad virtutem praeparant ingenium, dum id ex syluestri et immiti reddunt mansuetum ac tractabile. Porro, quod Aristoteles negat adolescentes idoneos esse discendae morali philosophiae, fortassis haud omnino falsum est. Verum id non tam accidit vel rei, vel humani ingenii vitio, quam eorum culpa, qui vel sero tradunt eam animis iam educatione praua corruptis, ac malis cupiditatibus occupatis: vel moleste et operose tradunt, magis illud affectantes, vt ipsi videantur acuti, quam vt discipulos reddant meliores. Alioqui nihil magis secundum naturam est, quam virtus et eruditio, quae duo si adimas homini, iam homo esse desiit. Vnumquodque autem animal eius rei maxime docile est, ad quam natura compositum est: velut equus ad cursum, canis ad venatum, auis ad volandum, simius ad lusum. Non est igitur quod naturam incusemus, sed magni refert, vnde pietatis et eruditionis elementa primum hauriantur: tum quem ad haec ducem nanciscatur puer, praesertim rudibus illis annis, quibus ingenium etiamnum a viciis purum, veluti cera mollis, in omnem fingentis habitum sequax est et obsecundans.

Itaque multis nominibus vos felices iudico, ornatissimi pueri: primum quod hoc seculo nati sitis, quo vt verae pietatis, ita et melioris literaturae synceritas mirifice reuixit. Nam me puero multum superstitionis habebat religio, et in scholis adolescentes summo cruciatu nihil fere discebant, nisi dediscendum. Deinde, quod is vobis pater contigit, qui liberos suos parum beatos fore

2584. 1. ille] Verg. *Georg.* 2. 272. Cf. Shakespeare, *Troilus* 2. 2. 166.
8. Aristoteles] *Eth. Nich.* 1. 3. 1095a.

iudicat, si opum ac dignitatis, quibus inter Polonicae gentis proceres praecipuum tenet locum, eos parauerit haeredes, nisi et veris animi bonis tum locupletes reddiderit, tum expolitos. Nec enim ille sibi videtur parentis munus ad plenum obiisse, nisi quemadmodum genuit corpora, ita fingat et animos, haud ignarus, hanc esse meliorem hominis partem, hanc esse praecipuam hominis possessionem. Vir enim pius non tam sibi vos educat, quam Christo et Reip. Quod vos genuit, naturae est: quod vos curat statim e nutricum sinu egressos, honestissimis disciplinis imbuendos, verae pietatis est: prudentiae vero quod ad haec Anselmum Ephorinum delegerit, virum integritate, prudentia, fide, doctrina, vigilantiaque cum primis spectatum et exploratum. Quo nimirum acrius vobis enitendum est ne, quum omnia ad felicitatem suppeditata sint, ipsi vobis ipsis defuisse videamini. Magna de vobis, de te praesertim, Ioannes Bonere, expectatio est. Declarant hoc tam multae principum virorum ad me literae, quibus indolem tuam mihi diligenter commendant: in primis prudentissimi regis Sigismundi, dein ornatissimorum praesulum Cracouiensis et Plocensis, clarissimi viri Christophori a Schydlouuitz, Sarmatici regni Praefecti: ne iam commemorem Antoninum medicum, et Iustum Regis a secretis, dignitate quidem inferiores, sed beneuolentia pares. Intelligunt enim regna nullis ornamentis melius decorari, quam viris eruditione prudentiaque praecellentibus. Hanc laudis partem non minus ambit rex huius aeui regum prudentissimus quam tot ex hostibus victoriis delectatur. Et hactenus quidem sat feliciter studiis effloruit vestra Sarmatia, et si quid erat natiuae feritatis, commercio literarum exuit. Sed bona spes est fore, vt hoc ornamentorum genere cum qualibet regione certare valeat, praesertim ductu auspiciisque Sigismundi regis iunioris, qui praeter alias virtutes excellenti Principe dignas optimis quoque literis sese regno parat.

Verum exhortandi gratia, nonnihil et antea scripsimus tibi, et in posterum, quoties dabitur occasio, scripturi sumus. Nunc quo calcar aliquod addamus, currenti licet, Terentii Comoedias Bonerici nominis auspicio prodire voluimus, sed multo quam antea fuerunt castigatiores. Hoc vt vellem, effecit tua Stanislaique Glandini famuli tui dexteritas, qui nobis interdum aliquot scenas tam feliciter agere soletis, vt et imitationem, primum, vt ait Fabius, in pueris ingenii signum, et memoriam vehementer admirarentur, quicunque nobiscum spectabant. Non ex alio scriptore melius discitur Romani sermonis puritas, nec est alius lectu iucundior, aut puerorum ingeniis accommodatior. Caeterum id praestabit Ephorini praeceptoris dexteritas, vt et ad eloquentiam et ad mores sit vtilis. Quemadmodum enim bona prudentiae pars est nosse varios hominum mores et ingenium, ita decorum et tractatio affectuum, qui cum

46. literae] The letters of Sigismund I (Ep. 2520) and Tomiczki (Ep. 2521) are extant, but not those of the bishop of Plock (Cricius) and Chr. of Schydlowyetz.

50. Antoninum] Physician to Tomiczki; see Ep. 1602 introd.

Iustum] Decius; see Ep. 1393 introd.

59. Sigismundi . . . iunioris] See Ep. 2554. 37n.

66. Glandini] Aychler; see Ep. 2545 introd.

68. Fabius] *Inst. Or.* I. 3. I.

primis adferunt iucunditatem orationi (Graeci vocant ἤθη), ex nullo rhetorum melius discitur. Porro, quum inter oratorias partes praecipua sit argumentorum inuentio, ad hanc quoque facultatem in omni causarum genere parandam Terentiana lectio conducit plurimum. Nec enim sine causa criticorum suffragia artem huic autori tribuere. Plus enim exacti iudicii est in vna comoedia Terentiana, absit Nemesis dicto, quam in Plautinis omnibus. Sed in tali autore, velut in tabula quapiam Apellis, magni refert quis adsit commonstrator. Qui si contingat egregius artifex, haec lectio non solum valebit ad exhilarandum animum, non tantum ad emendate loquendum, non modo ad vberiorem dicendi facultatem, verum etiam non parum adferet philosophiae moralis, quam vnam Socrates existimauit esse perdiscendam homini, qui cupiat beate viuere.

Itaque ni te sponte currentem viderem, charissime Ioannes, etiam atque etiam hortarer, vt reputes quantum sis Deo nomen, cuius munificentia tam felicem indolem docileque ingenium sortitus es, cui debes et parentem Seuerinum Bonerum, et Anselmum parentem alterum : tum qualium virorum quanta de te sit expectatio, et in te coniecti oculi : postremo, quam isthaec aetas ad honestas disciplinas sit apposita. Nondum enim vt opinor, annum decimumquartum excessisti. Nam ad parandam eruditionem plus valet in teneris annus vnicus, quam decem, vbi iam animus aliis occupatus curis ad docilitatem induruit. Adde huc, quod ea demum in omnem vitam tenacissime haerent, quae pueri imbibimus. Dimittam te, si prius illud admonuero, vt in omni genere carminum temet diligenter exerceas, eo quod qui hanc eruditionis partem neglexerunt, minore tum fructu, tum voluptate versantur in autoribus, qui carmen conscripserunt. Iidem facilius labuntur decepti mendis codicum, quos saepenumero prodit metri ratio. Quoniam autem in hoc autore perturbatior ac liberior est carminum ratio, pauca quaedam annotauimus, lucis, vt opinor, nonnihil allatura parum exercitatis. Vale, et fruere.

Friburgi Brisgauiae prid. Id. Decemb. Anno a Christo nato M.D.XXXII.

2585_{2593} To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 66. Freiburg.
13 December 1531.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. Tandem recepi condita. Schedis meis ob migrationem perturbatis non potui inuenire litteras illius qui dedit. Fac vt sciam. Interim queso vt illi meo nomine gratias agas. Adest isthic Aleander, qui iam olim mihi molitur exitium. Nec dubito quin idem nunc agat. Volitat rumor de conuentu Ratisponensi,

2584. 98. annus *scripsimus* : annis *a*. 109. a Christo nato *om*. *N*.

2585. 2. qui dedit] Martin Ferrarius; see Ep. 2511. 29n. In his answer Schets says that he has thanked him.

sed arbitror Cesarem isthic hybernaturum. De Petro Aegidio et Barbirio demiror. Si tales amici sic dant verba, cui credas aut quid credas? De rebus Anglicis litteras tuas expecto. Cupio te cum tuis quam optime valere.

Friburgi .13. die Decemb. 1531.

Erasmus tuus mea manu.

Scis, opinor, Zuinglium perisse in bello, Oecolampadium in lecto. Magna est animorum mutatio, vtinam in melius. Expectamus conuentum Ratisponensem.

Honorabili viro. D. Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2586_{2624} To Hector Hoxvirius.

Epistolae Palaeonaeoi p. 11. — Freiburg.
N. p. 949: Lond. xxiv. 26: LB. 1204. — 13 December 1531.

[The answer to a letter of self-introduction, not extant. The year-date is confirmed by the mention of the visit of Viglius Zuichemus, see Ep. 2551 introd.

Hector Hoxvirius (1502–1547), a Frisian noble related to Viglius Zuichemus, was born at Mantgum in the district of Baarderadeel. He was educated at Louvain under Goclenius. Thence he went to Franeker. In 1531 he delivered a congratulatory address from the Frisian nation on the occasion of the Emperor's coronation (cf. ll. 3–4). In 1534 he went to Italy to study Law at Padua, whence in 1535 he moved to Pavia with an introduction from Erasmus to Alciati (see Lond. xxvii. 29, LB. 1281). He left Italy in April 1536, owing to the war; see a letter from Alciati to Bo. Amerbach, Basle MS. G. II. 14. 109, where he is called Oxyrius. He was sent on important missions from the Netherlands to Charles v and by him to other princes. He was made a Senator in 1539 and President of the Senate in 1541. When the order of the Golden Fleece met at Utrecht in 1546 he was knighted by Charles v. Besides his letters to Erasmus (Ep. 2624 and Lond. xxvii. 29, LB. 1281), some others have survived. Among them are: three letters to his brothers (Gabbema, pp. 180–4); two letters from Goclenius (Gabbema, pp. 517, 519); one from Haio Cammyngha (Gabbema, p. 540); five from Viglius Zuichemus (VZE. 62, 113, 114, and Gabbema, pp. 521, 549); one from Haio Hermann and one from Rutger Rescius in the Rijksarchief. See Hoynck I. i. 142–3; EE.]

ERAS. ROT. HECTORI HOXVIRIO PHRYSIO S.

Ex literis tuis plane agnoui γνήσιον Goclenii discipulum, adeo illum et sermonis elegantia et singulari modestia refers. Nae tu de Erasmo perquam magnifice sentis, qui quum nequaquam veritus sis adire Caesarem totius orbis monarcham, tamen per Goclenium non hortantem modo, verumetiam fideiubentem vix perpelli quiueris vt me literis compellares. Atqui negant epistolam erubescere. Quis in tam praeclaris animi fortunaeque dotibus tam insignem verecundiam non exosculetur? Sed eidem tamen nonnihil succenseo, per quam stetit, quo minus mihi tam amabile pectus innotesceret. Quanquam epistola tua vii. Calend. Iunias scripta, postridie Non. Nouemb. demum reddita est, ne quid meam incuses vel negligentiam vel inhumanitatem, quod serius accipis responsum. Non est autem, ornatissime iuuenis, quod

2586. TIT. PHRYSIO *om. N.*

2586. 1. literis] Not extant.

ambias vt Hectoris Hoxuirii nomen in amicorum meorum album ascribatur; imo tibi plurimam habeo gratiam, quod me tam singularis amici accessione locupletare voluisti. Illud mihi persuades facillime, quod arcano quodam naturae sensu raptus fueris in amorem mei. Nam id ni fuisset, quid habet hic homunculus, quod vel amet, vel admiretur quispiam? Gaudeo tamen vbique multos exoriri, qui suo splendore meam, si qua est, famam obscurent. Gratulor autem et vestrae Phrysiae, quae cum antehac Como et Baccho familiarior habita sit quam Palladi, nunc Musarum domicilium esse coeperit, tot felicibus ingeniis isthic efflorescentibus. Quid enim Haionis Hermani senatoris ingenio dexterius, quid moribus humanius, quid stilo purius aut expolitius? Sit igitur funiculus triplex, qui, vt ait Hebraeus ille sapiens, non facile rumpitur, postquam accessit Viglius Suichemus, cuius ingenium plusquam niueum in ipsius ad me literis saepenumero demiratus sum. Sed meo in illum amori plurimum accessit, posteaquam hic me salutauit, tametsi parum in tempore: nam offendit et languentem, et migrationis taedio lassum. Admirabilem quendam erga me affectum, non iam oratione tantum, sed oculis, vultu, totiusque corporis gestu prae se ferebat. Reliquit etiam *μνημόσυνον* apud me sane quam elegans. Anulus erat astrologicis notis sculptus, qui explicitus sphaerae vicem exhiberet, vt mihi liceat mundum gestare digito. Aut me fallunt omnia, aut ille, si superi vitam dederint, futurus est aliquando vestrae Phrysiae magnum ornamentum. Adibat tum Italiam, absoluturus Patauii studiorum suorum cursum. Ab Hayone Hermano iam diu nihil accipio literarum, ob id fortasse quod non detur per quem tuto scribat. Tametsi solet hoc officii genere mire sedulus esse. Hominem meis verbis salutabis diligenter. Nam in praesentia non vacabat scribere. Salutabis et reliquum sodalitium nobis beneuolentium, in quod vtinam nulla irrepat vipera, quae nostram amicitiam maleficis viciet sibilis. Nocentissimum habet fascinum non rectus inuidiae oculus. Posthac si quid a me fieri velis, amicitiae iure postulabis. Non repugnabo Hectori, cui vix Achilles erat par. Nec dubito quin in amicitia quoque sis tuo nomini responsurus, quemadmodum facetissime polliceris. Bene vale.

Apud Friburgum Brisgoiae xiii. die Decemb. Anno M.D.XXXI.

[2573]2587. To Conrad Goclenius.

Vita Erasmi p. 101. — Freiburg.
O². p. 236: Lond. xxx. 56: LB. 1205. — 14 December 1531.

[The year-date is confirmed by the contents.]
37. illi *N*.

22. Como . . . Palladi] Erasmus gives the same description of Frisia in a letter to P. Bembo of 5 July 1532, de Nolhac, p. 127.

24. Haionis Hermani] At this time in Leeuwarden, see Ep. 903. 12n.

26. Hebraeus] Ecclesiastes 4. 12.

34. Anulus] In the inventory of Erasmus' goods made 9 April 1534 there is noted among the rings 'Vnus astrologicus, Viglii donum'; and in the inventory made on 22 July 1536 it appears as 'ein guldinen Compassring'; see Major, i, pp. 39, 54.

ERASMVS ROTERODAMVS M. CONRADO GOCLENIO S. P.

Censvris Sorbonicis iam respondi, libellus propemodum excusus est, cuius mitto gustum. Quamquam ad pleraque iam responderam. Sunt proposita Beddaica fere omnia. Sciebam quid meretur illa coniurata sodalitas, sed tamen cohercui stili impetum, ne plus satis irritata exurat libros meos, id quod illi fuerit bonum atque commodum, quum illic regnet Bedda cum aliquot coniuratis, habeatque regii Senatus praesidem fauentem, vt scribunt. Non tamen erant proditurae Censurae, nisi quidam oleum camino addidissent. Lutetiae fuit Eccius, et, vt suspicor, Aleander; quem suspicor hac de causa praecipue venisse, vt Erasmo moliatur exitium. Iulii Scaligeri libellum tam scio illius esse quam scio me viuere. Id tamen dissimulandum est, ne magis insaniat prodito fuco. Beddaicos scio nunquam cessaturos. Quamquam Bedda quantumlibet hostis non probauit, vt ederetur Scaligeri furiosum nugamentum. Furtim excusum est, et aliquandiu pressum, donec inpetrarent veniam qualemcunque a nescio quo Lieutenanto. De fisco nihil habeo quod respondeam, nisi illud Iurisconsultorum, Abundans cautela non nocet. Scio mihi rem esse cum fucatissimis beluis. Iam et Euangelici quidam, quorum magister scelerosus ille Gelrius, miris technis hoc agunt, vt Caesaris ac Ferdinandi animum in me irritent. Argentorati excuderunt libellum Teutonice contra Caesaream maiestatem, in quo subinde citant autoritatem Erasmi, locis aliquot, vt suspicor, decerptis e prouerbio Scarabaeus aquilam, et praefatione in Suetonium. Non dubito, quin haec agant Capito et Bucerus, fortasse adiuuante clam Epphendorpio. Librum nondum vidi, sed rem hodie cognoui ex litteris Cardin. Tridentini, qui Ferdinando caput est Secreti consilii, mihi singulariter amicus. Argentorati nemo quicquam in me molitus est, priusquam eo commigrasset Nouimagus, qui nunc agit Augustae, profiteturque Poeticam salario, vt aiunt, sexaginta florenorum. Bene habet, quod duo Coryphaei perierunt, Zuinglius in acie, Oecolampadius paulo post febri et apostemate. Quod si illis fauisset ἐνυάλιος, actum erat de nobis. De professore nihil habeo, quod pollicear. Hic vnicus erat Erasmi nostri praeceptor. Is clam demigrauit Argentoratum, amore sectae. Omnia studia hic deficiunt, excepta Iurisprudentia. Titulos tantum vidi Constitutionum. Hoc agunt, ne

1–2. propemodum excusus est] It had appeared by 4 Feb. 1532, see Ep. 2579. 57n.

7. Senatus praesidem] Pierre Lizet, † 7 June 1554, who held office from 1529–1550.

9. Lutetiae] See Ep. 2565. 4, 7nn.

16. Lieutenanto] John Morin. The rough-draft of Erasmus' letter to him (Ep. 2577) does not give his name, but Erasmus can hardly have been ignorant of it as it appears on the licence page of Scaliger's book.

fisco] Erasmus' pension; see Ep. 2573. 28–32.

19. Gelrius] Geldenhauer.

21. libellum Teutonice] Sebastian Franck's *Chronica, Zeytbuch vnd Geschychtbibel*, Balthasar Beck, Strasburg, 1531. The identification is given by Ep. 2615. 345–80, where Cles is again mentioned as Erasmus' informant, cf. Ep. 2622. 1–10. Cf. EE[2] 106, where, however, the book is wrongly identified with Bucer's *Apologia*.

33. De professore] A professor of Hebrew to replace Campensis at Busleiden's College. We cannot identify the teacher of Erasmius Froben.

36. Constitutionum] The political, economic, and sumptuary measure referred to in Ep. 2573. 51–6.

nihil egisse videantur χρηματολόγοι. Quid ego audio? Euenit nobis illud, πρὸ τῆς νίκης ἐγκώμιον. Equidem mirabar, sed non audebam tibi tam clare affirmanti ἀπιστεῖν. Hic est ludus Curtisanorum. Commendaui te Valdesio non indiligenter, quanquam nondum etiam scio apud quos agatur causa. Libenter et Campegio te commendarem, nisi vererer ne per occasionem officerem tuo negotio. Sed breui expecto fore vt vigilans audiam, Vicimus.

Caminga totus quatuor? Atqui summae deerant plures quatuordecim, ni fallor. Nihil vnquam vidi illo iuuene vanius aut morosius. Suspicor offensum proximis literis meis, quibus significaui me nihil fugere de adita Italia, quum interim ad me scriberet velut e Frisia. Et haec quidem ioco. Hortatus autem sum hominem, vt cum amico simplici simpliciter ageret. Nec alter Hayo Hermannus scribit quicquam, Alardi, ni fallor, opera: qui nuper scripsit Hieronymo Frobenio, se venturum Basileam cum commentariis suis in opera Rodolphi Agricolae, si vellet mittere viaticum, et de caeteris aequa mercede pacisci. In me concepit odium capitale, quod in Ciceroniano sit praeteritus. Quae portenta gignit haec aetas? Caminga nec iritandus est, nec curandus. Quatuor illi floreni tui sunto, qui tuo sumptu miseris huc medicum Theodrincki famulum, nec quicquam dedit Hieronymus, licet tota res ad illum pertineret.

Quas appelles proximas literas, nescio. Non enim omnes ad me perferuntur. In quibus hoc petis, quum fuerint scriptae 16. Cal. Augusti, sub finem Nouembris mihi sunt redditae. Ad quas respondi per Galterum quondam Canonicum Traiecti superioris et Leodii. Valdesio non scripsi, quod non videbatur aditurus aulam breui. Per eum et Martino Lypsio scripsi, et, quando ipse hoc flagitabat, Hezio, qui quum Romae me inpotentur amaret, reuersus in patriam videtur factus alius. Demiror, quur Leuinus tantopere ambiat cubicularii locum apud Reginam Mariam, quum magis illi congruat secretarii munus: obsecutus sum illius animo, sed meo reclamante animo. Primum adhaesit Sceppero, cui, vt audio, dedit 50. coronatos mutuo. Nunc Scepperus eum mihi tradit, scribens se illi nulla in re posse prodesse. Leuini ingenio nondum satis fido. Maluissem dare bonam pecuniae summam, quam eam commendationem. Miseret me Erasmi nostri, qui tantum vulnerum passus pro literis nunc meditatur esse negotiator, vt sit aliquando famulus eorum quorum poterat esse Dominus. Hieronymus constabiliuit rem suam. Opto vt feliciter discat linguam, qui sic haesitat; et bonus fiat negotiator, qui duo verba

44. totus *Lond.*: totos *O.*

---

38. τῆς νίκης] Goclenius' expected victory in connexion with the Antwerp prebend.

44. Caminga] See Ep. 2364. 11n. The letter referred to is not extant.

52. Rodolphi Agricolae] For Alard's edition of Agricola see Ep. 433 introd.

56–7. medicum Theodrincki famulum] Not identified.

59. omnes] No letter of Goclenius is extant between Ep. 2369 (28 Aug. 1530) and Ep. 2573 (23 Nov. 1531): Erasmus' previous extant letter to Goclenius is Ep. 1890 (15 Oct. 1527).

62. Galterum] We have not been able to identify.

64. Martino Lypsio] The letter is not extant.

65. Hezio] The letter is not extant, but cf. Ep. 2566. 174n.

recte scribere ne tot quidem annis discere potuit. Leuinus scribit hunc rusticum ab se conducendum, at is prima voce statim quaestus est sibi non esse obulum. Agnosco Leuini mores. Scribere debebat quanti, et quibus conditionibus, ab eo pactus esset. Alioqui mos est illis geminam solutionem flagitare. Per illum duas epistolas, alteram tuam, alteram Arnoldi, misi Hieronymo, si quid forte vellet in Brabantiam. Interim dum ille abest Basileae, ego adorno literarum fasciculos. Effutiui apud Camingam, quod Hayo Hermannus in Italia laborasset scabie Gallica. Hoc ille fortasse narrauit odiosius apud plures. Fieri potest, vt ea res offenderit illius animum. Viglius hic nos inuisit, Italiam petens. Nihil hoc iuuene viuit amabilius. Fasciculum vniuersum iussi tibi tradi, vt ipse reddas, si voles, quae videbuntur.

Vale, Friburgi .14. die Decembr: 1531.

2588. To Gilles Busleiden.

Leiden MS. Vulc. 108 (*a*). Freiburg.
O[1]. p. 101: O[2]. p. 235: Lond. xxx. 55: 15 December 1531.
LB. 1207.

[An original letter, autograph throughout: in the Library of Leiden University. An inscription at the top, 'edita n. mccvii', by the hand which appears in the facsimile of Ep. 825, no doubt implies that the MS. was in the hands of Leclerc and De la Faye; but there is no numeration such as in Ep. 1942, to connect it definitely with one of the autographs missing from the Deventer Letter-book (see vol. i, p. 603).

The letter is evidently in close connexion with Ep. 2587.]

S. P., clarissime vir, Goclenius me litteris suis admonuit Campensem deposuisse profitendi munus, id quod doleo. Sed Goclenii litterae ad Idus Iulias scriptae ad Idus demum Nouembres mihi redditae sunt. Hic neminem noui quem ausim vobis commendare. Adeo lues haec opinionum corrupit studia. Vestigabo tamen diligentius, et perscribam. Nisi diligentia professorum aduigilet, metuo ne tandem frigeat hoc collegium. Mirum est humani ingenii fastidium. Obdormiscit, nisi subinde vel voluptate vel nouitate excitetur. Hac de re professores admonui per litteras. Opto te cum tuis quam optime valere.

Datum Friburg. 15 die Decemb. 1531.

Erasmus.

Adest isthic rursus orator furiosus, qui pro vno incendio multa nobis excitabit. Nihil hoc seculo furiosius.

Clariss. viro D. Aegidio Buslidio. Bruxelle.

2587. 80. est *LB*: esse *O*. 2588. 11. Friburgi *O*. 12. Erasmus *om. O*. 15. Clariss. . . . Bruxelle *pro titulo praeponit O*.

2587. 82. Per illum] The *rusticus* referred to in l. 79, who carried this letter and Ep. 2573.

2588. 1. litteris] Ep. 2573.

1–2. Campensem] See Ep. 1257. 16n.

3. ad Idus Iulias] In Ep. 2587. 60–1, Erasmus says 17 July and end of Nov. But this letter is not extant.

9. litteras] Ep. 2456.

[2544]2589. From Cornelius Agrippa.

Agrippae Opera ii, p. 999. Brussels.
Jortin ii, p. 467. 20 December 1531.

AGRIPPA AD ERASMVM.

Literas tuas, colendissime Erasme, a 13. Calend. Octobris ad me datas, accepi quinta[s] nonas Nouembris. Vix dici queat, neque tu forte, si dicatur, fidem habeas, quam incomparabili laetitia affectus sim hac insigni in me animi tui humanitate, qui me ignotum tibi hominem non solum literis tuis illustrare dignatus sis, sed etiam plus praestas quam sperare liceat. Declamationem nostram de Vanitate scientiarum atque excellentia verbi Dei totam te lecturum tuamque de illa sententiam te mihi vberius perscripturum polliceris. Age ergo nunc, precor, domine mi Erasme, tantillum laboris tui Agrippae causa ne refugias, et quid tua praestantia de hac sentiat mihi significes. Tuus enim sum, et in tua iuratus verba tibi me fidissimum militem dedo, condono et commendo, cuius iudicium erit semper mihi loco antiquae et venerandae autoritatis, tantumque de humanitate tua mihi persuadeo vt te credam nostram libertatem dicendique licentiam boni consulturum. Nosti enim quid sit declamatio. Sed et illud te admonitum volo, me de his quae ad religionem attinent nequaquam secus sentire quam sentit Ecclesia catholica. Andream sacerdotem, tuarum literarum latorem, virum pium ac modestum et propriis virtutibus et tuis literis mihi commendatissimum, detinui apud me aliquot diebus. Vtinam is sim qui suis desideriis satisfacere queam, aut talis aliquando futurus sim qualem ille me existimat!

Vale felicissime, illudque certo scias, nihil posse mihi gratius contingere quam si spiritus meus tibi consecratus eadem qua offertur animi magnitudine recipiatur. Iterum vale.

Ex hac omnium bonarum literarum virtutumque nouerca aula Caesarea, apud Bruxellas, decimo tertio Cal. Ian. Anno 1531.

2590. From James Spiegel.

Breslau MS. Rehd. 254. 141. Sélestat.
EE². 106. 27 December 153$\frac{2}{1}$.

[An original letter, autograph throughout. That the year-date must be interpreted as 1531 seems clear from the contents.]

Salvt⟨em⟩ et obsequium, Domine vti pater honoran⟨de⟩.

Praesentium exhibitor reddidit mihi literas tuas et ad me et ad Tridentinum hodie, quae est xxvii Decembr⟨is⟩ a Die Natali Dominico 1532. Curabo vt, quamprimum potero, mittantur tuae

---

2590. 2. literas] Not extant. Erasmus had written to Cles on 9 Oct. (Ep. 2555) but that letter could hardly have taken so long to reach Sélestat.

ad fratrem qui per postam, vt aiunt, mittet eas ad Tridentinum, si non erit in curia, a qua tamen diu non aberit. Recte me admonuisti; nam si comitia processerint et ad illa vocatus fuero, dirigam sermonem et verba oris mei apud purpuratos illos et mitratos pro te. Dii eradicent illos infantes theologos et sophistas verbosissimos qui te vexare possunt, sed veritatem euangelicam, quam euangelice profiteris, nunquam oppriment. Noui ego consilium illorum et quid ante sex annos moliebantur; sed irritus eorum fuit conatus eritque Deo propitio, cuius spiritus tecum est.

Aleander recta ex vrbe ad Spiram venit per Venetias; Galliam non attigit, quod mihi constat.

De Sardanapalo Leodien⟨si⟩ non miror, quem, si olim in Maximiliani manus incidisset, vidissemus triste ab arbore pendere onus, quod iam sustinet tellus, quum isthic sit e grege qui eadem occinat, cui tamen ego hic restiti in faciem triennio ab hinc praesente Rhenano.

De libello germanico Argentorati edito nihil mihi constat, quoniam genius meus abhorret a vernacula. Nisi tua et Melanchtonis lego, caetera praetereo.

Scaliger ille Iulius, dignus, quisquis est, Gemoniis scalis, mihi ignotus est. Si rediero vocatus ad curiam, agam pro te quae pro me ipse, si daretur, acturus essem, omni cum modestia et prudentia, ad quam me inuitas vnico verbulo.

Rhenanum hoc vesperi conueniam; nam exhibitor tuarum vix moram qua per has respondeo voluit praestolari. Rogabam vt hoc vesperi atque noctis mecum transigeret; noluit. Proinde non possum ad omnem articulum tuae epistolae respondere. Ago de mea commendatione ingentes gratias tue Dominationi, quam, quoad vixero, et obseruabo et pro mea virili defendam apud purpuratos, quorum alienare abs te fauorem querunt theologi Aristotelici.

Cursim ex Selestadio, die xxvii Decembr⟨is⟩ MDXXXII.

Seruitor Ia. Spiegel.

Reueren. et clarissimo Domino vti meo patri obseruando, Domino Erasmo Roterodamo.

---

5. fratrem] Maius, see Ep. 2572. 2n.

12. ante sex annos] The reference is vague, but may be taken to cover the trouble with Beda and the Paris faculty.

14–15. Galliam non attigit] See Ep. 2565. 4n.

16. Sardanapalo] Erard de la Marck, Bishop of Liége, about whose attitude Erasmus at this time seems to have been uneasy. Lypsius in Ep. 2566. 124–7 suggests that la Marck is not too well disposed. On the other hand, in Ep. 2629 Campensis writes to Erasmus that the Bishop wishes him to contradict the assertion that he had approved Eustace of Sichem, and to say that he would share his last crust with Erasmus. For the Bishop's relations with Maximilian see Ep. 738 introd.

21. libello] See Ep. 2587. 21n.

32. commendatione] In Ep. 2572. 32–8 Spiegel asked to be favourably mentioned to Cles.

2591. From Bernard of Cles.

Trent MS. Innsbruck.
c. 30 December 1531.

[An autograph rough-draft: for the manuscript see Ep. 2515 introd. This letter is found in a bundle inscribed: 'Minutae a die xxvi. Nouemb. 1531 vsque ad xxv. Ian. 1532. L. R. P.' The letters preceding this are dated 28 and 29 Dec., then three (as this) with a gap for the month-date; the letter following is dated 30 Dec.]

ERASMO.

Qvas nuper accoepimus litterae vestrae x^{o} praesentis datae nobis gratissimae fuerunt. Verum quod et Regiae maiestatis et nostrae sero reddantur non libenter audiuimus, neque nobis persuadere possumus quid in causa sit. Quod autem pro tot benefactis vestris in Christianam remp. multorum iniuriis indies lacessimini, aeque nobis molestum est. Sed quum nos non lateat nihil doctrinae magis aemulari quam inuidia⟨m⟩, vestramque prudentiam et animi circumspectionem eam esse quae vos contra istorum morsus inuictum reddere valeant, aequo animo haec ferimus.

De Heluetiis licet nobis nota essent quae scripsistis, grata tamen fuit eorum quae ibi geruntur confirmatio vestra; et vtinam tot perturbationibus et erumnis tandem debitus finis imponeretur: quod quidem voto nostro facile caederet, si errorum suorum quemlibet poeniteret. Et quo magis indies in peius ruimus, eo Dei grauiorem in nos vindictam experimur.

Sed de his alias. Interim nostrum erit valetudini vestrae inseruire; cui gratificari cupimus.

Dat⟨um⟩ Insprugg die. X$^{bris.}$ 1531.

2592. From Christopher of Stadion.

Stuttgart Landesbibliothek MS. Hist. Fol. 47, f. 5. Dillingen.
Horawitz i. 19. 2 January 1532.

[An original letter, autograph throughout.]

Salvtem p.d. Misit ad me Cholerus literas a te ad ipsum scriptas, e quibus inteligo, theologos Parisienses nonnullas contra tua scripta emisisse determinaciones. Hucusque non potui nancisci exemplar. Vnum abs te peto, vt in responsione eos tractes pro meritis ac propriis depingas coloribus. Quid boni in tantis fidei disydiis scripserint, non video. Nec arbitror in istis aduersum te calumniis aliud quam conclusiones, illaciones ac corrolaria scripsisse.

In tuis nouis Epistolis, fo: 132 ad Cutbertum Tonstallum, inter

---

2591. 1. litterae] Not extant.

11. De Heluetiis] Erasmus had evidently written to Cles of the death of Zwingli and Oecolampadius in the same strain as in Epp. 2579. 1–8, 2582. 38–40, 2583. 15–17, 2585. 11–12, 2587. 30–2.

2592. 1. literas] Ep. 2565.

9. nouis Epistolis] Sc. *Floridis*.

alia scribis haec verba: 'Deinde constat temporibus Apostolorum fuisse synaxim, quam layci inter se faciebant adhibita precacione et benedictione, et eum panem appellabant Corpus Domini', et cetera. Sunt quidam qui de hoc dubitant: idcirco velis indicari locum vnde hoc probari valeat. De Eccolampadio varii apud nos sparguntur rumores. Nonnulli asserunt ipsum in tumultu occubuisse, alii a mulieribus occysum; quidam vero referunt morbo periisse. Varietas rumorum prestat indicium nullum horum inniti veritate. De Pontifice ac Cesare penitus nichil habemus; quid nobis paritura sit Dieta Ratisponensis exspectabimus. Vtinam Christus dignetur interesse, vt tandem aliquid dignum Cristiano nomine concludatur; qui tibi semper asistere dignetur. Vale.

Ex edibus nostris Dillingis .2. Ianuarii anno etc. 3. 2.

Tuus Episcopus Augustensis.

Erasmo Roterodamo theologo, amico suo summo.

[2552, 2578, 2585] 2593 [2620] From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 28. — Antwerp. 16 January 1532.

[An original letter, autograph throughout.]

+

S. P. Trinis iam tuis recreatus epistolis, summe mihi placuit scire te fore incolumem, et quod acceptis epistolis meis eorum, quibus ex ratione pecuniarum pro te acceptarum mihi videbaris esse commotus, iam quiescas tranquillius. Nesciui eam pecuniam quam acceperat Petrus Aegidius venisse a pensione Curtaceñ. Si hoc dixissent mihi vel ipse Petrus vel tuus Quirinus, ego inuestigauissem de reliquo, quod minus dederunt 130 florenis.

Mertino Ferrario Lusitano generoso iuueni egi pro conditis tuo nomine gratias, qui et te resalutat et hanc coniunctam epistolam tibi transmittendam commisit.

Vbi Zwynglius et Oecolampadius iacent, iam puto sectarum occubuisse dimidium. Vtinam iam succederent res in melius!

Caesar accinctus est itineri ad Germaniam. Premissa sunt omnia sarcinalia. Faxit Deus conuentum hoc, quod iam instat Ratisponi exire felitius prioribus.

Turca spondet treugas in Vngariam et molitur interim quid in mari mediterraneo. Ayunt ibi parare classem apud Auelonam. Credo velle minari Cesaris in Hispaniam transitum.

De cyngrapha mittenda Francfordiae, non tam opus est, my Erasme. Committe saltem et fac facultatem, vt tuo nomine semper dem Francfordiae, quidquid tuarum pecuniarum habuero,

---

2592. 10. scribis] See Ep. 2263. 72–5.

2593. 1. Trinis] Schets seems to mean that he had received together Epp. 2552, 2578, 2585.

2. epistolis meis] The recent letters were Epp. 2511, 2527, 2558.

8. Mertino Ferrario] See Ep. 2511. 29n. His letter is not extant.

13. Caesar] Charles left Brussels 17 Jan. and reached Ratisbon 28 Feb. 1532.

16. Turca] Cf. Ep. 2511. 48–9.

Ieronimo Frobenio, quem fidum tibi et amicissimum puto, cuius accepta de traditis illi recognitione, non opus erit alia cyngrapha, siue, vt ayunt, quietantia.

Ludouicus Castricus recepit in Angliam quid pecunie tue. Sperabat indies quid magis recipere. Exspecto illius significationem et permutationem. Quidquid accumelauero curabo eydem Ieronimo dari Franfordie. Malo (pro euitanda quauis tibi obeunda necessitate) apud te quam me esse tuam pecuniam.

Amicissimus mihi Goclenius reddidit me alacrem, qui de responsione tua ad Censuras Sorbonicas me certum fecit. Tam benignus est Deus in rectis corde vt pro obtundendis calumniantium oris prebeat semper innocentiae, quo se tueatur, farris abundantiam: quam scio non carere te. Multi sunt qui exspectant tuas abstertiones. Felices bibliopole, quorum officina has prius exhibebit.

Exhortaui iuxta disiderium tuum Goclenium, pro ratione pecuniarum tuarum ab Hayone Camynga pro te acceptarum. Ys respondit tibi pro his et aliis tuis rebus certo tabellione tibi misso satisfecisse. Misit mihi epistolam a te Reginaldo Polo dirigendam; quam transmisi Castrico.

Vale charissime Domine Erasme longe felix et prosper.

Ex Anuerpia. xvi[a]. Ianuarii. 1532.

Tuus Erasmus Schetus.

+Doctissimo mihique amicissimo viro Domino Erasmo Roterodamo. Friburgi.

2594. From Viglius Zuichemus.

VZE. 22. Padua.

17 January 1532.

[The date is confirmed by Viglius' own account of his movements; see Hoynck I. i, p. 11.]

Epistola tua, eruditissime Erasme, quam mense Nouembri ad me scripsisti, Calendis Ianuariis mihi est reddita, quam profecto loco gratissimae strenae accepi, vnde etiam ominor hunc annum mihi ad tuum amorem retinendum confirmandumque feliciter processurum. Ego nihil sciens omittam, quod tuam benignitatem alere atque augere erga me possit. De itinere meo iam antea ad te scripsi. Venetiis solum Egnatium variis adhuc negotiis implicitus, atque etiam ignotus, et linguae ignarus conueni. Audiui tamen profitentem illum, sed surdis pleraque auribus: cum Italicas fabellas lectionibus prolixe admiscere soleat, latino tamen sermone non minus facundus ac disertus. Sed sic captare videtur nobilium auditorum beneuolentiam, apud quos scilicet vernacula lingua pretium non mediocre obtinet. In Asulani taberna sordida prostat

2594. 9. tamen (tñ) *scripsimus*: te *VZE*.

2593. 39. epistolam . . . Polo] Ep. 2526; cf. Ep. 2530. 16n.

2594. 1. Epistola] Not extant.

7. scripsi] In Ep. 2568.

13. Asulani taberna] The reference is to the colloquy *Opulentia Sordida*, first published in Sept. 1531. The three sentences 'In Asulani . . . in manibus', ll. 13–17, have been appropriated, with the change of one or two words only, by Cognatus in his account of Venice in *Topographia Italicarum Aliquot Ciuitatum* (Cog. E. i, p. 383). See Ep. 2632 introd.

opulentia. Adeo nihil habent nasi, vel si odorantur, nae te illi verissima scripsisse comprobant, quibus et eiuscemodi lucri bonus est odor. Lazarus Bayfius Oratoris illic munere adhuc fungitur, et De nauibus opusculum habet in manibus.

Proximis diebus Venetias redire constitui: tum dabo operam, vt omnia melius inuestigem. Pataui non illubenter habito: et professores Iuris ciuilis abunde mihi satisfaciunt, magna enim diligentia contentioneque auditorum studia accendunt, humanioris tamen literaturae plane rudes. Agitur de aduocando quodam Ludouico Cato, viro in iure bene erudito, et in melioribus literis, si non docto, saltem imbuto. Is, me in Gallia agente, ducis Ferrariensis apud Christianissimum Regem Orator erat, vbi eum leuitur noui. Alciatus rediit Biturigas, quem illic et auditorum ob proximam pestilentiam raritas et ciuium perfidia, qui nescio quid de salario tergiuersantur, offendit. Itaque ad nos scripsit, paratum se in Italiam redire, si honorarii iusti et certi spes fiat. Quod a nobis sedulo procuratum est: eoque iam rem deduximus vt Senatus Venetus conditiones obtulerit. Sed vereor ne frustra conemur, illeque id tantum agat vt ostensis riualium pollicitationibus ad promissorum obseruationem Bituricenses cogat facilius. Medicinam hic antea est professus Matthaeus Curtius, frater eius qui princeps Iurisconsultorum hic habetur. Is seram quidem, sed tamen non inanem operam Graecis literis impendit: eoque nomine facile primas hic partes inter Symmistas obtinebat. Sed eo Romam pridem euocato nemo adhuc suffectus est, cuius doctrina medicinae studium hic celebretur.

Nicolaum Leonicenum superiore anno scis ex humanis discessisse. Lazarus Bonamicus inter literarum Latinarum et Graecarum professores praecipue probatur: sed a non ita multis in factionem Ciceronianam deuotis ac iuratis; qui hic patronum habent Petrum Bembum, quem semel atque iterum salutaui: sed assueuit magis Italice loqui, atque eam ob causam minus mihi saepe illo frui licet. Sucquetum nostrum huc tendentem intellexi Taurini substitisse. Ego cum Augustanis adolescentibus splendidam hic domum conduxi,

---

17. De nauibus] *De re nauali*, Paris, R. Stephanus, 1536; see Ep. 1962 introd.

22–3. Ludouico Cato] Catus had been like Alciati (to whom he dedicated one of his books) a pupil of Carlo Ruini. The project of bringing him as Professor to Padua seems to have been carried into effect, since from VZE. 20 we learn that in or before Oct. 1532 he conferred the doctorate of laws on Viglius' two Augsburg pupils, Claud Peutinger and Leonard Langemantel.

34. Matthaeus Curtius] † 1544, aged 70. Born at Pavia: taught medicine at Pavia, Padua, Bologna, Florence, and Pisa: was frequently summoned to Rome by Clement VII: published many medical treatises. See Jöcher.

eius] Franciscus Curtius, junior (1463–1533), born and taught law at Pavia: became judge of appeal at Mantua: councillor of Francis I: made prisoner by the Imperial troops at Pavia: ransomed by the Venetians: became Professor of law at Padua: wrote legal treatises.

40. Nicolaum Leonicenum] † 28 March 1531; see Ep. 1479. 180n.

45. Italice loqui] What Viglius says of Bembo's preference for Italian is repeated and amplified in Cognatus' *Topographia*, Cog. E. i, p. 383.

47. Augustanis adolescentibus] Viglius' pupils Geo. Paumgartner, Claud Peutinger and Leonard Langemantell, and Henry and Quirinus Rechlinger, the last two nephews of Ant. Fugger's wife.

quae est Contarenorum, ab auiculis cognomen habens. Vtinam, quod quidam hic sparserant, ad hanc vrbem animum haberes; nostras sane aedes non displicituras tibi sperarem: et me effecturum confiderem vt quod Fuggerus Augustae obtulit hic praestare non grauaretur: ille enim non aliud aeque optat quam de te quam optime mereri. Affines ipsius Rechlingeri pro salute a te impertita maximas habent gratias, ac mecum tibi omnia fausta ac laeta precantur.

Patauii xvi. Calend. Februarias 1532.

2595. From Bernard of Cles.

Trent MS. Innsbruck.
17 January 1532.

[An autograph rough-draft: for the manuscript see Ep. 2515 introd. Erasmus had written to Cles on 10 Dec. a letter, which is not extant but is answered by Ep. 2591. He had written again on 19 Dec., but apparently fearing that this second letter had gone astray he sent a copy of it on 3 Jan. 1532. The copy (not extant) arrived first and is answered by the present letter. The letter of 19 Dec., which has similarly not survived is answered by Ep. 2596.]

ERASMO.

Non possumus non maxime admirari quod litterae nostrae vobis sero reddantur, et quum nobis persuadere non possimus quid in causa sit, aliud in mittendis litteris, quum vobis scribere contigerit, remedium excogitare opus erit.

In reliquis epistolae vestrae paginis vos non mediocri molestia affici cognouimus, quod in vos tam effrenato impetu doctrinae vestrae aemuli, ac potius nominis obtrectatores, ferantur, et scripta vestra tranquillis temporibus edita hac turbulentissima tempestate imperuiam multitudinem aliter edoceant quam mens vestra fuerit et veritas expostulat: ita vt ex his suggestionibus nihil aliud vobis sperandum reliquum sit praeter euidentissimam cladem vestram: irritatis in vos et regum et vulgi animis. Quae omnia licet animum nostrum etiam atque etiam vexauerint, nolumus tamen, tum vt nobismet ipsis satisfaciamus, tum item vt vos his anxietatibus leuemus, quin etiam quae in praesentiarum possumus vobis significemus. Et quantum ad Ser^m^ Regem dominum nostrum spectat, vobis pro certo persuasum esse volumus nihil vnquam ad maiestatis suae aures allatum fuisse quod auctoritatem vestram offendat: et nos in quibuscunque possumus et apud Regiam maiestatem et quoscunque alios, quum sese offert facultas, nominis vestri protectores effecti sumus: et ita in futurum efficiemus vt intelligatis nos omnia quae ad comodum, dignitatem et honorem vestrum spectare cognouerimus sedulo curaturos. Hortamurque vos vt in rebus fidei elaboretis, sicuti hactenus fecistis.

Dat⟨um⟩ Insprugg die 17 Ian. 1532.

2594. 48. ab auiculis] As though *cantarenorum*.

2595. 9. imperuiam] Perhaps a miswriting for *imperitam*.

2596. From Bernard of Cles.

Trent MS. Innsbruck.
24 January 1532.

[An autograph rough-draft: for the manuscript see Ep. 2515 introd. This letter follows two others, of which the first is dated Innsbruck, 24 Jan. 1532, the second and third are dated *vt supra*. The sequence of the correspondence between Erasmus and Cles for Dec.–Jan. 1531–2 is given in Ep. 2595 introd.]

Erasmo.

Litteras vestras xviiii praeteriti datas eiusdem exempli cuius erant alterae vestrae quas tertio praesentis ad nos dederatis, praepostero ordine accoepimus: quibus in praesentiarum aliter non respondebimus, quum alteris vestris vberius responsum sit, easque ab eodem nuncio qui vestras attulerat ad vos perferendas operam nauauimus. Neque quicquam aliud quod vobis rescribamus nobis sese offert. Interim vos bene valere cupimus.

Dat⟨um⟩ vt supra.

2597. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 88. Freiburg.
Q. 38. 25 January ⟨1532.⟩

[An original letter, autograph throughout: the year-date is supplied by comparison with Ep. 2605. From both these letters and from Ep. 2598 it would seem that Erasmus had offered Boniface a loan of five hundred florins on easy terms, for a purpose not stated.]

S. p. Vt video, magnificentius de te sensi quam pro re. Non dubitabam quin domi haberes tria milia florenorum. Certe dignus es centum milibus. Si iniquitas temporum aliaeue causae obstant quo minus existimes tibi commodum accipere quod offero, non ero tibi posthac molestus. De oculata die non est quod labores. Satis est, si prima solutione dentur ducenti floreni, proximo tantundem, tertio centum. Hic si quid est commodi, in nullum transferre malim quam in te tuosque; sin aliud obstat, non ero posthac molestus. Nihil tamen agam cum alio, ni prius acceptis tuis litteris. Nec est quod mihi gratias agas. Arbitror omnia mea tua esse. Opto te cum tuis quam optime valere. Saluta mihi Gryneum amanter, et Basilium.

Friburgi. 25. die Ian.

Clariss. Doctor. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2598. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 75. ⟨Freiburg.⟩
Q. 17. ⟨February init. 1532.⟩

[An original letter, autograph throughout. The date can be supplied by comparison with Epp. 2597, 2605, since all three letters deal with Erasmus'

2597. 5. oculata die] Plautus, *Ps.* I. 3. 67; cf. Ep. 2605.

offer of a loan. The cough referred to in the first paragraph is mentioned again in Epp. 2603. 25–6, 2604. 43, 2605. The letter seems to have been written before Erasmus received an answer to his letter of 25 Jan.]

S. p. Me multis iam diebus rumpit sceleratissima tussis, nec potest desinere. Vt leuissimum illum Turbunum magnus perdat Iuppiter, qui me in has turbas coniecit. Ipse decubuit calculo vsque ad extremum vitae periculum, sed reuiuiscit. Pro saxis fumarii petit octodecim libras basilienses. At ego audiui illum Theologo dicentem: Non magno constabunt, quatuor aut quinque florenis. Magister artium.

Si huc esses transmigraturus, non foret incommodum quod offero. Sed eius rei non video magnam spem; quare consilium aliud quaeretur, si tu repudias quod proximis obtuli litteris.

Iucundum erit, si cognouero te cum tibi charis recte valere. Basilio salutem plurimam.

Clariss. ll. doctori Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2599. To Germanus Brixius.

Epistolae Palaeonaeoi p. 9. Freiburg.
N. p. 948: Lond. xxiv. 24: LB. 1239. ⟨? Jan.–Feb.⟩ 1532.

[The letter was printed in K, and is accordingly earlier than Sept. 1532. Canossa's death, however, took place on 30 Jan. 1532. In ll. 61–3 Erasmus writes as if he had not heard of it. The letter may be placed, therefore, with some confidence in the first part of the year.]

ERASMVS ROTEROD: GERMANO BRIXIO S.

Decrevisti, vt video, Canossae nomen immortalitati consecrare. Ante complures annos noui hominem in Anglia, sed ignotum notus. Rumor erat tum illuc venisse legatum Pontificium Cardinalem, sed cultu prophano. Inuitarat me Andreas Ammonius ad prandium. Veni nihil suspicans insidiarum; amabam enim hominem familiariter. Apud eum reperi quendam veste oblonga, sed capillis in reticulum collectis, vnico tantum famulo. Multa fabulatus sum cum Andrea, nihil omnino suspicans de Canossa. Admirabar tamen hominis militarem ferociam, itaque Graece percontatus sum Andream, τίς ἐστιν οὑτοσί. Is respondit, ἔμπορος μέγας. Atque ego contra, οὕτως τε πάνυ δοκεῖ, et persuasus esse negociatorem plane neglexi hominem. Accubitum est. Canossa praesedit, ego proximus. Toto conuiuio cum Andrea familiariter ex more fabulas miscui, non dissimulans negociatoris contemptum. Tandem percontatus sum Andream num verus esset rumor venisse legatum qui iussu Leonis x dissidium inter Galliarum et Angliae reges componeret; annuebat.

2598. 2. Turbunum] For *Tribunum*, to pun with *turbas*: perhaps the tribune Ulrich, see Ep. 2462 introd.

6. Theologo] L. Ber.

8. transmigraturus] Ep. 2561. 13. speaks as though Erasmus had offered to take Boniface and all his family into his house.

2599. 2. Ante complures annos] The meeting with Canossa, which Erasmus also refers to in Ep. 2421. 31–8, may be dated c. June 1514; see Ep. 294 introd.

'Summus' inquam 'Pontifex non eget meis consiliis; si tamen hic me adhibuisset, aliud suasissem'. 'Quid?' inquit Ammonius. 'Non expediebat' inquam 'fieri mentionem pacis'. 'Quamobrem?' 'Quoniam pax' inquam 'subito coire non potest. Atque interea dum monarchae tractant de conditionibus, milites ad odorem pacis peiora moliuntur quam in bello. Per inducias autem subito cohibentur militum manus. Inducias autem praescriberem trium annorum, quo liceret commode de duraturi foederis legibus dispicere'. Approbauit Andreas, et 'Hoc', inquit 'opinor, agit hic legatus'.

His ita dissertis redii ad id quod Ammonius non responderat liquido. 'Estne' inquam 'Cardinalis?' 'Vnde' inquit 'tibi isthuc in mentem venit?' 'Quoniam' inquam 'hoc narrant Itali'. 'Et illi' inquit 'vnde norunt?' 'Hic' inquam 'te noui. Si post annos aliquot te viderem in Brabantia, quaereres vnde te agnoscerem?' Subriserunt inter sese, me ne tantulum quidem etiam suspicante. Mox vrgebam num re vera esset Card. Tergiuersatus est Ammonius. Tandem 'Est' inquit 'animo Cardinalitio'. Hic ego suauiter arridens, 'Isthuc aliquid est' inquam, 'gerere animum Cardinalitium'.

Haec aliaque multa Canossa audiuit tacitus. Tandem dixit nescio quid Italice. Mox admiscuit voces Latinas, sed sic vt posses negociatorem ingeniosum agnoscere. Quum nihil responderem, ad me versus dixit: 'Demiror te in hac barbara natione velle viuere, nisi forte hic mauis esse solus quam Romae primus'. Hanc argutiam demiratus in negociatore, respondi me viuere in ea regione quae plurimos haberet insigniter doctos, inter quos mihi satis esset vltimum tenere locum, quum Romae nullo in numero futurus essem. Haec aliaque dixi, nonnihil iratus negociatori. Puto mihi tunc genium aliquem bonum adfuisse; alioqui in summum discrimen me pertraxerat Ammonius, qui non ignorabat quanta libertate soleam apud amicos effutire, quicquid in buccam venerit.

Surreximus. Andreas et ego diutius ambulauimus in horto qui aedes dirimit, ac post diutinam confabulationem officii causa produxit ad ostium terrestre (nam ea pars domus in qua pransi fueramus, spectat flumen Thamisin); malebam enim redire pedibus quam cymba. Post aliquot dies quum redissemus in colloquium, aperit Andreas fabulae scenam, ac mecum sedulo agit vt Canossam comiter in Italiam, plurima testificans quam ille de me magnifice tum loqueretur tum sentiret. Sed surdo canebat fabulam. At interim parum amice factum est ab Ammonio, qui non ignorabat linguae meae παῤῥησίαν. Poteram aliquid vel in Pontificem, vel in legatum effutire, quod mihi post fraudi fuisset. Si nunc Canossa parum bene est in Erasmum animatus, nihil est nouae rei: solet spretus amor in iram verti. Et video quosdam esse, qui similem pestem conantur iniicere studiis, qualem iniece-

62. parum bene . . . animatus] The coolness with Canossa owing to the rejection of his offer in 1516 (see Ep. 489 introd.) does not appear in Epp. 489, 538, 2421. What is here said suggests that Canossa may have been one of the 'Ciceroniarorum factio'.

runt religioni. Apud Italos feruet Ciceronianorum factio, quum nulli sint minus quam qui vociferantur maxime. De fortuna tua non ignorabam, de animo tuo credo tibi, et gratulor. Sed arbitror dignitatem vel non ascitam accessuram. In Chrysostomo malueram te minus esse Callipidem, id enim fit luculenta fraude typographi.

Bene vale, Friburgi Brisgoiae Anno M.D.XXII.

2600. To Peter Tomiczki.

Warsaw MS. Teki Górskiego 1561. Freiburg.
4 February 1532.

[An original letter, autograph throughout, in the Zamoyski Library at Warsaw: printed by Th. Wierzbowski, *Materyaly do dziejów pismiennictwa Polskiego*, i, 1900, p. 326, from the original, and by C. Miaskowski in the Paderborn *Jb. für Philosophie*, xv, 1901, pp. 311–12, from an inaccurate copy in the Muzeum Czartoryskich at Cracow (C.N. MS. 47. 17, f. 55).]

S. P. Ornatissime Praesul, tametsi nihil erat noui, quod ad te scriberem, tamen posteaquam praeter spem obtigit vir egregius Erasmus, Abbas Sanctae Clarae, qui pro sua humanitate vltro inuitauit vt amicos per ipsum salutarem, non existimaui mihi committendum vt ad suos sine meis litteris rediret, praesertim quum hac de causa non grauaretur hic noctem vnam commorari. A proximis litteris, quibus mihi Seuerini Boneri filium commendaras, nihil huc abs te perlatum est.

Fortassis ad vos quoque dimanarunt, quae Albertus Pius, homo male feriatus, in me scripsit Lutetiae. Quibus successerunt censurae Sorbonicae, titulo facultatis, quum re vera negotium hoc geratur per Beddam, hominem simpliciter odio lymphatum, cum tribus theologis, quos sibi habet addictos. Vbique priuati affectus vitiant publicam vtilitatem. Scio plerosque theologos pudere illius aeditionis. Sciebam, quid merebatur Beddae malicia, ego tamen hoc honoris habere volui titulo facultatis, vt summa cum moderatione responderem, tametsi iam ad pleraque responsum erat. Hieronymus Aleander, Episcopus Brundusinus, nunc Legatus Apostolicus apud Caesarem, iam olim spirat impotens in me odium, nec dicere possit, quare; nunc iritatior, quod Ciceronis maiestatem dicar lesisse in dialogo, cui titulus Ciceronianus. Sunt praesertim apud Italos qui hoc agunt vt non minus discordiae sit inter studiorum cultores quam inter dogmatum professores. Mitto R. Celsitudini tuae libellum et Sorbonicis censuris et Alberti Pii calumniis respondentem. Magis obstiti in Germania sectis quam

2599. 68. in Chrysostomo] The reference seems to be to Brixius' work on Romans. His preface to the first 8 Homilies, dated 13 Nov. 1532, did not appear till March 1533.

69–70. typographi] Cf. Epp. 2405. 220–2, 2422. 18–21.

2600. 3. Erasmus] † 1547. Abbot of the Cistercian monastery of Mogila, near Cracow (called here 'Sancta Clara', but in EE 185, LB. 1259, more correctly, 'Clara Tumba').

5. litteris] Ep. 2521.

13. tribus] Perhaps Sutor, Jer. Hangest and Latomus, see Ep. 2134. 141–3.

sexcenti theologi, ac pro officio talem mihi referunt gratiam Ecclesiae, vt sibi videntur, columina. Sed viuit Christus, agonotheta noster, cui certamus; ab hoc speramus brabeum, idque breui. Nam hoc domicilium in dies collabitur. R. Amplitudinem tuam Dominus diu seruare dignetur incolumem. Egregiis Vestrae Poloniae victoriis toto pectore applaudimus.

Datum apud Friburgum Brisgoiae, quarto die Febr. anno a Christo nato 1532.

E. R. D. T. mancipium Erasmus Rot. mea manu extempore.

R. D. D. Petro, episcopo Cracouiensi, Poloniae regis ac regni cancellario. In Polonia.

2601. From John Benedicti.

Breslau MS. Rehd. 254. 23 (a). Cracow.
LB. App. 363. 4 February 1532.

[An original letter, written by a secretary (a^1), who, however, seems to have been neither a proficient scribe nor a good Latinist, and signed and corrected by Benedicti (a^2). The MS. date need not be questioned. The quotations from the Vulgate are frequently inexact. It is evident that Benedicti had not previously written to Erasmus. It was printed first by Miaskowski in the Paderborn *Jb. f. Philosophie*, xv, 1901, p. 313. LB. App. 363 preserves a fragment of this letter, viz. ll. 11–16, 150–1.

John Benedicti Solfa, c. 1490–1564, physician to Sigismund I, canon of Warmie, Cracow, Breslau, and Vilna, born at Glogau in Silesia, was ennobled by the Emperor, and by a patent of Sigismund allowed the same degrees of nobility in Poland as belonged to him in the Empire. Sigismund at the same time naturalized him and exempted him from the law which forbade any but a native Pole to hold ecclesiastical preferment in Poland (Wierzbowski, *Materyaly*, p. 81). In AT. 12 are three letters addressed by him to Dantiscus in 1530 (pp. 71, 101, 253); the first two of them show him interested, not merely in medicine, but in magic and the cabbala; in the second of them he complains of the manner in which preferment rests with the Queen (who favours her compatriots, the Italians), and speaks contemptuously of Jerome Laski. In a letter addressed to Benedicti without date (?1528), Tomiczki inquires about the King's sciatica (AT. 10, p. 444); and in a letter to the King, of the same year, asks for the loan of Benedicti's services as physician (ib. 10, p. 251). The Cracow MS. (Czartoryskich Muzeum, 243) preserves three letters of Benedicti (pp. 59, 151, 205). The first (1526) is dated from Danzig, the other two (1531, 1537) are from Cracow—in the last of them he is styled 'Custos Lowiczken' (?Lowicz). Among Benedicti's publications Estreicher enumerates: *Libellus nouus de causis*, 1521; *Regimen de nouo morbo*, 1530 (the work on the sweating sickness alluded to in AT. 11, pp. 278–9, 12, p. 101); *De Visionibus et Reuelationibus Naturalibus et diuinis*, Cracow, Victor, 1545; *Historica narratio*, 1560; *De humatione corporum*, 1564. Of these we have seen only the *De Visionibus* 'Moguntiae apud S. Victorem excudebat Franciscus Behem Typographus Anno MDL' (with prefatory verses by Ioannes Langus, and dedicated 'Illustri et magnifico, Ioanni Comiti a Tarnow, Castellano Cracouien.'). To the list should be added *De Morbo Gallico Libellus Autore Ioanne Benedicto Germano Artium, et Medicinae Doctore*, addressed to Severinus Baner (i.e. Boner), printed in vol. i of *De Morbo Gallico omnia quae extant apud omnes Medicos*, Venice, Jordanus Zilettus, 1566, pp. 148–60.]

2600. 31. victoriis] The victory of the Poles under Tarnowski over Petryllus, the Woiwode of Moldavia, Aug. 1531: cf. Ep. 2606. 35.

Pro comperto habeo nullo litterarum genere minus ac laudatricibus te litteris delectari, vir vndecunque doctissime et humanissime, quod toto orbe terrarum tu[u]m virtus tua egregia, cum doctrina insignis sint notissima. Cuius humanitate multorum relacione ac scriptis inspecta non sum veritus vel rudi stilo et incultu sermone eum agredi, talem sperans futurum mihi, qualem se omnibus prestare semper consueuerit. Et eo maxime, quod de rebus summe necessariis acturus sum temporibus istis, ad quos fines seculi peruenere, quibus omnes nil non vel impune agunt, quod non prophete duntaxat spiritu diuino preuiderunt. Sed et philosophi acta humana, longe antequam venissent, predixere, et cum primis magister Ioannes Glogouiensis, olim nostre vniuersitatis decus, ante quadraginta annos publice in hec verba prorupit: 'Veniet monachus niger, qui turbabit ecclesiam, et nostri Vratislauienses erunt peiores quam Pragenses'. Quod factum esse, proch dolor, nemo non videt.

Gloriantur Ewangelium tot seculis et generacionibus eciam praesentibus sanctis, qui vni miracula ediderant, fuisse ocultum, nunc primum Luthero, Hessio et sequentibus eorum ob illorum virtutes reuelatum, tanquam Christus Dominus noster sponsam suam Ecclesiam catholicam tot seculis errare permisisset. Multe tum sunt vie, que videntur hominibus recte, et nouissima eorum proueniunt ad profunda inferni. Solomon igitur 'Ne transgrediaris' inquit 'terminos antiquos, quos posuerunt patres tui'. Sed ingrediamur rectam viam, que omnium sanctorum sunt trita vestigiis colencium verum Deum, et tritas a sanctis patribus semitas, iuxta prophetam: 'State in viis et videte et interogate semitas Domini sempiternas, qua sit via bona, et ambulate in ea et inuenietis purificacionem animarum vestrarum'. Et alibi: 'Annunciabit vobis viam suam'. Quod si quando errauerimus et quasi homines peruerso itinere perexerimus, hoc quoque nobis Deus reuelabit, quemadmodum promisit per apostolum et Ezech⟨ielem⟩: 'Dabo eis viam alteram et cor aliud'. Sed bene loquamur de his qui nos insectantur, et abstineamus Gamalielis suasu ab hominibus istis et sinamus illos,

18. vni *scripsimus*: vim *a*.

12. Glogouiensis] John of Glogau († 1507), theologian, mathematician, professor of philosophy and Canon of St. Florian at Cracow. In addition to grammatical and rhetorical works he commented on Aristotle and Sacroboscus.

19. Hessio] John Hess (1490–1547), born at Nuremberg; he had his schooling at Zwickau; studied at Leipzig 1506–10, passing in 1510 to Wittenberg. In 1513–15 he was in the service of John Thurzo, bp. of Breslau. He became a canon of Neisse and subsequently of the Kreuzkirche in Breslau. In 1517 he was tutor in Oels to Joachim, son of Duke Charles. In 1518 he went to study in Italy, where he took his doctorate. Returning to Wittenberg in 1519, he came under the influence of Luther and Melanchthon. He went back to Breslau, where he was a zealous student of Luther's writings, finally throwing in his lot with the reformers. In 1523 the town council of Breslau appointed him pastor of the church of St. Mary Magdalen, where on 25 Oct. he preached the first evangelical sermon. He figures frequently in Luther's correspondence. See ADB. xii. 283–4.

23. Solomon] Proverbs 22. 28.

26. prophetam] Jeremiah 6. 16.

29. Annunciabit] Cf. Jer. 42. 3.

32. Ezech⟨ielem⟩] Perhaps an error for Ieremiam; cf. Jeremiah 32. 39.

34. Gamalielis] Acts 5. 38.

quoniam, 'si ex hominibus consilium aut opus hoc, dissoluetur'. 'Omnis enim plantacio, quam non plantauit pater meus celestis, eradicabitur'. 'Sin ex Deo est, non potestis dissoluere', homo enim non est habens potestatem in spiritum, vt prohibeat spiritum. Quem spiritum Lutherani se habere predicant, tanquam ob humanam fragillitatem numquam spiritus ab hominibus recederet, ignorantes expleto vaticinio hominem comunem fieri a propheta, et in nullo Spiritum Sanctum remanssise excepto Christo, Saluatore nostro, ignorantes dominum quiescere nisi super humilem et quietum et trementem mandata sua. In Lutheranis ergo non est spiritus sanctifficacionis aut Spiritus Sanctus, qui est spiritus mansuetudinis et apostolis sub specie columbae apparuit, qui non est autor conffusionis, sed pacis, vt in omnibus congregacionibus sanctorum. 'Ipse enim est pax nostra'. Si ergo Christus credencium pax est, quicumque sine pace est, non habet Christi spiritum. 'Pax enim multa' Dauid teste 'diligentibus legem tuam, Domine, et non est illis scandalum'.

De quo Spiritu Sancto Dominus in ewangelio dicebat: 'Si diligitis me, mandata mea seruate, et ego petam Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, vt sit vobiscum in sempiternum, spiritum veritatis'. Omnia enim mandata eius veritas. Verum si diligimus nos inuicem, Deus in nobis manet. Rursus: 'Qui odit fratrem suum, in tenebris est et in eis ambulat, et nescit, quo vadat, quia tenebrae oculos eius obcecauerunt'. Et in talibus, dicit Dominus in Genesi, 'non permanebit spiritus meus, quia carnes sunt facientes voluntates suas et non Dei'. Et ob id placere Deo nequeunt, quare in eis spiritus contrarius esse dinoscitur, quorum dulcia ad suam ipsorum perniciem mixta sunt amaris, et non diuino instinctu, sed proprio corde vaticinantur et nil vident. Interpretantur scripturam, sicut dyabolus interpretabatur Mathei iiii, vt est videre in mille et aliquot locis scripture primo sermone falso depromptis.

Neque est ista sua sapiencia e supernis descendens, sed terrena, animalis, demoniaca, nec charitatem aut vnitatem spiritus per vinculum pacis contra apostoli doctrinam seruant, vbi docet, quod omnis amarulencia, tumor, ira, vocifferacio et malediccencia tollatur a vobis, et p⟨rim⟩a Pe⟨tri⟩ ter et Colo⟨ssensium⟩ iiii: 'Deponite vos iram, indignacionem, malediccenciam, turpiloquenciam de ore vestro'; quibus omnibus scatent et labia et scripta Lutheranorum dolosa, locupletissimum testimonium prebentia se non habere Christum, sed vertiginosum sathane spiritum, quo Dei populum seducunt, quo subito eciam in omnem errorem labuntur et in impietatem et spurciciam ruunt. Ita non sit vltra locus dicendi

41. hominem *add. a*[2]. 58. oculos eius *add. a*[2].

36–7. Omnis . . . eradicabitur] Matt. 15. 13.
37. Sin . . . dissoluere] Acts 5. 39.
43. nisi] Apparently for *non nisi*.
48. Ipse . . . nostra] Eph. 2. 14.
50–1. Pax . . . scandalum] Ps. 118. 165 (Vulg.).
52–5. Si . . . veritatis] John 14. 15–16.
56–8. Qui . . . obcecauerunt] 1 John 2. 11.
71. Pe⟨tri⟩] The three references in 1 Peter are perhaps 2. 1, 3. 8–9, 4. 2.
Colo⟨ssensium⟩] The reference is to 3. 8.

videntibus : ‘ Nolite videre ’, et aspicientibus : ‘ Nolite aspicere, ea quae recta sunt ; loquimini nobis placencia, videte nobis errores, auferte a nobis viam, desperauimus : adamauimus quippe alienos et post ipsos ambulabimus ’.

Quod senciens aligatus spiritu apostolus : ‘ Permaneatis ’ inquit ‘ in fide fundati et stabiles ’, ‘ sine qua impossibile est placere Deo ’, et Ioannes : ‘ Ne quisquam vos decipiat inanibus sermonibus, propter hec enim euenire solet ira Dei in filios inobediencie ’ : iuxta psalmographum, ‘ Si dereli[n]querint filii eius legem meam ’ ; quod et apostolus astruit dicens : ‘ Vniuscuiusque opus, quale sit, ignis probabit et in igne reuelabitur ’. Haec enim est fides catholica : qui egerunt bona in vitam eternam. Sed ‘ periit fides ’, vt ait Ieremias, ‘ et ablata est de ore eorum ’, nec credunt purgatorium, dicentes neutiquam scripturam hoc expressisse, scientes non omnia scripta esse in hoc libro, sed aliqua per apostolos, ad Corinthios scribente Paulo, ordinata, dicente ‘ Ego enim, quod accepi a Domino, hoc tradidi vobis. Cetera autem, cum venero, disponam ’. Cum tamen, vt Augustinus ad Chasulanum, ‘ In his rebus, de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi Dei et instituta maiorum pro lege sunt tenenda ’. Cui astipulatur et Iero⟨nimus⟩ ad Lucin⟨i⟩um : ‘ Precepta maiorum leges apostolicas arbitremur ob autoritatem Ecclesiae ’, vt puto, congregacionis fidelium eorum qui Christum audierunt, viderunt et sui testes fuerunt. Quemadmodum ‘ consenior ipse et testis passionum Christi ’ fatetur, et ‘ sicut tradiderunt ’, inquit Lucas ewangelista, ‘ nobis qui a principio viderunt et ministri fuerunt sermonis ’. Et i Ioannis i : ‘ Quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, quod manus nostrae atrectauerunt, palpauerunt de verbo vite ’. Cuius victoriosa crux et sangwis non modo angelis et virtutibus in celo, sed et nobis proffuit hominibus in terris.

Verum Ecclesiae ritus aprobat sufragia viuorum pro mortuis, quemadmodum et Augus⟨tinus⟩ De Cura Agenda pro Mortuis, et in suo Enchiridion, et Criso⟨stomus⟩ Omilia lxix Philip⟨pensium⟩ : ‘ Non temere ’ (inter alia) ‘ ab apostolis hec sancita fuerunt, vt in tremendis misteriis deffunctorum agatur comemoracio, scientibus in illis multum contingere lucrum, vtilitatem multam ’. Et Damascenus in sermone de sufragiis mortuorum idem confirmat post beatum Dyonisium (qui contemporaneus fuit apostolis et

82. Quot *a*. inquit *add*. a^2. 93. dicente *Miaskowski* : dicens (dn̄s) *a*. actepi *a*. 112–13. scientibus (scien̄) in *a* : sciunt enim *Chrysostomus*.

82–3. Permaneatis . . . stabiles] Col. 1. 23, where, however, for *permaneatis* the Vulgate has *si tamen permanetis*.

83. sine . . . Deo] Heb. 11. 6.

84. Ioannes] An error for *Paulus*; see Eph. 5. 6.

86. Si . . . meam] Psal. 88. 31 (Vulg.).

87. apostolus] 1 Cor. 3. 13.

89–90. periit . . . eorum] Jer. 7. 28.

91. scientes] We should expect *nescientes*.

93–4. Ego . . . vobis] 1 Cor. 11. 23, cf. 1 Cor. 15. 3.

94. Cetera . . . disponam] 1 Cor. 11. 34.

95. ad Chasulanum] Ep. 36 (II. 101–21).

97–8. ad Lucin⟨i⟩um] Ep. 71 (435).

101. consenior . . . Christi] 1 Pet. 5. 1.

102. Lucas] 1. 2.

114. Damascenus] *De Fidelibus Defunctis, ad init.*

115. Dyonisium] *Eccl. Hier.*, cap. 7, sect. iii (265) and sect. iv (267) (Migne 1, pp. 555, 559).

discipulus Pauli) ca⟨pite⟩ vltimo Ecclesiastice Ierarchie, vbi morem comemorat quo in primitiua Ecclesia pro mortuis orabatur, inquiens: 'Accedens deinde venerandus antistes precem sacram super mortuum peragit'. Et subdit: 'Precatur oratio illa diuinam clemenciam, vt cuncta dimittat per infirmitatem humanam admissa peccata defuncto eumque in luce statuat et regione viuorum, in sinibus Abrahe, Isaac et Iacob, in loco, vbi auffu⟨g⟩it dolor, tristicia et gemitus'.

Ista perspicua sunt beatissima sanctorum praemia, procul omni dubio. Sed quoniam incidi nuper in concionem terciam Crisostomi de Lazaro nouiter traductam, quae parum tribuit suffragiis quae fiunt pro deffunctis, et in omiliam XXXIX ex ca⟨pite⟩ Math. VIII, vbi animam a corpore solutam dicit non posse hic apud nos errare; cuius contrarium videmus, vt docuit Mgr. Ioachim anno superiore Thoronii deffunctus molestans presbiteros simul habitantes, qui post multa adiuratus dixit sacerdoti: Legas psalmum LXIII, reperies vbi sim, quomodo habeam, quid optem. Cur non distribuitis libros per me legatos? Ille Polonus dixit, dominus Mathias: Quid nobis cum tuis libris? Eas ad testamentarios Alemanos. At ille: Dic tu eis eciam Eze⟨chielis⟩ Ca. XIIII.: 'Ipsi in iusticia sua liberabunt animas suas'. Cum autem ad tribunal Christi venerimus, nec Iob, nec Daniel, nec Noe rogare possunt pro quoquam. Vt haec contrarietas omiliarum vndecunque exorta et hoc Ezechielis dictum intelligi debeant, mihi declarare nacto ocio et toto orbi non grauetur, cuius exactissimum iudicium hac praesertim in re pluris faciam, quam omnium quos nouerim mortalium. Nec mihi obiiciat illud Mathei, Non mittendas ante porcos margarithas, aut illud Ezaie XXXIX., vbi Ezechias monstrauerat alienigenis diuicias suas, quas Deo tribuente possederat, nec fuit verbum quod non ostenderit eis. Iustissime irascebatur ei Deus, dicens: Ecce dies venient etc. Nam et catelli edunt de micis dominorum suorum et sacris iniciati non sunt arcendi ab archanis, vt sint parati semper ad responsum dandum cuilibet petenti de spe cum mansuetudine et reuerencia. Vale, lumen litterarum splendidissimum.

E Cracouia, quarta februarii anno millessimo quingentessimo tricessimo secundo.

Eiusdem D. Tuae

Ioannes Benedictus, Regis Poloniae
Sigismundi primi physicus deditissimus.

Optimo et doctissimo Erasmo Desiderio Rotherodamo Theologo Summo.

126. quę a^2: q₃ a^1 *bis*. 135. sua *add.* a^2. 136. at *a*. 137. possunt *scripsimus*: posse *a*. 146. Ecte *a*. 152–4. Eiusdem . . . deditissimus *add.* a^2.

126. nouiter traductam] The 4 homilies *de Lazaro* were among the portions of Chrysostom translated by Erasmus in 1527, see Epp. 1800. 103, 2283. 158.

129. Ioachim] Not identified.

130. Thoronii] Thorn in Prussia.

135. Eze⟨chielis⟩] 14. 14; 14. 20.

142. Mathei] 7. 6.

143. Ezaie] 39. 2.

148–9. parati . . . reuerencia] Cf. 1 Pet. 3. 15–16.

2602. From Ulrich Zasius.

Leipzig MS. Freiburg.
EE. 165. 6 February 1532.

[An original letter, autograph throughout.]

Sese commendat. Magne Erasme, vir in toto orbe celebratiss., cum superiori anno ex vino michi Augusta munere Iohannis Paungarter, hominis magnifici, pocillum tibi mitterem, scribit vir optimus michi placuisse tibi hoc vinum et inter caetera aput amicos meminisse ⟨te⟩ sui. Hac velut ansa arrepta cupit conciliare tecum amiciciam, insinuare se tibi, ea condicione vt, sicubi commoditas detur, libellum sub nomine suo et titulo edas, eulogio laudis, ita tamen vt nemo intelligat sua id interpellatione esse actum, sed vltro in laudem sui te proruisse. Pollicetur sancte, futurum vt non solum nichil frustra scribas sed eciam cum gratificationis cumulo te cum fructu laborasse experiare.

Vir est magni nominis, supra mortales omnes munificus, opibus exundat, mineralia vnus ipse in Oeniponte ita versat vt plus centum milibus florenorum supra sumptus omnes anno quolibet residuet; ea integritate vt ab omnibus operariis suis, si non deus, tamen Mercurius predicetur, in hac annonae caritate pauperum mirificus subleuator, in chrystiana fide vsque ad exemplum solidus. Parentem habuit honoratissimae notae, nempe consiliarium diui Cesaris Maximiliani ⟨et⟩ regis Mathie Hungarie et, si libet addere, aput papam primus erat. Diui Caroli priuilegiis supra priuatam condicionem sublatus est noster Paungarter, regis nostri Ferdinandi ex primatibus consiliarius; sub eorum tutela tanquam sub patronorum degens. In summa, nichil ei ad immortalitatem deest nisi quod non est natura immortalis.

Aduocatus in suis negociis vtcunque commodus fui; quem nichil petentem honorariis adeo beauit vt, nisi talis michi aduenisset Iupiter, egre vitam hac in caritate cum familia produxissem. Iam viam sternit, quo tibi plus quam optes commodet. Neminem fallit. Si iusticia, si virtus aput mortales est actura, aput hunc heroem, sicut olim Cybele aput Nasicam, hospicio vtetur. Precor per amiciciam mutuo nostram et per immensam charitatem qua tibi deuincior, hominem non spernas, sed, cum occasio dabitur, libellum quamlibet exiguum in eius honorem scribas. Nunc autem epistolae vel vmbram peto, vt ei spem tuae facias amiciciae.

Vale, ex edibus, tercia post Exur⟨ge⟩ Anno etc. xxxii.

Tuus Zasius.

Parce lituris, magnis enim negociis impedior.

Magno Erasmo, etatis nostrae ornamento, theologorum et omnis doctrinae principi, domino et preceptori obseruatiss.

---

3. Paungarter] See Ep. 2603 introd.

19. Maximiliani] In Lond. xxvii. 7, LB. 1261 Erasmus mentions Paungartner's service with the Emperor Frederick also.

20. Diui] Seems to have crept in by error from *diui Cesaris* above.

2603. To John Paungartner.

Epistolae Palaeonaeoi p. 7. Freiburg.
N. p. 946: Lond. xxiv. 21: LB. 1214. 8 February 1532.

John Paungartner (1490?–1549), son of John Paungartner, a wealthy merchant of Augsburg, and Felicitas Reehlinger. The family wealth was largely derived from the Tyrolese coppermines, and was used to finanee Maximilian, Charles, and Ferdinand. In 1512 John Paungartner the younger married Regina, daughter of George Fugger. He early beeame an imperial eouncillor, and was ennobled in 1539. An ardent Catholic, much disliked by the Protestants, he was one of the richest merehants of his time, and a munificent patron of letters. Erasmus in Lond. xxvii. 7, LB. 1261 speaks of the active fashion in which, out of his wealth, he supported the war against the Turks—among other serviees he equipped a troop of thirty-two 'cataphracti'. He owned eastles at Paungarten and Ermbach. Erasmus dedicated to him *Chrysostomi Homiliae aliquot*, Basle, Froben, 1533: and Zasius his *In Vsus feudorum Epitome*, Basle, Bebel, 1535.

He had in all eight children. Of his four sons the eldest, John, was in 1533 at the court of Queen Mary of Hungary. His second son, John George, a student of law, accompanied Viglius to Italy (VZE. 33). Erasmus dedicated to him *Demosthenis Orationes*, 1532, and addressed Lond. xxv. 4, xxvii. 18, LB. 1225, 1249: in 1567 he was in money diffieulties, and suffered five years' imprisonment for debt. A third son, Antony, was at Venice in 1533, when the youngest son David, still a boy, was living with his father. In 1535 Erasmus dedicated to David *Precationes aliquot* (LB. v. 1197). David, who left Augsburg in 1552, was, like George, unfortunate; joining the party of William of Grumbaeh, he was involved in his fall and perished on the scaffold in 1567.]

ERASMVS ROT. IOANNI PAVNTGARTNERO S.

Ante annos ferme duos Vlrichus Zasius, vir plurimis maximisque dotibus suspiciendus, sed haud alia tamen amabilior, quam admirabili quodam animi candore erga amicos, praebuit mihi gustum vini Pauntgartnerici, quod sane palato quamuis exquisito placere poterat. At idem ingenii Pauntgartnerici gustum nuper aliquanto pleniorem dedit, mihi quidem longe suauiorem. Nam ea suis ad me literis de te praedicauit, vir clarissime, vt non solum me totum rapuerit in amorem tui, verumetiam effecerit vt existimem me tibi non mediocriter deuinctum, ipsi deuinctiorem, quum antehac fuerim deuinctissimus. Quis enim non amet virum Reip. commodis natum, et in quo cum amplissima fortuna praeclarae virtutes animi paria faciant, imo non paria faciant, sed longe superent? Zasium autem promerentem sic multis annis amaui vt prorsus, iuxta legem Pythagoricam, omnia mihi cum illo duxerim communia. In quem quum tam effusa fuerit tua benignitas, scito Erasmum totidem nominibus obstrictum esse tibi quot Zasium habes obstrictum. Quod si hac lege me recipis in numerum debitorum tuorum, eadem lege me recipias oportet in numerum amicorum. Etenim si hoc est amicitiae ius, vt res caeteras faciat inter amicos communes, multo magis conuenit vt ipsi quoque amici sint communes, quum hac possessione nulla sit preciosior. Porro, Zasius plurima sua in me merita non mediocri auctario cumulauit, posteaquam in huius amicitiae consortium adoptauit veterem amiculum.

Sed haec alias copiosius. Haec vix scribere licuit diutina tussi concusso, quod malum hic plurimos occupauit.

Bene vale. Apud Friburgum Brisgoiae octauo die Februarii M.D.XXXII.

$^{2568}2604_{2632}$ To Viglius Zuichemus.

Rotterdam MS. (*a*)
K. p. 13: N. p. 951: Lond. xxiv. 30:
LB. 1213, App. 364 (ζ).

Freiburg.
8 February 1532.

[An original letter, written and signed by a secretary, in the public library at Rotterdam. Fearing that the letter had gone astray, Erasmus sent a copy of it on 10 March 1532, appending a note: 'Hanc epistolam nuper missam per Antonium denuo mitto nactus hunc Petrum Cyprium iuuenem miro iudicio praeditum, fuit mihi menses aliquot ὁμοτράπεζος. Haec addidi 10. Martii, Anno a Christo nato 1532'. This copy is represented only by LB. App. 364, the text of which, since it agrees in general with *a* against the printed texts (including LB. 1213), may be supposed to derive from the actual letter sent to Viglius on 10 March.

The Cyprian Peter is mentioned again in VZE. 30, and in EE. 194.]

Epistolam quam Augustae reliqueras accepi plenam amicissimae cuiusdam erga me voluntatis, quam abunde et hic praesenti praesens declararas, Vigli candidissime. Respondi per Gallum auspicatissimi nominis (dicebatur enim, ni fallor, Petrus Monsaureus): visus est sobrius ac probis moribus; is non petebat Patauium, sed per Venetias Romam. Commiseram illi et alias literas, sed suspicor ab eo nihil esse redditum. Alteras literas tuas accepi per Antonium Fuggerum, Patauii scriptas xiiii. Cal. Septemb. Qui dies si nihil habet erroris, volasti tu quidem non equitasti: suspicor errore calami Septembrem pro Octobri positum. Vtcunque hoc habet, gratulor tibi aditae Italiae prooemia fuisse prospera, precorque vt his auspiciis cetera respondeant.

De Egnatio nihil tu quidem noui narras, sed tamen iucunda omnia: sic enim amo virum ad vnguem factum, vt ad omnem de illo commemorationem exhilarer. Quid audio? cum Ciceronianorum turmis velitaris, et paras te iusto conflictui? At prius scire velim quid inter vos conueniat, quid sit in controuersia. Illi volunt vt iuuenes sese componant ad imitationem Ciceronis. In hoc maxime nobis cum illis conuenit. Nec repugnarim, si censent hunc praecipue imitandum. Si non permittunt vt vsquam a Cicerone recedamus, neque quicquam ab aliis licet probatis auctoribus sumamus, nec ipsos arbitror hoc facere quod ab aliis exigunt, si qui sunt omnino qui hoc exigunt. Sed malus quispiam genius hanc pestem conatur iniicere studiis, qualem iampridem iniecit religioni. Hermanus Phrysius semper mihi visus est affectare Ciceronis iucundam facilitatem: quod arbitror te quoque tum fecisse, tum facere; nam haec epistola tua postrema spirabat nescio quid Tullianum, non quidem praeter soli-

4. ni fallor *K*: *om. a*ζ. 5. visus . . . moribus *K*: *om. a*ζ. 7. suspicor . . . redditum *a*ζ: an reddiderit nescio *K*. 11. hoc *a*ζ: *om. N*. 18. Illi *a*ζ: Si *N*. 19. nobiscum cum ζ. 20. Si *a*ζ: Sin vero *K*.

---

1. Epistolam] Neither this letter nor Erasmus' reply are extant.

4–5. Petrus Monsaureus] Cf. Ep. 2632. The name (Petrus a Monte aureo) occurs in a letter of Peter Bunellus addressed to Carolus ⟨Sucquet?⟩ *Epist. Clarorum Virorum Selectae*, Venice, 1556, f. 88v°. where the person spoken of is described as a youth of good birth and education.

9. erroris] See Ep. 2568 introd.

tum, sed tamen solito magis. Verum illud tibi videndum est, ne dum impendio studes esse Ciceronianus, parum approbes te auribus *τῶν νομοσόφων καὶ φιλοβαρτόλων*. Extra iocum, mi Vigli, suaserim vt aut cum talibus ne conflicteris aut ne concertatio exeat in amarulentiam. A me si requirunt Tullianae dictionis nitorem, bis iniquum faciunt; primum quod a Batauo, dein quod a Theologo. Alioqui sum ex eorum numero qui M. Tullii facundiam diuinam esse potius quam humanam arbitrantur. Tantum abest vt illius phrasim improbem.

Nos hic toti sumus in rixis. Prodierunt censurae Sorbonicae, quarum opinor iam ipsos theologos pudere. His respondi, sed perpetua moderatione. De eodem, quod aiunt, oleo respondi et Clitouei veteribus naeniis. Expectatur Caesar Ratisbonae Synodum instauraturus, sed ille mirum quam agat Callipiden, nec id praeter solitum. Ego multis iam diebus tussi concutior. Vulgare nunc hic malum est. Miror te in literis non meminisse Bembi, quem audio praecipuum isthic omnium felicium ingeniorum agere patronum: oportet enim te illi iam et notum et charum esse, nisi aut tu aut ille mihi parum notus est. Vale.

Datum apud Friburgum octauo die Februa. An. a Christo nato M.D.XXXII.

Erasmus Rot. tuus.

Eruditissimo Iuueni Viglio Zuichemo Phrysio, Patauii.

2605. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 38. — Freiburg.
Q. 71. — 9 February 1532.

[An original letter, autograph throughout. The manuscript has two small holes.]

S. p. Si hic sedem aut haberes aut habere destinasses, etiam de die ⟨o⟩culata nonnihil remitteremus. Nunc quando res ipsa dis⟨su⟩adet, non pergam esse molestus, dum conor esse officiosus.

Quid nouae rei sit allaturus Cesar, nescio. Mirum de illo silentium. Aliquid monstri alitur: per secretum consilium nunc aguntur omnia.

Vtinam Grynei felicissimum ingenium mansisset integrum liberalibus studiis! Nam audio illum suffectum in demortui Oecolampadii vicem.

2604. 29. tamen *K*: *om.* *αζ*. 31. *νομοσόφων* *α*: *μωροσόφων* *ζ*. *καὶ φιλοβαρτόλων* *K*: *om.* *αζ*. 36–7. Tantum . . . improbem *K*: *om.* *αζ*. 39. quarum . . . pudere *αζ*: *om.* *K*. 40. De . . . oleo *K*: *om.* *αζ*. 42–3. nec . . . solitum *K*: *om.* *αζ*. 44. in literis *K*: *om.* *αζ*. 45. quem . . . 47. est *K*: *om.* *αζ*. 50–1. Erasmus . . . Patauii *α*: *om.* *K*.

2604. 31. *φιλοβαρτόλων*] Bartolus Severus, 1313–55. His name is used here as that of the typical lawyer; cf. LB. App. 370.

41. Clitouei] See Ep. 2443. 100n.

2605. 2. die ⟨o⟩culata] Cf. Ep. 2597 introd., 5 n.

Nos adhuc tussimus, sed paulo mitius. Expectandus est hyemis finis. Opto te cum omnibus tibi charis quam optime valere.

Friburgi. Nono die Febr. 1532.

Erasmus Rot. tuus.

Clariss. LL. doctorii Bonifacio Amerbachio. Basileae.

2606. From Anselm Ephorinus.

Leipzig MS.
EE. 166.

Basle.
10 February 1532.

[An original letter, autograph throughout: the address-sheet is missing.]

S. In tempore, quod rerum omnium opt⟨imum⟩, est ad nos missus famulus Theol⟨ogi⟩. Sed vereor, Eras. seculorum omnium decus prestantiss., ne promissa mea cupressis dicas similia, quae magnifice splendide atque sublimi et composito in conum vertice cum assurgant, fructum tamen non ferunt. Michi bona fide patera tua, quam presenti mitto Melchiore, oblata est, infrugifera tamen, non enim peperisse pateram, vt sperabam, video.

Accepimus et nos ex Polonia literas in principio Nouemb. scriptas, quibus iam quaternas hinc ad Mecoenatem nondum oblatas summo cum dolore intelligo. Sed, mi Eras. doctiss., tempus et hora tibi virtutis premia, pro inscriptione presertim Terentii, feret, ne dubita. Non committam Bonerorum familiam immemorem humanitatis et beneuolentiae tuae dici, nec erit illa mora, qualis qualis fuerit, noxia; famam enim filiorum Mecoenas, quam illis lucubrationibus tuis accessisse cognouerit, digno pensabit praemio.

Eobanus Hess⟨us⟩ et Venatorius, eruditione et integritate preclari nominisque tui studiosiss., proximis suis ad me literis te offitiosiss. vt salutem iniunxerunt. Ptolomei Geographica et graece et latine excudenda Pet⟨rum⟩ Apianum Engelstadii, harum rerum non tam studiosum quam doctum, suscepisse scribunt; ego illum vnum semper putaui qui eos libros studiosis dare commodiss. possit. Nurnbergae versi a Bilibaldo Pyrckheimero Ptol⟨omei⟩ lib⟨ri⟩ sibi

---

2606. 2. Theol⟨ogi⟩] L. Ber.

5. patera] See Ep. 2554. 42. The second cup expected was clearly from the Boners.

6. Melchiore] Perhaps Melchior Trechsel, who brought letters to Erasmus in 1529; see Epp. 2133. 1–3, 2083. 1n.

9. quaternas] *Sc.* litteras.

11. inscriptione] Ep. 2584, cf. Ep. 2554. 33–9.

16. Venatorius] See Ep. 2537.

19. Apianum] (Bienewitz) Born in 1495 near Leisnig in Saxony, a celebrated mathematician. He was professor at Ingolstadt and an inventor of astronomical and mathematical instruments. He published in 1524 his *Cosmographia*, in 1532 *Quadrans Astronomicus*, in 1533 *Horoscopium Apiani generale*, in 1534 *Instrumentum Sinuum seu Primi Mobilis*, in 1540 *Astronomicum Caesareum* dedicated to Charles v, to whom he had taught astronomy and by whom he was ennobled. In a different field of scholarship he edited with Bart. Amantius, at the costs of Raymond Fugger, the first *Corpus* of Greek and Latin inscriptions. †1552.

22. Bilibaldo] Rittershusius in his life of Pirckheimer (P. p. 14) mentions that Pirckheimer published ⟨1525⟩ an annotated Latin version of the *Geographia* 'plura etiam in eodem praestare paratus, si vitam ipsi Deus longiorem concessisset'. He had hoped to do something for the Greek text.

oblati. Non erunt inclinatae tabulae sed rectae et aequales, adiitientur huius rei Ioannis Regiomontani rationes. Videbimus illum, qui olim Rhomae Ptol⟨omeum⟩ tabulis ornauit, multum errasse. Ipse Apianus tabulas omnes manibus propriis confitiet, quippe qui iam norit quo vitiatae loco illae priores et vbi nobis imposuerint. Haec scire velim Glareanum presentibus amicis amicum, sed ob id ipsum occepi illum amare vehementius et euangelice, donandum enim aliquid infirmitati necesse est; velim mihi dari occasionem illi benefatiendi, vt nosceret quam alienum sit ab homine christiano querere in re futili et ficta nunquamque in animo concepta inter amicos dissidium. Fidelis qui est, amici tegit commissum. Sed reddam huic pro malo bonum etc.

Polonia nostra triumphat ab hoste victo. Hibernis etiam hisce mensibus in illius possessiones incursiones frequentes, non nisi maximis et onustis predis factae. Imperatoris Turcarum legatus magnificus componendae litis gratia inter Vualachum et regem nostrum missus. Hieronymus a Lasco ex legatione regreditur ad Turcam, minarum in Germaniam effundens ingentia plaustra. Caesarem Ratisbonnam venturum gaudeo.

Aduersam tuam valetudinem vehementer doleo; redibit tamen Christi auxilio et misericordia pristinus corpori vigor. Ioannes et Stanisl⟨aus⟩, qui vt patrem te resalutant offitiosiss., eo quo scripsi malo laborant, Stanisl⟨aus⟩ maxime. Mitto Theologo tuo, tuo nomine, condita cotoneorum. Precamur omnes vt ex poculo hoc nouo longam bibas sanitatem. Vale, Erasme doctissime.

Basileae 10 febr. M.D.XXXII.

Tuae celsit⟨udini⟩ addictiss.

A. Ephor.

Hospes meus homo senex, pius et famae tuae amator, nil magis praecatur a superis quam salutationem ab Eras. pro offitio quod bona fide in adducendo ex Nurnberga tuo poculo nobis accommodat.

---

23. tabulae] Maps with the latitude and longitude given by parallel straight lines crossing at right angles.

24. Regiomontani] Jno. Müller of Königsberg (1436–1476), the author of celebrated mathematical and astronomical works. A pupil of Purbach, he studied at Leipzig and Vienna. In 1461 Card. Bessarion took him to Italy. He enjoyed subsequently the patronage of Matthias Corvinus. In 1471 he settled at Nuremberg, where he erected a press at which he produced *inter alia* the *editio princeps* of Manilius' *Astronomica*. Sixtus IV bestowed on him the bishopric of Ratisbon and in 1474 summoned him to Rome in connexion with the reform of the calendar. Regiomontanus, however, died before he could obey the summons.

25. Ptol⟨omeum⟩] Ptolemy's *Cosmographia* was first printed at Vicenza in 1475 in the Latin translation of Iac. Angelus; it was printed again in Latin at Rome in 1478 'ex emendatione Domitii Calderini'.

28. scire velim] Because of Glareanus' special interest in geography. For Ephorinus' complaint against Glareanus see Ep. 2539. 37–45, 82–3.

35. hoste victo] Petryllus, the Woiwode of Moldavia, cf. Ep. 2600. 31 n.

36. incursiones] For the plundering of Moldavia and the attitude of the Turks see La. E. pp. 124–5.

39. Hieronymus a Lasco] Cf. OE. p. 189.

44. scripsi] The letter is not extant.

51. Hospes meus] Peter Rich; see Ep. 2539. 50 n.

[2582]2607[2613] From Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 229. Brussels.
OE. 196. 12 February 1532.

N. OLAI AD ERASMVM ROTERODAMVM RESPONSIO.

Levini negocium quo in statu sit, ex illius literis intelliges; curabo quantum in me erit tum tua motus voluntate, tum ipsius moribus bonis et indole non contemnenda, vt voti sui compos aliquando reddatur.

Te a pedis cruciatu et eciam aliis corporis molestiis, quas paciebaris, in praesencia liberatum esse, et gaudeo et laetor. Cupio vehementer, vt Deus optimus maximus hac optata te diu frui patiatur incolumitate. Sed qua possis, patria tua relicta, sub aere externo foelicitate et prosperitate vti corporis, non satis cogitare possum. Alii pedibus et manibus nituntur, vt in patria vbi nati sunt et educati, et in qua omnibus ornati sunt bonis et commodis, vitam agere possint quietam, et quod eis inest aut virtutis aut doctrinae, ea solum ornare decorareque patriam. Tu, vt libere meoque more tecum agam, mi Erasme, a multis iam temporibus secus fecisse videris. Nam etsi vbicunque egeris, non minori fueris patriae tuae ornamento et decori propter insignes tuas virtutes et animi dotes, quam si totam hic egisses tuam aetatem: tamen videtur conqueri de te quodammodo patria, a te nihil accepisse ornamenti et beneficii, cum eam deserueris, eamque tua non ornaris praesencia. At in promptu multas habes caussas, cur tamdiu abfueris, et tuos ciues tua priuaris praesencia. Non inficior te nonnullas fortassis habere hactenus potuisse. Sed cum nihil iam hic videam magni impedimenti quod hominem ab honesto ocio abstrahere posset, et quod non arrideat homini praeclaro: non iudico esse consentaneum te diutius abesse, praesertim cum serenissimam Reginam meam habeas tuae virtutis et doctrinae, vt ego intelligo, amantem et omni erga te affectam beneuolentia. Candorem et synceritatem in amicos animi mei literis tuis probare videris. Eo igitur quo me videris laudare candore haec ad te scribo; qui optauerim semper meos amicos non alios in me esse quam qualis ego in eos sim.

Scribis te aedes emisse Friburgi nouas: attamen non semel te cogitauisse de Brabantia tua repetenda: sed amicos quosdam tuos fuisse authores vt tantisper isthic hereres, dum res per Caesarem Carolum hic sopirentur. Aedes te a proposito retinere non debent. Nam illae non cum tuo damno emptorem habere, vt opinor, poterunt, quandocunque eas venales feceris. Nec video hic vllas esse res tam turbidas et molestas, quae te deterrere a reditu possent. Caesar compositis hiis quae debuit et potuit, alia omnia in Reginae reliquit potestate. Obtuli meam tibi etiam antea operam, qua liberum est, quantulacunque sit, te vti. Modo tuam intelligam voluntatem, non dubito, si propositum est tibi redeundi, quin tibi in ea re possim obsecundare et commodare. Nam etiam

5. quas *OE*: quā *MS*.

---

1. literis] Not extant; cf. Ep. 2582. 34 n.

non admonitus a te et dum alibi et dum hic fuimus, non semel feci de te illi cui oportuit mencionem. Nihilque est a me pretermissum, quod ad te ornandum promouendumque pertinuit. Quod si quando daretur facultas, verbis pocius quam nunc litteris explicare tibi mallem. Quare si amici te amantis vis audire consilium, cogita patriam tuam inuisere. In qua, vltra patriae ipsius amorem, et principem te beneuolentia prosequentem multosque habes amicos, et nihil hic esse video ad tuam quietam tranquillitatem et ocium literarium tibi defuturum. Nisi forte Franciscanos et Dominicanos metuas. Nemo est ex hiis qui superis tibi fauentibus sua loquacitate obesse possit. Quorum [impudentem] impudentiam tum aliis multis hic tibi obsequundantibus rebus tum tua presencia facile reprimes. Zuingliana et Oecolampadiana peste vos isthic liberatos esse, non ego solum, sed omnes boni letantur. Vtinam aliis quoque persecutoribus ἡ ἐκκλησία τῶν πιστῶν liberaretur. Minus esset bonis viris tedii et laboris.

Vale et si quid habes animo, vel pocius ad quod tempus te huc expectem, fac me certiorem. Meam synceritatem et libertatem scribendi, si ea te turbauerit, mihi condonabis. Ea enim apud amicos synceros vti sum solitus. Vale et me ama et rescribe.

Bruxellae 12 Februarii Anno 1532.

2608. To Stanislaus Turzo.

Enarratio in Psalmum xxxviii p. 2. Freiburg.
Lond. xxix. 36: LB. v. 415–16. 13 February 1532.

[The preface to *Enarratio psalmi trigesimi octaui*, Basle, Froben, March, 1532: answered by Lond. xxvii. 37, LB. 1229.]

R. PRAESVLI, EIDEMQVE ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, D. STANISLAO TVRZONI EPISCOPO OLMVTZENSI DES. ERASMVS ROTEROD. S. D.

Vnas 'Amyclas perdidit silentium', sed πολλὰς φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν, si qua fides priscorum adagiis. Quum autem inter omnes possessiones nulla sit quae cum fideli amico queat comparari, non existimaui, Praesulum ornatissime, committendum vt mihi perpetua literarum intermissio tam insignem patronum videretur ademisse. Animo quidem meo nunquam exciderat amabilis ille Turzo. Id enim qui possim, ni essem vnus omnium qui viuunt non solum inhumanissimus, verum etiam ingratissimus? Sed interdum audiebam te mutasse sedem, interdum addubitabam num in tantis rerum tumultibus esses incolumis, interdum nonnulla suspitio vellicabat animum, ne quis forte ex istorum numero qui aconitum in lingua circumferunt veterem tuam in me beneuolentiam vel extinxisset vel certe refrigerasset.

Sed Gaspar Velius, quondam tuae benignitatis alumnus, quum Caesaream synodum apud Spirenses indictam petens obiter nos

2607. 58. *πιστῶν scripsit P. S. Allen*: *πηστῶν MS.*

2608. 1. Amyclas] *Adag.* 801. πολλὰς] Anon. apud Arist. *Eth. Nic.* δ. 5. 1.

14. Velius] See Epp. 2517. 35n, 2543. 1n.

inuiseret, scrupulum omnem depulit, confirmans et tibi res omnes esse ex animi sententia, nec pristino tuo erga me studio quicquam decessisse; sed quod ante crebro fecerat per literas, tum praesens praesentem obiurgabat, quod apud tam eximium amicum non aliquo studiorum meorum monumento refricarem mei memoriam. Quum responderem, eam quidem voluntatem mihi fuisse perpetuam, caeterum hactenus nihil enatum quod tanto Praesule dignum videretur, acrius etiam me obiurgauit, qui non satis pernossem Turzonis humanitatem. 'Nullus' inquit 'libellus est tam pusillus, quem ille non sit magni muneris loco accepturus, modo is sit *γνήσιος* Erasmici ingenii foetus'. Hic rursus quum excusarem iamdudum effoetum laboribus, calamitatibus, morbis, et annis ingenium, nullam accepit tergiuersationem, nec conquieuit, donec pollicerer quod exigebat.

Feci itaque quod solent Britanni: inter absentes mittuntur symbola, signa vocant illi, in quibus nemo spectat pretium, sed eius qui mittit animus gratiam addit xenio, etiam si fragmentum sit panni cuiuslibet non maius vngue pollicis. Hoc exemplo prouocatus ac spe successus e Velii sermone concepta mitto Psalmum trigesimum octauum, a veteribus varie tractatum, sed sic vt meo quidem iudicio quaedam torsisse, quaedam parum intellexisse videantur. Ego porro quid praestiterim tuum esto iudicium. Illud vere profiteri licet, mihi nonnihil sudatum esse vt totius argumenti tenor sibi constaret.

Hoc quicquid est munusculi, si tua pietas fronte serena acceperit, magna me affecerit voluptate; sed eam ipsam conduplicabis, si per literas significare dignaberis, si quid secus a me tractatum velles. Nec dubito quin huiusmodi multa sint occursura. Caeterum in hoc commentariolo videbis obiter nonnullam horum temporum imaginem, quibus inter tot humanae vitae calamitates nulla perniciosior, inter tot pestes nulla pestilentior, quam linguae letali veneno tinctae, quae sic *τυραννεύουσιν* hoc seculo vt non alio magis. Cognosces autem et nonnullam partem rerum mearum, ac fortasse miraberis hunc seniculum semianimem in tantis vndique lacessentibus procellis ac tempestatibus adhuc rectum tenere clauum. Sed *ὁ κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω;* libet enim apud te *ἑλληνίζειν*, quem accipio iampridem, licet, ni fallor, *ἤδη ἐπὶ γήραος οὐδῷ*, factum esse *φιλέλληνα*, Graecisque literis strenuam nauare operam, ingenti sane multorum pudore, qui iuuenes praecipuam hanc studiorum partem negligunt, et ad Theologiae adyta illotis, vt aiunt, pedibus irrumpunt. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae Id. febr. M.D.XXXII.

2609. FROM CHRISTANNUS BAYER.

Leipzig MS. ⟨Torgau.⟩
EE. 167. 18 February 1532.

[An original letter, written by a secretary, signed and the heading and date added by Bayer. It has been reproduced in facsimile by Mentz 38[a].

2608. 51. *ὁ κύριος*] Ps. 26. 2. 52–3. *ἤδη . . . οὐδῷ*] Hom. *Il.* 22. 60, etc.

That the letter was written from Torgau seems likely from documents which indicate that the Elector's court was at this time at Torgau; see EE. p. 299.

Christian Bayer (Bowarius in Ep. 2610) of Langheim; Professor of Law at Wittenberg (B.A. 1504, M.A. 1505) and for a considerable time burgomaster of Wittenberg. He became councillor to the Elector Frederick, who in 1521 employed him to deal with the controversy about the mass at Wittenberg; and in particular to confer with the commission of the University appointed to pronounce on the subject and presided over by Melanchthon (see his letters to and from the Elector, ME. 144–5–6, 162, 166, cf. 169). In 1528 he became Chancellor to John the Steadfast, Elector of Saxony, retaining the office till his death. In Jan. 1530 he was sent by the Elector to the Congress of Nuremberg where he argued for the legality of resisting the Emperor by force. He accompanied his master to the Diet of Augsburg, where, to the indignation of Eck and others, he was permitted to read the Confession before the Emperor and Princes on 25 June 1530 (see LE. 1691, 1698, 1699). He died in 1535. His death is mentioned in letters from Luther to Justus Jonas of 28 Oct. (LE. 2333) and from Melanchthon to Myconius of 30 Oct. (ME. 1347). His name occurs frequently in the correspondence of the period; and letters to and from him survive in LE. 1518, 2180; ME. 562, 633, 677, 1129, 1138, 1324, 1325; JE. 150, 238.

For Polyphemus see Ep. 2130 introd.]

MAGNO SVO ERASMO ROTERODAMO.

S. D. Anno superiore peractis comitiis Augustanis venit ad nos Polyphemus tuus, immo noster, litteris commendaticiis Martini Lutheri, Iusti Ionae et Philippi Melanchthonis oneratus, quibus me rogarunt vt accomodarem Polyphemo, quo in numerum aulicorum principis nostri Ducis Saxoniae Electoris reciperetur. Quam prouinciam non tam illorum commendatione quam tuo nomine libentissime suscepi. Nam ita tibi persuadeas velim, te, parentem omnium studiosorum, politioris litterature presidem et syncerioris theologie restauratorem, ab omnibus doctis bonisque viris, quos habet nostra Saxonia, amari coli et venerari. Quod autem ad me attinet, ingenue fateor, quicquid in me est eruditionis, quod quam sit exiguum hee littere arguunt, tibi acceptum ferri debere. Negotium igitur Polyphemi ad principem retuli, qui facta per me nominis tui mentione Polyphemo non infimum in aula munus assignauit; quo ita functus est vt ab optimis quibusque fieret maximi, et principi nostro magno vsui futurus fuisset, si coelum Saxonicum ferre potuisset. Postquam vero non minus grauiter quam assidue e pedibus laborare cepisset, curaui vt pace ac munificentia principis alio se conferre liceat, vbi mitius coelum et illius nature accommodatius esset. Quanquam autem Polyphemus tibi commendatissimus et charissimus est, tamen illius probitati, candori ac fidei coram te et omnibus testimonio esse volui. Rogo igitur, vt eam apud te gratiam integram reperiat quam discedens reliquit. Quod si mea commendatione tibi gratior esse poterit, est quod vehementer gaudeam. Bene vale, pater venerande, et meam audaciam amori, quo Erasmum amplector, adscribe.

Date XVIII Mensis Februarii Anno XXXII.

Tuus Christannus Bayer, V. I. doctor
et Ducis Saxonie Electoris Imperii Cancellarius subscripsit.

Eximio raraeque eruditionis viro, magno Erasmo Rhoterodamo, domino et patrono suo omnium amantissimo.

2610. From George Spalatinus.

Leipzig MS. ⟨Torgau.⟩
EE. 168. ⟨18 February⟩ 1532.

[An original letter, autograph throughout: no doubt from the same place and date as Ep. 2609.]

+

Quamvis scirem non esse opus Polyphemo nostro mea ad te commendatione, Erasme doctissime (quid enim multis commendarem notissimum tibi ?), tamen, vt ne meo quidem officio deessem, homini amico hoc elogion veluti corollarium proficiscenti dedi. Video enim, quod tibi non puto non summe placiturum, proficisci non sine litteris optimi Principis nostri Electoris Saxoniae, honestatis et probitatis eius testibus non vulgaribus ; deinde etiam epistola D. Cancellarii doctoris Christanni Bowarii, compatris mei charissimi. Neque ego sciam esse vllos quos Polyphemus noster vel in aula nostra vel alibi offenderit. Tam gratiosus est, hoc fortassis ex Gratiis, hoc est, ex litteris ipsis, hoc est, Gratiarum matribus nato. Haec pro Polyphemo nostro ; libenter enim gratificor quibus possum, Deo aut⟨ore | . 1532.

G. Spala⟨tinu⟩s.

2611. To Jacopo Sadoleto.

Basilii Opera, 1532, p. † 2. Freiburg.
Lond. xxviii. 7 : LB. 1215. 22 February 1532.

[The preface to Froben's Greek Basil, March 1532, the first edition of Basil in the Greek. It would seem that Erasmus directed the enterprise (cf. Ep. 2526. 13 n.), though he disclaims editorial responsibility (see ll. 1–4) : in omitting the Commentaries on Isaiah Froben was presumably guided by Erasmus, who had questioned their genuineness (Ep. 229. 5–14) as early as 1511, when he took with him to Cambridge Grocin's MS. of these Commentaries and translated them. (This MS. does not appear in the list of Grocin's books printed in *Merton Muniments*—the only Basil in the list is that now in the library of Corpus Christi College, Oxford, Cox 27.) Erasmus contemplated at that time a translation of Basil, which was to be associated with Fisher and with the university of Cambridge. But he dropped the project when he found that it was not encouraged by Fisher to whom he had offered his version of the Isaiah Commentaries (Epp. 229, 237). He did not publish this version until 1518, when Froben printed it with his edition of the *Enchiridion*. Erasmus' interest in Basil continued ; in 1528 he asked Pirckheimer to send him a manuscript of Basil (Epp. 1997. 12–13, 2028. 1–3), which was possibly the manuscript forwarded by Erasmus to Levinus Ammonius, with the request that he would copy it (Ep. 2214. 7n). It was plainly Erasmus' occupation with this edition that prompted him to undertake his translation of the *De Laudibus Ieiunii*, Freiburg, Emmeus, 1532 (already translated by Raphael Rhegius) and of the hitherto untranslated *De Spiritu Sancto*, Basle, Froben, 1532. There is a manuscript (? late xviii^{c}.) of this preface in the Vatican Library (MS. Ott. 3174, no. 1), but an examination of its errors shows it to be of no value.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS R. D. IACOBO SADOLETO EPISCOPO CARPENTORACTENSI S. D.

Prorsvs obfirmaram animum, huius aeui decus Sadolete, statue-

ramque Typographorum quamlibet importunis flagitationibus obsequium praefandi in alienas lucubrationes in posterum omnino pernegare. Sed ab hac adamantina, vt mihi quidem videbatur, sententia me transuersum abripuit Diuus Basilius, vir optimo iure dictus Magnus, sed Maximi cognomine dignior. Ex his quae versa legeram, veluti per nebulam, suspiciebam ingenii dotes plane diuinas, ac pectus humana conditione maius. Verum simulatque contigit audire Christianum Demosthenem, imo coelestem oratorem, sua lingua loquentem, sic animum meum totum perculit inflammauitque vere flexanima diuinitus afflati Praesulis eloquentia vt mihi nihil prius curandum duxerim quam vt inaestimabilis hic thesaurus in publicam vtilitatem typis euulgaretur. Etenim si me lusciosum ac frigidulum sic ad pietatis amorem accendit, quanto magis rapiet eos qui pro ingenii felicitate proque copiosiore doctrina, quum perspicaciores habent oculos, tum ad pietatis studium suapte sponte sunt propensiores. Neque enim hunc, vt arbitror, affectum in me genuit arcana quaedam ingeniorum cognatio, quemadmodum puerum rapuit olim Horatius, quum ipse nondum scirem quae res me tantopere delectaret: quid enim affinitatis huic mortalium infimo, cum incomparabili heroe? Sed omnipotens ille Spiritus per organum electum suam exerens *ἐνέργειαν* sic afficit animos nostros. Haec est enim illa, cuius somnium modo vidit Plato, vere pulcherrima rerum sapientia, quae spiritualibus oculis conspecta incredibiles excitat amores sui.

Equidem contumeliam esse iudico, Basilii facundiam cum quoquam eorum comparare quorum eloquentiam supra modum admirata est Graecia, iuxta modum aemulata Italia. Quis enim inter illos sic omnibus dicendi virtutibus excelluit vt in eo non aliquid vel desideretur vel offendat? Tonat ac fulgurat Pericles, sed sine arte. Attica subtilitate propemodum friget Lysias. Phalereo suauitatem tribuunt, grauitatem adimunt. Isocrates, vmbratilis orator, affectatis structurae numeris ac periodis orationis perdidit illam natiuae dictionis gratiam. Demostheni, quem velut omnibus numeris absolutum eloquentiae exemplum producit M. Tullius, obiectum est quod orationes illius olerent lucernam, nec desunt qui in eo affectus et vrbanitatem requirunt. Sed vt maxime aliquis extiterit in quo neque naturam neque artem neque exercitationem desideres, quem mihi dabis, qui diui Basilii pectus numine plenum, non dicam aequarit, sed vel mediocri consequatur interuallo? Quem qui tantum philosophiae, qui omnium disciplinarum circulum cum summa dicendi facultate coniunxerit? Sed, vt dixi, contumeliae genus est virum diuinitus afflatum cum prophanis ac nihil aliud quam hominibus conferre.

Decentius est diuum cum diuis componere. Tulit eadem ferme aetas aliquot summa facundia parique doctrina ac pietate viros, Athanasium Alexandrinum Episcopum, Gregorium Nazianzenum Basilii Pyladem, ac studiorum sodalem, Ioannem Chrysostomum et ipsum Basilio familiarem, ac fratrem Gregorium Nyssenum

2. flagitationibus] In a letter to Boniface (Q. 73) Erasmus gives an amusing account of the importunities of Herwagen in connexion with the Froben edition of Demosthenes.

Episcopum. Horum suis quisque dotibus summus erat. Athanasius ad docendum accommodatissimus: Nazianzenus floridum et argutum orationis genus amplexus videtur: Chrysostomus, licet pulcre suo cognomini respondens, alicubi verbis redundat, et in digressionibus videtur immodicus: Nysseno placuit pia simplicitas. At Philostorgius in tantum praetulit Athanasio Basilium vt virum alioqui summum cum Basilio collatum scripserit videri puerum. Nazianzenus videbatur cum Basilio paria facturus, ni inter tot ornamenta naeuos aliquot interdum haberet inspersos. Argutiarum et externae sapientiae affectatio, dictionisque structura ab Isocratis exemplo non abhorrens, nonnihil resipiunt scholam rhetoricam. Cuius rei si quis fidem requirat, in Monodia, quam ab se summa cura elaboratam non dissimulat ipse, videbit multum fabularum e poetis ascitum, videbit et collationem qua Basilium cum Veteris Testamenti claris heroibus committit duriusculam esse.

At in Basilio nescio quid morosulus etiam lector possit desiderare. Manat e sanctissimo pectore cunctisque humanis cupiditatibus defecato simplex ac naturalis oratio. Praestantur omnia quae potest ars, nec vlla tamen vsquam artis significatio: agnoscas ibi summam mundanae philosophiae cognitionem, sed nullam prorsus ostentationem. Sentias illum callere disciplinas liberales, et in his mathematicas omneis, sed sic adhiberi vt nihil aliud quam ancillentur pietati. Diuinarum Scripturarum testimonia tam concinne admiscet orationi perpetuae, vt gemmas purpurae non assutas, sed ibi natas dicas.

Nec in vno tantum genere excellit. Tanta erat ingenii dexteritas vt, quocunque se intendisset, felicissime rem gereret. In enarrandis sacrorum voluminum mysteriis, mire διδακτικός, diligens, cautus, apertus, minimeque violentus. Ad genus panegyricum putatur maxime natura fuisse compositus, in quo sic orationem attemperat ad animos auresque multitudinis vt et imperitis sit perspicuus et eruditis admirandus. In disputando aduersus Eunomium quum admirabilem habeat subtilitatem, nusquam tamen ab orationis perspicuitate recedit: atque intra catholici dogmatis defensionem sese continens, nusquam euagatur in conuicia nihil ad causam facientia. Nec sui dissimilis est in opere ad Amphilochium De Spiritu Sancto; sed quodcunque tractat argumentum, nusquam illum destituit perpetua dictionis sanitas ac iucunditas, eaque non ascita sed natiua. Adest vbique, iuxta nomen illius, regia quaedam maiestas cum admirabili quadam humanitate coniuncta. Sic inuehitur in mores hominum vt obiurgantem etiam possis amare.

Qualis erat oratio, talis erat et vita. Hac ingenii dexteritate

---

81–2. aduersus Eunomium] Basil's *Contra Eunomium* (*Ἀντιρρητικὸς τοῦ ἀπολογητικοῦ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομιοῦ*) was first printed in *Opera Quaedam ... Basilii* (*ea scilicet quae in editione anni 1532 non inueniuntur*), Venice, S. de Sabio, 1535. Erasmus himself tells us (ll. 211–12) that he had been unable to obtain a Greek text of it for the edition of 1532. He may be presumed, therefore, to be referring here to George Trapezuntius' translation of the third book mentione below (ll. 114–18).

85. dissimilis] The *De Spiritu Sancto* was written c. 375, some 12 years after book iii of the *Contra Eunomium*.

87. sanitas] Cf. LB. v. 856E.

Eusebium Episcopum ambitione tendentem ad seditionem ex aemulo reddidit amicissimum. Hac Modestum Caesaris praefectum sic contempsit vt hominem impium virtutis fulgore raperet in sui admirationem. Hac Eusebium Ponti praefectum deuicit deiecitque, ac mox deiecto tulit opem. Hac ipsum Imperatorem Valentem, quum ingressus esset ecclesiam, primum in stuporem adegit: mox sapienti colloquio a concepta crudelitate deterruit; atque etiam ab Ariana factione reuocauit, nisi, quod huius amabilis libertas construxerat aliorum pertinax improbitas destruxisset. Animus erat adeo paratus ad martyrium vt illud muneris etiam exoptaret loco. In scriptis illius nihil vsquam obstrepit humani affectus, nusquam suam agit causam. Postremo, inest quiddam, quod quo nomine sit appellandum nondum inueni. Adest peculiaris gratia quae nunquam satiat legentem sed semper sitientem dimittit.

Itaque quum mihi persuasissem haud mediocrem vtilitatem et sacris studiis et Christianae pietati accessuram, si non vmbra Basilii, sed ipse Basilius in manibus omnium versaretur, persuasi Hieronymo Frobenio atque huius socio Nicolao Episcopio vt, quicquid eius peruestigari posset, typis euulgarent. In his enim quae Basilii titulo Latine versa tenemus, Basilii maxima pars abest. Georgius Trapezuntius, homo doctus, ingenue fatetur sese imparem suscepto negotio, quod neque tanta Romani sermonis adesset facultas quae Graeci sermonis gratiam elegantiamque referret, nec rei theologicae tanta peritia vt vbique rerum quae tractantur subtilitatem assequeretur. Ruffinus nusquam nec elegantem nec bonae fidei interpretem praestitit. Vt autem de his quae vertit Raphahel Volaterranus aliquod experimentum caperem, visum est cum Graecis conferre quicquid primum occurrisset. Occurrit autem Homilia De Ieiunio, materiam tractans popularem nullis difficultatibus inuolutam. Omitto nunc elegantiam: qua fide rem gesserit, vide. In primo statim versu, quod est in Graecis, *ἐν νεομηνίαις*, id est, in initiis mensium, omisit: sed id pensans, mox addidit de suo, quia praeceptum in Israhel est: idque parum concinne, quum mox sequatur, *τοῦτο πρόσταγμά ἐστι προφητικόν*. Dein quod Graece est *τὴν προάγουσαν τῶν ἡμερῶν ἑορτήν*, id est, antecellentem caeteris diebus festiuitatem, vertit, hanc horum dierum celebritatem. At Basilius allusit ad insignem diem qui praecessit. Rursus quod Graece est, *ὑποσημαίνει τὰ ἀναγνώσματα*, id est, indicant lectiones, reddit, significare videntur: diminuens quod auctum voluit Basilius, quum ante dixerit, omni tuba vocalius, omnique musico instrumento significantius. Praetereo minutula, quod pro *ἐγνωρίσαμεν*, id est, didicimus, vertit, nouimus; proque *παρωσαμένου*, id est, reiiciente, dixit vituperante. Atque hic rursus ex Esaia adiecit interpres: In die, inquit, ieiunii con-

114. Georgius Trapezuntius] See Ep. 36. 1 n. His translation of *Magni Basilii contra Eunomium de Spiritu Sancto, lib. tert.* was published at Rome in 1526.

118. Ruffinus] †410. He translated Basil's *Regula* and eight Homilies. For Erasmus' opinion of his scholarship see Ep. 1844. 66–71, cf. Ep. 554. 66.

120. Raphahel Volaterranus] R. Rhegius, see Ep. 2422. 61 n. The *Opera . . . Basilii per Raph. Volaterranum nuper in Latinum conuersa* were published in Rome in 1515.

uenitis debitores vestros, fora contentionesque exercetis; quum Graeca sic habeant, *μὴ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε, ἀλλὰ λύε*, etc. id est, nolite ieiunare ad lites et contentiones. Paulo post, quod est, *μὴ σκυθρωπάσῃς θεραπευόμενος*, id est, ne sis tristis dum curaris, vertit, nemo curatus liberatusque moeret. Rursus, *εὐθύμησον*, id est, bono sis animo, vertit, gaude si sapis. Paulo post, *ἥ γε ὡς ἀληθῶς ταύτης τῆς προσηγορίας ἀξία* prorsus omisit, quod, vt opinor, non intellexit illum alludere ad etymologiam Graecae vocis *νηστεία*· quod idem mox facit in his, *ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο, ὁ νιψάμενος ἀπεπλύνατο*. Dehinc, quod est, *ἐπὶ τὰ ἔνδον λάμβανε τῶν μελῶν τὴν νομοθεσίαν*, id est, praeceptum ad interna membra accommoda, sic vertit, intus intus vnge sancto oleo caput. Item quod est, *ἵνα μέτοχος γένῃ Χριστοῦ*, perdidit allusionem a chrismate ad Christum. Mox, *καὶ οὕτω πρόσελθε τῇ νηστείᾳ*, id est, ita accede ad ieiunium, vertit, hoc modo ieiunio appareas. Multa sciens transilio, ne molestus sim lectori. *πρόσδραμε*, id est, accurre, vertit, prodi. Paulo post, *πατέρων ἐστὶ κειμήλιον· πᾶν τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον ἐστὶ αἰδέσιμον*, id est, a maioribus traditus thesaurus est: quicquid excellit antiquitate venerabile est: priorem partem omisit, posteriorem sic reddidit: prouerbium est, Omne per antiquitatem fieri nobilius. Iam quod continenter sequitur, *δυσωπήθητι τὴν πολιὰν τῆς νηστείας*, id est, reuerere caniciem ieiunii, vertit, ieiunii caniciem diligenter perscrutare. Rursum post versus aliquot, *φειδοῖ τῆς σαρκὸς τὴν βρῶσιν ὑποτιθέμενον*, in carnis indulgentiam cibum suggerentem; refertur enim ad serpentem, qui praecessit: ille separauit atque ita vertit, parce carni cibum subministrare, ratus *φειδοῖ* verbum esse, quum sit nomen dandi casu, alioqui esset *φείδου*. Reliqua quid attinet persequi, quum ex his abunde liqueat tantum interesse inter Basilium versum et sua lingua loquentem quantum inter lusciniam modulantem et coruum crocitantem.

Equidem fateor et Raphahelis et Francisci Aretini et Aniani aliorumque huius notae scriptorum industriae nos nonnullam debere gratiam: sed quid futurum coniectamus, quum ex ad hunc modum versis autoribus graues theologi serio proferunt testimonia, ac de catholicae fidei dogmatibus pronunciant? Proinde quum omni professioni, tum in primis theologicae, necessarium arbitror vt aut e fontibus haurire malint quam e lacunis, aut eorum qui vertere fidem exploratam habeant. Quanquam inter innumeros qui hoc operae susceperunt quotusquisque est qui non plurimis in locis vel imperitia vel oscitantia lapsus sit? Quo sane nomine studiosorum omnium fauorem meo iudicio promeretur officina Frobeniana, quae prima apud Germanos ausa est Graecum autorem antea non euulgatum excudere formulis, ab omnium laudatissimo Basilio rem auspicata.

Quod si successerit, vt successurum spero, decretum est quotannis huic negotio praelum vnum dicare. Dein quod in Vitis Plutarchi tentatum est a quodam vtriusque linguae peritissimo, idem curabitur in Basilio, Chrysostomo, Athanasio, Cyrillo, Gre-

---

168. Francisci Aretini] *Fl.* c. 1450. See Ep. 2226. 77n, and for Erasmus' criticism of his translations Epp. 2263. 51–9, 2291. 12–13.

Aniani] *Fl.* 415. See Epp. 1558. 202n.

gorio Nazianzeno, et horum similibus autoribus, licet quaedam ita versa videantur vt appareat minus negocii futurum ei qui denuo vertat ab integro quam qui deprauata restituat. An non igitur publico omnium bonorum fauore digni sunt, qui ad tantam studiorum ac religionis vtilitatem et facultates omneis expendunt et curam vigilantiamque summam impendunt? Verum hic quoque videtur haudquaquam dormire Ate Homerica, quae per Eridem malum contentiosum inter Italos, Gallos ac Germanos immittere conatur. At quanto consultius erat nos inuicem mutuis officiis adiutare: vt qui posterior sit, praecedenti non inuideat, sed applaudat: qui prior, sequi conanti manum porrigat.

Hac admonitione nihil erat opus, si cunctis adesset is animi candor, eaque synceritas, quae tibi. Nihil enim dubito quin huic honestissimo instituto sis vtroque fauturus pollice aut, vt melius dicam, toto pectore. Atque hac potissimum de causa visum est curare vt Basilius ille Magnus tui nominis auspicio prodeat in publicum, qui tam admirabili facundia tractas arcana volumina vt non immerito Latinus Basilius appellari possis. Propitia sit mihi tua modestia, si quod sentio reticere non valeo.

Verum haec scribenti mihi recrudescit dolor, quem grauissimum ex bibliothecae tuae panolethria pridem conceperam. Poterat enim illa ad hoc institutum, quod absque Graecorum voluminum copia geri non potest, magno esse adiumento. Nunc si tua forte bibliotheca Basilium Graecum non habet, huius saltem accessione supellectilem tuam literariam augemus. Atque vtinam totum Basilium dare licuisset. Libros enim quos diuinitus scripsit in Eunomium multum vestigatos nancisci non quiuimus. Precor vt Dominus R. amplitudinem tuam studiorum ac rei Christianae commodis diu seruet incolumem.

Datum apud Friburgum octauo Calend. Martias, Anno a Christo nato, M.D.XXXII.

2612. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 17. ⟨Freiburg.⟩
Q. 16. 26 February ⟨1532⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date may be conjecturally supplied by comparison with Epp. 2605, 2620: both express misgiving as to the Emperor's policy, and Ep. 2620 mentions, as this letter does, the reply to the Paris Theologians, published early in 1532.]

S. p. Iacobus Sadoletus in suis ad me litteris queritur raras ab te meque venire litteras. Ait se legisse omnia quae Pius in me scripsit. Oro vt si detur oportunitas, cures meam epistolam ad illum perferendam, simul mittas, si poteris, libellos quorum altero respondi Pio, altero Theologiae Facultati. Ego venabor occasionem eosdem ad illum mittendi, si qua forte ad illum perueniant.

2612. 1. suis . . . litteris] Not extant.

Id enim ille petit suis litteris. Vereor ne Caesar moueat nobis aliquid nouae tragoediae. Bene vale.

4. Cal. Martias.

Ornatiss. viro D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

[2607]2613. To Nicholas Olah.

Esterhazy MS. p. 232. Freiburg.
OE. 200. 27 February ⟨1532⟩.

ERASMVS ROTERODAMVS N. OLAO SECRETARIO S. R.

In litteris tuis, mi Olahe, exosculatus sum istud pectus tuum longe candidissimum. Quod Leuino adfueris, mihi magnopere gratum est. Spero fore vt tuis monitis adiutus dignum se praestet cum aula tam celebri tum cordatissimae reginae famulitio.

Patria de me queri non potest; cui an ornamento sim, nescio; certe illa mihi non multum attulit nec ornamenti nec emolumenti. A Syluagio pertractus contempsi fortunam Anglicam. Ei cum praefatus essem, ne quid a me expectaret obsequiorum, atque ille vocem meam approbasset, post questus est de me, quod non quotidie obsiderem fores ipsius, pransurus aut coenaturus cum eo, imo saepe illo ad duodecimam vsque horam expectato, famelicus aut asperrima hyeme noctu domum rediturus, quod id temporis nec tutum erat per Hispanos. Ex caesaris pensione non recepi, nisi pro sequianno. Absenti teruntius numeratus non est, licet Caesar ex Hispaniis bis scripserit D. Margaretae amitae, vt mihi extra ordinem satisfieret. Pensionem e prebenda Curtraceñ. mira impudentia intercipit Petrus Barbirius, Decanus Tornacensis, theologus, et talis amicus vt non dubitaturus fuerim illi decem vitas credere, si decem habuissem. Louanii quomodo tractatus sim a quibusdam, nunc non referam. Aut abeundum erat, aut exercenda carnificina quam moliebantur in humeros meos detrudere.

De aula tamen non queror, cuius fauori hoc debeo, quod libri mei isthic exusti non sunt. Nec isthic vllum habeo vere syncerum amicum praeter vnum Conradum Goclenium; quum in Anglia repererim amicos et prudenter et constanter beneuolos. Regnant isthic monachi, praesertim in Brabantia, quo genere hominum nihil stolidius, nihil immitius. Hi me fingunt hostem, quod admonuerim quibus in rebus sit vera pietas. At illi mallent populum nihil omnino sapere. 'Sed illis mea presentia imponet silentium'. Imo pocius excitabit clamorem. Armati sunt horribilibus aedictis. Vidi edictum Antuerpiae excus[s]um. Aleander Archiepiscopus Brundusinus olim nihil non molitus est vt me perderet, nec dubito quin hoc idem nunc agat, vtcunque dissimulat.

Strauerunt pulcre viam ad id quod moliuntur. Exiit volumen Alberti Pii egregie stolidum, sed tamen claritudo nominis me

---

2613. 7. Syluagio] Erasmus' imperial pension and the Courtrai prebend both date from 1516, see Epp. 370. 18n, 436. 5n.

21. carnificina] 'Butchering' the Lutherans.

grauat. Successerunt censurae Sorbonicae magno theologorum dedecore, sed tamen apud plerosque Facultatis titulus onerat me inuidia, quum res non agatur per Facultatem, sed per delirum Decanum, ac Beddam hominem simpliciter furiosum. Pio et facultati respondi. Sequutus est Parisiis alius libellus conficto titulo Iulii Caesaris Scaligeri, totus scatens tot mendaciis insignibus, tot furiosis conuiciis, vt nec ipsa vanitas possit mentiri impudentius nec vlla Furiarum stomachari furiosius. Stilus totus tam arguit Aleandrum autorem quam ipsa hominis facies. Vtrumque mihi notissimum est.

Reginae Mariae tum singularis prudentia, tum pietas praedicatur ab omnibus, nec me clam est illam beneuolo esse animo, quo sane nomine plurimam illi debeo gratiam. Sed illa modo gubernaculis admota est, ac multis eget. Caesar autem, vt audio, demessa segete reliquit illi spicilegium. Mea autem valetudo talis est vt non solum ad nullum obsequium, sed ne ad conuictum quidem sit accommoda. Egre vitam tueor domi manens. Ipse Caesar in Hispaniis non potuit monachis furentibus silentium imponere. Itaque vereor vt isthic possit id Regina. Verum vt haec sint ex animi sententia, metuo ne corpusculum hoc attenuatissimum coelum istius regionis ferre non possit et frigidum et ventosum.

Edes non reuendam sine damno centum et quinque florenorum. Tamen hoc facile negligam. Expectabo reditum typographorum e Franckfordia. A Paschate fortasse mittam alterum e famulis, qui mihi certa renunciet quique nidum apparet aduenturo, si statuero repetere patriam. Interim obsecro vt illustrissimae reginae fauorem ita vt soles pergas alere. Zuinglianos habemus paulo mitiores, sed vereor, ne recrudescat malum. Oecolampadius iam habet successorem, vidua illius maritum. Quid agant Tigurini nescio.

Non est, mi Olahe, quod depreceris audaciae veniam: tua candissima libertas mihi gratissima est, vt quae declaret animum absque fuco beneuolum. Respondi censuris Sorbonicis, sed moderatissime. Exitum expecto. Litteras tuas ac Leuini accepi quarto calendas Martias per quendam, quem huc ob eam solam caussam magnus veredariorum magister iuxta Spiram emandarat.

Haec scripsi postridie, hoc est iii Calend. Martii. Bene vale. Friburgi Bisgoae.

52. domi manens *scripsimus*: Dominianus *MS*. Cf. Ep. 2620. 28–9, OE. p. 211. 64. *OE.*: sui cessorem *MS*. 73. Friburgi Bisgoae *add. sec. man.*

---

64. successorem] O. Myconius; for Myconius see Ep. 861 introd.

vidua] Capito married Wibrandis Rosenblatt on 11 April 1532—the marriage was urged on him by Bucer, his own wishes inclining to the widow of the Anabaptist leader, Aug. Bader; Bl.E. 1. 259. Her first husband had been L. Keller † 1526; she married Oecolampadius in 1528. On the death of Capito she married Bucer (1542). She died in 1564 and was buried in Basle Cathedral in the grave of Oecolampadius.

69. Leuini] Levinus' letter is not extant.

2614. From John Albert Widmanstetter.

A. Henriquez, Defensiones pro Erasmo, f. 87 v°. Naples.
1 March 1532.

[A letter appended to a composite volume by Alphonsus Henriquez, printed at Naples by John Sulsbachius of Hagenau, 3 March 1532. The volume opens with an *Epistola* from Henriquez to Charles v, dated from Naples, 25 Feb. 1532. Next comes a treatise *De matrimonio Reginae Angliae*; and finally *Defensiones pro Erasmo Roterodamo contra varias theologorum Parrhisiensium annotationes, vbi docetur Erasmi doctrinam cum Martini Lutheri haeresibus nihil commune habere.* There is a copy of the book in the British Museum.

The writer of the letter is John Albert Widmanstetter, 1506–57, who at one time Latinized his surname as Oesiander, later as Widmestadius—the additional name Lucretius, taken as a humanistic flourish, was interpreted by his enemies as indicating that he did not believe in the immortality of the soul. He was born at Nellingen, near Ulm, and educated in the first instance at Tübingen. But since he names among his teachers in Germany Sebastian Munster, Glareanus, and Boniface Amerbach, he may be supposed to have studied also at Heidelberg and Basle—in Basle he, no doubt, made acquaintance with Erasmus. In 1527 he betook himself to Italy, where, besides studying Greek, he learned Hebrew, Arabic, and Syriac. His Hebrew he got from Dattilus, once the teacher of Pico Mirandola, his Arabic from Erasmus' adversary Stunica. In Turin he was taught philosophy by the Scot John Ramsay. He seems to have left Turin in or before 1530: we known from a statement of his own that he was in Naples in that year (Müller, p. 16). His presence at Naples in 1531 has independent attestation in the Preface of Io. Pierius Cyminius to his edition of Charisius: Pierius speaks of him as lecturing in Naples in that year. In 1533 he was in Rome, for in the summer he met Geo. Logus (Ep. 2568. 15n) and persuaded him to edit Gratius, Nemesianus, and the *Halieutica* of Ovid. In 1539 in Rome he was sharing a lodging with Ambrose Gumppenberg (see Ep. 2619 introd.). An obscure feud with Gumppenberg lasted from 1540 to c. 1552. In Rome he became acquainted with another of Erasmus' enemies, Eugubinus:—Eugubinus told him that he had lived to doubt the genuineness of the Donation of Constantine. His talents were employed by a variety of patrons. He became secretary successively to Clement vii and Paul iii. In 1543 he published his first book: *Mahometis Abdallae filii theologia dialogo explicata Hermanno Nellingaunense interprete. Alcorani Epitome Roberto Ketenense Anglo interprete. Iohannis Alberti Vuidmestadii Iurisconsulti Notationes falsarum impiarumque opinionum Mahumetis quae in hisce libris occurrunt.*

This book was dedicated to Prince Ludwig of Bavaria, whom he served 1539–45, passing then to the service of his brother, Abp. Ernst. In the year following he went to Augsburg, becoming chancellor to Cardinal Otto Truchsess, whom he accompanied to the papal election of 1550. In 1552 he became chancellor to King Ferdinand. In the same year he published *Von den geistlichen und weltlichen Wappen eines Ritters*, Dillingen, S. Mayer. He had married in 1542 Ann of Leonsberg, a natural daughter of Duke Ludwig. In 1556 his wife died; and he took the resolution to retire from the world. He was ordained in 1557, and appointed to a canonry at Ratisbon, where he died a month later. His most notable work, his edition of the Syriac version of the New Testament, was published in Vienna by Zimmermann in 1555. The Syriac version had not been printed before; and Widmanstetter's edition of it was followed in the next year by his *Syriacae linguae prima elementa*, Vienna, Zimmermann. A history of the bishops of Salzburg, which he wrote c. 1548, was published in Munster's *Cosmographia.* Widmanstetter collected a noble library, of 500 printed books and more than 300 MSS. This library, acquired by Duke Albert v, forms with the collections of Hartmann Schadel and Io. Iac. Fugger the basis of the Hof- und Staats-bibliothek at Munich.

There is a monograph *Johann Albrecht v. Widmanstetter* by Max Müller, Bamberg 1907, who identified Oesiander with Widmanstetter by finding an

inscription in Widmanstetter's autograph: 'qui olim ab amicis pro Vidmestadio Oesiander fui ⟨appellatus⟩'.

Alphonsus Henriquez (†Jan. 1577) was of a noble Spanish family, nephew of the admiral of Castile, D. Fadrique Enriquez, to whom he dedicated his *An commune sit intellectui diuino, angelico et humano omnia intelligere posse*, Alcala, A. G. de Brocar, 1523, a disputation for the degree of bachelor in theology. In 1526 he took a higher degree in theology, also at Alcala. He was by this time abbot of Valladolid, a title given to the chancellor of the university there. In that capacity he was a member of the commission appointed by Manrique which sat at Valladolid in 1527 to pronounce on the orthodox character of Erasmus' works, see Ep. 1791 introd. In *Revista de Archivos*, vi, 1902, pp. 61–8, his name appears several times among the signatories to the resolutions of the commission: on p. 68 he is found, with Alfonso de Virves, defending a proposition of Erasmus. In 1531–2 he was in Rome, Naples, and Sicily. In 1548 he attempted vainly as chancellor to encroach on the jurisdiction of the rector of Valladolid university. In 1554 an anonymous translator printed at Antwerp a translation of Heliodorus' *Historia ethiopica* after the French of Amyot, dedicating it to Henriquez. About 1565 he appears in a list of persons imprisoned by the Inquisition. The book from which this letter comes was put upon the Index by the Council of Trent. We owe most of our information about Henriquez to Professor Marcel Bataillon.]

I. LVCRETIVS OESIANDER D. ERASMO ROTERODAMO S. D.

Qvod post meum e Taurinis discessum ad te scribere intermiserim, Erasme doctissime, in deprecanda culpa non vehementer laboro, quam in huius temporis iniquitatem potius quam in me arbitror conferri debere. Nihil enim erat omnium quae publice priuatimque agebantur, quod te magnopere delectare potuisset, cum ob continuos bellorum motus in Italia et pacis quae hos sequuta est spem dubiam, tum ob nouum externorum hostium metum, quem nobis multorum sermones et literae quae ex Thracia huc afferuntur confirmant. Quibus omnibus factum est vt nemini fere iucunda fuerit, et ne hoc quidem tempore sit, suorum studiorum tractatio. Nunc vero gaudeo oblatam mihi ad te scribendi occasionem pulcherrimam tibique iucundissimam futuram, in qua et ipse sentias, et reliqui omnes, me officii mei, vt debui, rectissime meminisse.

Existimaui enim me tibi rem longe gratissimam facturum si aliquid de Alphonso Henriquez, qui me ob studiorum similitudinem incredibili beneuolentia est prosequutus, ad te breuissime perscriberem, vt per has literas familiarius cognosceres rerum tuarum laudatorem studiosissimum et laudum tuarum maximum fautorem, intelligeresque eum non solum ingenio et doctrina, quibus quantum valeat apertissime prae se tulit, sed etiam authoritate et opibus te posse defendere. Est enim atauis, vt Flaccus scribit de suo Mecoenate, editus regibus, atque in summa fortuna nascendi initio constitutus praestantissimum ingenium non solum ad ea contulit quibus nobilissimorum hominum libere solent institui, sed etiam ad summam rerum diuinarum humanarumque scientiam; in qua ita eminet vt omnem aetatem intra domesticos parietes doctrinae tribuisse, et nunquam a philosophi latere discessisse videatur; in aliis vero quae in principibus viris non tam requirimus quam laudamus, si summa sint, ita se exercuit vt ea omnia quoque

22. Flaccus] *Od.* I. I. I.

eximia in eo esse deprehendantur. Quid dicam de singulari eius humanitate suauissimisque moribus? Quibus omnes sibi ita deuincit vt vno ore affirment, quicunque cum eo aliquam vitae coniunctionem habuerunt, se in vita mortalium nihil vnquam dulcius atque vtilius expertos fuisse consuetudine sua. Finxit enim eum natura ad omnes virtutes adeo excelsum vt sine doctrina videatur summus esse potuisse: quibus accessit ingens eruditio, studium admirabile, vsus rerum tantus quantum alii optare vix fuerint ausi.

Iam quanta cum sua laude nuper Roma discessit! cum vidisset homo prudentissimus propter multorum iniustissima erga se odia publicam caedem atque calamitatem vrbi imminere, si diutius mansisset, vt ex eius ad Caesarem epistola potuisti cognoscere. Qua vero sollicitudine, industria et aequitate eos quibus praeest, gubernet atque tueatur, fere nemo est qui nesciat: cuius rei praecipuum est argumentum quod his etiam difficillimis temporibus in Siciliam nauigare constituit vt eam regni partem quae ad suos pertinet aduersus bellorum quae ex Byzantio nuntiantur terrores erigat atque confirmet. Omitto pietatis studium quod in defendenda Reginae Angliae causa praestitit maximum. Postremo, vt multa praeteream, quae, ni epistolae modus prohiberet, ad vberrimas eius laudes afferri potuissent, velim tibi persuadeas, Erasme, eum de teipso non minus laborare quam de salute propria, quum intelligat, atque id quidem se intelligere non obscure ferat, nominis tui sempiternam gloriam cum Ecclesiae rationibus esse coniunctam. Quapropter eam obtrectatorum voce atque scriptis laedi passus non est, immo vero id tandem sua doctrina et authoritate est assequutus, vt incolumem habeas apud innumeros tuam existimationem. Vale.

Neapoli Kalendis Martiis. Anno M.D.XXXII.

2615. To Martin Bucer.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 170. ⟨Freiburg.⟩
2 March 1532.

[An autograph rough-draft: without heading (on the v°., however, of the blank leaf at the end, f. 177, is written 'Bucero'). We have retained Erasmus' paragraphing. There is nothing to show whether the letter was ever sent. Erasmus appeals to Bucer to treat it as confidential and, if Bucer received it, he plainly responded to the appeal.

The immediate occasion of the correspondence between Erasmus and Bucer seems to have been the publication of Sebastian Franck's *Chronica, Zeytbuch vnd Geschychtbibel*, Strasburg, Herbstmonat (August) 1531. Erasmus in a letter to Capito, not extant, had suspected that the responsibility for the book lay with Bucer; and had apparently at the same time made a complaint, about its publication, to the Strasburg magistrates. His correspondence with the magistrates is not extant, nor is the letter of Bucer which this answers. It would seem, however, that Bucer had used the occasion to review the whole history of Erasmus' relation with the Evangelicals. Erasmus in his reply withdraws what he had said about the authorship and publication of the *Chronica*, but taking Bucer's letter paragraph by paragraph (cf. l. 41) he subjects it to a detailed criticism and meets Bucer's overtures in an unconciliatory spirit, everywhere emphasizing the doctrinal differences between himself and the Reformers.]

S. P. Quum publicus senatus tabellio mihi reddidisset tres epistolas, non vacabat ad tuam rescribere, et si vacasset, eiusmodi tractabant argumentum vt vehementer dubitarim an expediret respondere. Ex hoc genus querimoniis rixisque, quemadmodum ego grauor inuidia apud eos qui vestro fauent instituto, ita non video quid commodi accedat causae vestrae. Sed quoniam me credere vis te bonum esse virum ac silentii fidem polliceris, libere et absque fuco quid sentiam aperiam; quod hactenus demiror si vobis non liquet.

Vestram causam nusquam tracto hostiliter, sed ita tempero stilum vt eam ad moderationem aliquam ecclesie salutarem redactam malim quam prorsus oppressam. Alioqui debacchandi in institutum vestrum vberior est materia quam vellem. Quod ais 'nos ipsos', denuo redis ad tua pronomina, quasi inter vos omnes conueniat, quum acerbis etiam odiis dissideatis.

Ita est, mi Bucere, suum cuique pulcrum. Tibi videor apologiae tuae respondens nec humanitate nec synceritate paria tecum fecisse; atque hic etiam meam appellas conscientiam, si superis placet. At ipse tum mihi tum aliis non omnino stupidis videor tuam synceritatem multis superasse parasangis; ne verbum quidem omnino responsurus nisi toties illic audissem luculenta mendacia. Si causam tuam, qualis qualis est, accuratissime defendisses, ne tantulum quidem me offendisses. Fieri potest vt alicubi mihi videatur rectum quod rectum non est. Certe nihil a me responsum est animo fucato, sed vbique respexi ad spem hos tumultus vere periculosos ad aliquem bonum exitum reuocandi.

Si tibi scripta est apologia vt et de vobis et de causa melius sentirem, res in diuersum cessit. Meas autem suspitiones vocas, quum orbis norit quid a vobis agatur scribaturque. Illi potius erant eximendae suspitiones quam mihi.

Sed Epistolae Floride spirant odium in vos Vatinianum. Fateor in illis esse quedam quae nolim esse euulgata. Heruagius instabat sine fine vt aliquid haberet meum vnde Mercurium suum auspicaretur, et obtrusis verius quam datis muneribus effecerat ne mihi integrum esset pernegare. Quum nihil aliud esset paratum, excussi fasciculos epistolarum. Ex his notaui quasdam excudendas, plerasque reieci, nonnullas correxi; submotis iis quae videbantur motura stomachum. Ceterum vt excusas vidi, multa inerant quae miror non esse praeterita, siue me fefellerunt illa, siue amanuensium incuria aliae pro aliis descriptae sunt. Sed de his mox; nam epistolae tuae sequor ordinem.

Ais tibi persuasum quam profiteris doctrinam esse Christi. Idem si mihi persuasum esset, nemo vestrum liberius illam profiteretur quam ego. Sed si hoc vobis constat, qui fit vt inter vos tam male conueniat? Rursum doctrina Christi nec nouit strophas

---

1–2. tres epistolas] One of them obviously from Bucer; another presumably an official communication from the Strasburg magistrates.

31. Epistolae Floride] Oecolampadius had taken offence at several letters in this collection; see Epp. 2554. 12n, 2559. 26–7.

Vatinianum] Catullus 14. 3.

33. Mercurium suum] The new device of the Froben press; see Ep. 2518. 48n.

nec habet morsus figuratos, sed simplex est, nec illic immemor sue dulcedinis, quum dimicat aduersus professos hostes. De conscientia tua per quam deieras, ὁ καρδιογνώστης iudicabit. Attamen qui te norunt cominus, tametsi profitentur eadem dogmata, non tam magnifice praedicant de tua synceritate quam ipse testificaris. Pectus hominis nulla ex re magis deprehenditur quam ex stilo. In hoc certe speculo te vtcunque vidisse mihi videor.

An destinaris in me concitare principes, nolim pronunciare : certe in tua apologia multae voces erant quae eo tendebant. Quum ego scripsissem leuissimos quosque ad istas sectas affluere, de profugis ac sordidis sentiens, tua apologia mihi recenset tot Germaniae principes, tot egregias ciuitates.

Illud argumentum quod adfers, principes mihi sic addictos vt ne Cicero quidem possit illorum animos a me distrahere, plane durum est, ne dicam impudens. Vnica mala lingua tenui susurro id potest, praesertim apud Cesarem et iuuenem et religiosum ; maxime quum ii qui mihi male volunt ad summam dignitatem ab ipsis principibus euehantur. Ale[x]ander archiepiscopus est Brundusinus, nunc etiam legatus apostolicus. Eduardus Leus archiepiscopus est Eboracensis, primas Angliae. Standicius iam olim episcopus est in aula gratiosus. Albertus Pius, quum mihi Romae ad satietatem vsque obtrectasset, et Gallias infecit suis sycophantiis. Regis Anglie candorem satis habeo perspectum, aliorum non item. Quid in meis epistolis lateat, nescio. Etiam bene dicta facile principum animos iritent, si accedat maleuolus et improbus interpres. Porro quum nihil sit illiberalius quam ea que tranquillis rebus vel ioco vel serio dicta scriptaque sunt ad amicos his exulceratissimis temporibus hinc atque hinc decerpere atque euulgare, non erat istuc mihi a vobis, qui synceritatem Euangelicam profitemini, metuendum ; quanquam ab hac nota non ita multum abest vester iste Sebastianus, siue illi stultitia siue malicia fuit in consilio. Quis vnquam huc me lacessiuit vt quod in familiaribus colloquiis dictum esset, et amiciciae fiducia depositum, inimico obiecerim ? At si, quoties ais ‘ nos, nos ’, respondes omnium nomine, possem tibi digito ostendere qui clam iis que per familiaritatem cognouerant, armarunt in me capitales hostes. Porro hic sermo tuus tecte minitari videtur, vt alias frequenter tuae blandiciae aliquid tegunt vel morsus vel minarum.

Iam quod istic polliceris mihi tutissimum perfugium, si quid discriminis impendeat ab inimicis, vt facile credo ex animo loqui te, ita demiror si quod promittis prestare valeas : quanquam non me fugit tuam autoritatem in ista republica pollere plurimum. De ciuitate Basiliensi videri possim nonnihil promeritus, vel ipso Oecolampadio teste, quum in vestram nihil officii contulerim ; et tamen illa recusare videtur, si velim vel ad tempus interdum adesse Frobenio, quum res postulat. Adde, si is rerum tumultus extiterit quem timebamus, nec adhuc timere desiimus, num continuo tutus esset qui vestris moenibus cingeretur ? Mira quedam fuerit humanitas, si ab iis que vos docetis dissentientem, imo non

48. καρδιογνώστης] Cf. Ep. 2443. 276n.

76. Sebastianus] Franck, see Ep. 2441 introd.

dissentientem modo verum etiam aduersantem, in vestram tutelam dignemini recipere. Quod si hac lege ad vos commigrandum esset vt simul et institu[tu]tum profiterer vestrum, scito me citius iturum in certum exitium quam professurum de re Christiana quod mihi nondum persuasum est. Verum illud non intelligo quod significas, id extremae peruersitatis fore si minus credam quod polliceris. Certe isthac de re nulla vnquam antehac animum meum subiit cogitatio.

Quod Card. Campegio scripsi, si quid existeret tumultus, me inter primas Zuinglianorum victimas fore, demiror si putas ad vos vestramue remp. pertinere.

Non obscurum est quid animo conceperint Tigurini, si dexter fuisset ὁ ἐνυάλιος. A quo consilio non fuisse alienum Oecolampadium vel illud arguit quod eius diaconus in eo conflictu periit. Mihi tamen non tam metuendum arbitrabar a Zuinglio aut Oecolampadio quam a scelerosis qui se talibus malis admiscent.

Nusquam impegi mendacia vestre apologiae, nisi doceam vanitatem. 'Dicerem' inquis 'amentis esse, si ipse talia scripsissem'. Atqui ego talia non scribo, nec scribere velim.

Sed confers pedem et certa quedam obiicis quae dilui nullo pacto queant. Scribo ad Marium: 'Nunc prodiit cum nomine typographi, sed tacito nomine vrbis, prolixum nugamentum, cuius nihil legi praeter titulos, nec est animus legere. Dicit Basileae omnia facta citra tumultum summaque cum tranquillitate'. Hic perinde quasi me deus terreat, sic vrges: si non legeres, quur affirmes me dixisse quod dixi? Istum nodum verbo expediam. Quidam e Basilea minime leues, vestreque professionis, hoc ad me perscripserant. His habui fidem. Fateris fuisse tumultum, sed a Catholicis ortum. Istuc non omnino falsum est, si rem estimes ab eo die quo ventum est ad arma. Sed dissimulas late tumultus prius ab Euangelicis exortos, qui tandem alteros perpulerunt vt armis senatus autoritatem defenderent. Conuenerat ne qua fierent conuenticula. In hoc edictum iurarant omnes. Sed quum contra iusiurandum subinde fierent conuenticula, frustra reuocante magistratu, tum demum qui veterem religionem praeferunt sumpserunt arma: quo nomine senatus illis egit gratias. De supplici libello nihil vnquam inaudii. Sed quid valere⟨t⟩ supplex libellus aduersus edictum publicum et iureiurando confirmatum? Porro quod in solas statuas seuitum est, fortassis illis debetur qui maluerunt cedere quam remp. inundare sanguine.

Quod sequitur de statua baculo contacta, scripserat ad me quidam homo doctus ac minime vanus, qui tua legerat: illi credidi. Quod si iocus in tuam narrationem te vrit, tota illa narratio tua palam irrisa est ab iis ⟨qui⟩ negociis ac tumultibus omnibus interfuerant, nec vsquam mihi, pace tua dixerim, videbaris ineptior quam in illis tuis ὑποκορισμοῖς. Verum hic mecum de turri pugnas

103. scripsi] Ep. 2411. 42–3.
108. diaconus] Hier. Bothanus, born at Masmünster, Oecolampadius' deacon first at St. Martin's, then at St. Alban's. He was killed at the battle of Gubel, 24 Oct. 1531; see Oec. E. iii. 2, pp. 326, 697, 702.
115. Scribo] Ep. 2321. 28–32. The *nugamentum* is Bucer's *Apologia*.
135. Quod sequitur] Ep. 2321. 33–6.

in tuto situs, quum mihi ne vera quidem loqui tutum. Alioqui audires longe aliam historiam. Sed hic mecum pugnas, quum ego quod ad me perscriptum fuit refero. Vt illi falsa scripserint, mihi tamen non potest obiici vanitas.

Porro quod addidi de grammatistis et Scopeg⟨i⟩o, e quodam fortissimo vestri instituti satellite acceperam, qui mihi pro comperto narrauit hoc opus non esse Euangelistarum sed Scopegi grammatistae. Et fortassis hoc illi persuaserat aliquis de industria vt suspicionem in alios deriuaret.

Loci nomen incuria typographorum omissum qui potui suspicari, quum id in primis curari soleat, praesertim quum scriptum editur permissu senatus? Et hisce temporibus multi libelli prouolant ἀνώνυμοι. Quare si quid suspicatus ⟨sum⟩, in typographum stomachandi causam habes potius quam in me. Auxit suspitionem tituli nouitas. Si tuum nomen addidisses, vt Bucero respondissem, nunc si quid ledo, eum ledo quem putabam operis autorem, non te.

Quod duci Georgio scripsi, miror quamobrem ad te proprie rapias. In genere dictum est et ad Nouimagum pertinet, qui hoc dogma litteris prodidit ex legibus, nisi forte multum interesse putas inter dolum et fucos mendaciaque.

Versionem in psalmos tuam non legi; sed si bona fide vertisti que scripsit Pomeranus, non possunt abesse dogmata que nunc pro damnatis habentur a plerisque.

Ad exemplum Abrahe et Pauli nihil respondeo. Neuter mentitus est et vterque periclitabatur de vita. Vos estis in tuto. Concedam similem fucum, si pares virtutes exhibeatis.

De dialogo trilingui vt largiamur quod tu suspicari videris, non illic ad Euangelii persuasionem adhibetur fucus; tametsi quid fuci est vbi nullum apponitur nomen?

De commentariis in Moriam admiror te meminisse. Conuenerat vt Lystrius in eam adderet scholia. Quum ille tantum polliceretur, et vrgeret tempus, quo viam illi aperirem, cepi quedam annotare paucis ab ipso fusius tractanda. Quum ne ⟨si⟩c quidem prouocaretur, et iam officina flagitaret exemplar, coactus perrexi donec illi tandem apponeret manum. Illius ergo quum opus esset ex parte, sentiremque iuuenem hoc ambire gloriae quo facilius emergeret, cuius humanitatis fuisset, et illum frustrari

145–6. fortissima *MS.* 174. ne ⟨si⟩c *scripsit P. S. Allen*: nec *MS.*

---

145. addidi . . . Scopeg⟨i⟩o] See Ep. 2321. 38n.

158. scripsi] Ep. 2338, where the new dogma is referred to in ll. 57–62.

162. Versionem in psalmos] Bucer's translation of Bugenhagen's Psalter (*Psalter wol verteutscht auss der heyligen sprach. Verklerung des Psalters fast klar und nützlich durch Iohann Bugenhag auss Pomern*, Basle, Jan. 1526). In it Bucer handled the original with very considerable freedom, particularly in respect of the doctrine of the Eucharist. For his falsifications cf. *Contra Pseudeuangelicos* LB. x. 1602B and see Baum, *Capito und Butzer*, cap. 16.

168. dialogo] *Eruditi adulescentis Chonradi Nastadiensis Germani dialogus sane quam festiuus bilinguium ac trilinguium*, Paris 1519; reprinted in W. K. Ferguson's *Erasmi Opuscula*, pp. 206–24. For the authorship of this work see Ep. 1061. 505n. Conrad was the brother of William Nesen (ll. 185–7).

171. commentariis] See Ep. 495 introd.

suo voto et mihi totum vendicare quod aliquanta ex parte erat alienum? Sed hic dolus, si modo vllus est, quid ad Euangelium, aut cui vel pili damnum adfert?

Sed de Iulio potes et testibus docere vnde primum prodierit. Non statim is autor est qui sua manu descripsit, etsi tu testes producas istius suspitionis autores. Eadem opera inures perfidiae notam iis quos tu cupis habere fidissimos. Si cum Neseno nunquam habuissem familiaritatem, multis molestiis caruissem in quas ille me coniecit. De trucibus epistolis prorsus non memini, nisi forte sentis de vita Stulti Nicolai. Nam quidam hoc libelli a me profectum suspicabantur. Sed quid hec ad Bacchum, vt aiunt? Non insector quod vtamini fucis, sed quod, quum rem maxime arduam susceperitis vobisque personam apostolicam imposueritis, tamen existimetis hic admiscendos esse fucos. Si in hoc proscenium prodissem in quo vos agitis fabulam, summa cura dispicerem ne quid vel facerem vel dicerem vel scriberem indignum Euangelica synceritate. Et si vestrae sodalitati dedissem nomen, hoc acrius reprehendissem istiusmodi fucos, quo magis optassem cause vestre opinionis optime felicem euentum.

Ego nec Luteri ac Pomerani criminationem nec tuam purgationem legi. Tantum quod vno ore dicebatur ab his qui legerant credidi.

De hypocrisi mihi persuasit ipse tuus libellus, qui effecit vt de tua synceritate paulo minus praeclare sentirem quam antea sentiebam: siquidem in eo multa inerant que non respondebant illis absolutam pietatem pre se ferentibus, vobis propositum esse prodesse omnibus, ledere neminem, nihil spectare quam Christum et animum habere paratum ad perpetiendas mortes ac supplicia pro Christo.

Atqui sunt in castris vestris qui clare praedicent Capitonem ac te ⟨i⟩gnauiter vestrum agere negocium. Idem plerique dictabant de Oecolampadio. Sed Dominus est qui iudicat corda omnium. Quam Zuinglius fuerit ad martyrium paratus satis declarauit. Quam vero Euangelicum armatum in acie cadere, praesertim quum petunt qui profitentur Euangelium!

Sermo tuus qui sequitur in epistola sic temperatus est quasi nihil omnino nec humanitatis nec synceritatis exhibuerim vestris symmystis. Ego vero multis modis videor mihi de vobis benemeritus, vel quum initio Luterum reuocarem ad moderatiora consilia, vel quum theologos ac principes a seuicia pro mea virili retraherem, vel quum plures admonerem vt a negocio quod vide-

---

182. Iulio] See Ep. 502 introd.

188. vita . . . Nicolai] See Ep. 1165. 38n: where for *apostolis* read *epistolis*.

189. ad Bacchum] Cf. *Adag.* 1357.

198–9. Luteri . . . purgationem] Bucer followed up his vernacular translation of Bugenhagen's Psalter (see l. 162n.) with a Latin version of Luther's *Kirchenpostille*, the 4th vol. of which appeared in July 1526. In this he allowed himself even greater freedom in altering and adding to the text. Luther's *criminatio* is contained in his letter to the printers, Herwagen and Secerius, LE. 1098. Bucer answered the charges made in LE. 1098 by letters to Luther and Bugenhagen, printed in his *Praefatio M. Buceri in Quartum Tomum Postillae Luteranae*, Strasburg, March 1527.

batur in seditionem exiturum abstinerent. Nulli tesseram amicicie remisi; quosdam commendationibus, quosdam pecuniis meis adiuui. Quid ab Euangelicis praemii receperim nec memorare libet nec meminisse. Que si tibi notarem, desineres mirari me in quibusdam Euangelicis desiderare animum Euangelio dignum. Ego in nullum gero priuatum odium, nisi si quis me ledat cominus.

Illud summa cum admiratione legi, me de tota religione vobiscum sentire. Id si verum est, ipse mihi hactenus prorsum ignotus fui. Quod animal me possit esse vilius atque abiectius, si calamo pugnem aduersus illos quibuscum de tota religione pulcre conuenit? In testimonium allegas mea scripta; sed vbi mea scripta minuunt numerum sacramentorum, vbi execrantur missam, vbi demoliuntur purgatorium, vbi negant in Eucharistia esse dominici corporis substantiam, vbi docent non esse phas inuocare diuos, vbi docent nullum esse hominis liberum arbitrium? Omitto reliqua. Testatus sum mihi displicere quod pleraque παραδοξοτέρως ab istis traderentur, quod insolentius quidam inuecti sint in pontifices ac principes aliosque dissentientes, quod inuitis monarchis publicos ritus ac ceremonias nouarint. Ista, fateor, mihi displicuerunt; sed non ista tantum que tu prudenter dissimulas. Verum ita dixi mihi displicere fabule actionem vt, etiam si pium esset institutum, tamen aliis rationibus oportuisse⟨t⟩ tractari negotium, eo quod sepenumero fabula per se bona ob actoris imperitiam exploditur e theatro. Hec scis e fictione dici, non absolute. Alioqui quid esset me peruersius, quid inconstantius, si libris editis impugnarem dogmata quibus assentior? Quod ad actionem attinet, fateris quedam odiose proposita, fateris non recte monarchas petulantibus libellis impetitos. Atqui in tali negocio quod vos existimatis ad totius ecclesiae salutem tantopere pertinere, non leue peccatum est bonam causam agendo reddere inuidiosam. Rursus e fictione loquor.

De ritibus innouatis excusas necessitatem. At quid ad Euangelii profectum pertinebat demoliri statuas, oblinere picturas, quantumlibet pias? Cetera taceo. Video foueam, quam altius ingredi nolo. Multa paulatim corrigi poterant, quedam erant dissimulanda. Si Pontificis regnum obstabat Euangelio, huius tyrannis erat in primis frangenda, id quod neutiquam erat difficile, nisi quidam reclamante prouerbio totum maluissent quam dimidium. Et hoc memineris e fictione dictum, ne quid hic existimes dictum in vestram remp., de qua nunquam nec ipse questus sum nec alium querentem audiui. De Tigurinis et Basiliensibus et hodie queruntur multi. Sed horum querelas referre nec vacat, quod sunt infinite, nec tutum est, quod res ad magistratum pertinet. Veniamus ad dogmata.

Ais: 'De sacramentis nihil aliud quam que tu doces dogmatizamus. Nec enim nihil nisi panem in cena esse volumus. Iam

248. proposito *MS*. 264. sint *MS*.

220–1. Nulli . . . remisi] Cf. *Resp. ad fratres Germ. Inf.*, LB. x. 1620D.

eum praesentiae Christi modum quem solum negamus tu a nemine exigendum pridem scripsisti, vt nec agnoscis eum ab ecclesia definitum, vtcunque nolis te iis coniungere qui eum oppugnant'. Hic ego, mi Bucere, desidero tuam illam synceritatem quam nobis toties praedicas atque etiam deieras. Quur non nominas locum in quo ista scripta sunt? In Epistolis Floridis vnum locum repperi, in quo tale quiddam dico, ab idiotis non esse exigendum quomodo in Eucharistia sit corpus Domini; sed addo, an sub ipsa panis substantia an sub accidentibus, siue vt quidam appellant spetiebus. Locus quem signas est inter Floridas in epistola ad Cutbertum Tunstallum. Mea verba sic habent. 'De Eucharistia prisci religiose loquuti sunt; fortasse ne nunc quidem euidenter definiuit ⟨Ecclesia⟩ quomodo sit ibi corpus, sub accidentibus an sub vero pane'. Hic appello tuam conscientiam, Bucere: declarat hic locus me de Eucharistia idem sentire quod vos docetis? Addubito de definitione ecclesie, sed hec dubitatio pro fundamento habet illic esse verum corpus dominicum iuxta substantiam. Et hoc credo sequutus Scripturarum Ecclesieque autoritatem, nec vnquam scripsi diuersum neque sensi. Quis autem nescit ab Ecclesia definitum in pane consecrato esse verum Domini corpus, in vino verum sanguinem? Id me non fugisse declarat responsum de libello Oecolampadii. Et hic videlicet agis mihi gratias ob egregia in ecclesiam merita. An hoc est vnum ex illis praeclaris meritis? Si non exigeret ecclesia, vocari poterat in deliberationem. Nunc idem facere non est integrum. Iam finge tale quiddam mihi dictum, quod in animo nunquam fuit, si non est exigendum, quur vos tantis clamoribus exigitis alteram partem? Si reliquissetis in medio, mitiores fuissent in orbe tumultus, et longe plures haberetis symmystas. Sunt enim plurimi qui, quum cetera vel probent vel ferant, a pane tamen et calice vestro abhorreant. Sed largiamur, id quod falsissimum, de corpore Dominico inter nos conuenire, num protinus verum est vos nihil dogmatizare nisi que ego doceo? Et que tandem sunt illa que in me nec vos probatis nec ipse? Si de moribus loqueris, nihil aliud quam hominem me esse profiteor. Si de dogmatibus, a vobis excusari mihi sane inuidiosum est, laudari inuidiosius. Interim sine fine audio, Nos, nos. Si omnium ore loqueris, nihil incusauit Huttenus, nihil Otho, nihil Nouimagus, nihil Lutherus. Alioqui aliter, inquis, apologiam instituissemus. Quasi vero ea non fuerit satis aculeata. Et si tantum valuerunt apud vos preces nescio quorum inferioris Germaniae vt tam prolixam ac mea sententia pulcre dentatam scriberes apologiam, qualium virorum quibus epistolis putas me solicitari vt acerrime stringam in vos calami mucronem. His, que tibi videntur atrocia, diluta videntur ac mollia. Nec raro verberor conuiciis quod vobiscum videar colludere verius quam pugnare. Si mihi per-

311. micronem *MS.*

273. vnum locum] The passage referred to is Ep. 2263. 69–88.

289. responsum] See Ep. 1636 introd.; cf. *Epist. c. Pseudeuang.*, LB. x. 1601c.

305. Otho] Brunfels; see Ep. 1405 introd.

suasum esset (sepius enim hoc mihi clamandum) esse Christi negocium quod agitis, et a vobis ea synceritate geri quam tu toties omnium nomine confirmas ac deieras, non expectarem triduum quin in vestra castra concederem. Quid enim est quod me ab eo proposito deterreat? Vixi diu: quod superest, perpetuis egrotationibus obnoxium, non est vita sed lenta mors. Nec ad dignitatem nec ad vllam magnificam functionem sum idoneus. Voluptates me iam olim deseruerunt, si quid tale concupiscerem. Opes in quem vsum reponam, homo vere bulla? Nihil superest nisi haec animula, quam incolumem esse cupiam. Eam plus satis oneratam intolerabili sarcina grauarem, si profiterer quod vos profitemini. Iam si minus abhorrerem a vestris dogmatibus, est aliud quod deterreret a dando nomine. Mihi semel asscripto in vestram militiam nunquam esset integrum a vobis desciscere. Nimirum obstat fama, qua degrauor. At apud vos subinde prodeunt noua dogmata; quibus velim nolim subscribendum esset, si semel dedissem nomen. Luterus vnde orsus quo progressus est? Vos quantum illius dogmatibus adiecistis? Et premuntur adhuc quedam que meditantur in lucem prorumpere. Scis quid libellis manu scriptis actum sit inter Marium et Oecolampadium, et quantum Oecolampadius distet a Iouiniano et Anabaptistis. Nuper libellus de tribus personis dicitur isthic excusus, idque per omnia approbante Capitone. Addunt Oecolampadium permissurum fuisse vt denuo Basileae excuderetur, si pauca quedam corrigere voluisset. Dices audita narrare me. Fateor, sed audita tum a vestratibus tum ab his quos vos quoque ducitis optima fide preditos esse. Licebat, inquis, aliis te rationibus alienum a nostra factione declarare. Imo hactenus nec vobis persuadeo nec parti diuersae. Sed interim falso subindicas me non ob aliud improbare vestra nisi vt me declarem a vestra factione alienum. Adigit huc me timor Gehennae.

Hic videlicet accedis ad epistolam Capitoni scriptam, sed in te. Eam suspitionem vt conciperem apologia tua fuit in causa. Nec tamen suspicabar librum abs te scriptum sed te fauente editum. Librum nondum videram, sed esse seditiosissimum mihique periculosum litteris suis significarat Car. Tridentinus. At quod Capitoni scripsi, nocere fame tuae non potuit. Est alter tu. A senatu petii huius erroris veniam, et nunc item abs te peto. Senes mihi non tam etatis vicio videntur suspitiosi quam multa malorum experientia, que nunquam crediderant euentura. Ita fit vt, dum putant sub omni lapide dormire scorpium, fallantur interdum. Hunc scrupulum iniecerant mihi litterae Cardinalis, qui non solet quicquam temere scribere.

352. suspitiosi *scripsit P. S. Allen*: suspitioni *MS.*

---

333. libellis] The reference probably is to the written statements (afterwards published) presented to the Basle Council by Marius and Oecolampadius in 1527; see *Oec. Bibl.* pp. 70, 71, 220.

335. libellus] Servetus' *De Trinitatis erroribus libri septem*, s.l. 1531: though Erasmus supposes the book to have been printed at Strasburg, the printer has been identified as Secerius and the place of printing as Hagenau. It was reprinted s.l. 1532.

347. librum] Franck's *Chronica*.

349. litteris] Not extant: Erasmus received it on 14 Dec. 1531 (Ep. 2587).

Nugonis istius factum extenuas, vt omnia, at ille non solum intempestiue scripsit verum etiam peruerse. Quod per lusum dictum est in apologo, detorquet ad seria, sepe que mitigant inuidiam transsilit. Tum theologus commemorat qui articuli in scriptis meis sint damnati hereseos, quasi quicquid reprehendatur protinus ad heresim pertineat. Ac pro me respondet nugator. De Senatu nihil vnquam sum suspicatus, sed tamen est isthic nidus famelicorum nugonum, qui subinde nobis obtrudunt istiusmodi naenias. Othonis libello ter excuso aduersus edictum senatus successit scholiastes Vulturius cum epistolis et Cometa. Sub hec Imago septiceps, mox tua querula apologia. Dein epistola ad Card. Campegium scripta, nec ad eum, perlata sed perfidia illius Euangelici excusa isthic, vt asseuerabant qui typos agnoscebant. Eodem ⟨loco⟩ rursus excusa est, addita ridicula quedam meo nomine conficta, formulis ignotis; at non dubium est quin ab eodem artifice. Nunc prodiit inauspicatum istius Franconis nugamentum; qui sic ad me scripsit, ad me e vinculis scilicet, e popina magis arbitror, non vt petat gratiam delicti, sed vt a me pro honore mihi habito gratiam postulet. Ista petulantia non venit ab aliis ciuitatibus. Quanquam 'quid ille commeruit, si codicem examinatoribus exhibuit et illis approbantibus edidit'? Senatum excusaui Cardinali, etiam priusquam vidissem codicem; idem alteris litteris feci accuratius. Card. respondit nondum esse quicquam delatum ad regem Ferdinandum.

Verum his omissis illud lubens ex te didicero. Quum tam multi sint qui pessime de vobis et loquantur et sentiant, qui libris editis proscindant, qui palam moliantur exitium, quamobrem adeo commoueamini, si meis scriptis vel leuiter attingamini? Ecciis, Fabris,

---

357. Nugonis] Franck.

360. commemorat] In the third book of the *Chronica*, fo. cccxcvo–cccxciiiivo.

365. Othonis libello] Brunfels' *Pro Vlricho Hutteno defuncto, ad Erasmi Roter. Spongiam Responsio*, see Ep. 1405 introd. For 'ter excuso' cf. Ep. 2293. 6–8.

366. scholiastes Vulturius] Geldenhauer's *Annotationes* (together with four letters to German princes) was printed at Strasburg in ⟨Sept.⟩ 1529. He is called here 'scholiastes' on account of the 'scholia' accompanying his reprint of Erasmus' *Ep. contra Pseudeuang.* with Bucer's *Epist. Apol.*; see Ep. 2238 introd.

367. Imago septiceps] For this lampoon, April 1529, see Ep. 2375. 62n.

367–8. epistola ad Card. Campegium] Ep. 2366. We have not identified the treacherous 'evangelical'.

370. quedam] In the MS. the word looks more like *quadam*, retaining which P. S. Allen had suggested that some such word as *prefatione* had been omitted.

376–7. codicem . . . exhibuit . . . Senatum excusaui] It appears that Franck had sought a licence for printing from the Strasburg magistrates, but that the title of his book had deceived the censors appointed to examine it and that he had also introduced new matter in the course of printing. The Senate had written to Erasmus on 18 Dec. 1531 in answer to a remonstrance received from him and had instructed James Sturm to make an enquiry. Sturm reported that the book of which Erasmus complained had been printed by Hans Bock (Beck) for Franck, and that besides containing seditious matter it libelled Erasmus. The magistrates at once threw Franck into prison and suppressed his book, *Bulletin de la société pour la conservation des monuments historiques d'Alsace*, ii Sér., vol. 19, p. 203.

Clithoueis, Pio, aliisque compluribus estis muti. In me vnum habetis dentes. At tu, Bucere, illa chorda nimium frequenter oberras ; quod, si quid in genere dicitur in Pseudeuangelicos, vel in te rapis vel ad vniuersos existimas pertinere ; et si quid liberius dictum excidit, protinus odium est Vatinianum. Cesarem optatis vobis placatum. At quid optauit qui emisit Septicipitem Imaginem ? Quid nouus iste historiographus ? Ego quum quibusdam vestri ordinis dicerem me vereri ne Cesar iritatus male tractaret aliquot ciuitates, miro contemptu riserunt vocem meam. At vidimus quid acciderit Tigurinis dormiente Cesare. De vestra rep., vt dixi, nihil audio querimoniarum peculiarium ; at alibi habent inuisos qui dissentiunt. At illis inuisis debent quod principes nondum bello ciuitatem vllam sint adorti. De Basilea huc quotidie nouae querelae adferuntur. Frequenter asseuerationibus ac iureiurando probari niteris nobis vestram synceritatem, verum id tum factis Euangelio dignis tum libris apostolicum spiritum resipientibus erat agendum. Id an faciat Luterus ipse iudicato. Et tamen pro omnibus respondens dicis, Nos Cesarem placatum cupimus, non iratum. Omitto dicere quam modeste se gesserint Augustae quidam istius professionis, quamque reuerenter de illo loquantur. Quis autem princeps cuperet talem reip. statum, qualis in quibusdam ciuitatibus oriri videtur?—vbi qui non possunt a maioribus acceptam religionem abiicere, negatur sacrum, negatur Eucharistia, et mulctantur qui alibi conuincuntur accepisse, negatur concio catholica, negatur ecclesiastica confessio, denique templum occluditur, nec multo commodius viuunt in propria ciuitate quam Iudei viuunt inter Christianos : imo quod durius est, minis adiguntur ad communionem a qua abhorrent (dabis veniam, audita narro, sed multa et a multis, idque de propinquo) : contra vbi qui noua dogmata vel probant vel se probare simulant, his licet quod libet : non paretur legibus, non statur conuentis, nec publicis nec priuatis : (exemplum e multis vnum proferam : asseuerant in instrumento federis quod Basilienses pepigerunt cum Eluetiis expressum esse, si quis tumultus existeret inter Eluetiae regiones Basilienses quietem agerent, sed pacificatorum munere fungerentur : at nunc palam est quam ferociter procurrerint in bellum Zuinglio duci laturi suppetias) : vbi sacerdotes sic tractantur vt vltro eant exulatum, vbi monachi vel eiiciuntur vel obsidentur, vt narrant de Cartusianis Basileae : vbi nec libellis ac diplomatibus obsignatis seruatur fides : vbi ciui qui religionis aut metus causa cessit, non licet in propriis edibus hospitem agere, sed in publicum diuersorium ire cogitur : vbi monasteria vertuntur in horrea, templa deseruntur : vbi prorsus intereunt liberales disciplinae cum bonis litteris. Video doctos pellici ad sectam, in secta neminem video qui litteras didicerit aut discere curet. Finguntur professionis tituli, sed vbi auditores ? Nuper misi famulum Basileam. Audiuit concionem in summo. Rogaui quot esse⟨n⟩t

385. copluribus *MS.* 428. Video *scripsimus* : Vides *MS.*

386. chorda] Cf. Hor. *AP.* 356.
431. in summo] *sc.* templo, cf. Ep. 2211. 64.

auditores. Tres, inquit, viri et foemine decem. Nec in his ipsis apparet vllus affectus vere pietatis. Fere qui sectae sunt addicti, statim atrox odium concipiunt in eos qui dissentiunt, argumentum parum Euangelici spiritus. Repetam quod dixi: neminem noui qui per hoc euangelium factus sit seipso melior, hoc est qui parcius ceperit scortari, comessari, ludere aleam, qui factus sit iniurie tolerantior, vindictae negligentior, minus attentus ad rem. At multos noui se ipsis factos deteriores. De mihi ignotis non iudico. Tantum audimus 'Euangelium, Euangelium, fidem, fidem'. Nihil magis opto ⟨quam⟩ vt hoc qualecunque negotium sort⟨i⟩atur felicem exitum: sed quantum ego coniecturis prospicere valeo et ex prooemiis diuinare cetera, res exibit in summam Christiane ditionis calamitatem, idque non solum in his quae sunt externa verum etiam in animi bonis. Quid erit hec vita sublatis litteris ac disciplinis? Et quum iam nunc sic frigeat pietas, quid expectamus nisi paganismum? Iam si in singulis ciuitatibus pietatis negotium pendebit ab ecclesiasta, nec erit quisquam qui multis praesit ciuitatibus, verendum est ne tandem tot habeamus sectas quot ciuitates. Hoc rerum statu quid esse posset miserabilius? Hinc sibi quoque metuunt principes ne tandem et ipsis eueniat quod in nonnullis locis euenit episcopis et abbatibus. Nec minimam inuidiae partem vobis conciliant vel scelerosi vel stolidi qui latitant sub Euangelici nominis vmbra. Hos quoniam ecclesiaste non audent acriter obiurgare, vel fouent blandientes vel conniuent dissimulantes. Ita fit vt ne Ecclesiastae quidem sint liberi, dum verentur ne destituantur a populo. Sed vt optime cedat hec alea, quid aliud nasci potest quam schisma? nisi forte putatis fore vt totus orbis in vestra placita discedat pedibus. Id non video qua fronte speretis, quum sic inter vos dissideatis.

Querela de ratione studiorum, de moribus eorum qui gubernaculis assident ecclesiae, iam vetus est, tametsi nunquam fortassis antehac quam hoc seculo iustior. Sed nunquam tam feliciter agetur cum rebus humanis vt non multa futura sit de multis querimonia. Verum si malum erat tolerabile, magna cautione dispiciendum erat ne recta simul cum prauis tollerentur. Inter vos sunt qui nihil volunt relinqui, alia super alia mutaturi, si successissent que tentarant. Tanta autem mutatio fieri non poterat nisi aut tyrannide aut synodo generali aut certe conspiratione principum atque episcoporum. Tyrannicum optare pharmacum non est eorum qui profitentur Euangelium. Pietatis est calamitates aliunde immissas vertere in profectum religionis. 'Expediebat dirui templum Hierosolymitanum'. Verum id a Romanis factum est, non a Christianis. Quanquam et ista via paulo melius successisset, si res acta fuisset per viros in quorum vel fortunam vel vitam populus nihil haberet quod iaceret. Diceres, possent fingi. Verum; sed ficta mox euanescunt. Sic initio Luterus praedicabatur natus ex altero parente Iudeo, altera Bohema. Iactabatur insignis potator, impudens scortator, demoniacus, et quae non? Sed hec sua sponte euanuerunt. Ceterum mutata vestis et ducta vxor ex monacha, quicum dicitur multis

443. Christiane *MS.* 480. euanescit *MS.*

ante annis habuisse commercium, minuit illius autoritatem. Non iam disputo quam ista fiant recta: de vulgi iudicio loquor. Iam generis vicium nemini deberet esse probro; sed tamen ex fortuna vulgo magis estimantur homines quam ex animi bonis ac malis. Nunc plurimi sunt in ista sodalitate qui sacerdotium ac monachismum abiecerunt, qui contra communem hominum sensum duxerunt vxores, qui vicio generis leduntur, denique quorum vita non solum anteacta verum etiam presens aut veris aut verisimilibus probris obnoxia est. Arbitror te de Wolphango audisse. Christus sic abrogauit legem Mosaicam, vt ipse eam seruaret interim, ne suam causam agere videretur. Erat et illud curandum, vt qui sese isti sectae adiungerent sic instituerent vitam vt omnes experirentur illos et meliores redditos et ad omnem consuetudinem commodiores. Nihil autem eorum que recta erant oportuit labefactari, sed quae non multum officerent pietati, quod genus sunt vsus imaginum et inuocatio diuorum, praestiterat relinqui. In ceteris item quod erat superstitionis corrigendum erat, idque paulatim, et persuasione magis quam vi. Nunc res in eum redacta est locum vt nihil supersit nisi comprecari deum vt hanc hominum *δυσβουλίαν* vertat in bonum exitum. Quod ad me attinet, ego nullo metu, nulla spe adducar vt profitear de religione quae mihi persuasa ⟨non⟩ sunt. Persuasus vltro concederem in castra vestra. Ab his vero pro quibus dimico tam mala refertur gratia vt non modo posthac nihil scripturus sim, si modo per vos liceat, vt etiam peniteat vel verbum scripsisse. Qua virulentia debacchatus est in me Bedda, idque non semel, qua Sutor, dein Pius. Mox prodierunt Censure Sorbonicae insigniter stolidae. Successit libellus ficto titulo sic vndique scatens conuiciis furialibus ac mendaciis impudentissimis vt nullus Orestes dicere possit insaniora, nullus scurra magis scurrilia. Quoniam libellus palam famosus est, Theologi dissimulant, sed additum est nomen Baliui Parisiensis, quem illi vocant locumtenentem criminalem. Is se mihi excusat, sed fucate. Autoris phrasim tam noui quam faciem. Tales apostolos nobis nunc mittit Roma. Publicum odium in vos non gero, nisi tu perges que in improbos dicta sunt ad vniuersos detorquere. De te suspitionem posui, certe quod ad Chronicorum opus attinet. Tametsi nec de tua nec de Capitonis integritate tam magnifice sentio vt hanc animulam sim in fidem vestram commissurus. Video vobis opus esse cordatis ac felicibus consiliis, quae precor vt Christus vobis omnibus inspirare dignetur. Effudi in sinum tuum totum pectus meum. Tui candoris erit simplicitatem meam in bonam interpretari partem.

Vale. Postrid. Cal. Martias. 1532.

515. nobis *scripsimus*: nos *MS.*; cf. Ep. 2620. 33.

490. Wolphango] For Capito's marriage see Ep. 2613. 64n.

508–9. libellus ficto titulo] Scaliger's *Oratio*, see Ep. 2564. 2n.

512. Baliui Parisiensis] J. Morin; see Ep. 2577.

2616. To Caspar Hedio.

Strasburg MS. Epist. eccl. ii. no. 207. Freiburg.
3 March 1532.

[An original letter, autograph throughout, in the Archives at Strasburg. There is a copy in the Simler collection in the Zurich Zentralbibliothek. The letter was first printed by S. Hess, *Erasmus v. Rotterdam*, ii. 604, Zurich 1790; and more recently by T. W. Röhrich in *Gesch. d. Reformation im Elsass.* ii. 271. Of correspondence between Erasmus and Hedio there is extant, besides this letter, only Ep. 1459 of ⟨June⟩ 1524 and EE² 128 of 24 May 1535.]

S. P. De missis litteris amo te, vir optime, quae tametsi nihil noui nunciarent, tamen vel ob hoc fuere gratissimae, quod ab amico longe candidissimo venirent. Quemadmodum tu, vt scribis, a solito candore tuo non recedis, ita ego nihil in te amarioris affectus vnquam concepi. Si quid abs te peccatum erat, candore peccatum est. Consuluisti periclitaturo: quanquam sepenumero consulere improbis est ledere probos. Industriam tuam in vertendis sacris autoribus probo, tametsi quantum ex epistolis tuis iudico, videre mihi maiori prouinciae idoneus, vel in Grecis in linguam Latinam vertendis vel scripturis arcanis commentario explanandis, si forte Graece nescis. Sed fortassis videt tua prudentia turba commentariorum obscurari scripturas verius quam explicari. Quis non scripsit in Psalmos? Nuper Cartusianus quidam emisit ingens volumen apud Coloniam Agrippinam. Sadoletus Episcopus Carpentoracti scribit in Epistolas Pauli.

Cupio scire quid agat R. P. Paulus Volzius, num mutatis castris sui similis esse pergat. Nam antea comperi hominem iis moribus vt sanctiores magisque niueos ne optare quidem possis. Ei queso salutem dicas meis verbis. Precor vt Christus et principibus et ciuitatibus inspirare dignetur pacifica salubriaque. Bene vale.

Friburgi 3. die Martii. 1532.

Erasmus Rot. mea manu ex tempore.

Erudito viro D. Caspari Hedioni Ecclesiastae. Argentorati.

2617. To John Choler.

Basil. De laudibus ieiunii f. 2 (*a*). Freiburg.
Lond. xxix. 92: LB. viii. 535. ⟨March⟩ 1532.

[The preface to *Duae Homiliae diui Basilii de Laudibus Ieiunii*, Freiburg, Io. Emmeus, 1532. The book and the preface lack a month-date, but the preface (Ep. 2618) to the *Precatio pro Pace Ecclesiae*, which follows the *de Laudibus* is dated 5 March 1532.

There is a MS. copy (xviii^c.) of this letter in the Bibliothèque Royale, Brussels (MS. 4455), of which, however, the variants are purely orthographical.]

2616. 6. periclitaturo] Perhaps Sebastian Franck, see Ep. 2441 introd.

14. ingens volumen] *Dionysius Carthusiensis in Psalmos et Cantica*, Cologne, P. Quentel, 1531.

14–15. Sadoletus . . . Pauli] Sadoleto was working on his commentary on Romans; see LB. 1220.

16. Volzius] See Ep. 368 introd.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISSIMO VIRO D. IOANNI CHOLERO PRAEPOSITO CVRIENSI. S. D.

Ne semper accipias a nobis epistolas steriles atque ἀδώρους, mittimus duas Homilias De laudibus Ieiunii, quod nunc magna ex parte sublatum e vita Christianorum et videmus et dolemus. Dices has ante fuisse versas: fateor, nimirum a Raphahele Volaterrano. Sed ob id ipsum hoc operae sumpsi, quo declararem quantum sit periculum quorumlibet versione fidere, quantoque rectius sit ex ipsis haurire fontibus. Demiraberis ipse sat scio, si vtriusque nostrum translationem cum Graecis contuleris. Nam id vt cuiuis in promptu sit, prouisum est aedito Graece Basilio. Posterior Homilia mihi non videtur Basilii, sed studiosi cuiuspiam sese ad prioris aemulationem exercentis.

Equidem non pugnabo, siquis diuersum sentiat; arbitror tamen eruditos, si propius admouerint oculos, meae sententiae subscripturos. Probo genus exercitationis, at eorum fucos non probo, qui notha ac degenerantia summorum virorum titulis obtrudunt orbi. Imposturam hanc et in Athanasii, et in eloquentissimi cuiusque scriptis deprehendimus. Ab hac audacia saltem Basilii Magni diuinitas debuit absterrere. Quanquam in hoc autore parcius est peccatum. Adiecimus et Hieronem Xenophonticum, cui admouimus δευτέρας φροντίδας. Bene vale.

Datum apud Friburgum Brisgoiae. Anno a Christo nato, M.D.XXXII.

2618. To John Rinck.

Precatio pro pace Ecclesiae f. 47. — Freiburg.
Lond. xxix. 45: LB. iv. 653. — 5 March 1532.

[The preface to *Precatio ad Dominum Iesum pro pace ecclesiae*, first printed with the *Duae Homiliae d. Basilii de laudibus ieiunii*, Freiburg, Io. Emmeus, 1532; it was reprinted by Froben in 1533 at the end of the first edition of the *Liber de sarcienda Ecclesiae concordia* and included in *Precationes aliquot nouae*, Basle, Froben, Aug. 1535.]

DES. ERASMVS ROT. CLARISS. L.L. DOCTORI IOANNI RINCO. S. D.

Literae tuae, vir ornatissime, quibus et pro tua prudentia sagaciter diuinas imminentes Germanie calamitates, et eas pie deprecaris, permouerunt animum meum, vt ad omnipotentem illum pacificatorem, et, vt Paulus vocat, μεσίτην, precationem conscriberem, qua simul omnes Dominum, iratum quidem, vt videtur, sed exorabilem appellemus. De non mouenda Camarina amanter tu quidem ac fideliter, sed sero mones, et merebatur hoc quorun-

2617. TIT. CHOLERO *Lond.*: CHOLETO *a*.

2617. 4. Raphahele] The preface (Ep. 2611) to the Froben Basil is largely occupied with cataloguing Raphael's mistranslations in the *de Laudibus Ieiunii*; see Ep. 2422. 61n.

19. Hieronem] See Ep. 2273 introd.

2618. 4. Paulus] 1 Tim. 2. 5.

6. Camarina] *Adag.* 64. The reference is perhaps to the Paris theologians.

dam scurrilis improbitas, nec deerant amici qui per literas huc hortarentur. Bene vale, vir amicorum candidissime.
Friburgi. V. die Martii, Anno a Christo nato. M.D.XXXII.

2619. To Ambrose a Gumppenberg.

Epistolae Palaeonaeoi p. 12. Freiburg.
N. p. 950: Lond. xxiv. 28: LB. 1216. 5 March 1532.

[Ambrose a Gumppenberg (1501/2–74) was born of a noble Bavarian family and educated at Tübingen and Ingolstadt. He went to Rome in 1525, where he became a papal protonotary, finding a patron in Cardinal Thomas de Vio, bishop of Gaeta. In 1527 he was sent by Clement VII on an embassy to the duke of Bavaria. He returned to witness the Sack of Rome and to act as negotiator between the imperial troops and the imprisoned Pope. His account of the Sack of the city is printed by Gregorovius in the *Sitzungsberichten der k. Bairischen Akademie*, 1877, i, pp. 329–97. In 1530 he accompanied de Vio to the Diet of Augsburg. On his return to Rome he was made imperial procurator and enjoyed the favour of Paul III. He seems to have been of a quarrelsome disposition and in 1540, as the result of a lawsuit with J. A. Widmanstetter (see Ep. 2614 introd.) he was thrown into prison. Released the same year he returned in 1545 to Germany in the suite of Card. Alexander Farnese. The rest of his life was spent in Germany where, a stout upholder of the Catholic Church, he enjoyed many prebends. Among papers of his in the library at Munich is a fragment of autobiography.

He was a friend of Louis Ber, to whom he showed hospitality in Rome in 1535. He introduced Erasmus to de Vio and was one of the persons responsible for the offers of preferment made to Erasmus by Paul III. See ADB.]

ERASMVS ROTERODAMVS AMBROSIO A GVMPENBERGO PROTHOGRAPHEO S. D.

Profecto mei me pudet, Ambrosi vir eximie: suspicor literas tuas mihi redditas simul cum multis aliorum, iam studii laboribus ac legendis epistolis fatigato. Nam sic interdum euenit, vt inter plurimas vna quaepiam effugiat fallatque, aut non lecta, aut oculis carptim decursa. Hoc tempore quum responsurus quibusdam epistolarum aceruos excuterem, tua forte venit in manus.

Ex ea cognoui te R. Cardinalis Caietani literas ad me misisse. Scito nihil mihi ab illo redditum, praeter libellos de Eucharistia, Confessione, et Inuocatione diuorum, in quibus mihi vehementer placuit et erudita breuitas et disputandi sobrietas, quum nunc magnis clamoribus res a plerisque agatur, et sic agatur vt ex perturbatissima fiat perturbatior. Eos et legi perlubenter et doctis amicis communicaui, denique et typographis commisi. Quod si literae R. D. Caietani accessissent, plane triumphassem. Hoc te nescire nolui, precorque vt hanc infelicitatem mihi condones,

2619. TIT. AMBROSIO *N*: GEORGIO *K*. PROTHOGRAPHEO *om. N*.

2619. 1–2. literas tuas] Not extant. For Erasmus' complaints of the burden of his correspondence see Ep. 2451. 11n.

7. Cardinalis Caietani] See Ep. 891. 25n. Gumppenberg seems to have been mistaken in supposing that he had forwarded to Erasmus a letter from the Cardinal: but the mistake being discovered the Cardinal apparently wrote Erasmus a letter, which Erasmus answers by Lond. xxv. 1, LB. 1227.

meque patrono tuo excuses, cuius amplitudini commendatus esse cupio.

Bene vale. Friburgi Brisgoiae v. die Martii, anno a Christo nato M.D.XXXII.

[2593]2620. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 68. Freiburg.
7 March 1532.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. Caesar est in Germania sed quid agat mirum est silentium. Suspicor nullum futurum esse concilium. Pontifici non placent concilia ; res, ni fallor, ferro geretur. Dominus det bonum exitum.

De summa quam habebat Petrus Aegidius fieri potest vt memoria me fallat, quantum tamen memini, epistola illius et syngrapha estimarant eam centum et septemdecim florenis cum aliquot stupheris. Et fieri potest, vt ex mutata monetae estimatione decreuerint floreni duo. Sed his damnis assueui.

De Petro Barbirio theologo satis admirari non possum ; nec intelligo litteras illius, adeo perplexe loquuntur.

Ludouicus a Castro nescit vnde debeat petere. Episcopus Roffensis nihil mihi debet, neque promisit. Archiepiscopus promiserat se daturum pecuniam intra septem dies. Et fortasse pecunia est in manibus actorum illius, sed eam premunt sperantes mortem domini. Harpyae sunt, aut si quid harpiis rapacius.

Mandaui Hieronymo Frobenio vt recipiat quod numerabitur Francfordiae. Scio tibi molestum esse his minutis summulis occupari, assueto maioribus. Sed iuxta Paulum omnia suffert charitas.

Expectabo reditum Frobenii a nundinis. Si nihil erit missum nec ab Archiepiscopo, nec a Montioio, qui litteris suis promisit certam summam, emittam alterum e famulis in Angliam, vt semel ab illa liberer.

Reuocor in Brabantiam, sed tria metuo, primum ne corpusculum hoc non ferat iam coelum istuc frigidum ac ventosum, dein ne aduersus monachorum furias satis valeat Reginae Mariae fauor ; postremo ne me aula perimat, quum hic in cubiculo latitans aegre vitam tuear.

Theologi pro quibus steti talem referunt gratiam vt me poeniteat vllum scripsisse verbum aduersus Luteranos. Censuris respondi, sed moderatissime, nec id sine consilio. Libello plusquam famoso simpliciterque furioso qui statim post Censuras editus est, ficto titulo, non sum responsurus. Tales legatos nobis mittit Pontifex.

Bene vale, Schete charissime.

Friburgi septimo die Martii. anno a Christo nato. 1532.

Erasmus Rot. tuus mea manu.

Honorabili viro. D. Erasmo Scheto negotiatori. Antwerpiae.

2620. 30. respondi] Early in 1532, with the *Declarationes*, see Ep. 2579. 57n.

2621. To John Paungartner.

Epistolae Palaeonaeoi p. 14. ⟨Freiburg.⟩
N. p. 951 : Lond. xxiv. 31 : LB. 1217. 7 March 1532.

ERAS. ROT. CLARISS. VIRO IOANNI PAVNGARTNERO S.

Vtinam ex ingenii mei vena tam facile aliquod depromere liceat, vir clarissime, quam tibi procliue est e terrae venis, munus nostra dignum amicitia. Vt ad te antehac ignotum scriberem, eam audaciam me docuerat Zasius exhortator vehemens, cui quicquam negare mihi non est integrum, ob innumera ipsius in me merita, quibus me sibi iam olim habet obstrictum, nunc hoc etiam nomine obstrictiorem, quod hominis candidissimi accessione amicorum meorum catalogum auxit. Paucos hodie reperias ex animo amicos. At illud syncerae beneuolentiae praecipuum est argumentum, si quis suos etiam amicos cum amico cupiat habere communes.

Proinde quum mihi vehementer gratum sit quod misisti aurum natiuum et infectum, animi minime fucati symbolum, tamen non paulo beatior mihi videor factus, qui te amicum lucrifecerim, quam qui munus acceperim, quod tua tamen modestia hoc nomine vocari non patitur, arram dici mauis. Nihil adhuc officiorum in te contuli, nec quid omnino possim video, sed si quid in te conferre liceat, in promeritum contulero. Repeto enim id quod scripsi superioribus literis, ni fallor, quot nominibus tibi Zasium habes obstrictum, totidem habes et Erasmum deuinctum. Superest vt et Zasio proxenetae et tibi gratias agam, vir amicissime, lubens relaturus, si vel tu vel Zasius submoneat qua in re queam animo tuo gratum facere. Si lubet, facito periculum an haec ex animo loquar necne. Cupio te cum omnibus tibi charis quam rectissime valere.

Septimo die Mart. Anno M.D.XXXII.

2622. From Bernard of Cles.

Trent MS. Ratisbon.
7 ⟨March⟩ 1532.

[An autograph rough-draft : for the manuscript see Ep. 2515 introd. The letter may be dated exactly from its place in the packet containing correspondence from 29 Jan. to 11 April 1532.]

ERASMO.

Dignvm aedepol factis suis premium a senatu Argentinensi consecutus est auctor ille Chronicon : de quo litteris vestris viii praeteriti datis certiores effecti sumus. Cuius scripta quum omnibus iam nota sint et a doctis merito improbata, in futurum magis

2621. TIT. CLARISS. VIRO *om. N* (S. *KN*[3] : S. D. *N*[2]). 19. et *om. N*.

2621. 4. Zasius exhortator] See Ep. 2602.

17–18. superioribus literis] Ep. 2603.

2622. 2. auctor ille Chronicon] Sebastian Franck, see Epp. 2587. 21n, 2615. 376–7n, and 2441 introd. litteris vestris] Not extant.

paruipendenda fore existimamus: neque ob id verendum est principes nostros vobis infestos esse, quum ex aliis nostris vobis constare potuerit eos de vobis bene sentire: sub quorum vmbra et a calumniis vos tutum fore et in quiete quod vobis reliquum est vitae spacium, quem longum speramus, ducere vobis licebit: et vt ita eueniat ex animo cupimus.

Libellum ad nos missum reuerendo Episcopo Viennensi legendum dedimus vna cum epistola senatus Argentinen., quam vobis remittimus.

Caesar et Rex, domini nostri, huc se receperunt aliquid boni acturi pro communi comodo: quod equidem praesens temporum nostrorum status requirit. Nihil aliud apud nos est quod litteris committendum dignum sit. Interim vos bene valere cupimus.

Dat. Ratisbonae die 7.

2623$_{2634}$ To Bernard of Cles.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 240. ⟨Freiburg.⟩
⟨March 1532.⟩

[An autograph rough-draft: we have retained Erasmus' paragraphing. There is neither heading nor address, but comparison with Ep. 2634 makes it plain that the person addressed is Cles. A date in March 1532 may be assigned, for the *Precatio pro pace Ecclesiae* which accompanied this letter has a preface (Ep. 2618) dated 5 March.]

Sal. pl., reuerendissime Presul. Syncerissimam esse tuam erga me beneuolentiam vel illud argumento est quod litterae tuae semper aliquid hilaritatis solatiique adferunt. Habent enim hoc boni spiritus vt non terrorem sed gaudium adferant iis quos adeunt.

Vt sanctiss. principum instituto Dominus aspiret tecum precantur omnes quibus aliquid superest sobriae mentis. Res enim eo processit vt ipsos etiam tedeat, qui fabulam hanc orsi sunt magno plurimorum applausu. Quoniam autem quod T. R. D. precatur, idem precantur suis ad me litteris alii permulti, visum est precationis formulam conscribere qua simul oremus omnes qui diligimus decorem domus Dei. Libellum ad te mitto.

Leonis ac Draconis enigma nescio a⟨n⟩ recte diuinarim: opinor te significare Turcarum violentiam et hereticorum venena. Dracones habemus aliquanto mitiores: vtinam omnes vertantur in agnos. Obsecro meminerit tua Celsitudo eorum que pridem illi

---

2622. 5–6. principes] For Erasmus' fear that Franck's book might do him a mischief with the Princes (i.e. Charles and Ferdinand) see Ep. 2615. 53–83.

11. Libellum] Hardly Franck's *Chronica*, since this is a folio of eight books.

2623. 13. enigma] From Cles' reply it seems that Erasmus had solved the riddle correctly. But an earlier solution is preserved in the draft, where for ll. 13–19 Erasmus had originally written: 'Quem Leonem appellet T. R. D. facile coniecto. Draconem quem dicas non perinde queo diuinare; nisi quod notas occultos ac dissimulantes hereseon fautores. Alioqui solent quedam inauspicate linguae Medardi similes Draconis typum in me detorquere.

Quam sim Draco nescio, certe . . .'

significaui; magisque habeatur ratio quam operam praestiterim ecclesie in his tumultibus quam quorundam humano affectu calumniantium. Vt enim alia non commemorem, duobus libellis quos anno superiore emisi, compescui quorundam incredibiles molitiones, quas non est tutum litteris committere. Ac rursum aliquot ex iuratissimis amicis mihi paraui hostes. Domino militamus, ille persoluet stipendium, qui nec fallitur iudicio nec frustratur promeritos.

Hunc ita spero adfuturum animis principum vt et tumultus iam intolerabi⟨li⟩s componatur quam minima sanguinis humani iactura, et victoria cedat non hominum commodis sed totius Ecclesiae bono et Christi gloriae.

[2586]2624. From Hector Hoxvirius.

Leipzig MS. — Franeker.
EE. 169. — 16 March 1532.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P.

Nihil mihi vnquam aut gratius aut iucundius accidere poterit tu⟨is/ literis, Erasme, vnicum seculi nostri decus; quae non solum abunde satisfecerunt voto et expectationi meae, sed omnem etiam spem meam et cogitationes vicerunt. Plurimum vero in his me delectauit singularis quidam candor et humanitas tua, et illa fastus contemptrix simplicitas plusquam niuea. Nam te vno cum nemo neque plures neque maiores arrogantiae causas habere possit, ita tamen te ipsum deiicis et prope dixeram contemnis, vt in nostro ordine sodalitioque censeri haudquaquam moleste laturus esse videaris. Quis non admiretur et gestiat, quis non amet in tam splendidis tamque aureis dotibus tuis, quarum fulgor vniuersam Europam iam pridem illustrauit, has videre modestiae lenitatisque tuae ceu gemmulas quasdam? Et illae quidem efficiunt vt vndique suspiciendus et admirandus occurras, hae vero ita temperant et moderantur virtutum tuarum ὑπερηφανίαν, vt tantundem pene ob facilitatem hanc tuam ameris a bonis quantum ob illarum meritum suspiceris a doctis. Quanquam haec eadem tua modestia male, vt mihi videtur, quotidie inimicos et obtrectatores tuos multa docet; qui te de hac sola aestimantes quam se contingere posse non diffidunt, nunquam non subsultant vt extremis laciniae tuae fimbriis haerentes vellant et lancinent teque ab instituto cursu prouehendarum literarum remorentur aut, quod illi palmarium sibi arbitrantur, saltem in tergum aspicere compellant; qui cum intelligunt te neminem contemnere tuisque scriptis multos vulgo innotuisse qui alioqui perpetuis ignorantiae tenebris iacuissent neglecti, nemo est qui non hanc sibi famae et nominis sui arripit occasionem, quam dum praepostere iaciendis in Erasmicum nomen opprobriis consectantur tuaeque famae labem aspergere satagunt, nihil aliud quam in coelum expuere videntur, quod in faciem suam recidat, seseque suis ipsorum sordibus inquinare.

2624. 15. *EE.*: ὑπεριφανίαν *MS.*

Hos si initio pro merito suo tractasses, nec magis quid te dignum esset cogitasses quam quid illorum mereretur improbitas, iam pridem esset, opinor, honestissima senectus tua his monstris conficiendis defuncta. Quod tamen, qua sunt impudentia et obstinatione, vix sperari potuisse videtur ab iis quibus vnicus scopus est venter, ambitio et popularis aura, quo omnia sua studia et cogitationes dirigunt. Quod si quis male vrere et vlcisci illos cupiat, id fortasse aut nulla re alia aut taciturnitate et contemptu facillime efficiat; causamque illis omnem in posterum praesciderit magnis et honestis nominibus adlatrandi.

Neque haec eo dico quo consultor et praemonstrator tuus videar, aut non ipse rationem teneas quomodo hydrae istae tibi resecandae sint—quo quid ineptius et arrogantius cogitari queat? Sed quum male habeat animum, te veteranum iam et emeritum, imo tantum literarum ducem atque imperatorem, a lixis et calonibus conspui, tum sane quod freti tua bonitate nouas subinde calumniarum technas tibi fabricantur, vt sic tandem inani, nec minus stulta quod impudenti, omnino tamen falsa gloriolae vsura perfruantur, pati equidem nullo modo possum. Sed sit sane hoc tuum fatum vt te nec vitae integritas nec ingenii sublimitas nec eloquentiae vis nec denique principum fauor ab his cancris tueri et securitatem praestare possint, tamen nunquam efficient vt, quam fabulam suis sodalibus applaudentibus iam diu saltarunt, eandem etiam bonis et cordatis spectatoribus probent. Te vero quum excellentes ingenii animique tui caeterae virtutes, tum ista tua tam amabilis morum suauitas aeternae hominum memoriae consecrabit, vt in omne aeuum gratum et plausibile Erasmi nomen futurum sit. Qua tametsi saepenumero in amicis ⟨te⟩ tuis ornandis et commendandis vsum scio, vt iam noua mihi videri non possit, tamen dum eadem tua humanitas et me literis suis dignatur, praesertim tua manu scriptis, Viglium autem nostrum insigni elogio ornat, multas illa simul mihi laetitiae causas peperit. Nam ipse si non intelligam quantum inde mihi accesserit ornamenti, tum is sim profecto in quem conueniant ea quae, vt est apud comicum, sunt dicta in stultum, caudex stipes asinus plumbeus. Caeterum Viglii tam honorifica mentio pro amore in me ipsius, quem mihi saepe scriptis literis approbauit, et vicissim pro meo in illum studio non potuit mihi non esse iucundissima; nam praeter ingenii raram indolem et minime dubiam summae eruditionis spem, priuatim multas causas habet vt plurimum ei debeam. Nam dum fratri meo nihil non officii exhibet quem Biturigibus reliquit, dum eundem animat et hortatur et veluti manum porrigit ad iuris ciuilis cognitionem exactius inuestigandam, non vulgari merito me sibi deuinxit. Qua quidem in re ne Carolo quidem Succeto minus obnoxius sum, quem tibi charum esse scio. Viglio nunquam, spero, fortuna deerit quam illi non solum ingenium et industria, quibus ipse sibi fortunam fingere poterit, verum tuae etiam commendationes praestabunt, cuius singula verba singula, vt inquit Cicero, testimonia sunt.

64. comicum] Ter. *Heaut.* 5. 1. 4.
70. fratri] No doubt Ausonius Hoxvirius, see Viglius' letter to Hector, Gabbema, p. 525.

Haio consiliarius tertium iam mensem trans Amasum abest; dictus est hic aegrotare satis cum periculo, sed nihil certum habeo. Caminga recte valet, in eo autem totus est vt moram et cessationem suam sarciat; quamquam quod ad literas attinet scio illum antehac saepenumero sategisse dum se Erasmo scribere profitetur, et propterea miratus sum quod ab illo nihil allatum fuisse scribis, quod ipsum me impulit vt protinus redditis literis tuis hanc particulam ex epistola tua descriptam illi transmitterem, non ignarus et quanti tu illum facias et quantum tibi ille debeat. Nondum autem dedit nomen nouae militiae sed adhuc animi incertus pendet, anne capistrum, vt ais, accipiat an vos repetat an in Galliam concedat.

Quod reliquum est, orauit me Gerardus ab Herama socer meus vt tibi suo nomine quantas possem maximas gratias agerem, quod se tuarum literarum honore dignatus sis, hoc est rem praestiteris ipsis etiam summis principibus ambiendam. Quod autem eam ipsam epistolam in floridarum tuarum viridario conseueris, quum ea re sibi immortalitatem paratam videat, non arbitratur sese vlla gratiarum actione posse defungi; nihil autem aeque cupiat quam sibi occasionem dari vt hunc animum re ipsa tibi testatum facere posset. Caeterum epistola tua post biennium pene reddita est. Nam cum vos relinqueret Caminga eam secum in Italiam auexit, post deinde Louanium, tandem in Phrysiam. Hoc adieci ne ex Iliensium numero municipioque nos censeas esse, quod serius gratias agimus. Quod tibi pridem pollicitus de me sum, vtinam tam gratum sit quam illud facile erit perpetuum. De rebus literariis et valetudine tua et conditione Germaniae si me per occasionem certiorem facere dignabere, modo sit eius generis quiddam quod tuto literis committi possit, et si non sit molestum, quum mihi rem gratissimam tum tuae isti in me etiamnum recenti beneuolentiae maxime consentaneam feceris. Vide fiduciam meam. Vale et me vt tui amantissimum redama.

Ex Franequera 1532 postrid. Idus Martias.

Tuus si quid poterit Hector Hoxuirius.

In omni disciplinarum genere longe praestantiss. atque clariss. viro Desiderio Erasmo Roteradamo theologo. Friburgi Brisgoiae.

2625. From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 29. Antwerp. 16 March 1532.

[An original letter, autograph throughout.]

+

S. P. Ex mense Ianuario scripsi tibi, my Domine Erasme charissime, abhinc nil abs te habui litterarum.

2624. 80. Amasum] For *Amasim*, the Ems.

92. Gerardus] See Ep. 2262 introd.

103. Iliensium] Perhaps a reference to the proverb 'sero sapiunt Phryges', Adag. 28.

2625. 1. scripsi] Ep. 2593.

Commisi rerum gestoribus meis Francfordiae, vt his vernalibus nundinis tuo nomine numerent Ieronimo Frobenio ducentos et tres florenos aureos cum solidis octodecim, et recipiant ab eo suam acceptitationem. Hunc tam puto fidum tibi, vt nec dubitem quidem de renumeratione tibi fienda. Et quo videas rationem predicte pecunie, repeto epistolam meam, quam xviiiª Octobris preteriti ad te dedi; qua docui me tum tuarum pecuniarum habuisse ducentos quadraginta quinque florenos, et stuferos xviii nostrates. Abhinc recepi, quod ad me permutauit Castricus, pro libris quinque sterlingis a Zachario quodam receptis in Angliam, triginta nouem florenos cum stuferis vndecim. Summa pecuniae tue, que penes me iam est, ascendit ad ducentos octuaginta quinque florenos cum stuferis nouem, qui integritate valoris in florenos aureos deducti equiualent predictis ducentis et tribus florenis aureis, cum solidis xviii quos, vt supra dictum est, iussi Francfordiae numerari Ieronimo Frobenio. Sic pecuniarum tuarum iam vacuus exspectabo nouam receptionem. Castricus plangit dietim mihi, quod tantis suis exhortationibus, quantumuis etiam preter importunitatem honestis, nil valeat recipere.

Rumor est te mouiturum isti⟨n⟩c, et huc venturum. Vbi propior fueris, erit earum pecuniarum tibi exsoluendarum spes vberior quam nunc est. Iam putant, etsi viuas, omnibus horis te celos petiturum, et eis solutionibus se fore absolutos. Acciuit, vt audio, te Maria regina tui deuotissima. Vbi iam ille refutaueris nosque et patriam abnegaueris, crede multos hic tui reditus tam longam enutritam spem in desperationem abiecturos.

Mitto tibi vna hac fasciculum epistolarum a Goclenio transmissum mihi, et ante dies aliquot commisi pleraque alia epistolarum fascicula passim missa mihi tibique transmittenda. Omnia direxi gestoribus meis Francfordie, quo simul committantur Ieronimo Frobenio.

Nil prodit huius temporis fatum scriptu dignum. Conuentus Ratisponensis enixurus quid est, quod huius seculi tumultibus vel dabit alas vel distrahet. Vtinam pars quam magis vereor non succederet.

Bene vale charissime my Domine Erasme, et ni veneris ipse, rescribe de pecuniis per Ieronimum recipiendis.

Ex Anuerpia. xviª. Martii 1532.

Tuus ex animo sincerissimus
Erasmus Schetus.

Amicissimo mihi viro Domino Erasmo Rotterodamo. Friburgi Brisgoae.

---

8. epistolam] Ep. 2558.
12. Zachario] See Ep. 1205. 1n.
29. fasciculum . . . 31. fascicula] Apparently not represented in the extant letters of Erasmus.

2626. From Cornelius Agrippa.

Breslau MS. Rehd. 254. 4. Cologne.
Agrippae Opera ii, p. 1003: LB. App. 365. 17 March 1532.

[An original letter, autograph throughout; written in continuation of Ep. 2589. We have neglected the few trifling variants of Agr. E. and of LB. App. 365.]

S. D.

Litteris illis tuis humanissimis, quas detulit ad me Andreas sacerdos, respondi nuper, Erasme colendissime, curauique per manus Maximiliani Transiluani meas tibi reddendas; an acceperis nescio, puto autem accepisse, licet ego ex te aliud acceperim nihil: quippe absens a Brabantia plures dies fui apud Reuerendissimum et Illustrissimum Principem Electorem Archipresulem Coloniensem, qui te vnice et amat et veneratur. Sepissime nobis sermo est de tua integerrima et inuincibili doctrina. Sunt apud illum multi tui nominis precones, inter quos Tilmannus de Fossa, tui nominis cultor studiosissimus. Hic cum narrasset, se habere oportunum ad te nuntium, iniquum duxi, illum abire meis litteris vacuum, etsi nihil habeam, quod nunc ad te scribam, aliud quam esse me tibi perpetuo addictissimum obligatissimumque, qui me hominem ignotum et humilioris litterature prior illustrare tuis litteris dignatus es. Cum ergo ea sit humanitas tua, quod preclarus obscuri litteras non despicis, parcito huic audatie mee, si te rogo vt mihi per ocium aliquando rescribas. Spero siquidem inde breui futurum inter nos etiam de magnis rebus vltro citroque sepissime scribendi et rescribendi argumentum. Vale felicissime. Ex Agrippina Colonia xvii Martii, 1532.

Adhuc per mensem vnum hic mansurus sum, deinde rediturus in Brabantiam.

Tue Praestancie deditissimus
Hen: Corn: Agrippa, manu propria.

Erasmo Roterodamo Theologo Doctrina, Vita, Moribus Integerrimo, suo colendissimo. Friburgi Brisgauie.

2627. From John Choler.

Leipzig MS. Augsburg.
EE. 170. 17 March 1532.

[A fragment of an original autograph letter. The first sentence is supplied from Io. Frid. Burscher's *Index et Argumentum Epistolarum ad D. Erasmum Roterodamum autographarum*, Leipzig, 1784. The main body of the letter has been lost, but it must have been in the possession of Burscher, who offers the following analysis: 'De caussis longi silentii. Sententia sincera, de quadam Erasmi ad Hispanum epistola, qua laudat Paumgartnerum; de huius sententia, a se explorata; Choleri ipsius consilium. De Lutheri epistola quadam iudicium acerbum et consilium; incitatio Erasmi in Lutherum,

---

2626. 1. Litteris] Ep. 2544.
Andreas] See Ep. 2544. 7n.
2. respondi] With Ep. 2589.
3. Maximiliani] See Ep. 1553 introd.
6. Archipresulem] Hermann of Wied; see Ep. 829. 15n.
9. Tilmannus] See Ep. 610. 47n.

aliorum narratis sententiis. De motibus in Germania, addita sententia sua. De Gumpenbergio, Anticiceronem Roma mittente. Iterum de Luthero; de statu religionis Augustae Vindelicorum et de Episcopo sententia. De rebus priuatis. Epistola valde prolixa, at lectu digna.']

S. P. D. Diu est quod mihi non licuit quidquam ad te scribere. . . .

Ambo Remi, pater et filius, te diligenter resalutant: scripturus ad te erat filius, nisi iam acinctus ad comitia properasset. Opto te, mi Erasme, in Ch⟨r⟩isto perpetuo valere.

Data Augustae. xvi. Kal. Aprilis Anno 1532.

Tuus Ioannes Cholerus

Latori praesencium ego satisfeci, nec illi tu quidquam debes.

Clarissimo atque Doctiss. D. Erasmo Roterodamo Theologo: Friburgi.

2628_{2665} To John de Pins.

Nîmes MS. 215, f. 168 v°. Freiburg.
20 March 1532.

[The MS. from which this letter is printed was copied by François Graverol of Nîmes in 1691 from a MS. belonging to the heirs of Bernard Medon, containing 118 letters of de Pins. Of these Graverol copied the whole of 53 and abridgements of 28. The original MS. has since disappeared. Professor Preserved Smith has printed the letters between Erasmus and de Pins in his *Erasmus*, App. II. For an account of de Pins see Ep. 928. 36n, and for the circumstances of this letter Ep. 2569 introd. An account of the 'tragoedia' excited by this letter of Erasmus to de Pins is given by Dolet in the first of his *Orationes duae in Tholosam*, Lyons, Gryphius, s.a., p. 60.]

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISS. VIRO D. D. IOANNI PINO, EPISCOPO RIVENSI IN GALLIA, S. P.

Mihi quidem non infoelix error qui dulcissimae societatis, quae Bononiae quondam in optimis studiis fuit, memoriam refricuit. Persuasum erat nobis Iosephum Graecum esse apud R. D. Episcopum Ruthenensem. Is scripsit eum esse in tuis bonis atque ad te postliminio rediisse. Optimam itaque spem mihi facit tua humanitas olim cominus perspecta explorataque, fore vt eius voluminis copiam ad menses aliquot facias Hieronymo Frobenio; qui adhibitis aliquot eruditis viris historicum cumprimis clarum, sed interpretum ac scribarum inscitia misere deprauatum contaminatumque, ex fide Graeci codicis restituere decreuit. Ea res vt non parum conducet publicis studiis, ita nonnihil laudis apponet tuo quoque nomini. Hieronymus vir est exploratae fidei: attamen, si quid addubitas, me sponsorem accipe; nihil enim hic metuo illud oraculi παρὰ δ' ἄτη.

Cupio scire quid agat noster Bombasius; multis enim annis

2627. 4. *EE.*: cōmitias *MS.* 2628. 14. παραδατη *MS.*

2627. 3. Remi] See Ep. 2419 introd.
4. comitia] The Diet of Ratisbon.
2628. 14. παρὰ δ' ἄτη] *Adag.* 597: cf. Epp. 452. 3, 2380. 6.
15. Bombasius] He died in the Sack of Rome, 1527; see Ep. 210 introd.

nihil de illo licuit inaudire. Proximis literis significauit se petere Bononiam cum suo Cardinali, qui nuper decessit; numeraturum tria ducatorum millia pro praetorio quod fuerat mercatus.

Praeterea si quid est omnino in quo amplitudini tuae hic humilis olim amiculus, nunc seruulus, gratum facere potest, experieris ad omnia imperata promptissimum. Bene vale.

Datum Friburgi Brisgoae 20. die Martii anno 1532.

Erasmus Roterodamus mea manu ex tempore.

2629. From John Campensis.

Breslau MS. Rehd. 254. 44. Frankfort. 21 March 1532.

[An original letter, autograph throughout; the edge of the manuscript is worn; printed by Dr. Franz Wachter in *Zs. d. berg. Geschichtsvereins*, xxx, 1894, pp. 205,6. The body of the letter is dated from Courange, where the Bishop of Liége had a palace; the numeral of the month-date is not easily decipherable—?9 March 1532; the postscript is dated from Frankfort 21 March.]

Cvm nudius tertius dominus meus Dantiscus Culmens⟨is/ episcopus et ego animi causa quaedam in arce legerem⟨us/, ad quam Reuerendissimus .D. Cardinalis Leodiensis sedulo illum inuitauerat, et iam dies non paucos humaniss. tractat, aduenit de improuiso Reuerendissimus ipse in cubiculum vsque Domini mei, vnaque secum adferebat literas tuas ad R. C. illius 12 Decembris datas mihique eas sublata voce legendas tradidit; vbi vero eas a capite vsque ad calcem perlegissem, affirmabat non semel atque iterum sed saepe tam sibi illas fuisse gratas vt lectas plus decies vix tandem e manibus deposuerit. Inesse tamen quiddam dicebat in illis quod non mediocriter male haberet; sinistram enim de R. C. illius opinionem concepisse videris, propterea quod quidam ad te scripserint voces nescio quas odiosiores quam res ipsa merebatur.

Quare cum cupiat R. C. illius te ab illa suspitione esse quam alieniss⟨imum⟩, iussit me suo nomine respondere tibi, idque praesente Reuerendissimo .D. meo quem testem adesse voluit, se nun⟨quam/ nisi optime tibi voluisse, nec serio de te aliter quam de homine sibi amicissimo locutum vnquam, imo ne per iocum quidem vsquam dixisse quod vel famae tuae vel tibi obfuturum Reuerendissimus ipse credere potuerit. Eustathii factum adeo se non probasse vt, qui pro cucullo poscenti daturus alioqui aureos aliquot fuerat, homini iratus dare quicquam recusaret, propterea quod scripserit contra te et odiosas illi ineptias dicere veritus non fuerit; ad hunc modum coruus hians tua causa pulchre delusus abcessit. Addebat praeterea se serio sic erga te affectum esse vt, si panis tantum vnus reliquus sibi esset eius dimidium, si opus

2629.3. Cardinalis Leodiensis] Erard de la Marck; see Ep. 738 introd. For reports to Erasmus from Lypsius and Spiegel of the Bishop's attitude, see Epp. 2566. 124–7, 2590. 16–20.

6. literas tuas] Not extant.

20. Eustathii] Eustace of Sichem (see Ep. 2443. 100n) had dedicated his *Sacramentorum breuis elucidatio*, 1523 and his *Apol. pro pietate in Erasmi . . . Enchiridion*, 1531, to Erard de la Marck.

foret, se tibi daturum libenter, quod re ipsa verum esse reperturum te adfirmauit, si quid vnquam vlla in re qua tibi vsui esse poterit ab illo requisieris. Haec iussu Reuerendissimi .D. Cardinalis libentius ad te scribo quod fore credam ea quamgratissima tibi. Vale.

Curingae 9° Martii 1532.

Tu interim, quantum voles, crede. Ipsi .D. Dantisco et mihi loqui visus est serio. Iterum vale.

Francofordiae 21 Martii.

Tuus modis omnibus Ioannes Campensis.

D. Erasmo Roterodamo .D. suo. ffriburgi.

2630_{2631} From Boniface Amerbach.

Basle MS. C. VIª. 73. 22. ⟨Basle.⟩
Am. E. 86. ⟨c. 22 March 1532.⟩

[An autograph rough-draft, much corrected. An approximate date is given by (*a*) the near approach of the expiry of the 'tempus indutiarum', ll. 19–20; (*b*) by Erasmus' answering letter, Ep. 2631; (*c*) the reference to the offer of the professorship at Dole, see Ep. 2631. 53–7. For the difficulty about attendance at the Eucharist see Ep. 2519 introd.]

De Eucharistia in ea et fui et sum sententia, clarissime Erasme, vt manducationem spiritualem sola fide in Christum, qua pro nobis mortuum et pro peccatis nostris satisfecisse credimus, peragi non dubitem. Ceterum sacramentum coenae non solum notam esse et signum professionis nostrae sed et augendae fidei nostrae atque adeo excitandae relictum. In quo nobis duo praecipua, ni fallar, habenda sunt, alterum vt in memoriam Domini faciamus pro ineffabili in nos collocato beneficio εὐχαριστοῦντες, alterum vt verbis suis fidem habeamus. Cum enim omnipotens sit, eum longe maiora quam que verba promittunt posse vix est cur ambigamus, ne quid interea de vnanimi horum verborum interpretatione tot seculis recepta dicam. Verba porro cum sic habeant, 'Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus', adducor, immo perpellor, vt interim corpus et sanguinem Christi vere adesse et in coena distribui credam; qui autem id accidat, vt rationi humanae est imperuium, ita fidei ex verbo Domini notum affirmo.

Ab hac sententia cum Ecclesiastae nostri nonnihil varient, hactenus etiam moleste interpellatus ἀσύμβολος perstiti. Verum quamdiu mei iuris relinquar ignoro, nam tempus indutiarum mihi causam presente senatu dicenti datarum tantum non elapsum est. Quid tum acturi incertum. Non dubito Ecclesiastas facile admissuros vt meae sententiae relinquar, modo accedam. Hic nunc hereo, mi Erasme, et inter sacrum et saxum sto. Nam si denuo interpeller, ne accedere debeam dehortari videtur, quod mihi cum his non conuenit. Econtra cum nihil iuris in hoc sacramentum sacerdotes seu Ecclesiastae habeant, nec quicquam ei addere aut detrahere valea[n]t, vt quod a Christi verbis atque adeo instituto pende[n]t, fiducia quadam erigor illabefacta me conscientia accedere posse. Itaque dum animi pendeo, si interpeller quid

facere debeam incertus, omnes animi mei aestus in tuum omnium optimi patroni sinum effundere statui; cuius vnius iudicio tantum tribuo, vt quicquid tu consulueris mihi praeiudicium sit, immo rectum mihique faciendum esse non ambigam.

Pro ista ergo animi tui in me propensione, qua nihil tale meritum prosecutus es, sed et per Christum seruatorem te vt hunc scrupulum mihi eximere, mihique tuam sententiam communicare ne graueris, et rogo et obtestor. Quod si fortassis me non satis percipis, (angustia enim temporis excluso fusius ea de re scribendi tempus non fuit), coram omnia libenter proponam.

Sadoletum iam litteras tuas habere non dubito. Misi per quendam qui fidem hucusque suam in litteris vltro citroque mittendis strennue liberauit. Vocor Dolam vt iura ciuilia illic publice profitear. Erit et in hoc tuo mihi consilio opus: quo si non habita dignitatis tuae ratione subinde vtor, boni consules, humanitate tua; scilicet vt nihil non mihi apud te licere credam. Vale.

[2630]2631. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 26. Freiburg.
25 March ⟨1532⟩.

[An original letter, autograph throughout: the year-date can be supplied from the contents. For some reason which is not evident this letter was not included in Q. A few extracts from it (ll. 18–21, 12–17, 47–8) were printed by Ochs, *Geschichte Basels*, 1821, v. 663, vi. 56; but the whole letter has not before been printed.

There is a copy of the letter as far as 'calamitas', l. 69, at Basle in the elder Basil Amerbach's handwriting.]

S. P. Ornatissime Bonifati, fiet nunc quod dicitur, Sus Mineruam; quando tu id postulas cui quicquam negare mihi non est integrum. De veritate Corporis Dominici nihil ambigendum est. De modo praesentiae licet aliquo pacto dubitare, quoniam de hoc Ecclesia disputat verius quam pronunciat, aut certe in genere credere quod credit Ecclesia, praesertim homini laico.

Sumere autem ab istis symbola, iuxta tuam sententiam ab istorum opinione diuersam, nullo modo suaserim. Nam vt vicio careat hypocrisis, duo magna sequentur incommoda: primum exemplo tuo et confirmabis in errore plurimos, et fortasse non paucos in errorem pertrahes, habitus, vt es, ab omnibus vir non vulgariter eruditus atque integer; deinde si per communionem semel dederis nomen isti factioni, nec in posterum fuerit locus inficiationi, et cogeris simul amplecti omnia quae docuerunt aut docturi sunt—alunt enim adhuc nescio quae monstra. Ac mihi

2630. 40. Sadoletum] The dedication of Erasmus' Basil (Ep. 2611) is dated 22 Feb. 1532 and may have been sent to Sadoleto with a covering letter; cf. Ep. 2612. 1–5.

42. Dolam] In March 1532 Boniface was approached (Am. E. 83) with a view to securing him for the Dole professorship, and a formal invitation (Am. E. 84A) was conveyed to him in April by Ant. Brugnarius, Rhetor of the University. Boniface declined the offer (Am. E. 87) some time before 15 May (cf. Am. E. 88.)

2631. 1–2. Sus mineruam] *Adag.* 40.

praesagit animus istos sacramentarios miserum exitum habituros. Prooemia vidimus.

Iam finge quod plurimum abest a vero, in Eucharistia non esse substantiam Corporis Dominici, tamen Deus eum errorem nulli poterit imputare. Quum enim adoramus in Eucharistia, semper subest tacita exceptio, si illic vere est. Nobis enim non constat an sacerdos rite consecrauerit. Istos vero qui sequitur, partim homines leues, partim infames, quam adferet excusationem?

Fortasse non vrgebunt, iam facti, vt audio, mitiores. Sed si vrgeant, obiicere poteris hoc primum ipsorum fuisse dogma, neminem ad sumptionem Eucharistiae compellendum. Absurdum igitur hoc ipsos facere quod in Pontifice ceu tyrannicum insectati sunt. Responderem conscientiam meam nondum in hoc esse quietam, et aduersus conscientiam qui facit, etiam quum rem piam facit, peccat. Quodsi pernegabunt vlterius deliberandi spatium, significarem me citius quiduis incommodi accepturum quam facturum bonae mentis iacturam. Id vbi viderint, fortasse concedent potius quam talem amittant ciuem. Hic tamen nullis asperioribus verbis sunt iritandi.

Quod scribis sacerdotes nihil immutare posse in Eucharistia, tantum possunt vt, nisi adsit voluntas consecrandi, saltem generalis iuxta mentem Ecclesiae, nihil sit nisi panis et vinum.

Et si soli sacerdotes consecrant, vnde isti habebunt sacerdotes, mortuis his quibus nunc vtuntur? Nonne res plane tendit ad paganismum?

Quod si quid vrit animum, quod iam annos aliquot vixeris asymbolos, necessitas non habet legem, et huic rei parabile est remedium. Licebit vel hic vel apud socerum sumere clam. Vt proferatur, leuis est mulcta.

Neque me fugit esse multa quae te remorantur: patria, cognati, affines, vxor, domus, familia, census. At fortasse maiora impenderent professo. Caesar adest. Et quam istis faueat *Ἄρης* iam perspectum est.

Diligenter legi quae Oecolampadius scripsit aduersus Melanchthonem: non persuasit.

Ostendi quid sim facturus hac conscientia. Nunc tuam consule, et quod optimum est, statue aspirante Christi spiritu.

De conditione Dolensi tu facilius tibi ipsi consules. Academia rara est, oppidum frigidulum, populus, vt audio, perperus ac seditiosus. Migratio tum molesta tum sumptuosa, praesertim coniugato. Salarii modum ignoro. Gaudeo tamen hoc accidisse, nam hac gratia tui te minus libenter dimittent.

Quid mihi videatur perscripsi sedulo: an tuam mentem satis perceperim nescio. Dominus dabit ex se tibi consilium felix.

Alciatus rursum est apud Biturigas, ita scribit Viglius, summae

45. que tę *MS*.

49. Oecolampadius] *Quid de Eucharistia Veteres tum Graeci, tum Latini senserint, Dialogus in quo Epistolae Philippi Melanchthonis et Ioannis Oecolampadii insertae. Autore Ioanne Oecolampadio*, s. l. 1530.

53. Dolensi] See Ep. 2630. 42n.

56. Salarii] The Dole University offered 300 francs yearly, but were ready to double the sum; see Am. E. 84A.

60. Alciatus] See Ep. 2594. 26–9.

spei iuuenis, qui et tibi scribit. Sucquetus petens Italiam Taurini detentus est, salario centum coronatorum.

Leus in Anglia vnctus est Archiepiscopus Eboracensis, in locum Cardinalis. Vulturius Augustae nactus est magnos fauores. Ibi concionatur Capito, nec miror. Ecclesiastae suum agunt negocium; ni perdiderint complures ciuitates, ipsi perditi sunt. Iam tamen est mitior: docet Papistas non esse ledendos aut cogendos: tantum orandum a Deo vt afflet illorum pectora. Sed hanc mansuetudinem docuit illos calamitas. Multo aliam cantionem canebat Oecolampadius. Episcopus Augustensis petit conuentum: quod tamen se facturum negauerat. Lenius est Papista quam vellent quidam.

Agitur iam cum ciuitate Zweinburt, si velit obtemperare Caesari. Purgabunt et alias ciuitates quae palam nondum admiserunt sectas. Iam nunc minantur Theologo meo, multa obiicientes, sed duo praecipue, quod caluicium habet pro rasura, item quod aliquoties accepit Eucharistiam inter laicos. *Ἀλλὰ ταῦτά γε μυστικά.* De me quid futurum sit expecto. Caesar est obedientissimus, Ferdinandus haud prorsus alienus a religione. Aleander plurimas habet dotes. Eccium et Fabrum nosti.

De domo non amplius agam: optarim tamen esse commodioribus conditionibus quam proposui.

Si tuo commodo huc veneris, nullus hospes possit venire gratior. Tunc in sinum omnia. Expectamus et Anselmum, sed vereor ne serius.

Quod Capito negat esse cogendos ad sectam, ipse ad me scripsit Episcopus Augustensis. Hoc argumentum tibi proderit apud magistratum. Par est illos hoc facere quod ille docet cui tantum tribuunt.

Augustae recepti sunt in magistratum quos submouerant. Alterum est istis faciendum, vt aut moderandis rebus eludant hanc tempestatem, aut toto corpore se parent aduersus vim. Sed illud prius mihi videtur consultius. Bene vale.

Friburgi 25. die. Martii.

Agnoscis tuum ex animo.

Clariss. viro D. Bonifacio Amerbachio. Basileae.

---

61. Sucquetus] Viglius' letter speaks (Ep. 2594. 45–6) of Sucquet as detained in Turin, but the detail of the salary seems to be derived by Erasmus from another informant.

63. Leus] Lee was anointed archbishop of York 10 Dec. 1531.

73. Zweinburt] Schweinfurt am Main, a free town of the empire.

75. Theologo meo] L. Ber.

80. Fabrum] For Faber's attempt to restrain Eck see Ep. 2503.

84. Anselmum] Erasmus had invited Ephorinus to live in the ground floor of his new house; see Ep. 2554. 24–7, cf. Ep. 2535.

86. scripsit] Ep. 2592 makes no mention of Capito.

90. quos submouerant] Among the persons removed from the Senate was Io. Rechlinger of Horgau; see Ep. 2480. 27n; cf. Ep. 2594.

[2604]2632. From Viglius Zuichemus.

VZE. 25.

Padua.
28 March 1532.

[Before leaving for Italy Viglius had written to Erasmus from Augsburg a letter, not extant, to which Erasmus wrote a reply, not extant, which he entrusted to Monsaureus (answered by Ep. 2594). He subsequently received from Viglius a letter dated from Padua 18 Nov. 1531 (Ep. 2568); to this he replied with Ep. 2604, carried by a messenger of Fugger's; fearing that this had miscarried he sent a copy of it (see Ep. 2604 introd.) by Peter the Cyprian. It is the second letter (*literas alteras*, l. 4) in its first version which Viglius' present letter answers.

It is remarkable that large portions (ll. 13–42, 55–7, 85–115, 185–96) of this letter, which was not published till 1743, are embodied *literatim et verbatim* in three letters of Gilbert Cognatus, *Cognati Opera*, 1562, pp. 217–18, 302–4, 317–19. To this letter, and to VZE. 30, Cognatus owes also the account of Camillus' amphitheatre given in his *Topographia*, Cog. E. i. 386, where, in addition, he cites what is said about Bembo's letter to Pico. We must suppose that he made a copy of Viglius' letter when it reached Erasmus and admired it sufficiently to wish to pass off the best parts of it for his own. Elsewhere he has made a similar though less extensive borrowing from Viglius' letter of 17 Jan., of which he must have kept a copy for 25 years (see Ep. 2594. 13n).]

Gallvs ille auspicati nominis, eruditissime Erasme, mutato de adeunda Roma consilio, hic substitit. Nuper autem a me interpellatus, literas omnes tuas reddidisse se respondit. Ego pridie D. Martini huc appuli; tuasque literas alteras accepi, quae valde mihi iucundae fuerunt: non ob id tantum quod te in consuetudine scribendi ad me perseuerare gaudeam, iocisque etiam tuis, quibus me aduersus omnium hic Ciceronianorum sententiam in ipsorum numerum vis intrudere, delector: sed etiam quod mihi a te potestatem factam existimem, vt nugas aliquas vicissim apud te effutiam.

Quaeris enim quid mihi cum Ciceronianis conueniat, et quid sit in controuersia. Hoc enim si tibi explicare volam, iam oportet vt me aliquantisper apud te ineptire patiaris. Et quidem quod ad illorum qui de imitatione scripserunt rationes pertinet, cum ea quaestio cognitione mea maior difficiliorque sit, tanquam vnus ex vulgo alteram partem simpliciter sequi malo, quam cur id faciam exactius disputare. Illorum vero opinioni semper assensi magis quae doctorum virorum omnium post Ciceronem fuisse videtur: vt illum praecipue, nec tamen vnice, imitari studiosi debeant: imitari vero non adeo superstitiose, vt ab ipsius vestigiis numquam discedant, sed vt stylum liberum quidem et nulla religione astrictum conentur ad luculentam illam M. Tullii facilitatem atque elegantiam emendare. Nam qui omnia ab eodem petenda existimat, nec vsquam ab illo recedit, haud mihi perspicere videtur quam lato et quam infinito (vt sic dicam) fine scribendi dicendiue vsus circumscribatur. Et in Cicerone illa oratorii officii portio

1. Gallus ille] Petrus Monsaureus; see Ep. 2604. 3–6. Erasmus' suspicion that the letters entrusted to him had miscarried seems to have been unfounded.

14. de imitatione] The reference is no doubt to the correspondence *de Imitatione* between Bembo and J. F. Pico. See Ep. 2088. 118n.

maxime semper admirationi fuit vnde ipsa eloquentia nomen sumpsit. Iam vero vt is in ea maxime excellat, non tamen ideo solus amplectendus est. Oratio quippe rerum explicandarum causa inuenta est. Quamobrem qui res ipsas non discunt, quid quaeso laudis ex inani orationis tinnitu m[o]ereri valeant? vel quid dignum posteritate edere queant? Prudentem Vlyssem praedicant poetae, 'multorum mores hominum quod vidit et vrbes': an non eodem modo credemus, eruditionem non ex vnius imitatione, sed ex multorum lectione parari?

Iam vero isti quid dabit eruditi cognomen, qui nec Theologiam attigit nec iurisprudentiae nec medicinae nec philosophiae operam dedit, omnemque in eo aetatem insumpsit vt Ciceronem exprimeret? Qui illud fortassis assequetur vt Ciceroni similis videatur, si superficiem tantum intueare et cutem supremumque orationis colorem. Verum in membrorum compositione, in carne ac succo illo, qui maxime nutrit orationem, erit maxime dissimilis. Quem non male forte compararim mulieribus istis Italicis, quae pingi quotidie assueuerunt, quas si quando fucos deposuisse videas, rugosam deformemque faciem non sine causa rideas. Ego autem spero veniam te daturum hisce meis ineptiis. Cur enim non sic appellem quae de re non satis mihi cognita, et tali, apud Erasmum proferam?

Sed tamen tua fretus humanitate veniam quo volui. Nam me per iocum in Ciceronianorum numero ponis, contra ipsorum ac meam sententiam. Hoc enim tibi sancte affirmo, nunquam ne illi quidem imitationi, quam tu non videris improbare, operam me dedisse. Cuius fidem aetas mea tibi facere poterit, quae adhuc intra eos annos consistit, quibus Praetor restitutionem in integrum concedit. Et iam septimus agitur annus, quod, intermisso meliorum literarum studio, omnem operam ad iuris ciuilis disciplinam contuli, non equidem iuxta legum contextum consistens, sed in vulgarium quorumcunque Interpretum commentaria penetrans. Quae etsi barbare scripta sint, ad rerum tamen cognitionem explicationemque, de quibus in iure agitur, plurimum sane conferunt. Ergo nec aetas quidem talem adhuc imitationem admisit, nec etiam studium, ab illa valde alienum, imo contrarium dissidensque. Quod certe faterere, si scires quantopere Ciceroniani *τῶν νομοσόφων* Scholas hic vitarent. Antequam vero huic disciplinae animum applicuissem, nondum ea opinio exorta de Cicerone apud nos erat. Et tunc quidem aetas iudicio carens, quid deligere, quidue imitari, aut quomodo deberem, dispicere nondum permittebat. Attamen cum Cicero fere in scholis praelegi soleat, accidit vt ex eo autore discendo magis quam imitando profecerim. Iam cum et Laurentium Vallam puer diligenter in manibus haberem, ob crebra exempla, quae inde ille petit, Tulliana lectione fateor tum me valde delectatum fuisse. Et haec quidem ante flexum studiorum meorum. Nam vbi ad ius discendum animum

---

33. multorum . . . vrbes] Ausonius *Perioch. in Od.* 1. 2; cf. Hor. *Ep.* 1. 2. 19–20.

54. restitutionem in integrum] See Digest. iv. 1 (cf. Girard, *Manuel elémentaire du droit romain*[6], pp. 1072 sqq.).

coepi adiicere, cum ea tantum tenerem quae in Scholis didicissem, et intelligerem haud ita multum mihi temporis superesse ad eas literas, quibus antea deditus eram, non vni Ciceroni nec plurium authorum lectioni, vt ante eas horas diuiseram, vacare potui, sed ordine singulos quosque probatos et veteres authores percurrebam. Quamobrem an non mirer tale etiam aliquid mihi a te tribui quale plerique, toti Tullianae imitationi incumbentes, si iusta et integra opera vel morientes assecuti fuerint, beatos se existiment? Ingenue itaque fateor me Ciceronem nunquam imitatum, sed forsitan aliquid olim ex eo didicisse quod sua sponte sine vlla imitandi intentione aliquid stilum nostrum adiuuit.

Vbi vero Iuris rudimenta vteunque percepissem, et iam etiam paulatim doctorum commentaria inuiserem, offensus nonnihil impolitie barbarieque eorum, quos tamen videbam rerum cognoscendarum causa non posse omnino contemni, forte mihi venit in mentem vt nouum quoddam imitandi genus instituerem. Nam cum etiam prolixitas Interpretum fastidium moueret, et miram breuitatem meramque quandam latini sermonis elegantiam in iurisconsultis animaduerterem, ex quorum libris Pandectae sunt consarcinatae, tum quoque in antiquorum imperatorum Constitutionibus, qui *σύγχρονοι* fuere iurisconsultorum, et quorum in legibus ferendis concipiendisque consilio et stilo vtebantur, coepi consilium vt quae in Scholis audirem, vel quae legerem praecipue apud Bartholum, interpretum nostrorum Coryphaeum, ea quotidianis Commentationibus in eam orationis formam transferrem qua veteres illos vsos videbam. Mouebat me etiam ad hoc institutum persequendum, quod ipsos idem iurisconsultos fecisse ex eo colligebam, quod tanta esset in eorum responsis aequalitas vt videri possent omnes in eodem ludo docti, vel vt totae Pandectae ab eodem scriptae censeri queant, si nominum inscriptiones sublatae essent. Arguta etiam illa breuitas oratioque, et si non redundans, plena tamen, perspicua, propria puraque, mihi legum interpretationi maxime conuenire videbatur. In qua id tantum requiritur, vt ratione vel authoritate aliqua legis, quid iustum, quid aequum et bonum, quidque contra sit doceamus. Et hac quidem ratione aliquamdiu sum vsus: vt, etiam cum priuatim Institutiones Iustiniani perlegerem, quae ad illas sunt ab diuersis interpretibus annotata, exercitationis gratia breuius puriusque exprimere, atque ad iurisconsultorum stilum reformare conarer.

Hic vero labor in hoc certe mihi profuit quod commentatione quotidiana stilum et emendauerim aliqua ex parte et confirmauerim. Vnde tu quidem, eruditissime D. Erasme, animaduertere potes, quam non affectauerim Tullianam phrasim, et vnde haec qualisqualis stili facultas nobis parata sit. Dudum vero primam illam imitandi contentionem remisi, quando videbam multum mihi ea opera temporis perire, quod legendis interpretibus, quorum pene infinitus est numerus, rectius collocarem: et quando etiam intelligebam iurisconsulto foro vtendum esse, quod illam veterum puritatem dudum explosit. Sed tamen minus me modo facti poenitet, cum abunde magnum ex eo fructum acceperim, quod tibi scilicet visus sum, ob qualemcumque profectum, Tullianae

dictionis candidatus: nisi tamen tu omnino mecum iocaris. Sed ego sic quae a te scribuntur interpretari malo, quo interea eius opinionis tuae vsura fruar.

Iam vero audi, quaeso, causam controuersiae, quae mihi hic est cum praefatis Ciceronianis. Cum Patauium aduenissem, conuersatus initio, prout vsus postulabat, cum quibusdam nostratibus, ac per eos Italis nonnullis insinuatus huius sectae, audiui aliquoties Lazarum ac salutaui etiam. Is autem libros Ciceronis de Oratore profitebatur, qui quidem me non multum afficiebat. Erat vero et aliquid quod me ab eius auditione auerteret, quod iurisconsultus primi hic nominis paulo ante eum profiteretur, et cum ea transcursatio mihi esset molesta, tum vero me detinebant disputationes quae hic ad egressum lectionis haberi solent, cum auditoribus potestas conceditur aduersus praeceptoris sententiam in Scholasticorum circulo argumentandi. Vbi vero Lazarum deseruissem, id statim illos aegre habuit, quasi contemnerem hominem tam praestanti eruditione et Ciceroniana facundia praeditum.

Ilico itaque audiui conuitium, quod ipsi atrox esse existimant, quod non essem Ciceronianus, tum vero quod essem Erasmianus. Illud vero ego bene risi, de hoc etiam sum gloriatus, nec esse me modo, sed etiam semper fore respondi. Hoc principio dato, deinde illi ex quacumque occasione laudare mihi Lazarum, extollere Bembum, quorum quidem praeconiis refragari nolebam, tum vero Erasmum deprimere, doctosque viros trans Alpes flocci facere, iudicium, eruditionem humanitatemque omnem illis detrahere. Quod ego deuorare non satis potui, nec mihi deerant rationes quibus cauilla ipsorum confutarem. Incendit vero hanc contentionem odiosa quaedam morositas illorum. Nam si quod forte verbum excidit, quod illi se apud Ciceronem reperisse non meminerunt, non secus tumultuantur quam si ingens aliquod flagitium commissum esset. Imo ex his quidam gloriatur, se aliquando Hermanno Frisio caput sella demulsisse, quod acrius defenderet verbum quoddam minus Ciceronianum. Quis vero ⟨ferat⟩ familiarem sermonem, qui solutus et liber esse debet, tanta superstitione adstringi? Nimis autem est puerile et scholasticum, in medio sermone de aliis rebus, ob verbulum vnicum in acerbam repraehensionem prorumpere.

Ego itaque cum pertinaciam horum animaduerterem, et vel dissuendam mihi esse familiaritatem cum illis institutam, vel in eorum partes mihi concedendum viderem, rogaui tandem vt me citharoedum esse sinerent, ipsi essent comoedi; professionem meam ab accurata illorum elegantia nimium dissidere; paterentur itaque hoc me esse quod essem, id est, haberent me inter Bartholicos iurisconsultos, cum inter Crassi vel Scaeuolae discipulos locum nunquam ambiuissem. Hac vero responsione conquieuisse mihi videntur. Iam enim patiuntur me etiam barbare loqui, qui antea ne latine quidem ferebant, nisi etiam Ciceroniane. Absurdum

157. ferat *suppl. de Hoynck.*

---

156. Hermanno Frisio] See Ep. 903. 12n.

enim ducunt eum, qui studium cultiorum literarum profitetur, ab optimo authore vel latum vnguem discedere.

Habes quid mihi cum illis conueniat; nunc quos triumphos apparent, breuiter exponam. Cum diebus hilarioribus qui Quadragesimam praecurrunt Venetias essem profectus, susurrare illic Ciceronianos nescio quid de Iulio quodam Camillo subodorabar. Id mysterium postea quidam amicus mihi reuelauit: illum scilicet scripsisse Apologiam aduersus Ciceronianum tuum, quam plerique a se lectam mihi affirmarunt. Sed ego nondum potui, tametsi sedulo annixus, tam praeclaro libello potiri, in quo illi adhuc symmistae secreto delitiantur. Tum vero et eundem Amphitheatrum quoddam, admirabilis ingenii opus, construxisse aiunt, in quod qui spectatum admittatur non minus diserte de qualibet re quam ipse Cicero dicere poterit. Ego fabulam initio esse credidi, donec forte inter colloquendum ex Baptista Egnatio rem totam apertius intelligerem. Dicitur enim Architectus ille, in certos quosdam locos, quidquid de quaque re apud Ciceronem reperitur, redegisse. Omnia quoque vocabula, quibus ille et quoties vtatur, et in quo sensu, sedulo conquisiuisse. Tum certos quosdam ordines gradusque figurarum disposuisse, atque alia multa, stupendo quodam labore ac diuino quodam acumine, nulli antea in Cicerone animaduersa annotasse; descripsisseque haec omnia illum aiunt in chartis quibusdam quae inuolui atque explicari possint, quae ad Amphitheatri parietes suspensae confestim id quod queritur suppeditare valeant. Quid plura dicam? Omnia illi cum Nosopono tuo conueniunt.

186. colloquendam *VZE.*

---

177. Camillo] (1480–1544) born at Forli, educated probably at Padua, where he is, incorrectly, said to have been the pupil of Lazarus Bonamicus. For some time he held a professorship at Bologna (see VZE. 30). He was certainly at Bologna in 1521; for a time he was at Genoa; in 1529 he was at Venice; he was at Bologna in Feb. 1530 at the time of the coronation of Charles v. In that year he went to France for the first time and attracted there the attention of Francis I, who gave him 500 ducats towards his amphitheatre (see l. 200). At the date of this letter he seems to have been in Venice, but to have been expected in Padua. In VZE. 30 it is said that Francis I was pressing him to return to France, and from the correspondence between Dolet and Bording it appears that he was in Paris in April 1534; see Christie, *Dolet*², pp. 149–53. It is not known how long he remained in France, but in 1537 he is found again in Padua. In Paris he was friendly with John Sturm and Calvin, but by Dolet and other Parisian scholars was regarded as a quack and a pretender; a view of him in which Viglius in VZE. 30 heartily concurs. Among the poems of Dolet are two odes directed against him. He found a defender in Franciscus Floridus Sabinus, the friend of A. Pius. A Latinist, a Grecian, an Orientalist, and a student of the Cabala he achieved notoriety by his amphitheatre, a mysterious cabinet of which the dockets and pigeon-holes accounted for all departments of human knowledge; the most advanced section of the work being that devoted to Ciceronian study. Of this mechanical contrivance, which was never completed, he left two descriptions in MS., one of which, *L'idea del theatro, dell. excellen. M. Guilio Camillo* was edited by L. Domenichi at Florence in 1550; and appears in Camillus' collected works, Venice, 1552 (frequently reprinted). Poems by him appear in the *Deliciae Poetarum Italorum*. See Tiraboschi, vii, pp. 2226 seq. (1824).

196. Nosopono] One of the inter-

Tam praeclari autem inuenti haud temere cuiquam inspiciundi copiam fecit. Id enim Francorum Regi destinat, cui nuper in Gallia gustum praebuit, donatus quingentis ab eodem aureis, vt absolueret atque illi nuncuparet. Itaque Daedalus ille egregius totus est in huius operis apparatu. Audiui et huc venturum: nam nunc agit Venetiis. Quod si fiet, obseruabo hominem diligentissime, quo experiar an me theatri illius contemplatio Ciceronianis reconciliare queat. Si quo vero numine afflatus fuero et si quid intellexero quod te scire ⟨oportere⟩ putabo, nil equidem lubentius ad te scribam: dummodo tamen veniam concedas, quod ad te huiusmodi ineptiis tam multa. Quod autem Petri Bembi sit de huiusmodi rebus iudicium, non satis scire possum. Ab Ciceronianis vero omnibus inprimis colitur, ipseque Longolio curiosae illius aemulationis author fuit, quod et professus est in epistola ad Ioannem Franciscum Picum.

Bene vale. Patauii 5. Calend. April. 1532.

2633. From Gerard Morrhius.

Breslau MS. Rehd. 254. 111. Paris.
LB. App. 366 (om. ll. 1–16). 30 March 1532.

[An original letter, autograph throughout; the address-sheet is missing. The diffident tone of the first paragraph suggests that Morrhius had, perhaps, received no answer to Ep. 2311.]

S. P. Statueram apud me nihil vnquam ad te scribere, vir eruditiss., quod semper timebam ne tuis in repub. literaria vere piis occupationibus obessem. Sed eo me impulit partim communis patria, partim grati animi stimulus, postremo Iacobi Omphalii, hominis candidiss., instigatio, quicum quoties animi causa deambulo, Deus bone, quo ore praedicat Erasmi erga literarum amatores animum syncerum et beneuolum! Vides, Erasme suauiss., quae mihi in caussa fuerint vt pudorem abiicerem non habita ratione tuae vel dignitatis vel eruditionis. Habeo itaque tibi gracias vna cum tot studiosorum myriadibus pro tuis in excitandis promouendisque literis plusquam Herculeis laboribus tanta dexteritate exantlatis; paratusque sum ad omnem occasionem aduigilare, ne boni preceptoris omnino malus aut, vt verius dicam, ingratus discipulus meritò videri queam; cuius rei si periculum facere lubet, impone humeris meis onus cui ferendo par esse possem, et re ipsa comperies quod dico verum esse.

Habes hic in collegio Sorbonico, qui tibi optime volunt, sed quod sentiunt mussare coguntur verius quam proferre: nam eo quorundam tyrannis progressa est. Tertius iam annus agitur, ex quo cum Theologis versor frequentissime, nimirum qui in aedibus illorum habitem. Gaudent plurimum qui nominis tui studiosi sunt, quod tam modeste responderis ad Determinationes illas a Badio excusas: verebantur enim, vt vniuersae facultati notam apud posteros inureres, id quod tuo iure facere potuisses. Plura de hac re

---

locutors in Erasmus' *Ciceronianus*, supposed by the Italians to be a caricature of Bembo, by others of Longolius; see Ep. 914 introd.

2633. 4. Omphalii] See Ep. 2311. 46n.

scriberem, sed temerarium me iudicares, sat scio, qui literis committerem quae possent et me et illos grauare inuidia.

Saepenumero indolui, quod te viderem quorundam sycophantiis toties a seriis studiis auocari. Efferunt poetae Herculis et Thesei constantem diligentiam in tam paucis monstris domandis, sed quid de te dicturi fuissent, qui tot vndique in tuam perniciem ingruentia monstra simul conficias, cum illos nunquam vel duobus congressos fuisse legamus? Sed 'dabit Deus iis quoque finem'.

Quod ad Scaligeri calumnias (quem Iacobus Colinus, Abbas D. Ambrosii et regius ἀναγνωστής, facta literarum μεταθέσει sacrilegum appellare solet) nihil omnino respondere constitueris, video optimos quosque summopere probare: nam quisquis is fuerit, nihil aliud quam scurra est et ridiculus anilium deliramentorum exaggerator. Sunt hic qui in autore etiam communem sensum desiderant.

Arbitror audiuisse te Comoediam nuper hic publice exhibitam, cuius argumentum erat: Academiam Parisiensem super monstrum esse fundatam. Natalis Beda existimans id in se fuisse dictum, comitia totius Academiae conuocanda curauit apud D. Maturinum, vt de poena autori irroganda statuerent facultates. Res delata est ad inquisitores fidei, sed nihil hactenus factum est praeterea.

Admonendus est Omphalius noster, ne ipse quoque eiusmodi salibus Theologorum animos in se irritet: nam semel irritatos vix magno negotio compesceret, id quod ego superioribus annis meo malo ferme didiceram, cum inhiberetur, ne pueris tua Colloquia in Collegiis praelegerentur: nam vbi ordine suffragia ferrentur in natione nostra Germanica, cens⟨u⟩i praelegenda tantisper, dum D. Theologi non cudessent meliora, ac quam plurimi nationis Germanicae in meam ibant sententiam, reclamantibus tamen aliquot Theologiae Candidatis, quod timerent, opinor, extremum locum in

31. vel duobus] See the proverb πρὸς δύο οὐδ' Ἡρακλῆς, *Adag.* 439.

32. dabit] Verg. Aen. 1. 119.

33. Colinus] Jacques Colin, † 1547, born in Auxerre. From 1521–36 he enjoyed the patronage of Francis I, whom he served as Reader and Almoner, receiving from him, among other benefices, the abbey of St. Ambroise at Bourges. He had the supervision of the royal Readers in the newly established Collège de France, and was a leading patron of literature. In 1536 he fell into disgrace with the King and was superseded by P. Castellanus. He translated into French verse portions of Homer and Ovid—for his standing as a French poet see preface of Dolet (?), quoted in Christie, *Dolet*[2], p. 347. He also translated, unsatisfactorily, Castiglione's *Cortegiano*, 1537; corrected and revised by Dolet and Mellin de St. Gelays, 1538. In BE[4] is a letter (165) from Budaeus, apparently addressed to him in his office as supervisor of the King's Readers. There is frequent mention of him in the *Menagiana*. For a modern life of him see V.-L. Bourrilly, *Jacques Colin, abbé de Saint-Ambroise* (Bibliothèque d'histoire moderne, 1905).

42. Maturinum] Maturinus Corderius (Mathurin Cordier), 1479–1564; one of the leaders of educational reform, at this time professor in Paris, where he had been teaching since 1513; first at the Collège de la Marche (where among his pupils was Calvin), later at the Collège de Navarre. Under the influence of R. Stephanus he embraced the reformed doctrines; in documents of 1535 his name appears in a list of fugitives summoned by the Parliament to present themselves under penalty of being burnt. After a sojourn at Nevers and Bordeaux he was called to Geneva in 1536, where he became rector of the Collège. He wrote in Latin a number of grammatical treatises; and, in French, several works of piety and morals. See Herminjard.

ordine promotionis, vt vocant: ibi enim eiusmodi iniurias vindicare solent.

Bene vale, mi Erasme, ac me (si lubet) vtere velut mancipio tibi ad omnia addictissimo.

Parisiis ex vico Sorbonico tertio Calend. April. anno 1532.

D. Gerardus Suckerroe, Canonicus Traiectensis, Doctor medicus, te plurimum salutat, homo tui profecto studiossimus.

Tuus ad omnia Gerardus Morrhius Campensis.

[2623]2634. From Bernard of Cles.

Trent MS. Ratisbon.
⟨c. 30⟩ March 1532.

[An autograph rough-draft, in the same packet as Ep. 2622: for the manuscript see Ep. 2515 introd. The day of the month is missing, but a late date in March must be assumed as the letter answers Ep. 2623.]

ERASMO.

Qvod litterae nostrae vobis semper gratae fuerint ex vestris libenter audiuimus: licet istud humanitati vestrae potius attribuendum sit quam quod aliquid in illis existat quod vobis merito placere possit: hoc vnum tamen nobis solatio est quod licet eae sint litterae nostrae quae nullam iucunditatem vobis affere possint, [quod] eiusmodi saltem sint vt neque vobis tedio esse possint.

Precationis paginam legimus et relegimus, quam praesentibus temporibus multum conuenire arbitramur: et vtinam plures reperiremur eius propositi, qui illud tantum agerent ac cuperent quod nos ac domum Dei deceat.

Leonis et draconis aenigma recte quidem et ex sententia nostra a vobis interpretatum est.

Quod nunc nos obsecratis vt vel[l]imus eorum memores esse quae pridem nobis significastis, hoc vos latere nolumus, quod quum antequam vestras accaepissemus, coram Regia maiestate, vt fit, de persona vestra sermo incidisset, adeo de vobis Maiestas sua recte sensit vt de ipsius in vos animo nullum maius testimonium habere potuissetis. Et si specialius mentem vestram nobis significaueris, nihil est quod apud ambas maiestates et quoscumque alios, quibuscumque in rebus possimus, vt vobis gratificemur, intactum relinquemus: ad quod nos semper promptos reperieris.

Dat⟨um⟩ Ratisponae die Martii 1532.

2634. 21. prumptos *MS.*

2633. 59. Gerardus Suckerroe] Born at Deventer; matriculated at Cologne 1489. He studied law at Bologna 1491–7 and took his doctorate there. He was official to the bp. of Utrecht, and later canon and treasurer of Utrecht. P. Nannius dedicated to him his comedy *Vinctus*, 1522. He died 1533. See *Petrus Nannius*, A. Polet, Louvain, 1936, pp. 212–13, 238.

INDEX OF CORRESPONDENTS AND SOME BIOGRAPHICAL NOTICES

(*A fuller Index will be provided at the end of the final volume.*)

The figures in larger type indicate letters of Erasmus, those in smaller type letters written to him, and a few others. The figures following Roman numerals denote pages.

Gelenius, S., VI. 330.

INDEX OF ERASMUS' WRITINGS

(The references are to letters, and in a few cases to notes.)

PRINTED IN
GREAT BRITAIN
AT THE
UNIVERSITY PRESS
OXFORD
BY
JOHN JOHNSON
PRINTER
TO THE
UNIVERSITY